ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 1
VENDREDI
1er JUILLET
2005

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·235 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·235

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԸՆԴԼԱՅՆՄԱՆ պատասխանատուն յայտարարած է Յունիս 29-ին, որ "պէտք է ուշադրութեամբ մօտիկ ընենք քաղաքացիները եւ դիւրացնենք խոր երկխօսութեան մը հաստատուիլը անոնց երկիրներու քաղաքացիներուն միջեւ": Եւրոպական Յանձնախումբը ճնշուած է նաեւ որ "յատուկ տեղ" մը պիտի չնորհուի Թուրքիոյ, որովհետեւ "տնտեսական ու մտաւոգութիւնները աւելի տարածուած են այդ երկրին պարագային": Պիտի չնայած նախապատուութիւն տալ Եւրոպական Միութեան քաղաքներու զուգորդութեան Թրքական վայրերու հետ:

"ՖԻԿԱՌՕ" հարցազրոյց մը հրատարակած է Ն. Սարքոզիի հետ, ուր ան կը չեշտէ որ իր դաշտպարները կը յառաջդիմեն, թէ իր առաջարկներն ալ նոյն ճամբուն վրայ են: Կարելի չէ Ֆրանսացիներուն հարցերը լուծել 25 տարի առաջուան դաշտպարներով: Չի փնտռեր Ազգ. Ճակատի ընտրողները եւ կ'աւելցնէ թէ դաս չունի առնելիք անոնցմէ որոնք օգտուեցան Ազգ. Ճակատէն՝ յաղթելու համար ընտրութիւններուն, Ֆ. Միթերանի երկու ճոթնամեակներուն առեն: Կ'արդարացնէ ինչ որ ըսած է դատաւորներու պատասխանատուութեան համար. ինք կ'ուզէ ժողովուրդին ձայնին արձագանգն ըլլալ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ափրզիներու պետը՝ Վալիտ Ճումպլաթ հարցազրոյց մը տուած է Լիպերասիոնի (Յունիս 30), ուր նախ կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ Պէյրին ընտրած են որպէս նախագահ Խորհրդարանի, դիտել տալով որ արեւմտեան վարչապետութիւնները չեն, որոնք պիտի որոշեն թէ պէտք է ազատիլ Պէրիէն, աւելցնելով թէ Սամլը եւ Հեզպոլլան երկու յենարանները կազմ են լիբանանեան դիմադրութեան եւ Հեզպոլլայի պահանջն իսկ էր: Կ'ընդունի որ, չշուկներ կան թէ իր կեանքը վտանգուած է ու լրագրողը կ'ըսէ թէ Պուշ սեւ ցանկ մը ունի ապահովելիք անձերու, ինչ որ ըսել կու տայ Ճումպլաթի՝ "եթէ Պուշ սեւ ցանկ մը ունի, թող տայ մեզի. չենք ուզած": Լրագրողը կը յիշեցնէ թէ հայրը սպաննուած է 1977-ին. ո՞վ էր պատասխանատուն: Թերեւս Դամասկոս, կ'ըսէ Ճումպլաթ, բայց ինք էջը զարճուցած է, իսկ ինչ կը վերաբերի մեծ հօր՝ Քեամալ պէյի սպաննութեան (1921) Ճումպլաթ աւելի բացատրութիւն կու տայ ու կ'աւելցնէ.– "Պաչիր Ճումպլաթն ալ սպաննուած է Սէն-Ժան-տ'Ակր, Պաղեստինի օսմանեան կառավարիչին կողմէ: Զաւակը՝ Սայիտ մեռած է բանտը 1861ին, թունաւորուած: Ի. զարուն Քեամալ պէյ եւ հայրս սպաննուեցան, յետոյ հօրաքոյրս: Հայրս միշտ կ'ըսէր.– «Հազուագէպ է որ Ճումպլաթ մը անկողինը մեռնի»": Կը ժխտէ որ տղան Ֆրանսա ղրկած ըլլայ ապատանելու համար, այլ կ'ըսէ, որովհետեւ ընդունուած է Քաղաքական Գիտութեանց վարժարանը, եթէ կարողութիւն ունենայ կրնայ պարզապէս դառնալ, ոչ ժառանգութեամբ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ վարչապետին այցին նախօրեակին, Բաքու ընդունած է Կիպրոսի դրաւեալ գօտիին քնակիչ Թուրքերուն իրենց "Հանրապետութեան" անցագիրով մուտքի արտօնութիւն տալ: Թուրքիա որպէս փոխադարձութիւն, Ա-ղըրբէյճանցիներուն այցագրերուն տեւողութիւնը պիտի կրկնապատկէ, մէկ ամիսէն երկուքի բարձրացնելով:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Ազգային Ժողովին Մարդկային Իրաւունքներու յանձնաժողովը որոշած է արձակուրդին ալ աշխատիլ: Սակայն անհրաժեշտ նկատուեր է Ցեղասպանութեան պնդումներուն դէմ ամբողջ աշխարհի խորհրդարաններուն ղրկուելիք հաղորդագրութեան մը պատրաստութեան համար: Յանձնաժողովին նախագահը Մ. Էլթեմըր յայտնած է թէ հաղորդագրութիւնը թէ՛ պիտի զատապարտէ, թէ՛ լուսաբանէ. անով պիտի բացատրուի թէ Հայկական Ցեղասպանութեան պնդումները ընդունիլ անկարելի է. նաեւ պիտի չեշտուի թէ Թրքական բոլոր դիւանները առանց որեւէ սահմանափակումի բաց ըլլալով հանդերձ, ամբաստանութեան ըլլոյով հոս ու հոն տրուած որոշումները ափսոսանք ու ցաւ կը պատճառեն Անդարայի:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ելմտական նախարարը հակայարձակման անցած է եւ չի ծածկեր թէ "ըմբոստացած է" իրեն դէմ եղած յարձակումներուն պատճառաւ, երբ վարչական պատասխանատուներէն էր Ռոտիայի: Անընդունելի խաղ մը կը տեսնէ իրեն դէմ: Ինդրոյ առարկայ է 1999էն 2002ի Ռոտիայի սխալ հաշուապահութեան համար, քանի այդ չրջանին է որ վարչական պատասխանատու էր:

ԻՍՐԱՑԷԼ – ԼԻԲԱՆԱՆ սահմանին վրայ բուռն կռիւներ տեղի ունեցած են Յունիս 29ին եւ ըստ իսրայէլեան աղբիւրներու, իսրայէլացի զինուոր մը մեռած է: Հեզպոլլայի կրակոցներուն Իսրայէլ պատասխանած է ռմբակոծութիւններով: Միւս կողմէ, Գազայի պարպուման հետեւանքով, մթնոլորտը միշտ լարուած կը մնայ եւ Շարոն տեղի չի տար: Ինդը Իսրայէլացիներ (Գազա տեղաւորուած) ձերբակալուած են: Յուցարարներու տոզանգքը չի վերջանար, բոլորն ալ նաբլուսի ջադոյն հագուած, ասպարէզ կը կարդան իսրայէլեան բանակին: Ամբողջական պարպումը նախատեսուած է եօթը չաբաթէն (Օգոստոսին): Գազայի գօտին դրաւուած է Իսրայէլի կողմէ 1967էն ի վեր: Բայց Շարոն չի յաջողիր զսպել ծայրայեղ տարրերը, որոնք նարնջագոյնը ընտրած են յայտնելու համար իրենց ընդդիմութիւնը պարպումին:

ՓԱՐԻԶի բանակներու դատարանին դատախազը դիմած է հարցաքննիչ դատաւորին, որ կարեւոր ունկնդրել ռուանտացի վեց բոլոզողներ, որոնք փետրուարին բողոք մը ներկայացուցած են Ֆրանսական բանակին դէմ, 1994ի Ռուանտայի ցեղասպանութեան կապակցութեամբ: Ըստ բողոքողներու, Ֆրանսացի զինուորները ձըղած են որ ռուանտացի զինուորականներ կամ հութու զինուորեալներ ներս մտնեն այն կայանները, որոնք իրենց պաշտպանութեան յանձնուած էին, եւ ձեռք դնեն Թութցիներու վրայ:

ՄԱԿ-ի ահաբեկչութեան յատուկ տեղեկատուն Մանֆրէտ Նովաք յայտարարած է որ "բազմաթիւ տեղեկութիւններ կան, ըստ որոնց արդելափակման գաղտնի վայրեր կան ԱՄՆ-ու հակաչրհին տակ: Լսեցի նաեւ որ նաւեր կ'օգտագործուին բանտարկեալներ արդելափակելու համար: Մեզի կը մնայ ստուգել այդ չշուկները": Այս ուղղութեամբ, 2004 Յունիսին, դիմումներ ալ եղած են Ուաչինկթըն, այցելելու համար Կուանթանամօ եւ այլ վայրեր, Իրաք եւ Աֆղանիստան, բայց դիմումները անպատասխան մնացած են, ինչ որ ըսել տուած է մասնագէտներուն, որ երբ ամբաստանութիւններ կան եւ կառավարութիւնը չի գործակցիր, կը նչանակէ որ ամբաստանութիւնները ճիշդ են: Նովաքի համար, եթէ արգելափակման գաղտնի վայրերու գոյութիւնը հաստատուի, "մարդկային իրաւանց չատ լուրջ բռնաբարում մը" կ'ըլլայ: ՄԱԿ-ի տեղեկաբերը դեռ կ'աւելցնէ.– "այս տեսակ պարտադրեալ անհետացումներ տեսած ենք մենատիրական վարչակարգերու մէջ, բայց դեռ երբեք չէր տեսնուած ժողովրդավար երկրի մը մէջ": Միշտ ըստ իրեն, չարչարանքի պարագաները չատ աւելի չաճախակի են իմֆորմուճիֆատօ պարագաներու մէջ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԷՋ ԿՐՕՆԱՓՈՒ ՀԱՑՈՒ ԹՈՌ ՄԸ՝ ԵԻՒՃԷԼ ԱՇՔԸՆ (ՎԱՐԴՈՎԵԱՆ)

"Ակօս" չաբաթաթերթը (Յունիս 17) կ'անդրադառնար "Վաքիթ" թերթին (Յունիս 10) մէկ հրապարակումէն որով Վանի համալսարանին տեսուչը՝ Եիւճէլ Աչքըն վարկաբեկուած է որպէս "Հայ մեծ հօր մը թոռը որուն համալսարանին մէջ կանգնած արձանները խաչի կը նըմանին": Գրութիւնը խորագրուած է. "Ատանը չ'ինչ են պարոն տեսուչ":

Խնդրոյ առարկայ "Հայ մեծ հայրիկը" Օսմանեան կայսրութեան մէջ թատրոնի հիմնադիր դէմքերէն Յակոբ Վարդովեանն է. ծանօթ՝ "Կիւլլիւ Յակոբ" անուանումով: Անոր գաւիլին Ահմէտ Նէճիպի անձնաթուղթին մէջ նչուած է որ հայրը կրօնափոխ եղած, առած է Մէհմէտ Եադուլ անունը: Ապտիւլհամիտի չրջանին ան մահմետական դարձած է ու թաղուած Տէվլիկթաչի իսլամական գերեզմանատան մէջ: "Վաքիթ" տեսուչը իր հասկցած ձեւով վարկաբեկելու համար հարց ալ տրուած է թէ ան արդեօք վերադա՞րձ մը կատարած է դէպի պապենական հարազատ կրօնքը, քանի որ ոչ միայն խաչի կը նըմանին ընտրած արձանները, այլ նաեւ փակել տուած է իր դեկավարութեան յանձնուած հաստատութեան աստուածաբանութեան Ֆաքիւլթէն, ան ալ "արմատական իսլամութեան բերդին վերածուած համալսարանի մը մէջ":

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-Ի ՑԵՂԵԿԱԲԵՐԸ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՄԻԱՑՆԵԼ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻՆ

Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը.ի Լեռնային Ղարաբաղի տեղեկաբերը Կ. Լէնմարքէր պատրաստած տեղեկագիրը Ուաչինկթընի մէջ Յունիս 1–5 պիտի ներկայացնէ կազմակերպութեան ընդհանուր ժողովին: Ան կ'առաջարկէ որ Ղարաբաղը մաս կազմէ Հայաստանին: Կ'ըսէ թէ զաղթականներու եւ դրաւուած տարածքներու մասին բաքուի պնդումները երկրորդական են: Միւս կողմէ միջազգային հանրութիւնը անպատրաստ կը նկատէ ընդունելու Հարաւային Կովկասի ցեղային փոքր խմբաւորումներուն կարելի անկախութիւնը, վախնալով որ տարանջատման չարժումները չրջանը կ'ապակայունացնեն:

Լէնմարքէր դիտել կու տայ որ Հայաստանի համար լուծումի գլխաւոր ազդակը ազգային ապահովութիւնն է: Երկիրը գտնուած ըլլալով օսմանեան, ռուսական, խորհրդային ենթակայութեան տակ, զարդացած է անապահովութեան ու անպաչտպանութեան զգացումը: Իսկ Ադրբեջանի հիմնական հարցը անարդարութեան զգացումն է, քանի որ երկրին կարեւոր մէկ տոկոսը գրաւած է ու կան մէկ միլիոն զաղթականներ:

Լէնմարքէր կ'առաջարկէ իրականութեան եւ հաչտութեան միացեալ յանձնաժողով մը կազմել, փոխանակ սպասելու որ գտնուի երկու կողմը գոհացնելիք լուծում մը:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ԱԿՆԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Իսա Ղամպար Ադրբեջանի ընդդիմադիր Մուսաւաթ կուսակցութեան նախագահն է: Այդ պաոուին վրայ է հայր Ալիեւի օրերէն: Վերջերս յաջողած է դաչինք կազմել ժողովրդական ճակատ եւ ժողովրդավարական կուսակցութիւններուն հետ, որպէս պատրաստութիւն Նոյեմբերի խորհրդարանական ընտրութեան:

Ի. Ղամպար Յունիսի երկրորդ չաբաթը Պոլսոյ մէջ մասնակցած է "Ընդարձակուած Մերձին-Արեւելքի մէջ ժողովրդավարացում եւ ապահովութիւն" խորագրած համագումարին: Հոն հանդիպում ունենալով Թուրք լրագրողներու հետ, պնդած է թէ Վրաստանէն եւ Ուկրանիայէն ետք յեղաչրջումի այիքը պիտի հասնի Ադրբեջան ու տեղի ունենայ Նոյեմբերեան ընտրութեան ընթացքին:

Ադրբեջանի ընդդիմադիր դեկավարը պատասխանելով կովկասեան փոփոխութիւններուն եւ ԱՄՆ-ու ազդեցութեան մասին հարցումի մը, բաած է թէ մինչեւ երէկ Ուաչինկթընը նեցուկ կու տար Ի. Ալիեւի: Այսօր ատիկա չէ պարագան: Պատճառները՝ ժողովրդավարացման հոլովոյթին դանդաղութիւնը, ռուսական ազդակը եւ Ի. Ալիեւի պատճառած յուսախարութիւնները եղած են: Ժողովրդավարացման դանդաղումը պարկ կու տայ ահաբեկչութեան, անոր դէմ պայքարը ապարդիւն դարձնելով: Ռուսաստանի վարած քաղաքականութիւնը ցոյց կու տայ որ այդ երկիրը իր չուրջը հեղինակաւոր երկիրներու ցանց մը կը հիւսէ: Ինչ կը վերաբերի Ի. Ալիեւի, սկիզբը կը նկատուէր երիտասարդ, անփախօս, հետեւաբար աչխարհի իրականութիւններուն ծանօթ դեկավար եւ որպէս այդ ակնկալուեցաւ որ արագընթաց չեղաչրջումներու ձեռնարկէ: Սակայն ապատամբներէն ոչ մէկը իրականացաւ: Ուստի յարմար դեռին կայ նարնջագոյն նոր չեղափոխութեան մը համար: Իսկ "Ադրբեջանէն ե՞տք" հարցումին կը պատասխանէ. "Կ'ուզէք դրեցէք, կ'ուզէք ձեր միտքը պահեցէք. կարգին մէջ են Ուզբեկստանը, Հայաստանը, Ղազախստանը եւ նոյնիսկ Թուրքմենիստանը":

Ի. Ղամպար վստահ է որ իրենց կազմած դաչինքը տեւելու պարագային, կրնան քուէներու մինչեւ 75–80% ստանալ: Անչուչտ, նաեւ եթէ քուէատուփերը խարդախութեան զոհ չըլլան: Կ'ըսէ թէ նախագահական յաջորդ ընտրութեան ալ թեկնածու պիտի ներկայանայ (2008):

Թուրքիա – Ադրբեջան յարաբերութիւնները փայլուն չեն իր կարծիքով, թէեւ մինչեւ այդպէս կ'ըսուի: Ինք կը փափաքի Անգարայի եւ Բաքուի միջեւ ռազմավարական յարաբերութիւններու լայն ցանց մը ունենալ: Գոհ չէ Անգարայի դեկավարներուն բռնած դիրքէն որ վճռական չէ: Մինչդեռ Թուրքիան, համոզուած է որ հզօր երկիր է. պէտք է գլխաւորէր աչխարհի ժողովրդավարութեան պայքարը: ԱՄՆ-ու ուղածն ալ ատիկա էր: Որպէս վերջաբան, կերպով մը սխալ հասկցուելու վախով, կը չեչտէ. "Երբ կ'ըսեմ թէ Թուրքիան հզօր երկիր է, բայց իր զօրութիւններն ու առաւելութիւնները չի կրնար դործածել, պէտք չէ սխալ հասկցուիմ. ատիկա իմ երկիրս է":

ԹԷՆԻՍ

ՈՒԻՄՊԼԻՏՈՆ

Զորրորդ աւարտականին, Եոհանսոն (Շուէտ) յաղթեց Դաւիթ Նալպանտեանի (Արժանթին) 7–6 (7/5), 6–2, 6–2:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ԳՈՅԱՏԵՒԷ

Արեւմտեան կիսագունդ հաստատուած հայութիւնը մարզկային աւելի լայն իրաւունքներով, աւելի հանդստաւէտ կեանքով եւ ապահովուած ապագայով որքան ալ ինքզինք աւելի գերադաս զգալով վերէն նայի երէկուան իր մերձաբեւեան քնակավայրերուն՝ ազգային տեսակէտով Արեւմուտքը չատ բան կը զիջի Արեւելքին: Պարսկաստան, Եգիպտոս, Սուրիա եւ յատկապէս Լիբանան հաստատուած հայութիւնը տնտեսական ու մշակութային զեռնի վրայ նախանձելի վիճակի մը հասած էին իրենց ազգային հաստատութիւններով՝ եկեղեցիներու, դպրոցներու եւ միութենական ու կուսակցական հաւաքավայրերու լայն ցանցով մը: Կուսակցութիւնները ու միութիւնները բազմանդամ էին եւ իրենց այլազան գործունէութեամբ իրարու հետ կը մրցէին, երբեմն զերազանցելով նոյնիսկ տեղական կազմակերպութիւնները:

Կենսունակութեան այս նախանձելի ընդունակ յատկապէս Լիբանանի հայ եւ ուղղութիւն կը ջմբէր Սփիւռքին: Բոլոր կուսակցութիւններուն ու միութիւններուն կեդրոնական մարմինները Լիբանան կը գտնուէին: Բացառութիւն էր Հայկական Բարեգործական Ընդ. Միութիւնը, որուն կեդրոնը նիւթական ապահովութեան նկատումներով նախ Ժընեւ, ապա Նիւ-Եորք եղած էր, սակայն անդամակցութեան հոծ չարքերով, դպրոցական ցանցով, մամուլով ու մասնաւորական առաջնորդութեամբ Լիբանան է եղած Հ.Բ.Ը. Միութեան ալ համաշխարհային ղեկասիւնը: Պէյրութի թաղային եւ երկրորդական քաղաքներու չուրջ երկու տասնեակ մասնաճիւղերով, սեփական վարժարաններու ցանցով, մարզական ու մշակութային ակումբներով եւ չուրջ 20·000 անդամներով՝ Հ.Բ.Ը. Միութիւնը ծանրակշիռ ու յարգուած մեծազոյն միութիւնն էր: Իր գործունէութիւնը համալիրանահան էր: Տարին անգամ մը՝ Հոկտեմբեր ամսուն, կատարուղ «Մշակոյթի օր»ը հարիւրաւոր երիտասարդ – երիտասարդուհիներ անխտիր ամբողջ հայութեան գռները զարնելով հանգանակութիւն կը կատարէին: Պաշտօնի վրայ ըլլալու, ծառայելու մրցակցութիւն կար, եւ այդ մրցակցութիւնը կ'արդիւնաւորուէր ընտրութիւններով: Իւրաքանչիւր մասնաճիւղ իր վարչութիւնը կ'ընտրէր ընդհանուր ղեկավարութեան տակ Լիբանանի Շրջանային յանձնաժողովի: Ահա այսպիսի ամկավարական դրութեամբ կը կատավարուէր Լիբանանի եւ ինծի ծանօթ այլ պաղտութիւններու Հ.Բ.Ը. Միութեան կեանքը: Բացառութիւն կը կազմէր Շրջանային յանձնաժողովը, որուն անդամները կը նշանակուէին ընտրուած օրինաւոր գերագոյն ղեկավարութեան՝ կեդր. վարչութեան կողմէ: Այս պարագային ուղղակի ընտրութեան փոխարէն անուղղակի ընտրութիւնն էր կիրարկուած ձեւը:

Լիբանանի կրթական յանձնախումբը իր վերահսկէր Լիբանանի Հ.Բ.Ը. Միութեան դպրոցական ցանցը, յանձնաձեւով անոնց պիւտճէի մեծագոյնմասը բացերը· իսկ իր հսկողութենէն դուրս մնացող բազմաթիւ վարժարաններու նիւթական նպաստ կը յատկացնէր եւ կամ Միութեան կողմէ վճարուած ուսուցիչներ կը տրամադրէր:

Կրթական այս ընդարձակ գործունէութեան կողքին չէր անտեսուած նաեւ դաստիական բարեգործութիւնը՝ ժողովուրդի տրամադրութեան տակ դնելով ձրի դարմանատուներ եւ դեղօրայք, եւ ի հարկին, ուղղակի դրամական նպաստ:

Տարիներու փորձառութեամբ զինուած, եւ սփիւռքահայութեան տնտեսական հետզհետէ զօրանալուն զիտակ՝ Հ.Բ.Ը.Մ.ը իր գործունէութիւնը կեդրոնացուց կրթական մարզի վրայ, ամէն կարեւոր հայ զաղութի մէջ բանալով իր սեփական վարժարանները: Այսօրուան Սփիւռքը չատ բան կը պարտի Հ.Բ.Ը. Միութեան: Ազգապահպանումի հիմնական ճիգին մէջ անփոխարինելի դեր կատարեցին ու կը կատարեն տակաւին Հ.Բ.Ը.Մ. սեփական վարժարանները որոնք կը կոչուին Մելգոնեան կրթական հաստատութիւն, Յովակիմեան-Մանուկեան Մանչերու երկրդ. վարժարան, Դարուհի Յակոբեան Աղջկանց երկրդ. վարժարան, Ալեք եւ Մարի Մանուկեան, Նազարեան, Տեմիրճեան, Կարմիրեան, Գալփաքեան վարժարաններ եւայլն:

Իսկ ի՞նչ է պատկերը այսօր:

Բացառութեամբ մի քանի մասնաճիւղերու, Հ.Բ.Ը. Միութեան անդամական մարմինը վերածուած է անուանական, ոչ գործօն զանգուածի մը, հին յիշատակներով տակաւին ինքզինք Բարեգործականի կապուած զգալով: Միութիւնը կորսնցուցած է համազաղութային իր հանգամանքն ու կեդրոնացեալ դրութիւնը՝ տեղի տալով տեղայնական եւ անհատական ըմբռնումով ու ճաշակով առաջնորդուող գործելակերպի մը, որ յաճախ կը հակասէ Միութեան համահայկական հանգամանքին եւ տեսլականին: Տեղական մասնաճիւղերով եւ Շրջանային յանձնաժողովներով ստեղծուած համագաղութային կապը զոյութիւն չունի ներկայիս: Աւտր համար է որ վաստակ ու հանդամանքներ կը մոռցուին ու կ'անտեսուին, տեղի տալով յուսախաբութեան, դառնութեան ու անտարբերութեան:

Ներկայիս այս վատառոր անցեալ ունեցող Միութիւնը վերածուած է հիմնադրամի մը, կամ fորփորէյշընի մը, որուն տէր - անօրէնները, բացառութեամբ մի քանի յարգելի անձնաւորութեանց, իրենք զիրենք միայն կը ներկայացնեն, քանի որ չունին այդ բարձրագոյն դիրքի վրայ ըլլալու ոչ վաստակը եւ ոչ ալ անդամական մարմնին ուղղակի կամ անուղղակի քուէն: Այնտեղ ոմանք հայերէն իսկ չեն գիտեր, հազուրդ չեն ազգային – կրթական կեանքին, եւ սակայն կը համարձակին սփիւռքահայ կրթական կեանքի ճակատագրով խաղալ, նիւթական անբաւարարութեան, կամ անարդիւնաւէտութեան պատճառաբանութեամբ վարժարանները փակելով, իբրեւ վերջին թիրախ ունենալով Մելգոնեանը:

Սուտ ու սխալ են Մելգոնեանի փակումը արդարացնել փորձող պատճառաբանութիւնները, թէ Մելգոնեան իր առաքելութիւնը չի կատարեր եւ մեծ ծախքերու կ'ենթարկէ Միութիւնը: Տոլարի երկրպագուները պարզապէս համայնած են Մելգոնեանի կալուածներուն բերելիք քանի մը հարիւր միլիոն տոլարով: Հակառակ իրենց կեղծ ու սխալ կարծիքին, Մելգոնեանը կը մնայ Սփիւռքի լաւագոյն վարժարաններէն մէկը, որուն առջեւ հայութիւն չամբելու նոր հորիզոններ ալ բացուած են: Գալով պիւտճէի հարցին, Կիպրահայութեան հանգուցեալ ներկայացուցիչ Արամ Գալայճեանի եւ Հայկազեան Ուզունեանի նախաձեռնութեամբ, Լառնաքա – Լիմասոլ ճամբաներու եռանկիւնին վրայ չինուած խանութներն ու գրասենեակները տարեկան 550·000 տոլար վարձք կը բերեն, որ սակայն, հաշուակալական անըմբռնելի տրամաբանութեամբ, Հ.Բ.Ը.Մ.ի ընդհ. պիւտճէին մէջ կ'արձանագրուի, փոխանակ Մելգոնեանի: Եւ տակաւին, Նիկոսիոյ մէջ կեդրոնական դիրք ունեցող Մելգոնեանի 16·000 քառ. մեթր հողամասը չահագործումի նոր ու մեծ կարելիութիւններ ունի, սակայն, ներկայ «ղեկավարները» մանրուքներու փոխարէն կը նախընտրեն Մելգոնեան կալուածին մեծագումար վաճառքը:

Մինչ այս յօդուածը մաքրագրելու աշխատանքին վրան էի, ուրախ լուրը հասաւ, թէ կիպրական դատարանը արդար վճիռ արձակած է Մելգոնեան կրթ. հաստատութիւնը փակելու եւ ծախելու դէմ:

Մելգոնեանի յուշարկաւորութեան կազմակերպիչ կարտըն էնտըրըյզ իր «առաքելութիւնը» աւարտած նատելով արդէն Աթէնք ուղղուած է, հոն եւս փակելու համար Հ.Բ.Ը.Մ.ի հոգաստարութեան տակ գտնուող Գալփաքեան վարժարանը: Բայց յունահայութիւնը, որու համայնքային կազմակերպութիւններու ղեկավարմանց մէջ մեծ թիւ կը ներկայացնեն Մելգոնեանցիները, վստահաբար, մէկ մարդու պէս ոտքի ելած՝ արգելք պիտի հանդիսանան Կորտըն էնտըրըյզներու նոր «առաքելութեան», մեծագոյն յուսախափ ձգելով հայ զպրոցներ թաղելու յուշարկաւորութեան արարողապետերը:

Մելգոնեանի փակման դէմ տրուած վճիռին համար խորապէս չնորհակալութեամբ պէտք է հաղորդել մի ջազգային ճանաչում ու լեգիտիմութիւն: Ուրեմն, եւ Հայաստանի Հանրապետութիւնն է Հայաստան, եւ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնն է Հայաստան, եւ ազատագրուած տարածքներն են Հայաստան):

2· հայկական բանակ, որն Անդրկովկասի ամենակայացած ու մարտունակ զինուժն է,

3· հրաչալի թնութիւն եւ բաւականին հարուստ ընդերք, այդ թուով՝ ջրային վիթխարի ռեսուրսներ, որոնք մի քանի տասնամեակ անց նաւթից ու կազից պակաս չեն արժելու,

4· աշխատասէր, տաղանդաւոր, հայրենասէր ու ճիշդ առաջնորդման պարագայում՝ ամէն տեսակ զոհողութիւնների պատրաստ ժողովուրդ,

5· ժառանգուած հնագոյն մշակոյթ, ներառեալ՝ մեծ գրականութիւն, երաժշտութիւն ու արուեստ, որոնց զարգացումը մայր հողի վրայ կանգ չի առնել նոյնիսկ այս ծանր ժամանակներում,

6· ազգային լեզուով զարգացած կրթական ու գիտական համակարգ,

7· Սփիւռքի ներուժի ճիշդ օգտագործման հնարաւորութիւն,

8· դաշնակից ու բարեկամ պետութիւններ:

Հ.– Եթէ կարելի է, փոքր-ինչ բացենք Հայաստանի՝ ձեր տուած ռազմավարական սահմանումը եւ նրանում յատկապէս ազատագրուած տարածքների նշանակութիւնը:

Պ.– Եթէ մէկ նախադասութեամբ սահմանելու լինենք, ապա այսօրուայ Հայաստանն այն աւելի քան 40·000 քառ. քմ. տարածքն է, որը վերահսկում են հայկական զինուած ուժերը: Առհասարակ, հողը՝ տարածքը, ինչպէս անցեալում, այնպէս էլ այժմ չարունակում է մնալ ռազմավարական ամենամեծ արժէքը: Այս իրողութիւնը, թեւում է, թէ լաւ պէտք է պատկերացնենք յատկապէս մենք՝ Հայերս, որ կորցրել ենք մեր պատմական հայրենիքի 9/10րդը եւ հէնց այդ պատճառով էլ այսօր աչխարհառազմավարական անհանձելի կացութեան մէջ ենք:

Սակայն, արի ու տես, որ մեզանում այդ տարրական ռազմավարական ճշմարտութիւնը չատերի կողմից չի ընկալւում: Տարածքները զիջելու կոչերով հանդէս եկողները երբեւէ իրենք իրենց հարց տուե՞լ են, թէ ինչո՞ւ ցամաքի 1/6րդի վրայ իշխող ահռելի Ռուսաստանը չի համաձայնում ճափոնեան զիջել իր կենսո-

քում պէտք է հաղորդել մի ջազգային ճանաչում ու լեգիտիմութիւն: Ուրեմն, եւ Հայաստանի Հանրապետութիւնն է Հայաստան, եւ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնն է Հայաստան, եւ ազատագրուած տարածքներն են Հայաստան):

2· հայկական բանակ, որն Անդրկովկասի ամենակայացած ու մարտունակ զինուժն է,

3· հրաչալի թնութիւն եւ բաւականին հարուստ ընդերք, այդ թուով՝ ջրային վիթխարի ռեսուրսներ, որոնք մի քանի տասնամեակ անց նաւթից ու կազից պակաս չեն արժելու,

4· աշխատասէր, տաղանդաւոր, հայրենասէր ու ճիշդ առաջնորդման պարագայում՝ ամէն տեսակ զոհողութիւնների պատրաստ ժողովուրդ,

5· ժառանգուած հնագոյն մշակոյթ, ներառեալ՝ մեծ գրականութիւն, երաժշտութիւն ու արուեստ, որոնց զարգացումը մայր հողի վրայ կանգ չի առնել նոյնիսկ այս ծանր ժամանակներում,

6· ազգային լեզուով զարգացած կրթական ու գիտական համակարգ,

7· Սփիւռքի ներուժի ճիշդ օգտագործման հնարաւորութիւն,

8· դաշնակից ու բարեկամ պետութիւններ:

Հ.– Եթէ կարելի է, փոքր-ինչ բացենք Հայաստանի՝ ձեր տուած ռազմավարական սահմանումը եւ նրանում յատկապէս ազատագրուած տարածքների նշանակութիւնը:

Պ.– Եթէ մէկ նախադասութեամբ սահմանելու լինենք, ապա այսօրուայ Հայաստանն այն աւելի քան 40·000 քառ. քմ. տարածքն է, որը վերահսկում են հայկական զինուած ուժերը: Առհասարակ, հողը՝ տարածքը, ինչպէս անցեալում, այնպէս էլ այժմ չարունակում է մնալ ռազմավարական ամենամեծ արժէքը: Այս իրողութիւնը, թեւում է, թէ լաւ պէտք է պատկերացնենք յատկապէս մենք՝ Հայերս, որ կորցրել ենք մեր պատմական հայրենիքի 9/10րդը եւ հէնց այդ պատճառով էլ այսօր աչխարհառազմավարական անհանձելի կացութեան մէջ ենք:

Սակայն, արի ու տես, որ մեզանում այդ տարրական ռազմավարական ճշմարտութիւնը չատերի կողմից չի ընկալւում: Տարածքները զիջելու կոչերով հանդէս եկողները երբեւէ իրենք իրենց հարց տուե՞լ են, թէ ինչո՞ւ ցամաքի 1/6րդի վրայ իշխող ահռելի Ռուսաստանը չի համաձայնում ճափոնեան զիջել իր կենսո-

ՀԶՕՐԱՑՆԵՆՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՑՔ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԴՈԿՏՈՐ ԱՐՄԷՆ ԱՁՎԱԶԵԱՆԻ(*) ՀԵՏ

(*) Ա.Այվազեան բազմաբնական գիտութիւններու եւ պատմագիտութեան doctor. է, Երեւանի Ամերիկեան համալսարանի դասախօս եւ կաշառակերութեան դէմ պայքարի ծրագրին ղեկավար:

նական շրջաններից հազարաւոր մղոններ հեռու գտնուող Կուրիլեան կղզիների մի մասը, այսինքն՝ իր ամբողջ տարածքի 1 տոկոսից էլ պակաս մի բեկոր:

Վերջապէս, ինչո՞ւ է Ադրբեջանն այդքան յամառօրէն ցանկանում տիրանալ խորհրդային շրջանում իրեն ենթակայ տարածքի մի փոքր՝ մօտ 1/7րդ մասին, մինչդեռ մեզանում յաճախ չենն տեսնում կամ չենն ուզում տեսնել, որ Արցախը՝ ազատագրուած տարածքներով հանդերձ, կազմում է այսօրուայ Հայաստանի (ո՛չ Հայաստանի Հանրապետութեան) աւելի քան 1/4րդ մասը:

Պէտք է հաշուի առնել նաեւ այն, որ 1990ական թթ. համեմատ՝ միջազգային քաղաքական համակարգը խոր ձեւափոխումներ է ապրել: Միջպետական յարաբերութիւններում գերիշխում է ուժի պաշտամունքը, որը ներառում է նախ եւ առաջ այնպիսի չափանիշներ, ինչպիսիք են պետութեան զբաղեցրած տարածքը, բնակչութեան թիւը, անվտանգութեան կայացած համակարգը, զինուած ուժերի ապառազինուածութիւնը, մարտական պատրաստուածութիւնն ու ոգին, ժողովրդի՝ ազգային նպատակների չուրջ համախմբուած լինելու աստիճանը, տնտեսութեան կարողականութիւնը: Այսինքն՝ մեծ եւ տարածաշրջանային պետութիւնների աչքում Հայաստանի ռազմավարական կշիռն ահաւոր անկում կ'ապրի, եթէ մեր վերահսկած տարածքից որեւէ հատուած զիջենք: Դա, ի հարկէ, անթոյլատրելի է նաեւ այլ պատճառներով, յատկապէս՝ Հայաստանի երկարաժամկէտ անվտանգութեան տեսանկիւնից:

Հ.– Բայց այսօրուայ Հայաստանի ամբողջ տարածքը պահպանելու եւ իւրացնելու համար մենք ամուր պետութեան եւ առողջ հասարակութեան կարիք ունենք: Այլապէս կարող ենք չդիմանալ արտաքին ճնշումներին: Ինչպիսի՞ էք տեսնում Հայաստանի հզօրացման ճանապարհը:

Պ.– Խնդիրների լուծման ճեւերը գտնելու համար նախ անհրաժեշտ է յստակ չարագրել մեր առաջնահերթ համազգային նպատակները: Ցաւօք, վերջիններս ո՛չ չեչոտգրուում են, ո՛չ իսկ քննարկուում, նոյնիսկ վերեւան քաղաքական գործիչը չի կարողանայ պարզօրէն մատնանշել, թէ որո՞նք են Հայաստանի եւ հայութեան երկարաժամկէտ համազգային նպատակները՝ դրա փոխարէն նախընտրելով սովորական դարձած խօսակցութիւնները Հայաստանի՝ "Եւրոպայի մաս դառնալու", "համաշխարհային տնտեսութեանը ինտեգրուելու", "էներգիայի ու տրանսպորտի տարածաշրջանային ծրագրերուն ինտեգրուելու", "ՕԹԱՆի եւ Ռուսաստանի ռազմական համագործակցութեան ծրագրերին ինտեգրուելու", նոյնիսկ Անդրկովկասի տնտեսական ու քաղաքական ինտեգրման անհրաժեշտութեան ու բազմատեսակ այլ ինտեգրացիաների մասին: Բնականաբար, նման ծրագրերը հայկական համազգային նպատակներ չենն:

Այդ ծրագրերն ընդամէնը ներկայացնում են Հայաստանի զարգացման համար կարծեցեալ նախընտրելի ուղղութիւններ, մասամբ էլ դրանք ցանկութիւնն իրականութեան հետ չվերթող փանտազիաներ են (ինչպէս, օրինակ, Անդրկովկասի ինտեգրացիան է, որը նախատեսում է Հայաստան, Արցախ, Ադրբեջան, Վրաստանի, Լեռնային Ղարաբաղի, Հարաւային Օսէթիայի եւ Աբխազիայի միջեւ ինտեգրում, մինչդեռ այս միաւորները լուծման չենթարկուող հակամարտութիւնների կողմեր են):

Հետեւաբար, մեր ժամանակը, մեր անելիքները ինքնուրոյնաբար պէտք է ծրագրենք, մենք պէտք է ծրագրենք, այլապէս օտար ուժերը կը ծրագրեն այն մեր փոխարէն: Այնպէս, ինչպէս արեցին վերջին տասնամեակի ընթացքում՝ ցիրուցան անելով հայութիւնն աշխարհով մէկ, ծրագրելով աղքատութիւնը, արտագաղթը, կրթութեան ու գիտութեան նահանջը, արդիւնաբերութեան փոչիացումը, ոգու անկումն ու պարտուողականութիւնը:

Միայն մեր ազգային նպատակները եւ խնդիրները պարզ չարագրելուց յետոյ հնարաւոր կը լինի մշակել դրանց իրագործման մեխանիզմները: ԻՄ. դարում հայութեան առանցքային երկարաժամկէտ երկու համազգային նպատակները, որոնք վեր են կանգնած քաղաքական, կուսակցական, դաւանական, հայրենակցական եւ բոլոր տեսակի այլ խնդիրներից, հակասութիւններից ու նպատակներից, կարող են հնամարուել միայն երկուսը.

Առաջին՝ Հոգեպահպանում: Առաջիկայ տասնամեակներում Հայաստանն ու Արցախը պէտք է պահպանեն այն բոլոր տարածքները, որոնք այժմ իրենց վերահսկողութեան տակ են:

Երկրորդ՝ ժողովրդագրական աճ: Քանի տարի անց՝ 2025 թ., Հայաստանը պէտք է ունենայ 4 միլիոնից ոչ պակաս բնակչութիւն, 2050 թ. լինի 6 միլիոնանոց երկիր, իսկ ԻԲ. դար Հայաստանը պէտք է մտնի 10 միլիոնանոց հոծ ազգաբնակչութեամբ՝ որպէս իր արմատներին հաւատարմօրէն կառչած, ռազմականապէս ամուր ու տնտեսապէս բարգաւաճ մի պետութիւն:

Այս նպատակները լիովին իրատեսական են: Առաջին քանամեակի համար դրանք նախատեսում են տարեկան 50 հազար, իսկ յետագայ ժամանակահատուածի համար՝ տարեկան մօտ հարիւր հազար մարդաճ: Ցատկապէս 2015 թ. սկսած՝ այդ մարդաճն զգալի չափով ապահովուելու է հայրենադարձութեան հաշուին: Եկող տասնամեակը լինելու է վճռորոշ: 2005–2015 թթ. Հայաստանը պէտք է բարելաւուի այն աստիճան, որ այնուհետեւ կարողանայ զանգուածարար ընդունել ներգաղթող հայերին:

Հ.– Իսկ ի՞նչ է պէտք հիմա Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւնները այդ՝ որակապէս նոր աստիճանի բարձրացնելու համար:

Պ.– Հայաստան – Սփիւռք բազմազան կապերի առանցքում պէտք է դրուի հայրենիքում ՀԱՅԱՀԱՍՏԱՆԻ գաղափարն ու դրա իրագործման բազմաբնոյթ աշխատանքները:

Հայաստան – Սփիւռք կապերի կարգաւորումը նախատեսում է նաեւ կառուցւածքային յստակ լուծումներ ինչպէս հայրենիքում, այնպէս էլ արտերկրի հայկական գաղթավայրերում:

Մասնաւորապէս, Հայաստանի կառավարութեան կազմում անհրաժեշտ է հիմնել լայն լիազօրութիւններով օժտուած՝ Սփիւռքի հետ կապերի նախարարութիւն, իսկ արտերկրում՝ իր մասնաճիւղերն ունեցող անկախ համահայկական նոր մի մարմին, որը, հեռու մնալով կուսակցական, լոբբիստական, քաղաքական բոլոր տեսակի գործօնութիւններից, իր օրակարգում կ'ունենայ ընդամէնը մէկ պարզ հարց. բոլոր հնարաւոր միջոցներով, նեբառեալ ֆինանսական, խրախուսել ու կազմակերպուած բնոյթ հաղորդել հայրենադարձութեան՝ արդէն իսկ սկսուած գործընթացին:

Ի վերջոյ, Հայաստանն է հայութեան արդար իղձերի կատարման միակ գրաւականը: Ուստի Հայաստանի հիմնախընդիրները միայն Հայաստանում ապրող ժողովրդինը չեն: Հայաստանի ապագայի համար պատասխանատու է ողջ գիտակից հայութիւնը: Հայութեանն այսօր իրական հնարաւորութիւն է ընձեռուած՝ տնօրինելու իր ճակատագիրը, կառուցելու հայկական լիարժէք պետութիւն՝ յաղթահարելով ներքին եւ արտաքին մեծ ու փոքր դժուարութիւնները:

Զրուցեց՝
Վ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

"Ե ր կ ի ր"
Երեւան, Յունիս 17

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՇԱՄԻՐԱՄ ՍԵՒԱԿԻ ՀԵՏ

Շտապելու, ինքնաչարժերը մտնելու, տեղաւորուելու յաջորդական հրահանգներուն երախաները կը հարցնէին.

– Ո՞ւր կ'երթանք:
– Որո՞ւ հետ հանդիպում է:
– Ո՞վ է Ռուբէն Սեւակի աղջի՞կը:
– Մինչեւ հիմա կ'ապրի՞:
– Քանի՞ տարեկան է:

Այս ու նման հարցումներ ուղղելով իրարու եւ իրենց ուսուցչուհիին՝ Ամիկ Գէորգեանի, Մխիթարեանի մօրեղբայր վարժարանի աշակերտները հասան Փարիզի Հայ Մշակութային միութեան սրահը: Հոն իրենց կը սպասէին տեղւոյ միօրեայ դպրոցին աշակերտներն ու ծնողները, ուսուցչուհի Զեփիւռ Մեհրապիի դլխաւորութեամբ:

Սրահին մէջ ներկաներուն առջեւ նըստած էր նրբամարմին, ազնուական կեցւածքով, գեղեցկատես ու չիկահեր իննըսունամեայ կին մը. ան 1915ի նահատակներէն Ռուբէն Սեւակի զաւակն էր. Շամիրամ Սեւակը:

Ան երկու դպրոցներու աշակերտներուն պատմեց հօրը մասին. ներկայացուց Ռ. Սեւակի բանաստեղծական խառնուածքն ու էութիւնը: Ցուզիչ էր դրուագը որ կը վերաբերէր երիտասարդ բժիշկ-գրագէտին աքսորէն փրկութեան կարելիութեան: Հիւանդ Թրքուհիի մը բուժումին կապուած այդ միջադէպէն ետք պատմեց նաեւ մօրը ապրած դառնութիւններուն մասին: Գերմանուհի մայրը պոլսոյ գերմանական դեսպանատան իր դիմումներուն արդիւնք չառնելով, յուսահատութեամբ ու զայրոյթով յայտարարած էր թէ նորածին տղան մեծնալով կը կռուի Գերմանացիներուն դէմ: Ցետագային իրաւ ալ Լեւոն Սեւակ Բ. Աշխարհամարտին բանակ տարուած, պատերազմին մասնակցած ու կռուած էր Գերմանացիներուն դէմ:

Աշակերտները մէջ ընդ մէջ կը ներկայացընէին Ռ. Սեւակի քնարական բանաստեղծութիւնները: Ցետոյ պատումին թելը կը շարունակէր Շ. Սեւակ. հօրը մահէն ետք կու գան մօրը հայրենիքը՝ Զուլեկրիա: Ցետոյ կը վերադառնան Ռ. Սեւակի հայրենի գիւղը Սիլիվրի: Վերջնականապէս կը լքեն զայն 1922ին, քանի որ նոր կոտորածի սպառնալիք կար: Կը հասնին Փարիզ: Կեանքի պարագաները այնպէս կը բերեն որ Ռ. Սեւակի զաւակները հայրենի կրթութիւն չենն ստանար:

Այս ամէնը պատմելով հանդերձ, Շամիրամ Սեւակ կը յորդորէր որ երախաները իրենք սորվին հայերէնը զոր բացառիկ լեզու կը նկատէր: Իսկ տղաքը կը շարունակէին արտասանել: Սամուէլ – Մուրատի աշակերտները կը ներկայացընէին Սիամանթոյի "Պար"ը:

Հետաքրքրական հանդիպումը կազմակերպուած էր Հայ մշակութային միութեան միօրեայ դպրոցին ուսուցչուհի Զ. Մեհրապիի եւ Մխիթարեանի ուսուցչուհի Ա. Գէորգեանի գործակցութեամբ:

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒ

ԳՂՋԻԿ ԳՂՋԻԿ

Անթիլիասի մայրավանքին մէջ, Մայիս 30ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը՝ Արամ Ա. Ս. Մեսրոպ Մաշտոց չքանչանով պարգեւատրած է ամերիկահայ գրող՝ Փիթըր Պալաքեանը, հեղինակ՝ Ցեղասպանութեան նուիրուած հատորներու: Բայման խօսքով հանդէս եկած է Կաթողիկոսարանի դիւանապետ՝ Խաչիկ Տէտէեան, որ ներկայացուցած է մեծարեալը: Գեղարուեստական յայտագրէն ետք, բեմ հրաւիրուած է Փիթըր Պալաքեան, որ յայտնած է որ ալեկոծուած էր յատկապէս Միջին Արեւելք կատարած իր այցելութեամբ, մանաւանդ Տէր Զօրի իր ուխտագնացութեամբ: Հոն հաւաքած է նահատակներու ոսկորներ, որպէսզի հետ տանի ԱՄՆ եւ դնէ աշխատասենեակին վրայ, զգալու համար անոնց ծանրութիւնը: Արամ Ա. քանի մը կէտերով զարգացուցած է Ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման հարցը, որ քաղաքական հաշիւներէ հեռու, միջազգային օրէնքներու հիման վրայ պէտք է քննուի: Ապա, չեչոտած է որ Բ. հանդրուանը հատուցումն է: Աւարտին, պարգեւատրած է մեծարեալը: Հաւաքոյթը վերջ գտած է "Կիլիկիա" երգի հատքական երգեցողութեամբ:

***

ԱՅՆՃԱՐի մէջ, կազմակերպութեամբ Հ.Ց.Դ. Կարմիր Լեռ կոմիտէին, Մայիս 15ին տեղի ունեցած է Գէորգ Աբէլեանի "Ցկեանս նահատակութիւն" դիրքին դիմանկարը: Ցանձնախումբին կողմէ խօսք առած է Ցակոբ Ալթապալեան, որ ներկայացուցած է հեղինակը, ապա խօսք առած է քէսապահայ գրագէտ Ցակոբ Զոլաքեան: Կատարուած են ընթերցումներ հեղինակին հատորէն:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 5ին, հովանաւորութեամբ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ, Թորոնթոյի հայ երգչախումբը տուած է իր առաջին համերգը նուիրուած Կոմիտաս Վարդապետի վախճանման 70–ամեակին: 50 հոգինոց երգչախումբը ներկայացուցած է Կոմիտասէն երգեր: Փակման խօսքը կատարած է կազմակերպիչ յանձնախումբին ատենապետը Ժան Աբրահամեան: Հասոյթը յատկացուած է Հայաստանի որբախնամ ծրագիրներու սատարման:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վ. ՏԱՏՐԵԱՆ ԹՐՔԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

Ռ. Զարաքօլուի "Պէլկէ" հրատարակչականէն լոյս տեսած է Վ. Տատրեանի յօդուածներուն Թրքերէնի թարգմանուած Բ. հատորն ալ: Ան ունի "Հայկական Ցեղասպանութիւնը Թրքական աղբիւրներու մէջ" խորագիրը: Ա. հատոր մը անցեալ տարի հրատարակուած էր, "Հայկական Ցեղասպանութեան մէջ հաստատութիւններու դերը" խորագրով:

Նոր լոյս տեսած հատորը կ'ամփոփէ Վ. Տատրեանի Թրքական աղբիւրներու մէջ կատարած հետազօտութիւններուն արդիւնքը: Մօտ 400 էջի մէջ առնուած են եօթը երկարաշունչ յօդուածներ:

ՇԱԽԻԼ

ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

Կիրակի, Յունիս 19ին, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ ուխտի օրն էր: Այդ ուրախ առիթով, Շաւիլ ժամանած էր Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ՝ Գիւտ Սրբ. Նազդաչեան որ պատարագեց ու պատշաճ քարոզ մը արտասանեց: Ապա, կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ եկեղեցիին բոլոր մահացած սպասաւորներուն, հոգեւորական թէ աշխարհական, որոնք եօթանասուն երկար տարիներ վառ պահած էին Շաւիլի այս հոգեւոր կառոյցը: Կրօնական այս արարողութենէն վերջ, հաւատացեալները ուղղուեցան մերձակայ Վիրոֆլէյի "Փարք տիւ Պօն Ըըփօ" զբօսայայրը ուր ճաշ մը սարքուած էր:

Այս տարի, եկեղեցիին հոգաբարձութիւնը որոշած էր պատուել մեր գաղութէն ներս բացառիկ արժանիքի տէր անձ մը՝ Պ. Սալբի Ռաչօ-Յովհաննէսեանը: Պ. Յովհաննէսեանի անձէն անդին կը մեծարուէին նաեւ իր որդիները՝ Խորայէլ եւ Յովհաննէս ու իր բազմաթիւ թոռնիկները որոնք ընտանեօք, ամէն Կիրակի երկու հարիւր քիլոմեթր ճամբայ կտրելով տարիներէ ի վեր կ'ապահովեն Շաւիլի կիրակնօրեայ պատարագներուն ըսպասարկութիւնը եւ նոյն առեն տեղւոյն վրայ կենդանի ներկայութիւն մը կը կազմեն: Այս առթիւ, Գիւտ Սրբ. մեծարեալին յանձնեց էջմիածնայ մարմարէ գեղեցիկ խաչ մը ու եպիսկոպոսական շրջնորհաւորագիր մը "եկեղեցւոյ ծառայել իր անձին ծառայել է" նշանաբանով: Գիրին ընթերցումէն վերջ որ "հայերէնէ հայերէն" (իմա՝ գրաբարէն աշխարհաբար) թարգմանեց իր որդին՝ Յովհաննէս. Պարոն Յովհաննէսեան չնորհակալութիւն յայտնեց այս պատիւին արժանանալուն համար եւ խորապէս յուզուած ատեացաւ պզտիկ չիշատակ մըն ալ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կողմէ:

Այս յուզիչ պահէն վերջ, ցերեկոյթը շարունակուեցաւ "Լեւոն Շանթ" չարաքօրեայ դպրոցի փոքրիկ աշակերտներու ներկայացումով, հաճելի պահ մը ապահովելով ներկաներուն: Ի չնորհակալութիւն տարուան ընթացքին տարած աշխատանքին, երեք ուսուցչուհիները՝ Ռոզին Թաշճեան, Լաուա Վարդանեան եւ Անի Նարկիզեան–Գալոյեան, ստացան երախտագիտութեան պզտիկ նուէր մը:

Ապա, Շաւիլի հոգեւոր հովիւ Գրիգոր Արզ. Խաչատրեան խօսք առնելով չեչտեց նոր սերունդին հայեցի դաստիարակութեան կարեւորութիւնը ու քաջալերեց ծնողները իրենց գաւակները հայկական դպրոց ղրկելու:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիի անանձնակոչութեան այս տարուան նշումը աւարտեցաւ վիճակահանութեամբ մը, Ընկերակցութեան որոշ գումար մը ապահովելով, որպէսզի ան լաւագոյնս կարենայ շարունակել իր հոգեկան եւ դաստիարակչական առաքելութիւնը:

Հ. ՀՐԱՉԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Յուլիս 3: Պայծառակերպութիւնը Քրիստոսի Աստուածոյ Մերոյ ի Թաբոր Լերինն

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·30ին,
Ծանօթ·– Այսօր Հոգեհանդիստ չի կատարուիր:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Յուլիս 4: Բ· օր վարդավառի: Յիշատակ Մեռելոց:

Հոգեհանդիստ՝ "Վասն համօրէն ննջեցելոց":

***

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Յուլիս 3: Տօն է վարդավառի

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Յուլիս 4: Մեռելոց:

Ժամը 11ին:՝ Հոգեհանդիստ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի "Արշալոյս Թադէոսեան" մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Յուլիս 2, ժամը 13·30ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ծառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8էն 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առթիւ:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ԾԱՌԱՋ"Ի

Association Arménienne d'Aide Sociale

au service des Arméniens depuis 1890

Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Հայոց առաքելական եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան վարչական խորհուրդը եկեղեցւոյ պայծառութեան համար շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·–

Տիկին Անիկ Լըհէրիսէ 80 Եւրօ, Պ· Ներսէս Տիւրման 400, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Չարեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժան Յակոբեան 150, Տիկին Իտա Գասարեան 1·000, Տէր եւ Տիկին Ժան–Օհաննէս Արմաղանեան 50, Պ· Ժագ Գուշինեան 300, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ալճաք 100, Տէր եւ Տիկին Էտուար Զիլինկիրեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժերար Շարթիէ 100, Տէրեւ Տիկին Լօրիս Տիրատուրեան 100, Տիկին Քաթիա Գասպար 100, Տէր եւ Տիկին Կրեկուար Պարտաք 50, Տէր եւ Տիկին Նչան Քայան 50, Տիկին Վեհանոյշ Գափլանեան 20, Պ· Ժան Պոյաճեան 50, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Սարաֆեան 50, Պ· Ժագ Սարաֆեան 50:

(Շար·)

ՎԵՐԱՄՈՒՑ

ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ

Հայդատ Միութիւնը ուրախութեամբ կը յայտարարէ միօրեայ վարժարանի բացումը Մոնմորանսիի մէջ: Դասաւանդութիւնները կը սկսին Յորեֆ–Պաքի, Սեպտեմբեր 7, ժամը 14ին (14–17), 5էն 12 տարեկան տղոքներու համար:

Ծրագիրը կը բաղկանայ հայերէն լեզուի, Հայոց պատմութեան եւ երգեցողութեան պահերէ: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Մոնմորանսիի Հանդերձեան Տան նոր սրահին մէջ:

Տեղեկութեան համար դիմել՝

Պ. Արթօ Քիլիմլի՝ 06· 09· 02· 04· 54

Արձանագրութիւնը անվճար է:

Vient de paraître

CD

Armenian and Iranian Melodies

«HAYREN» Music Band
par l'ensemble **«HAYREN»**
S'adresser aux adresses habituelles
(FNAC, Virgin, etc...)

HAMAZKAYIN FORUM 2005

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔ

ՅՈՒԼԻՍ 21 – ՕԳՈՍՏՈՍ 3,
ԵՐԵՒԱՆ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պատրա՞ստ էք ամառուան արձակուրդի ձեր ծրագիրը մշակելու

Մասնակցեցէք այս երկու չաբթիներուն մշակութային եւ ընկերային համախմբումին: Սփիւռքի զանազան շրջաններէն հայ համալսարանականներ պիտի մասնակցին Հայաստանի մէջ Համազգայինի Ուսանողական Մշակութային Հաւաքին:

Այս համախմբումը առիթը պիտի ընծայէ՝

- *Ծանօթանալու հայ մշակոյթի պատմութեան եւ աւանդութիւններուն*
- *Հանդիպելու սփիւռքահայ թէ հայրենի երիտասարդ ուսանողներու*
- *Մասնակցելու այժմէական, նիւթեր արծարծող դասախօսութիւններու, մատուցուած հայ ծանօթ մտաւորականներու եւ մասնագէտներու կողմէ*
- *Զրուցելու եւ միտքեր փոխանակելու հայ երիտասարդութիւնը հետաքրքրող բազմաթիւ հարցերու մասին*
- *Այցելելու հայկական պատմական կեդրոններ, թանգարաններ, եկեղեցիներ եւ այլ տեսարժան վայրեր*
- *Վայելելու մշակութային, երաժշտական եւ թատերական կեանքը*
- *Կազմակերպելու եզրափակիչ անմոռանալի հանդէս–հատաքոյթ մը, միասին վերապրելու յիշատակելի երկու չաբաթները հայրենի հողին վրայ:*

Մասնակցութեան սակ·–
(առանց ճանապարհածախքի)
Գիշերօթիկ 675 ամերիկեան տոլար
Մասնակի 400 ամերիկեան տոլար

Տեղեկութեանց համար դիմել՝
EUROPE :

Sella Tenjoukian (London)
Tél. : (44.20) 7603-8452
Fax : (44.20) 7603-9518
E-mail : stenjouk@aol.com

Hourig Baghdassarian (Paris)
Tél. / Fax : (33.1) 42 29 10 24
E-mail : navasti@wanadoo.fr

Հ·Մ·Ը·Մ·–ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

Հ·Մ·Ը·Մ·–Ֆրանսի սկաուտական 21րդ տարեկան բանակումի "Այցելութեան Օր"՝ Կիրակի, Յուլիս 10ին, Ժամադրավայրէն ներս, ժամը 11էն 19·–

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Խորոված եւ համադամ ուտելիքներ

ԿԷՍՕՐԷ ԵՏԻ
Սկաուտական արարողութիւններ փանփարի ընկերակցութեամբ
խարուկահանդէս

կիրակի, Յուլիս 10, ժամադրավայրի հասցէ·–
Centre de Formation des Scouts de France
Château de JAMBVILLE
78440 JAMBVILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«D. SERENGULIAN»**
d'Issy-les-Moulineaux
organise

une balade sur la Seine

en Bateau-Mouche
suivie
d'un barbecue au Chalet de Vaupereux
le Dimanche 10 juillet
Départ: 10h15 devant la M.C.A.
45 rue de la Défense — Issy-les-Mlnx
Inscriptions auprès de :
— Alice : 01 46 42 90 68
— Annick : 01 47 36 18 09

□

Section **«DIROUHI MISSAKIAN»**
de Sevran - Livry-Gargan

Dimanche 3 Juillet
SORTIE EN AUTOCAR
à AUVERS SUR OISE

Au programme:
Visite du Musée d'Auvers sur Oise
déjeuner au restaurant
et visite de l'exposition
Edgar Chahine du Musée d'Aubigny
P.A.F.
Renseignements et inscriptions au:
01 43 83 87 68

□

La Section **«Astrig»** d'Arnouville
organise son

GALA ANNUEL

DE FIN D'ANNEE SCOLAIRE
le **Vendredi 1er juillet**
à partir de 20 heures 30
à la salle «Charles Aznavour»
à Arnouville
Au programme :
Chants —
Danses —
Poésies —
Sketches
— Venez nombreux nous encourager —

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine la Section «Agnouni» d'Asnières

propose pour les **16** et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.

3 points de rencontre le 16 au matin :

— 6h15 Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;

— 7h Square Montholon - rue La Fayette Paris 9e - Métro Cadet;

— 7h30 Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.

Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.

Participation : 120 Euros par personne:
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.

Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :

VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

Grande Fête Champêtre Khanassor

à l'initiative du Comité F.R.A. Zavarian
et de la C.B.A.F. de Chaville

le DIMANCHE 10 JUILLET

PARC BON REPOS PAVILLON ELVIRE
78410 VIROFLAY (Près de la Place Louis XIV, Nationale 10)

Après la messe à l'Eglise Arménienne de CHAVILLE recueillement sur la tombe du Prince ARGHOUTIAN, Héros de la bataille de Khanassor.

Rassemblement à 13 heures au Cimetière.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 2
SAMEDI
2 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.236 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.236

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՄԻՇՏ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՎՐԱՑ

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ ԿԱՄԲԱՍՏԱՆԵՆ ԱՆԳԱՐԱՑԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մարի Ժեկօ երկարօրէն կ'անդրադառնայ Մոնթէ մէջ (Յուլիս 1) Թուրք ընդդիմադիրներու դժգոհութիւններուն եւ իշխանութիւններու արդելքներուն՝ քրտական եւ հայկական հարցերու վերաբերեալ: Կը գտնէ որ Անգարայի իշխանութիւնները յեսքայլ կ'ընեն ինչ կը վերաբերի ազատութիւններուն, մինչ բանակցութիւններու թուականը կը մօտենայ:

Մ. Պելկէ (Պոլսոյ Պիլկի համալսարանէն) կը բացատրէ թէ ներքին թղթակիցին թէ տեղեակները վերջ չեն գտներ եւ կը յիշէ Մայիսին արդիլուած Հայկական Հարցին նուիրուած պիտաժողովը որու նախաձեռնած էր քանի մը պաշտօնակիցներու հետ: Արդելքը եղած էր, կ'ըսէ, ապահովութեան պատճառով: Հայկական Ցեղասպանութեան հարցը, կը գրէ Մ. Ժեկօ, որ տեղ չունի Գումրնականի չափանիշներուն մէջ, չի դադրիր ըղգրգռել Թուրքիան, ուր յաջորդական կառավարութիւններ միշտ մերժած են "ցեղասպանութիւն" տարազը եւ զոհերու թիւը: Պաշտօնական թեզը "փոխադարձ ջարդեր"ու մասին կը խօսի Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ, որոնց զոհ գացած կ'ըլլան 400 հազար հոգի:

Հայկական Հարցը, ինչպէս Քրտական Հարցը, կամ Կիպրոսի եւ Աթաթիւրքի պաշտամունքի յարմերենականացումը մաս կը կազմեն "ազգային հարցեր"ուն, կը գրէ թղթակիցը, հարցեր զորս կը պաշտպանէ քէմալական ճակատը (բանակ, նախագահութիւն, դատական կազմ, ապահովութեան սպասարկութիւն, դիւանագէտ) եւ ինդրոյ առարկայ չեն կըրնար ըլլալ: Թապու մը խախտած ըլլալուն համար է որ Պելկէ հանգիստ չէ եւ կը խոստովանի որ ատելութեան եւ սպառնալիքի նամակներ կը ստանայ: Ցարգամումները զանազան բնոյթ ունին: Ռատիֆալի խմբագիրը գրած է որ Պելկէի դիմագիծը իրեն յիշեցուցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան մէկ պինուորեալին դիմագիծը, մինչ ուրիշ խմբագիր մը յարմար գտած է յիշեցնել թէ ենթակային մայրը հայ է: Պելկէ ալ դիտել կու տայ որ 2004 Դեկտեմբերէն ի վեր, երբ բանակցութեան թուականը տրուեցաւ, կառավարութիւնը յեսքայլ ըրած է, ինչ որ կը նպաստէ ազգայնամոլներուն: Ինչ համոզուած կը մնայ որ արդիլուած դիտաժողովը (Հայկական Հարց) տեղի պիտի ունենայ, որովհետեւ, կ'ըսէ.- "Այս ընկերութեան ամէնէն մեծ ոճիրն է" ու կ'աւելցնէ.- "Թուրքիոյ մէջ յանցագործութեան բարդոյթ մը կայ այդ նիւթին կապակցութեամբ: Բայց, ճիշդ հակառակն է քրիստոնեայ տեսակէտին, ուր մէա գուլփայի ըմբռնումը կայ, մեր տեսակէտով զղջում չկայ":

*
**

Մոնթ որ ամբողջ էջ մը նուիրած է Թուրքիոյ, կ'արձագանգէ նաեւ Եւրոպական Ցանձնախումբին պատրաստած փաստաթուղթին (տե՛ս "Յառաջ", Յունիս 30): Ցանձնախումբէն ներս վէճերը բռնուած են, քան ընդլայնման պատասխանատուին՝ Ֆինլանտացի Օլի Ռէհնի: Եւրոպական Ժողովրդական կուսակցութեան բազմաթիւ անդամներ, որոնց կարգին իտալացի Ֆրանքօ Ֆրաթինի, լիւքսանպուրկցի Վիվիան Ռեմինկ, աւստրիացի Պենիթա Ֆէրէրօ-Վալտնէր, սլովաք Եան Ֆիժէլ յայտնած են թէ կը նախընտրեն առանձնաչնորհեալ ընկերակցութիւն մը անդամակցութեան փոխարէն: Ֆրանսային ալ (ժաք Պառօ), -բաց ակայ-, նոյն կարծիքը յայտնած էր: Պ. Ռեհն, որու զօրավիգ եղած են Գերմանացին, Պելժիացին եւ Ցանձնախումբի նախագահը՝ Պարոզօ, կրցած է բարձի թաղի ընել այդ կարելիութիւնը: Խորհրդարանին մէջ, Արտաքին Ցանձնախումբին նախագահը մեղադրած է Ցանձնախումբին անդամները, որ բնաւ նկատի չեն առած անցած - դարձածը: Ի. Է. Փէ. երեսփոխանները անունով, Ալէն Լամասուր դիտել տուած է որ Ցանձնախումբը ոչ մէկ կարեւորութիւն տուած է Սահմանադրութեան ուխտին ճախողութեան, չեչոելով թէ Ֆրանսայի եւ Հոլանտայի "Ոչ"ի յաղթանակը հիմնուած էր գլխաւորապար Թուրքիոյ անդամակցութեան ընդդիմութեան: Մխրճ ընկերվարականներն են որոնք իրենց հաւանութիւնը տուած են Ցանձնախումբին դիրքին եւ ողջունած են անոր կեցուածքը Թուրքիոյ նկատմամբ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

Թ. ԷՐՏՈՂԱՆԻ ՆԵՑՈՒԿԸ

Բաքու այցին ընթացքին Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողան Ի. Ալիեւի հետ տեսակցութենէն եաք միասնական մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին իր ու իր երկրին նեցուկը խոստացած է Բաքուի, չատ մը մարզերու մէջ որոնցմէ է Ղարաբաղի հակամարտութիւնը: Յիշեցնելով թէ Եւրոպայի Խորհուրդին մէջ Անգարայի յատուկ ջանքերով Հայաստան Ղարաբաղի մէջ "դրաւեալ" տարր որակուած էր, ըսած է. "Մենք հարցին երկխօսութեամբ լուծումին կողմնակից ենք, սակայն ատոր համար հարկ է որ դրաւեալը քաշուի դրաւած չրջաններէն":

Ինչ կը վերաբերի Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան, Հայաստանի սահմանին բացումը Գոփընհակընի քաղաքական չափանիշներէն չըլլալով, կարելի չէ, ըստ Թուրքիոյ վարչապետին, յամառիլ այդ կէտին վրայ. արդէն Անգարա պիտի չնդունի նման պայման: Էրտողան հաւաստած է որ Հոկտ. 3ին բանակցութիւնները պիտի սկսին:

Իսկ Ի. Ալիեւ պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումներու, ըսած է թէ լաւագոյն յարաբերութիւններ ունին Իրանի հետ ու կը փափաքին որ անոնք նոյն թնոյթով մնան նորընտիր նախագահին օրով ալ:

Ասուլիսին նիւթ եղած է Բաքու - Թիֆլիս - Ճէյհան քարիւղատարին կարեւորութիւնն ալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ.

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ եւ Իրանի նոր յարաբերութիւնները լաւ ճամբու վրայ չեն, որովհետեւ Թեհրանի ամերիկեան դեսպանատան նախկին պատանդները ըսած են թէ Իրանի նոր նախագահը՝ Մ. Ահմատինեժատ 1979ի դեսպանատան դրաւման դերակատարներէն մէկն էր: Ծանօթ է որ 1979 Նոյեմբեր 4ին, պարսիկ յեղափոխականները յարձակում գործած էին դեսպանատան վրայ, ուր 90 հոգի կար: 52 նախկին պատանդներէն հինգը ճանչցած են Ահմատինեժատը եւ թէ 25 տարի եաք իրենց յիշողութիւնը անվրէպ է: Գրաւումը 444 օր տեւած էր, բայց ուրիշ պատանդ մը, օդային ուժերու հանրի պատանդ մը, օդային ուժերու հանրի պատանդ մը կ'ըսէ դրսեւոն կոչուած գնդապետ մը կ'ըսէ թէ չէ ճանչցած նորընտիր նախագահը, որպէս առեւանգում կատարողներէն մէկը:

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԼՂՀ

ԱՆՑԱՑՏ ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՁԻՆՈՒՈՐԻՆ ՕՐԸ

Յունիս 29ին վեցերորդ տարին ըլլալով նշուած է Անյայտ կորսուած զինուորներու յիշատակի օրը, Ստեփանակերտի մէջ: Յուշահամալիր զացած է նախագահ Ա. Ղուկասեան, բարձրաստիճան պաշտօնատարներու ընկերակցութեամբ: Ծաղկեպատկներ զետեղուած են յուշահամալիրին ու հանրահաւաք տեղի ունեցած: Բացման խօսքին մէջ գնդապետ Ռ. Բաղրեան ըսած է թէ անյայտ կորսուածներու խնդիրը ծագած է 1992 Յունիսին, երբ ժամանակաւոր անյայտութեան օրեր Մարտակերտի Հասանաղա գիւղին մօտերը աղէտի ենթարկուեցան "Արաքս" ջոկատին անդամները. անոնց ու հարիւրաւոր ուրիշներու ճակատագիրը 13 տարիէ ի վեր անյայտ կը մնայ:

Բանակին հրամանատարը, Պաշտպանութեան նախարար Ս. Օհանեան անդրադարձած է Արցախեան ազգային ազատագրական պայքարին եւ անկախութեան համար զոհողութիւններու անհրաժեշտութեան: Ըսած է թէ անհրաժեշտութեան ուղղութեամբ գործողներէն ոմանց վիճակեցաւ "անյայտ կորսուած"ի ճակատագիրը: Իրմէ եաք յուզիչ ելոյթ մը ունեցած է անյայտ կորսուած զինուորի մայր Վ. Գրիգորեան: Ան կոչ ըրած է մոռացումի չմատնելու իր զաւկին ճակատագրական երեսաստաղներուն յիշատակը, անոնց վերադարձի յոյսը: Իրեն յաջորդած է որդեկորոյս ուրիշ մայր մը, Ռոզա Աթանասեան: Ան ալ միշտ պզօն դանուելէ թելադրած է, "քանդի թշնամին երբեք չի քնար":

Արցախի թեմի հոգեւոր հովիւ Հ. Ցակոբի դլխաւորութեամբ օրհնութեան եւ ոգեկոչման արարողութիւն կատարուած է:

*
**

ՆՈՐ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՆԻՍՏԸ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան նորընտիր Խորհրդարանը առաջին նիստը դումարած է Յունիս 30ին: Կատարուած է նախագահի ընտրութիւն միայն մէկ թեկնածուով. Աչոտ Ղուլեան որ գրաւած է նախագահի աթոռը, Արցախի Ժողովրդավար կուսակցութեան գեկավարն է:

Ընդդիմադիր Հ.Յ.Դ.-Շարժում 88 դաշինքին երեսփոխանները նախագահի, փոխ նախագահի ու մշտական յանձնաժողովներու նախագահներուն ընտրութեան անվաւեր քուէներ տուած են:

Խորհրդարանի փոխնախագահ ընտրուած է Ազատ Հայրենիք կուսակցութենէն Ռուդիկ Հիւսնունց որուն միայն մէկ դէմ քուէ տրուած է: Վեց յանձնաժողովներէն չորսին նախագահ ընտրուած է Արցախի Ժողովրդավար կուսակցութենէն, երկուքին՝ Ազատ Հայրենիքէն:

Առաջին նիստին օրակարգին վրայ գըտնուելով հանգերձ, Օգոստոս 1ին յետաձգուած է կառավարութեան ծրագրին վաւերացումն ու վստահութեան քուէն: Պատճառը այն է որ կանոնակարգը կառավարութեան ամիս մը պայմանաժամ կու տայ իր ծրագիրը պատրաստելու:

Կազմուած են խորհրդարանական խմբակցութիւններն ալ. Արցախի Ժողովրդավար կուսակցութիւնը ունի 16 հոգի, նոյ Ժողովրդավարութիւն խմբակցութիւնը, Ազատ Հայրենիքը 12 անդամով Հայրենիք խմբակցութիւնը:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ԽՕՍՈՂԸ ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻ

Անգարայի Փաստաբանական կաճառին փաստաբաններէն Մէհմէտ Այհան 2004 Հոկտ. 17ին նոյն կաճառին ընդհանուր խորհուրդին մէջ ունեցած ելոյթին պատճառով կրնայ մինչեւ երեք տարի բանտարկուիլ: Այդ ելոյթին ան ըսած էր թէ Օսմանեան կայսրութիւնը բնաջնջած է Հայերը, ինչ որ իրեն արժած է "ատելութեան ու թշնամութեան վտանգաւոր դրգռութիւն" ամբաստանութիւնը ու դատը Յունիս 29ի նիստին յղուած է Ծանր պատիժներուատեանին:

Ենթական պնդած է թէ ամբաստանութեան հիմ ցոյց տրուած իր խօսքերը կաճառին մէկ հրատարակութեան մէջ տեղ դտած տեսակէտներուն հակադրելու նպատակը կը հետապնդէին: Իսկ դատը բացուած է Սպայակոյտի նախագահութեան յայտնած դանգատին վրայ:

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՄՈԼԼԱՆ ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ Է

Վրաստանի Մարնէուլի չրջանի Սադախլօ գիւղին մէջ որ ծանօթ չուկայ է Հայաստան, Վրաստան եւ Ադրբեջանի սահմաններուն միացեալ կէտին վրայ, անհետացած է մոլլան: Շրջանին մէջ ուր հոծ թիւ ունին ադրբեջանցի բնակիչները, գիւղացիները փակած են Վրաստանէն Հայաստան հասնող կառուցին, պահանջելով որ մոլլան գտնուի:

Նախորդ օրը մոլլային ազգականները ոստիկանութեան յայտնած են որ ան ոչխարները տուն բերելու գացած ու չէ վերադարձած: Քրէական հետաքննութեան ձեռնարկուած է, բայց տեղացիները արդելք եղած են ոստիկաններուն թոյլ չտալով որ անոնք գիւղ մտնեն:

Սադախլօցիները կ'ենթադրեն որ կրօնասէրը սպաննուած է ու կը յիշեցնեն որ քանի մը ամիս առաջ անոր գլխատութեամբ բողոք յայտնած էին ոստիկանապետ Շարվաձէի դէմ:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ "Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ"ի նոր (315) թիւը նուիրուած Կոստան Զարեանի ծննդեան 120ամեակին, հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

"Կողոպտիչներու աւազակախումբ"ին անդամը

Ա. ԲԱԶԻՆԵԱՆ

Կոստաւ Զարեան՝ խորհրդային գործակա՞լ

Վ. ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

ՆՈՐ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կոստան Զարեան երկու անգամ այցելած է Հոլանտա՝ 1926ին եւ 1949ին: Զոյգ ուղեւորութիւնները առիթ դարձած են ճամբորդական նոթերու գրառումին, որոնք լոյս տեսած են մամուլին մէջ եւ մի քանի մը տարի առաջ՝ գիրքի մէջ մտած (1): Այդ նոթերը վերջերս յօդուածի մը նիւթ դարձած են(2):

Զարեանի եւ իր երկրորդ կնոջ՝ Ֆրէնսիս Պրուքս-Զարեանի 1949ի այցելութիւնը, որ ընդգրկած է Փետրուար, Մարտ եւ Ապրիլ ամիսները, ըստ երեւոյթին զուտ զբօսաշրջային բնոյթ ունեցած է: Անոր մասին մեզի հասած է հոլանտական մամուլէն կարճ հաղորդում մը(3), որ, ինչպէս եւ այս յօդուածին մէջ յիշուող բոլոր զրուցիւնները, քաղած ենք Կոստան Զարեանի անձնական արխիւէն(4): Այդ այցելութեան ընթացքին է, որ Զարեան բանակցութեան մէջ մտած է Ամստերտամի հրատարակչատուներու հետ՝ «Երկիրներ եւ ազգեր»ու հոլանտերէն թարգմանութիւնը լոյս ընծայելու շուրջ, որ սակայն աւարտած է ձախողութեամբ: Այս առիթով իր ստացած մէկ պատասխանէն յայտնի է, որ դէթ 200 էջ թարգմանուած ու պատրաստ էր «Լէմտըր ուինտ կէօթըր» խորագրով(5):

Սակայն, 1926ին Զարեան հրաւիրուած էր իր բարեկամին՝ ճարտարապետ Մաասի կողմէ, հայ մշակոյթի շուրջ դասախօսութիւններ տալու: Հոկտեմբեր 21ին Ութրեխթի մէջ դասախօսած է «Հայ արուեստ եւ մշակոյթ» նիւթին շուրջ(6): Դասախօսութիւնը կրկնուած է քանի մը օր ետք Ամստերտամի մէջ(7), իսկ աշնուհետեւ, դարձեալ Ութրեխթի մէջ, Զարեան խօսած է «Արեւելեան մշակոյթը Սրեմոուտքի քաղաքակրթութեան մէջ» նիւթով(8): Եուրի Խաչատրեան յիշած է նաեւ հայ հին ու նոր բանաստեղծութեան մասին տրուած դասախօսութիւն մը, հանանաբար հիմնուելով հայ մամուլի տեղեկութիւններու վրայ, զորս չենք տեսած(9):

Ֆրանսերէն դասախօսութիւնները ըրած կանօրէն պնահատուած են թէ՛ ունկնդիրներէն եւ թէ մամուլէն: Զարեան ահռելիներով ցոյց տուած է հայ արուեստի նմոյշներ:

Այս այցելութեան ընթացքին է, որ հոլանտացի նկարիչ Վան Մելս պատրաստած է Զարեանի դիմանկարը(10):

Ութրեխթի դասախօսութեան յաջորդ օր՝ Հոկտեմբեր 22, 1926ին, տեղի ունեցած է Շիրակի աւերիչ երկրաշարժը, որու վերնակեդրոնը Լենինական էր: Աւերները նաեւ ընդգրկած էին Զրջակայ գիւղերը: Զարեան անմիջապէս արձագանգած է յօդուածով մը (հաւանաբար՝ Ֆրանսերէն գրուած), որ թարգմանաբար լոյս տեսած է Ութրեխթի եւ Ամստերտամի երկու թերթերու մէջ(11): Հոն, հայոց պատմութեան ընդհանուր պատկեր մը գծելով (որոշ տուեալներ քաղած է իր առաջին դասախօսութենէն), անդրադարձած է երկրաշարժին, օգնութեան կոչ ուղղելով հոլանտացի ժողովուրդին:

Ստորեւ թարգմանաբար լոյս կ'ընծայենք այս յօդուածը, չնորհակալութիւն յայտնելով տիկ. Մայէս Գրիպդրեանին (Հոլանտա), որ սիրայօժար կերպով կատարած է հոլանտերէնէ անգլերէնն բառացի թարգմանութիւնը: 1944ին Զարեան գրած է Բենիամին Նուրիկեանին.- «Ապա աշխատակցած եմ, հազար ծածկանունների տակ, ֆրանսական, բելգիական, իտալական, հոլլանտական, սպանիական (սիէֆ), անգլիական եւ չգիտեմ ինչ լեզուներով գրուած հանդէսներուն եւ թերթերուն, ի խնդիր ապրուստի»(12): Մեզի ծանօթ են երկու յօդուած եւս՝ «Հայ վիպասան մը» (13) (Աւետիս Ահարոնեանի մասին) եւ՝ «Գրական չարժումը Պուլկարիոյ մէջ»(14): Բացառուած չէ, որ ուրիշներ ալ կ'ըլլան:

Վ.Մ.

Հոլանտա հրաւիրուած ըլլալով հայ արուեստի եւ գրականութեան մասին դասախօսութիւններ տալու, ինչպէս եւ երկու երկիրներուն մէջեւ հոգեկան կապեր հաստատելու, կ'իմանամ որ նոր աղէտ մը հարուածած է հայրենիքը: Հայաստանի Հանրապետութեան մայրաքաղաք Երեւանի տուներուն մէկ քառորդը աւերակներու մէջ է(15), Լենինականի (նախկին Ալեքսանդրապոլ) կէսը աւերուած է, առանց հաշուելու տասնեակ գիւղեր եւ հազարաւոր մեռելներ ու վիրաւորներ:

Դժբախտաբար, մարդ չատ քիչ դիտէ այս երկրին, այս ժողովուրդին մասին, գոհ՝ սոսկալի դժբախտութեան, իր հրէական տառապանքով եզակի՝ ժողովուրդներու պատմութեան մէջ: Հայ ժողովուրդը, որ կը սերի հնդեւրոպական մեծ ընտանիքէն, Քրիստոսէ չատ դարեր առաջ Արարատ լերան ոտքը հաստատած է: Ք. դարուն բազմաթիւ հայեր քրիստոնեայ դարձած են եւ Նոր Կտակը հեռաւոր երկիրներ տարածած, նոյնիսկ՝ Տոսկանա, ուր Ս. Մինաս(16), ժողովուրդին կողմէ «Հայոց Թագաւոր» կոչուած, 250 թուականին Քրիստոսի ուսմունքը բերած է:

301ին, մեծն Կոստանդինէն տասներկու տարի առաջ, Տրդատ Գ. Թագաւորի օրով, Հայաստանը առաջին երկիրը կ'ըլլայ, որ քրիստոնէութիւնը կ'որդեգրէ որպէս պետական կրօնք: Ու անկէ ետք հայ ժողովուրդը, բազմաթիւ թշնամիներէ չրջապատուած, ժողովուրդներու չարքին ամենադաժան նահատակութեան ենթարկուած է: Պարսիկներէն չարճակումի ենթարկուած, Արաբներէն ճնշուած, Սելճուքներէն եւ ապա օսմանեան Թուրքերէն չարդուած, այս ժողովուրդը դարերու ընթացքին ստեղծած է բոլորովին ինքնատիպ մշակոյթ մը, որու ազդեցութիւնը մեր օրերուն ուսումնասիրած են նշանաւոր գիտնականներ, ինչպէս Եոզէֆ Սարչիկովսկի, Շլումպերկէր, Մէյէ, Շառլ Տիլ, եւայլն:

Հինգերորդ դարէն ի վեր Հայաստանը կը դառնայ արուեստի եւ գրականութեան վարոս մը: Կը ստեղծէ ճարտարապետութիւն մը, որ չատ այսօր ընդհանրապէս ընդունուած կարծիքին, ռոմանական եւ գոթական ոճերու նախատիպարն է: Իր ճարտարագէտներն ու արուեստագէտները կ'ուղարկէ դրացի երկիրները, բիւզանդական կայսրութեան դոյատեւումին կը սատարէ, տալով մաս մը անոր պաշտպաններուն, բանակներուն եւ իրաւաբաններուն, փիլիսոփաներուն եւ դիւանագէտներուն, որոնցմէ 13 այր (17) եւ 8 կին գահ բարձրացած են:

Միջնադարուն երկայնքին, բարբարոսներու հորդաներէ ճնշուած, Հայաստանը կը փոխէ իր մայրաքաղաքը, կը պայքարի իր կրօնքին, լեզուին ու մշակոյթին պահպանումին համար: Մեծ չերմեռանդութեամբ կը միանան ժամանող խաչակիրներուն եւ անոնց հետ միասին կը կռուին Միջին Արեւելքին տիրող մահմետական յորձանքին դէմ:

Ժ.Դ. դարուն իրենց անկախութիւնը կը կորսնցնեն եւ երբեմնի ծաղկեալ երկիրը կը դառնայ, բազում դարեր, սոսկալի դժոխք մը:

Նուաճողական հրոսակախումբերու պատճառած տգիտութեան խաւարը եւ մտաւորական անկումը երբեք չէ մարած ապագայի ու ազատութեան հանդէպ հայ ժողովուրդի անկոտրում հաւատքը:

Առանձին, լքուած՝ Եւրոպային հեռաւոր այս անկիւնին մէջ, վայրենի ու անգութ ցեղերու մէջեւ, հզօր բռնատիրութեան մը լուծին տակ, որուն ընդդիմութեան ամէն ձեւ միայն կրնար աղէտալի ելլալ, հայ ազգը (ըստ Լէոն Պլուայի՝ պատմութեան ամէնէն խորհրդաւորը) (18) վայրկեան մը իսկ չէ մոռցած իր ազնիւ անցեալն ու առաքելութիւնը:

1895-1896ին երեք հարիւր հազար հայեր սպաննուեցան Թուրքերու սուլթան Ապտուլ Համիտի հրամանով:

1914ին, Մեծ Պատերազմին սկիզբը, հայերը խորհեցան, որ իրենց աղատութեան օրը հասած էր: Դունդեր կազմեցին, ռուսերուն հայթայթեցին աւելի քան 200·000 զինուորներ, բոլոր սահմաններուն վրայ կռուեցան: Թուրքերը, պարագաներէն օգտուելով, չորս միլիոն հայերէն աւելի քանի մէկ միլիոնը սպաննեցին:

Դաշնակիցները հանդիսաւորապէս խոստացան Հայաստանի ազատութիւնն ու անկախութիւնը պատերազմի ընթացքին, որովհետեւ ենթադրաբար կը կռուէին ճնշուած ազգերու ազատութեան համար:

Սեւրի դաշնագիրը կտոր մը թուղթ է միայն եւ Եւրոպայի տէրերը նորէն դաւաճանեցին ազգի մը, որ ամէն ինչ զոհած էր:

1917ին հայկական բանակին մնացորդը նահանջեց դէպի երկրին ռուսական նահանգերը, կռիւը չարունակեց եւ Հայաստանի անկախութիւնը հռչակեց: Երեք տարիներու ընթացքին, հայերը՝ սովեալ, առանց դրամի, առանց զէնքի, երեք պատերազմ դիմագրաւեցին: 1919ին Թուրք եւ բոլշեւիկ բանակները յարձակեցան անոնց վրայ, եւ մէկ ամառուան դիմադրութենէ ետք, անձնատուր եղան(19): Զարեաց փոքրագոյնը ընտրելու ստիպուած, Հայաստան խորհրդայինի հանրապետութիւններու միութեան անդամակցեցաւ:

Մէկ միլիոն բնակիչով ամբողջովին աւերուած երկրի մը մէջ, որու քաղաքները նուաճողները այրած են, իսկ դիւղերը՝ թնդանօթները աւերած, երիտասարդ հանրապետութիւնը անլուր ճիգ թափած է՝ կազմակերպուելու եւ իր մշակութային կեանքը վերականգնելու համար: Մինչ հազարաւոր մարդիկ անօթութենէ կը մեռնէին փողոցներուն մէջ եւ աւելի քան հարիւր հազարաւոր որբեր խոտով կը անէին, լեռները թափառելով, կառավարութիւնը համալսարան մը հաստատեց՝ հինգ ճիւղերով եւ 1400 ուսանողներով, եւ բացաւ անթիւ դպրոցներ, թանգարաններ ու գրադարաններ: Հինգ տարուան մէջ Ռուսաստանի ամենամեծ փապուղին(20) չինած է, ոռոգումի միջոցներ ստեղծած, քաղաքներ ու դիւղեր կառուցած, երկաթուղի դիծեր բացած, ու այդ բոլորը գրեթէ առանց որեւէ արտասահմանեան օժանդակութեան:

Տոքթ. Նանսէնը՝ նորվեգիացի մեծ յայտնագործողը, որ Հայաստան էր քանի մը ամիս առաջ(21), Ազգերու Ընկերութեան ժողովին առջեւ հիացումով ու զարմանքով խօսած է այս չքուտ, չինարար ու խելացի ժողովուրդին մասին: Բոլոր անոնք, որոնք Հայաստան այցելած են վերջին տարիներուն կը բաժնեն այս տեսակէտը, որ այս փոքրիկ ժողովուրդը պէտք է օրինակ մը դառնայ Միջին Արեւելքի բոլոր բնակիչներուն համար: Եթէ ժամանակը ներէր, կրնայի հոս յիշել ամերիկացի, անգլիացի եւ ռուս անհատներու բազմաթիւ ուրիշ վկայութիւններ:

Այս ժողովուրդը, որ քանի դարերու ընթացքին իր մարմինը ենթարկած է սոսկալի չարչարանքներու, իր կրօնքն ու ոգին փրկելու համար, հիմա ուրիշ պղէտի մը դոհ դարձած է: Լենինական քաղաքը 40·000 որբերու օճախն էր, որոնք հոն ապաստանած ու խնամուած էին: Հոն տիրող ներկայ ցուրտին, անոնք պէտք է փողոցները ապրին: Երեւանը, որ պատերազմէն առաջ միայն 25·000 բնակիչ ունեցող քաղաք մըն էր, հիմա 100·000 ունի: Հարիւրաւոր աւեր տուներ, այնքան զոհողութեամբ ու չանքով վերակառուցած, մէկ օրուան մէջ աւերուած են, ինչ որ կը նշանակէ, որ բնակչութեան մեծ մասը ներկայիս անտուն է:

Ուրեմն, թէեւ քիչ մը համարձակ կըլլայ ըլլալ, կը յուսամ որ խօսքս պիտի հասնի այս լուռ, հարուստ եւ երջանիկ երկրի դիմաւորս մարդոց, երկիր՝ որու հանճարը կը պաշտեմ եւ զոր կ'ուզեմ որ, պէս օրինակ ներկայացնել ժողովուրդիս:

Չափազանցութիւն պիտի ըլլա՞յ, եթէ դիմեմ Հոլանտայի քրիստոնեաներուն, իրենց ըսելով, թէ կարեւոր պարտքեր դոյութիւն ունին այս առաջին քրիստոնեայ ժողովուրդին հանդէպ, որ այքան տառապած է յանուն մեզ բոլորս լուսաւորող հաւատքին ու իտէալին:

Ներքին զգացողութեամբ՝ ո՛չ: Վստահ եմ, որ այս դիմումը ձայն բարբառոյ յանապատի պիտի չըլլայ եւ որ սրտով ու ոգիով ազնիւ ժողովուրդը պիտի երկարեցնէ իր օգնական ձեռքը քոյր ազգի մը, նոյնիսկ եթէ այս ազգը հեռու է:

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ

---

(1) Կոստան Զարեան, «Հոլանդական տպուորութիւններ», *Արագած*, Դեկտեմբեր 1, էջ 3-4 եւ Դեկտեմբեր 15, 1926, էջ 2-3· Նոյն, «Հոլանդական յուշատետրից», *Հայրենիք ամսագիր*, Դեկտեմբեր 1949, Յունուար եւ Փետրուար 1950: Տե՛ս այժմ Կոստան Զարեան, *Նաւատոմար*, Երեւան, 1998, էջ 235-240 եւ 425-458:

(2) Նարինէ Պետրոսեան, «Հոլանդիան Կոստան Զարեանի օրագրութիւններում», *Գարուն*, 3, 2004, էջ 92-95:

(3) *Elseviers Weekblad*, 2 April 1949:

(4) Փետրուար 1998ին զանուիք ազնուաբար մեզի տրամադրած էր գրագէտին հարսը՝ հանգուցեալ տիկ. Մարիա Զարեանը:

(5) Տե՛ս· International Publishing Company Ltd.ի վարչական տնօրէն J. M. Ph. Uitmanի անգլերէն նամակը, Ապրիլ 28, 1949, ուր յիշուած է, թէ "յաջորդ Շաբաթ օր" Զարեան ուրիշ հրատարակիչի մը հետ պիտի տեսակցէր (Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարան, Երեւան, Կ. Զարեանի փոնտ, թիւ 107):

(6) Զարեանը ներկայացնող եւ դասախօսութիւնը յայտարարող յօդուած մը տե՛ս· *Utretsch provinciaal en stedelijk dagblad*, 13 October 1926: Դասախօսութեան մանրամասն թղթակցութիւնը տե՛ս. *idem*, 24 October 1926. *Utretsche Courant*, 25 October 1926:

(7) Մանրամասն թղթակցութիւնը տե՛ս. *De Tijd*, 2 November 1926:

(8) Մանրամասն թղթակցութիւնը տե՛ս. *Maasbode*, 5 November 1926: "Նաւատոմար"ի կազմողը՝ Եուրի Խաչատրեան, որ յայտնապէս միեւնոյն կտրօնները օգտագործած է, թերթին անունը գրած է "Wetenschap maasbodenoo soir" (Զարեան, Նաւատոմար, էջ 622): Թիւրիմացութիւն մրն է, անշուշտ, ըանի որ յօդուածին վերնագիրը "Wetenschap Oosten en Westen" է, որու իմաստը Զարեան գրած է "Maasbode" ու տակը ՝ "5 nov. soir": «5» թիւի անտեսանմով, փրանսերէն "nov[embre]" եւ "soir" բառերը իրարու հոլանտերէն հապկցուեր են...:

(9) Զարեան, Նաւատոմար, էջ 621:

(10) Առաջին հրատարակութիւնը տե՛ս. Կոստան Զարեան, "Նաւատոմար. Բանաստեղծութեան եւ անհատի մասին", *Զուարթնոց*, թիւ 2, 1931 Յուլիս 15, էջ 45:

(11) Constant Zarian, "Nieuwe ellende in Armenië", *Utretsch provinciaal en stedelijk dagblad*, 25 October 1926 և *De Tijd*, 27 October 1926:

(12) Վարդան Մատթէոսեան, "Կոստան Զարեան եւ Բենիամին Նուրիկեան. նամականի", *Բագին*, 3, 1997, էջ 123:

(13) Constant Zarian, "Armeensche Letteren. Een Armeensch Romanschrijver", *Die Tijd*, 1927 (կտրօնին վրայ ուրիշ թուական չկայ):

(14) Const[ant] Zarian, "Bulgarische Letteren. De Literaire Beweging in Bulgarije", *Die Tijd*, 14 Januari 1928.

(15) Ըստ երեւոյթին, առաջին լուրերը չափազանցուած էին, ըանի որ երեւոյթը չէր վնասուած:

(16) Իտալերէն՝ San Miniato:

(17) Ցանկը տե՛ս· Sirarpie Der Nersessian, *Armenia and the Byzantine Empire. A Brief Study of Armenian Art and Civilization*, Cambridge (Ma.), 1945, p. 20-21:

(18) Զարեան իր առաջին դասախօսութեան մէջ բառացիօրէն մէջբերած է Պլուայի խօսքը.- "Le peuple arménien est le plus mystérieux et l'histoire arménienne est la plus mystérieuse" (*De Tijd*, 2 November 1926):

(19) Թուականը սխալ է, պէտք է 1920 ըլլայ:

(20) Բնագրին մէջ՝ tunnel: կ'ենթադրեմ, որ խօսքը կը վերաբերի Շիրակի ջրանցքին, որ օգտագործման յանձնուած էր 1925ին:

(21) Ֆրիտիոֆ Նանսէն Հայաստան այցելած է 1925 Յունիսին:

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆԻ ԱՆԱՂՄՈՒԿ ՅՈՒԲԼԵԱՆԸ

Այս տարի Կոստան Զարեանի (1885 – 1969) ծննդեան 120ամեակն է: "Կլոր", ծափ ու ծնծղայով նշումներէ տարեդարձ մը չէ: Սակայն, Զարեան իր ողջութեան թէ յետմահու ո՛չ Սփիւռքի եւ ոչ ալ, անշուշտ, Հայաստանի մէջ արժանացած է յոբելեաններու ենթադրեալ մեծարանքին:

Անցեալ Մարտին երկու էջ նուիրելով այս տարեդարձին, "Գրական թերթ"ի խմբագիր Նորայր Ադալեանը նշած է այսօրուան վիճակը.–

"Ամէն յոբելեանական միջոցառում ուրախութիւն է ողջին կամ նրա երկնային հոգուն: Այդպէս եւ՝ «Գրական թերթ»ի այս էջերը: Ուրախութեան հակառակ կողմը ցաւն է: Այսօր ինչպէ՞ս ցաւ ու վիրաւորանք չապրել, որ մեծ գրողն իր հայրենիքում յոբելեան չտեսաւ: Սա բացարձակապէս Հայաստանի Գրողների Միութեան եւ «Գրական թերթ»ի համեստ նախաձեռնութիւնն է եւ նշում է ոչ պետական–համազգային ուշադրութեան՝ որպէս ժողովրդի ու երկրի հարստութիւն"[1]:

Ցայտնապէս, "գնա՛ մեռիր, եկուր սիրեմ"ը այս պարագային չէ կիրարկուած: Ադալեան չարունակած է երէկուան վերյիշումներով.–

"Լինելով պատմական «Մեհեան», «Բարձրավանիք» հանդէսների ստեղծողներից, դասաւանդելով Եւրոպայի եւ ԱՄՆ-ի նշանաւոր համալսարաններում[2], այստեղ մենք նրան ընդամէնը վստահեցրինք Գրականութեան ու Արուեստի Թանգարանի աւագ գիտաշխատողի հաստիքը, երբ նա մի ամբողջ համաշխարհային ակադեմիա էր: Նրան փշոտ վերաբերմունքով ընդունեցրինք նաեւ ՀԳՄ շարքերը: Հայրենիքում նա ապրեց գրեթէ միայնակ ու լքուած: Նրա թաղումը խնայուեց նաեւ ՀԳՄ դահլիճը, վերջին հանգրուանը Արուեստի Աշխատողների նեղուածք սրահը եղաւ, որտեղ ներկայ էին ընդամէնը հսկ մարդ: Սրանք նրա նշանները չեն, այլ՝ մեր"[3]:

Միջոցին, սակայն, մանաւանդ 1998–էն ետք, տեղի ունեցած է Զարեանի այնքան սպասուած, բայց դլխապտոյտ պատճառելու աստիճան արագ վերյատնութիւնը: Անտիպ կամ մամուլի մէջ թաղած նիւթը հաւաքող չորս հատոր, երկու վերատպում, մէկ թարգմանութիւն եւ երկու ուսումնասիրութիւն հրատարակուած են[4]: Ինը գիրք՝ եօթը տարուան մէջ: Գումարը իրապէս պատկառելի թիւ մը կը կազմէ: Հրատարակութիւնները բոլորովին անարձագանգ չեն անցած, մարդիկ սկսած են յայտնաբերել յարդ անծանօթ կամ սխալ ճանչցուած աշխարհ մը:

Այսուհանդերձ, Արծրուն Աւագեան դիտել տուած է.–

"Բայց հատորների հասնող նրա շատ գործեր այսօր էլ շարունակում են մնալ գրասէրների, աճիատ մարդկանց, մանաւանդ գրողի մերձաւորների մօտ, օտարթագիր մամուլի էջերում՝ մոռացուած ու փոշեպատ, ճիշդ այն վիճակում, որում գտնուում է Երեւանի բաղաբային պանթէոնում ամփոփուած նրա համեստ շիրիմը"[5]:

Հայաստանէն դուրս ալ, Սեւենկայի խօսքը փոխ առնելով "նորութիւն չկայ առեւտուն տակ": Սփիւռքի մէջ, ուր "յոբելեան"ի մերօրեայ հասկացողութիւնը քահանայական ձեռնադրութեան 10ամեակ նշելու մակարդակին հասած է, կարելի՞ է ակնկալել, որ լայն զանգուածներուն եւ դասադիրքերուն գրեթէ անծանօթ գրագէտ մը ոգեկոչուի, նոյնիսկ եթէ ի. դարու հայ գրականութեան լաւագոյն անուններէն մէկը նկատուած ըլլայ: Քանամեակ մը առաջ, Անդրանիկ Ծառուկեան դիտել կու տար, որ "Սփիւռքի կշիռքները հագիւ Շահնուր կամ Որբունի կրնան վերցնել: Զարեան կամ Օշական փորձեն՝ կշիռքը կը կոտրի"[6]: "Սփիւռքահայութեան ռահվիրայ"[7] Զարեանը կը չարունակէ անտեսուած մնալ... նոյնինքն Սփիւռքի կողմէ:

Թող յարակարծիք չթուի այս հաստատումը:

Արդարեւ, 1974ի եւ 1985ի հայաստանեան տպագրութիւններուն բացառութեամբ, մինչեւ 1998 Զարեանի յետմահու բոլոր հրատարակութիւնները եւ թարգմանութիւնները տեղի ունեցած են Սփիւռքի մէջ: Բայց Սփիւռքը լրջօրէն չէ կարդացած իր հրատարակածը: Հազուագիւտ բացառութիւններով, չարունակած է կրկնել նոյնքան յայտնի, որքան մաշած "ճշմարտութիւններ":

Մտեղծուած հետաքրքրութեամբ հանդերձ, առայժմ տարբեր չէ կացութիւնը Հայաստանի մէջ:

Գրագէտին նշանաւոր տողերը լիուլի իրենց այժմէականութիւնը կը պահեն տակաւին.–

"Ամէն մի խորհող հայ՝ մրրկահար այս դարու ալիքների կատարին՝ նմանւում է յուսահատ ռադիոկայանի, որ անյայտ տարածութիւններին պատգամներ է ղրկում, բայց ոչ մի պատասխան չի ստանում:

Մտքերի ելեկտրական կայծկլտուն կորչում է մրափող խղճերի թանձր խաւարում:

Ամէն ինչ սոսկալիօրէն լռել է"[8]:

Կրկնութիւնը, ի վերջոյ, թէ՛ փաստն է նորոգումի անկարելիութեան եւ թէ անտեսումը՝ նորոգումի կարելիութեան:

Անշուշտ, Զարեան այսպէս կոչուած "ժողովրդական" գրող մը չէ եղած, ոչ ալ պիտի ըլլայ: Կենսագրութիւնը կընճիռներու ցանց մըն է, գրականութիւնը՝ ծովածաւալ տարածք մը: Իր շուրջ առասպելներ լրիւ չեն զօրաշրջերծուած, վէճերը չեն դադրած, վերապահութիւնները չեն անհետացած: Ի մի բան, ջուրերը չեն հանդարտած: Իր կեանքին թէ գրականութեան մէջ նաւարկումը կը պահանջէ յարատեւ ու համբերատար ուսումնասիրութիւն: Բայց մանաւանդ՝ թափանցող ընթերցում:

1994 Դեկտեմբերին, "Ցառաջ – Միտք եւ Արուեստ"ը, որքան մեզի յայտնի է, սփիւռքահայ միակ բեմը կը հանդիսանար, որ մահուան 25ամեակին առիթով թիւ մը կը նուիրէր գրագէտին: "Միտք եւ Արուեստ"ի 2005 Յուլիսի համարը կրկին համեստ փորձ մըն է նորայայտ փաստեր չրջանառութեան մէջ դնելու եւ վերապահութիւններ հերքելու: Մեծարանքին քովն ի վեր՝ Զարեանի իրական դէմքին բացայայտումը քայլ մը առաջ տանելու:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

---

1) Նորայր Ադալեան, "Կոստան Զարեանի ճաւը", *Գրական թերթ*, 2005 Մարտ 25, էջ 4:

2) Աւելորդ չէ նշել, որ Զարեան Եւրոպայի մէջ չէ դասաւանդած առհասարակ:

3) Ադալեան, *անդ*:

4) Յուցակը հետեւեալն է.– Կոստան Զարեան, *Նաւատոմար*, Երեւան, 1998· Նոյն, *Սպանիա*, Երեւան, 1999· Նոյն, *Դէպի Արարատ*, Երեւան, 2001· Նոյն, *Միացեալ Նահանգներ*, Երեւան, 2002· Նոյն, *Նաւը լերան վրայ*, Պէյրութ, 2002· Նոյն, Strany i bogy: Ispania, Երեւան, 2003 (ռուսերէն թարգմանութիւն)· Նոյն, *Գիրք դիւցազներգութեանց*, Երեւան 2004· Արծրուն Աւագեան, *Կոստան Զարեան. կեանքը եւ գործը*, Երեւան, 1998· Վարդան Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի չուրջ*, Անթիլիաս, 1998:

5) Արծրուն Աւագեան, "Սուլոցներ արձակող ճաւը", *Գրական թերթ*, 2005 Մարտ 25, էջ 5:

6) Անդրանիկ Ծառուկեան, *Մեծերը եւ... միւսները*, Պէյրութ, 1992, էջ 262 (առաջին հրատարակութիւնը՝ *Ցառաջ*, 1983 Հոկտեմբեր 27, էջ 2):

7) Յարութիւն Քիւրքճեան, "Սփիւռքահայը եւ իր «մայրենի»լեզուն· առընչութիւնները՝ առօրեայի եւ գրական մշակոյթի հետ", *Բագին*, 2005 Մարտ, էջ 60:

8) Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 1975, էջ 9:

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

Ասնձարի (Լիբանան) Հայ աւետարանական երկրորդական վարժարանի պիւնէրօթիւկի հիմնադրութեան 50ամեակին առիթով, հեղինակ – բեմադիր՝ Ռոպէր Առաքելեան, պիւնէրօթիւկին մէջ ապրող 12 աշակերտներու աշխատանքով, ներկայացուցած է "Բարեւ հայրիկներ" իր թատերախաղը: Պիւնէրօթիւկը քնաւ որքանոյն հանգամանք չունի: Այդ մանուկները նահատակներու որբ մնացած զաւակները չեն, այլ այսօրուան "ծնողազուրկ" սերունդն են որոնց ծնողները գտած են իրենց "նոր երջանկութիւնը", կը զրէ Ագդակի թղթակիցը:

*
**

Մոնրէալի ՀՕՄ-ի Սօսէ մասնաճիւղի ընկերային յանձնախումբը Մայիսի ընթացքին ձեռնարկած է զանազան հաւաքոյթներու, Մայիս 12ին, Հայ կեդրոնի "Ահարոնեան" սրահին մէջ տեղի ունեցած է Մայրերու օրուան տօնակատարութիւնը: Յանձնախումբի տաղանպետուհին՝ Վերժին Տայեան բարի գալուստ մաղթած է, ապա բեմ հրաւիրած օրուան բանախօսը՝ Սօսի Առաքելեան – Փալանճեան, որ վեր առած է մայրերու գոհողութիւնը եւ հայ մայրերու դերը ազգապահպանման գետնի վրայ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, ապա, յուշատախտակով պատուած են ինը մայրեր: Մայիս 31ին, տօնուած է Մայիս 28ը, որու ընթացքին գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Մայիս 17ին, ընկերային յանձնախումբը կազմակերպած էր պատրտ մը դէպի Օթթաուա մասնակցելու տարեկան կակաչներու փառատօնին: Խումբին առաջին այցելութիւնը եղած է Գանատայի Հայաստանի դեսպանատունը, ուր ընկերուհիները ընդունուած են Պ. Միքայէլ Վարդանեանի կողմէ: Կակաչներ դնելէ եւ ճաշի չուրջ հաւաքուելէ ետք, խումբը վերադարձած է Մոնրէալ:

*
**

Գիմպրիձի (Գանատա) Հայ կեդրոնին մէջ, Յունիս 5ին, նախաձեռնութեամբ Հ.Յ.Դ. Արամ–Կարօ Կոմիտէին եւ կազմակերպութեամբ յատուկ յանձնախումբին, տօնուած է Հայաստանի Ս. Անկախ Հանրապետութեան հռչակման 87րդ տարեդարձը: Հանդիսավարութիւնը կատարած է Վրէժ Գասամանեան եւ ծանրացած է ազատութեան եւ անկախութեան հասնելու համար հայ ժողովուրդին տարած վճռական պայքարին վրայ: Խօսք առած են Արա Պապեան եւ Խաժակ Սրք. Յակոբեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը եւ հաւաքոյթը փակուած է Առաջնորդին պահպանիչով:

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Ինդիրը անապատին մէջ չմոլորիլն էր: Տեղացիները հաղորդուիրձելով, իմացանք որ եթէ Խուլուրի եզերքը բռնելով քալէինք 7-8 ժամ Սինճէրը պիտի տեսնէինք հեռուէն, որովհետեւ այդ ընդարձակ անապատին մէջ միակ խոշոր լեռն է:

Օր մը երբ մօտակայ աղօրիք մը գացած էինք, հանդիպեցանք Արաբի մը, որուն հետ Ալի Բիզա խօսակցութեան մտաւ եւ խօսքը բերաւ Սինճէրի վրայ.

- Շատ աղէկ գիտեմ Սինճէրը ըսաւ Ալին, յաճախ գացած եմ այդ կողմերը, մինչեւ իսկ քանի մը անգամ Հայեր առաջնորդած եմ:

- Որո՞նք կրցած են հասնիլ մինչեւ ետիւնները քուկ:

- Ինչո՞ւ չէ, եթէ դրամ վճարէք:

Տեսանք որ ճիշդ մեզ փնտռած մարդն էր այս Արաբը:

Հետեւեալ օրուան համար ժամադիր եղանք մեր սենեակը որպէսզի սակարկութիւնը կատարենք: Ալի Բիզա բաւական դրամ ունէր եւ ինք պիտի վճարէր նաեւ Թէվֆիքի համար, որ իր ազգականն էր: Գալով ինծի՝ մօրեղբայրս խոստացած էր չորս ոսկի՛ տալ փախուստս պլիւրացնելու համար: Մարդը հետեւեալ օրը եկաւ եւ ամէն մէկերնուս համար մէկուկէս ոսկի պահանջեց: Ցետոյ ըսաւ որ պէտք էր երթ մը գնել մեր ջուրը եւ ուտելիքը փոխադրելու համար: Այս էշը յետոյ իրեն պիտի տայինք իբրեւ նուէր:

Գիւղին մէջ կարելի էր գիւրաւ էշ մը գտնել 4-5 մէճիտիէ վճարելով:

Արաբին հետ համաձայնեցանք որ երկու օրէն ճամբայ ելլենք:

Մենք առանձին պիտի երթայինք ժամ մը ճամբայ, յետոյ ինք, ուրիշ ընկերոջ մը հետ, պիտի գար մեզի միանալու: Այս կարգադրութիւնները ընելէ ետք մարդը մեկնեցաւ:

- Որովհետեւ եզիտիները արաբներուն հակառակ են ու երբ ձեռքերնին արաբ մը անցնի կը սպաննեն, ինչպէս որ մենք ալ զիրենք կը սպաննենք:

- Իրա՞ւ է որ եզիտիները բարեկամ են Հայերուն հետ:

- Այ՛ո, որովհետեւ թուրքերուն դէմ ապստամբած են: Ո՛չ թուրք, ո՛չ արաբ կրնայ մօտենալ իրենց լերան: Բայց Հայերը սիրով կ'ընդունին:

- Մեզի ալ կ'ուզե՞ս առաջնորդել:

- Ինչո՞ւ չէ, եթէ դրամ վճարէք:

Տեսանք որ ճիշդ մեզ փնտռած մարդն էր այս Արաբը:

Հետեւեալ օրուան համար ժամադիր եղանք մեր սենեակը որպէսզի սակարկութիւնը կատարենք: Ալի Բիզա բաւական դրամ ունէր եւ ինք պիտի վճարէր նաեւ Թէվֆիքի համար, որ իր ազգականն էր: Գալով ինծի՝ մօրեղբայրս խոստացած էր չորս ոսկի՛ տալ փախուստս պլիւրացնելու համար: Մարդը հետեւեալ օրը եկաւ եւ ամէն մէկերնուս համար մէկուկէս ոսկի պահանջեց: Ցետոյ ըսաւ որ պէտք էր երթ մը գնել մեր ջուրը եւ ուտելիքը փոխադրելու համար: Այս էշը յետոյ իրեն պիտի տայինք իբրեւ նուէր:

Գիւղին մէջ կարելի էր գիւրաւ էշ մը գտնել 4-5 մէճիտիէ վճարելով:

Արաբին հետ համաձայնեցանք որ երկու օրէն ճամբայ ելլենք:

Մենք առանձին պիտի երթայինք ժամ մը ճամբայ, յետոյ ինք, ուրիշ ընկերոջ մը հետ, պիտի գար մեզի միանալու: Այս կարգադրութիւնները ընելէ ետք մարդը մեկնեցաւ:

Հաղիւ թէ դուրս էր ելած՝ մեր տանտէրը եկաւ քովերնիս:

- Այս դուրս ելլող արաբը ո՞ւր ճանչցաք, հարցուց մեզի:

- Հոս, աղօրիքի մը մէջ, պատահեցինք:

- Ի՞նչ բանի համար եկաւ ձեզի հետ տեսակցելու:

- Ոչինչ... եկաւ հարցնելու թէ ծախու բան մը ունէի՞նք:

- Ո՛չ, պատասխանեց տանտէրը, եկաւ ձեզի առաջարկութիւն մը ընելու:

- Ի՞նչ առաջարկութիւն:

- Առաջարկեց ձեզի Սինճէր փախցնել: Նախ բացարձակապէս մերժեցինք, բայց տանտէրը պնդեց եւ ըսաւ թէ շատ աղէկ կը ճանչնար այդ մարդը եւ անոր անցեալը գիտէր:

- Ձեզի խորհուրդ կու տամ բարեկամաբար իրմէ զգուշանալու, ըսաւ, այդ մարդը ամէն բան կրնայ կատարել:

- Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

- Ձենէ առաջ ուրիշ Հայեր ալ համոզած՝ Սինճէր տանելու համար ճամբայ հանած ու ճամբան զանոնք սպաննած է դրամնին գողնալու համար:

Մեր տանտիրոջ այս տեղեկութիւնները բնականաբար մեզ վրդովեցին: Մարդը իր խօսքերուն անկեղծ ըլլալը ապացուցանելու համար մէկ քանի ուրիշ տեղացիներ ցոյց տուաւ եւ ըսաւ որ անոնցմէ տեղեկութիւն առնենք մեզ փախցնել առաջարկող արաբին մասին:

Ալի Բիզա գնաց ցոյց տուած անձերուն: Ամենքն ալ նոյն բանը հաստատեցին:

Այդ արաբը աւազակ ոճրագործ մըն էր:

Ու այսպէս հրաժարեցանք իր առաջնորդութենէն, բայց որոշեցինք մեր ծրագիրը գործադրել առանձին:

Չէ՞ որ 6-7 ժամ քալելէ ետքը Սինճէրի լեռը պիտի տեսնէինք: Ուրեմն կընայինք առանց առաջնորդի երթալ դէպի հոն:

Մէկ երկու օրուան մէջ ինչ որ ունէինք աւելորդ ծախեցինք: Ցետոյ 4-5 օրուան համար հաց պատրաստեցինք, երկու օխա արմաւ առինք ու ճամբայ ելանք:

Մեր ընկերները սակայն վերջին ժամուն կը խորհէին թէ մեր փախուստը կրնայ իրենց վիճակը ծանրացնել, որովհետեւ միւտիրը ըսած էր որ մեզ ազատ կը թողու գիւղին մէջ, բայց փոխադարձաբար ամէնքս իրարու երաշխաւոր կը նկատէ:

Եւ ահա՛ երբ հաղիւ ժամ մը հեռացած էինք, վազն ի վազ մեր ետեւէն կը հասնին մէկ քանի ընկերներ:

Ի գուր կը փորձեինք զիրենք համոզել որ մեր փախուստով իրենց որեւէ վնաս չէր պատահեր, թէ միւտիրին ըսածը պարապ խօսք մըն էր եան.:

– Չէ՛, կը պնդեն, կա՛մ ետ կը դառնաք կամ կ'երթանք, ոստիկաններուն իմաց կուտանք ձեր փախուստը:

Տեսնելով որ ճար չկայ զիրենք համոզելու, ետ կը դառնանք:

(Շար. 86)

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՌԻՋ

ԿԻՐԱԿԻ, Յուլիս 3: Պայծառակերպութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի Թաբփօր Լերինն

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Սկիզբը ժամերգութեանց՝ ժամը 8·30ին,
Ծանօթ·– Այսօր *Հոգեհանգիստ* չի կատարուիր:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Յուլիս 4: Բ· օր վարդավառի: Յիշատակ Մեռելոց:

Հոգեհանգիստ՝ "Վասն համօրէն ննջեցելոց":

***

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Յուլիս 3: Տօն է վարդավառի

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԿՀՆՑ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Յուլիս 4: Մեռելոց:
Ժամը 11ին՝ Հոգեհանգիստ:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՔԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առթիւ:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"Ի

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի "Էլէն Բիւզանդ" մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Լիւսի Նէթիլեանէ 150 Եւրօ, Տիկին Պայծառ կարապետեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Հայոց առաքելական եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան վարչական խորհուրդը եկեղեցւոյ պայծառութեան համար շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·–

Պ· Միքայէլ Յակոբեան 1·000 Եւրօ, Տիկին Սէլի Պապայեան 25, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Խնճէարաբեան 100, Ոմն 200, Տիկին Դուբսարդիեան 150, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Հայրապետեան 200, Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Գութան 40, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Քիւրքճեան 150, Տիկին Էլիզապէթ Ներկարարեան 100, Պ· Ռուժէ Քազեան 20, Պ· Միքայէլ Յակոբեան 1·000, Խոմոն Էզեկեան 2·000, Օ Պէրժ տէ գ'Ապռմ 100, Օր· Անի–Ռոզ Գանճեան 200, Պ· Միշէլ Թէպէյորը 4·000 եւ Տիկին Գոլէթ Սիմար 4·000:

Տիկին Անի Պէրպէրեան, հօրը՝ վարդան նուրիջանեանի յիշատակին 200 Եւրօ:

Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պալեան, հօրը՝ Եդուարդ Պալեանի մահուան առթիւ 1·500 Եւրօ, նոյն առիթով Տէր եւ Տիկին Արթիւր Հայրապետեան 100:

Տիկին Անահիտ Տավլաշեան Գեղունի Էվէնեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 30 Եւրօ:

FRANCE-CULTURE
93.5

Le jeudi 7 juillet à 22 heures 30
Reconnaissance à
ARMEN LUBIN
avec la participation de **Krikor Beledian**
(Emission de Mathieu Benezet)

15 jours / 14 nuits
de découvertes ou redécouvertes grâce aux excursions quotidiennes
1405 €
Hôtel Nor Dzoraberd
Circuit organisé et demi-pension
•
Dépliant détaillé et renseignements
www.ucfaf.com
et auprès des secteurs UCFAF
•
Inscriptions :
Mme Yazidjian
29-33, av. Pasteur
93100 Montreuil
01 42 87 95 98

(Շար· Ա· էջէն)

կը: Սպիտակ Տունը հարցը չատ լուրջի առած է եւ Պուշ քննութիւն բանալ տուած է, քանի որ պէտք է ճշդել թէ Ամմաութենեժատ ահաբեկիչ է թէ ոչ: Թեհրան հերքած է եւ բարենորոգիչ խմբակի ծանօթ անձնաւորութիւն մըն ալ՝ Միրտամաի ըսած է մամուլի ֆրանսական դրծակալութեան, որ սխալ է, նկարի չունենալու մը կայ:

ԼԻԲԱՆԱՆի նախագահը՝ Էմիլ Լահուտ կառավարութեան գլուխը նշանակեց սիւննի երեսփոխան՝ Ֆուատ Սինիորան, ազատական տնտեսագէտ մը: 62 տարեկան է եւ մեծիմ բարեկամն էր սպաննուած Ռաֆիք Հարիրիի եւ Ելմտական նախաբար եղած էր անոր հինգ կառավարութիւններուն մէջ 1992էն 2004: Նոր նախարարապետը խոստացած է չարունակել Հարիրիի քաղաքականութիւնը, զործադրելով բարենորոգումներ բոլոր մակարդակներու վրայ:

ԿԻՊՐՈՍի Խորհրդարանը, Յունիս 30ին, վաւերացուց Եւրոպական Սահմանադրութեան ուխտը եւ այս ձեւով Եւրոպական Միութեան 11րդ պետութիւնը դարձաւ այդ ուղղութեամբ: Ներկայ բոլոր կուսակցութիւնները իրենց հաւանութիւնը տուին, բացի Համայնավար կուսակցութենէն (ԱՔԷԼ), որ խոստ կերպով զատարարած էր այդ "ռազմասրաչը" եւ "նոր պահպանողական" ուխտը:

Ս· ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ մէկ դատարանը 20 եւ 23 տարի բանտարկութեան դատապարտեց Եուրի Կոլըչինը եւ Վիտալի Ակչինը որոնք ամբաստանուած էին Գալինա Ստարովոյտովայի սպանութեամբ 1998 Նոյեմբերին: Զոհը Դումայի (Երեսփոխանական ժողով) ազատական ընդդիմութեան ազդեցիկ մէկ դէմքն էր, սպանուած էր իր բնակարանին առջեւ իսկ:

ՅՈՒԼԻՍ 1ին, չարք մը յաւելումներ կատարուած են լինչպէս ամէն տարի նոյն օրը: Կազը 4%ի յաւելում մը կը կրէ, փոխադրական միջոցներն ալ՝ 1,8% եւ մեթրոյի տոմսերուն սետրակը (10 հատ) 10 Եւրօ 50էն կ'անցնի 10 Եւրօ 70ի:

ՎՐԱՍՏԱՆի ելմտական նախարարը Վալերի Զէչելաշվիլի պաշտօնազրկուած է, որովհետեւ զեղծարարութիւններ յայտնաբերուած են իր նախարարութեան տուրքերու բաժանմունքին մէջ:

ԹՈՒՐՔԻԱ 5,3%ի աճ մը արձանագրած է 2005ի առաջին եռամսեակին, բաղդատմամբ անցեալ տարուան: 2004ին Թուրքիա կրցած էր 9,9%ի աճ մը արձանագրել, մինչ նախատեսուած համեմատութիւնը 5% էր:

Հ·Մ·Ը·Մ·–ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

Հ·Մ·Ը·Մ·–Ֆրանսի սկաուտական 21րդ տարեկան բանակումի "Այցելութեան Օր"՝ կիրակի, Յուլիս 10ին, Ժամպվիլի բանակավայրէն ներս, ժամը 11էն 19·–

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս
Խորոված եւ համադամ ուտելիքներ

ԿԷՍՕՐԷ ԵՏԻ
Սկաուտական սպարողութիւններ փանփարի ընկերակցութեամբ
խարուկահանդէս

Կիրակի, Յուլիս 10, ժամադրավայրի հասցէ·–
Centre de Formation des Scouts de France
Château de JAMBVILLE
78440 JAMBVILLE

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ 01 39 83 20 67
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ 01 39 85 24 24
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

ARMENIE
Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés
de 8 Jours et de 12 Jours
Saberatours SevanVoyages
SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com
SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com
WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr
EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com
www.saberatours.fr
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
Armavia Արմավիա
Studio VICKEN 20052

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine
la Section «Agnouni» d'Asnières
propose pour les 16 et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.
3 points de rencontre le 16 au matin :
— 6h15 Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;
— 7h Square Montholon - rue La Fayette **Paris 9e** - Métro Cadet;
— 7h30 Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.
Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.
Participation : 120 Euros par personne:
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.
Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

La Section **«D. SERENGULIAN»**
d'Issy-les-Moulineaux
organise
une balade sur la Seine
en Bateau-Mouche
suivie
d'un barbecue au Chalet de Vaupereux
le Dimanche 10 juillet
Départ: 10h15 devant la M.C.A.
45 rue de la Défense — Issy-les-Mlnx
Inscriptions auprès de :
— Alice : 01 46 42 90 68
— Annick : 01 47 36 18 09

Grande Fête Champêtre Khanassor

à l'initiative du Comité F.R.A. Zavarian
et de la C.B.A.F. de Chaville

le DIMANCHE 10 JUILLET

PARC BON REPOS PAVILLON ELVIRE
78410 VIROFLAY (Près de la Place Louis XIV, Nationale 10)

Après la messe à l'Eglise Arménienne de CHAVILLE recueillement sur la tombe du Prince ARGHOUTIAN, Héros de la bataille de Khanassor.

Rassemblement à 13 heures au Cimetière.

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 3
DIMANCHE
3 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 315

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·237

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21·237

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ՝ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼ

(ԳՐԱԿԱՆ "ՊԱՏՄԱՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ" ՆՄՈՒՇ ՄԸ)

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏՓԷՈՍԵԱՆ

Կոստան Զարեանի կեանքին ու գործին շուրջ ամէն տեսակ վիճաբանութիւններ ու բանակռիւներ ծագած են դրեթէ հարիւր տարիէ ի վեր: Տարբեր ձեւի մեզադրանքներ բարդուած են անոր վրայ, իբրեւ թէ չինծու: Առասպելին զօրը դեռ լրիւ չէ պատռուած:

Այդ նպատակով, կը հրաւիրենք ընթերցողը, որ հայրենի գրականագէտ Ալմաստ Զաքարեանի "Եղիչէ Զարենց· կեանքը, գործը, ժամանակը" եռահատոր գործին ցարդ լոյս տեսած երկու հատորներուն (1400 էջ) ընթերցումի տաժանակիր աշխատանքը ստանձնէ:

Ինչո՞ւ տաժանակիր: Ա. Զաքարեանի աշխատութեան աւարտումը, ինչպէս իր յառաջաբանին մէջ կը գրէ խմբագիրը՝ Սերգէյ Սարինեան, հեղինակին "կեանքի գիրքը" պիտի դառնայ: Բայց ցարդ լոյս տեսածին մէջ տիրական են աւելորդ բառակոյտերը, անհարկի մէջբերումները, կիսաբերան գրուած նախադասութիւնները, հեռաւոր կամ ոչ իսկ հեռաւոր կապ ունեցող անթիւ չեղումները, ողջերու եւ մեռելներու հետ հաշուեյարդարները, տեղի ու անտեղի մեկնաբանութիւնները, մէկ խօսքով՝ անկարգապրելի խճողում մը:

Մեզ հետաքրքրողը Բ. հատորին մէջ[1] առկայ բազմաթիւ հաշուեյարդարներէն մէկն է՝ Կոստան Զարեանի հանդէպ չատ բացայայտ հակակրանքը, որ կը գէշ-կ'անցնի գրականութեան պատմութեան սահմանը: Եթէ ընդունինք, անշուշտ, որ այս աշխատութիւնը այն ակադեմական բնոյթը ունի, զոր պիտի ակնկալէինք Զարենցի գործի հաւաքումի եւ ուսումնասիրութեան մէջ իր մեծարժէք վաստակը ունեցող Ա. Զաքարեանէն:

Մանաւանդ, երբ Սարինեան կը պնդէ, որ "խնդիրն այն է, որ Ալմաստ Զաքարեանը երեւոյթը հիմնաւորում է փաստերի տրամաբանութեամբ եւ իրերը գնահատում գիտական մի որոշակի աշխարհայեցողութեամբ, որը ինքնին արդէն տեսակէտ է" (էջ 7· ընդգծումը մերն է, Վ· Մ·): Ընթերցողը պիտի նկատէ, որ փաստերու տրամաբանութիւնը եւ գիտական որոշակի աշխարհահայեցողութիւնը, դժբախտաբար, հոս կը փայլին իրենց ճչացող բացակայութեամբ:

Հատորը կ'ընդգրկէ Զարենցի կեանքին Ճունուար 1923 – Փետրուար 1925 շրջանը: Նոյեմբեր 1922–Ճունիս 1924ին Զարեան ապրած է Երեւան, ուր զիրար ճանչցած են: Հեղինակը կը փորձէ այդ յարաբերութեան պատմութիւնը վերականգնել[2], գիրքին մօտ մէկ տասներորդին մէջ խնդրոյ առարկայ դարձնելով Զարեանը:

1923–24ի խորհրդահայ գրապայքարը, որու բեւեռներէն մէկը Զարենցն է, ըստ հեղինակին հակահայ դաւի մը քօղարկուած դրսեւորումն է, որու եւին գտնուած են Ակրսլաը Ադրբեջանին վերջնակապս յանձնելու (1923), ապա՝ Ալեքսանդր Միասնիկեանը դաւադրաբար ըսպաննելու (1925ի ուղղաթիռի կասկածելի արկածը) աշխատանքները, որոնց մղիչ կամ թելադրող ուժը Ստալինն էր: Զարենցի ամէն չարժում, նոյնիսկ "լենինեան պաշտամունք"ի թեմայով գրած գործերը, իբրեւ թէ այդ նկրտումներուն հակազդեցութիւն մըն է:

Զարենց–Զարեան յարաբերութեան Ա. Զաքարեանի վերականգնումին կանխադրոյթը այն է, որ Զարեան հակահայ ուժերուն մէկ լծակն էր կամ գործիքը, երեւութաբար: Աւելի պարզ՝ խորհրդահայ վարչակարգի, մինչեւ իսկ Զեկայի գործակալն էր, եւ որպէս այդպիսին, Զարենցի թշնամի:

Նման ծանրակշիռ մեղադրանք կը կարօտի ապացոյցներու եւ ո՛չ թէ ծաղրանքի, արհամարհանքի, նախատինքի դէպեր: Ցակոբ Պարոնեան ըսած է, թէ "հայհոյանքը փաստի սով է": Զաքարեան, իր կանխակալ վարկածը փաստելու համար, ձեռնարկած է լոկ խօսքով հողին հաւասարեցնելու հայ գրականութեան մէկ կոստան Զարեանի անունը կրող անձը: Եթէ համոզիչ փաստեր ըլլային, գրիչ չարժելու իրաւո՛ւնքն իսկ պիտի զլանայինք մենք մեզ: Բայց ճշմարտանմանի փաստարկներու պատճառական չինծու չղթայի մը առջեւ գտնուելով, այդ իրաւունքէն կ'օգտուինք քանի մը անդրադարձներ կատարելու համար:

Կանխաւ յայտնենք, որ մեր գիրքին մէջ Զարեանի կեանքին 1923–1925ի շրջանին նուիրուած գլուխը վերնագրած էինք "Ա-ռաջին ներգաղթ եւ արտագաղթ· խորհրդահայ վարչակարգի «ուղեկից»ը"[3]: Խորհրդային Միութեան մէջ "ուղեկից" կը կոչուէին այն գրագէտները, որոնք համայնավար չարքային չէին, բայց կը հետեւէին վարչակարգի ընդհանուր գուժմունքներուն: Բայց "ուղեկից" էին նաեւ Դերենիկ Դեմիրճեանը, Ստեփան Զօրեանը եւ ուրիշներ, աւելի ուշ՝ Աւետիք Իսահակեանը եւ Շիրվանզադէն: Նման տրամաբանութեամբ, բոլորն ալ գործակա՞լ էին:

Անցնելով այս բազմածալ խաղարկութեան տարբեր արարներուն, ստիպուած պիտի ըլլանք ընդարձակօրէն մէկ մէջբերելու Զաքարեանի գործէն՝ մեր նկատողութիւնները աւելի հասկնալի դարձնելու համար: Ու եթէ դեռ անհասկնալի ըլլան, պատճառը մասամբ այն է, որ հեղինակին ոլորապտոյտ եւ ճապաղ ոճը կ'արգիլէ ամէն ամփոփում:

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ ԵՒ ԱՐՏԱՇԷՍ ԿԱՐԻՆԵԱՆ

1923ին սկսած է լոյս տեսնել "Պայքար" պարբերականը, խմբագրութեամբ Արտաշէս Կարինեանի, սկիզբը որպէս "Խորհրդային Հայաստան" օրաթերթի յաւելուած եւ ապա որպէս ինքնուրոյն գրական–գեղարուեստական կիսամսեայ:

1922ին Զարենցի ու Գէորգ Աբովի հետ "Երկրի դեկլարացիա"ն ստորագրած Ա-զատ Վչտունին նոյն տարուան վերջերը ստեղծած էր Հայաստանի Պրոլետարական Գրողների Միութիւնը: 1923ի սկիզբը Միութիւնը, մասամբ վչտունիի դէմ գրուած չարենցեան "Թոմանս անապէ"ին առիթով, "չտապ քննութեան է առնում (...) երկի բուրժուական-քաղքենիական «յեղափոխական տրամադրութիւնները» դատապարտող որոշումով" (էջ 11): Կարինեան միացած է այս արշաւին.– "Քննարկմանը մասնակցում են եւ Հայաստանի կենտգործկոմի նախագահի տեղակալ Ա. Կարինեանը՝ իր խմբագրութեամբ եւ Կոստան Զարեանի աշխատակցութեամբ Ճունուարի 15ից լոյս տեսնող «Պայքար»ի խստաչունչ բորբոքմաններով" (անդ· ընդգծումները մերն են, Վ·Մ·):

Զարեանի առաջին յիշատակումն է գիրքին մէջ: Զաքարեան կը թուի փրէօյտեան սլիփի մէջ ինկած ըլլալ: Նախապատրաստելով իր յետագայ յարձակումները, յոգնակի կը խօսի ("մասնակցում են"), երբ միայն Կարինեանն է, որ արշաւի ձեռնարկած է Զարենցի դէմ: Զարեան աշխատակցած է "Պայքար"ին, եւ այդքան: Արշաւին մասնակից չէ եղած, գոնէ դեռ բաւար կերեւի: Բայց ուսումնասիրողը պէ՛տք է Զարեանը յիշէ հոն, որպէսզի "փաստէ" մեղսակցութիւնը:

Ի՞նչ բանի մեղսակցութիւն:

"(...)Նորէն 1919–1922 Պոլիս[4]· արդէն այս դէպքում միանգամայն հաւասարի [Զարեան,Վ·Մ·] սպասում է նախ Քեմալին, ապա 1922ի օրերին սովորաբար Ցովհ· Թումանեանի –իրականում Ա· Կարինեանի դլխաւորած՝ Ցովհ· Թումանեան՝ որդի Համլէտի եւ Ամենուհի Տիգրանեանի հետ, որոնք չարունակում են ճանապարհը դէպի Փարիզ–, եւ Դանոյչ Շահվերդեանի խմբով..." (էջ 28· ընդգծումը Վ·Մ·):

Հոս նորէն քերականական սխալ մը կայ ("սպասում է... Ա· Կարինեանի դլխաւորած... խմբին..." պէտք է ըլլայ), բայց հիմնականը այդ չէ: Հիմնականը այն է, որ Ա· Զաքարեան ըստ երեւոյթին չի գիտեր, որ Թումանեան Պոլիս այցելած է Քէմալի ժամանումէն չա՛տ առաջ՝ Դեկտեմբեր 1921ին: Չի գիտեր, քանի որ այլապէս պիտի չհարցնէր, թէ "այդ եւ յետագայ օրերին Կ· Զարեանը բարեհաճե՞լ է արդեօք տեսնել (նաւահանգիստում թէ այլ վայրում) արդէն ծանր հիւանդ-սպրդնած Թումանեանին" (անդ): Թումանեանի նախաձեռնութեամբ հիմնուած Հայ Աւրուեստի Տան վարչութեան անդամներէն էր Զարեանը, որ նաեւ վկայած է անոր այցելութեան մասին: Անգիտութեան կ'աւելնայ յերիւրանքը, որ հետզհետէ սխատաբանական բնոյթ պիտի դիզնու. "Է՛հ, տեսած էլ չլինի, թերեւս օրերից մի օր նրա բազմահատոր հաւաքածոյում գտնուի (կարելի է թէ փոքր-ինչ տաչուած) «Հազարան բլբուլ»ը..." (անդ· ընդգծումը բնագրային է): Ակնյայտ, ըսել կ'ուզէ, թէ Զարեան թերեւս բանաձգողած ըլլայ Թումանեանի անաւարտ մրնացած "Հազարան բլբո՞ւլ"ը: "Լեզուն ոսկոր չունի" ժողովրդային առացուածքը կարծէք այսպիսի պարագաներու համար ստեղծուած ըլլայ:

Աղեւաք ո՞վ էր Զարեան, որ Քէմալի հետ գործ ունենար: Իսկ ի՞նչ էր իր "գործը"·–

"Անչուշտ, այդ օրերին Քէմալի հետ կապիճեանի համաձայնութիւնների կողքին՝ համաձայնեցւում է նաեւ Կ· Զարեանի փոխադրուելը Երեւան· Ղարաբաղեան հարցի քննութեանը նախորդած ամիսներին՝ դէնդիկան ապրելակերպով արտասահման անցնելու ցանկութեամբ վարակելու յատկապէս Սարեանին ու Զարենցին· յայտղուել–չյայտղուելու պարագայում էլ սադրիչ մեբեենայութիւններով ըզբաղեցնելու համար հանրութեանը" (անդ· ընդգծումը Վ·Մ·):

Օդը նետուած փաստազուրկ խօսքը փաստելից չըլլար "անչուշտ"ի մը յաւելումով: Ի՞նչ աչքառու դեր կրնային ունենալ Սարեանը կամ Զարենցը, որ զիրենք պէտք էր արտասահման հրապուրել՝ տեղւոյն կեանքի "հէգեմոնասց" մը պոլիսէն հրաւիրելով: Արցախի հարցը փաստօրէն վճռուած էր 1921 Ճուլիս 5ի Կոմկասեան Բիւրոյի տիպարահոչակ նիստին: Ի՞նչ հաւանախոհ արտայայտութիւն է այս մէկը, որ կ'ենթադրէ, թէ մէն մի հակահայ արարքի եռին անպայմա՛ն Քէմալի ձեռքը պէտք էր տեսնել, նոյնիսկ՝ արդէն վերջացած – դացած հարցի մը պարագային: Թուրք-բոլշեւիկեան համագործակցութիւնը, որ 1920ին Հայաստանի անկախ Հանրապետութեան անկումին բազմաթիւ պատճառներէն մէկը եղաւ, առատ փաստաթուղթերով ապացուցուած է: Բայց Զաքարեանի պնդումը, թող ներուի դեռհիւ արտայայտութիւնը, թուրքով փակցուած է···:

Ի հարկէ, դաւը "սկիզբ" ու "վերջ" ունեցած է: 1924 Ճունուար 2ի Թիֆլիսի գերական "մեծ դիսպուտ"էն ետք, որ յաջորդած էր Կարա-Դարվիչի ապստամբական պաշտութեան նուիրուած զեկուցումին եւ աւարտած՝ Կարինեանի հակա- զեկուցումով, Կարինեանը իբրեւ թէ "ասես, որոշ ժամանակով յայտարարում է «զինադադար»· չուտով դադարում է եւ նրա խմբագրած «Պայքար»ը: (Զէ որ արդէն լուծուած էր Ղարաբաղի հարցը, Կ· Զարեանն էլ արդէն մեկնելու էր արտասահման)" (էջ 167): Հոգ չէ, որ "Պայքար"ը դադրած ըլլայ "մեծ դիսպուտ"էն առաջ, հոգ չէ, որ Զարեան ևինգ ամիս ետք մեկնած է եւ ոչ թէ "արդէն մեկնելու էր", հոգ չէ, որ ան "սադրիչ"ներու ամէն ցանկէ բացակայ է···:

Ու դեռ սկիզբն ենք երկանց: Ընդարձակ ու անտեղիօրէն մէջբերելէ ետք Խորհրդային Միութեան ՊԱԿ-ի (ՔԱ· Կէ· Պէ·) հակահետախուզութեան նախկին պետ Օլեգ Կալուգինի "Առաջին վարչութիւն" գիրքէն (1992) ծանօթ հատուածը (թէեր ու դէմ լայնօրէն վիճարկուած 1900ական թուականներուն), ուր կը խօսուի Հ·Ց· Դաշնակցութեան մէջ ՊԱԿ-ի ներթափանցումին մասին, Զաքարեան կը նշէ·–

"Դէ՛, քաղուած հատուածները վերաբերում են 60–80ականի գործակալներին· ասել է յայտրդելով Ա· Կարինեան, Ս· Վրացեան, Կ· Զարեան, Տ· Հախումեան եւ միւս դասականներին···

Ուրեմն եւ· «Պիտ պարտուի, պիտ մեռնի կեղծիքը մեր կեանքում, որ ապրի մեր ժողովուրդը (Գ· Նժդեհ)" (էջ 29· ընդգծումը բնագրային է):

Ահաւասիկ թացն ու չորը իրար խառնած: Ուղղափառ բոլշեւիկ Կարինեանի կողքին՝ Զարեան ու Սիմոն Վրացեան Զեկայի գործակա՞լ: Ո՞րն է նման լուրջ մեղադրանքի մը հիմքը: Պարապ խօսքերով չէ, որ "պիտ մեռնի կեղծիքը մեր կեանքում", ոչ ալ աւելորդ – պակաս Գարեգին Նժդեհ մէջբերելով:

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ ԵՒ ԷՄԻԼ ՎԵՐՀԱՐԷՆ

Զարեանի "Պայքար"ի աշխատակցութիւնը 1923 Մարտ 15ի թիւով կը սկսի, ուր պէլճ նշանաւոր բանաստեղծ Էմիլ Վերհարէնի (1844–1916) նուիրուած բաժին մը լոյս տեսած է: Հոն առաջին անգամ ըլլալով Զարեան խօսած է Վերհարէնի հետ իր այն հանդիպումին մասին (Պրիւսէլ), որմէ ծնած է հայերէն սորվելու իր ցանկութիւնը[7]: Նաեւ թարգմանած է "Սեղանաւորը" եւ "Տրիբունը" բանաստեղծութիւնները[8]:

Այդ նոյն շրջանին Զարենց թարգմանած ու "Նորք" հանդէսի երրորդ թիւին մէջ (1923) հրատարակած է Վերհարէնի "Բանկիր"ը: Զաքարեանի համաձայն, "Վերհարնին թարգմանելու գործին, ինչ խօսք, Զարենցը ձեռնարկում է 1917–1918ի այս իրողութիւնների [Թիֆլիսի 1917 Ճունուարի գրական ձեռնարկներու մէջ Վերհարէնի յիշատակումը· Վ·Մ·], ինչպէս եւ Աբովի հետ մտերմութեան տարիներին կուտակած այլ եւ այլ կարգի ընդհանուր եւ մասնակի իմացութիւններով· բայց եւ 1923ի Վերհարնի հանդէսի Հայոց գրական շրջաններում բորբոքած հետաքրքրասիրութեան պայմաններում մեծ չափով եւ ի հեճուկս ընդդէմ[9] Կ· Զարեանի" (էջ 96, ընդգծումը Վ·Մ·):

Այդ թարգմանութիւնները, անչո՛ւշտ, "մի որոշ չափով թաքցնում են բանալիճ Կ· Զարեանի ընկատելիօրէն տաղացի, անշունչ, ճապաղ թարգմանութեան դէմ (···)" (էջ 97· ընդգծումը բնագրային է): Չի՞նք գիտեր, թէ "Նորք"ի այդ թիւը լոյս տեսած է "Պայքար"էն առա՞ջ կամ ետք (հաւաքածոն ձեռքի տակ չունինք, որ "հրատարակութեան ստորագրութեան" թուականը ստուգենք): Ի դէպ, "Նորք"ի երկրորդ գիրքին մէջ, որ նոյնպէս լոյս տեսած է 1923ին, Զարեան հրատարակած էր 1923 Ճունուար 1 թուակիր "Երեւանում" բանաստեղծութիւնը[10]: Ինդրական է նաեւ, որ Զարեանի ըրածը կարելի ըլլայ գտնել մէկ նախադասութեան ու մէկ մէջբերումի ուղեկցութեամբ:

Զարեանը ամէն գնով Կարինեանի արդանեակ դարձնելու իր սեւեռումին մէջ, Ա· Զաքարեան կը նշէ·– "Պրոպագանդելով

(Շար·ը Գ· էջ)

«ԿՈՂՈՊՏԻՉՆԵՐՈՒ ԱԻԱԶԱԿԱԽՈՒՄԲ»ԻՆ ԱՆԴԱՄԸ

Գրեց՝ ԱՐԾՈՒԻ ԲԱԽՉԻՆԵԱՆ

...1908 Յունուար 18ին 28ամեայ ռուսահպատակ հրէուհի Սառա Ռաւիչը Միւնիխի դրամատուներէն մէկուն մէջ ռուսական ռուբլի փոխանակած էր: Դրամատան պաշտօնեան, տեսնելով, որ թղթադրամներուն թիւը նոյնական էր թիֆլիսի մէջ անցեալ տարի Յունիսին կողոպտուած դրամներու թիւերուն հետ, ահազանգ բարձրացուցած էր եւ Ռաւիչը ձերբակալել տուած: Նոյն օրը ձերբակալուած էին Շեթուէյկարթէն չոգեկառքով Միւնիխ ժամանած երկու Հայեր, որոնք իրենք զիրենք ներկայացուցած էին որպէս Միհրան Խոջամիրեանց եւ Տիգրան Բաղդասարեան: Առաջինը Ռուսաստանի Սոցիալ-դեմոկրատ կուսակցութեան Բաքուի մասնաճիւղի ղեկավարներէն Արմէն Բէկզադեանն էր (1881–1939): Իսկ երկրորդը Կոստանդին Եղիազարեանն էր, արեւելահայ թատերախումբերու նախկին դերասանը եւ Պրիւսէլի համալսարանի ուսանող, որ յետագայ հայ գրականութեան մէջ պիտի անմահանար Կոստան Զարեան անունով:

Ձշդելու համար, թէ ի՞նչ պատճառով ձերբակալուած էր ապագայ հայ գրագէտը, հարկ է նախ պատմական անդրադարձ մը կատարել:

1907 Յունիս 17ին Թիֆլիսի Երեւանեան հրապարակին վրայ անյայտ անձեր ռումբեր նետած էին 250 հազար ռուբլի փոխադրող Պետական Դրամատան հաշուապահի կառքին եւ անոր ուղեկից պահակախումբին վրայ, որու հետեւանքով ուղեկիցները ծանրօրէն վիրաւորուած էին, իսկ ահաբեկիչները յափշտակած էին դրամի պարկերը: Այս գործողութեան կազմակերպիչը եղած էր Գորի քաղաքի քնակիչ Սիմոն Տէր Պետրոսեանը, յայտնի՝ Կամօ անունով, իսկ դաղափարը ըրած էր Ռուսաստանի Սոցիալ-դեմոկրատ բանուորական կուսակցութեան արմատական թեւի ղեկավար Վլադիմիր Ուլեանովը, աւելի յայտնի՝ Լենին անունով: Այս գործը, ծանօթ որպէս "Թիֆլիսեան սեւակառգրկում", նպատակ ունէր վնաս հասցնել ցարական Ռուսաստանի կառավարութեան եւ, Լենինի խօսքերով, "հոգերանօրէն նախապատրաստել" գալիք յեղափոխութիւնը:

Գողցած դրամերը անմիջապէս առաքուած էր Փոտսդամ (Գինլանտա), ուր Լենին կ'ապրէր այն տուեն: Սակայն դրամի մանրումին հարցը յառաջացաւ: Գողօնը մեծ մասամբ հինգ հարիւրնոց թղթադրամներէ բաղկացած էր, զոր անկարելի պիտի ըլլար մանրել առանց նկատուելու: Հետեւաբար, արկածախնդրութիւնը իրականացնողները որոշած էին դրամերը արտասահմանի մէջ մանրել, այն յոյսով, որ ցարական իշխանութիւնները հասցուցած պիտի չըլլային թղթադրամներու թիւերը փոխանցելու: Աւարը ուղարկուած էր Փարիզ, ուր խումբ մը կուսակցականներու յանձնարարուած էր մանրումի գործողութիւնը: Անակնկալներէ խուսափելու համար, դրամը մանրելու գործողութիւնը ծրագրուած էր կատարել եւրոպական տարբեր քաղաքներու մէջ: Այդ գործը իրականացնող նոյնինքն Կամօն պէտք է ըլլար, որ 1907 Հոկտեմբերին կեղծ անձնագրով մեկնած էր Եւրոպա, բայց Նոյեմբերին մասնութեամբ ձերբակալուած էր Պէռլինի մէջ: Այս գործին մէջ իր հետ համագործակցած էին բոլշեւիկեան կուսակցութեան արտասահմանեան մասնաճիւղերուն անդամները՝ Շուէյդէն մինչեւ Զինաստան, որոնք, սակայն, մեծ մասամբ ձերբակալուած էին եւ բանտ նետուած:

Ահա այս գործով ձերբակալուածներէն էր նաեւ Կոստանդին Եղիազարեանը, որ Ռուսաստանի Սոցիալ-դեմոկրատ կուսակցութեան ծրընեւի մասնաճիւղի անդամ եղած էր: Հոս է, որ ծանօթացած էր Լենինին[1]: Ծրընեւ լոյս տեսնող "Ռաւուչկա" ("Մխածան") ամսաթերթին մէջ (1906) ան հրատարակած էր ազատատիրական բանաստեղծութիւններ: Զարեան 1907ի վերջերուն Փարիզ յայտնուած էր եւ հոն գտնած՝ պարսկահպատակ կօշկակար Տիգրան Բաղդասարեանի անձնագիրը, հնարաւոր հետապնդումներէ խոյս տալու համար: Այսպէսով ան կը ներկայանար որպէս Պարսկաստանի Թաւրիզ քաղաքէն ուսանող: Զարեան բանտարկութեան չըլլանը գործադրած է Զուլցպախի մէջ: Այս ժամանակաշրջանին է, որ Բաղդասարեանի եւ միւսներուն անունները կը յիշուին Լենինի եւ իր կնոջ՝ Նատեժտա Կրուպսկայայի նամակներուն մէջ[2]: Ի դէպ, Լենինը վկայած է, որ Զարեան եւ Խոջամիրեան բանտին մէջ դժուար կացութեան մատնուած էին եւ բողոքած՝ հացադուլով: Գերմանական բանտին մէջ Զարեան մնացած է մինչեւ 1909 Ապրիլ՝ պատարական կառավարութեան հրամանով ամբիծապէս լքելով Պատարիոյ թագաւորութեան սահմանները: Զարեան Գերմանիայէն մեկնած է Փարիզ, ուր, Լենինի միջնորդութեամբ եւ վերջինիս Պրիւսէլի բարեկամ Քամիլ Հիւսմանսի օժանդակութեամբ, աշխատանքի անցած է Կովկասի հնագիտութեամբ զբաղող գիտականի մը մօտ որպէս թարգմանիչ[3]: Այսպէս փակուած է Կոստան Զարեանի սոցիալ – դեմոկրատ անցեալի, կրնանք ըսել, անփառունակ էջը: Սակայն Կամօյին վերաբերող դրականութեան մէջ պարբերաբար նշուած է Տիգրան Բաղդասարեանի անունը[4], իսկ Զարեանի կենսագրութեան այս արկածալից դրուագը տեղ գտած է գրողին նուիրուած աշխատութիւններուն մէջ[5]: Նոյնինքն գրագէտը անդրադարձած է իր միւնիխեան ձերբակալութեան "Քաղաքներ" յուշագրութեան մէջ:

Ռուսական "Ռոտինա" ("Հայրենիք") հանդէսի "Խրթճչնիք" ("Սկզբնաղբիւր") յաւելուածի 2003 Թուականի երրորդ թիւին մէջ (էջ 56–67) պատմաբան Դմիտրի Գուտնով լոյս ընծայած է "Ձերբակալածները կը պատկանին կողոպտիչներու միեւնոյն աւազակախումբին եւ խօսքը միեւնոյն կողոպուտին մասին է" վերնագրով նիւթը, ուր առաջին անգամ ըլլալով հրատարակած է Փարիզի ոստիկանութեան արխիւին մէջ պահուող Կոստան Զարեանի եւ միւսներուն ձերբակալութեան գործին փաստաթուղթերը (գերմաներէնէ թարգմանած)[6]: Ստորեւ ռուսերէնէ թարգմանութեամբ կու տանք այդ փաստաթուղթերուն մէջ Կոստան Զարեանին առընչուող հատուածները, որոնք հետաքրքրական մանրամասնութիւններ կ'աւելցնեն գրողին կենսագրութեան: Այս փաստաթուղթերուն տալագրութիւնը առանձնակի արժէք ունի, քանի որ մեզի կու տայ ճշգրիտ թուականներ եւ անձնական մանրամասնութիւններ Զարեանի շարժումներուն մասին, որոնք մութ մնացած են մինչեւ հիմա (նոյնիսկ եթէ ցուցմունքներուն մէկ մասը կրնայ կեղծ ըլլալ): Օրինակ, անակնկալ է պիտնալ, թէ Զարեան ծրընեւի մէջ դաս սորված է, ինչ որ նշուած չէ "Անցորդը եւ իր ճամբան" ինքնակենսագրական պատումին մէջ...

Երեւան

ՎԱԻԵՐԱԳԻՐ ԹԻՒ 2
(Միւնիխի ոստիկանութեան նախագահ Օ. Տիլմանի՝ Փարիզի ոստիկանութեան յղուած գաղտնի ծանուցագիրէն, 1908 Յունուար 27)

...Բաղդասարեան Տիգրան (գրական կեղծանունով՝ "Կոնստանդին Զարեան[7]"), հայ, կաթոլիկ, ամուրի, ուսանող Թեբրիզէն (Պարսկաստանի Աղրբեջանի նահանգ), ծնած է Թեբրիզ, 1884 Սեպտեմբեր 8ին, որդի հանգուցեալ առեւտրական Մրիստոֆ Բաղդասարեանի եւ իր կնոջ Սոֆիայի (ծնեալ Պետրոսեան), Թեբրիզի բնակիչ: Տիգրան Բաղդասարեան կը հաւաստէ, որ ունի Մոչա (Մարիամ անունով քոյր, զարմիկ՝ Լէոն Եղիազարեան[8] անունով, որ կը բնակի Իքսէլ քաղաքը (Պելժիա), հասցէ՝ Արդիւնաբերութեան հրապարակ, տան թիւը յայտնի չէ (հաւանաբար 47) ու մէկ այլ զարմիկ՝ Իւան Եղիազարով անունով, ճարտարագէտ ի Բաքու, Կովկաս: Բաղդասարեան այս Եղիազարովէն, ինչպէս ինք կ'ըսէ, ամսական 20 ռուբլի կը ստանայ, զոր կը փոխանցէ Ժընեւի Դաշնակցական Դրամատան միջոցաւ:

Կատարուած հետաքննութենէն պարզուեցաւ, որ Իքսէլի ոստիկանական բաժնին մէջ Լէոն Եղիազարեան արձանագրուած չէ, իսկ Արդիւնաբերութեան հրապարակին վրայ թիւ 47 տուն չկայ: Մինչդեռ կայ ուսանող Կոնստանդին Եղիազարեան, ծնած՝ 1883 Փետրուար 8ին (նոյնն է՝ 1885ին), Շեմախա (Կովկաս), որդին Խրիստոֆ Եղիազարեանի եւ Սոֆիայի, ծնեալ՝ Ստեփանեան: Կոնստանդին Եղիազարեան Պելժիա եկած է 1907 Թուականի Յունուարին եւ 1907 Թուականի Յունիսի 22ին ոստիկանութեան մօտ արձանագրուած է Պրիւսէլ, Վանվըը թիւ 52 խճուղի հասցէով: Սակայն Պրիւսէլի "Նոր համալսարան"ին մէջ այս կոնստանդին Եղիազարեանը չկայ, մինչդեռ Լէոն Եղիազարեանը "Նոր համալսարան"ին մէջ կը յիշուի իբրեւ թէ Պրիւսէլի Տը Լօնըրտէ թիւ 20 հասցէի բնակիչ, որ տակաւին ոստիկանութեան մօտ արձանագրուած չէ:

Տիգրան Բաղդասարեանի մօտ կային 500 ռուբլի արժողութեամբ 17 թղթադրամ 063771–063780 եւ 063784–063790 թիւերով՝ AM Թողարկման (գողցուած՝ Թիֆլիս) 100 ռուբլի արժողութեամբ երեք թղթադրամ, հինգ 25 ռուբլիանոց, երկու 10, երկու 3 եւ մէկ միռուբլիանոց թղթադրամներ (ընդհանուր գումարով՝ 8259 ռուբլի), 1123 մարք 60 ֆէնինկ զերմանական դրամ (ասոնցմէ տասնմէկ թղթադրամ՝ 100 մարք արժողութեամբ, մէկ թղթադրամ՝ 20 մարք արժողութեամբ, 3 մարք՝ 50 ֆէնինկ արծաթով եւ 10 ֆէնինկ պղինձով), 90 ֆրանք 5 սանթիմ ֆրանսական դրամ (չորս դրամ 20 ֆրանք արժողութեամբ, մէկ 10 ֆրանք, մէկ 5 սանթիմ դրամ) եւ 1 զուիցերական դրամ:

Ահէ զատ, Բաղդասարեանի մօտ եղած են՝ գեղին կաշուէ 1 դրամապանակ, 1 պղպատէ սեւ ժամացոյց սեւ թուացոյցով, "Ռէժան" թատրոնի (տուն 15, Պլանչ փողոց, Փարիզ) 1 ծրագիր, երկու գիրք՝ "Տրամաթիք արուեստի տեսութիւն" (Թիւ 170 եւ 173), երկու տետրակ ռուսերէն լեզուով, հինգ մատիտանկար, մէկ դրպանի դանակ, մէկ մօրուքի սանտր, երեք ռուսական բացիկ (այսպէս կոչուած կատակային բացիկներ՝ իշխանութեան ներայացուցիչներու վերաբերեալ ծաղրանկարներով), մէկ կարճ ծխամորճ, թուղթի մէկ տրցակ՝ ծածկագրութիւններ կատարելու համար, տան երկու բանալի, վիէննայէն երեք թամվէյի տոմսակներ, մէկ գրութիւն՝ "Լիւքսանպուրգ հիւրանոց, Վօժիրար փողոց թիւ 12" եւ "Արվիդ Մէրն" նշումով, մեթրոյի տոմսակ (Թիւ 0068 14, Բ. կարգ, գինը՝ 0,15 ֆրանք), "Ժ. Թիմփ" ֆիրմայի բաց գոյնի կաշիի ճամբորդական պայուսակ: Բաղդասարեանը հագած ունէր՝ "Ֆ. Քօնռատի" ֆիրմայի փափուկ սեւ նրբաթաղիքէ (ֆէօթր) գլխարկ, "Մ. Նոյման, Ք. Հօֆֆիչֆլրան. Վիէննա" չագանակագոյն ճմռթոտին վերարկու՝ չագանակագոյն թաւշեայ օձիքով եւ մոխրագոյն ու ճերմակ վանդակներով աստառով, սեւ գոյնի թիւմ, չագանակագոյն թաւիչէ վզպատ, "Լիւթեսիա Քօնտէ 38" ֆիրմայի կանգնող ծալովի օձիք, "Հենրի Պոնզոն" ֆիրմայի ճերմակ պիսակով սեւ փողկապ, դեղին լայքայէ ձեռնոցներ, "Կրան Մագազէն տը Լիւթեսիա" (Փարիզի Մոնժ փողոց, Կոպըլէններու պողոտայ եւ Պաձէլ փողոց) ֆիրմայի երկու աղտոտ օձիք: Բաղդասարեան ուրիչ հագուստ ունեցած չէ: Անձը հաստատող փաստաթուղթ գըտնուած չէ մօտը:

Ինքզինքը Տիգրան Բաղդասարեան անուանած անձին արտաքին նշաններն են՝ հասակը 1,74 մեթր, ամրակազմ, խիտ ալիքաձեւ սեւ մազեր, սեւ կարճ մօրուք, խիտ սեւաչաղանակագոյն յօնքեր, չափանակա-գարշնագոյն աչքեր, ճակատին վրայ կնճիռներ, դունչին վրայ փոսիկ, դէմքին արտայայտութիւնը մռայլ է եւ խորամանկ: Ռուսերէնն կը խօսի, ֆրանսերէնն լաւ կը խօսի, կը հաւաստէ, թէ հայերէնն եւ թրքերէնն կը խօսի, սակայն ոչ մէկ բառ՝ գերմաներէնն:

Բաղդասարեան ըսաւ հետեւեալը. ան երբեք Թիֆլիս չէ եղած, սակայն եղած է Բաքու. 2 տարի առաջ մեկնած է Բաքուէն, յետոյ եղած է Ալեքսանդրով, Պէրլին եւ Պրիւսէլ, մէկ տարի բնակած է Իքսէլ (Պելժիա), Տէ Լոնտրէ փողոց թիւ 42 հասցէն, իր իսկական անունով արձանագրուած է ոստիկանատունը (սակայն Պրիւսէլի պաշտօնական իշխանութիւններուն ղրկած վկայականին մէջ Տէ Լոնտրէ փողոցին վրայ տուն 42 չկայ եւ Պրիւսէլի մէջ Տիգրան Բաղդասարեանի մասին ոչինչ յայտնի է. հաւանաբար խօսքը կը վերաբերի Լէոն Բաղդասարեանի անունով այսպէս կոչուած պայմանական "Պրիւսէլ, Տէ Լոնտրէ փողոց թիւ 20" հասցէին): Այնուհետեւ, ան եկած է ծրընեւ եւ տեղւոյն համալսարանին մէջ ընկերային գիտութիւններ ուսանած է: Վերջին չորս տարին բնակած է Կէօրկ Ֆաւնի պուլվար, տուն 25–Բ. հասցէն, տիկնոջ մը քով՝ Վէռնէ կամ նման անունով:

Միւնիխի մէջ իր հետ ձերբակալուած Միհրան Խոջամիրեանցին հետ ան ծանօթացած է առաջ՝ ծրընեւի մէջ: Վերջերս ան գացած է Փարիզ եւ հոն պատահաբար հանդիպած՝ Միհրան Խոջամիրեանցին: Ան չի ճանչնար Սառա Ռաւիչը կամ Սառա Յայնինը (Եայնին):

(Սառա Ռաւիչ նոյնպէս յայտարարած է, որ կը ճանչնայ ո՛չ Տիգրան Բաղդասարեանը, ո՛չ Միհրան Խոջամիրեանցը, որոնք իրեն գոյց տրուած են):

Տիգրան Բաղդասարեան այնուհետեւ ըսած է, թէ ռուս մը, որու հետ ինք վերջերս պատահաբար ծանօթացած է զբօսանքի մը ատեն եւ որու անունը չըսեր, իրեն ըսած է, թէ շատ դրամներ ունի եւ չի կրնար զանոնք դործածել: Այդ ռուսը ռուսական թղթադրամներով պահարան մը տուած է իրեն եւ ըսած, թէ չի կրնար փոխել այդ դումարը առանց աչքի զարնուելու: Այդ անունը չըսուած ռուսը իրեն յանձնարարութեան տուած է թղթադրամները յանձնել իր ուղեկից Միհրան Խոջամիրեանցին՝ Միւնիխի մէջ փոխանակելու համար:

Ի պատասխան այն ենթադրութեան, թէ 500 ռուբլիանոց թղթադրամները հաւանարար արդէն փոխանակուած կրնային ըլլալ Շեթուէյկարթի եւ Քառլշռուհէի մէջ, Բաղդասարեան պարզաբանեց, որ Խոջամիրեանցը մէկական թղթադրամ փոխանակած է Շեթուէյկարթի եւ Քառլշռուհէի մէջ:

Բաղդասարեան կը հաւաստէ, թէ ինք կը պատրաստուէր Միւնիխէն վերադառնալ Ժընեւ: Ան խմացած չէ, որ իր քովը եղած թղթադրամները ժամանակին գողցուած են: Կը հաւաստէ, թէ կը պատկանի ռուսական Սոցիալ-դեմոկրատ բանուորական կուսակցութեան, սակայն քաղաքական չարժառիթներով պատասխանատուութեան կանչուած չէ:

Երկու ամիս առաջ եղած է Վիէննա, որպէսզի հոն հանդիպէր "եղբօր": Ան տուն բնակած է "Մոսկուա" պանդոկը: Արդէն չի յիշեր, թէ ի՞նչ անունով իջեւանած է "Մոսկուա" պանդոկը:

Բաղդասարեան մերժեց ստորագրել իր տուած ցուցմունքները և արձանագրութիւը:

ՎԱԻԵՐԱԳԻՐ ԹԻՒ 3
(Միւնիխ, 1908 Յունուար 22)

...Հոս ձերբակալուած երեք ռուսահպատակներ Սառա Ռաւիչ, Կոնստանդին Եղիազարեան (որ մինչեւ 1908 Թ. Յունուար 16 հաւանաբար Փարիզ մնացած է Տիգրան Բաղդասարեանի՝ Տաւրիւզայէն (sic), Պարսկաստան, անուան տակ) եւ Միհրան Խոջամիրեանցը չատ չուտով պիտի կանգնին Միւնիխէ երկրամասի արքայական դատարանին առջեւ՝ մեղսակցութեան կամ պարսակչութեան դրծով դատավճիռ կայացնելու համար, քանի որ ցանկացած են Գերմանիոյ տարածքին մէջ փոխանակել այն դրամները, որոնք յանցաւոր նպատակներով գողցուած են Թիֆլիսի մէջ[9]:

---

1) Կոստան Զարեանի եւ Լենինի հանդիպման մասին մանրամասն տե՛ս. Կոստանդին Սերեբրեակով, Շարժման իմաստութիւնը, Երեւան, 1977, էջ 109–119:

2) Տե՛ս. Լենինեան ժողովածու, թ. 8, Մոսկուա 1931, էջ 166 (ռուսերէն), վ. ի. Լենին, Երկերու լիակատար ժողովածու, հատոր 47, Մոսկուա, 1975, էջ 163 (ռուսերէն):

3) Լենին, նշ. աշխ., էջ 183:

4) Արդէն 1934ին Կամոյի հին ծանօթ, բոլշեւիկ գործիչ Սուրէն Երգնկեան հիսնամեակի մէջ փիւլաւներէն եւ շուէտերէն լեզուներով Հ. Լորէի ծածկանունով հրատարակած իր "Կամօ. Լենինին բարեկամը, Ստալինին ընկերը ու համերկրացին մէջ յիշած է Տիգրան Բաղդասարեանի անունը: Այս մասին մանրամասն տե՛ս. Գ. Բ. Ղարիբջանեան, Կամօ արտասահմանի մէջ, Երեւան, 1982 (ռուսերէն):

5) Տե՛ս. վարդան Մատէոսեան, Կոստան Զարեանի չուրջ, Անթիլիաս, 1998, էջ 34–41. Արծրուն Աւագեան, Կոստան Զարեան. կեանքը եւ գործը, Երեւան, 1998, էջ 22: Տե՛ս. նաեւ մեր "Կոստան Զարեանը՝ սոցիալ-դեմոկրատ" յօդուածը, Հայաստանի Հանրապետութիւն, 1997 Նոյեմբեր 4, էջ 5:

6) Սոյն հրապարակումը ստացած ենք պատմաբան Ազատ Օրդուխանեանէն (Պոխում, Գերմանիա), որուն կը յայտնենք մեր շնորհակալութիւնը:

7) Ռուսերէն թարգմանուած էր Յարեան, բանի որ գերմաներէն Z կը կարդացուի Ց:

8) Կոստան Զարեան իսկապէս ունեցած է համահայր եղբայր մը՝ Լեւոն Եղիազարեան անունով, որ բնակած է Ցրանսա եւ Ռումանիա ու եղած՝ երաժիշտ ու խմբավար:

9) Սոյն վաւերագրին մէջ նոյն ոստիկանութեան նախագահ Տիլմանը փարիզեան ոստիկանութեան հարց կու տայ, թէ Յունուար 17ին Փարիզի մէջ նոյն՝ բիֆլիսեան գործին մասնակցելու կասկածով

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ՝ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼ

(Շար. Ա. Էջէն)

Վերհարկին՝ Կարինեանը հետամուտ էր գաղափարական մի նպատակակէտի (...) եւրոպական «քաղքենիական ցնորքներ» ցրելու, «մեծամասնական» գործնականին ու գաղափարականութեանը ծառայելու, իրօք, ոսկերչական համութեամբ, կարինեանը Զարեանի հետ մասսայականացնում էին վերիարնին: Յուզահեռաբար օգտագործելով ֆուիթուրիզմի դէմ, որի ջախջախումը յանուն պրոլետարական գարուն հեգեմոնիայի (...)" (էջ 98. ընդգծումը բնագրային է): Այսինքն, օգտագործելով Զարենցի դէմ: Սակայն, վերհարկնի մասին Զարեանի գրածը ուսումնասիրութիւն չէ՛, այլ յուշագրութիւն, ուստի Կարինեանի հետ "մասսայականացման" լծակցութիւն չկայ: Ամէնէն չահեկանը այն է, որ երեւանեան տարիներուն Զարեանի գրած միակ հակա-չարենցեան ակնարկութիւնը, որքան յայտնի է, հրատարակուած է "Նորք"ի 4րդ գիրքին մէջ, որ, Աշոտ Յովհաննիսեանի խմբագրութեամբ ու Չարենցի մօտիկ Մամիկոն Դէորգեանի քարտուղարութեամբ, "չարենցանպաստ" հանդէս մըն էր[11]: Այս մասին Զաքարեան լուռ ու մունջ կը մնայ:

"Պայքար"ի Ապրիլ 15ի թիւին մէջ լոյս տեսած է համաչափօրհներգին՝ "Ինտերնացիոնալ"ի Ֆրանսերէնէ թարգմանութիւն մը, անստորագիր, որու առիթով խմբագրութիւնը առաջարկած է "ընկերներին եւ թարգմանիչներուն արտայայտել իրենց կարծիքը գոյութիւն ունեցող թարգմանութիւնների մասին": Զաքարեանի հաճաչն, այս "մեղմ ասած, ոչ այնքան յաջողուած" թարգմանութեան "ձախողած թարգմանիչը, ամենայն հաւանականութեամբ Կ. Զարեանն էր", որուն "ձեռնոց է նետում" Զարենցը "Կապկազ" թաղամասին մէջ գետեղուած իր "վեհաշուք թարգմանութեամբ" (էջ 126): Ինչո՞ւ "ամենայն հաւանականութեամբ" Զարեանն էր (Ֆրանսերէնէ ուրիշ թարգմանիչ չկա՞ր), ինչո՞ւ "ոչ այնքան յաջողուած" թարգմանութիւն մըն էր. բացատրութիւն տրուած չէ:

Վերհարկն առիթ եղած է նաեւ "պատմաչխարարութեան". – "(...) Զօպանեանին՝ տասնեակ հեռագրերով[12] հեղեղած Կ. Զարեանը, այդ ինչպէս է, որ գոնէ մէկ անգամ չի յիշատակում Զօպանեանին: Եւ հակառակը. «Էմիլ Վերհարն» ծաւալուն դիմապատկերում իր եւ Էդգար Շահկնի [իմա՝ Շահինի, Վ.Մ.] հետ տեւական մերձաւոր - մտերիմ մտաբերումներում Զօպանեանն էլ չի յիշում – յուշարկում Կ. Զարեանին: Այլ առիթներով անուն - ազգանունով անպրագառնում է, բայց այդ նուիրական դիմապատկերում երբեք: Անհեղնուածը բացառուած է..." (էջ 144. ընդգծումը Վ.Մ.): Արդեօք ի՞նչ կը նշանակէ "առեղծուածը բացառուած է...". գրականագէտը որեւէ բան չուսեցներ եւ կը դհանայ Զօպանեանէն երեք մանրատառ էջնոց քաղուածքով, կրկին "ապացուցելու" համար Վերհարնի սէրը հայ ազգին հանդէպ, կարծես ընթերցողը Զօպանեանի երկերու 1988ի երեւանեան հրատարակութեան դոյութեան ծանօթ չըլլար:

Առեղծուածը բացառուած է, քանի որ դոյութիւն չունի՛: Զարեանի չուրջ ամէն տեսակ կասկած յարուցանելու մոլուցքէն տարուած հետազօտողը ուշադրութէ չէ կարդացած Զարեանի գրածը Վերհարնի մասին. – "Յաճախ խօսում էր Զօպանեանի մասին եւ գովում էր Շահինը: / Իր սեղանի վրայ ընտրեալ գրքերի մէջ նա պահում էր Զօպանեանի թարգմանած «Հայ աշուղները» եւ ասում էր, որ այդ երգերը համաչխարհային գլուխ գործոցների չարքին են պատկանում"[13]: Ո՛չ միայն Զօպանեանը կայ, այլեւ Շահինը:

Ինչո՞ւ Զօպանեան չէ յիշած Զարեանը: Հաւանաբար պէտք է վերագրել այն իրողութեան, որ Զօպանեան Վերհարնին հանդիպած է Զարեանէն առաջ, իսկ վերջինս Զօպանեանի հետ ցարդ ծանօթ իր նամակագրութեան մէջ ընդհանրապէս խօսք չէ ըրած Վերհարնը ճանչնալու մասին (Զարեան ու Զօպանեան 1910ական թուականներուն անձամբ չեն հանդիպած, որքան դիտենք):

ՆՈՐ ՓԱՍՏԵՐ՝ ԱՆԱՀԻՍՍՓԵԼԻ "ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՄԲ"

Զարեան – Զարենց կապին նուիրուած մեր ուսումնասիրութիւններուն մէջ փորձած ենք մէկտեղել մեզի մատչելի բոլոր տուեալները: Ա. Զաքարեան, իր "մեկնարանական" նորութիւններէն անդին, նաեւ փաստական նորութիւններ կ'ընծայէ: Օրինակ, 1923 Մարտ 30ին Վահան Թոթովենցի, Կարօ Հալաբեանի, Կ. Զարեանի, Տիգրան Հախումեանի, Միքայէլ Մազմանեանի, Ե. Չարենցի, Միքայէլ Մանուէլեանի եւ Մարտիրոս Սարեանի կողմէ հիմնուած է "Գրականութեան եւ Արուեստի Դիսկուսիոն Ակումբ"ը: Այս խմբակին առաջին ձեռնարկը եղած է Զարենցի "Արդի ռուսական պոէզիա" դասախօսութեան կազմակերպութիւնը: Գործունէութիւնը դադրած է քանի մը ձեռնարկներէ ետք, բայց ասիկա զարձած է մտաւորական որոշ խաւի մը համագործակցութեան վայրը: Հարկաւ, կ'ուսումնասիրէ Զաքարեան, "ձպտեաններով հանդերձ" (էջ 54), ակնարկելով Զարեանին եւ Հախումեանին, որոնք ըստեսի, "պրովոկատոր"ի կամ նման բաներու տեղ կ'անցնին իր աչքին:

Մտասեւեռումի հանդոյն այս կասկածամտութեան դրսեւորում մը եւս պէտք է նկատել հետեւեալը: Մարտ 21ին դրամա – երաժշտական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է Պետական Թատրոնը, "Մայրութեան եւ մանկութեան պաշտպանութեան" չարաթի ծիրին մէջ որու մասնակցած են, ի շարս այլոց Զարենցը եւ դաշնակահարուհի Թագուհի Զարեանը, "հասկանալի է ամուսնու՝ Կոստան Զարեանի հետ" (էջ 78): Մեզի ցարդ անծանօթ այս տեղեկութիւնը նչելով, գրականագէտը անմիջապէս յուշած է.– "Ըստ այդմ, նըւաստս խնդրելով պարտաւորեցնում է լաւ պատերացնել այդ երեկոյթի սրբութիւնը՝ անուշա, յիշեցնելու եւ պարտաւորեցնելու միտումով նոյն «եղելութեամբ» ծայր առնող Կոստան Զարեանի ստորագրութիւնը կրող «բանկօօպը եւ մամուլի ոսկորները» զրպարտագրի դահճային պղծութեան անչափելի չափերը" (անդ. ընդգծումը Վ.Մ.):

Կ'ենթադրենք, որ Զաքարեան նկատի ունի "Բանկօօպը..." վէպին մէջ "ինտերնացիոնալ" սրճարանը տեղի ունեցող հաւաքոյթը, ի նպաստ Հայաստանի անապատան երախաներուն, ուր Թիֆլիսէն երգիչ մը ելոյթ պիտի ունենար, եւ ուր գինով թաւալութեակահար մը կը հարուածէ համալսարանի դասախօս մը, գայթակղութեան վերածելով ձեռնարկը[14]: "Դահճային պղծութեան անչափելի չափերը" եթէ ցոյց կը տրուին այդ դէպքով, որ տեղի կ'ունենայ "Հայաստանի անապատան երախաներուն" ի նպաստ ձեռնարկի մը ընթացքին, ուստի՝ անոր "սրբութիւնը" "պղծելով", նախ Զաքարեան պէտք է փաստէ, որ իրական եւ վիպական հարցերը իրարու հետ կապուած են: Նկնիակ եթէ կապ ունենան, թերեւս պէտք է յիշէ, որ գեղարուեստական գործ մը ազատութիւնը ունի՝ "ճշմարտութիւնը" կամ "իրականութիւնը" երեւակայութեան ուժին տակ ճզմելու: "Սոցիալիստական ռէալիզմ"ի ժամանակները չատոնց անցած են:

Աւելի անհասկնալի է յաջորդ նախադասութիւնը. "Ճմռռանալով, որ երեկոյթից ընդամէնը երկու օր յետոյ էլ վախճանուել է Ցուլհ. Թումանեանը, եւ հեղինակային անձնակազմը հարկ չի համարել պահ իսկ սանձել դահճութիւնը..." (անդ): Թումանեանը մահացեր է 1923 Մարտին, իսկ "Բանկօօպը" սկսած է դրուիլ ու հրատարակուիլ 1931ին: Եթէ "դահճութիւնն" ըսելով կ'ակնարկուի "Բանկօօպը"ին, ի՞նչ կապ ունին համերգը, Թումանեանի մահը եւ վէպը: Ըսել կ'ուզէ, թէ "հեղինակային անձնակազմը" Չեկա՞ն է, որ Զարեանին պատուէր տուած ըլլայ հակակոմունիզմի քննադատութիւն պարունակող "Բանկօօպը" գրել: Արդեօք Զաքարեան կարդացա՞ծ է վէպը...:

"Բանկօօպը"էն ետք, կարգը "Նաւը լեռան վրայ"ին կու գայ: Առիթը Զարենցի "Երկիր Նայիրի" վէպի այն հատուածն է, ուր նկարագրուած է "Նայիրեան քաղաքի գետ"ին յորդումը, ուր նաւակ մը, ջուրերէն քշուած, "հոսանքի մէջ ընկնելով ընկնելով" քշուել էր դէպի Վարդանի կամուրջը": Նաւակին յիշատակումը կը բաւէ, որ տողատակի ծանօթագրութեամբ գրուի, թէ "կամայ, թէ՞ ակամայ հոլովուող նաւակը զուգորդում – հակազուգորդում է Կոստան Զարեանի «Նաւը լերան վրայ»ին... ի հարկէ «Մասիս սարով հանդերձ»... ծանակուող" (էջ 220):

Ա. Զաքարեան դիտէ՞ արդեօք, որ լերան վրայ գտնուող նաւուն Զարեանի առաջին ակնարկութիւնը լոյս տեսած է 1927ին "Հայրենիք" ամսագրին մէջ ("Անցորդը եւ իր ճամբան")[15], իսկ վէպի առանցքային նիւթի վերածուած՝ 1943ին, երկու պարագաներուն ալ՝ Զարենցի վէպէն եառ: Ի՞նչ տեսակ զուգորդում կրնայ ըլլալ պատահական նաւակի մը, որ կ'երթայ զարնուելու Վարդանի կամուրջին դէմ, եւ դէպի լիճ տարուող նաւու մը միջեւ: Ուրկէ՞ ուր մէջտեղ նետուած է "ծանակուող" Մասիս սարը:

Ճակատը "Տատրագոմի հարսը"ն է: Զարեանի վիպակը իր հրատարակութեան պահէն բազմաթիւ հակասական կարծիքներու տեղի տուած է, "հիանալի"էն (Ռուբէն Տէր Մինասեան)[16] մինչեւ "մաքի ընդարձակ դիջուածի" (Վազգէն Շուշանեան)[17]: Ըստ սովորութեան, Զաքարեան չորս էջնոց ծանօթագրութիւն–չեղուածի մը մէջ "Երկիր Նայիրի"ի հետեւողութեամբ Տէր Մինասեանի յուշերուն Ա. Հատորին՝ "կարսի հնոցին մէջ"ի հաշիւը կը մաքրէ, ինչպէս նաեւ Ռուբէն Դարբինեանի՝ յուշերուն հատորային հրատարակութեան առիթով գրած յառաջաբանին:

Աւելորդ հասկնալի է, երբ գիտենք, որ "Երկիր Նայիրի"ն ամբողջ ազգը մեղաւոր նկատած է Կարսի 1920ի անկումին համար՝ առանց կուսակցական զանազանութեան: Բայց Դարբինեանի յառաջաբանէն քաղելով "Տատրագոմի" մասին յիշատակում մը[18], Զաքարեան չի կրնար զիմանալ Զարեանի վրայ հերթական հարուածը իջեցնելու փորձութեան.–

"Եթէ ողնուծուծով ուղղուած չլիներ սրբազան Տարօն աշխարհի եւ հայդուկային շարժման դէմ, եւ, բնականաբար՝ չգիտես ո՞ւմ գրիչին պատկանէր (եւ ո՞ւմ պատուէրով...) պարզապէս կարելի էր համարել անարուեստ գործ..." (էջ 28. ընդգծումը Վ.Մ.):

Նկատելի է, անգամ մը եւս, "վերլուծում"ի ոճը. մէկ նախադասութեամբ ու անառարկելի չեշտով վճիռը յայտնել, առանց երբեք հիմնաւորելու ըսուածը: Ա-պա, տողընդմէջ պէտք է հասկնանք, որ այս գործը "հայդուկային շարժման դէմ" գրուած է Չեկայի պատուէրով: Բայց 1929ին, երբ աւարտած է[19], Զարեան արդէն Չեկային "Թաղումը" կատարած էր "Անցորդը"ի մէջ: Եթէ երբեւէ դոյութիւն ունեցեր է նման "պատուէր", ինչպէ՞ս է, որ 1930–31ին վիպերգը կը քննադատուէր Հայաստանի մէջ որպէս գործ մը, որ "ճիշդ է անում միշտ վառ պահել նացիոնալիստական առեղծութիւնը դէպի օտարները, ամբացնել խաչի ու խաչվառի միջոցով հայ ցեղական նացիոնալիզմի առեղծութիւնը"[20], "տալիս է նացիոնալիստական շարժման եւ իդէոլոգիայի բաւական ճիշդ բնութագիրը"[21], որու "թուականութիւնն աւելի քան դաշնակցական է եւ նրա ամբողջ գիրքը նոյնպէս մերկապարանոց դաշնակցական, հակայեղափոխական եւ այլասերող"[22]:

Շարունակենք.– "Եւ զարմանալի չէ՞. միայն Ա.Ա. Ահարոնեանը կարող էր չափել «գնահատել» չէքսպիրեան չափանիշներով (խե՛ղճ Շէքսպիր)" (անդ): 1930ին "Հայրենիք" ամսագրին մէջ տպուած Ահարոնեանի գրախօսականը օրին քննադատած էին Շուշանեանը[23] եւ Զօպանեանը, որ յատկապէս ծանրացած էր "չէքսփիրեան տրամա" կոչելու սխալին վրայ[24]: Զաքարեան պէ՛տք է իր "մէկ տողանի" լռման աւելցնէր, ամբողջացնելու համար Ահարոնեանի հաշուեյարդարը, զոր արդէն սկսած էր, օրինակ "Ազգային երազ" վիպերգի մեկնաբանութեան ընթացքին[25]:

Յաջորդ մեղադրանք.– "(...) վերնադիրն էլ լինէր «Տատրագոմ» – հէնց, եւ ոչ թէ Տատրաբերդ, Տատրավանք, Տատրաձոր – ի ծանակումն Հայոց տոտեմ–տաբուի..." (էջ 28): Այսինքն, Ռուբէն Տէր Մինասեանի կամ Զարեանի յանցա՞նքն էր, որ Սասնոյ այդ վիպերը լրօք կոչուեր է Տատրագոմ:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԽԱՌՆԱՊՈՒՐ

Ա. Զաքարեանի կողմէ Զարեանի բնութագրումը չփոթներու դլուխ գործոց մը պէտք է սեպել: Կ'արժէր խմանալ, թէ անոր կենսագրութեան մասին վերջին 15 տարիներուն լոյս տեսած նիւթերէն ի՞նչ կարդացած է հեղինակը: Հետեւինք իրեն.–

"Եւ այսպէս. տակաւին 1903–1905 թթ. աշխարհամբ թիւ առաջին պրովոկատորական ճանաչուած երկրում, ոչակոչիայի տարիներին ուռճանալով, – արդէն իսկ Առաջին Համաշխարհայինի չեմին, 1913ին Պ. Միլեակովի [իմա՝ Միլիւկովի Վ.Մ.] եւ իր «Ռեչէի»ի տխրահռչակ «կուլտուրական» վերափոխումներով վերաճում է հրոսակային մակարդակի"[26]:

Թերեւս ընթերցողը կարենայ մեզի բացատրել "հրոսակային մակարդակ"ին ի՞նչ ըլլալը: Վերջինս կարեւոր է, որովհետեւ Ա. Զաքարեան կը չարունակէ այսպէս.– "Հայութեան կոմիտաս բարձրակարգ [հրոսակային մակարդակ]՝ մի կողմից Տ. Օլգենինի[27], միւսից Կ. Զարեանի գործունէութեան միմեանց ձայնակցող ցուցանիշերով:

Ճիշդ եւ ճիշդ տեղին ու ժամանակին հաւաքագրուած ցարական գեներալի որդի՝ «միթոմ» [բարբառային՝ "իրրեւ թէ". Վ.Մ.], Վենետիկում կրթութիւն ստացած (հապի՛ւ թէ)... ահա այցելել էր Վերհարնին հէնց այն օրերին, երբ նա դառնալի «Աղտակ»ով արձագանգել էր Սղերդի (Տարօնի) արիւնալի եղեռնին" (էջ 28):

Զաքարեան, կասկածի որոմի հերթական սերմանումով, յամենայնդէպս կ'ուզէ ըսել, թէ Ա. Աչխարհամարտի նախօրեակին Զարեան որպէս գործակալ հաւաքագրուած էր ցարական վարչակարգին կողմէ: Հոգ չէ, թէ այդ նոյն վարչակարգին հետապնդումով 1907 – 1909ին Գերմանիա բանտ նետուած ըլլար, կամ այնուհետեւ անոր Կովկաս մուտքը արգիլուած էր: Ճիշդ է, սակայն, որ Վենետիկի մէջ "հազիւ թէ" կրթութիւն ստացած ըլլայ Զարեանը, քանի որ տակէ-անկէ կենսագրական քանի մը տող ճարած ու սխալ կարդացած բանասէրը չփոթած է Վենետիկը, ուր Զարեանը գացած է հայերէն սորվելու Մխիթարեաններուն մօտ, եւ Պրիւսէլը, ուր իր համալսարանական կրթութիւնը ստացած է:

Շարունակենք.–

"Այցելել էր Ա. Զօպանեանի և Էդ. Շահինի վաղեմի բարեկամին, եւ նրա խորհրդով դարձել մայրենի հայերէնով բանաստեղծ... ինչպէս ինքն էր արձանագրում (երեւի թէ յետագայում): Ի հեռուստս՝ 1916ին իտալերէն լեզուով լոյս է տեսնում նրա առաջին "Երեք երգ" գիրքը.. եւ նոյն թուականի Նոյեմբերի 27ին վախճանում է Վերհարնը... Թուենի լեզուով վերծանման կարօտ, քանի որ ինքնակենսագրութեան տուեալով էլ՝ 1915ին Կ. Պոլսից մեկնել է Բուլղարիա, այնտեղից էլ, թէ՞ երբ -Ֆլորենցիա(...)" (անդ. ընդգծումը բնագրային է):

Բանասէրին ստեղծած աւելորդ թնճուկը "Թուերի լեզուով" քակենք, ընդառաջելով իր խնդրանքին: Զարեան Վերհարչնին այցելած է ո՛չ թէ 1915ին, ինչպէս Զաքարեան սխալմամբ կարծած է, այլ 1909–1910ի չուրջ, որմէ եառ մեկնած է Պոլիս ու ապա՝ Վենետիկ: "Երեք երգեր ասելու համար վիշտը երկրի եւ վիշտը երկնքի" (եւ ո՛չ թէ "Երեք երգ") իտալերէն առանձին գիրքով 1916ի հրատարակութիւնը ո՛չ մէկ կապ ունեցած է Վերհարչնի հետ: Զարեան Պոլիսէն մեկնած է 1914ին, իսկ 1915ին Պուլկարիայէն անցած է Իտալիա, նախ՝ Հռոմ եւ ապա միայն Ֆիրենցէ:

ԶԱՐԵԱՆ – ՕՇԱԿԱՆ – ԶԱՐԵՆՑ

1924ին Հայաստանէն մեկնելէ եառ, Զարեան մինչեւ 1925ի վերջը բարեկամական դիրք պահած կ'երեւի խորհրդահայ վարչակարգին հանդէպ, մերթ ընդ մերթ աչխատակցած է Երեւանի մամուլին, թղթակցած է տեղւոյն գրագէտներուն հետ, եւայլն[28]: Ասիկա կը հակասէ "Անցորդը...."ի վերջաւորութեան, բայց դեռ պէտք եղած վճռական փաստերը կը պակսին մեզի՝ նոյնքան վճռական եզրակացութեան մը յանգելու համար:

Ըստ Զաքարեանի, կարծես թէ Զարեան Փարիզի մէջ ուրիշ գործ չէ ունեցած, քան Զարենցի դէմ իաչակրութիւնը չարունակել: Ան իր "արչաւ"ին պինուորագրած կ'ըլլայ ոչ այլ ոք, քան Գահիրէ ապրող Ցակոբ Օշականը: Օշական, որ կարծէք խելք չունէր նման յօդուած մը սեփական նախաձեռնութեամբ գրելու, կը թուի թէ ակնդէտ կը սպասէր Զարեանի "փսփսուք"ին, որպէսզի Նոյեմբեր 1924 – Փետրուար 1925ին "Հայրենիք" ամսագրին մէջ հրատարակէր "Եղիշէ Չա-

●▶

ձերբակալուած երկու ռուսահպատակները (Աբրամ Պորիսիւճ եւ Ֆրիտա Եանսվոլսկա) արդեօք որեւէ առընչութիւն ունի՞ն "Միւնիխ ձերբակալուած ռուսեր Սառա Ռաւիչի, Կոնստանտին Եղիազարեանի (նոյն ինքը՝ Տիգրան Բադդասարեան) եւ Միհրան Խոջամիրեանցի հետ" (տե՛ս. Խաթոչենիք, նշուած թիւը, էջ 64): Սակայն նոյն թուականի Յունիս 2ին փարիզեան ոստիկանութեան մարզպետարանի (փրէֆէքթիւր) քննչական բաժնի տնօրէնին յղած պրիկատի զեկավարի տուած զեկոյցին մէջ նշուած է, որ ո՛չ մէկ ապացոյց գտնուած է, թէ փարիզ ձերբակալուածները "կապ ունեցած ըլլան Միւնիխի ձերբակալուած այսպէս կոչուած Սառա Ռաւիչի եւ անոր մեղսակիցներ Կոնչտանտինի Եղիազարեանի (իրեն Տիգրան Բադդասարեան անուանուող) եւ Միհրան Խոջամիրեանցի հետ" (Խաթոչենիք, էջ 66):

■

●►

բենց" վերնագրուած ուսումնասիրութիւնը:

Աւելորդ չէ նշել, որ ցարդ ո՛չ մէկ փաստ ունինք, որ 1924 – 1925ին Օշական ու Զարեան նամակցած ըլլան, եւ կ'ենթադրենք, որ Զարենցի հալածանքը փարիզէն Գահիրէ հեռաձայնելու պինը չէր արժեր: Հետեւաբար, Զարեանի "յուշարարական" դերին այս յոյժ օգակառոյց վարկածը լուրջի առնելու հիմք գոյութիւն չունի:

"Բայց քննենք դիտողութիւններն ըստ կարգի ու էութեան", կը յայտարարէ Զաքարեան, "ընթացքում գուցէ թէ, յաջողւի պարզել Օշականի ասես անսպառ, չարախնդրութեան թիկունքում գործող ինչ-ինչ գրգիռներ" (էջ 274):

Այսինքն, Օշականի տողերուն ետին "խամաճիկներու վարպետ" մը կայ: Այդ անձը իրեն յուշած է, օրինակ, "Ասպետականի" վիպերգին բացատական վերլուծումը ("Ոչ մէկ տեղ այնքան յայտնի կ'ըլլայ Զարենցի հիմնական անընդունակութիւնը կինները տեսնելու, զգալու եւ զգալը ըսելու..."), քանի որ, ըստ Զաքարեանի, "սա այն դէպքն է, երբ, իրօք, տովորականից-տովորական «տղու» տեղ դրած քննադատը՝ կանխակալ – կանխամտածուած ինչ ուզեցել (ինչ լսել), այն էլ գըտել է (...)" (էջ 275):

Ընկերվարական իրապաշտութեան տեսութիւններով անած դրականագէտ մը միայն կրնայ չհասկնալ, որ Օշականի ակնարկած "հիմնական անընդունակութիւնը", ճիշդ կամ սխալ, բնա՛ւ կապ չունի սեռային – կենսաբանական հարցի մը հետ, այլ՝ գեղագիտական: Ուստի, Զարենցի մասին ինչ-ինչ բամբասանքներ հասցնող յուշարարի պէտք չկար:

Անհատապէսիւթիօրէն, "հաչիւ" մը կայ այդ պնդումներուն ետին. Օշական դովքը կը հիւսէ Զարեանի արձակին (որ, ընդունինք, 1924ին դեռ մեծ նուաճումներ չէր կատարած) արդիական չունչին, հակադրելով արեւելահայ բանաստեղծութեան "ժողովուրդեան", "տափակութեան": Այս քննադատութիւնը յայտնապէս ջղաձիգ կը դարձնէ Զաքարեանը, ըստ որուն "վատ հոտ է փչում, ընդհանրապէս արեւմտահայութիւն – արեւելահայութիւն նողկալի հոտ" (էջ 280. ընդգծումը բնագրային է): Հետեւաբար, Օշականի պնդումը, թէ "Եղիչէ Զարենցը միեւնոյն ատեն է արեւելահայ ոտանաւորին այնքան պատկեր, որքան չէ ըրած անոնց քերթողներուն ամբողջ շարանը, սկսելով Աւետիքեանէն", կը ներկայացուի որպէս "«նոկաուտային հարուած» արեւելահայ ողջ դրականութեանը" եւ կ'եզրափակուի յո՛յժ դիտական "Տէ՛ր Աստուած..."ով: Օշական չափազանցութիւն ընող հեղինակ էր, բայց 1850–1920 ժամանակաշրջանի արեւելահայ բանաստեղծութեան դէմքառոր անուններուն շարքին մէկը կո՞յ, որ Զարենցը գերազանցած ըլլայ պատկերային ճոխութեամբ, թարմութեամբ ու քանակով:

Ինչո՞ւ արեւմտահայ դրագէտին ըսածը այնքան գայթակղալից պէտք է նկատել:

Որովհետեւ, ըստ հայրենի դրականագէտին, "հայութեան միջեւ սեպ խրելու, հայութեան ընդհանրութիւնը չլատելու նպատակին ուղղուած մի ծառայութիւն [էր], որը հազիւ թէ կատարուէր առանց վարձատրութեան եւ կատարողն էլ չլիներ մի առանձնակի «դէնդի»..." (էջ 280. ընդգծումը բնագրային է)[29]: Այսինքն, հասկցէք, որ Օշականի չնորհիւ, Զարեան ուռճացուցած է Զեկայէն ստացած իր աշխատավարձը...: Գրական բանավէճը արդէն վերածուած է հայրենասիրական – քաղաքական հարցի, քանի երկրորդ անգամ ըլլալով, ուր նաեւ "Հայրենիք"ի հրատարակիչներէն հաչիւ պահանջուած է, քանի որ "գլխի չէ՞ն ընկնում, որ նման հրապարակումներով վըճասում են հայութեան ընդհանուր եւ առանձին-առանձին վերցրած շահերին..." (անդ. ընդգծումը բնագրային է):

Յայտնապէս "գլխի չէին ընկնում": Զաքարեանի հանճարեղ "գիւտ"երուն պէտք է սպասէինք:

ԶԱՐԵՆՑ ԵՒ ԶԱՐԵԱՆ՝ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՄԷՋ

Զարենցի դրադարանը գտնուող Հրանտ Նազարեանցի "Ֆաչուած երգիներ"ուն (1912) չեղումնալից 20 էջ տրամադրելէ ետք, ընդ որում՝ երկու տող ալ "Երգչուհի" բանաստեղծութեան, որ "Կոստան Զարեանին" ձօնով լոյս տեսած է (էջ 294–313), Զաքարեան կ'եզրափակէ այդ բաժինը հետեւեալ ազդարարութեամբ.–

"Իսկ 1913ի այդ օրերից «Ֆաչուած երգիներ»ի միջոցով հեռակայ ծանօթութեամբ Արշակ Զօպանեանի –ապա եւ Կոստան Զարեանի պարագայում արդէն՝ Տրապիզոնից Պոլիս եւ յետոյ ճանապարհին Զարենցը հաստատ պիտէր, որ հեռաւար փարիզում առաջինը սպասում է իրեն անձկութեամբ ու սիրով, երկրորդը՝ անհանգստանալու – վարկաբեկելու յանձնառու ծարաւով..." (էջ 313· ընդգծումը բնագրային է):

Փարիզի մէջ, 1925 Յունուար 3ին Արշակ Զօպանեանի գրական – հանրային գործունէութեան 35ամեակը կը նշուէր: Բանախօսներէն մէկը եղած էր Կոստան Զարեանը՝ յանուն Հայաստանի Լուսաւորութեան կոմիսար Անքանաղ Մռաւեանի: Շնորհակալութեան իր խօսքին մէջ, Զօպանեան չէ մոռցած ըսել, թէ "(...) մանաւանդ ինչ բախտաւորութիւն, որ այսօր լոսեցաւ Հայաստանի կենդանի ճայնը Կոստան Զարեան բարեկամիս բերնով, ինչպէս նաեւ հայ կոմիսարի մը պրն. Ա. Երզնկեանի ներկայութեամբ" (էջ 333):

Զարեանի այդ ճառը, որուն բնագիրը մեզի հասած չէ եւ չի թուիր տպուած ըլլալ, նոյնիսկ՝ մէջբերումի ձեւով, որուչ աղմուկ բարձրացուցած է թէ՛ մամուլի եւ թէ մատենագրական շրջանակներու մէջ[30]: Հարցը այն է, որ Զարեան ի միջի այլոց Զօպանեանին թելադրած է, որ գրականութեամբ զբաղի եւ քաղաքական գործունէութիւնը դադրեցնէ: Ամէնքի դաչնակցական "Նոր Օր"ը ապած ըլլալով, թէ Զարեան յորդորած է յոբելեարին, որ "պ. Արշակ Զօպանեան բարձր ու գեղեցիկ գրականութեան հետ կապ չունեցող խնդիրներով չզբաղի" (անդ. ընդգծումը բնագրային է), Զաքարեան կը ծանօթագրէ.– "Կարելի է թէ Մռաւեանը տեղեկութիւն չի էլ ունեցել: Միեւնոյն Զարենցի ուղեւորութիւնը Բեռլինի վրայով, ճգձգուում եւ արգելուում էր, – համապատասխան (այդ եւ այլ) յանձնարարականներով շտապ աճապարում է Կ. Զարեանը: Ուրեմն եւ հետեւենք ընթացքներին եւ արդիւնքներին..." (անդ. ընդգծումը վ.Մ.):

Ըստ Զաքարեանի, Մռաւեանի (Զարեանի) թելադրանքը կատարած է Զօպանեանի գործունէութիւնը խափանելու մտքով, իսկ վերջինս, անսալով "Մռաւեանի խրատին", երկար ժամանակով մեկնած է Փարիզէն (էջ 333–334): Կարելի չէ՞ ի յառաջադունէ մտածել, որ Զարեան իր խորհուրդը տուած է ո՛չ քաղաքական, այլ՝ զրական նկատումներով, ցանկալով տեսնել Զօպանեանը ձերբազատած կուսակցական–քաղաքական պայքարէն եւ խոր մխոմէն: Այո՛, քանի որ այս ենթադրութիւնը կը վտասէ ո՛չ այլ ոք, քան Շիրվանզադէն՝ յոբելենական ձեռնարկին նախագահը, Զարեանին ուղղուած 1925 Փետր. 21ի իր նամակով: Ան, կարդալէ ետք համապնավար "Բանվոր–Գարիւ"ի մէջ լոյս տեսած տեղեկատուութիւնը, յար եւ նման՝ "Նոր Օր"ի մէջ զրուածին, գրած է.–

"Ես չատ լաւ յիշում եմ որ այդ խօսքերը դու ասացիր ոչ Մռաւեանի, այլ ես կողմից: Արդ՝ խորհուրդ եմ տալիս քեզ անմիջապէս այդ սխալը հերքել քո առաջադրութեամբ նոյն լրագրի մէջ: Այդ պահանջում է զրական էթիկան" (ընդգծումը բնագրային է)[31]:

Իսկ Զօպանեանի երկարաժամ մեկնումը "բանասիրական երեւակայութեան" հերթական օրինակ մըն է: Ան յոբելեանէն 8–9 ամիս ետք մեկնած է՝ աշնան[32]:

Ճոբելեանին պահուն, Զարենց Պոլիս էր տակաւին, ուրկէ Յունուար 9ին մեկնած է Աթէնք[33], ուր, կարճատեւ կեցութենէ մը ետք, Յունուար 22էն առաջ Հռոմ ժամանած էր: Վերջին ապացոյցը կարելի է նկատել Թադուհի Զարեանին այդ օր գրած նամակին առաջին տողերը. "Խորին չնորհակալութեամբ եւ ուրախութեամբ ստացայ Ձեր բացիկը, չատ ցաւում եմ որ Կոստանը այդտեղ չէ: Մի ամսից յետոյ ես փարիզում կը լինեմ, այնտեղ կը հանդիպեմ նրան" (էջ 384): Ամբողջութեամբ մէջբերելով նամակը, որ մեզի ցարդ անծանօթ էր[34], Զաքարեան տուած է հետեւեալ մեկնաբանութիւնը.–

"Հանելուկային հանդոյցներով վաւերագիր, որի չուրջը, կարելի է թէ, լինեն վարկածներ: Օրինականօրէն, նուաստիս սոյն վարկածի կողքին եւ այս հաւանականութեամբ: Կարելի է ենթադրել, որ իրենց հանդիպման միջոցին [վհատ] Նաւասարդեանը տեղեկացրել է Զարենցին, թէ Փարիզում որպիսի եռանդով է վարկաբեկում Զարեանը իրեն, եւ ահա, այս նամակին նախորդած բացիկով դիմել է վերջը ստուգելու նպատակով: Ձչդելուց յետոյ, այլեւս նամակագրութիւնը շարունակելու կարիք չկար, ըստ այդմ [Ա. Զարեանի] մօր [ուղղուած] նամակի տակ բացակայում է իր հասցէն: Վարկածը հաստատող լրացուցիչ փաստարկներ են [նա]եւ. ինքնագրի չարենցեան ծանօթ նեարդայնութիւնը, սխալմունք ամսաթըւում՝ փետրուարի փոխարէն Յունուար(1) եւ որ նոյնպէս կարեւոր է, որուչ ժամանակ անց՝ Կ. Զարեանի արարքի բացայայտ ակնարկը Նաւասարդեանի խմբագրած «Ցուսաբեր»ի էջերում: Բայց այդ մասին տեղում" (էջ 385–386):

Քանի մը դիտողութիւններ տեղին են.–

1) Զարենցի "նեարդայնութիւնը" փաստ չէ, որ նամակը գրուած ըլլայ "վարկաբեկում"ի որպէս հակազդեցութիւն:

2) Երբ ան կը խնդրէ Թ. Զարեանէն, որ "(...) եթէ Դուք ունէք Հռոմում ծանօթներ՝ խնդրում եմ ինձ գրէք նրանցից մի երկուսի հասցէն, ես կը հանդիպեմ նրանց՝ գուցէ բարի լինեն ինձ մի քիչ ուշակցել քաղաքը եւ շրջակայքը տեսնելու գործում", կը նշանակէ, որ ո՛չ մէկ Հայու հանդիպած էր, ներառեալ՝ Նաւասարդեանը, ուստի անկէ տեղեկութիւն չէր կրնար ունենալ փարիզեան անցուդարձերուն մասին:

3) Աւելիսպէս կ'երեւի, որ Զարենց նոր հասած էր Հռոմ եւ կը փորձէր կողմնորոշուիլ՝ քաղաքին ծանօթանալու համար: Բացիկը կրնար ղրկած ըլլալ Աթէնքէն ելլելու ժամանակ՝ Զարեանը տեղեակ պահելու թէ Հռոմ կ'երթար, կամ այլապէս՝ Հռոմ հասնելուն պէս:

4) Մեր կարծիքով տարեթիւը ճիշդ է: Սխալ համարելու հիմքը այն է, որ Զարենց իրրեւ թէ մինչեւ Յունուարի վերջը Աթէնք էր: Այդ կեցութեան վերաբերեալ Ա. Զաքարեանի երեւակայածին վարկածները (էջ 328–377) արժանի են առանձին ուսումնասիրութեան:

Զարեանի 1924–1925ի փարիզեան կեանքէն կարդ մը մանրամասնութիւններ դեռ յայտնի չեն մեզի, ուստի եւ վերապահութեամբ կը մատենանք հարցին, սպասելով, որ Զաքարեան նոր տուեալներ կը հայթայթէ: Նաւասարդեանի "բացայայտ ակնարկ"ին մասին տեղեկութիւն չունինք ("այդ մասին տեղում"ը կը վերաբերի յաջորդ հատորին, յայտնապէս):

Ինչպէս գրած է Սարինեան, "կարող է վիճելի եւ անդամ անստոյգ թուալ առանձին դործիչների վերաբերեալ գրականագէտի բնութագրերը, եւ ես չեմ բացառում մօտեցման երկրորդ տարբերակ" (էջ 7): Զանացինք առարկայօրէն ներկայացնել ա՛յդ՝ երկրորդ տարբերակը, ըստպահելով երրորդ հատորին, ուր Զարեան – Զարենց յարաբերութեան փարիզեան հանգրուանին ընթացքին հեղինակին "գիտական ոճի գրաւչութիւնն ու ճանաչման հաճոյքը" (անդ) նորէն մեզի պիտի "առաջնորդեն"...: Բայց արդեօք անոր դրոյթը ամբացնող մէկ փաստ պիտի տա՞ն մեզի:

Վ. Մ.

Նիւ Ճըրզի

---

1) Ալմաստ Զաքարեան, *Եղիչէ Զարենց· կեանքը, դործը, ժամանակը*, գիրք երկրորդ, Երեւան, 2003, 432 էջ: Այսուհետեւ, բոլոր յղումները պիտի յիշուին փակագիծերով, շարադրանքին մէջ:

2) Տե՛ս. Վարդան Մատթէոսեան, "Կոստան Զարեան եւ Եղիչէ Զարենց", *Ծառայ-Միտք եւ Արուեստ*, Նոյեմբեր 1993, 1–3: Յօդուածը վերահրատարակած ու ընդլայնած ենք նախապէս մեր *Կոստան Զարեանի չուրջ* (Անթիլիաս, 1998, էջ 234–259) հատորին մէջ, իսկ երկրորդ անգամ անգլ. (Vartan Matiossian, "A Tale of a Neglected Relation: Yeghishe Charents and Constant Zarian", in Marc Nichanian and Vartan Matiossian (eds.), *Yeghishe Charents. Poet of the Revolution*, Costa Mesa, 2003, p.235-261):

3) Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի*, էջ 173:

4) Փաստուած իրողութիւն է, զոր աւելորդ չէ յիշել, որ Զարեան իր ընտանիքով Պոլիս պարած է Դեկտեմբեր 1921 – Հոկտեմբեր 1922ին:

5) Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 975, էջ 36:

6) "Պայքար"ը դադրած է 1923ին իսկ, ընդամէնը 13 ("Պայքար", *Հայկական Հանրագիտարան*, Երեւան, 2003, էջ 152) կամ 18 թիւ (Գարեգին Լեւոնեան, *Հայ պարբերական մամուլը* (1794–1934), Երեւան, 1934, էջ 125) լոյս ընծայելէ ետք:

7) Կոստան Զարեան, "Էմիլ Վերհարէն. յիշողութիւններ եւ տպաւորութիւններ", *Պայքար*, 15 Մարտ 1923, էջ 65 (հմմտ. Նոյն, *Նաւատոմար*, Երեւան, 1998, էջ 149):

8) Էմիլ Վերհարէն, "Սեղանաւորը", "Տրիբունը", թարգմ. կ. Զ., *Պայքար*, 15 Մարտ 1923, էջ 67–68:

9) "Ի հեռուկս" կը նշանակէ "հակառակ", ուստի "հակառակ ընդդէմ կ. Զարեանի" գրելը սխալ է:

10) Կոստան Զարեան, "Երեւանում", *Նորք*, Բ· գիրք, 1923, էջ 93–96:

11) Կոստան Զարեան, "Վարդաստան", *Նորք*, Դ·գիրք, 1924, էջ 288 (հմմտ. Նոյն, *Դէպի Արարատ*, Երեւան, 2001, էջ 265):

12) Արդեօք Զօպանեանի ծովածաւալ արխիւին մէջ Զարեանի ստորագրութեամբ հեռագիրնե՞ր ալ պահուած են: Մեզի միայն յայտնի են տասնեակ նամակներ:

13) Զարեան, "Էմիլ Վերհարէն" էջ 66 (հմմտ. Նոյն, *Նաւատոմար*, էջ 151): Ընդգծումը Վ.Մ.:

14) Կոստան Զարեան, *Բանկօօպը եւ մամուլի ոսկորները*, Անթիլիաս, 1987, էջ 217–234:

15) Զարեան, *Երկեր*, էջ 298–305:

16) "Մեր աշխատակիցներու ճամակները", *Հայրենիք ամսագիր*, Նոյեմբեր 1963, էջ 22:

17) Վազգէն Շուշանեան, "Տատրագոմի հարսը", *Մենք*, 1, 1931, էջ 49:

18) Ռ· Դարբինեան, "Յառաջապահ մը", տե՛ս· Ռուբէն Տէր Միհրանեան, *Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները*, հատոր Ա·, Լոս Անճելըս, 1952, էջ 29:

19) Տե՛ս· Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի*, էջ 270:

20) Ա·, "Կոստան Զարեան· Տատրագոմի հարսը", *Նոր Ուղի*, 8–9, 1930, էջ 94:

21) Ա· Ս·, "Հայ էմիգրացիայի գրականութիւնը", *Նոր Ուղի*, դիրք Ա·, 1931, էջ 113:

22) Վաղարշակ Նորենց, "Մի գրական «յայտնութեան» մասին (Կ. Զարեան - «Տատրագոմի հարսը»)", *Գրական դիրքեր*, 1, 931, էջ 63:

23) Շուշանեան, "Տատրագոմի", էջ 49:

24) Արշակ Զօպանեան, "Քրոնիկ", *Ա. Նահիտ*, Նոյեմբեր – Դեկտեմբեր 1930, էջ 111:

25) Ալմաստ Զաքարեան, *Եղիչէ Զարենց· կեանքը, դործը, ժամանակը*, գիրք 1, Երեւան, 1997, էջ 339–351:

26) Բերականական լուծումի փնտրտուքին, "ո՞վ կամ ի՞նչ" հարցուցիչ "վ"ը թաքնում է" բային, բայց պատասխանը՝ ենթական... չգտանք:

27) Ռուս լրագրող եւ իրրեւ թէ ցարական գործակալ Օլգենինի մասին, տե՛ս. Զաքարեան, *Եղիչէ Զարենց*, գիրք 2, էջ 37–40:

28) Տե՛ս. Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի*, էջ 173–216:

29) "Dandy" բառը անհամոզութեան առիթ կրկնելէ ետք (առանց միաձեւ տառադարձութեան յանգելու), գրականագէտը ծանօթագրութեան մէջ յիշած է, թէ 1914ին Օշական ու Զարեան հրատարակած էին "«տէնդիական» «Հանդէս գրականութեան եւ արուեստի» (ամսագիր)", յղելով Մ· Բարլոյեանի հայ մամուլի ցուցակը (էջ 282), բայց մոռնալով անունը յիշել, ինչ որ լռելեայն խոստովանութիւն մըն է, թէ "Մեհեան"ը չէ տեսած: Հետաքրքիր է, թէ ինչո՞ւ "տէնդիական" հանդէս էր:

30) Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի*, էջ 190–191:

31) Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարան, Երեւան, Կոստան Զարեանի ֆոնտ, թիւ 79:

32) Զօպանեանի 1925ի ցարդ տպուած նամակները (Յունուար, Փետրուար եւ Մայիս) գրուած են Փարիզէն (Արշակ Զօպանեան, *Նամականի*, Երեւան, 1980, էջ 157–160): Նոյն տարուան աշնան մեկնած է Լոնտոն, Մանչեսթըր, Պրիւսել եւ Անվերս, հայ մշակոյթի եւ խորհրդային Հայաստանի մասին բանախօսելու (կարգեն Դալլաբեան, *Արշակ Զօպանեան*, Երեւան, 1987, էջ 392):

33) Տե՛ս· Ալ· Միասնիկեանին հասցէագրուած Յունուար 8, 1925 նամակը Փոագրուած (Եղիշէ Զարենց, *Երկերի ժողովածու*, հ· 6, Երեւան, 1967, էջ 412):

34) Աբմէն Զարեան զայն հրատարակութեան յանձնած է իր մահէն բիչ առաջ: Զաքարեանի գիրքին մէջ կարդալէ ետք Զաքարեանի գիրքին մէջ կարդալէ ետք (*Ա. Նահիտ*, Նոյեմբեր – Դեկտեմբեր 1930, էջ 111), Ալմաստ Զաքարեան, *Եղիչէ Զարենց· կեանքը, դործը, ժամանակը*, գիրք 1, Երեւան, 1997, էջ 339–351:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83 rue d'Hauteville 75010 Paris — Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 5
MARDI
5 JUILLET
2005

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21·238 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21·238

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԲՈՂՋ ՖՐԱՆՍԱՆ, սկսելով Հանրապետութեան նախագահէն իրարանցումի մէջ է եւ անձկութեամբ կը սպասէ Յուլիս 6ի թուականին, երբ Սինկափուրի մէջ ողիմպիականի մէկնադիրներն կոմիտէն պիտի հաղորդէ իր որոշումը, ինչ կը վերաբերի քաղաքին ընտրութեան 2012ին համար: Սինկափուր ժամանած են արդէն Թոնի Պլէր, Սպանիոյ թագուհին, Շիրաք կը ժամանէ Յուլիս 6ին: Հոն են արդէն բազմաթիւ այլ Ֆրանսացիներ, ինչպէս Փարիզի քաղաքապետը՝ Ժ. Տըլանոյէ: Ողիմպիական կոմիտէի նախագահը Ժ. Տրէ հրաժարեցաւ երթալէ, քանի քննութեան տակ է: Ֆրանսայի համար մեծ յուսախաբութիւն պիտի ըլլայ, եթէ չընտրուի, բայց, Անգլիացիները արդէն վստահ են որ ընտրութիւնը Լոնտոնի պիտի տրուի: Ամէն պարագայի մէջ, չորս մրցակիցները կը մնան, եթէ նոյնիսկ վճռահատման յանձնախումբին դատումով նախընտրութիւն տրուած էր Լոնտոնի եւ Փարիզի: Փարիզի քաղաքապետին համար՝ «արժանի ենք աշխարհն ընդունելու»:

ԿԱԼԻՆԻՆԳՐԱԴԻ մէջ է, որ Պուտին, Շիրաք եւ Շրէօտէր հանդիպում ունեցան չաթթավերջին եւ բացայայտ կերպով արտայայտեցին իրենց համաձայնութիւնը Սկովպիոյ վճռաժողովի նախօրեակին: Շրէօտէր եւ Շիրաք ապահովութիւն տուին Պուտինի որ Եւրոպայի ապրած տագնապը ոչ մէկ հետեւանք կ'ունենայ Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններուն վրայ: 2006ին Ժէ8ի նախագահութիւնը կ'ապահովէ Պուտին: Ժէ7 կը նկարագրէին աշխարհի եօթը ամէնէն հարուստ պետութիւնները, որոնց վրայ աւելցաւ Ռուսաստան:

ՊԱՂՏԱՏԻ կեդրոնը, երբ փողոցէն կ'անցնէր ու թերթ մը գնելու համար դուրս ելած էր, եօթը հոգիի կողմէ առեւանգուած է Եգիպտոսի դեսպանը: Առաջին անպատմն է որ դիւանագէտ մը կ'առեւանգուի եւ դեսպանն ալ՝ Իհսպ ալ-Շերիֆ նոր նշանակուած էր: Եգիպտոս եւ Իրաք նոր հաստատած էին դիւանագիտական յարաբերութիւնները (Յունիս 1), քանի անոնք խզուած էին 1991ին, Ծոցի պատերազմի առեն: Միւս կողմէ, ռճրավարձերը չեն դադրած եւ միշտ բազմաթիւ զոհեր կան:

ՍԱՈՒԹԻ ԱՐԱԲԻՈՅ մէջ, սպաննուած է Մարոքցի մը՝ Մ. Խալրահիմ ալ-Հայրի, որ ալ-Քաիտայի ղեկավար մը կը նկատուի: Ռիատ տեղի ունեցած բախումի մը ընթացքին է որ ենթական սպանուած է եւ Ներքին նախարարին համաձայն 3 կասկածելիներ ալ ձերբակալուած են եւ 6 ոստիկան ալ վիրաւորուած է:

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԻ վարչապետը՝ Գոսթաս Գարամանլիս Անգարա դացած է ընդառաջ երթալով էրտողանի հրաւէրին: 1959էն ի վեր պաշտօնական առաջին այցելութիւնն է Ցունաստանի վարչապետի մը համար:

ԱՇԽԱՐՀԻ ՏԱՍԸ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ մէջ, Յուլիս 2ին, տեղի ունեցան տասը նուագահանդէսներ, որոնց ներկայ եղան մէկուկէս միլիոն հանդիսատեսներ եւ որոնց նպատակն էր տարածել Ժէ–8ի երկիրները, որ իրենց վճռաժողովէն առաջ (Յուլիս 6, Սկովպիա) դիտակցին աղքատութեան եւ դարման մը պահանջել: Նախաձեռնութիւնը կը պատկանէր իրլանտացի ռոքըրին՝ Պոպ Կելդոֆի եւ նուագահանդէսները տեղի ունեցան Պէռլին, Փարիզ (Վերսայլ), Եոհաննէսպուրկ, Լոնտոն, Մոսկուա, Ֆիլատելֆիա, Պարի (Գանատա), Հռոմ: Լոզունգն էր՝ ողորմութիւն չենք ուզեր այլ՝ արդարութիւն:

ՊԱՂՏԱՏԷՆ 280 քիլոմեթր արեւմուտք, ամերիկացի մարինզները սպաննած են *ՄԱԿի մօտ Իրաքի դեսպանին զարմիկը՝* Սամեր ալ-Սումայտայ: Ամերիկեան բանակը քննութիւն բացած է: Դեսպանը յայտնած է որ իր զարմիկը, 21 տարեկան, սպաննուած է իր բնակարանին մէջ, առանց որեւէ զրդապատճառի, ինչ որ ըսել կու տայ իրեն որ «լուրջ ոճիր մը գործուած է»:

Լ. ՖԱՊԻԻՍ, արդէն իսկ քաղաքական ծրագիր մը պարզեց Ռուանի իր շրջանը (Կոռնը-Քեվիյի), ուր տեղի կ'ունենար "բարեկամութեան կոչունք" մը, հաւաքելով 2000 ընկերվարականներ: Իր եւ

(Շար.ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՔԻՒՐԴ ԱՀԱԲԵԿԻԶ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Անգարայի մէջ Արդարութեան նախարարութեան առջեւ ոստիկանական ուժեր ապառնած են քիւրտ երիտասարդ մը որ կ'ըսուի թէ վրան կրած պայթուցիկ սարքով ահաբեկչական արարք մը գործելու կը պատրաստուէր: Ենթական որ երկու տարիէ ի վեր հետախուզութեան մէկն էր, յաջողած է նախարարութեան չէնքը մտնել, սակայն կոկած արթնցնելով պարտաւորուած է խոյս տալ: Երբ արդելք եղած են փախուստին ու ձեռնակապեր անցուցած, փորձած է պայթեցնել կրած սարքը, որ սակայն կրակ չէ առած:

Ապահովութեան ուժերը կրակած են արդելք ըլլալու համար փախուստին, վիրաւորած դինքը· ապա չարունակած են կրակել մինչեւ որ անշունչ դիակը մնացած է փողոցին մէջտեղը:

Ըստ քրտական լրատուականներու, կատարուածը ուղղակի մարդասպանութիւն է, ան ալ հրապարակաւ, քանի որ զիտէին վիրաւորուած երիտասարդը արդէն չէր կրնար փախուստ տալ, առով հանդերձ չարունակած են կրակել անոր վրայ:

*
**

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔՆԵՐ

Յուլիս 2, Շաբաթ կէսօրին էլազիղէն Դադուան գացող չոգեկառքին դէմ հեռավար ռումբով ահաբեկչական արարք մը գործուած է: Պայթումը տեղի ունեցած է Բինկէօլի եւ Խալուի միջեւ, պատճառ դառնալով հինգ հոգիի մահուան ու տասնըեակ մը վիրաւորներու: Օգնութեան փութացող զինուորական չոգեկառքն ալ ռումբերու թիրախ եղած է, բայց մարդկային կորուստ չէ արձանագրուած:

Թրք. թերթերը արարքները կը վերագրեն քիւրտ զինեալ խմբաւորումներու որոնք կ'ըսուի թէ ստանձնած են պատասխանատուութիւնը: Թուրք զինեալ ուժերու միաւորներ հետախուզական լայն գործունէութեան ձեռնարկած են չրջանին մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՕԹԱՆ-Ի ԱՆԴԱՄ ԸԼԼԱ՞Լ ԹԷ ՈՉ

Հարցումը Երեւանի Ռազմավարական ուսումնասիրութիւններու կեդրոնին կողմէ ուղղուած է 1500 հոգիի: Պատասխանողներու 34%ը կողմնակից յայտնուած է այդ անդամակցութեան, 34%ը դէմ, 31%ն ալ անորոշ մնացած է: Դէմ պատասխանները մեծ մասով մեկնած են Թուրքիոյ եւս այդ կազմակերպութեան անդամ ըլլալու իրողութենէն: Թէր արտայայտուղները բացատրած են թէ ՕԹԱՆ-ը ապահովութեան յարմարագոյն կազմակերպութիւնն է:

ԿԻԼԻԿԻԱ ՆԱԻԸ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ ("Յառաջ"). –

Պայծառ երկինքի մը եւ կլպիչ ու ճլընջող արեւի մը տակ, ժամը 11ին հազարէ աւելի ուխտաւորներ ժամադրուեցան Մարսէյլի Կեդրոնական քաղաքապետարանի մայր չէնքին առջեւ եւ մեծ ոգեւորութեամբ դիմաւորեցին "Կիլիկիա" նաւը որ յաղթական երթով մը մտաւ Մարսէյլի Հին Նաւահանգիստի ջուրերուն մէջ եւ խարիսխ նետեց պատուոյ քարափը, որպէս իր ուխտագնացութեան մէկ նոր հանգրուանը:

Օրը կիրակի էր, Յուլիս 3՝ տօն Վարդավառի: Բարեգեղ զուգադիպութիւն մը, խորհրդանիշերով հարուստ, որոնք կու գան մեր պատմութեան եւ բարքերու խորերէն:

Ընդունելութեան յատուկ արարողութիւն մը տեղի ունեցաւ Հայաստանի Ֆըրանսայի դեսպանատան հովանաւորութեան ներքեւ:

Հնչեցին Ֆրանսական եւ հայկական ազգային փառերգները:

Ողջոյնի խօսքը ըրաւ դեսպան Խ. Նալպանտեան յայտնելով հոգեկան բաւարիկ գնծութիւն, հաճոյք եւ յուզում: Հպանցիկ ակնարկ մը նետեց պատմութեան: Ընդգծեց նախաձեռնութեան խորհրդանչական իմաստը: Շնորհակալութեան խօսք յայտնեց տեղական իշխանութիւններուն եւ հրաւիրեց Մարսէյլցիները Հայկամ ոչ, այցելել առագաստանաւը որ 72 ժամուան համար հայկական հարթատ հող էր այս ափերուն վրայ:

Ապա; աւանդական կարգով, երիտասարդ Հայուհի մը, հայկ. տարազ հագուած, ներկայացուց հացն ու աղը ափսէի մը վրայ: Դիւա Արք. Նազարեան՝ Հայրապետական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Նորվեգիոյ. Զաքարեան օրհնեցին հացն ու աղը եւ "Ուրախ լեր" շարականի երգեցողութեամբ առաջնորդեցին անձնաւորութիւններու թափօրը դէպի "Կիլիկիա" առագաստանաւը: Անձնակազմը միջնադարեան զգեստներով եւ յատուկ հանդիսութեամբ ընդունեցաւ բարի գալուստի խօսքերը, բաժնելով հացն ու աղը: Նաւապետն է կարէն Բալայեան: Անձնակազմին կ'ընկերանայ զրադէտ, հրապարակագիրը Զօրի Բալայեան:

Անձնաւորութիւնները "Կիլիկիա" նաւուն անձնակազմով վերադարձան քարափ, ժողովուրդին մէջ, որ հեզհեզ կը խառնար: Երաժշտութիւն Առանց Սահմանի նուագախումբի երգիչը Մանուէլ մեկնաբանեց "Կիլիկիա" եւ "Ես իմ անոյշ Հայաստանի" երգերը: Ցետոյ, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան միացեալ պարախումբը ելոյթ ունեցաւ: Նոյնպէս պարեցին Համազգային դպրոցի աշակերտները: Հայ սկաուտները եւս, համազգեստով, բերին իրենց մասնակցութեան բաժինը:

Հուսկ, խօսք առաւ "Կիլիկիա" նաւուն մէջ ճանապարհորդ եւ դրող Զօրի Բալայեան: Արտասանեց հայրենաշունչ եւ խանդավառիչ ճառ մը ընդմէջ ըսելով, "Մենք երկնքից չենք ընկել, բոլորս էլ Հայաստանի տարբեր վայրերից ենք, բայց մեզ հաւաքել է փարոսը՝ Հայրենիքը": "...Մենք պահած ենք մեզի դարերէ ի վեր, փոխանցած ենք աւանդութիւններ, կերտած ենք պատմութիւն եւ պարտականութիւն ունենք դրանք ապրելու եւ ապրեցնելու": "...Ծովէ ծով Հայաստանի գաղափարը իրականութիւն է Կիլիկիա նաւի կառուցումով", եւլն...:

Այս արարողութեան ներկայ եղան Մարսէյլի քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ երեսփոխան Տոմինիք Թիան, Պուչ-տու-Ռոն նահանգի Ընդհանուր Խորհուրդի նախագահին ներկայացուցիչը՝ Ռընէ Օլմէթա, Փրովանս-Ալփ-Գոթ տ'Ազիւռի Շըրջանային Խորհուրդի նախագահին ներկայացուցիչը՝ երեսփոխան Սիլվի Անտրիէօ: Նոյնպէս քաղաքապետարանի անդամ Ժ.-Փ. Պէրպէրեան, 11րդ եւ 12րդ թաղամասերու խորհրդատու Էլիան Գազանճեան եւ բազմաթիւ հայկական միութիւններու ներկայացուցիչներ ու անդամներ պատասխանելով Հայաստանի դեսպանատան հրաւէրին:

*
**

Զօրի Բալայեանի "Զիմ Կիլիկիա" հատորէն կը քաղենք հետեւեալը՝ "Կիլիկիա առագաստանաւը կառուցուել է մեր օրերում պահպանուած ընկարագրութիւնների եւ մանրանկարների հիման վրայ, որոնք պատկերում են 11–14րդ դարերի կիլիկիոյ հայկական պետութեան միջերկրածովեան ցաւատրմի նաւերը: Սեւ ծովեան Փոթի նաւահանգստից հեռանալով «Կիլիկիա» առագաստանաւը մեկնարկ է տուել Սեւ ու Միջերկրական ծովերով եւ Ատլանտեան ովկէանոսի հիւսիս – արեւելեան լման երկարատեւ ճանապարհորդութեան առաջին փուլին: Արշաւախումբի էութիւնն ու միտքն այն է, որ մօտ 1000 տարի անց միջնադարեան հայկական նաւերի բացարձակ պատճէնահանմամբ կրկնել նշանաւոր կիլիկիացի նաւաստիների ու վաճառականների նաւագնացութեան երթուղին: Այդ հեռաւոր ժամանակներից «Կիլիկիա»յի այսօրուան անձնակազմի կենսակերպը, սնունդը եւ կենցաղը էիչ բանով են տարբերւում":

*
**

"Կիլիկիա" նաւը Մարսէյլէն կը մեկնի Յուլիս 7ին ու խարիսխ կը նետէ յաջորդաբար՝ Պարչելոնա, Մալակա, Ճիբրալթար, Գաուիքս, Լիզպոն, Լա Գորունիա, Սան Սեպաստիան, Լա Ռոշէլ, Պրեսթ, մինչեւ Փորթսմութ եւ ապա Հիւսիսային ծով:

*
**

"Կիլիկիա" առագաստանաւուն յատկանիշներն են. – երկարութիւն 20 մեթր, լայնք՝ 5 մեթր, կայմ՝ 14 մեթր բարձրութիւն: Շինուած է երկու տեսակ փայտով՝ ծովային կաղնի եւ չոճի: Անձնակազմը կը բաղկանայ 14 հոգիէ, կրնայ ընդունիլ մինչեւ 50 հոգի: Նաւը 20 թոն բեռ կրնայ տանիլ: 5 թոն պղնձեայ զամ գործածուած է: Վեց պահեստի առագաստ ունի: Առաջին փորձերը կատարուած են Սեւանայ լիճին վրայ:

*
**

2005ի Վարդավառը Մարսէյլի զաղութին համար եղաւ խնդութեան եւ պատմական օր մը, ապրումներով, հայրենաբաղձութեամբ լեցուն: Մարսէյլի նաւահանգիստը կրկին "հաչտուեցաւ" իր պատմութեան հետ, նաւահանգիստ մը՝ բացուած բոլոր ծովերին, բոլոր հորիզոններէն եկող ազգերուն եւ մարդոց առջեւ:

Բարի երթ եւ երկար ճանապարհ "Կիլիկիա" առագաստանաւուն: Ջուրերն ու ծովերը աւելի թեթեւ ըլլան քան պատմութեան ծանրութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ՄԱՍՏԱԲԸ

ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՑԱՅԱՅՏՄԱՆ ՓՈՐՁ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐՈՂ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԳԷՏ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

Փարիզաբնակ մտաւորական, գրականագէտ, բանաստեղծ, արձակագիր Գրիգոր Պըլտեանի ստեղծագործութիւնը հայաստանեան խիստ նեղ գրական մի շրջանակի ծանօթ էր դեռեւս 80-ականներից: 1987 թ.-ից ակսած իր հայաստանեան այցերն ու շփումները լայնացրին այդ շրջանակը: "Ազդ"ի ընթերցողն առաջին հանդիպումն է ունենում սփիւռքահայ մտաւորականի հետ, եւ մեր հարցերը չծալփում են գրողի ստեղծագործական հետաքրքրութիւնների աւելի անհատական, «ինտիմ» տարածքները՝ փորձելու հասկանալ եւ մերձենալ թեզեւս ըրոշակի գեղագիտական, մշակութային պատրաստուածութիւն պահանջող իր գրականն աշխարհին:

Գրիգոր Պըլտեանը Պէյրութի Նշան Փալանճեան ճեմարանն աւարտելուց յետոյ ուսումը շարունակել է Փարիզի Սորպոնի համալսարանում՝ փիլիսոփայութեան ասպարէզում: Դոկտորականից յետոյ շուրջ 10 տարիներ հրատարակչական եւ լրագրական աշխատանքներին յաջորդել է դասախօսական գործունէութիւնը, որ ցայսօր Պըլտեանը շարունակում է Փարիզի Արեւելեան լեզուների եւ Լիոնի Աստուածաբանական ինստիտուտներում, ուր դասաւանդում է հայ մշակոյթի պատմութիւն, արեւմտահայ եւ արեւելահայ գրականութիւն եւ հայ հին գրականութեան պատմութիւն:

Գր. Պըլտեանը հեղինակ է բանաստեղծական եւ արձակ բազմաթիւ ժողովածուների ("Տեղադրութիւն քանդուող քաղաքի մը համար", "Վայրեր", "Մանտրաններ", "Էր", "Հակաքերթուած", "Հաստուածներ հօր", "Ելք (Մանտրաներ Բ. շարք)", "Սեմեր", "Հարուածը" եւ այլն) եւ գրականագիտական մի շարք ուսումնասիրութիւնների ("Գրիգոր Նարեկացի. Լեզուի սահմաններուն մէջ", "Կրակէ շրջանակը Դանիէլ Վարուժանի շուրջ", "Տրամ", "Մարտ", "Զրոյցներ բանաստեղծութեան մասին" եւ այլն): Ստեղծագործում է հայերէնով, ունի նաեւ ֆրանսերէնով հրատարակութիւններ:

Ստեղծագործել սկսել է բանաստեղծութեամբ, զուգընթաց նաեւ արձակ գործերով, 1966թ.-ից գրել է իր "Ընթերցումները", որոնցում գրադատի ինքնօրինակ մօտեցումներով է փորձում ուսումնասիրել հայ դասական քերթուածները, մեթոտաբանական որոշակի համակարգի տեսանկիւնից, գլխաւորապէս անցեալի գրական ստեղծագործութիւնների նկատմամբ նորօրեայ վերաբերմունքը՝ մշակուած այդ անցեալի մշակութային ժառանգութիւնը ներկայի մէջ ներթերելու բաւականին արժէքաւոր ելակէտային մօտեցումներով:

Մեր զրոյցը սկսեցինք մշակոյթ – գրականութիւն, անցեալ – ներկայի յարաբերութիւն – յարաբերակցութեան հասկացութիւններից, մասնաւորապէս գրականագիտութեան նկատմամբ իր մօտեցումներից:

– Որոշ չափով կը կարծեմ, որ մեր քննադատութիւնը եւ գրականագիտութիւնը պէտք եղած մեթոտները, հնարաւորութիւնները չունին նոր գործերը հասկընալու: Եւ մանաւանդ յաճախ մեր դասական գրողներ մեզի կը ներկայացուին սխեմայացուած մտածումներով: 1966 թ.-ին սկսայ գրել "Ընթերցումները" իրեւ գրող կամ մէկը, որ կ'ուզէր մշտապէս գրագէտ (գրող) ըլլալ: Այս "Ընթերցումներ"ուն ընթացքին կը փորձէի կատարել պզտիկ մտածման յեղաշրջում մը: Առաջին փորձս Մեծարենցի պարագան եղաւ, կը կարծեմ, որ խորքին մէջ Մեծարենցի ամբողջական ներկայացում մը չկար եւ անոր ներքին համակարգը տակաւին չէր ուսումնասիրուած: Աշխատանքը չարունակեցի Դ. Վարուժանով, Ահարոն Տատուրեանով, Ինտրայով, Սարաֆեանով: Այս "Ընթերցումներ"ը հրատարակեցի 1980 թ. "Տրամ" խորագրով, ուր կը խօսիմ մեթոտաբանական հարցերու մասին՝ ընթերցումը, անոր ենթադրեալները: Մենք չենք կրնար բանաստեղծական կամ վիպական արտադրութիւն կարդալ առանց հարցադրութեան:

= Ի՞նչ ի նկատի ունիէք եւ ի՞նչ հարցերի մասին է խօսքը:

– Տարբեր գրողներու առիթով տարբեր հարցադրումներ կ'ընեմ. Վարուժանի պարագային, օրինակ, քերթուածի խնդիրն է, որը բանաստեղծութիւնը չէ, այլ պոէմն է: Վարուժանի գործերուն մասին յետագային գրեցի "Կրակէ շրջանակը", որուն վրայ չատ յստակ է. Վարուժանի բանաստեղծութիւնը ենթարկել մանրազնին քննութեան եւ կարդալ համակարգային կերպով: Զորս գործերը կարդալ իբրեւ ամբողջական համատեքստ մը, թէ ինչպէս Վարուժանի գործը կ'արձագանգէ Եղեռնի թեմային եւ փորձեցի կապել նաեւ հեթանոսութեան հարցը: Իմ խնդիրն այն էր, թէ ինչպէս այս այլապանութիւն ունեցող բանաստեղծութիւնը կը կազմէ մէկութիւն, ամբողջութիւն մը, եւ որ պէտք է կարդալ իրբեւ մէկ տեքստ, այս էր իմ մեթոտաբանական մտահոգութիւնը: Կը փորձէի նաեւ ցոյց տալ, թէ Վարուժանի գործը ինչպէս կը զետեղուի ժամանակի մտահոգութիւններու մէջ: Հեթանոսութիւնը Վարուժանին յատուկ բան մը չէր, այլ ամբողջ եւրոպական բանաստեղծութեան մէջ տարածուած չարժում մըն էր, եւ Վարուժանն ինքն ալ իր կարգին ժամանակին կը հետեւի՝ ոչ թէ անոր ազդեցութեան տակ, այլ յատուկ՝ հայկական առանձնութեան սահմաններուն մէջ:

= Պրն. Պըլտեան, 20րդ դարասկզբի արեւմտահայ գրողներին ձեր անդրադարձները՝ ամփոփուած "Տրամ" հատորի մէջ, իրենց մեթոտաբանական ուսումնասիրութիւնների շարունակութիւնը դրսեւորում էք մէկ այլ՝ հայ էերթողական արուեստի բոլոր ժամանակների հանգարի՝ Գր. Նարեկացու "Լեզուի սահմաններուն մէջ":

– Կը կարծեմ, որ Գր. Նարեկացին հայ բանաստեղծութեան մէջ անչրջանցելի հեղինակ է, այսինքն ով Նարեկացիի գործին հետ չփում չէ ունեցած, անոր ոլորտէն չէ գրաւուած, հայ գրականութեան հետ առընչութիւն չունի: Ինծի համար Նարեկացին կը կազմէ տեսակ մը հայ գրականութեան հիմնաքարերէն մէկը: Բայց ինչպէս խօսիլ այդ գործին մասին այսօր, ոչ թէ իբրեւ աղօթք, կամ բարձի տակ դրուելիք գործ: Ահա այս մեկնակէտէն սկսած եմ ուսումնասիրել Ողբը, կըրկնումի (եւ ոչ՝ կրկնութեան) գաղափարը, ինչո՞ւ, օրինակ, Նարեկացին կը կրկնէ:

Իմ հայեցակէտն այն է, որ ընթերցումը կամ քննադատութիւնը պիտի չպարզացնեն գործերը, այլ՝ մտածումը պէտք է բարդանայ, այլապէս քննադատութիւնը կը դառնայ բարդ գործերը պզտիկ վերածելու դժբախտ աշխատանք մը, մինչդեռ պէտք է գործերուն հետ մեր չփումի ընթացքին գործերը հարստացնենք եւ նոյն ատեն մենք հարստանանք: Այս փոխադարձ հաղորդակցութիւնը անհրաժեշտ է, որպէսզի ինչ-որ մենք աւանդութիւն կը նկատենք, դառնայ կենդանի, դրեթէ այսօրուան գործ մը, պահպանելով իր տարբերութիւնը մեզմէ: Մենք չենք կրնար ըսել, թէ Նարեկացիի գրաբարն այսօրուան հայերէնն է, անշուշտ, տարբեր են, սակայն անոր դրած հարցերը կրնան մեր հարցերու պատասխաններն ըլլալ: Փոխադարձ յարաբերութիւնը ներկային եւ անցեալին կազմաւորիչ է ներկային համար, եւ կարող ենք մեր ներկան հասկնալ անցեալի հետ չփում ունենալով: Իմ աշխատանքը երբեք անցեալէն խզուելու աշխատանք չէ եղած, այլ անցեալի գրականութիւնը խորացնելու եւ զանգելու, այսինքն, թէ յիշել, թէ մոռնալ, եթէ կ'ուզէք նոյն ատեն մոռնալ զայն՝ բերելով նորէն ներկային: Գրականագիտութեան նպատակը գիտութիւնը չէ, բանասիրութիւնն ալ չէ, այլ գործերու բովանդակութեան ուսումնասիրութեան եւ անոր բացայայտումն ընթերցողին, այնպէս որ ընթերցողը զանազան տեսնէ իրբեւ նոր գործեր, այսինքն՝ ընթերցումը կը նորոգէ գործերը:

= Սակայն նման պարագայում գրականագէտի ենթակայութիւնը (աշխարհընկալումը, հաշակը, մօտեցումը) արդեօք գերակշռող դեր չի՞ կարող ունենալ:

– Գրականագէտը չի կրնար մոռնալ իր ես-ը եւ պէտք չէ մոռնայ իր ես-ը եւ իր ժամանակը: Կեղծ է մտածել, որ մենք կրնանք մեր ժամանակէն դուրս ըլլալ, հեռեւաբար գրականութեան այդ խարկանքը, թէ ինչն առարկայական պիտի ըլլայ, հնարաւոր չէ, տակաւին գրականագիտութիւնն ունի վերացական խօսքերու առարկայական ըլլալու ձգտումներ, որոնք կըրնան արդարանալ որոշ չափով, բայց խորքին մէջ ենթակայական են եւ կրնամ ապացուցանել, որ աւանդական մեր գրականագիտութիւնը պարզապէս կրկնութիւններու ամփոփում մըն է, տեքստի նորոգում չէ, եւ աւանդութեան հետ կենդանի յարաբերութիւն չէ: Իմ մօտեցումը գրականագիտական, աւանդական մօտեցում չէ: Ես բանասիրական մտահոգութիւններ չունիմ, բանասիրութիւնը գուցէ անհրաժեշտ է, բայց իմ մօտեցումը ատիկա չէ:

Վերջին շրջանին գրեցի նաեւ "Մարտ" հատորը, որ 19–20րդ դարերու հայկական արձակի մասին է, գլխաւորապէս արեւմտահայերէնն է իմ կալուածս:

= Կարծեմ, վերն ասածում ենթատի ունիէք նաեւ արեւելահայ գրականութիւնը:

– Այո, քանի որ արեւելահայ գրականագէտները կը գրեն նաեւ Սիամանթոյի, Վարուժանի, Մեծարենցի մասին, եւ ես յաճախ ատոնք անբաւարար կը նկատեմ, քանի որ ատիկա չափազանց աւանդական եւ հին է, անոր քով Թումանեանը Օշականի քննադատութիւնը չատ աւելի նոր է: Ես Օշականի քննադատութիւնն ալ խնդրոյ առարկայ կը դարձնեմ, ան ալ ունի գրական եւ ժխտական կողմ:

= Ինչպիսի՞ն են ձեր մօտեցումները այդ խնդրին:

– Զկայ գործ մը արեւմտահայերէնով, որու մասին Թ. Օշական կարծիք յայտնած չըլլայ. Օշական գործերուն հանդէպ ունի կեցուածք, այդ գործերը լաւ կը ճանչնայ եւ յաճախ չատ լաւ կրնայ հասկընալ տալ իր կարծիքը: Բայց Օշականի հետ բանավէճ ընելն իմաստ չունի, ինչպէս կ'ընենն այստեղ գրականագէտները, պարզապէս պէտք է գիտնալ և քննութեան առնել Օշականին դրոյթները: Օշականը, օրինակ, Երուանդ Օտեանի "Անթեալ տարիները" կը նկատէ թերթօնային անկարեւոր բան մը: Ես կը չարգեմ իր կարծիքը, բայց համաձայն չեմ իր հետ: Ինծի կը մնայ ապացուցել, որ Օտեանի յուչագրութիւնը մեծ աշխատանք մըն է, որուն նմանը մենք չունինք, դժբախտաբար: Եւ Թ. Օշական, ինքն ալ ինչո՞ւ էջ գրած այն տարիներու կեանքը, որ անցուց Պոլիս՝ գաղտնի. 1915–1917 թթ., որովհետեւ չափազանց դժուա՞ր էր: Իսկ Օտեանն ինքը գրեց, ասիկա պզտիկ արժանիք մը չէ, չատ մեծ արժանիք է, եւ Օտեանի գործն ինծի համար չատ կարեւոր գործ մըն է: Իմ "Մարտ" հատորին մէջ Օշականին հետ երկխօսութիւն կը ծաւալեմ: Օշականի քննադատութեան հետ մեր կարծիքները այսօր չէ կրնար ըլլալ պարզ քննադատական յարաբերութիւն մը, Օշականն ունի իր սխեմէմը, որուն մէջ գործերն այլ կերպ կ'արժեւորուին:

Զրոյցը վարեց՝
ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ ԹՂԹԱԹՐԱՐ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ ԳՈՅԱՏԵՒՄԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՏՈՒՔ. ՆՈՒՐԻԼ ՊԷՁԼԷՐԵԱՆ

Ծխ.– Մելգոնեանի կիպրոսի Սանուց Միութենէն հրատարակութեան խընդրանքով ստացանք հետեւեալ գրութիւնը որ կը վերաբերի դատական ընթացքին նորագոյն փուլին: Նախապէս ամփոփ ձեւով տուած ըլլալով հանդերձ կիպրոսի դատապահին որոշումներուն լուրերը, կը հրատարակենք մանրամասն գրութիւնը, դրական պատասխան մաղթելով զայն վարկող հարցումին:

***

2005 Յունիս 2ին, Կիպրոսի մէջ դատարան դիմեց Կ. Պոլսոյ Պատրիարքը, Ամեն. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան, պահանջելով որ դատարանը արգիլք ըլլայ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան ապօրինի կերպով փակման այս տարեշրջանի վերջաւորութեան: Ամբաստանուող կողմերն են Հ.Բ.Ը.Մ. Ժընեւ եւ Հ.Բ.Ը.Մ. Նիւ Եորք: Ցիշենք որ Կարապետ Մելգոնեան իր համաձայնութիւնը դոյացուցած էր Ժընեւի Հ.Բ.Ը.Մ.ի հետ:

***

Հակիրճ կերպով, Հ.Բ.Ը.Մ.ի ուղղուած իր դատակոչով (subpeona) դատարանը այսպէս կը բացատրէ ամբաստանողին օրինական պահանջքը.

Այսու կու գանք ձեզի տեղեկացնելու թէ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ամեն. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան ձեզի դէմ դատ բացած է Կիպրոս-Նիկոսիոյ դատարանին մէջ, Յունիս 2, 2005 թ. դատակոչի հրահանգով:

Ամբաստանողին պահանջքները հետեւեալներն են.-

ա. Դատարանի հաստատումը թէ Մելգոնեան վարժարանի կալուածները ատանդ (Trust) մըն են Կիպրոսի եւ համայն Սփիւռքի հայութեան ծառայելու համար,

բ. Արգելք դնել որպէսզի Մելգոնեան կրթ. հաստատութենէ զատ որեւէ անձ կամ կազմակերպութիւն չկարենայ օգտըվիլ նիւթապէս այս հաստատութեան կալուածներէն կամ նիւթական միջոցներէն,

գ. Արգելք հանդիսանալ որեւէ անձի կամ կազմակերպութեան որ կը փորձէ այս վարժարանը փակել կամ այլ կերպով անոր գործունէութիւնը կաղացնել,

դ. Ամբաստանեալներէն պահանջել որ հաստատութեան եկամուտներու եւ մատակարարման նիւթական հաշուետուութիւնը կատարէ,

ե. Ջնջել Մելգոնեանի կալուածի փոխանցումը ամբաստանեալին եւ զայն փոխանցել Կ. Պոլսոյ Պատրիարքարանին որ անոր պաշտպան ըլլայ Կիպրոսի եւ Սփիւռքի հայութեան անունով,

զ. Այլ որեւէ օժօրինութիւն որ դատարանը յարմար կը դատէ

է. Ծախսեր

Ձեզի կը հրաւիրենք որ 45 օրուայ մէջ ներկայանաք մեզի պաշտպանելու համար ձեր ընթացքը:

Ձեզի կը տեղեկացնենք նաեւ որ եթէ անտեսէք ներկայանալ դատարան, Պատրիարք Հայրը կարող է չարունակել դատը եւ որոշում կրնայ առնուիլ ձեր բացակայութեան:

***

Յունիս 7, 2005 թուակիր յայտարարութեամբ Նիկոսիոյ շրջանային դատարանի նախագահ Միխայիլիտու կը ծանուցանէ հետեւեալը.-

- Կ'արգիլենք որ ամբաստանեալները ինչպէս նաեւ որեւէ այլ անձ կամ կազմակերպութիւն Մելգոնեան հաստատութիւնը կամ իր կալուածները օգտագործեն վարժարանի բնական գործունէութենէն զատ որեւէ այլ նպատակաւ, կամ որեւէ ձեւով փորձեն ծախել կամ փոխել կալուածին գործածութիւնը:

- Նաեւ, այս դատարանը կ'արգիլէ որ ամբաստանեալը կամ իր ներկայացուցիչը առնեն որեւէ քայլ որ կրնայ դադրեցընել վարժարանը կամ դժուարացնել անոր գործունէութիւնը:

Ամբաստանեալները կրնան ներկայանալ

այս դատարանը Յունիս 17, 2005ին առարկելու այս դատական որոշումներուն:

Կը հաստատենք նաեւ թէ եթէ ամբաստանեալները անտեսեն այս դատարանի որոշումները, պատասխանատու անձերը կրնան ձերբակալուիլ եւ իրենց կալուածները կրնան բռնագրաւուիլ:

*
**

Նոյնպէս Յունիս 7, 2005ի դատակռիւի յայտարարութիւնը կ'ըսէ.-

- Այսու կ'արտօնենք որ դատակռիւ ուղարկուի ամբաստանեալ կողմերուն որոնք կը բնակին իրաւական այլ վայրերու մէջ,

- Դատարանը նոյնպէս կը հրահանգէ որ ամբաստանեալները 45 օրուայ մէջ ներկայանան դատարան,

- Եթէ ամբաստանեալները անտեսեն 45 օրուայ մէջ մեղի ներկայանալ, այնուհետեւ այս դատի վերաբերեալ որեւէ այլ հաղորդագրութիւն պիտի յայտարարուի քանի մը օր դատարանի ծանուցումներուն մէջ եւ պիտի նկատուի օրինական:

*
**

Այսպէսով, Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը մահավճիռ ազատելու ճիգը կը մտնէ նոր փուլի մը մէջ, այս անգամ Կիպրոսի մէջ, ուր դատարանը չատ աւելի կ'ըմբռնէ հարցին լրջութիւնը քանի թէ հեռաւոր Կալիֆորնիայի մէջ, ուր «Մելգոնեանի Սաներ եւ Բարեկամներ» կազմակերպութիւնը արդէն առած է քայլեր վերատեսութեան ենթարկելու նախապէս տրուած աննպաստ որոշումը:

Մինչ այդ, անատոյգ աղբիւրներու համաձայն Եւրոպական երկիրներու մէջ բնակող ազգայիններ նոյնպէս կը ծրագրեն դիմել տեղական դատարաններ, պահանջելու համար Մելգոնեանի չարունակականութիւնը քանի որ ան հիմնուած է համայն Հայութեան ծառայելու համար, եւ այսօր Մելգոնեան միակ հայկական երկրորդական վարժարանն է բովանդակ Եւրոպական Միութեան մէջ:

Իսկ ի՞նչ է ՀԲԸՄ-ի դիրքը այժմու կացութեան մէջ:

Նախ ըսենք որ ցարդ ՀԲԸՄ-ը ապօրինի քայլ մը չէ առած. ան միայն յայտնած է մտադրութիւնը ապօրինի քայլ մը առնելու, կարապետ Մելգոնեանի եւ Պոլսոյ Պատրիարքարանին հետ իր համաձայնութիւնը չեղեալ նկատելով Մելգոնեանը վակելու:

Ուստի, այս նոր դատը որ կը բացուի կիպրոսի մէջ առիթ մը պէտք է ընծայէ որեւէ խորհող անձի որ մաս կը կազմէ ՀԲԸՄ-ի կեդրոնական վարչութեան, յիշեցնելու համար որ Մելգոնեանը անտէր մնացած որբ մը չէ, այլ աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած հայորդիներ պատրաստ են զայն պաշտպանելու համար դիմելու ամէն տեսակի օրինական միջոցներու, եւ հիմա լաւագոյն պահն է յետս կոչելու Մելգոնեանը վակելու անմիտ որոշումը որ առնուած էր ով դիտէ ինչ անմիտ պատճառաւ:

Այնքան ատեն որ Մելգոնեանը չէ վակեալ, ՀԲԸՄ-ը կարող է նոր որոշումով ուղղութիւն փոխել. ուրեմն ՀԲԸՄ-ը մեծ բարիք մը պէտք է նկատէ որ այս նոր դատի դռնաւոր կէտերէն մին ալ այն է որ վարժարանին գործունէութիւնը չկասեցուի: Հակառակ պարագային, ըստ դատարանի բացատրութեան Կիպրոսի կառավարութիւնը կրնայ բռնագրաւել կալուածները: Իսկ եթէ ՀԲԸՄ-ը յաջողի վակել վարժարանը (երեւակայեցէք, վարժարան վակելը ՀԲԸՄ-ի համար յաջողութիւն պիտի ըլլայ եղեր...) եւ չուտով կրկին վերականգնի իր բարեկամներուն ճիգերուն շնորհիւ որոնք ընկրկելու քնաւ միտք չունին, ՀԲԸՄ-ը բոլորովին կորնցուցած պիտի ըլլայ վարժարանը վարելու բարոյական իրաւունքը:

Այո՛ հասած է մեռասաներորդ ժամը:

Հիմա կ'ուզենք տեսնել թէ ՀԲԸՄ-ի ղեկավարները ունի՞ն մի քանի լայնախոհ անձեր:

Ն. Պ.

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 26, Կիրակի դպրոցին դահլիճը լեցուցած հանդիսատեսներուն առաջին ներկայացողները եղան մանկապարտէզի երախաները որոնց երգերով ու արտասանութիւններով սկսաւ 2004-2005 դասաշրջանը փակող հանդէսը: Ներկայացուցին կատուին ու մուկին արդիական յարաբերութիւններուն մասին երգիծական պատկերը, արժանացնելով ջերմ ծափերու: Յետոյ բեմ բարձրացան վերի դասարաններու աշակերտները, երգելով դպրոցական քայլերգը: Իրենք եւս արտասանեցին, երգեցին, հիմնապէս Գիրերու դիւրին 1600ամեակին թեմայով: Կատարուած լուրջ աշխատանքին լաւագոյն փաստը նուագ Գ. էմինի «Մեր այբուբենը» դործին յաջող մեկնաբանութիւնը: Ցաջորդեցին Վ. Տէրեանի տաղերը: Իսկ 1600ամեակի նշումին նուիրուած էին «Ո՛վ մեծասքանչ»ին յաջորդած «Ասօք Մաշտոցին»ը որ խմբային եղերգի էր, առանձին աշակերտներու արտասանական բաժիններով: Բեմական այս յօրինումին հեղինակն էր Արմինէ Գէորգեան:

Ց. Թումանեանի «Հայրենիքիս հետ»ը երգուեցաւ Ալ. Յարութիւնեանի դաշնաւորումով, դպրոցին երկսեռ երգչախումբին կողմէ: Ապա ցեղասպանութեան 90-ամեակին ձօնուած Սիամանթոյի «Պարը»-ով փակուեցաւ յայտագիրը:

Փակման խօսքը արտասանեց Հ. Գաբրիէլ, դրուատելով ուսոմնական պատասխանատու Արմինէ Գէորգեանի հետեւողական աշխատանքը, ինչպէս կրթական մարմնին - տիկիններ՝ Պերճուհի, Աշխէն եւ Հռիփսիմէ, օր. Քնարիկ - նուիրումը: Դրուատեց նոյնպէս պարի դասարանին յաջողութիւնը որուն մէջ մեծ էր դերը ղեկավար Փարթրիսիա Իգնատիոսեանի:

Հ. Գաբրիէլ ծնողներուն կոչ ուղղեց միշտ զգօն ըլլալու որպէսզի հայախօսութիւնը տեղի չտայ եւ տան մէջ չարունակելու դպրոցը ուսուցչին կատարած աշխատանքը: «Մնող-ուսուցիչ-դպրոց կապը հայկական գոյութեան հիմնաքարն է» եզրակացուց ան:

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒ

ԱՐԺԱՆԹԻՆ ԿԸ ՍՐԲԱԳՐԷ ԻՐ ԱՆՑԵԱԼԸ

Արժանթինի Գերագոյն ատեանը պատմական վճիռ մը արձակած է, հակասահմանադրական հռչակելով «Հնազանդութեան պարտականութիւն» եւ «վերջակէտ» որակուած օրէնքները որոնք 1976-83 շրջանի մարդկութեան դէմ ոճիրներու պատասխանատուները պատիժէ վերծ պահեցին: Վճիռը պատմական էր մարդասիրական ընկերակցութիւններու ղեկավարները, իրաւագէտները համար ու մեծաւէս մխիթարական՝ 30 հազար անհետ կորսուածի ընտանիքներուն, ինչպէս եւ պետական ահաբեկչութեան այլ տարիներու վերապրողներուն:

Լուրը կորսուածներու մայրեր, մեծ մայրեր խմած է ատեանին դրան առջեւ, սոնկլու արուած որոշումը. միւս կողմէն մենատիրութեան մօտիկ լրատիւներ զդուշացուցած են բանակին շարքերու մէջ հաւանական խռովքի մը դէմ: Սակայն պաշտպանութեան նախարարը մերժած է նման հաւանականութիւն:

Որոշումը վերջապէս կարելի պիտի ընէ տասնեակներով դատավարութիւններ, հետախուզութիւններ, որոնք մինչեւ այսօր անդամալուծուած էին գոյութիւն ունեցող օրէնսդրութեան պատճառով: Արդարեւ, ատենին նախագահ Ալֆոնսինի դէմ պետական հարուածի ապառնալիքը պատճառ եղած էր որ Գոնկրէսը անպատժելիութեան օրէնքներ քուէարկէ: Իսկ պինոչետական խունթային անդամները 1990ին ներումի արժանացած էին նախագահ Մէնէմի կողմէ:

Գերագոյն ատեանի վերոնշեալ վճիռին մէջ մեծ է դերը մարդկային իրաւունքներու կազմակերպութիւններուն եւ յատկապէս մայրերուն մղած պայքարին. անոնք 1977ին Մայիսեան հրապարակին վրայ հաւաքուելով սկսան պահանջել իրենց անյայտացած զաւակները: Վերջապէս, 2003ին, Ն. Քիրչների դործի դլուխ դալով աշխուժացաւ մարդկային իրաւունքներու քաղաքականութիւնը եւ անոր դիմումով Գոնկրէսը չեղեալ ներման օրէնքները, թոյլ տալով որ որոշ թղթածրարներ բացուին: Գերագոյն ատեանի պատասխանատուներն ալ նորերով փոխարինուեցան: Այս վերջիններն էին որ չախչախիչ մեծամասնութեամբ հակասահմանադրական հռչակեցին խնդրոյ առարկայ օրէնքները:

Նախագահը պոհունակութիւն յայտնած է վճիռին, ըսելով թէ ան արդարութեան նկատմամբ մարդոց հաւատքը կը վերահաստատէ: Ցամաքային ուժերու սպայկոյտին նախագահն ալ Արժանթինցի ժողովուրդին համար հաշտութեան առիթ նկատած է զայն: Օրէնքի մարդին մարդիկը վերապահութիւններ յայտնած են, ըսելով օրինակ թէ վճիռը տեղին է, բայց այսքան տարի ետք վերաբացուելիք թղթածրարներուն համար նոր փաստ հաւաքել դժուար պիտի ըլլայ: Այսուհանդերձ, ամէնքը համաձայն են որ վճիռը պատմական էր:

Մարդկային իրաւունքներու կազմակերպութիւնները այն կարծիքը ունին որ արձակուած վճիռով կարելի պիտի ըլլայ ձերբակալել հանդատեան կոչուած քանի մը հարիւր պինոչետականներ եւ ոստիկաններ: Անոնք ոչ միայն հազարաւորներ սպանած ու անյայտացուցած են, այլեւ աւելի քան 400 նորածիններ առեւանգած: Առանց հաշուելու իրենց զոհերուն կալուածային եւ այլ քնոյքի հարստութիւններուն իւրացումը:

Մայիսեան հրապարակին մայրերէն մէկը ուրախութեան արցունքներով դոյն է թէ վերջապէս արդարութեան արժանացան: Ուրիշ մը յիշեցուցած է իրենց անընդմէջ ճիչումները յաջորդական բոլոր կառավարութիւններուն վրայ, մինչեւ որ ներկայինը ընդառաջած է իրենց ակընկալութիւններուն:

Հալածանքի տարիներուն ծանօթ ոճրագործներէն մէկը նախկին ոստիկան մըն է. Ժիւլիօ Հեկտոր Սիմոն որուն տրուած էր «Թուրք Ժիւլիօ» անուանումը: Ան մաս կը կազմէր աշխատանքի խումբի մը որ հարիւրաւոր հոգի առեւանգած է. անոնց մէջ գտնուած են չիլիցի 23 տարեկան Ասոս Փոպլէթը եւ արժանթինցի կինը, երկուքն ալ հաշմանդամ: Անոնք չարչարանքներու ենթարկուած են կեդրոնացման ճամբարի մը մէջ, ինչպէս ականատեսներ կը վկայեն. իսկ իրենց 8 ամսուայ աղջիկը առեւանգուած ու որդեգրուած է դինուորի մը ու անոր կնոջը կողմէ: 22 տարի ետք երիտասարդուհին գտնուած է մեծ մայրերուն կողմէ ու կրցած ճանչնալ հարազատ ընտանիքը:

Ներկայի հոլովոյթը սկսած էր 2001 մարտին երբ գատաւոր Գաւալլո հակասահմանադրական կը հռչակէր այս բոլոր ոճիրներուն պատասխանատուները պատիժէ զերծ կացուցանող օրէնքները:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Մխիթարը կը չարունակէր բաբեացամ ըլլալ մեզի հանդէպ:

Իր փափաքն էր որ մեր մէջ գտնուող արհեստաւորները իրենց արհեստը ի գործ դնէին:

Մխիթարին այս տրամադրութենէն օգտուելով՝ Քիլիսցի Զաքար որ կօշկակարութիւս դիտէր. հրաման խնդրեց իրմէ Տէր-Զօր երթալու որպէսզի իր արհեստին վերաբերեալ գործիքները ճարէ, Ալի Րիզա եւս ուզեց ընկերանալ ոսկերչութեան գործիքներ բերելու համար: Մխիթարը հաւանեցաւ զիրենք դրկելու ոստիկանի մը հսկողութեամբ:

Զաքարի ծրագիրն էր Տէր-Զօր հասնելէ ետքը ոստիկանը կաշառել ու փախչիլ:

Նոյն միջոցին Ստեփան եւս ուրիշ նորեկ կիւրինցիի մը հետ փախուստի պատրաստութիւն կը տեսնէր:

Ամէնուն ալ նպատակն էր Հալէպ երթալ:

Իսկ եւ աւելի յանդուգն ծրագիր մը ունէր:

- Հալէպ երթալով, կը խորհէի, ազատած պիտի չըլլամ, պիտի ստիպուիմ մինչեւ ետքը ծածկուած մնալ, եւ եթէ օր մը օձիքս ձեռք տամ, աւելի մեծ փորձանքներ կրնան գալ գլուխս, քանի որ փախչելու վտանգները աչք պիտի առնեմ, լաւագոյն է երթալ այնպիսի տեղ մը ուր միանգամ ընդմիշտ ազատ ըլլամ թրքական լուծէն:

Էլ Պուսերայի մէջ, գրեթէ ամէն օր կը հանդիպէինք փախստական թուրք պինուորներու, ամենախղճալի վիճակի մէջ, որոնք Պաղտատի կողմէն կու գային իրենց երկիրը երթալու համար: Ցաճախ խօսակցած էի իրենց հետ եւ իմացած էի որ 20-22 օրէն եկած էին Պաղտատէն, Եփրատի եղերքը բռնելով: Այդ պինուորները պատմած էին թէ ճամբան Արաբները հիւրընկալած էին զիրենք ու կերակրած:

- Ո՛ր վրանը որ երթանք մեզի ուտելիք կու տան, կ'ըսէին:

Ամիսէ մը ի վեր էլ Պուսերա էի ու բաւական ուսումնասիրած վրանարնակ արաբներու բարքերը: Գիտէի թէ ամէնքն ալ աւազակ են՝ բայց մարդ չեն սպաններ, թէ իրենց վրանը գացողը կը հիւրընկալեն, կը կերակրեն, թէ տարւոյն այդ եղանակին, այսինքն Յունիսին, Եփրատի ամբողջ երկայնքը արաբներու վրաններ կը գտնուէին:

- Փախանակ Հալէպի՝ Պաղտատ կ'երթամ, վճռեցի:

Այդ միջոցին բաժնուած էի Ալի Բիզայէն ու եկած աւերակ տուն մը, մէկ սենեակով ուր կը բնակէի Ստեփանին, Ատանացի վարժապետին ու անոր կնոջը հետ:

Մտադրութիւնս յայտնեցի Ստեփանին: Շատ վտանգաւոր ու արկածախնդրական գործ:

- Լաւագոյն է որ միասին Հալէպ երթանք, առաջարկեց:

Ինչ ես անդրդուելի մնացի:

- Կա՛մ բոլորովին կ'աղատիմ կամ ճամբան կը մնամ, պատասխանեցի:

Արաբ Շաւիներէն չկողոպտուելու համար որոշեցի մուրացկանի կերպարանք առնել:

Հին, աղտոտ, պատառատուն «մաշլախ» մը գտայ իբրեւ վերարկու: Կօշիկս որ բաւական նոր էր զմելիով կտրեցի, բզիկ բզիկ ըրի, նոյնպէս պատռեցի ներքին շրջազեստներս անդործածելի դարձնելու համար: Գուլպայ բնականաբար պիտի չըհագնէի: Իսկ գլուխս պիտի առնէի հին լաթ մը արաբական «էկիլ»ով:

Բաց ի Ստեփանէն ո՛չ ոք գիտէր փախուստի ծրագիրս եւ ո՛չ իսկ մօրեղբայրս: Կը վախնայի որ եթէ իմաց տայի՝ կա՛մ արգելք կը յարուցանէին եւ կամ գիս մտադրութենէս կը դարձնէին:

Վերջին վայրկեանին միայն ըսի վարժապետին ու իր կնոջը, խնդրելով որ դաղտնի պահեն:

Ինչ երկու օր յետոյ Ստեփան, ուրիշ Իսկէնտէրունցի Հայու մը հետ, պիտի փախչէր դէպի Հալէպ:

Հետս, իրրեւ ուտելիք քիչ մը հաց եւ 100 տիրէմ արմաւ ունէի, սոնկայմէ պատ 50 տիրէմ ծախսոտ, քանի մը տուփ լուցկի, մատիտ մը, թերթ մը թուղթ եւ երկու ղրչ. արծաթ դրամ: Ուրիշ ոչինչ:

Լուանալէն առաջ ճամբայ ելայ, փայտէ պատազան մը ձեռքս:

Գեղեցիկ լուսին մը կար:

Մեր տունը գիւղին ծայրն էր եւ վայրկեան մը ետքը հասայ Խապուրի եղերքը Եւ անցայ կամուրջէն:

Քանի մը մշակուած արտերէ վերջ, ընդարձակ անապատն էր որ կը բացուէր առջեւս:

Շուտ շուտ կը քալէի ժամ առաջ էլ Պուսերայէն հեռանալու համար: Հակառակ արկածախնդրական այս յուսահատ փախուստիս գուարթ տրամադրութեան մէջ էի եւ նախազգացում մը ունէի թէ պիտի յաջողէի:

Ապագայի ծրագիրներ կը յղանայի:

– Անգամ մը որ Պաղտատ հասնիմ, կը մտածէի, կ'երթամ Հայոց եկեղեցին, ինքնութիւնս կը յայտնեմ, տեղացի Հայերուն հետ յարաբերութեան կը մտնեմ ու անոնց նիւթական օժանդակութեամբը վրաս գլուխս կը չահիմ, յետոյ կը հեռագրեմ եղբօրս որ Պօմպայ կը գտնուի, որպէսզի ինծի դրամ դրկէ: Սպա, Անգլիացիներուն օժանդակութեամբը կ'երթամ Պասրա, հոնկէ Պէնտէր Պուշիր եւ հոնկէ ալ չոգենաւով Պօմպայ: Հոն քիչ մը ժամանակ կը մնամ եղբօրս քով ու կ'անցնիմ Եգիպտոս...

(Շար. 87)

(Շար. Ա. Էջէն)

Հոլանդի թիւրախը կը մնայ Ն. Սարքոզի: Հոլաւտ, հարցազրոյցով մը ժուռնալ տիւ Տիմանշի բուռն կերպով կը քննադատէ Սարքոզին, որ "իր տեսակէտները կը պարտադրէ":

ԼԻՈՆԻ մէջ, կին մը քահանայ ձեռնադրուեցաւ պրօտեսթանեան նստուա մը վրայ, որ կը դտնուէր Ֆուվիէրի բլուրին առջեւ, Արքեպիսկոպոսարանին կեդրոնը: Ժընեվիէվ Պենէ բանադրուեցաւ: Արքեպիսկոպոսը յայտարարած էր որ այդ ձեռնադրութիւնը կաթոդիկէ եկեղեցւոյ պահանջած ոչ մէկ պայմանը կը լրացնէր եւ արարքը խղումի ծանր դէպք մըն է կաթոդիկէ եկեղեցւոյ հանդէպ:

ՏԱՂՍՏԱՆԻ մայրաքաղաքին մէջ, Ցուլիս 1ին 10 ռուս զինուորներ սպաննուած են եւ եօթը ուրիշներ ալ վիրաւորուած, զօրաւոր ռումբի մը պայթումին հետեւանքով: Ռումբը պայթած է թաղապետական բաղնիքին առջեւ, ուր զինուորները սովորութիւն ունէին երթալու Ուրբաթ օրերը:

«ՅԱՌԱՋ»ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՆԵԼՕ.– Ռոզա Տակառեան 250 Եւրօ Վարդավառի առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ցակոբ – Սօնա Մոմճեան նիսաբնակ Տիկին Ալիս Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ 100 Եւրօ կը նուիրեն "Ցառաջ"ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի "Էլէն Բիւզանդ" մասնաճիւղը Տիկին Սիրարփի Փափագեանի մահուան առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Տիկին Ցակոբեան 40 Եւրօ, Տիկին Ճիզմաճեան 50, Տէր եւ Տիկին Ուրբաթեան 100:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեթ:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"Ի

FRANCE-CULTURE
93.5

Le jeudi 7 juillet à 22 heures 30
Reconnaissance à
ARMEN LUBIN
avec la participation de **Krikor Beledian**
(Emission de Mathieu Benezet)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ **01 48 78 02 99**
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ **01 39 83 20 67**
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ **01 39 85 24 24**
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ **04 94 19 51 50**
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

L'ESPOIR POUR L'ARMENIE
Association humanitaire
organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

DU 22 SEPTEMBRE AU 3 OCTOBRE

Responsable du voyage : Boros HALADJIAN
8 avenue Salvador Allende — 69100 VILLEURBANNE
Tél. : 04 78 89 28 07— Fax : 04 72 82 09 70

Prix : 1300 Euros pour 12 jours.

Le Prix comprend: Le transport aérien, Paris-Erevan A/R, sur vol régulier, les transferts aéroport-hôtel-aéroport, les trajets intérieurs en autocar, l'assistance d'un accompagnateur, un guide francophone, hébergement à l'hôtel: 3 étoiles, sur la base d'une chambre double, la pension complète du premier au dernier jour sauf un dîner, les visites, excursions et animations mentionnées au programme.

Le prix ne comprend pas : Les frais de visa pour l'Arménie 30 Euros et le Karabagh 25 Euros à ce jour, les taxes d'aéroport de Paris et de sortie à Erevan environ 70 Euros à ce jour, les boissons et les dépenses d'ordre personnel, les pourboires, le spectacle à l'opéra, le supplément chambre individuelle.

Formalités : Passeport en cours de validité et visa.

Santé : Aucune vaccination n'est obligatoire. Prévoir des médicaments de base.

Climat : Chaud dans la journée, plus frais dans la soirée.

Monnaie : La monnaie locale est le dram, 1 Euro = 650 drams au cours d'aujourd'hui.

Décalage horaire : En été + 3 heures.

Heures de vol : Environ 5 heures.

Courant électrique : 220 volts à l'hôtel, prises à la française.

Pour tous renseinements s'adresser à :
Boros HALADJIAN : ☎ 04 78 89 28 07

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations. Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

□

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine
la Section «Agnouni» d'Asnières
propose pour les **16** et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.
3 points de rencontre le 16 au matin :
— 6h15 Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;
— 7h Square Montholon - rue La Fayette Paris 9e - Métro Cadet;
— 7h30 Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.
Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.
Participation : 120 Euros par personne:
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.
Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

□

La Section **«D. SERENGULIAN»**
d'Issy-les-Moulineaux
organise
une balade sur la Seine
en Bateau-Mouche
suivie
d'un barbecue au Chalet de Vaupereux
le Dimanche 10 juillet
Départ: 10h15 devant la M.C.A.
45 rue de la Défense — Issy-les-Mlnx
Inscriptions auprès de :
— Alice : 01 46 42 90 68
— Annick : 01 47 36 18 09

Grande Fête Champêtre Khanassor

à l'initiative du Comité F.R.A. Zavarian
et de la C.B.A.F. de Chaville

le DIMANCHE 10 JUILLET

PARC BON REPOS PAVILLON ELVIRE
78410 VIROFLAY (Près de la Place Louis XIV, Nationale 10)

Après la messe à l'Eglise Arménienne de CHAVILLE recueillement sur la tombe du Prince ARGHOUTIAN, Héros de la bataille de Khanassor.

Rassemblement à 13 heures au Cimetière.

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ծաղկափաղ 50-ամեայ հատորածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՑԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախքը՝ 6 Եւրօ հատոր պլուխ:

Հ.Մ.Ը.Մ.–ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

Հ.Մ.Ը.Մ.–Ֆրանսի սկաուտական 21րդ տարեկան բանակումի "Այցելութեան Օր" կիրակի, Յուլիս 10ին, ժամադրվելի բանակավայրէն ներս, ժամը 11էն 19.–

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Խորոված եւ համադամ ուտելիքներ

ԿԷՍՕՐԷ ԵՏՔ
Սկաուտական արարողութիւններ փանփարի ընկերակցութեամբ
խարուկահանդէս

Կիրակի, Յուլիս 10, ժամադրավայրի հասցէ.–
Centre de Formation des Scouts de France
Château de JAMBVILLE
78440 JAMBVILLE

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՑՈՒԼԻՍ 6
MERCREDI
6 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1.20 €

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·239 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21·239

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ անջրպետային կեդրոնը (ՆԱՋԱ) կարեւոր յայտնութիւն մը արձանագրած է, անջրպետանաւէ մը արձակուած հակայական փամփուշտով մը հարուածելով Թէմփըլ–1 գիսաւորը: Ան կը գտնուի երկրագունտէն 133 միլիոն քմ· հեռաւորութեան վրայ ու գործողութեան ճշդրտութիւնը թէքնոլոժիք մեծ նուաճում կը նկատուի: Բախումը տեղի ունեցած է Ցուլիս 4ին, ԱՄՆ-ու անկախութեան օրը: 372 քկ· ծանրութեամբ "փամփուշտ"ը գիսաւորէն Մանհաթընի կղզիին մեծութեամբ բեկոր մը փրցուցած է: Նպատակն է ձեռք ձգուած տուեալներով ստուգել արեգակնային դրութեան, գիսաւորներուն երկրաբանական ու քիմիական բաղադրութեան, կազմաւորումին տեղեկանալ: Անջրպետանաւը գիսաւորին հասած է ժամական 37 հազար քմ արագութեամբ 173 օրուան ճամբորդութենէ մը ետք: Գործողութիւնը արժած է 333 միլիոն տոլար:

ԿԱԼԻՖՈՐՆԻԱՅի մէջ, ուր հաւաքուած էին Պուտինի կողքին Շրէօտէր եւ Շիրաք (հրաւէրին պատրուակը քաղաքին 750–ամեակն էր), Ֆրանսայի նախագահը կարգ մը կատակներ ըրած է եւ զուարճացուցած է սեղանակիցները: Շիրաք ճաղկած է Բրիտանացիները եւ ըսած·–"Միակ բանը, զոր Բրիտանացիք բերին եւրոպական հոդագործութեան, խեղճ կովն է" եւ աւելցուցած՝ "ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ վստահիլ մարդոց որոնք այդքան վատորակ ճաշեր ունին: Ֆինլանտացին յետոյ, ան երկիրն է ուր ամէնէն դէշ ճաշերը կան": Պուտին ալ, իր կարգին, յիշած է՝ "իսկ համպուրկըրնե՞րը", որպէսզի ԱՄՆ ալ մաս կազմեն, բայց Շիրաք ճշդած է՝ "Ո՛չ, համպուրկըրները բան մը չեն...": Լիպերասիոնն է որ կ'արձագանգէր այս կատակներուն (Ցուլիս 4), բայց էլիզէ հերքեց: Թէեւ Ցուլիս 5ի իր թիւին մէջ, Լիպերասիոն կը պնդէ որ իր տուած արձագանգները բացարձակապէս ճիշդ են: Շիրաք կ'ուզէր պարզապէս վարկաբեկել Անգլիան, Սինկափուրի որոշումէն առաջ: Մնայ որ Անգլիա – Ֆրանսա մրցակցութիւնը չատ սուր է եւ մէկս երեք քաղաքները չուզի մէջ կը մնան: Անգլիացիք չատ յարձակողական կը նկատուին, կը քննադատեն Ֆրանսայի Սթատը, զոր ժամանակավրէպ կը գտնեն, մինչ Ֆրանսացիք հանդարտութիւն կը ցուցաբերեն: Շիրաք եւ Պլէր Ցուլիս 5ին հասած են Սինկափուր, պաշտպանելու համար իրենց դատը, բայց ոչ մէկը պիտի մնայ արդիւնքը լսելու համար: Երկուքն ալ օդանաւին մէջ պիտի ըլլան դէպի Սկովթիա (վեհաժողովին) եւ օդանաւին մէջ պիտի տեղեկանան որոշումին:

ՖՐԱՍԱՑի քաղաքացիական օրինագիրքին մէջ հիմնական փոփոխութիւն մը կատարուեցաւ, ինչ կը վերաբերի օրինաւոր եւ ապօրինի զաւակներու, որոնց միջեւ այլեւս ոչ մէկ տարբերութիւն կայ: Դարերու ընթացքին չատ բան փոխուած է, ամուսնութենէ դուրս ծնած երախաներու համեմատութիւնը 46%ի հասած է:

ԵԻՐՈՊԱՑի նոր նացիները կը պատրաստուին յունական Մորթա կղզիին մէջ բանակումի մը, Սեպտ· 16–18ին· իրենց բանակումին լոզունգը պիտի ըլլայ "Թուրքիա Եւրոպայէն դո՛ւրս": Կը սպասուի որ Գերմանիայէն, Սպանիայէն, Ռումանիայէն, Իտալիայէն, Ցունաստանէն ծայրայեղ աջակողմեան կազմակերպութիւններու խումբեր մասնակցին: Ցունաստանի հրէական համայնքը խստիւ հակազդած է, պահանջելով որ իշխանութիւնները արգիլեն նախաձեռնութիւնը:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆի մէջ, ամերիկեան բանակը սխալմամբ ռմբակոծած է Քիւնարի գաւառը եւ սպաննած 17 բնակիչներ, մինչ որ Ամերիկացիք ալ խոստովանած են:

ՊՈՒԵ միշտ դէմ կը մնայ Քիւոթոյի դաշնագրին զոր "փտած դաշինք մը" կը նկատէ եւ կը մերժէ ԱՄՆ-ու մասնակցութիւնն ալ ապահովել: Դաշնագիրը կը պահանջէ ԱՄՆ-էն որ կազմ արձակումները 7% համեմատութեամբ նուազին 1990ի մակարդակէն մինչեւ 2012:

ԻՐԱՔԵԱՆ – ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ուժերը մաքսագործումի լայնածաւալ գործողութեան մը ձեռնարկած են Ցուլիս 4ին եւ չուրջ 100 կասկածելիներ ձերբակալած են, որոնց մէջ եգիպտացիներ: Ցուլիս 5ին, առեւանգումէն 48 ժամ ետք, ոչ մէկ լուր կար Եգիպտոսի դեսպանին մասին: Ոչ առեւանգողները ծանօթ էին, ոչ ալ պահանջ ներկայացուած էր:

ՀԱՄԱՍԸ (պաղեստինեան ծայրայեղ շարժում) մերժած է մասնակցիլ Ազգային Միութեան կառավարութեան մը, ինչպէս կ'առաջարկէր Պաղեստինեան Իշխանութիւնը Իսրայէլացիներու քաշուելէն ետք Գազայի գօտիէն: Համասը կըրկին կը պահանջէ "երեսփոխանական ընտրութիւններ որքան կարելի է չուտ": Պաղեստինեան Մորհրդարանին համաձայն, այդ ընտրութիւնները կրնան տեղի ունենալ Ցունուար 20ին:

ԻՍՐԱՑԷԼԱՑի տեղաւորուած գաղթականերու ղեկավարները "բարի վարուց վկայական"ի դրութիւն մը պատրաստած են, որու նպատակն է պայքարիլ բիրտ արարքներու դէմ Գազայի գօտիէն քաշուելու գործողութեան ընթացքին: Այս որոշումը տրուած է վերջին ցոյցերու իբրեւ հետեւանք, քանի այդ բռնութիւնը մթագնած էր իրենց պատկերը: Ճըշդուած հրահանգները կ'արգիլեն որեւէ բիրտ արարք զինուորներուն կամ օտիականներուն դէմ:

"ԵԱՊԱ" ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱՏՈՒՆԷՆ
ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«ՈՒՐՖԱՑի ՄԷՋ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ»

(1919 - 1921)

Թուրքիոյ մէջ սա վերջին չրջաններուն կը հրատարակուին ծայր աստիճան հետաքրքրական գիրքեր, որոնք թուրք ընթերցողներուն կը տրամադրեն հայկական հարցի ու Հայերու անցեալի մէջ ապրած կեանքին մասին սրտաճմլիկ տուեալներ: Ստացանք "Եապա" հրատարակչատան կողմէ հրատարակուած գիրք մը, որ չատ կարեւոր փաստեր կը ներկայացնէ Ուրֆայի Հայոց երբեմնի որբանոցի ներքին կեանքէն: "Ուրֆատա էրմէնի եթիմհանէսի" ("Ուրֆայի Հայկական Որբանոցը") խորագրեալ գիրքը գրուած է ամերիկացի մարդասէր գործիչի մը կողմէ, Մարի Քարոլին Հոլմս, որ 1919ին, ականջ տալով Ամերիկուհի արեւելեան նահանգներէն բարձրացող օգնութեան կոչերուն ու պաղատանքներուն, Նիւ Եորքէն ճամբայ ելած եւ եկած է մինչեւ Ուրֆա, բախտին բերումով դառնալու համար Որբանոցին տնօրէնուհին: Ուրֆա երթալէ առաջ ան հինգ օր մնացած է Մեծ Կղզիի մէջ, յետոյ կանչուած է Սուրիա: Սուրիա երթալու ընթացքին անցած է դանագան քաղաքներէ, բայց հասկցած է որ քաղաքական դժուարութիւններու հետեւանքով պիտի չկարենայ երթալ մինչեւ Սուրիա: Բախտը պինդը պաշտօնի կոչած է Ուրֆա: Այդ չրջանին Ուրֆա այլեւս ամբողջովին թրքաբնակ դարձած էր, բայց հայ խլեակներու ու որբերու վիճակը ողբերգական էր: Մարի Քարոլին Հոլմս այս վայրկեանէն սկսեալ կը նուիրուի մարդասիրական աշխատանքի մը: Այդ աշխատանքը իր չրջանին քանի՞ հարիւր, կամ քանի՞ հազար մարդ ուրախացուցած է, կրնանք չգիտնալ, բայց կրնանք նչմարել որ անով իսկ պատմութեան մէջ էջ մը արձանագրուած է իր վերջոյ: Այդ էջն է որ այսօր Թրքերէնի կը թարգմանուի Վէհտի Իլմէնի կողմէ, որ իրեն պարտականութիւն նկատած է Թուրք ընթերցողներու ներկայացնել այս հատորին բովանդակութիւնը:

Ամերիկացի հեղինակը կը պատմէ որ չէր կրնար չտառապիլ ամէն անգամ որ նոր մանուկ մը կը դիմէր որբանոց:

Մանուկներէն ամէն մէկը տարբեր պատմութիւն մը ունէր: Ամերիկուհին կը հարցնէր անոր անունը, եթէ դիտէր, նաեւ ծնողներուն անունները, կը հարցէր թէ ի՞նչ եղած էր հօրը արհեստը, ազգականներ ունէ՞ր, եւայլն: Բոլոր մանուկները մէկ երազ ունէին միայն· ազգական մը գտնել:

Անգամ մը փոքրիկ աղջնակ մը կուգայ: Ան ալ պիտի ընդունուի որբանոց: Բայց նախ պէտք է լոգանք առնէ: Ուստի կը ղրկուի խոհանոց: Խոհանոցին մէջ աշխատող կին մը ուշադրութեամբ կը նայի նորեկին ու կը բացագանչէ· "Բայց ասիկա իմ աղջիկս է": Խեղճ կինը այսպէս գտած էր իր մէկ աղջիկը, բայց երբեք պիտի չկարենար գտնել իր միւս երկու որդիները: Որբանոցին տնօրէնուհին չափազանց զղջայ էր այն պատեհապաշտութեան դէմ ,որոնք իբրեւ թէ իրենց ազգականները կը փնտռէին, բայց միայն աղջիկներով կը հետաքրքրուէին, եւ ո՛չ թէ մանչերով: Եւ անոնց նպատակն էր ազգական ձեւանալով, մանուկները առնել ու զանոնք վաճառել ընտանիքներու կամ օգտուիլ անոնց մարմնական չնորհներէն:

Հայ դժբախտ մանուկներու ու մարդոց պատմութիւնները կը չարունակուին եւ Ամերիկուհին կ'ընէ այն ինչ որ պէտք է կատարուի, միաժամանակ պայքարելով բոլոր այն արարքներուն դէմ, որոնք պէտք չէ կատարուին: Ցիշողութիւններու առթիւ, դիրքին մէջ կը մեկնաբանուին այդ չրջանի քաղաքական անցուդարձերը ու փան-իսլամական չարժումը, որ ծայր տուած էր երկրին մէջ:

"ՄԱՐՄԱՐԱ"

Ցունիս 24

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

Օ·ԷՍ·ՍԷ·Ը·–Ն ՄԵՐԺԵՑ ԲԱԿՈՒԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի խորհրդարանական ժողովը որ գումարուեցաւ Ցուլիս 4ին, Ղարաբաղի հարցին առընչութեամբ մերժեց Բաքուի պահանջները: Անոնց առաջինը ազրբեջանական գերիշխանութեան վերահաստատումն էր Ղարաբաղի վրայ, երկրորդը հայկական զինեալ ուժերուն չրջակայ գրաւեալ տարածքներէն առանց նախապայմանի նահանջը: Ժողովը անգամ մը եւս բանաձեւ մը քուէարկեց կողմերուն կոչ ընելու որ մօտ ապագայի մը խաղաղ կարգադրութիւն մը գտնեն հակամարտութեան: Բանաձեւը չարաչրած էր դանիացի օրէնսդէտ Կ· Լէնմարքը: Ան չեչտեց որ Ղարաբաղի կնճիռը հարթելու հրաչք լուծում գոյութիւն չունի:

Քուէարկուած բանաձեւին սրբագրութեան առաջարկներով հանդէս եկաւ ազրբեջանցի պատուիրակ մը, յատկապէս Ղարաբաղը Ազրբեջանի մասը յայտարարելու մտածմով ու պահանջելով որ հայկական ուժերը իրենց գրաւած ազրբեջանական չրջաններէն մեկնին: Ան կ'ուզէր նաեւ որ Հայաստան վերջ տայ այդ չրջաններու մէկ բնակեցումի իր քաղաքականութեան: Պատուիրակութեան նախագահները կաեցուցին սրբագրութեան այս երկար ցանկը որուն թեր կեցուածք ուներին միայն հինգ երկիրներ, մէջն ըլլալով Ազրբեջանը եւ Թուրքիան:

*
**

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԻՆ ՉՆԶՈՒՄԸ ՇԱՏ ԲԱՆ ՉԻ ՓՈԽԵՐ

Եւրոպական Միութեան կողմէ երեւանի մէջ հիմնուած Քաղաքական ու իրաւական խորհուրդներու կեդրոնը ուզած է տեսնել թէ Թուրքիոյ սահմանին բացումը ի՛նչ աստիճանի կ'ազդէ Հայաստանի տնտեսութեան: Կատարուած հետազօտութեան Ցուլիս 4ին հրապարակուած արդիւնքներուն համաձայն, սահմանին բացումը անկարեւոր ազդեցութիւն մը միայն կ'ունենայ Հայաստանի տնտեսական բարգաւաճման վրայ: Հետեւութիւնը այն է որ Երեւան քաղաքական դիմումներ չանձն առնելու պէտք չունի Թուրքիոյ չրջափակումը վերցնել տալու համար: Սակայն հակառակն է Համաշխարհային դրամատան, արեւմտեան կարգ մը երկիրներու և Հայաստանի կառավարութեան որոշ անդամներու պնդումները որոնք խնդրոյ առարկայ կ'ընեն յատկապէս ապրանքներու փոխադրութեան Վրաստանի վրայով ըլլալու պարտաւորութիւնը: Սակայն թէ՛ կ'երկարէ ճամբան, թէ՛ պատճառ կ'ըլլայ որ Թիֆլիս չաճախակի յաւելում պահանջէ փոխադրութեան գիներուն: Պարզ է որ չրջափակումը վերնալու պարագային թէ՛ ճամբան կը կարճնայ, թէ՛ Թիֆլիս կը զրկուի ուժի իր դիրքէն: Այսուհանդերձ, վերոյիշեալ կեդրոնին ուսումնասիրութիւնը ցոյց տուած է որ տնտեսելի գումարը տարեկան 20 միլիոն տոլարէն աւելի պիտի չըլլայ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼ

ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՑԱՅԱՅՏՄԱՆ ՓՈՐՁ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐՈՂ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԳԷՏ ԳՐԻԳՈՐ ՊՂՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

= Հետաքրքրական է՝ գրականագիտական ձեր մեթոդաբանական մօտեցումները, հայեցակէտերը ձեր իսկ ստեղծագործութիւնների վրայ ունենո՞ւմ են արդեօք ազդեցութիւններ, եւ ինչպէ՞ս իմքերդ կը մեկնաբանէք ձեր ստեղծագործական ընթացքները՝ բանաստեղծականի եւ արձակի տարածքում, եթէ այսպէս ասած իմքնադատումի փորձ անէք:

– *Բանաստեղծութիւններուս կարծածն ունեցաւ բազմաթիւ փուլեր եւ իմ ամէն մէկ հատորն առանձին միաւոր մըն է, որ ունի իր թեմաթիկ միութիւնը, ինչպէս, օրինակ, "Վայրերը", որ ունի մէկ փորպլէմ՝ ինչ է Վայրը դուրսը ապրող Հայուն համար, ատարութեան, տեղի խնդիրը, ինքնութեան խնդիրը, բայց նաեւ բանաստեղծութեան վայրը: Բանաստեղծութիւնը միայն հոգեկան վիճակներ կամ զգացումներ արտայայտելու տեղ չէ, ատոնք բոլորը հնարաւոր են, եւ չատերը ատոնք լաւ կ'ընեն: Իմ աշխարհը չէ, ինծի համար գրելը փորպլէմ է. ինչո՞ւ կը գրենք, ինչո՞ւ պիտի գրենք, ի՞նչ նպատակով: Բանաստեղծութիւն գրելը մտային աշխատանք մըն է, հոգիի աշխատանք մըն է, ներքին աշխատանք մըն է, բանաստեղծութեան մէջ ողջ մարմինը կայ· բերանը, ականջը, հոտառութիւնը, ռիթմը, այս բոլորը միասին հարցում են եւ բանաստեղծութիւնը պատասխան է այս կացութեան:*

"Վայրերը" եւ այդ շրջանի իմ բոլոր գործերը այս հարցերը կը դնեն: "Մանտրաններ"ու պարագային, օրինակ, երկար բանաստեղծութեան ֆորմը կը փորձէի, ամէն հատոր մէկ թեմայի չուրջ է, իր զանազան չերտաւորումներով: Երկրորդ մանտրան, օրինակ, սեռային բանաստեղծութեան թեման կը չօշափէ: Վահէ Օշականը նոյնիսկ կ'ըսէր, որ պոռնոգրաֆիական բանաստեղծութիւն է: Այդ մարդիկը կը մոռնան, որ այնտեղ կայ սրբազան լեզու, կայ մարմին, մօտենալու ձեւ, որ իր մէջ ունի սուրբ բարբառի մանրիկներ: Միայն պոռնոգրաֆիականն առնել ճիշդ պիտի չըլլար, մանաւանդ յետադային դրած եմ ուրիշ մանտրա մը, որ կ'առնէ քնարական սէրը, մէկ ուրիշին մէջ՝ Հայաստան ճամբորդութիւնը, Հընդկաստանը, այսինքն՝ տեղերը կը ստեղծեն հնարաւորութիւններ եւ զազափարներ կու տան: Բանաստեղծութեան մէջ կայ զգացողութեան մասը, պատկերը, ռիթմը, վերջինս չատ կարեւոր է, բանաստեղծութիւնը մեռած կ'ըլլայ, եթէ ռիթմ չունենայ: Ռիթմը հոգին է, կենդանի մարմինն է բանաստեղծութեան:

= Ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ անցաք արձակի ժանրին, բանաստեղծութեան՝ ձեր առջեւ դրուած Էսթետիկական խնդիրները, կարծեմ շատ տարբեր են, գլխաւորապէս վերյուշի միջոցով ստեղծած գեղարուեստական արձակի այն միջավայրից, որում կարեւորւում է հայկական աւանդոյթների եւ Հայի իմքնութեան խնդիրը տարագիր իրականութեան մէջ:

– *"Մանտրաններ"ուն մէջ մտած էին իրական առօրեայի չեչտեր, կամաց-կամաց սկսած էի գործածել սովորական, խօսակցական արեւմտահայերէնի տարրեր: Ատիկա առիթ մը եղաւ, որպէսզի ես կարողանամ իրագործել հին ծրագիր մը, որ սկսած էի 1972 թ.ին, որն ունէր պըզտիկ պատում մը: Մեր մեծ մայրերուն պատմութիւնները աքորի, օտարութեան, որբութեան, որ ընտանեկան պատում կը կոչենք, եւ որոնք ժամանակին փորձած էի եւ չէի յաջողած, որովհետեւ կարծեմ հասուն չէի բաւականին: Առաջին անգամ փորձեցի "Սեմեր"ով, երբ որ զանազան տիպարներու ընդմէջէն ուզեցի վերականգնել այնարհն այն մարդոց, որ ես ճանչցած եմ մանկութեանս՝ Պէյրութի մէկ կթաղամասը՝ 1945–69 թուականներուն: Այն մանրաչխարհը եւ այդ մարդոց փրոպլէմները եւ նաեւ այդ պատմուղը, որ ինքն ալ կամաց-կամաց պատմութեան մաս պիտի կազմէ: Այս չարքն ունի հինգ հատոր ("Սեմեր", "Նշան", "Պատկերը", "Անունը լեզուիդ տակ", "Հարուած"): Ինծի համար այդ արձակները կոմպոզիցիաներ են եւ ունին իրենց ներքին օրէնքները, ինծի համար վէպն արուեստ է, պէտք է ունենայ իր ուրոյն օրէնքները: Բանաստեղծութեան օրէնքները եւս կը գործեն արձակին մէջ, թէեւ բանաստեղծութիւնը ես-ով գրուող բան մըն է, մինչդեռ արձակն ունի աւելի ընդարձակ հնարաւորութիւններ, եւ զարծածած լեզուն իւրայատուկ է, որովհետեւ բազմաթիւ չերտեր ունի իր մէջ՝ այդ լեզուն գոյութիւն չունի իրականութեան մէջ, ան յօրինուած է, թէեւ կը գործածուի ամէնօրեայ յարաբերութիւններու մէջ: Բայց միեւնոյն ատեն պըղտը պէտք է ըստեղծէ երկրորդ լեզու մը, որ լանկաժ կը կոչուի, եւ կը հակադրուի լանկիին եւ ան իւրայատուկ երկրորդ լեզուն է, զոր ամէն գրող կը ստեղծէ, եւ ունի իր քոտը, նոյնքան անհրաժեշտ արձակի, բանաստեղծութեան, որքան գրականագիտութեան մէջ:*

= Գրողի անհատական լեզուից անցում կատարենք գրողի ստեղծագործութեան լեզուին, ինչպիսի՞ վերաբերմունք ունէք օտարագիր հայ գրողների ստեղծագործական "պատկանելութեան" խնդրին:

– *Այս հարցը սկսաւ սերնդափոխութեան առեն (նկատի ունի 1915 թ.ի երրորդ սերունդը, Խմբ. "Ագգ"ի), երբ հայերէն գրողներու թիւը սկսաւ նուազիլ: Եթէ լեզուն կը բնորոշէ գրականութիւն մը, անոնք ամերիկեան գրականութեան կը պատկանին (Սարոյեանը, Փ. Պալաքեանը եւ միւս անգլիագիրները – Խմբ. "Ագգ"ի), եթէ սահմանենք այս երեւոյթն իբրեւ գիտակցութեան երեւոյթ, երբ մէկը ինքզինք կը դաւանի հայ, կը դառնայ ամերիկահայ գրականութիւն:*

Բայց կայ կարեւոր հանգամանք մը, որ սփիւռքահայ գրականութիւնը կը բնորոշէ, որուն մէջ միշտ երկու լեզուները կան: Ես հայերէն կը գրեմ, բայց Ֆրանսերէնն կրթութիւն նաեւ ունիմ եւ այդ երկու լեզուները քով-քովի են եւ անոնք մրցումի մէջ են միշտ: Այդ լեզուները (անգլերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն, արաբերէն եւլն.) ըստփիւռքահայ մարդու մէջ կը ստեղծեն ներքին ինքնութեան երկուութիւն: Այդ երկուութեան խնդիրը կը կազմէ սփիւռքահայ գրականութեան յատկանիշներէն մէկը եւ այդ երկուութիւնը կ'ենթադրէ, որ Սփիւռքահայու մէջ օտար մը կայ: Ես-ն ունի Հայու եւ օտարի երեսներ եւ այդ երկուքն իրարու հետ կը չփուին անդադար եւ երկու լեզուները երբեմն կըրնան խառնուիլ, այսինքն՝ Սփիւռքահայը երբեք կարելի չէ նկատել իբրեւ մէկը, որ ունի մէկ ինքնութիւն:

= Պրն. Պըլտեան, թէեւ շատ չարչրկըւած, բայց թերեւս անշրջանցելի եւս մէկ հարց· ի՞նչ էք խորհում մեր ժողովըրդի ճակատագրական՝ բազմաթիւ երեսակներով երկփեղկուածութիւնների մասին՝ լեզուական, մշակութային, ուղղագրական:

– *Մենք ունինք երկու բարբառ, գրական երկու լեզուներ՝ արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն, որոնցմէ մէկը պետական լեզու կը նկատուի, թէեւ Հայաստանի Հանրապետութեան պետական լեզուն արեւելահայերէնը չէ, այլ հայերէնն է, պէտք է ճշդել ատիկա: Ունինք հին հայերէնը՝ գրաբար լեզուն եւ բազմաթիւ բարբառներ Հայաստանի մէջ: Լեզուի այս զանազանութիւնները իրարու հակասող երեւոյթ չեմ նկատեր, այլ՝ հարստացնող: Ճիշդ է, որ արեւելահայերէնը որոշ զարգացում ունեցաւ եւ հիմա երկու լեզուներն իրարմէ բաւականին սկսած են հեռանալ: "Մէկ ազգ, մէկ մշակոյթ"ը, որ կը հոլովուի յաճախ, լեզուն է միայն, խորքին մէջ մէկ ազգ թերեւս, բայց մէկ մշակոյթ՝ չէ', մշակոյթներ՝ համաճայն եմ: Մէկ լեզու պիտի ըլլար· այդ ալ անհրաժեշտութիւն մը չէ: Ուրեմն այդ լոզունգներէն անդին կարեւորը, կը խորհիմ, այն է, որ կրնան երկուքը իրար հասկնալ, երկու մշակոյթները, երկու լեզուները իրարու հետ կենակցիլ: Արեւմտահայերէնը դժբախտաբար հոս պէտք եղածին չափ ներկայ չէ, օրինակ, դպրոցական համակարգին մէջ պէտք է տրուէր սկիզբէն եւ չատ կանուխէն, եւ չտրուէր իբրեւ ախպարիկի լեզու, այլ տրուէր ամբողջական մշակոյթի մը լեզու: Հետաքրքրական է, մամուլին արեւմտահայերէնը տրուէր իբրեւ բնական լեզու մը: Այս բոլորը պիտի նպաստէին, որ մեր ժողովուրդին երկու հատուածները իրարու հանդէպ յարձակողական, կեցուածք չունենային, փոխանակ հակադրուելու, պիտի համարկուէինք, քանի որ ներկայ Հայաստանի պայմաններն այնպիսին են, որ չատ Սփիւռքահայեր այստեղ կու գան եւ հակառակը: Այս փոխադարձ տեղափոխութիւնները անպայման ժխտական չեն, կրնան ստեղծել նոր տեսակի երեւոյթ մը, թերեւս նոր տեսակի լեզու մը, որ այս երկուքը կրնայ համադրել իր մէջ:*

Ուղղագրութեան խնդիրը տարբեր խնդիր մըն է: Ինծի համար յստակ պարագայ մը կայ: Ան, որ փոխած է իր ուղղագրութիւնը, պէտք է վերադառնայ իր տեղը: Գուցէ Արեւմտահայերն ալ պէտք է որոշ չափով փոփոխութիւններ ընեն, փոխադարձ հասկացողութեան լաւագոյն եզրերը գտնեն: Կը խորհիմ, որ հարցը աւելի գաղափարական, քաղաքական երեւոյթ է, քան թէ զուտ լեզուաբանական: Նախ պէտք է լեզուաբանները դուրս դրուին այս հարցէն: Ուղղագրութիւնը ազգի մը աւանդութեան, մշակոյթին, պատմութեան պատկանող երեւոյթ մըն է, ընդհանուր համաձայնութեան մը ենթակայ: Ուղղագրութիւնը քոտի խնդիր մըն է, մենք պէտք է համաձայնինք ընդհանուր քոտի մը չուրջը, ինչպէս այբուբենը ստեղծելու պարագային: Ինչու Մաշտոցը չգործածեց լատինական, յունական այբուբենը, պարզապէս քոտ մը ստեղծեց իր լեզուին համար, որ այդ լեզուի մարդիկ իրարու հետ հաղորդակցին այդ քոտով, ուղղագրութիւնն այդ է, ոչ աւելի, ոչ պակաս: Պէտք է ընդհանուր համաձայնութեան գալ, առանց մէկը միւսին նկատմամբ առաւելութիւն հանդիսանալու, նոյն քոտով իրարու հետ խօսելու, բառերը նոյն ձեւով տեսնելու:

Առաւելաբար, եթէ բարբառները անդադար խօսուին միասին, կամաց-կամաց աւելի հաչտ կ'ըլլանք, փոխանակ ինծի երեւոյթ մը ըսելու, ինչ է՝ զրաբար կը խօսիս, չեմ հասկնար: Բայց ես ալ նոյնը կրնամ ըսել իր դէչ արեւելահայերէնը դէչ կը խօսին:

= Եւ ինչպիսի՞ տպաւորութիւններ ունեցաք այս այցելութիւնից՝ լեզուական, մշակութային, առօրեական, բարոյական, ինչպիսի՞ էական փոփոխութիւններ նկատեցիք:

– *Վերջին տասը տարիներու ընթացքին Հայաստանի մէջ յայտնուեցաւ ուրիշ խաւ մը: Նախկին մշակուած խաւն անհետացաւ, գնաց կամ տեղափոխուեցաւ, եկաւ ուրիշ խաւ մը, որ աւելի հարուստ է, իշխանական որոշ լծակներ գրաւած եւ, անշուշտ, կը խօսի խառն բարբառով: Լեզուի մը ներքին փոփոխութիւնները արտաքին պայմաններու բերմամբ կրնան նաեւ օրինաչափ դիտուիլ, այնպէս կը պատահի, որ լեզուին մէջ յանկարծ ուրիշ չերտեր աւելի կ'ակտիւանան, աւելի գործօն կը դառնան, քան նախորդները: Հարցն այն է, որ հաւասարակշռութիւն մը պէտք է գտնել եւ մանաւանդ ուշադիր ըլլալ հետաքրքիրին, թերթերու մէջ: Այսինքն՝ լեզուական քոտ մը հաստատուի, համաձայնութիւն մը, որ այս չատ արագ փոփոխուող լեզուն մեզ չտանի Աֆրիկէի մակարդակին: Որովհետեւ չատ փոփոխուող լեզու մը վտանգաւոր է այն իմաստով, որ 20 տարի վերջ չես ճանչնար նախկին լեզուդ:*

Վերջին անգամ եկած էի երկու տարի առաջ, փոփոխութիւններն ակնյայտ են: Երեւանի կեդրոնը նկատի չունիմ անպայման, մարդոց ընդհանուր մտայնութիւնը աւելի փոփոխութեան ենթարկըւած է, այն տպաւորութիւնն ունիմ, որ ընկերային չերտերն աւելի հաստատուն են, աւելի խտացուած: Չեմ կրնար աւելի խօսիլ քաղաքական, ընկերային երեւոյթներու մասին, որովհետեւ 15 օրը բաւարար չէ, եւ բացի այդ ես լաւ տեսնող մը չեմ: Քիչ մը դուրսէն կը տեսնես եւ տեսածդ անպայման ճիշդ չես հասկնար: Հայաստանի երեւոյթը չատ բարդ երեւոյթ մըն է, երբեմն կը թուի քաոս, երբեմն չատ լաւ համակարգուած, ո՞ր մէկը ճիշդ է՝ չես դիտեր···

Զրոյցը վարեց՝
ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

"Ա զ գ", Երեւան

ԳԻՏԱԿԱՆ - ԱՒԺՄԷԱԿԱՆ

ԱԻԵԼՈՐԴԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ինքնաբուխ նկարագիրը հետաքրքրական է, սակայն աւելի կամ պակաս խօսիլը՝ նուազ չահեկան: Ասիկա իր հոգեվիճակը դուրս թափող ենթակային չափ պինդը մտիկ ընողներու համար ալ խիստ նեղացուցիչ է: Ի՞նչ է արդեօք մեկնակէտը առանց զգաստութեան իր ներքինը դրսեւորելու արարքին: Պէտք եղածէն աւելի խօսիլ կամ «բերանացիօրէն մերկանալ»ը ենթակային իր անձին, ինչպէս նաեւ իր շրջապատին հետ չփման խանգարումը կը բացայայտէ: Ամէն անձ որ առանց նախաքննութենէ անցընելու իր անձնական մտերիմ կեանքը կը պատմէ, այնքան տարուած է իր յուզումներէն, իր ցանկութիւններէն եւ իր վախերէն որ վերջապէս ուրիշի մը հետ յարաբերութեան խմաստը կը կտրանցնէ: Բոլորովին իրենց ուրոյն աչխարհին մէջ փակուած՝ «անկեղծ խօսելու» հետեւորդները իրենց խօսքը կ'ուղղեն ունկնդիրներուն, առանց նկատի ունենալու թէ այս վերջինները իրենց յատուկ հետաքրքրութեան կեդրոնները ունին: Արդարեւ անոնց խնդիրը ուրիշներու յարմարելու անգիտակցութիւնն է:

Գոյութեան առանձնութենէն խոյս տալ

Ճշդրիտ միջոցը պահելու այս դըժուարութիւնը ո՞րվէ կու գայ. Պարզապէս գոյութենական առնաճնութեան պատճառած զրկանքին հանդուրժելու անկարողութենէն: Հաւաքական հոգեբուժութեան մասնագէտներու համաձայն, ամէն բան ըսելու փափաքը տեղքայլի արարք մըն է, ուրիշ խօսքով՝ մարդկային ճըշմարտութիւնը ուրանալու տղայական փորձ մը որու մեկնակէտը աչխարհի դէմ, գոյութեան դէմ, տառապանքի եւ մահուան դէմ առանձին ըլլալու զգայումն է:

Հոգեվերլուծողները իրենց կարգին չեչտը կը դնեն ներքինը արտաքինին, եաը ոչ-ես էն զանազանելու դժուարութեան վրայ: Աւելորդը ըսել կը բացայայտէ որոշ չափ մը ենթակային եւ ուրիշին մէջեւ ,այս վերջինը երեւակայական օրէնքն ընկալուած՝ իբրեւ երկարաձգումը առաջինին: Այս պարագային իրականութեան մէջ ոչ մէկ խորհրդանշական պատակատում, խղում տեղի ունեցած է, անանձնական սահմանները պըղտոր են:

Երեւակայութեան եւ իրակա՝ութեան շփոթ

Ըստ հոգեբոյժ Նիքով Բրիէօլի այս ինքնաբուխ մտերիմ խոստովանութեանց հակամէտ անձերը չեն յաջողած իրենց անհատականն հոգամասը, ուրիշ խօսքով՝ իրենց ներքին աչխարհը կառուցանել: Այս տեսակ անձերու հոգեկան տարածութիւնը, իր պաղտնիքներու բաժանումով չէ կազմաւորուած: Ճշմարիտը երեւակայականէն, առարկայականը անձնականէն զանազանելու դժուարութեան կը բախին: Ըստ հոգեբոյժին, այս երեւոյթը

= *Ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ անցաք արձակի ժանրին, բանաստեղծութեան՝ ձեր առջեւ դրուած Էսթետիկական խնդիրները, կարծեմ շատ տարբեր են, գլխաւորապէս վերյուշի միջոցով ստեղծած գեղարուեստական արձակի այն միջավայրից, որում կարեւորւում է հայկական աւանդոյթների եւ Հայի իմքնութեան խնդիրը տարագիր իրականութեան մէջ:*

– *"Մանտրաններ"ուն մէջ մտած էին իրական առօրեայի չեչտեր, կամաց-կամաց սկսած էի գործածել սովորական, խօսակցական արեւմտահայերէնի տարրեր: Ատիկա առիթ մը եղաւ, որպէսզի ես կարողանամ իրագործել հին ծրագիր մը, որ սկսած էի 1972 թ.ին, որն ունէր պըզտիկ պատում մը: Մեր մեծ մայրերուն պատմութիւնները աքորի, օտարութեան, որբութեան, որ ընտանեկան պատում կը կոչենք, եւ որոնք ժամանակին փորձած էի եւ չէի յաջողած, որովհետեւ կարծեմ հասուն չէի բաւականին: Առաջին անգամ փորձեցի "Սեմեր"ով, երբ որ զանազան տիպարներու ընդմէջէն ուզեցի վերականգնել այնարհն այն մարդոց, որ ես ճանչցած եմ մանկութեանս՝ Պէյրութի մէկ կթաղամասը՝ 1945–69 թուականներուն: Այն մանրաչխարհը եւ այդ մարդոց փրոպլէմները եւ նաեւ այդ պատմուղը, որ ինքն ալ կամաց-կամաց պատմութեան մաս պիտի կազմէ: Այս չարքն ունի հինգ հատոր ("Սեմեր", "Նշան", "Պատկերը", "Անունը լեզուիդ տակ", "Հարուած"): Ինծի համար այդ արձակները կոմպոզիցիաներ են եւ ունին իրենց ներքին օրէնքները, ինծի համար վէպն արուեստ է, պէտք է ունենայ իր ուրոյն օրէնքները: Բանաստեղծութեան օրէնքները եւս կը գործեն արձակին մէջ, թէեւ բանաստեղծութիւնը ես-ով գրուող բան մըն է, մինչդեռ արձակն ունի աւելի ընդարձակ հնարաւորութիւններ, եւ գործածածած լեզուն իւրայատուկ է, որովհետեւ բազմաթիւ չերտեր ունի իր մէջ՝ այդ լեզուն գոյութիւն չունի իրականութեան մէջ, ան յօրինուած է, թէեւ կը գործածուի ամէնօրեայ յարաբերութիւններու մէջ: Բայց միեւնոյն ատեն պըղտը պէտք է ըստեղծէ երկրորդ լեզու մը, որ լանկաժ կը կոչուի, եւ կը հակադրուի լանկիին եւ ան իւրայատուկ երկրորդ լեզուն է, զոր ամէն գրող կը ստեղծէ, եւ ունի իր քոտը, նոյնքան անհրաժեշտ արձակի, բանաստեղծութեան, որքան գրականագիտութեան մէջ:*

= Գրողի անհատական լեզուից անցում կատարենք գրողի ստեղծագործութեան լեզուին, ինչպիսի՞ վերաբերմունք ունէք օտարագիր հայ գրողների ստեղծագործական "պատկանելութեան" խնդրին:

– *Այս հարցը սկսաւ սերնդափոխութեան առեն (նկատի ունի 1915 թ.ի երրորդ սերունդը, Խմբ. "Ագգ"ի), երբ հայերէն գրողներու թիւը սկսաւ նուազիլ: Եթէ լեզուն կը բնորոշէ գրականութիւն մը, անոնք ամերիկեան գրականութեան կը պատկանին (Սարոյեանը, Փ. Պալաքեանը եւ միւս անգլիագիրները – Խմբ. "Ագգ"ի), եթէ սահմանենք այս երեւոյթն իբրեւ գիտակցութեան երեւոյթ, երբ մէկը ինքզինք կը դաւանի հայ, կը դառնայ ամերիկահայ գրականութիւն:*

Բայց կայ կարեւոր հանգամանք մը, որ սփիւռքահայ գրականութիւնը կը բնորոշէ, որուն մէջ միշտ երկու լեզուները կան: Ես հայերէն կը գրեմ, բայց Ֆրանսերէնն կրթութիւն նաեւ ունիմ եւ այդ երկու լեզուները քով-քովի են եւ անոնք մրցումի մէջ են միշտ: Այդ լեզուները (անգլերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն, արաբերէն եւլն.) ըստփիւռքահայ մարդու մէջ կը ստեղծեն ներքին ինքնութեան երկուութիւն: Այդ երկուութեան խնդիրը կը կազմէ սփիւռքահայ գրականութեան յատկանիշներէն մէկը եւ այդ երկուութիւնը կ'ենթադրէ, որ Սփիւռքահայու մէջ օտար մը կայ: Ես-ն ունի Հայու եւ օտարի երեսներ եւ այդ երկուքն իրարու հետ կը չփուին անդադար եւ երկու լեզուները երբեմն կրնան խառնուիլ, այսինքն՝ Սփիւռքահայը երբեք կարելի չէ նկատել իբրեւ մէկը, որ ունի մէկ ինքնութիւն:

= Պրն. Պըլտեան, թէեւ շատ չարչրկըւած, բայց թերեւս անշրջանցելի եւս մէկ հարց· ի՞նչ էք խորհում մեր ժողովըրդի ճակատագրական՝ բազմաթիւ երեսակներով երկփեղկուածութիւնների մասին՝ լեզուական, մշակութային, ուղղագրական:

– *Մենք ունինք երկու բարբառ, գրական երկու լեզուներ՝ արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն, որոնցմէ մէկը պետական լեզու կը նկատուի, թէեւ Հայաստանի Հանրապետութեան պետական լեզուն արեւելահայերէնը չէ, այլ հայերէնն է, պէտք է ճշդել ատիկա: Ունինք հին հայերէնը՝ գրաբար լեզուն եւ բազմաթիւ բարբառներ Հայաստանի մէջ: Լեզուի այս զանազանութիւնները իրարու հակասող երեւոյթ չեմ նկատեր, այլ՝ հարստացնող: Ճիշդ է, որ արեւելահայերէնը որոշ զարգացում ունեցաւ եւ հիմա երկու լեզուներն իրարմէ բաւականին սկսած են հեռանալ: "Մէկ ազգ, մէկ մշակոյթ"ը, որ կը հոլովուի յաճախ, լեզուն է միայն, խորքին մէջ մէկ ազգ թերեւս, բայց մէկ մշակոյթ՝ չէ', մշակոյթներ՝ համաճայն եմ: Մէկ լեզու պիտի ըլլար· այդ ալ անհրաժեշտութիւն մը չէ: Ուրեմն այդ լոզունգներէն անդին կարեւորը, կը խորհիմ, այն է, որ կրնան երկուքը իրար հասկնալ, երկու մշակոյթները, երկու լեզուները իրարու հետ կենակցիլ: Արեւմտահայերէնը դժբախտաբար հոս պէտք եղածին չափ ներկայ չէ, օրինակ, դպրոցական համակարգին մէջ պէտք է տրուէր սկիզբէն եւ չատ կանուխէն, եւ չտրուէր իբրեւ ախպարիկի լեզու, այլ տրուէր ամբողջական մշակոյթի մը լեզու: Հետաքրքրական է, մամուլին արեւմտահայերէնը տրուէր իբրեւ բնական լեզու մը: Այս բոլորը պիտի նպաստէին, որ մեր ժողովուրդին երկու հատուածները իրարու հանդէպ յարձակողական, կեցուածք չունենային, փոխանակ հակադրուելու, պիտի համարկուէինք, քանի որ ներկայ Հայաստանի պայմաններն այնպիսին են, որ չատ Սփիւռքահայեր այստեղ կու գան եւ հակառակը: Այս փոխադարձ տեղափոխութիւնները անպայման ժխտական չեն, կրնան ստեղծել նոր տեսակի երեւոյթ մը, թերեւս նոր տեսակի լեզու մը, որ այս երկուքը կրնայ համադրել իր մէջ:*

Ուղղագրութեան խնդիրը տարբեր խնդիր մըն է: Ինծի համար յստակ պարագայ մը կայ: Ան, որ փոխած է իր ուղղագրութիւնը, պէտք է վերադառնայ իր տեղը: Գուցէ Արեւմտահայերն ալ պէտք է որոշ չափով փոփոխութիւններ ընեն, փոխադարձ հասկացողութեան լաւագոյն եզրերը գտնեն: Կը խորհիմ, որ հարցը աւելի գաղափարական, քաղաքական երեւոյթ է, քան թէ զուտ լեզուաբանական: Նախ պէտք է լեզուաբանները դուրս դրուին այս հարցէն: Ուղղագրութիւնը ազգի մը աւանդութեան, մշակոյթին, պատմութեան պատկանող երեւոյթ մըն է, ընդհանուր համաձայնութեան մը ենթակայ: Ուղղագրութիւնը քոտի խնդիր մըն է, մենք պէտք է համաձայնինք ընդհանուր քոտի մը չուրջը, ինչպէս այբուբենը ստեղծելու պարագային: Ինչու Մաշտոցը չգործածեց լատինական, յունական այբուբենը, պարզապէս քոտ մը ստեղծեց իր լեզուին համար, որ այդ լեզուի մարդիկ իրարու հետ հաղորդակցին այդ քոտով, ուղղագրութիւնն այդ է, ոչ աւելի, ոչ պակաս: Պէտք է ընդհանուր համաձայնութեան գալ, առանց մէկը միւսին նկատմամբ առաւելութիւն հանդիսանալու, նոյն քոտով իրարու հետ խօսելու, բառերը նոյն ձեւով տեսնելու:

Առաւելաբար, եթէ բարբառները անդադար խօսուին միասին, կամաց-կամաց աւելի հաչտ կ'ըլլանք, փոխանակ ինծի երեւոյթ մը ըսելու, ինչ է՝ զրաբար կը խօսիս, չեմ հասկնար: Բայց ես ալ նոյնը կրնամ ըսել իր դէչ արեւելահայերէնը դէչ կը խօսին:

= Եւ ինչպիսի՞ տպաւորութիւններ ունեցաք այս այցելութիւնից՝ լեզուական, մշակութային, առօրեական, բարոյական, ինչպիսի՞ էական փոփոխութիւններ նկատեցիք:

– *Վերջին տասը տարիներու ընթացքին Հայաստանի մէջ յայտնուեցաւ ուրիշ խաւ մը: Նախկին մշակուած խաւն անհետացաւ, գնաց կամ տեղափոխուեցաւ, եկաւ ուրիշ խաւ մը, որ աւելի հարուստ է, իշխանական որոշ լծակներ գրաւած եւ, անշուշտ, կը խօսի խառն բարբառով: Լեզուի մը ներքին փոփոխութիւնները արտաքին պայմաններու բերմամբ կրնան նաեւ օրինաչափ դիտուիլ, այնպէս կը պատահի, որ լեզուին մէջ յանկարծ ուրիշ չերտեր աւելի կ'ակտիւանան, աւելի գործօն կը դառնան, քան նախորդները: Հարցն այն է, որ հաւասարակշռութիւն մը պէտք է գտնել եւ մանաւանդ ուշադիր ըլլալ հետաքրքիրին, թերթերու մէջ: Այսինքն՝ լեզուական քոտ մը հաստատուի, համաձայնութիւն մը, որ այս չատ արագ փոփոխուող լեզուն մեզ չտանի Աֆրիկէի մակարդակին: Որովհետեւ չատ փոփոխուող լեզու մը վտանգաւոր է այն իմաստով, որ 20 տարի վերջ չես ճանչնար նախկին լեզուդ:*

Վերջին անգամ եկած էի երկու տարի առաջ, փոփոխութիւններն ակնյայտ են: Երեւանի կեդրոնը նկատի չունիմ անպայման, մարդոց ընդհանուր մտայնութիւնը աւելի փոփոխութեան ենթարկըւած է, այն տպաւորութիւնն ունիմ, որ ընկերային չերտերն աւելի հաստատուն են, աւելի խտացուած: Չեմ կրնար աւելի խօսիլ քաղաքական, ընկերային երեւոյթներու մասին, որովհետեւ 15 օրը բաւարար չէ, եւ բացի այդ ես լաւ տեսնող մը չեմ: Քիչ մը դուրսէն կը տեսնես եւ տեսածդ անպայման ճիշդ չես հասկնար: Հայաստանի երեւոյթը չատ բարդ երեւոյթ մըն է, երբեմն կը թուի քաոս, երբեմն չատ լաւ համակարգուած, ո՞ր մէկը ճիշդ է՝ չես դիտեր···

Զրոյցը վարեց՝
ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

"Ա զ գ", Երեւան

տարբեր պատճառները կրնայ ունենալ. ճնշող եւ սպառնացող շրջապատ, ձախողած ծնողներ կամ անյաջող ընտանեկան մթնոլորտ, ինչպէս նաեւ որոշ ծնողներու պարագան երբ այս վերլծինները իրենց զաւակը կը նկատեն իբրեւ իրենց երկարաձգումը կամ թնական շարունակութիւնը եւ չեն հանդուրժեր ո՛չ տարբերութիւն, ոչ ալ խորհրդանշական հեռաւորութիւն: Այս կարգի ծնողները լռութեան տեղ չեն ձգած եւ այսպէսով պարտադրած իրենց զաւակին ըսել այն ինչ որ կը խորհի:

Հաւնուելու անզսպելի մարմաջը

Ըստ հոգեբոյժներու, անոնք որոնք մէյ մը հարկ եղածէն աւելին կ'ըսեն, ջրլահի նման խանգարումէ մը կը տառապին: Այս վերլծիններուն ենթադիտակցական ձգտումը պարզ է. տպաւորութիւն տեղծել, ի գին ամէն բանի ուշադրութիւն գրաւել: Հիմներկիք անձնաւորութեանց նման, դէպի առաջ խուսափումի գործընթացն է որ կը կիրարկուի. «Եա առաւելագոյնը կը յայտնեմ, վստահ ըլլալու համար որ ոչիս պիտի չհարցաքննէք այն ինչի մասին պոյ չեմ փափաքիր ձեզի յայտնել»: Ցնցիչ բառերը, ծայրայեղ խօսքերը կը ծառայեն պարզապէս իբրեւ պաստառ որ ստիպելք կը հանդիսանայ իրենց տկարութեանց բացայայտումին եւ պատուար կ'ըլլայ ուրիշներու անոնց մերձեցումին:

Հոգեբոյժ Ճէյն Թըրնըրի բացատրութեան համաձայն, այս կեցուածքը կը ծառայէ ենթակային ինքնապաշտպանութեան, նաեւ փորձելու ուրիշի հետ յարաբերութեան չափը. «Հիմնական վարկածը հետեւեալ ձեւով կարելի է ամփոփել. եթէ այն անձը որուն առջեւ իմ բուն եսս կը մերկացնեմ՝ կը հանդուրժէ դիս մութ ընել, ներառեալ իմ անձնաւորութեանս ժխտական երեսակները, կը նշանակէ թէ իսկական բարեկամի մը հանդիպած եմ»:

Այս չափահաս անձերը կը վարուին այն անհանդուրժելի տղոց նման որոնք փորձելու համար թէ իրենց ծնողքը զիրենք իրապէս կը սիրե՞ն թէ ոչ, ամէնէն անախորժ արարքներու կը դիմեն: Եզրակացնելու համար, ըսենք թէ ենթադիտակցութեան մէջ թաքնուած հոգեկան սեղմումը զոր ունին անոնք որոնք միշտ աւելորդ բաներ կ'ըսեն, կը թարգմանուի հետեւեալ նախադասութեամբ. «Արդեօք ես սիրոյ եւ յարգանքի արժանի՞ եմ»:

ԱՍՏՂԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆԸ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Է

Ի հեճուկս բնութեան, աստղային կըրօնի եւ Ցոյներէ ժառանգուած անդիջող բանականութեան միջեւ կնքուած ամուսնութենէն ծագում առած աստղաբաշխութիւնը, դարերէ ի վեր այժմէութիւնը կը պահէ ու անոխրտակելի կը մնայ: Այս երեւոյթը բաւարա՞ր է արդեօք զայն դիտութեան դիրքին հասցնելու: Ըստ «Ի՞նչ գիտեմ» չարքի նորագոյն օրինակներէն մէկուն հեղինակներուն Գումիէ եւ Զարզայի, պատասխանը ժխտական է, եթէ նոյնիսկ աստղաբաշխութեան օգուտը ընդունինք: Փօլ Գուտէր, եօթանասունական թուականներու բանապաշտներու մէութեան արշաւանքէն քալլերուած, 1984ին կրակոցներ արձակած էր, աստղաբաշխութիւնը ծիծաղելի նկատելով: Փոխադարձ պաշտպանողականը եւս ազգային դիտահետազօտութեան կեդրոնի տնօրէն Սիւզէլ Պրէչէն որ 1989ին լոյս ընծայած մէկ հրատարակութեան մէջ, աստղաբաշխութեան ի նպաստ կողմնորոշուեցաւ, անդրբնական գաղափարներու վերածնունդին եւ տարածմամ հոսանքին հետեւելով:

Սակայն եւ այնպէս համալսարանի տըպարանը այս հրատարակութիւնը վաճառքի հանեց, նոր տարբերակը ուրիշ երկու հեղինակներու վստահելով: Աստղագէտ Գումիէ եւ աստղաբնագէտ Զարզա այս նոր հրատարակութեան մէջ կը ջանան աստղաբաշխութեան գոյատեւմանն պատճառները պրպտել, հակառակ այդ պատճառներուն գիտական հիմքէ զուրկ ըլլալու հանգամանքին գիտակցումին:

Հեղինակները չեն բաւականանար հանրութեան լայն խաւերու աստղային բնաբանին, նշանին, սերող (ասանուան)ի կամ լուսատու նշանակէտերուն իմաստները; Ուսումնասիրութիւնը երկարօրէն կը ձգտի մերկացնել աստղաբաշխութիւնը աստղագիտութեան կապող երկդիմի յարաբերութեանց բնոյթը. «Աստղաբաշխութեան եւ աստղագիտութեան միջեւ ամուսնալուծումը իրրեւ մեկնակէտ ունի աստղաբաշխութեան բախտագուշակի դերով մեկնաբանութեան ժամկէտը, ուրիչ խօսքով՝ երկիմաստ երկինքի մը գոյութիւնը որ կը խանգարէ ընդհանուր հասկարծը» կ'ըսեն անոնք: Հեղինակները կը ջանան ապացուցանել այս վարդապետութեան պատրանքը: Իրրեւ համոզիչ փաստ առաջ կը մղեն եղանակագարձերու ընթացքին տեղի ունեցող յեղաշրջումի երեւոյթը որ ըստ իրենց կ'արժեզրկէ, ժամանակակից աստղաբաշխներու գործածած երկնային քարտէսին գիտական հիմքը: Որովհետեւ երկրագունտին ծիրը աստղերու նկատմամբ անշարժ չէ, քանի որ իր յեղաշրջումի առանցքը ինքն իր չուրջ լման շրջան մը կը բոլորէ 25800 տարին անգամ մը:եթէ աստղահոյլի (գոտիաբ) 12 նշանները իրենց երբեմնի պատկանած համաստեղութեանց անուններ կը ներկայացնեն, այս անուանումը այսօր ի զօրու չէ այլեւս: Արդիւնք. Խոյ նշանը այսուհետեւ «Ձուկ» համաստեղութեան վերածուած է:

Հեղինակները կը բացատրեն զոր օրինակ այն տարբերութիւնները որոնք կը բաժնեն արեւմտեան աստղաբաշխութիւնը հնդկականէն եւ ուրիշ ծագում ունեցողներէն: Եւ կը հետեւցնեն թէ տոյն այլազանութիւնը այս վարդապետութեան ծնունդին եւ ընկալման հիմնական առարկութիւն մը չի ներկայացներ, այս սուհանդերձ իրենց գոյակցութիւնը ժամանակի ընթացքին եւ փոխադարձ անդիտութիւնը մէկդմէկու միջեւ, ինչպէս նաեւ անոնց հակառական բնոյթը, այս կարգապահական մարզին դիտական իմաստով ըմբռնումին ներհակ են:

Միւս կողմէ վիճակագրական վերլուծումը, ըստ իրենց չի թոյլատրեր վաւերացնել անցեալի աստղաբաշխութիւնը, այս վերջինը զանազանելով պատահական աստղաբաշխութենէն:

Սիւզէլ Պրէչ իր կայքէջին վրայ կը յայտնէ թէ վերյիշեալ հրատարակութիւնը պարզապէս յարձակողական ձեռնարկ մըն է ի վնաս գիտական աստղաբաշխութեան եւ ոչ համալսարանավայել լրջութիւն ունեցող հանրագիտական գործ: Մինչդեռ հեղինակները չեն ուրանար աստղաբաշխութեան ընկերային օգտակարութիւնը, նոյնիսկ եթէ այս վերջինը ըստ իրենց հոգեբանական նկարագիր ունի, աւելի զգացական ոլորտի մէջ քան թէ տրամաբանական:

Գրէց՝ ՍՈՒՐԻՆ ՇԷՐԻՒ

ԺԻՐԱՅՐ ԷՆԷՋԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ժիրայր Էնէջեան ալ գնաց յետ հիւանդութեան մը: Բացառիկ անձ մըն էր, բարեսիրտ եւ ազնիւ, հաւատարիմ հայկական մեր աւանդութիւններուն: Մեր զարմիկը՝ Ժիրայր զաւակն էր Միքայէլ Էնէջեանի, Հայաստանի առաջին Հանրապետութեան կառավարութեան անդամ:

Մայիս 28ին, երբ ամէն տարի կը տօնենք մեր առաջին հանրապետութեան ծնունդը մխրճ կու գայ անցեալը: Միքայէլ Էմիրնեցի էր, իր հօրը մահուան ատեն, մեծ հայրս՝ Ցակոբ Էֆէնեան Թէրզեան իր խնամակալը եղաւ եւ դեղագործ դարձաւ, ինչպէս մեծ հայրս, միաժամանակ պայքարելով: Միքայէլ վէնքի ընկերն էր Պետրոս Սերեմճեանի, որ ձերբակալուեցաւ եւ կախաղան հանուեցաւ Էմիրնէ: Միքայէլ վախազանէն ազատեցաւ չնորհիւ իր փախուստին Պուլկարիա, ուր շարունակեց իր գործունէութիւնը Հ.Յ.Դաշնակցութեան մէջ: Երբ Բոլշեւիկները հասան, հեռացաւ երկրէն եւ Պարսկաստան ապաստանեցաւ, ուր պեղարան մը բացաւ: Իր զաւակները Զըւիցերիա եկան, ուր Լօզան եւ Ցիւրիխ իրենց փայլուն ուսումը կատարեցին:

Ժիրայրի մահուան առթիւ, հարկ էր յիշել այդ զոհաբերուող սերունդը, որոնց չնորհիւ ստեղծուեցաւ ազատ եւ անկախ Հայաստանը: Մեր մանկութեան միշտ կը լսէինք Պետրոս Սերեմճեանին ձօնուած երգը՝ վէրքերով լի...:

Հողը թեթեւ Ժիրայրին եւ բոլոր միւսներուն վրայ:

ՍՈՆԱ ՔԵՓԷՆԷԿԵԱՆ

ԳԱՂԹԻԹ ԳԱՂԹԻԹ

ՊՈՒՐՃԻի "Տուտեան" մշակութային տան սրահը, Մայիս 29ին, տօնուած է առաջնորդ Տիրայր Սրբ. Մարտիկեանի քահանայական ձեռնադրութեան 50ամեակը եւ ծննդեան 75ամեակը: Բազմաթիւ Հայեր Պուրճէ ժամանած էին այս առթիւ զանազան քաղաքներէ, որոնց մէջ նաեւ Ռումանիոյ Հայոց Միութեան ներկայացուցիչները: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Մարզար Եազէճեան, ապա խօսք առած է Հայաստանի դեսպանատան ներկայացուցիչը որ կարդացած է դեսպան Եղիշէ Սարգիսեանի չնորհաւորագիրը: Ելոյթ ունեցած են բոլոր քաղաքներու ներկայացուցիչները, որոնք չնորհաւորած են առաջնորդը եւ իրենց գնահատանքը յայտնած անոր յիսնամեայ գործունէութեան հանդէպ: Այս առթիւ, Ռումանիոյ Հայոց Միութիւնը ռումանէրէն եւ հայերէն գրքոյկ մը հրատարակած է, պատկերազարդ, նուիրուած Տիրայր Սրբ.ի կեանքին ու գործունէութեան:

Livres reçus

L'INTRADUISIBLE

Deuil, mémoire, transmission

JANINE ALTOUNIAN

Ed. DUNOD,
Paris 2005

ԱՆԻՆԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Այս դեղեցիկ հեռապատկերներով լինքզինքս կը քաջալերէի, որովհետեւ ներկան բնաւ յուսալից չէր:

Լուանի լուսով կ'երթայի անապատին մէջ առանց որոշ ուղղութեան, միշտ դէպի Արեւելք քալելով, որովհետեւ դիտէի թէ այդ կողմը պիտի գտնէի Եփրատը որմէ առ այժմ կը հեռանայի:

Ո՛չ բնակութիւն, ո՛չ վրան, ո՛չ մէկ մարդկային հետք կար չուրջս: Աստեն ատեն ջազալներու ոռնալուն ձայնը կը լըսէր միայն ու երբեմն ալ կատուի խոշորութեամբ եւ աւելի մեծ, մոզէզի նմանող անասուններու արագ վազքը կը տեսնէի:

Երկու ժամէ չափ քալելէ ետքը արշալոյսը ծագեցաւ, կանանչ թռչուններ, որոնց բոյնը հողին մէջ փորուած ծակեր են, սկսան թռչտիլ: Քիչ յետոյ արեւն ալ բարձրացաւ հորիզոնէն իրեն հետ բերելով հեզձուցիչ տաքութիւն մը:

Մէկ երկու ժամ քալելէ ետքը հեռուն նշմարեցի խումբ մը ծառեր: Եփրատի մօտեցած էի, որովհետեւ միայն գետին մօտերը ծառ կը գտնուի:

Աւիկա քաղաքիկ եւ յոյս ներշնչեց ինծի: Կրնար ըլլալ որ անապատին մէջ մոլորէի եւ այն ատեն մահը անխուսափելի էր անօթութենէ ու ծարաւէ:

Գետինը կէս ժամէ չափ հանդչեցայ, յետոյ ճամբաս շարունակեցի ծառերուն ուղղութեամբ:

Մէկ երկու ժամէն հասայ անոնց մօտ: Եփրատը քիչ մը անդին էր:

Քիչ մը հաց ու արմաւ ուտելէ ետքը, ծառի մը տակ պահ մը քնացայ, գետ կէսօր չէր եղած:

Ցետոյ ելայ, գացի Եփրատի եզերը, լուացուեցայ, ծարաւս անցուցի եւ աւազին վրայ նստայ, երեսս գետին դարձուցած:

Հեռուն կ'երեւային արաբական սեւ վրանները ուղտի ստեւէ շինուած: Երեք հազար տարի առաջ Երգ Երգոցի հեղինակը կը յիշէ «կեդարու սեւ վրաններ», այդ օրերէն ի վեր ահա՛ փոփոխութիւն չէր կըրած վրանաբնակ արաբներու կենցաղը:

Հաղիւ թէ քանի մը վայրկեանէ ի վեր նստած էի երբ յանկարծ մօտս չնչառութեան ձայն մը առի, գլուխս դարձուցի եւ աջ ու ձախ կողմս նստած տեսայ երկու արաբ: Առանք դինուած էին իրենց սովորական զէնքերով,այսինքն կարճ թուր մը, խոշոր մուրճ մըեւ հաստակէպ պոճ մը, որուն մէկ ծայրը բոլորակ երկաթ մը անցած է: Սարսափելի զէնք մըն է այս եւ անով դլխին տրուած մեխակ հարուած մը բաւ է մարդս մեռցնելու համար:

Այս մարդիկը առանց բառ մը արտասանելու, սկսան մաշլախս գրպանը խուզարկել: Ծխախոտս, սիկարէթ թուղթերս եւ լուցկի տուփերը առին. ինչպէս նաեւ երկու դրուշ արծաթ դրամս: Իսկ թողուցին քիչ մը արմաւը եւ հացը:

Ցետոյ, բերանս բանալ տուին տեսնելու համար թէ ոսկեզօծ ակռայ ունի՞մ, մարմինս չօշափեցին ստուգելու համար թէ ծածկաբար տեղ մը դրամ պահա՞ծ եմ եւ իրենց բացատական խուզարկութենէն դժգոհ առին քալեցին, առանց բառ մը արտասանելու եւ ո՛չ իսկ «մնաս բարով» ըսելու:

– Աժան ազատեցայ, մտածեցի:

Գիտէինք որ ոսկեզօծ ակռաները շատ վտանգաւոր են, որովհետեւ ալաբները զանոնք միաձոյլ ոսկի կարծելով կը քաշեն կը հանեն Հայերուն բերանէն: Մեր մէջ մէկ քանի հոգի կային որոնք դեռ Տէր Զօր չհկած՝ իրենց ակռաներուն վրայէն ոսկին քերթել տուած էին:

Բարեբախտաբար որ իմ բերնիս մէջ այդ տեսակ ակռայ չունէի:

Երկու անախորժ հիւրերուն մէկնումէն ետքը ճամբայ ելայ դէպի վրանները:

Ճամբան, Եփրատի եզերը, ծառի մը տակ նստած տեսայ ժանտարմա մը, որուն ձին քիչ մը անդին կապուած էր:

Կամաց մը հեռանալ փորձեցի՝ բայց ոստիկանը դիս նշմարած էր:

– Հոս եկո՛ւր, պոռաց արաբերէն:

Սարսռեցայ հնազանդիլ:

– Ո՞վ ես դուն, հարցուց երբ մօտեցայ իրեն:

– Հայ գաղթական, պատասխանեցի:

– Ո՞ր կ'երթաս:

– Ապու Քէմալ:

– Ի՞նչ գործ ունիս հոն:

– Լֆէնտի, մեզի Տէր Զօրէն ճամբայ հանեցին Ապու Քէմալ դրկելու համար: Երբ Մխաիլ հասանք, ես ծանրապէս հիւանդացայ, չկրցայ ճամբաս շարունակել: Կինս եւ զաւակս միւս գաղթականներուն հետ գացին: Հիմակ որ աղէկցայ, կ'երթամ կոր գտնուիլ դոնելու:

– Բայց Մխաիլն եւ Ապու Քէմալ գետին միւս եզերքը կը գտնուին, դուն ինչո՞ւ այս կողմը անցար:

– Էլ Պուսերա ազգական մը ունիմ, անկից տեսնելու համար:

– Սուտ կը խօսիս կոր:

– Ճշմարիտ է, պէյ էֆէնտի:

Ժանտարման ծուռ ծուռ երեսս նայեցաւ եւ ըսաւ.

– Ես քեզի հիմա թեւերդ կապած Մխաիլն կը տանէի, բայց ինչ ընեմ որ այս կողմերը գործ ունիմ:

– Եթէ կ'ուզէք երթանք Մխաիլն, պատասխանեցի, հոն ոստիկանները կը ճանչնան զիս եւ պիտի տեսնէք որ սուտ չեմ խօսիր:

– Սա ձիս քակէ՛ ու տար գետեզերքը ջուր խմցուր, հրամայեց:

– Գլխուս վրայ...

Իր հրամանը կատարեցի:

– Հիմա կրնա՞մ երթալ, հարցուցի:

– Կորսուէ՛, պոռաց:

Եւ ես մեկնեցայ ուրախ ըլլալով որ այսչափ աժան ազատած էի:

Հաղիւ թէ Արաբներու վրաններուն մօտեցած էի, գաւազանով դինուած պատանի մը քովս մօտենալով մաշլախս առնել ուզեց:

Դիմադրեցի, սպառնաց եւ ի վերջոյ կռիւի բռնուեցանք, որու միջոցին յաջողեցայ գաւազանը ձեռքէն առնել:

Ճամբաս չարունակեցի դէպի վրանները մինչ պատանին եռեւէս կու գար գաւազանը պահանջելով:

(Շար. 88)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Նէօցի.– Տիկին Ս. Գուլումճեան 50 եւրօ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի "Էլէն Բիւզանդ" մանուճիկը խոսրով կիրակոսեան մահուան առթիւ Տիկին Մաթեանէ չբարհակալութեամբ ստացած է 70 եւրօ:

FRANCE-CULTURE
93.5

Le jeudi 7 juillet à 22 heures 30
Reconnaissance à
ARMEN LUBIN
avec la participation de **Krikor Beledian**
(Emission de Mathieu Benezet)

Association Arménienne
d'Aide Sociale
au service des Arméniens
depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 73 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ 01 39 83 20 67
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ 01 39 85 24 24
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Հ·Մ·Ը·Մ·–ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

Հ·Մ·Ը·Մ·–Ֆրանսի սկաուտական 21րդ տարեկան բանակումի "Այցելութեան Օր" կիրակի, Յուլիս 10ին, Ժամպվիլի բանակավայրէն ներս, ժամը 11էն 19·–

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Խորոված եւ համադամ ուտելիքներ

ԿԷՍՕՐԷ ԵՏՔ

Սկաուտական աշարողութիւններ փանփարի ընկերակցութեամբ
Խարուկահանդէս

կիրակի, Յուլիս 10, ժամադրավայրի հասցէ·–
Centre de Formation des Scouts de France
Château de JAMBVILLE
78440 JAMBVILLE

Grande Fête Champêtre Khanassor

à l'initiative du Comité F.R.A. Zavarian
et de la C.B.A.F. de Chaville

le DIMANCHE 10 JUILLET

PARC BON REPOS PAVILLON ELVIRE
78410 VIROFLAY (Près de la Place Louis XIV, Nationale 10)

Après la messe à l'Eglise Arménienne de CHAVILLE recueillement sur la tombe du Prince ARGHOUTIAN, Héros de la bataille de Khanassor.

Rassemblement à 13 heures au Cimetière.

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տպակախաղ 50-ամեայ հատոր) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Բրքատարի ծախք՝ 6 €. հատոր գլուխ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

HAMAZKAYIN FORUM 2005

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԾԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ՀԱՒԱՔ

ՅՈՒԼԻՍ 21 – ՕԳՈՍՏՈՍ 3,
ԵՐԵՒԱՆ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պատրաստ էք ամառուան արձակուրդի ձեր ծրագիրը մշակելու

Մասնակցեցէք այս երկու շաբթեան մշակութային եւ ընկերային համախմբումին: Սփիւռքի զանազան շրջաններէն հայ համալսարանականներ պիտի մասնակցին Հայաստանի մէջ Համազգայինի Ուսանողական Մշակութային Հատոր:

Այս համախմբումը առիթը պիտի ընծայէ՝

- *Ծանօթանալու հայ մշակոյթի պատմութեան եւ աւանդութիւններուն*
- *Հանդիպելու սփիւռքահայ թէ հայրենի երիտասարդ ուսանողներու*
- *Մասնակցելու այժմէական նիւթեր արծարծող գրասխատութիւններու, մատուցուած հայ ծանօթ մտաւորականներու եւ մասնագէտներու կողմէ*
- *Զրուցելու եւ միտքեր փոխանակելու հայ երիտասարդութիւնը հետաքրքրող բազմաթիւ հարցերու մասին*
- *Այցելելու հայկական պատմական կեդրոններ, թանգարաններ, եկեղեցիներ եւ այլ տեսարժան վայրեր*
- *Վայելելու մշակութային, երաժշտական եւ թատերական կեանքը*
- *Կազմակերպելու եզրափակիչ անմոռանալի հանդէս-հատաքոյթ մը, միասին վերադարձելու յիշատակելի երկու շաբաթները հայրենի հողին վրայ:*

Մասնակցութեան սակ· –
(առանց ճանապարհածախքի)
Դիչերօթիկ 675 ամերիկեան տոլար
Մասնակի 400 ամերիկեան տոլար

Տեղեկութեանց համար դիմել՝
EUROPE :

Sella Tenjoukian (London)
Tél. : (44.20) 7603-8452
Fax : (44.20) 7603-9518
E-mail : stenjouk@aol.com

Hourig Baghdassarian (Paris)
Tél. / Fax : (33.1) 42 29 10 24
E-mail : navasti@wanadoo.fr

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապրուռ սակագինը

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանտուք	135	(161,46)
Ծնունդ	135	(161,46)

Բոլոր ապրուռ սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս· փակագծի մէջ ընդհանուր գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Աւետարակաց եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre
Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :

VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

□

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine
la Section «Agnouni» d'Asnières
propose pour les **16** et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.

3 points de rencontre le 16 au matin :
— **6h15** Maire d'Asnières pour un départ **à 6h30** précises;
— 7h Square Montholon - rue La Fayette **Paris 9e** - Métro Cadet;
— **7h30** Pont de Charenton devant le **café** le Petit Caporal.

Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du **Haut Jura.**

Participation : 120 Euros par personne:
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.
Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

□

La Section **«D. SERENGULIAN»**
d'Issy-les-Moulineaux
organise

une balade sur la Seine

en Bateau-Mouche
suivie
d'un barbecue au Chalet de Vaupereux
le Dimanche 10 juillet
Départ: 10h15 devant la M.C.A.
45 rue de la Défense — Issy-les-Mlnx
Inscriptions auprès de :
— Alice : 01 46 42 90 68
— Annick : 01 47 36 18 09

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ԷՆ 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեթս:

Փոփոխութիւններու համար դիմել Ե օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"ի

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 7
JEUDI
7 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1.20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում) 270 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-32 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻԻ 21.240

Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21.240

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ՎԻՊԷՆ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

95 տարեկանին մահացած է Աւ. Իսահակեանի միակ զաւակը Վիպէն Իսահակեան։ Ծնած է 1910ին Թիֆլիսի մէջ։ 1920-26 աշակերտած է Վենետիկի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանին, ապա հետեւած Սորպոնի դասընթացքներուն։ Կանուխէն առընչուելով չարժանկարի աշխարհին, Փարիզի մէջ աշխատած է Ռ. Գլէրի ու Մ. Գառնէի հետ։ 1935ին Ս. Այդինեանի հրաւէրով գործած է Մոսկուայի չարժանկարի աշխատանոցին մէջ։ Հոն Հայաստան վերադարձէն ետք Վ. Իսահակեան կէս դար (1936-86) որպէս կրկնօրինակումի բեմադիր աշխատած է "Հայֆիլմ"ի մէջ։ Բ. Աչխարհամարտին տեսագրած է Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Ռոստովի պատերազմները։

2000ին լոյս տեսած է իր "Հայրս" յուշագրութիւնը։ Մօտ օրէն կը հրատարակուի "Փարիզ, Քոչար, անցած օրեր"ը։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունիս 25ին։

*
**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Սահմանադրութեան ընդունման տասներորդ տարեդարձին առթիւ Յուլիս 5-ին նախագահ Լ. Քոչարեան հնորհաւորական ուղերձ մը յղած է ժողովուրդին։ "Մեր երկրի հմնական օրէնքը քաղաքական համերաշխութեան, օրինականութեան եւ կայունութեան գլխաւոր երաշխիքն է" ըսած է ան, ապա տեղեկացուցած թէ Սահմանադրութեան բարեփոխումի աշխատանքները աւարտական փուլին հասած են։ Բարեփոխումներով սահմանուած են նաեւ միջազգային պարտաւորութիւնները։

Նոյն առթիւ Գարեգին Բ. եւս հնորհաւորած է ժողովուրդը։

Տասնամեակը Սահմանադրական դատարանին մէջ նշուած է մեծ հանդիսաւորութեամբ։ Գիտական խորհրդաժողով մը տեղի ունեցած է "Սահմանադրական մշակոյթ. պատմութեան դասերը եւ ժամանակի մարտահրաւէրները" խորագիրով. մասնակցած են տեսանկիւնները, երեսփոխանները, նախարարները, քաղաքագէտներ, իրաւաբաններ, պետական գործիչներ, կուսակցութիւններու ղեկավարներ։

ՄԱՄՈՒԼ

"Ալ ՀԱՅԱԹ"

(Յունիս 30)

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՐԲ ԿԸ ՃԱՆՉՆԱՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՂՋԱԿԷԶԸ»

Սուրիացի գրող Ա. Ալրապիւ այս խորագիրը կրող էջով մը անդրադարձած է հայեւարաբ բարեկամութեան, իրենց արբացած հայ դրացիներուն, անմիջական շրջանակին մէջ պահպանուած յիշատակներուն։ Անդրադարձած է նաեւ հրէական Ողջակէզը անհաւասարելի, միակ նկատող ձգտումին, յիշած զայն քննադատող "Ողջակէզի ճարտարապետը"

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ հեզնանքով կը յարձակի Շիրաքի վրայ Կալիֆնիզրատրած անոր հակաբրիտանական կատակներուն համար։ Գանար-Անշէնէն ալ առանձին յօդուածով մը կ'անդրադառնայ հարցին իր ծանօթ երգիծական ոճով։ Շիրաք լինքնապաշտպանութեան համար ըսած է Տիկին Պլէրի, որ պէտք չէ հաւատալ ինչ որ անգլիական մամուլը կը գրէ, բայց հարցը հոն է որ առաջին գրողը Ֆրանսական մամուլն էր (Լիպերասիոն, Յուլիս 4)։ Թայմզի համար, Շիրաքի խօսքերը "դիւանագիտական բարձրագոյն թերացում մըն է", Սըն ամէնէն խիստն է եւ Ֆրանսայի նախագահը կ'որակէ "ցեղապաշտ, ծածկամիտ, չար եւ ողորմելի" եւ այսպէս, ոչ մէկ թերթ կը խնայէ Ժըրանասյի նախագահը։ Տէյլի Թելեկրաֆն ալ ետ չի մնար ձաղկելով Շիրաքի տարիքն ալ գայն "հազ պիճ" մը նկատելով եւ "յուցամոլ մը որ սխտոր կը հոտի"։

ՄԵՏԷՖի (Ֆրանսայի Զեռնարկներու Շարժում, այլ խօսքով՝ գործատիրութիւն) նախագահուհի ընտրուեցաւ ԻՖՈՓի նախագահուհին՝ Լօրանս Փարիզօ 271 ձայնով (բացարձակ մեծամասնութիւնը՝ 255) առաջին շրջանին խակ։ Առաջին անգամն է որ կին մը կ'անցնի Ֆրանսայի գործատիրութեան գլուխը։ Իր մրցակիցները՝ Իվոն Ժագոզ 150 եւ Հիւկ-Արնօ Մէյէր 85 ձայն ստացան։ Այս յաղթանակին առթիւ, Լօրանս Փարիզօ չծածկեց իր հպարտութիւնը։ 45 տարեկան է եւ պայքարող խառնուածքի տէր կին մըն է, ինչ որ առիթ տուած է Գանար-Անշէնէի (Յուլիս 6) մկ ծաղրանկարին, ուր կ'ըսուի "Եթէ օր մը ըսէին մեզի թէ Պառոնը պիտի փնտռենք..." (Պառոնը կը վերաբերի նախկին նախագահին՝ Պառոն էրնէսթ-Անթուան Սէյէրի)։

ՏԱՂՍՏԱՆԻ մայրաքաղաքին՝ Մախաչկալայի մկ ոստիկանատան մօտ ռումբ մը պայթած է Յուլիս 5ին երեք ոստիկան սպաննելով եւ չորրորդ մըն ալ վիրաւորելով։ Իիրտ արարքները բազմացած են Չէչէնիոյ սահմանակից այս հանրապետութեան մէջ։

Օ. Ա. Էմ.ի փառքին նուիրուած յուշարձանին բացումը պաղտադղի կատարուած է Յուլիս 5ի առաւօտուն Մարինեան (Պուշ-ափ-Ռոն) մինչ նոյն առեն նահանգապետը Ք. Փրէմոն կը ստորագրէր արարողութեան հանդիսաւոր բացումը արգիլող հրամանագիրը։ Յուշարձանը նուիրուած է "դնդակահարուածներուն եւ մեռած մարտիկներուն որպէսզի ապրի Ֆրանսական Ալժերիան"։ Բողոքի ցոյցեր նախատեսուած են, մէկը Յուլիս 6ին տեղի կ'ունենար տեղւոյն քաղաքապետարանին առջեւ եւ կը պահանջուէր յուշարձանին քանդումը։

ՎԱՒի նահանգին մէջ բուռն հզրադեհներ ծագեցան Յուլիս 5ին եւ 5000 հոգի տեղահան եղան իրենց բանակումներէն։ Ութ հարիւր հեկտար հրոյ ճարակ եղած է Փլուժ-սիւռ-Արժանս եւ Յուլիս 6ի հովն ալ մտահոգութիւն կը պատճառէր։

ԻՐԱՔի ալ-Քաիտայի ճիւղը, որ պատասխանատու կը նկատուի Ալ-Զարաքաուի սպանութեան, սպառնացած է կարճ ատենէն Եգիպտոսի դեսպանին։ Սոսանձնուած հաղորդուած է կարճ դեկոյցով մը որու մէջ ոչ մէկ պահանջ կայ եւ թերեւս ազատ արձակման մը համար։

ԿԻՆԻԿԼԻ (Սկովտիա) չատ խիստ հսկողութեան տակ առնուած է Յուլիս 5-էն իսկ, ընդունելու համար Ժի-8ի մեծերը եւ աւելի քան տասը հազար ոստիկան կը պաշտպանեն հինգ աստղանոց այն պանդոկը ուր իջեւանած են պետական եւ կառավարական ղեկավարները։ Պանդոկը կորսուած է աշխարհէն եւ պաշտպանուած երկու մեթր բարձրութեամբ երկաթէ վարագոյրով մը։ Բոլոր թռիչքները արգիլուած են։ Ութ մեծերու մէջ ամէնէն տկար դիրքը կը պատկանի Շիրաքի եւ օրւան բուն հերոսն է հիւրընկալողը՝ Թ. Պլէր։ Մնաց որ Շիրաք կ'ընդդիմանայ Նաեւ օրակարգի բազմաթիւ հարցերու, ինչպէս Պուշի տեսակէտներուն։ Շիրաք համաձայն չէ Ափրիկէի պղտութեան հարցին մէջ, Պուշ ալ կ'ընդդիմանայ "միջազգային զօրակցութեան դանճումին", որ նոր անունն է Ֆրանսայի առաջարկին՝ միջազգային տուրք մը դնելու օդանաւի տոմսերուն վրայ մնայուն կերպով ապահովելու համար զարգացման հանրային օգնութիւնը։ Այս է որ կը բախի ամերիկեան մերժումին. ԱՄՆ կը նախընտրեն անդլիական ընտրութիւնը որ Ֆինանսատորոմը կ'ապահովէ փոխառութեամբ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Արտաքին նախարարը Ֆ. Տուսթ-Պլազի եռօրեայ այցելութիւն մը կատարեց Ուաշինկթըն, ուր առաջին առթիւ տեսակցութիւն մը ունեցած է իր պաշտօնակիցին՝ Գ. Ռայսի հետ։ Տուսթ-Պլազի դեռ գործնական դիրք մը կը պահէ Իրանի նոր նախագահին հանդէպ, բայց ճշդած է որ "Եւրոպացիները երբեք պիտի չընդունին պարսկական հիւլէական գործունէութիւնը"։

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ մերժեց անչուշտ արգելքի այն բանաձեւը զոր ներկայացուցած էր Ընկերվարական կուսակցութիւնը "առարկելու համար Խորհրդարանի իրաւունքներու արհամարհանքին դէմ"։ Զայն չէր ընդուներ տը Վիլբփէնի որոշումը հրամանագրով տնօրինելու, այսինքն առանց անցնելու Խորհրդարանի վիճաբկումին եւ քուէարկութենէն։ Նման պարագայի մէջ, կը քուէարկուի միայն ներկայացուած բանաձեւը եւ ան ստացաւ 174 քուէ (577 երեսփոխան կայ)։ Քուէարկած են միայն ընկերվարականները, համայնավարները եւ կանաչները։ ԻԻ. ՏԻ. Էֆ.ը չէ մասնակցած քուէարկութեան, բայց դէմ արտայայտուած է կիրարկուած դրութեան։

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ԺԳ. Պապը Քէօլնի մէկ սինակոկը պիտի այցելէ Օգոստոսին, երբ տեղի կ'ունենան Երիտասարդութեան Համաշխարհային Օրերը։ Նպատակն է մերձեցում մը ցոյց տալ կաթողիկէներու եւ Հրեաներու միջեւ։

ԻՏԱԼԻՈՑ մէջ ծնունդներու թիւը սկսած է աւելնալ չնորհիւ օտարներուն եւ ի մասնաւորի Զինացիներուն։ 1992էն ի վեր ծնունդներու նուազումը բաւական զգալի էր եւ հաւասարակշռութիւնը խախտած։ Գաղթողները տեղացի Իտալացիներէն երեք անգամ աւելի զաւակ կ'ունենան։ 2004ին, մօտ 700 հազար է թիւը այն օտարականներուն որոնց կեցութեան պայմանները օրինականացուած են։

«ԵՐԲ ԱՆՈՆՔ ՄԵԿՆԵՑԱՆ, ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՓԼԱՒ»

Թրքական "Աքթիւէլ" շաբաթաթերթին (Յունիս 29 – Յուլիս 5) մէջ հարցազրոյց մը կատարուած է Թուրքիոյ Հայերուն ընկերային պատմութեան մասնագէտ Օման Քէօքէրի հետ։ Ան ծանօթ անուն մը դարձաւ մեր իրականութեան մէջ յատկապէս Պոլիս կազմակերպած "Սիրելի եղբայրս" խորագրուած բանիկնեղրու ցուցահանդէսով։ Վերջերս ալ իմպրեսիոնիստ տուած այլը առիթ եղած էր համառօտ զրոյցի մը ("Յառաջ", Յունիս 24)։

"Աքթիւէլ"ի զրոյցին նիւթը Թուրքիայէն Հայերու մեկնումով արձանագրուած հիմնական փոփոխութիւնն է ու յետագայ զարգացումին վրայ 1915ին ազդեցութիւնը։

Թուրքիոյ մէջ Հայերը թիրախ առնող քաղաքականութիւնը կը սկսի 1894 – 96 տարիներուն երբ քաղաքացիական իրաւունքներու ընդհանրացումը կ'ըլլայ Ապտիւլհամիտի օրով, ու քիւրտ պէյերը դժգոհ կը մնան Հայերու վայելած հաւասարութենէն։ Ապտիւլհամիտ երբ թիկունք կը կանգնի դժգոհներուն, կը սկսին Հայերու կեղեքումները, կոտորածները, մինչեւ որ արտաքին ազդեցութիւններու ճնշումին տակ Քիւրտերը որոշ չափով կը սանձուին։ Այսուհանդերձ, չրջանի հարաւութիւնն ու դրամագլուխը տէր փոխել կը սկսին։ Յատկապէս Վանի չրջանին մէջ Հայապատկան դիւղերու մէկ մասը քրտական կ'ըլլայ։ Հայերու մեկնումը կը քաջալերուի եւ արտադրութեան մարզերը կը մնան անճեռնհասներու ձեռքը։

"Հայկական գիւղերուն մէջ մինչ ռուգման ցանցերով արդիական հողագործութիւն կը կատարուէր, անոնց յաջորդները բերք ունենալու համար անմրելիս սպասող մարդիկ էին" կ'ըսէ Օ. Քէօքէր։ կ'աւելցնէ թէ Թ. – Ի. դարերուն օսմանեան քաղաքացի ոչ մահմետականները սկսան աչխարհին բացուիլ ու արեւմտեան ձեւով քաղքենի դասակարգ մը գոյացնել։ Անոնք բնակչութեան 2%ը կազմելով հանդերձ, ազգային եկամուտէն չատ աւելի բարձր համեմատութեան տէր էին։ Այդ պատճառով 1915էն ետք Թուրքիա չատ մը մարզերու մէջ ետ մնաց։

Քէօքէր ապա կը թուէ տնտեսական, մշակութային ու քաղաքչինութեան մարզերուն մէջ 1915էն առաջ այսօրուան համեմատութեամբ եղած յառաջդիմութիւնը։ Հայերու բնակութեան չրջաններուն մէջ արտադրութեան բազմաթիւ ճիւղեր անցած էին գործատնային համակարգի։

Այսուհանդերձ, փլուզումը միայն Հայերու բացակայութեամբ չի բացատրուիր։ Օսմանեան ընկերութիւնը իւրայատուկ կազմութիւն մը ունէր Հայերը, Յոյները, Հրեաները, իսլամները ունէին իրենց մասնագիտութեան ոլորտները։ Ունէ մէկուն պակասը պիտի խանգարէր հաստատուած համակարգը։

"Ինչո՞ւ մեր քաղաքները այսքան տգեղ են, շինարարութիւնը ինչո՞ւ այսքան ձախող է" հարց կու տայ Քէօքէր։ Ապա կը պատասխանէ. "Որովհետեւ գեղեցիկը ստեղծողները մեկնած են ու յատկապէս 1950էն ետք աւելոց տեղը գրաւած են մարդիկ որոնք օտար էին քաղաքներու ապրելակերպին"։

"Գեղեցիկը ստեղծող"ներէն կը յիշէ օսմանեան պալատին ճարտարապետները որոնք մեծ մասով Հայ էին, ինչպէս Սինանը։ Կը թուէ հայ ճարտարապետներու ձեռակերտ մզկիթներէն, պալատներէն ոմանք։

Եզրակայնելով կ'ըսէ. "Կորսուածները փոխարինելու համար արեւմտեան արժէքները կը պարտադրուին։ Լաչակի ներկայի վէճերը, ժողովրդավարութեան հարցերը... բոլորը կը կրեն 1915ի ազդեցութիւնը"։

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ՝ ՄԵԾԱՅԱՐԳ ՊՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻՆ

Հ.Հ. ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԵՒ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԳԻՒՏԻ 1600ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻԶ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

Այս գրութիւնը 25 Ապրիլ 2005 թուականով ուղարկած եմ Պր. Մարգարեանին: Սակայն, երկու ամիսէ ի վեր պատասխան ստացած չըլլալով եւ նկատի առնելով նամակին կարեւորութիւնը, որ ներկայիս խղճի պարտք կը նկատեմ զայն հրատարակել:

Մեծայարգ Պարոն Մարգարեան,

Գրերու Գիւտի 1600ամեակը համազգային հանդիսութեամբ տօնելու եւ պիւտճարը Մաշտոցի հանճարը իմնադրելի բեմին ալ աշխարհին ծանօթացնելու նախաձեռնութիւնը ազատիւ կը բերէ ամբողջ Հայ ազգին: Քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօնք ընդունման 1700ամեակի տօնակատարութիւնները յետոյ հայութիւնը անգամ մը եւս աշխարհին կը ներկայանայ որպէս ամենահին մշակոյթ ունեցող ժողովուրդներէն մէկը, որ իր ազգայնացուցած կրօնքին բացի, նաեւ իր ազգային գիրն ու գրականութիւնն է ստեղծած եւ մշակութային անկախութեամբ փոխարինած է քաղաքական անկախութեան կորուստը, ամբողջ 15 դարեր:

Սակայն Հայ ժողովուրդի քաղաքական, մշակութային, ընկերային եւ հոգեւոր կեանքին մէջ ճակատագրական դեր խաղացած այս մեծ իրողութեան 1600ամեակի տօնակատարութիւնը մեծ պատասխանատուութեամբ պէտք է տօնել եւ որեւէ հանդիսութիւններու խմաորին վրայ: Առ այդ, Ձեր ուշադրութեան կը յանձնենք հետեւեալ պարագան:

Մեսրոպեան Գիւտը կը ներառնէ նաեւ Ս. Մեսրոպի ստեղծած եւ 15 դարէ ի վեր օգտագործուած ուղղագրական հիմնական կանոնները, ընդհանուր վանկագրութեան, ձայնաւորներու, երկբարբառներու եւ եռաբարբառներու մասին կանոնները, որոնց չնորհիւ է որ կարելի եղած է օգտագործել իր ստեղծած այբուբենը: Ոեւէ ժողովուրդի համար ամենամեծ հպարտութեան առիթ է ոչ միայն սեփական դիր ունենալը, այլ մանաւանդ 15 դարէ ի վեր անընդմէջ կերպով օգտագործած ուղղագրութիւն ունենալը: Սակայն Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը 1922ի Դեկտեմբերի «ԱՐԳԻԼԵԱԼ» վիճակի մէջ կը գտնուի Հայաստանի մէջ, մինչեւ այսօր:

Արդ, ինչպէ՞ս կարելի է՝

1) *Մեսրոպի ստեղծած այբուբենը եւ ուղղագրութիւնը անջատել իրարմէ եւ միայն այբուբենի ստեղծման 1600ամեակը տօնել, երբ Հայաստանի տարածքին 1922էն ի վեր «ԱՐԳԻԼԵԱԼ» կը մնայ իր ստեղծած ուղղագրութիւնը: Ուղղագրութեան մասին չխօսիլ, ծածկել իրականութիւնը, մինչդեռ վառարանել այբուբենի ստեղծման 1600ամեակը: Այսինքն, Գիւտին կէսը միայն ընդունիլ ու վառարանել, մինչ միւս կէսը արգիլական կը մնայ:*

2) *Արգիլեալ կը մնայ նաեւ «Մեսրոպեան» բառը եւ մարդիկ, չըլլանցելու համար այս թապու բառը, գրքերու եւ յօդուածներու մէջ ներկայիս կ'օգտագործեն «հին», «գրաբարի», «արեւմտահայերէնի», «աւանդական» ուղղագրութիւն բացատրութիւններէն մէկն ու մէկը:*

3) *Արգիլուած է նոյնիսկ Մեսրոպի ըստեղծած տառերը կոչել իրենց անուններով, ի՛ր անուանածին նման, զինք պկեղով այսպիսով հայրական իրաւունքէ, այսինքն՝ այբ, բէն, գիմ, դա, եչ, զա, է, ըթ, թո, ժէ, ինի, լիւն, խէ, ծա, կէն, հո, ձա, ղատ, ճէ, մէն, յի, նու, շա, ոո, չա, պէ, ջէ, ռա, սէ, վեւ, տիւն, րէ, ցո, փիւր, քէ, օ, ֆէ, եւն.: Այլ անոնք 1922էն ի վեր կը կոչուին՝ ա, բը, գը, դը, ե, զը, է, ը, թը, ժը, ի, լը, խը ծը... եւն.:*

Ինչպէ՞ս կարելի է այսքան «արգելքներ»ու ենթարկուած Մեսրոպեան Գիւտի 1600ամեակը տօնել ճակատագրական եւ մանաւանդ՝ միջազգային չուքով: Իր հայրենիքին մէջ իսկ արժեզրկուած, շնորհազրկուած գիւտի մը փառաբանանքը ընելը անհանդիսատ կացութեան մը չի՞ մատներ Ձեր նախագահութեան տակ գտնուող 1600ամեակի Յանձնաժողովը եւ ՀՀ իշխանութիւնները, մանաւանդ որ Ի՛ուզուի Իլհամ Ալիեւի նման միջազգային կազմակերպութեան մը միջոցաւ միջազգային չուքով տօնել զայն:

Այս անհեթեթ կացութենէն դուրս գալու եւ արժանապատիւ կերպով տօնելու համար 1600ամեակը, կ'առաջարկեմ՝

Ա. Ձիշեցնել բոլորին, պաշտօնական յայտարարութեամբ եւ մամուլի միջոցաւ, որ Մեսրոպեան ուղղագրութեան Հայաստանի մէջ օգտագործումը արգիլող 1922ի Դեկրետը 12 տարիէ ի վեր փոխարինուած է 1993ին ընդունուած ՀՀ Սահմանադրութեան «ԼԵԶՈՒԻ ՄԱՍԻՆ ՕՐԷՆՔ»ով, որ կը պատգամէ «երկու ուղղագրութիւնները միաւորականացումը»: Ձիշեցնել բոլորին, որ Պետութեան կամքը միասնականացումն է եւ ոչ թէ Մեսրոպեան ուղղագրութեան պգիլեալ վիճակին յաւերժացումը:

Այսպիսի յիշեցում մը կ'արտօնէ ճակատագրաց ու արժանավայել կերպով տօնել եւ վառարանել Գրերու Գիւտի 1600ամեակը՝ իր ամբողջական արժէքով, Այբուբենի մասին, նաեւ Մեսրոպեան ուղղագրութեան եւ անով յառաջացած 15 դարու աքանչելի դրականութեան վերաբերեալ համակողմանի ուսումնասիրութիւններով եւ տպատ արտայայտութիւններով:

Խորին յարգանօք եւ յաջողութեան մաղթանքներով:

Ի դիմաց՝
«Մաշտոց», Հայ Լեզուի
Պաշտպանութեան Միութեան
Վարչական Խորհուրդի

ԴՈԿՏ. ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ-ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Հիմնադիր եւ Նախագահ

ԹՈՒՐՔ ՊԱՏՄԱԲԱՆԸ ԻԹԹԻՀԱՏԻ, Մ. ՔԷՄԱԼԻ ՈՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Թուրքիոյ պաշտօնական թեզերուն ամէն օր աւելի չեչտուող թափին քով, հանրային կարծիքին մէջ իրենց տեղը կը պահեն "այլախոհ"ները: Այս վերջիններս –լրագրող, պատմաբան, գրող, եւլն.– անոնք են որոնք նչմարած, հաւատացած են թէ պաշտօնական քերաններէն ըսուածը չատ կապ չունի իրականութեան հետ, ունին այդ իրականութիւնը լոյսին բերելու ձգտումը եւ այդ մասին հրապարակաւ արտայայտուելու համարձակութիւնը: Գլխաւորաբար մամուլն է որ իր ազատախոհ չերտով դեռին կը տրամադրէ այդ մարդոց տեսակէտներուն:

Այդ մարդոց անուններէն է "Ռատիքալ" օրաթերթը որ վերջին չրջանին Նէչէ Տիւզէլի կատարած հարցազրոյցներով այժմէութեան մէջ տեղ կը յատկացնէ զանազան նիւթերու առընչութեամբ պաշտօնականէն տարբերող համոզումներու, դատումներու: Աւելորդ է ըսել որ անոնցմէ անպակաս է հայկական նիւթը:

Թերթին Յունիս 27ի թիւին մէջ հրատարակուած զրոյցը կատարուած է դատախօս, պատմաբան Այթուլ Քանսուի հետ: Ան բարձրագոյն ուսումը առած է ԱՄՆ-ու մէջ ուր նաեւ դասախօսած է: հեղինակ է թրքական պատմութեան նիւթով բազմաթիւ յօդուածներու, հատորներու: Զրոյցով ան կը ծանրանայ պատմութեան չարաշրջանին մէջ սուտին, գաղտնի պահուածին անխուսափելի յայտնուիլեան վրայ:

Առաջին մատնանչումը այն է որ 1908–18 իթթիհատական չրջանը արդէն օսմանեան պատմութեան անյարիր վակածիթ էր: 1908 թուականը որ թրքական պաշտօնական պատմութեան մէջ Բ. Սահմանադրութեան յայտարարութիւնը կը նչէ, նոր դարաշրջան մը բացած է: սակայն այդ պատմութիւնը լուռ կը մնայ այդ դարաշրջանին յատկանիչներուն մասին. չի խօսիր սահմանադրական կարգերու հաստատումին, անհատական եւ ընկերային քաղաքականութիւններուն ազատականացումին մասին: Իր կարծիքով Հանրապետութեան հիմնումը (1923) իրականութեան մէջ այդ ազատութիւններէն յետքայլ մըն է:

Իթթիհատականները կը նկատէ քէմալականներուն հակադիր ուժ. կ'ըսէ թէ անոնք դեկավարութեան աչխարհավարացումին, արեւմտականացումին, անհատական դրամատիրականացումին, ազատականացումին կողմնակից էին: Իրենց երմատական նախարարը ձավիթ պէյ ատելչինն ու միակն էր որ բանակին պիւտճէն չատ մեծ նկատած ու զեղչած էր: Սակայն այս իրողութիւնները միչտ քօղարկուած ըլլալով, 1923ին յաջորդող սերունդները սորվեցան ու կրկնեցին թէ օսմանեան իշխանութիւնը չարունակուեցաւ մինչեւ 1923, յետոյ հռչակուեցաւ Հանրապետութիւնը: Ատով՝ հիմնաւորուեցաւ տեսակէտը թէ Թուրքիոյ ժողովրդավարացումին, արդիականացումին հեղինակը քէմալականներն են: Մինչդեռ Քանսու 1908 – 1922 չրջանը "սահմանադրական միապետութիւն" կը կոչէ:

Ինչ կը վերաբերի գաղտնի պահուածներուն, –Ա. Աչխարհամարտը, Սարրքամիչի զոհերը, հայկական կոտորածները– Տաքթ. Թաշլոր Ասան, խնամակալներէն՝ Պարոյր Քէպապճը, Սանուց միութեան ատենապետը, որոնք բոլորն ալ մաղթած են որ աչակերտները չմոռնան իրենց վարժարանը եւ պատուաբեր անդամներ ըլլան համայնքին համար: Հայկ Նչան, իր ելոյթին մէջ յիչած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի հիմնադիր՝ Գարեգին Պատրիարք Խաչատուրեանի խոստովանից սա տողերը.– "Երբ ինչպէ՞ս ասպարէզ, մի ըլլաք երբէք համբաւատենչ այլ ջանացէք յառաջանալ իրաւ համբաւի այն չուքով որ անբաժանօրէն պիտի երկարի ձեր եռեւէն, ձեր գործերով: Եղէք մարդի, հոգիի այնպիսի մչակներ, որ չունենաք պատճառներ ամօթահար ըլլալու":

Տառին տարօրինակ կերպով ուշացումը, որ ամէն աւելի խղճահարութիւն պատճառողը հայկական կոտորածը կը նկատուի: Այդ նիւթով հաչուեյարդար չէ կատարած. առոր արգելք եղած է 1923ին հիմնուած իշխանութիւնը որ խորհրդարանի գերակչռութիւնը, մամուլի ազատութիւնը չէր յարգեր: Քէմալականները զանազան ձեւերով իթթիհատականներուն հաչիւը փակեցին: Ցետոյ միակուսակցական վարչաձեւը չարունակուեցաւ մինչեւ 1946: Այդ վարչաձեւին պատճառով է որ մինչեւ այսօր Թուրքիոյ մէջ ոչ պատմութեան չարաշրջանը, ոչ ալ քաղաքական եւ տնտեսական կառոյցը արբպղել կարելի կ'ըլլայ:

Քանսու մինչեւ իսկ Աթաթիւրքի բարեչրջումները կը բացատրէ իթթիհատականներուն կողմէ ընդդիմութիւնը լուծելու, զանոնք անզօրացնելու նպատակով: Կը չեչտէ թէ անզօրացնելու նպատակով: Կը չեչտէ թէ քէմալականութիւնը արեւմտեան դրամատիրութեան տնտեսական, ընկերային հաստատութիւններու, քաղաքական մրցակցութեան մակարդին, քաղաքական մրցակցութեան հակազդող չատ պահպանողական հոսանք մըն էր:

Պատրաստեց՝
Ա. Թ.

ԴԱՂՈՒԹԻ ԴԱՂՈՒԹ

ՊՈՂՈՍ Ներսէսեան-Գալֆայեան-Ճեմարանի սանուց միութեան սրահին մէջ, Յունիս 23ին տեղի ունեցած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի չրջանաւարտներու հանդէսը, որու ընթացքին յանձնուած է իրենց վկայականները: Ցանուն ասարտական դասարանին, հայերէն եւ թրքերէն ուղերձներ արտասանած են Գայեանէ Տինչէօզ եւ Ռօյ Գալփաքճիօղլու: Ելոյթներ ունեցած են խնամակալութեան ատենապետ

ԱԶԳԱՑԻՆ ՄԻԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ՈՒԽՏ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Երեւան, Մարշալ Բաղրամեան պող. 24գ, հեռ. 589–431, 667–830

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ողջունելի է, որ Հայոց Գրերի Գիւտի 1600ամեակը նշելու նպատակով ՀՀ վարչապետի գլխաւորութեամբ հիմնուել է յոբելեանական յանձնաժողով:

Ցաւօք յանձնաժողովի մէջ Մեսրոպեան ուղղագրութեան ոչ մէկ Հայաստանցի հետեւորդ չի ընդգրկուել...

Ցաղթնի է, որ Ս. Մեսրոպը Հայոց գրերը աւարելուց յետոյ մշակեց նաեւ Հայոց ուղղագրութիւնը. այն աննշան փոփոխութիւններով մեզ ծառայեց մինչեւ 1922թ. Բոլշեւիկների պարտադրած նոր ուղղագրութիւնը, որի հիմնական նպատակը Հայոց աստուածատուր գրերի վերացումն էր...

Փաստօրէն Հայաստանում այսօր Ս. Մեսրոպի ստեղծած այբուբենը եւ դրա ուղղագրութիւնը չարունակում են արհեստականօրէն անջատուած մնալ, այսինքն՝ չարունակում է նշուել ու վառաբանուել գրերի գիւտը, բայց չի յիշատակւում այդ գրերի 1600ամեայ ուղղագրական կանոնները, որոնց չնորհիւ է որ օգտագործուել ու յարատեւել է Մեսրոպեան այբուբենը:

Հայաստանում չեն ուսուցանւում նաեւ Ս. Մեսրոպի հեղինակած 1600ամեայ տառանունները՝ այբ, բէն, գիմ, դա, եչ, զա եւայլն, ինչը անհանդուրժելի ամօթանք է:

Յոբելեանական յանձնաժողովին յորդորում ենք սոյն իրողութիւնները նկատի առնելով ՀՀ իշխանութիւններին առաջարկել.

ա. Սփիւռքի եւ Հայրենիքի մասնագէտներից կազմուած յատուկ յանձնախմբով միասնականացնել Հայոց ուղղագրութիւնը, այսի՛նքն՝ Հայաստանի նոր խմբագրելի սահմանադրութեան մէջ ամրագրել Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու օրէնքը:

բ. Հայաստանի բարձրագոյն բոլոր ուսումնական հաստատութիւններում պատրաստել դասական հայերէնի՝ գրաբարի մասնագէտներ:

գ. Գրաբարը դասաւանդել հանրապետութեաց բոլոր միջնակարգ ու բարձրագոյն դպրոցներում:

ԱԶԳԱՑԻՆ ՄԻԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ՈՒԽՏԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Յուլիս, 1 2005 թ.

ԺՈՐԺ ՍԱՐԵԱՆ-Ի ՑՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ուրբաթ, Յուլիս 1ի առաւօտուն, Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ Մայր տաճարը ծայրէ ծայր լեցուած էր Ժորժ Սարեանի յուղարկաւորութեան առթիւ: Հոծ բազմութեան ներկայութիւնը կը վկայէր թէ մեր ողբացեալ պաշտօնակիցը կը վայելէր համակրութեան, յարգանքի ջերմ զգացումներ գաղութի մը մէջ, որ օրէ օր կը կորսնցնէ իր երբեմնի հիմնադիրները: Անձեր, որոնք իրենց ծառայութեան ոգիով, նուիրումով իրենց կարելին ըրած են հայկական դիմագիծի մը պահպանման համար: Ներկաներու մէջ էր Հայաստանի դեսպան Է. Նալպանտեան, հայկական կազմակերպութեանց, միութեանց, մամուլի, յարանուանութեանց ներկայացուցիչներ եւ անանուն բազմութիւն մը:

Ախարոզութիւնը կատարուեցաւ Կաթ. Պատուիրակ Գիւտ Արք. Նպդպաշեանի նախագահութեամբ, որու կողքին էին հայ կաթողիկէ առաջնորդը՝ Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան եւ քահանայից լրիւ դասը:

Աւարտին, Գիւտ Արք. քանի մը կարճ խօսքով ողեկոչեց Ժ. Սարեանը, անոր հայրենասիրութիւնը, որ կը նշանակէ հաւատք եւ հաւատարմութիւն: Ցանուն ընտանիքին, Ժ. Սարեանի որդին յիշեց հայրը, ջատագովելով քալ նկարագրի տէր անձը, ջերմ, լաւատես, համոզումի մարդ մը: Մէկը որ ոչ փառք փնտռած է, ոչ դափնի եւ հաւատացած իր ժողովուրդին համար լաւագոյն ապագայի մը: Ուզած է փոխանցել եւ յաջողիլ այդ փոխանցումը կը նշանակէ խոյս տալ մահէն:

Ցաջորդաբար խօսք առին Ժ. Տէտէեան, հայերէն եւ ֆրանսերէն, յանուն Աշխարհի, որ ջատագովեց բացառիկ կորովի տէր անձը, որ հեռու մնաց պատեհապաշտութենէն. ապա՝ Արա Թորանեան, որ Հայկական կազմակերպութեանց խորհուրդին խօսքը բերաւ, յիշելով անոր գործունէութիւնը Ապրիլ 24ի կոմիտէէն սկսեալ, տարած աշխատանքը Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչման համար, կոմիտասի արձանին կերտումին: Շեչտեց թէ Ժ. Սարեան իր հետքը ձգեց եւ այսօր էջ մըն է որ կը դառնայ: Ցանուն ԺԱՖ-ի, որու հիմնադիրը եղած է ողբացեալը եւ ԻԽՔՑԱՖ-ի, Պրն. Է. Եանըքեան անդրադարձաւ Սարեանի կենսագրութեան եւ իր տարած աշխատանքին երկու կազմակերպութիւններուն մէջ, անոակարկ ոգիով:

Արարողութեան եւ դամբանականներու աւարտին, Ժ. Սարեանի մարմինը փոխադրուեցաւ Նոժան–սիւր–Մառնի գերեզմանատունը:

Ա. Մ.

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏԱՆ 29ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՑԼ ("Ցառաջ") –

Ցունիս 18ին, Հայ Մշակոյթի Տան Տարօն եւ Վասպուրական սրահներուն մէջ տեղի ունեցաւ տարեդարձի հացկերոյթը:

Աւանդական դարձած բայց ոչ հինցած ձեռնարկ մըն է: Կը համախմբէ Մշակոյթի Տան վարչութեան չուրջ համակիրներ, բարեկամներ, մշակութասէր հասարակութիւն մը, որ տարուան ընթացքին, եւ չափերուն համար տարիներու երկայնքին, իրենց մասնակցութեամբ զօրավիղ կը կանգնին այս յարկին ներս կազմակերպուած զանազան նախաձեռնութիւններուն: Իրենց ներկայութիւնն է որ այս կառոյցին կու տայ կեանք, իմաստ եւ առաքելութիւն:

Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան նախագահը չէչտեց այս կէտերը եւ չնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր սեղանակիցներուն, բոլոր մասնակցող միութիւններուն ու կազմակերպութիւններուն, իրենց հաւատարմութեան համար: Դիրերու դիմաց 1600ամեակի տարուան մէջ, պէտք չէ մոռնալ, ըսաւ ան, որ մեսրոպեան տառերը գոյապայքարի մէյմէկ վահաններ, ղէնքեր են, որոնք կը պաշտպանեն մեր ինքնութիւնը մաչեցնող ժամանակին, անտարբերութեան եւ մեր հրաժարումին դէմ, մարտնչելով հոսանքն ի վեր:

Երեկոն ընթացաւ ջերմ և մտերմիկ մթնոլորտի մը մէջ: Երաժշտութիւն Առանց Սահմանի նուագախումբը իր երգիչ՝ Մանուէլով միշտ բարձր պահեց տրամադրութիւնները: Ներկաները, մանաւանդ երիտասարդները, ազատ ընթացք տուին իրենց խանդավառութեան, յատկապէս հայկական պարերով: Հայ Մշակոյթի Տան եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի միացեալ Անի պարախումբը, զոր կըղեկավարէ Լիլիթ Քնազեան, գնահատելի ելոյթ մը ունեցաւ, ներկայացնելով աղջկանց երկու պարեր:

Մէջ ընդ մէջ եղան բաժակաճառեր, ելոյթներ. Լեւոն Զօլաքեան (Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամ), Բժ. Աւետիս Մաթիւքեան (Ա.Ա.Ա.Ֆ.) Յակոբիկ Խաչատուրեան (Փրովանս – Արմէնի), Զարեհ Մինասեան (Հ.Ց.Դ.), Փրոֆ. Ռոպէր Տէր Մերկերեան, Կոմիտաս Վրդ. Ցովնանեան, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան եւ հուսկ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան՝ Հայր. Պատ. Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի համար:

Ներկաներու ինքնաբուխ նուէրներով գոյացաւ տասներկու հազար հինգ հարիւր Եւրօ: Նուիրատուներու ցանկը կու տանք առանձին:

Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը յատուկ չնորհակալութեան խօսք ըրաւ Սէն Ժերմի Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի "Զաւօ Շանթ" մասնաճիւղին եւ Տիկնանց Յանձնախումբին, հացկերոյթին պատրաստութեան իրենց բերած սիրայօժար աշխատանքին եւ նեցուկին համար:

***

2006ը Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան հիմնադրութեան 30ամեակն է: Այս առթիւ վարչութիւնը կը պատրաստէ յատուկ յայտագիր, զուգընթաց Ֆրանսայի մէջ Հայաստանի տարուան հետ:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Երիտասարդական կեդրոնի Համազգայինի սրահին մէջ, Ցունիս 11ին տեղի ունեցած է Մարիամ Մաթիւսեանի երգահանդէսը, ընկերակցութեամբ երաժիշտ Լեւոն Իշխանեանի եւ իր նուագախումբին, նուիրուած Հ.Ո.Մ.–ի ամէնօրեայ վարժարանի 25ամեակին: Օրան հանդիսավարը եղած է Սիւզի Նաճարեան, որ իր բացման եւ բարի գալուստի խօսքերէն ետք ներկայացուցած է Վանքումբրէն հրաւիրուած հայ ժողովրդական երգի նորայայտ մեկնաբանը՝ Մարիամ Մաթիւսեանը: Ան ծնած է Վանքումբը եւ հայերէն սորված է ընտանիքին մէջ, յաճախած է նաեւ հայկական չաբաթօրեայ վարժարան, ապա հետեւած է Վենետիկի ամառնային հայագիտական դասընթացքին: Համալսարանէն վկայուած է որպէս մանկավարժ–ուսուցչուհի: Երկու անգամ եղած է Հայաստան եւ անգլերէն լեզուի եւ մանկավարժական իր փորձառութիւնը ի սպաս դրած է կարօտեալ հայ փոքրիկներու ուսման գործին: Ցայտագրի գործադրութեան ընթացքին Լեւոն Իշխանեան եւ իր նուագախումբը նուագած են Իշխանեանի յօրինումները: Մարիամ Մաթիւսեան երգած է հայ ժողովրդական երգերու փունջ մը:

Ցետոյ, քովը ղրուած աղուոս տոպրակ մը բացաւ ու վերարկուի նմանող հին ու մին լաթ մը հանեց եւ ինծի երկարելով·

– Հագի՛ր, ըսաւ:

Աղտոտութենէ սեւփսեւ եղած խոշոր թաշկինակ մըն ալ տուաւ որպէսզի գլուխս ծածկեմ:

Այս անակնկալ զգեստաւորումը չափազանց ուրախացուց զիս: Երախտագիտութեամբ ձեռքը քաշեցի համբուրելի եւ աղաթերէն լեզուով գոց ըրած բոլոր մաղթանքներս կրկնեցի:

Վերարկուն առանց թեւի բաճկոն մըն էր որ հազիւ ծունկերս կ'իջնար:

– Այնօթի՞ ես, հարցուց:

– Ո՛չ, պատասխանեցի, քիչ մը առաջ ճաշեցի:

– Քիչ մը հաց տամ քեզի:

Ու հէյպէին մէջէն երկու հատ թարմ բլիթ հանեց:

– Ո՞ւր կրնամ վրաններ գտնել, հարցուցի:

– Ասկէ երեք ժամ հեռուն, պատասխանեց:

Ժամանակ չկար կորսնցնելիք եւ հազիւ արեւը մարը մտնելէ ետքը պիտի կրնայի հասնիլ այդ վրաններուն:

Կրկին չնորհակալութիւն յայտնեցի ու մեկնեցայ:

Մութը կը սկսէր եւ տակաւին վրանները չէին երեւար:

Քայլերս արագեցի, որովհետեւ օդը զովանալ կը սկսէր:

(Շար. 89)

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՏԵՐԱ

Վերջապէս առաջին հանդիպած վրանս մտայ եւ գաւազանը նետեցի պատանիին որ հայհոյանքներ տէ ապառնալիքներ տեղալով իմ հասցէիս, հեռացաւ:

Վրանին տէրը, պատկառելի մօրուքով ծերունի մը, սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրաւ:

Հարցուց թէ ո՛ւրկից կու գայի եւ ո՛ւր կ'երթայի:

Կցկտուր արտբերէնով մը կրկնեցի ինչ որ ըսած էի ժանտարմային:

Հետզհետէ քովի վրաններէն չուրջս հաւաքուեցան կիներ եւ էրիկմարդիկ որոնք՝ հետաքրքիր՝ պիս կը դիտէին: Պէտք է գիտնալ որ վրանաբնակ Արաբներու մէջ նամէդհրամը չատ թոյլ է կամ աւելի ճիշդը բնաւ գոյութիւն չունի:

Վրանին տիրոջը ըսի որ անօթի էի: Հրամայեց կիներուն որ ուտելիք բերեն: Հաց, պուլկուր եւ այրան հրամցուցին եւ ես ախորժակով կերայ:

Հարցուցի թէ ե՞րբ ուրիշ վրաններու պիտի հանդիպէի:

– Երեք ժամ անդին, պատասխանեցին:

Երբ ճամբայ ելայ երկու հոգի, որոնք չրջակայ վրաններէն եկած էին, հետեւեցան ինծի:

– Ինչո՞ւ միասին կու գաք, հարցուցի:

– Ճամբան ցոյց տալու համար, պատասխանեց մին:

– Շնորհակալ եմ, պէտք չի կայ:

– Ո՛չ, կրնայ ըլլալ որ մոլորիս:

Նորէն պնդեցի որ պէտք չկայ ինծի ընկերակցելու, բայց ի զո՛ւր, մարդիկը օձիքս թոյլ չտուին:

Այս բարեացակամութիւնէն դժգոհ՝ ճամբան չարունակեցի այդ երկու արաբներուն ընկերակցութեամբ: Քիչ մը ետքը եկաւ մեզի միացաւ նաեւ այն պատանին որուն հետ խնդիր ունեցած էի: Այս պարագան կասկածներս աւելի չատցուց:

Հազիւ կէս ժամ քալած էինք երբ Արաբները կանգ առին ու պիս ալ կեցուցին:

– Հանէ՛ մաշլախդ, հրամայեց իրենցմէ ամէնէն տարեցը, որ երեսուն տարեկանի մօտ մօրուօք, աւազակի դէմքով հուժկու մարդ մըն էր:

Փորձեցի աղաչանքով օձիքս ազատել, անկարելի եղաւ:

– Շո՛ւտ մաշլախդ տուր, եթէ ո՛չ հիմա գլուխդ կը չախչախեմ, գոչեց եւ մէջքէն հանեց խոշոր մուրճը:

Ամբիջապէս հնազանդեցայ:

Ցետոյ մէկիկ մէկիկ հանել տուին միւս զգեստներս ալ, որոնք ինչպէս ըսի, պատառատուն քուրջերու վերածած էի: Անոնք նաեւ գլխանոցս եւ կօշիկս ու այսպէս մօրթ մերկ ըրին զիս:

Ապա ծաղրական չեչտով մը·

– Մասս սէլամի (երթաս բարով) ըսին ու ետ դարձան:

Այսպէս, Ազամական վիճակի մէջ, պահ մը զետինը նստայ խորհելով թէ՝ ի՞նչ պէտք էր ընէի: Անշուշտ հազար անգամ զղջացած էի այս յիմարական ձեռնարկութենէս, սակայն չէի ուզեր ետ դառնալ այս վիճակով· մանաւանդ կը վախնայի որ էլ Պուսերայի ոստիկանները զիս կը բռնեն ու կը բանտարկեն ու հաւանաբար չարաչար կը ծեծեն ալ:

Որոշեցի ճամբաս չարունակել դէպի առաջ· բայց այս մօրթմերկ վիճակիս մէջ ինչպէ՞ս պիտի կրնայի վրանները երթալ հիւրընկալութիւն խնդրելու:

Բաւական քալելէ ետքը հանդիպեցայ ծերունի հովիւի մը որ իր տչխարներուն քով, դաշտին մէջ նստած կը ծխէր:

Մօտեցայ իրեն: Մերկութիւնս տեսնելով իսկոյն գուշակեց եղելութիւնը:

– Կողոպտեցի՞ն քեզի, հարցուց:

– Այո՛, պատասխանեցի:

– Ո՞ւր տեղ:

– Հոսկէ հազիւ ժամ մը անդին:

– Քանի՞ հոգի էին:

Պատասխանեցի թէ երեք հոգի էին որոնք հետս ընկերացան:

Ծերունի հովիւը տխրութեամբ գլուխը օրօրեց, ուրիշ քանի մը հարցումներ ըրաւ ազգութեանս, ուրկէ գալուս, ուր երթալուս մասին եւ սիկարէթ մը հրամցուց:

Հ·Մ·Ը·Մ·–ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

Հ·Մ·Ը·Մ·–Ֆրանսի սկաուտական 21րդ տարեկան բանակումի "Այցելութեան Օր"՝ կիրակի, Յուլիս 10ին, ժամավիլի բանակավայրէն ներս, ժամը 11էն 19·–

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Խորհուած եւ համադամ ուտելիքներ

ԿԷՍՕՐԷ.ԵՏՔ

Սկաուտական արարողութիւններ փանփարի ընկերակցութեամբ

խարուկահանդէս

կիրակի, Յուլիս 10, ժամադրավայրի հասցէ·–

Centre de Formation des Scouts de France
Château de JAMBVILLE
78440 JAMBVILLE

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Յառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեն:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"Ի

Association Arménienne
d'Aide Sociale
au service des Arméniens
depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE
POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ սպրդերու սակագինը

	€	
Փսխոզ	130	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանուխ	135	(161,46)
Ծնունդ	135	(161,46)

Բոլոր սպրդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհանուր դումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի սպրդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՕՐԴ ՄԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

FRANCE-CULTURE
93.5

Le jeudi 7 juillet à 22 heures 30
Reconnaissance à
ARMEN LUBIN
avec la participation de **Krikor Beledian**
(Emission de Mathieu Benezet)

15 jours / 14 nuits
de découvertes ou redécouvertes grâce aux excursions quotidiennes
1405 €
Hôtel Nor Dzoraberd
Circuit organisé et demi-pension
•
Dépliant détaillé et renseignements
www.ucfaf.com
et auprès des secteurs UCFAF
•
Inscriptions :
Mme Yazidjian
29-33, av. Pasteur
93100 Montreuil
01 42 87 95 98

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond
SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre
Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :
VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine
la Section «Agnouni» d'Asnières
propose pour les 16 et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.
3 points de rencontre le 16 au matin :
— 6h15 Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;
— 7h Square Montholon - rue La Fayette Paris 9e - Métro Cadet;
— 7h30 Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.
Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.
Participation : 120 Euros par personne.
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.
Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

□

La Section **«D. SERENGULIAN»**
d'Issy-les-Moulineaux
organise

une balade sur la Seine

en Bateau-Mouche
suivie
d'un barbecue au Chalet de Vaupereux
le Dimanche 10 juillet
Départ: 10h15 devant la M.C.A.
45 rue de la Défense — Issy-les-Mlnx
Inscriptions auprès de :
— Alice : 01 46 42 90 68
— Annick : 01 47 36 18 09

Grande Fête Champêtre Khanassor

à l'initiative du Comité F.R.A. Zavarian
et de la C.B.A.F. de Chaville

le DIMANCHE 10 JUILLET

PARC BON REPOS PAVILLON ELVIRE
78410 VIROFLAY (Près de la Place Louis XIV, Nationale 10)

Après la messe à l'Eglise Arménienne de CHAVILLE recueillement sur la tombe du Prince ARGHOUTIAN, Héros de la bataille de Khanassor.

Rassemblement à 13 heures au Cimetière.

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ	
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ	
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ	12€
ԵՒ	
«ՅԱՌԱՋ - 50»	
(Ծաղկափառ 50-ամեայ հատորիկ)	19€

Գիրքը՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախքը՝ 6 €, հատոր գլուխ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 8
VENDREDI
8 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·241 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 80e ANNEE — N° 21·241

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՕՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 2012 ԼՈՆՏՈՆ

ՖՐԱՆՍԱ ՅՈՒՍԱԽԱՒԱՐ Է ԱՅՍ ԵՐԿՈՐԴ ՄԵՐԺՈՒՄԷՆ

Ֆրանսա, Յուլիս 6ին, յուսախաբ էր, դառնացած, աւելին՝ Փարիզի քաղաքապետին համար անհասկացողութիւն մը կար: Ամբողջ երկիրը, ալ եւ ձախ, մէկ մարդու վերածուած, չարաթներէ ի վեր բուռն պայքար տարին եւ բոլորն ալ համոզուած էինոր դաժը չհաւանած էր: Այդ դաժը կորսուած է չորս ձայնով, քանի Մոսկուայի, Նիւ Եորքի եւ Մատրիտի պարտութենէն ետք, չորրորդ եւ վերջին քուէարկութեան դէմ առ դէմ կը մնային Փարիզ եւ Լոնտոն: Փարիզ ստացաւ 50 ձայն, Լոնտոն՝ 54: Կասկած չկայ որ պարտութիւնը ծանր էր, այդ պարտութիւնը երրորդն էր Ֆրանսայի համար 1996 եւ 2008ի իր թեկնածութիւններէն ետք: Մեծն Բրիտանիա չի ծածկեր իր յաղթանակին պատճառած հպարտութիւնը եւ յաղթանակը կը պատկանի նաեւ Թոնի Պլէրի, որ դարձած է Եւրոպայի օրինակելի ղեկավարը:

Ինչո՞ւ Ֆրանսա պարտուեցաւ: Պէտք չէ անտեսել որ Ֆրանսա դադրած է ըլլալէ այն տիպար երկիրը որ նախանձը կը շարժէր աշխարհի: Քուէները կը վերաբերին նաեւ երկրին պարզած ներքին պատկերին: Հանրաքուէին "Ոչ"էն ետք, այս անգամ միջազգային "Ոչ"ի դէմ յանդիման է Ֆրանսա, ուր չնչին դերէ մը աւելին խաղացած են Շիրաքի անհամ կատակները կալինինգրադ, գուարճացնելու համար Շրէօտէրն ու Պուտինը: Եւ խորքին մէջ, Ողիմպիական Միջազգային Կոմիտէի որոշումէն անդին, Անգլիոյ յաղթանակն է Ֆրանսայի վրայ: Շիրաք որ լուրին տեղեկացած էր օդանաւին մէջ, որ զինք Սկովտիա կը տանէր, անմիջապէս չնորհաւորած է Թոնի Պլէրը: Ամէն պարագայի մէջ, ուզուի կամ չուզուի, Ֆիկառօ իր խմբագրականով (Յուլիս 7) զոր խորագրած է "Ապտակ"ը, մէկ խօսքով ամփոփած է ամբողջ կացութիւնը: Հարուածը ծանր է նաեւ Շիրաքի համար (որու օդանաւը Սեւ Ծովու վրայ էր երբ լուրը կ'առնէր) եւ բացայայտ է նաեւ որ նախագահին միջամտութիւններուն արդիւնքը բացասական է եւ թերեւս լաւագոյն է որ բնաւ չմիջամտէ: Ֆրանսա կ'ամբաստանէ Անգլիացիները վարուելակերպի եւ կոմիտէին քաղաքական բնոյթ ունեցող որոշումը: Ի դէպ, նման մեղադրանք պիտի չըլլար, եթէ որոշումը Փարիզի ի նպաստ եղած ըլլար, հակառակ անոր որ քաղաքական բնոյթը կարելի չէ անտեսել նման պարագաներու մէջ: Յատկանշական կէտերն ալ չեն պակսիր: Ծանօթ է որ մրցակից երկիրներուն ներկայացուիչները չեն կրնար մասնակցիլ Կոմիտէին քուէարկութեան առաջին շրջանին: Յետագային, սակայն, երբ իրենց անունը ջնջուի, կրնան: Ինչո՞ւ Ամերիկացի, Ռուս եւ Սպանացի ի նպաստ Անգլիոյ քուէարկած են: Եթէ առաջինին դիրքը բացատրութեան չի կարօտիր, միւս երկուքին դիրքորոշումը աւելի տարօրինակ կրնայ թուիլ: Ինչ որ յստակ է, այն է որ Ֆրանսա կորնչուցած է իր վայրը եւ վարքը: Մնաց որ հարուածը ծանր է նաեւ եւ մանաւանդ նիւթական դեմնի վրայ: Ողիմպիականի ծրագիրը ոչ միայն չհարթեր էր ապագային համար, այլեւ չատ տուղի նստաւ երկու տարիէ ի վեր: Ցիշենք որ միայն Շան գ'Էլիզէի կիրակնօրեայ տուղանցքը երկու ու կէս միլիոն եւրօ արժած է եւ դեռ կան մսխուած այլ միլիոններ:

– Անգլիոյ յաղթանակը չատ բան կը պարտի նաեւ Սեպաստիան Գոյի որ կը ղեկավարէր Անգլիոյ ողիմպիական պատուիրակութիւնը: 48 տարեկան, կրկնակ ախոյեան (1500 մեթրի), քաջ ծանօթ քաղաքական լոպիինկի:

– Ողիմպիական Միջազգային Կոմիտէն բաղկացած է 116 անդամներէ եկած 78 երկիրներէ: Ամէնէն աւելի անդամ ունի Զուիցերիան (5): Անդամները, ընդհանրապէս, մարզիկներ են որոնք մաս կը կազմեն միջազգային դաշնակցութիւններու, ողիմպիական ազգային կոմիտէներու, եւլն·, եւլն·:

– Քուէարկութիւնը հետեւեալ պատկերը պարզած է·–

Ա· շրջան·– Լոնտոն 22 ձայն, Փարիզ 21, Մատրիտ 20, Նիւ Եորք 19, Մոսկուա 15 (որ դուրս կը մնայ այլեւս):

Բ· շրջան·– Լոնտոն 27 ձայն, Փարիզ 25, Մատրիտ 32, Նիւ Եորք 16 (դուրս կը մընայ):

Գ· շրջան· – Լոնտոն 39, Փարիզ 33, Մատրիտ 31 (դուրս կը մնայ):

Դ· շրջան· – Լոնտոն 54, Փարիզ 50 (դուրս կ'ելլէ):

– Ֆրանսացիք կը մխիթարուին այն յոյսով որ կրնան յաջողիլ 2014ի ձմրան ողիմպիականները Անեցիի:

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍ ԹԵԼԵՎԻԶԻՈՆի նախագահ ընտրուեցաւ Յուլիս 6ին, Փաթրիք ոը Գարուլիս, հինգ տարուան համար: Ինք է որ կը ներկայացնէր "ՏԷ Ռասին է տէ գ'ել" յայտագիրը: Հինգ ձայն ստացած է մինչ իր մրցակիցը՝ Մարք Թեսիէ (ներկայի նախագահը) երեք ձայն կը ստանար: Այս առթիւ ալ բանավէճ մը ծագած է, քանի վարչապետը Տ· ոը Վիլբրիէն բացէ ի բաց գօրավիզ եղած էր Մ· Թեսիէի, ինչ որ առնուազն անտեղի էր:

ԻՐԱՔ գործող ալ–Ջաֆքաուի խմբակը սպառնացած է սպաննել Եգիպտոսի դեսպանը Իհապ ալ–Շարիֆը, որ Շաբաթ, Յուլիս 2ին առեւանգուած էր, թէեւ որեւէ պահանջ չէ ներկայացուած: Եգիպտոս չատ չի ծանրանար այս հարցին վրայ, բայց կը կարծուի որ "Եգիպտոս կը վճարէ իր նախաձեռնութիւնները" փորձելով մօտեցնել Իրաքի սիւննիները ու չիինները: Միւս կողմէ, ոճրափորձերը չեն դադրիր· Յուլիս 6ին, 13 մեռեալ կար եւ երեսուն վիրաւոր: Յուլիս 7ի առաւօտուն ալ, Պաղտատ գործուած ոճրափորձէ մը 11 մեռեալ կար,

ՄՈՆԱԿՈՅԻ Ալպէր Բ· իշխանը պաշտօնապէս ճանչցաւ այն ապօրինի զաւակը, զոր ունեցած էր "հանդիպման մը հետեւանքով" թոկոցի օդանաւուհի մը հետ եւ որ այսօր 22 ամսու է: Երախան միայն նիւթապէս կրնայ ժառանգել հօրմէն, բայց ոչ գահաժառանգ կրնայ ըլլալ, ոչ ալ Կրիմալտի մականունը գործածել:

ՍԱՐՔՈԶԻ տեղի չի տար, ինչ կը վերաբերի դատաւորներու հասցէին իր ըսած մեղադրանքներուն, երբ առժամաբար ադատ արձակումներ կը շնորհեն յանցագործներու, որոնք կը կրկնեն աւելի ծանր ոճիրներ ալ: Պատասխանատուութեան այս հրաւէրը ըրած էր Ներքին նախարարը, երբ վայրագօրէն սպաննուած էր տիկին Գրեմմէլ իր տան շուրջ ըրած ժոկինկին ատեն, օր ցերեկով: Սարքոզի կ'ըսէ· – "Գայթակղեցուցիչ ի՞նչ կայ երբ կ'ըսուի թէ առանց պատասխանատուութեան իշխանութիւն չկայ":

ՇԱՐՈՆի ծրագիրը Գազայի գօտին պարպելու կը վերաբերի մօտ 8000 հրեայ ընտանիքներու, հաստատուած 21 գաղթավայրերու մէջ եւ չորս ուրիշներու՝ Սամարիոնի հիւսիսը: Պարպումը պէտք է սկսի Օգոստոս 15ին: Ըստ կառավարութեան 596 ընտանիք ընդունած են մեկնիլ հատուցման փոխարէն (200էն 400 հազար տոլար ընտանիք գլուխ):

ԳՅՈՒՑԵՐԻՆ

ՎՈՅԻ ՄԵԾ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿԸ ՃԱՆՉՆԱՑ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վոյի (Ֆրանսական Զուիցերիա) Մեծ Խորհուրդը, Յուլիս 5ին ճանչցած է Հայոց Ցեղասպանութիւնը, ինչ որ անուղղակի ըրած էր արդէն 2003ին: Ընդունուած բանաձեւը չի վերաբերիր սակայն օբէնսդրական մարդին, Պեռութեան Խորհուրդը նման դիմում մը անպատեհ նկատելով: Պեռութեան խորհրդականը՝ Ժան–Գլօտ Մերմուտ լիակատար նիստին առջեւ յայտարարած է որ "տարակարծութիւնները աւելի ձեւին կը վերաբերին քան խորքին": Յաւելեալ, այդ դիմումը իմաստ չունէր այլեւս, քանի Ազգ· Խորհուրդը ճանչցած էր արդէն Հայոց Ցեղասպանութիւնը 2003 Դեկտեմբերին: Ժ· Գ· Մերմուտ կը յիշեցնէ որ այդ բանաձեւին նկատի առնուելը պատճառ եղած էր որ յետադարձ Արտաքին նախարարուհին Թուրքիա ճամբորդութիւնը: Խորհրդարանականները չեն ուզած հետեւիլ դրծադիրին դիրքին: Բանաձեւը ընդունուած է 86 ձայնով 35ի դէմ եւ 25 ձեռնպահութեամբ: Կը նշէ պարզապէս որ "Վոյի Հրջանի Մեծ Խորհուրդը կը ճանչնայ հայ ժողովուրդի 1915ի ցեղասպանութիւնը եւ կը մեծարէ զոհերու յիշողութիւնը": Բազմաթիւ արտայայտուողները չեչտած են որ եղածը թուրք ժողովուրդին դէմ չէ, ոչ ալ ներկայ իշխանութեան, այլ միայն մոռացման դէմ է:

ՄԱՀ ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԳԷՈՐԳ ՋԱՀՈՒԿԵԱՆԻ

85 տարեկանին Երեւանի մէջ մահացած է Հ· Աճառեան լեզուաբանութեան հիմնարկի անօրէն, դասախօս, ակադեմական, բանասէր փրոֆ· Գ· Ջահուկեան: Հեղինակ է լեզուաբանական բազմաթիւ հատորներու որոնք կը չօշափեն հայագիտական բազմազան մարզեր: Վերջին տարիներուն կ'աշխատէր ստուգաբանական բառարանի մը վրայ:

Բանասիրութեան Փաքիւլթէի իր աշակերտները ընդհանրապէս դրական արժեւորումներով կ'արտայայտուին Ջահուկեան դասախօսին մասին· այսուհանդերձ, ան դիմաւոր պատասխանատուներէն էր Հայաստանի մէջ դասակարգ ուղղադրութեան վերադարձը խոչընդոտող ճակատին, տարած անզիջող ու անհեթեթ պայքարով: Եւ տակաւ՝ իր կենսագրութեան մէջ ունենալով հանդերձ "Հրաչեայ Աճառեանի աշակերտած" ըլլալու նշումը…

«Quid»ի ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱՏԱԳԱՐՏՈՒԱԾ

Փարիզի դատարանին 17րդ տեսանը Յուլիս 6ին դատապարտած է "Ռոպէր Լաֆոն" հրատարակչութիւնն ու "Քուիտ" հանրագիտարաններու ընկերութիւնը, որոնք "Քուիտ"ի 2003ի հրատարակութեան մէջ ժխտողական դիրքէ տեղ տուած էին Հայկական Ցեղասպանութեան նիւթին:

Դատը բացուած էր Հայ Դատի յանձնախումբին կողմէ որուն միացած էին Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու խորհուրդը, "ԺՒԱգիւզ"ը եւ "Մէմոռան 2000"ը: Սեսանը խորհրդանշական՝ մէկ եւրօ վնասուց հատուցումի դատապարտած է "Քուիտ"ը:

Դատի պատճառը խնդրոյ առարկայ հրատարակութեան մէջ "Հայաստան" եւ "Թուրքիա" գլուխներուն հակասական տեղեկատուութիւնն էր, քանի որ երկրորդով արձագանգ կը տրուէր 1915ի մասին թրքական տեսակէտին:

Ցանցառ համարուած կողմը դատապարտուած է նաեւ երեք օրաթերթի, երեք չարաթաթերթի ու համացանցի իր կայքէջին վրայ հրապարակելու հաղորդագրութիւն մը որով կը յայտարարուէր որ պատմական նիւթին իրենց ներկայացումին պարունակած սխալներով յանցաւոր նկատուած են:

Սեսանը մերժած է Հայ Դատի ու Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու խորհուրդին կողմէ մերժուածին փոխարէն 1915ի մասին չարաղրուած էջին հրատարակութիւնը: Նաեւ կարելիութիւն տուած է դատապարտուած կողմին վերաքննութեան դիմելու:

"ԺՒԱգիւզ"ի նախագահը գոհունակութեամբ հակադրած է "արդար" վճիռին, չեչտելով որ ժամանակը հասած է այլեւս որ ամէն տեղ ու բոլորին կողմէ ընդունուի հայ ժողովուրդին կրած տառապանքը եւ Ցեղասպանութեան իրողութիւնը:

Գոհունակութիւն յայտնած է Հայ Դատի յանձնախումբի նախագահ Ց· Մարութեան ալ, ըսելով որ Ֆրանսայի մէջ այլեւս պէտք չէ աւելի յապաղի Ցեղասպանութեան ժխտումը դատապարտող օրէնքը:

ԺԽՏՈՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՑԵՂ ԶՈՒՆԻ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՄԷՋ

Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ Յունիս 15ին Հայկական Ցեղասպանութեան նիւթով նախաձեռնութիւն մը կազմակերպուած էր որուն Ճ· մաք Գարթիի նման հանրածանօթ ժխտողականի մը մասնակցութիւնը հակադեցութեան մղած էր Եւրոպայի Հայ Դատի յանձնախումբը: Այս վերջինը չփման մէջ մտած էր նախաձեռնութեան նախագահող բրիտանացի եւեսփոխան Ռ· Հոուլիթի հետ, նիւթ ընելով մաք Գարթիի մասնակցութիւնը:

Հոուլիթ պատասխանած է թէ ինք նախապէս տեղեակ չէր մաք Գարթիի մտածումներուն եւ նախագահութիւնը ընդունած էր այն մտածումով որ ան հատարակչուած վիճարկումի մը դէմին կ'ընծայէր կողմերուն, սատարելով հաշտութեան ու իրերհասկացողութեան:

Բրիտանացի եւեսփոխանը ըսած է թէ ինք չատ լաւ կը հասկայ Հայ Դատի ընդդիմութիւնը, թէ ո՛չ ինք, ո՛չ Խորհրդարանի ընկերվար խմբակցութիւնը, ո՛չ ալ Խորհրդարանը ոչ մէկ ձեւով զօրակից կ'ըլլան ցեղասպանութեան մը, կամ ցեղային հիմով որեւէ վայրագութեան ժխտումին:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻՆ «ԼՐԱԲԵՐ»Ը

Հանի մը չաբաթէ ի վեր թղթատարը կանոնաւոր կերպով կը բերէ Պոլսոյ պատրիարքարանին «Լրաբեր»ը: Շաբաթական երկուշաբթի (հայերէն-թրքերէն) 16 էջնոց զուգաւոր պատկերազարդ պրակ մըն է ան. նկատի առած հրատարակութեան պարագաները, բաւական ճոխ բովանդակութիւն ունի:

Ճիշդ է որ Պոլսոյ պատրիարքարանը կրօնական միակ աթոռը չէ, բարեբախտաբար, նման տեղեկատուի տէր: Շատ գաղութներու մէջ հոգեւոր իշխանութիւնները հարկը զգացած են ու հարկաւորին ձեռնարկած, իրենց հանրութեան հետ տեղեկատուութեան կապ մը հաստատելու եւ պահելու գայն: Սակայն Պոլսոյ նման միջավայր մը կը մղէ յատուկ մօտեցումով նկատի առնել այլ կարիքն ներկայացուցած խմբասրը ու ատոր դիտակցութեան պարագան:

«Լրաբեր»ը, կամ անոր նման տեղեկատուները չեն կրնար միմիայն կրօնական շրջանակով սահմանափակուիլ. հետաքրքիր հարցին ալ կապուած բան չէ ան: Շատ աւելի լայն դեռնի վրայ, նման հրատարակութիւն փաստը կու տայ «ղեկավարութեան» ու զանգուածին մտուր կապերուն: Եւ սխալ է կարծել որ վանքածը միայն Պոլսոյ հայութիւնն է. հոն մինչեւ Մուսա լեռ Հայ կայ: Նոյնիսկ եթէ դժգոհութիւնները, արտունջները, դանդատներ կան այդ յարաբերութիւններուն ոլորտին մէջ, մէկ կողմէն միւսին ուղղուած կարեւորը կապն է, այլ բոլորին արտայայտութեամբ: Եւ ո՞վ կրնայ պնդել որ քաղաքական իշխանութիւն կոչուածէն չատ յաճախ զրկուած մեր բազմութիւններուն համար եկեղեցականը, – ուզենք թէ չուզենք, – անկախ՝ հաստատէ մարդին, բացակայ փոխարինող հասցէ եղած է եւ կը շարունակէ այդպէս ալ ըլլալ: Հոս, անմիջական շրջանակի մէջ ուր այդ կապը հաւանաբար Սփիւռքի ամէնէն տկար պահուածներէնն է, տակաւին թարմ են յիշողութիւնները 1988ի երկրաշարժի օրերուն, կամ անկէ ետք Ղարաբաղեան դէպքերուն, երբ ֆըտանահական ըրափիւռներ, լրագրողներ որպէս հոծ գաղութի մը կեդրոնը, կը դիմէին Թան Կուժոն:

Պոլսոյ «Լրաբեր»ը կրնայ ղլուխ-մարմին առողջ յարաբերութեան մը իւրովի փաստաթուղթին պատկերը համարուիլ: Աւելորդ է ըսել որ 16 էջերուն մէջ սիրականը կրօնական թեման, անցքերն են: Օրերու, դէմքերու նշումներ, քիչ մը դատախարակչական նպատակով գրի առնուած խմբագրական, պատմական դէմքի մը – եկեղեցական կամ մշակութային – ներկայացում, եւլն.: Յատնոց հետ անպատման կը տրուի համայնքին եկեղեցական կեանքին ու պատրիարքարանին մասնակցութիւնը: Կ'արձանագրուին պատրիարքարանի հանդիպումները, ժողովները, հիւրերը, ընդունելութիւնները համայնքին դէմքերու, երկրին իշխանութեան ներկայացուցիչներու, Հայաստանէն կամ օտար այցելուներու պարագային: Ժամանակագրութիւնը տակաւին կ'ընդգրկէ պատրիարքին գործունէութեան բազմազան երեսակները. կրօնական արարողութիւններու, մշակութային, ընկերային ձեռնարկներու մասնակցութիւն, ճամբորդութիւններ, խարհրդակցական կամ տեղեկատուական ժողովներ, եւլն.: Պոլսոյ պատրիարքին օրական ժամանակացոյցին մաս կը կազմեն տակաւին, օրինակ՝ Վանի եկեղեցիին համար հայկական ճարտարապետութեան լաւատեղեակ ճարտարապետ առաջարկելու, Մելգոնեանի փակումին դէմ ծառանալու նման գործնական «քովընտի» զբաղումներ:

«Լրաբեր»ին Մայիս-Յունիս թիւերը կ'ըսեն նաեւ թէ որքան աշխոյժ է կապը պատրիարքարանին ու պետական իշխանութիւններուն միջեւ:

*Եղած թուումին մէջ ամէնէն նախանձ պատճառողներէն է համայնքային ընտրութիւններուն (Մայիս 22) տեղեկատուութիւնը (Մայիս 27ի թիւին մէջ): Ճիշդ է որ ցաւ կ'առթէ կարդալ որ հայութեան 10%էն պակասը քուէատուփ դիմած է, մինչդեռ ընտրելիներու ցանկերը կը պարունակէին ամէնէն տարբեր տիպի անուններ, ամէնէն տարբեր ծագումներէ եկած անձեր: Ցաւ կը պատճառէ նաեւ կարդալ որ ընտրողներուն մեծ մասը ընտրելիներուն ծանօթ չէ: Ցաւ կը պատճառէ կարդալ որ ընտրելիներուն մեծ մասը ընտրող

եւ գերմաներէն լեզուներով օրհնութեան աղօթքով:

● Գերման - աւետարանական եկեղեցին երկու տարին անգամ մը կը կազմակերպէ "Քրիսընթակ" կոչուող եկեղեցական հաւախմբում մը: 4–5 օր տեւող այս համախմբումին, որ այս տարի տեղի ունեցաւ Մայիս 25–29 Թուականներուն Հանովէր քաղաքին մէջ, իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն հարիւր հազարաւոր աւետարանական քրիստոնեաներ: Տելի կ'ունենան եկեղեցադիտական, կրօնական ու աստուածաչնչական այլազան դասախօսութիւններ, քրիստոնէական երաժշտութեան համերգներ, Գերմանիոյ զանազան քաղաքներու համայնքներ եւ քրիստոնէական կազմակերպութիւններ առիթ կ'ունենան ներկայացնելու գիրենք եւ իրենց գործունէութիւնը: Դասախօսութիւններու կը հրաւիրուին նաև քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ Գերմանիայէն եւ արտասահմանէն: Գերմանիոյ մէջ գործող քոյր եկեղեցիներուն եւս առիթ կը տրուի առանձին տաղաւարներու մէջ ներկայացնելու իրենց համայնքները ու գործունէութիւնները: Եկեղեցական համագումարին յանուն Առաջնորդարանի իր մասնակցութիւնը բերաւ Սերովբէ Վրդ. Իսահակեան, որ հանդիպումներ եւ չփումներ ունեցաւ տարբեր եկեղեցիներ եւ քրիստոնէական կազմակերպութիւններ ներկայացնող բազմաթիւ անձերու հետ: Բազմահարիւր այցելուներու քաժնուեցան Հայց. եկեղեցին եւ Առաջնորդարանը ծանօթացնող թերթիկներ եւ ղրքոյկներ:

Եկեղեցական համագումարի կազմակերպիչները այս առթիւ Հայաստանէն յատկապէս հրաւիրած էին նաեւ "Սազմոս" իգական երգչախումբը, որ համագումարի չրջանակներու մէջ փայլուն կերպով ներկայացուց հայկական քրիստոնէական երաժշտութիւնը: "Սազմոս" երգչախումբը, որ չուրջ մէկ ամիս մնաց Գերմանիա, Առաջնորդարանի եւ տեղական համայնքներու հրաւէրով եւ կազմակերպութեամբ համերգներ ունեցաւ Գերմանահայ տարբեր համայնքներու մէջ, ի մասնաւորի Պրէմըն, Պրաունչվայգ, Հալլէ, Համպուրգ, Ֆրանքֆուրթ, եւլն., իսկ Քէօլնի եւ Պէրլինի մէջ կատարեց պատարագի զպրաց դասի երգեցողութիւնը, սքանչելի եւ հոգեպարար պահեր պարգեւելով ներկաներուն:

● Մայիս 21, 22 եւ 27ին Գերման-աւետարանական եկեղեցւոյ եկեղեցական համախմբումին չրջանակին մէջ, Հանովէր քաղաքի երեք երգչախումբերուն միացումով կազմուած աւելի քան 100 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը տարբեր եկեղեցիներու մէջ տրուած երեք համերգներով ներկայացուց հրէական ծագում ունեցող գերմանացի նչանաւոր երգահան Ալֆրէտ Շնիթքէի "Համերգ երգչախումբի համար" ստեղծագործութիւնը, որ գրուած է Ս. Գրիգոր Նարեկացիի "Մատեան ողբերգութեան" աղօթագրքի բառերուն հիման վրայ: Ցայտնի երգահանը ծանօթանալով "Մատեան Ողբերգութեան" ռուսերէն թարգմանութեան, մեծապէս տպաւորուած եւ ներչնչուած է անկէ եւ անոր քանի մը գլուխներու հիման վրայ մշակած է իր վերոնչեալ ստեղծագործութիւնը: Երգչախումբը չուրջ մէկ տարուան տքնաջան աշխատանքէ և նախապատրաստութենէ ետք, կրցաւ բաւական յաջող կերպով ներկայացնել այս ոչ դիւրին ստեղծագործութիւնը:

● Մայիս 27ի համերգին, յանուն Առաջնորդարանի ներկայ գտնուեցաւ Սերովբէ Վրդ. Իսահակեան: Ան երգչախումբին ղեկավարներուն փոխանցեց Առաջնորդին գնահատանքն ու օրհնութիւնները՝ մաղթելով նորանոր ելոյթներ Գերմանիոյ տարբեր քաղաքներու մէջ:

● Մայիս 28ին Թեմիս Առաջնորդը Գարեգին Արք. Պեքճեան ներկայ գտնուեցաւ Գերմանահայոց կեդր. խորհուրդի եւ Գերմանիոյ հայ բժիշկներու միութեան տարեկան ճաշին, ընկերակցութեամբ Տիրան Արք. Պետրոսեանի եւ Արմէն Քհնյ. Մելքոնեանի: Սոյն ճաշին ներկայ էին նաեւ ՀՀ հաչուարկման վերահսկիչ խորհուրդի նախագահ Պ. Ոսկանեան, ինչպէս նաեւ Գերմանիոյ պետական տարբեր մրցանակներու արժանացած չորս Հայեր՝ Տօքթ. Միհրան Տապաղ, Փրոֆ. Կարօ Անդրանիկեան, Տօքթ. Ռաֆֆի Պէքէրճեան եւ Պ. Գառնիկ Գրիգորեան, որոնք յիշեալ կազմակերպութիւններու կողմէ պատուի արժանացան եւ ներկայացուեցան հանրութեան:

Ճաշի ընթացքին երաժշտական բաժինը ստանձնած էին Պոնն քաղաքի օփերայէն Վարդենի Դաւիթեան (երգչուհի), Արմինէ Ղոյլոյեան (դաշնակահարուհի) եւ Պէրլինէն Շանթ երաժշտական խումբը:

● Մայիս 29ին, Հայր Սերովբէ յանուն Առաջնորդարանի, պատուոյ հիւրերու շարքին մասնակցեցաւ Հանովէրի եկեղեցական համախմբումին փակման հանդիսաւոր արարողութեան, որուն ներկայ գտնուեցան չուրջ երկու հարիւր հազար հաւատացեալներ, ինչպէս նաեւ զանազան եկեղեցիներու պաշտօնական ներկայացուցիչներ:

● Մայիս 29ին, Օշական Վրդ. Կիւլկիւլեան յանուն Առաջնորդարանի մասնակցեցաւ Պէրլինի Պուլկար-ուղղափառ նոր եկեղեցւոյ բացման եւ օծման հանդիսութեան, ինչպէս նաեւ այս առիթով պատրաստուած պաշտօնական ճաշին: Օշական Վրդ. պուլկար մետրոպոլիտ Սիմէոնին, ինչպէս նաեւ այս առիթով յատկապէս ժամանած Պուլկարիոյ նախագահ Փրվանովին փոխանցեց Առաջնորդին բարեմաղթութիւններն ու չնորհաւորանքները: Նախագահը փոխադարձաբար իր յարգալից վերաբերմունքը արտայայտեց Հայց. Եկեղեցւոյ, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի եւ Պուլկարիոյ Հայոց Թեմին վերաբերեալ՝ խնդրելով իր բարեմաղթանքները փոխանցել Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդին:

● Յունիս 1էն սկսեալ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեանի անօրինութեամբ Սերովբէ Վրդ. Իսահակեան նչանակուած է հոգեւոր հովիւ Հեսընի, Կիսընի, Մայնցի հայ համայնքներուն, ինչպէս նաեւ Ֆրանքֆուրթի Միութեան՝ նստավայր ունենալով Հանաու քաղաքը, իսկ Օշական Վրդ. Կիւլկիւլեան հոգեւոր հովիւ՝ Հիւսիսային Գերմանիոյ հայ համայնքներու (Պէրլին, Համպուրգ, Պրէմըն, Պրաունչվայգ, Հալլէ), նստավայր ունենալով Պէրլինը:

● Յունիս 2–3ին, Պէրլինի մէջ տեղի ունեցաւ Գերման–աւետարանական եկեղեցւոյ եւ Արեւելեան–ուղղափառ եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու հերթական հանդիպումը, որուն յանուն Առաջնորդարանի մասնակցեցան Սերովբէ Վրդ. Իսահակեան, ինչպէս նաեւ Օշական Վրդ. Կիւլկիւլեան եւ Հայց. եկեղեցւոյ Պէրլինի համայնքի վարչութեան ատենապետուհի եւ մէջ-եկեղեցական հարցերու պատասխանատու Տիկին Սոնա Այբէր: Աշխատանքի այս հանդիպման իրենց մասնակցութիւնը բերին նաեւ Գերման–աւետարանական եւ Ասորի, Ղպտի, Եթովպական ուղղափառ եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ: Խորհրդակցական ժողովներուն նախագահեց Գերման–աւետարանական եկեղեցւոյ մէջ-եկեղեցական աշխատանքներու պատասխանատու եպիսկոպոս Քոփկէն: Երկօրեայ ժողովներու հիմնական նիւթն էր խառն ամուսնութիւններու հարցը եւ այս առընչութեամբ պատրաստուելիք համատեղ յայտարարութեան թեքսթը: Եետ երկարատեւ քննարկումներու կողմերը մշակեցին համատեղ յայտարարութեան թեքսթը, որուն նախապիծը Առաջնորդին հաւանութեամբ պատրաստուած էր Սերովբէ Վրդ.ին կողմէ: Ցայտարարութիւնը հիմք պիտի ծառայէ տարբեր դաւանանքի պատկանող երիտասարդ զոյգերու, որոնք կը փափաքին ամուսնանալ եւ ընտանիք կազմել: Կողմերը արտայայտեցին իրենց եկեղեցիներու եւ առաջնորդարաններու դիրքորոշումը այս առընչութեամբ: Ցայտարարութեան վերջնական թեքսթը մօտ ապագային պիտի ներկայացուի վերոյիչեալ եկեղեցիներու պատասխանատուներուն ի վաւերացում եւ ի գործադրութիւն:

● Յունիս 4–5ին, Առաջնորդարանի յարկին տակ, Քէօլնի մէջ տեղի ունեցաւ Գերմանիոյ Հայոց Թեմի 2005ի Թեմական պատգամաւորական ժողովը, որուն Առաջնորդին նախագահութեան ներքոյ իրենց մասնակցութիւնը բերին Գերմանիոյ տարածքին գործող 14 համայնքներու չուրջ 35 աշխարհական պատգամաւորներ, ինչպէս նաեւ Թեմէն ներս պաշտօնավարող հոգեւորականները: Պատգամաւորական ժողովին ատենապետն է Տօքթ. Սարգիս Քէհեայեան, ատենադպիրը՝ Սերովբէ Վրդ. Իսահակեան: Երկօրեայ նիստերու ընթացքին ներկայացուեցան թէ Առաջնորդարանի եւ թէ առանձին համայնքներու տարեկան տեղեկագրութիւնները ու հաչուեկշիռները: Օրակարգի նիւթ դարձան նաեւ Առաջնորդարանն ու Գերմանահայ պաղուեքը հետաքրքրող այլապան հարցեր, ի մասնաւորի Առաջնորդարանի հոգեւոր եւ մշակութային գործունէութիւնը, Առաջնորդարան - Գերմանահայ միութիւններ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանութիւն փոխյարաբերութիւնները, Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Գերմանիա կատարելիք հովուապետական այցելութիւնը, նոր սերունդի համայնքային կեանքին եւ եկեղեցական արարողութիւններուն մասնակցութիւնը, եւլն.:

Թեմական պատգամաւորական ժողովի աւարտէն ետք, Յունիս 5ին Առաջնորդին նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ նաեւ Թեմիս Կրօնական ժողովը, որուն ընթացքին նիւթ եղան Պատգամաւորական ժողովի ընթացքին քննարկուած հարցերը, ինչպէս նաեւ հոգեւորականաց հովուական գործունէութեան առընչուող այլազան հարցեր, ինչպէս օրինակ համայնք - հովիւ կապի զօրացում, արարողութեանց երախաներու եւ երիտասարդներու մասնակցութիւն, կրօնական դասաւանդութիւն, ծիսակատարութիւններու լեզուի հարց, եւլն.:

● Յունիս 21ին, Կէօթինկէն քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ տեղւոյն համալսարանի աստուածաբանական ճիւղի փրոֆ. Մարթին Թամքըի ծննդեան 50ամեակի հանդիսութիւնները: Յարգելի փրոֆ.ը ծանօթ է Ուղղափառ եկեղեցիներու իր մանագիտութեամբ եւ առ այդ սերտ յարաբերութիւններու մէջ է Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ հետ: Իր քով բազմաթիւ հայ ուսանողներ աստուածաբանութեան ուսում կը ստանան:

Հանդիսութեանց ներկայ գտնուեցաւ նաեւ Թեմիս Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան եւ ողջոյնի խօսք ուղղեց չնորհաւորելով յարգելի փրոֆ.ի տարեդարձն ու իրեն յանձնեց Հայ եկեղեցիներու գեղազարդ արկղիկը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Յունիս 30

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԵԼ ՊՈՒՏԵՐԱ

Ցանկարծ տեսայ որ ղիմացէն արաբ մը կու գար: Մարդը զիս տեսնելուն պէս չեչտակի իմ կողմս եկաւ:

– Ո՞վ ես դուն, հարցուց:

– Ես խեղճ աղքատ հիւանդ հայ մըն եմ... անա արմէն, միսքին, մարտաև...

– Այս վերարկուն ուրկէ՞ առիր:

– Զիս ճամբաչ կողոպտեցին, բոլորովին մերկ ձգեցին, ծերուկ հովիւի մը հանդիպեցայ. վրաս խղճաց ու այս վերարկուն տուաւ:

– Սուտ կը խօսիս, դուն գողցած ես այդ վերարկուն, գոչեց մարդը իր երկաթէ գնդակով ճոպը բարձրացուցած:

– Կ'երդնում որ ճշմարիտ կը խօսիմ:

– Շուտ հանէ՛ վրայէդ այդ վերարկուն:

– Կ'աղաչեմ, ուրիչ հագնելիք չունիմ:

– Հանէ՛, հիմա գլուխդ կը չախչախեմ:

Եւ վերարկուն յանձնեցի մարդուն: Երջանկութիւնս հազիւ երկու ժամ տեւած էր:

Հիմա, իրրեւ զգեստ, գլուխս փաթթած թաչկինակը ունէի միայն:

Այս վիճակին մէջ զրեթէ վազելով, չարունակեցի ճամբաս եւ հասայ վրաններուն:

Դէմս եղող առաջին վրանը մտայ, գըրխուս խոչոր թաչկինակը մէջքս կապած:

Հոն գտնուող մէկ քանի կիները ակամայ պոռալ կանչուրտեցին զիս խենթ կարծելով, որովհետեւ Արարիոյ մէջ խենթերը ընդհանրապէս մօրէմերկ կը պտըտին:

– Մէճնո՛ւն, մէճնո՛ւն (խենթ, խենթ):

Կ'աղաղակէին խեղճերը սարսափահար:

Քովի վրաններէն եկան հաւաքուեցան հոն: Բարեբախտաբար խենթութիւնը, Արաբներուն համար, սրբութեան նչան մըն է, ուստի ո՛չ ոք վրաս յարձակում գործեց, մանաւանդ երբոր տեսան թէ վտանգաւոր խենթ մը չէի, ոչ այլ չատ խելօք:

Սկսան զիս հարցաքորձել: Ըսի թէ հայ մըն էի եւ թէ ճամբան կողոպտած էին զիս:

Այս յայտնութեան վրայ զիս վռնտեցին վրանէն: Ուրիչ վրան մը գացի, ուր միեւնոյն ընդունելութիւնը եղաւ ինծի: Հաւատի պակասութիւնը կը խրտչեցնէր զիրենք ու չէին ուզեր բոլորովին մերկ մարդ մը հիւրընկալել:

Վերջապէս գացի խոչոր վրան մը ուր պատկառելի ծերունի մը նստած էր եւ կը թուէր ըլլալ խումբին պետը կամ չէյխը: Այս մարդը միւսներէն աւելի հիւրընկալ գտնուեցաւ, զիս չվռնտեց եւ լաթ մը նետեց վրաս որպէսզի մերկութիւնս ծածկըլի:

Ջմռռնամ ըսելու որ ամէն վրանի առջեւ մէյ մէկ խոչոր շուն կեցած էր իրրեւ պահապան եւ որոնք միշտ հաչելով ու խածնելու սպառնալիքով վրադ կը յարձակին եւ իրենց տիրոջ մէկ հրամանին կը սպասեն քեզ յօշոտելու համար: Բարեբախտաբար առանց հրամանի այդ ծայրայեղութեան չեն դիմեր:

Օրուան յոգնութիւնները ա՛լ ուժասպառ ըրած էին զիս, հազիւ թէ ծերունին վրանին անկիւնը տեղ մը ցոյց տուաւ ինծի, պլուխս գետին դրի եւ անմիջապէս խոր քունի մը մէջ ընկղմեցայ:

Երկար չվրցայ քնանալ սակայն: Ծերունին եկաւ զիս արթնցուց եւ ըսաւ.

– Ե՛լ կերակուր պիտի ուտենք:

Քնանալէ առաջ ծերունիին հարցումներուն պատասխանելով՝ հասկցուցած էի հայ տարագիր մը ըլլալս եւ նչմարած էի որ այս յայտնութիւնը վատ տպաւորութիւն ըրած էր իր վրան, բայց ուրիշ կերպ չէի կրնար վարուիլ, որովհետեւ ո՛չ կրնայի ինքզինքս արաբ կեղծել, ո՛չ ալ թուրք: Այդ պարագային հարկ պիտի ըլլար մանակցիլ իրենց ապտէաթին ու նամազին, ինչ որ չէի կրնար կատարել եւ եթէ խաբէութիւնս երեւան ելլէր՝ աւելի դէշ կ'ըլլար վիճակս:

Հազիւ թէ պառկած տեղէս ելայ՝ ծերունին պղինձէ խոչոր աման մը եւ կուժ մը ներկայացուց ինծի որպէսզի ճաչէն առաջ ձեռքերս լուամ եւ սկսաւ ինք ջուրը լեցնել, թէեւ սրտմտած դէմքով մը եւ քթին տակէն մռլտալով: Ցայտնապէս կը տեսնուէր որ այդ մարդը թշնամական զգացումներ ունէր ինծի հանդէպ, բայց որովհետեւ իր հիւրն էի, ստիպուած կը զգար ինքզինքը հիւրընկալութեան օրէնքները յարգելու: Տարօրինակը այն էր որ վրանին մէջ կային ուրիչ 5–6 երիտասարդներ, իր զաւակներն ու փեսաները հաւանօրէն, բայց եւ այնպէս ինք ջուր կը լեցնէր ձեռքիս:

Լուացքէն յետոյ բոլորուեցան գետինը խոչոր ամանի մը չուրջը որ պուլկուրի փիլաւով լեցուած էր: Հացը կամ լաւաշը առատօրէն բաժնուեցաւ:

Կիները չէին մասնակցեր ճաչին, անոնք ետքը պիտի ուտէին երբ մենք աւարտէինք:

Ամանի մը մէջ լեցուած էր ջրախառն կաթ զոր փոխն ի փոխ կը խմէինք:

Մատներով փիլաւ ուտելը չատ դժուար էր ինծի համար, ուստի դանդաղօրէն կը մասնակցէի ճաչին:

Ծերունին ատեն ատեն զիս կը ստիպէր ուտելու սա տեսակ խօսքերով.

– Եաքուլ եա՛ խընզիր (կե՛ր, ո՛վ խոզ):

– Եաքուլ եա՛ կեավատ (կե՛ր, ո՛վ կատու):

– Եաքուլ եա՛ տէյուս..., եւլն.:

Այս սիրալիր հրաւէրներուն կը պատասխանէի կրցածիս չափ ուտելով:

Միւս սեղանակիցները որ եւ է խօսք չէին ըսեր, անշուշտ պատկառելով ծերունիէն:

Հազիւ թէ ճաշը աւարտած՝ նորէն փըռուեցայ գետին ու քնացայ վրաս առած խոչոր հէյպէ մը որ կը ծածկէր մարմնոյս կէսը, իսկ միւս ըէսը մերկ տարածուած էր հողին վրայ:

(Շար. 90)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆՈԺԱՆ.– Տէր եւ Տիկին Ց. Պալեան 100 Եւրօ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱՐՆՈՒՎԻԼ.– Տէր եւ Տիկին Արամ եւ Բարիս Երանոսեան իրենց հարազատին նիւսթնակ Տիկին Ալիս Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ 50 Եւրօ կը նուիրեն "Յառաջ"ին:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Յառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեն:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"Ի

Association Arménienne d'Aide Sociale

au service des Arméniens depuis 1890

Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ 01 39 83 20 67
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ 01 39 85 24 24
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

FRANCE-CULTURE
93.5

Le jeudi 7 juillet à 22 heures 30
Reconnaissance à
ARMEN LUBIN
avec la participation de **Krikor Beledian**
(Emission de Mathieu Benezet)

Հ.Մ.Ը.Մ.–ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

Հ.Մ.Ը.Մ.–Ֆրանսի սկաուտական 21րդ տարեկան բանակումի "Այցելութեան Օր" կիրակի, Յուլիս 10ին, ժամադրվելի բանակավայրէն նէքս, ժամը 11էն 19.–

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Խորոված եւ համադամ ուտելիքներ

ԿԷՍՕՐԷ ԵՏԲ
Սկաուտական արարողութիւններ փաճփարի ընկերակցութեամբ
խարուկահանդէս

Կիրակի, Յուլիս 10, ժամադրավայրի հասցէ.–
Centre de Formation des Scouts de France
Château de JAMBVILLE
78440 JAMBVILLE

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տպակափաղ 50-ամեայ հատորը) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Բաշխումը տեղի կ'ունենայ 6 Հոկտեմբեր պուրակին:

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité

Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.

Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :

VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine
la Section «Agnouni» d'Asnières
propose pour les **16** et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.

3 points de rencontre le 16 au matin :
— **6h15** Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;
— **7h** Square Montholon - rue La Fayette Paris 9e - Métro Cadet;
— **7h30** Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.

Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.

Participation : 120 Euros par personne:
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.

Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

□

La Section **«D. SERENGULIAN»**
d'Issy-les-Moulineaux
organise

une balade sur la Seine

en Bateau-Mouche
suivie
d'un barbecue au Chalet de Vaupereux
le Dimanche 10 juillet
Départ: 10h15 devant la M.C.A.
45 rue de la Défense — Issy-les-Mlnx
Inscriptions auprès de :
— Alice : 01 46 42 90 68
— Annick : 01 47 36 18 09

L'ESPOIR POUR L'ARMENIE
Association humanitaire
organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

DU 22 SEPTEMBRE AU 3 OCTOBRE

Responsable du voyage : Boros HALADJIAN
8 avenue Salvador Allende — 69100 VILLEURBANNE
Tél. : 04 78 89 28 07— Fax : 04 72 82 09 70

- **Prix :** 1300 Euros pour 12 jours.
- **Le Prix comprend:** Le transport aérien, Paris-Erevan A/R, sur vol régulier, les transferts aéroport-hôtel-aéroport, les trajets intérieurs en autocar, l'assistance d'un accompagnateur, un guide francophone, hébergement à l'hôtel: 3 étoiles, sur la base d'une chambre double, la pension complète du premier au dernier jour sauf un dîner, les visites, excursions et animations mentionnées au programme.
- **Le prix ne comprend pas :** Les frais de visa pour l'Arménie 30 Euros et le Karabagh 25 Euros à ce jour, les taxes d'aéroport de Paris et de sortie à Erevan environ 70 Euros à ce jour, les boissons et les dépenses d'ordre personnel, les pourboires, le spectacle à l'opéra, le supplément chambre individuelle.
- **Formalités :** Passeport en cours de validité et visa.
- **Santé :** Aucune vaccination n'est obligatoire. Prévoir des médicaments de base.
- **Climat :** Chaud dans la journée, plus frais dans la soirée.
- **Monnaie :** La monnaie locale est le dram, 1 Euro = 650 drams au cours d'aujourd'hui.
- **Décalage horaire :** En été + **3** heures.
- **Heures de vol :** Environ 5 heures.
- **Courant électrique :** 220 volts à l'hôtel, prises à la française.

Pour tous renseinements s'adresser à :
Boros HALADJIAN : ☎ 04 78 89 28 07

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Grande Fête Champêtre Khanassor

à l'initiative du Comité F.R.A. Zavarian
et de la C.B.A.F. de Chaville

le DIMANCHE 10 JUILLET

PARC BON REPOS PAVILLON ELVIRE
78410 VIROFLAY (Près de la Place Louis XIV, Nationale 10)

Après la messe à l'Eglise Arménienne de CHAVILLE recueillement sur la tombe du Prince ARGHOUTIAN, Héros de la bataille de Khanassor.

Rassemblement à 13 heures au Cimetière.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 9-10
SAMEDI - DIMANCHE
9-10 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·242 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 80e ANNEE — N° 21·242

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՈՃԲԱՓՈՐՁ ԼՈՆՏՈՆԻ ՍՐՏԻՆ ՎՐԱՅ

60 ՄԵՌԵԱԼ, 700 ՎԻՐԱՒՈՐ, ՅՈՂ ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

ԱՐԱՐՔԻՆ ՏԷՐ ԵՂԱԻ "ԱԼ-ՔԱԻԻԴԱ – ՃԻՀԱՏ-ԵՒՐՈՊԱ"

Ամբողջ Մեծն Բրիտանիոյ հրճուանքը, երբ Լոնտոն ընտրուեցաւ 2012ի ողիմպիական քաղաքը, 24 ժամ իսկ չտեւեց: Ցաջորդ առաւօտ իսկ, Յուլիս 7ին, մինչ կվինիկլսի մէջ (Սկովտիա) հաւաքուած էին աշխարհի մեծահարուստները, չորս յաջորդական ոճրափորձեր ցնցեցին ամբողջ երկիրը, բայց նաեւ Եւրոպան:

Ռումբերը պայթեցան ժամը 8·51էն 9·17 նախ փապուղիի երեք կայարաններու մէջ, չորրորդն ալ հակրակառքի մը մէջ: Առաջին ռումբը պայթած է Լիվըրփուլ Սթրիթի փապուղիին մէջ, երկրորդը՝ Քինկս Քրոսի եւ Ռըսել Սքուէրի կայաններու միջեւ, երրորդն ալ՝ Լտուպըր Ռոտ: Չորրորդ ռումբը քարուքանդ կ'ընէր հանրակառք մը Լոնտոնի հիւսիսը, Ուոպըրն Սքուէր: Կէսօրէ ետք, համայնային վայ արարքին տէր կ'ըլլար ալ-Քաիտա – Ճիհատ-Եւրոպա, նոր անուն մը որ ցարդ ծանօթ չէր: Հաղորդագրութեամբ կազմակերպութիւնը կը սպառնար նաեւ եւրոպական այլ քաղաքներու, ինչպէս Իտալիա եւ Դանիա, եթէ իրենց զօրքերը չքաշեն: Ամբողջ օրը, երթեւեկը դադրած էր Լոնտոնի մէջ, ուր արարքէն ետք մասնաւոր խուճապ մը չէր տիրեր, հաւանաբար բրիտանական ծանօթ պաղարիւնին պատճառաւ: Սկովտիոյ մէջ, ամբողջ վեհաժողովը ցնցուած էր· Թոնի Պլէր քանի մը ժամուան համար Լոնտոն կ'երթար, մինչ Շերրաքէն սկսեալ բոլոր ղեկավարները իրենց ցաւը կը յայտնէին, դատապարտելով ահաբեկչութիւնը: Շերրաքի համար այս արարքները ցոյց կու տան խոր արհամարհանք մը մարդկային կեանքին հանդէպ: Թագուհին ալ, Ուինսըրի դղեակէն իր վրդովումը կը յայտնէր եւ ցաւակցութիւններ կը ներկայացնէր: Ցաջորդ առաւօտ ալ հիւանդանոց մը կ'այցելէր, վիրաւորները տեսնելու համար, բայց մինչեւ վերջին վայրկեանը հիւանդանոցին անունը չէր հաղորդուած ապահովութեան համար:

Բոլոր նկարները որոնք սփռուած են համ լոյս տեսած՝ մամուլին մէջ, ցոյց կու տան թէ պատահածը ահաւոր բան մըն է, որ կը յիշեցնէ Մատրիտի անորակելի արարքը (2004 Մարտ 11· 191 մեռեալ, 1900 վիրաւոր): Զոհերու մասին, դեռ Յուլիս 8ի առաւօտուն իսկ ճշդրիտ որեւէ թիւ չկար: Պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն 37 մեռեալ կար եւ 700 վիրաւոր, բայց բրիտանական մամուլն իսկ այլ թիւեր կու տար՝ 53 մեռեալ կամ 60 եւ աւելի քան 700 վիրաւոր, որոնց 80ը չատ ծանր վիճակի մէջ: Արարքին հեղինակներուն մասին, դանդաղ վարկածներ կան եւ վախ կայ նոյնիսկ որ անոնք բրիտանահպատակ անձեր ըլլան, ինչ որ աւելի դժուար կը դարձնէ հետաքննդումները: Ինչ կը վերաբերի հանրակառքին, հաւանական է որ արարքը անճնաոպանական բնոյթ ունէր եւ գործուած է քամիքազի մը կողմէ:

Ահաբեկչութեան գործողութեան մը համար Անգլիոյ ընտրութիւնը անակնկալ մը չէ, եթէ նկատի առնուի որ Թ. Պլէր ամէնէն հզու-հնազանդ զինակիցն է Պուշի իրաքի պատերազմին համար եւ թէ այդ ուղղութեամբ իր բոլոր սուտերն ալ բանական վրդովում ստեղծած էին Անգլիոյ մէջ, առանց սակայն զրական հետեւանքի: Եւրոպական բոլոր երկիրներն ալ, ներառեալ Ֆրանսա, ահազանգի մէջ են: Նիքոլա Սարքոզի չծածկեց որ վտանգը ընդհանուր է: Այդ ոճրագործերուն, մարդասպաններուն հետ կարելի չէ խօսիլ եւ Սարքոզի չուզեր իսկ միայն ահաբեկիչ որակել զիրենք, քանի կ'ըսէ (հեռատեսիլ, Ֆրանս 2, Յուլիս 7) ահաբեկիչը կրնայ դաղափարական մը ունենալ, իսկ առնուազ հասարակ ոճրագործներ են: Ֆրանսայի մէջ, ապահովութեան միջոցները ամրապնդուած են: Բոլորին զօրակցութիւնն ալ ամբողջական է: Փարիզի քաղաքապետը, որ 24 ժամ առաջ կը ձաղկէր Անգլիացիները (Շար·ը Դ· էջ)

ՄՈՆՐԷԱԼ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՕԱԹԵՐԹԸ ԵՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գանատահայերու Գոնկրէսը Յուլիս 6 Թուակիր հաղորդագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ թէ Մոնրէալի անգլիական զբօսաւոր օրաթերթը "Տը կազէթ" խմբագրականով մը յստակ դիրք ճշդած է Հայկական Ցեղասպանութեան նկատմամբ: Այդ ուղղութեամբ յուսմունքներ ալ կատարած է իր խմբագրական կազմին:

Թերթը կ'ըսէ·

"Պատմական արձանագրութիւններ կը յստակացնեն թէ այն ինչ որ պատահեցաւ Թուրքիոյ մէջ 1915ի շրջանին, ցեղասպանութեան համազօր է, ինչպէս որ կը սահմանուի 1948ի Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան ցեղասպանութեան համաձայնագրին մէջ· այսինքն՝ սպանել ժողովուրդներ կամ վնասել անոնց «ազգային, փոքրամասնական ցեղային կամ կրօնական խմբաւորումի մը, ամբողջութեամբ կամ մասնակի կերպով բնաջնջելու դիտաւորութեամբ»: Հետեւաբար, Հայկական եղեռնին կապակցութեամբ, թերթին աշխատակիցներն ու խմբագիրները ազատ են օգտագործելու՝ ցեղասպանութիւն բառը, առանց չակերտներու, եւ պարտին խուսափիլ «կարծեցեալ», «վիճելի», «ինչ որ Հայերը կը կոչեն», կամ նման այլ նախադրեալներ գործածելէ: Կրնանք հաղորդել այս իրողութեան թերթակաց ժխտումները երբ անոնք տեղին են, բայց պարտաւոր պէտք չէ զգանք նման ժխտումներ ներմուծելու ամէն անգամ որ կը խօսուի Հայկական ցեղասպանութեան մասին":

Գանատահայերու Գոնկրէսին նախագահը՝ Դարօ Աբէլեան գոհունակութեան հետ յոյս ալ յայտնած է որ գանատական այլ թերթեր եւս հետեւին "Տը կազէթ"ի օրինակին:

ՀԱՑ ԴԱՏԻ ԿՈՉԸ Լ'ՍՈՒԱԾ

Հայ Դատի Եւրոպայի յանձնախումբը

Յուլիս 7 Թուակիր հաղորդագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ թէ 21 երկրէ 350 կազմակերպութիւն եւ անձնաւորութիւններ ձայնակցած են Ցեղասպանութեան 90ամեակին առթիւ Հայ Դատի ուղղած կոչին որ Եւրոպական Միութիւնը Թուրքիոյ հետ բանակցութեան պայման դարձնէ Ցեղասպանութեան ճանաչումը:

Յուլիս 5ին ալ Եւրոպական Խորհրդարանին քրիստոնեայ – դեմոկրատներու խմբակցութեան ֆրանսական պատուիրակութիւնը կոչ ուղղած է Խորհուրդին որ փոփոխութեան ենթարկէ Ցանձնախումբին բանակցութեան պայմանագիրը ու աւելի չեշտէ կրօնական ազատութեան, պատժական օրէնսդրքին, կիպրոսի եւ Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումին վերաբերող պահանջները:

Նոյն պատուիրակութեան Յուլիս 5ի հաղորդագրութեան մէջ փոխ նախագահ Ժ. Թուպոն Ցանձնախումբը անպատասխանատուութեամբ ու իրականութենէն ամբողջական անջատումով կը մեղադրէ, ըսելով որ Թուրքիոյ հետ բանակցութիւններու չրջանակը Անգարայի պայմաններով կազմուած է եւ ոչ՝ Միութեան:

«ԵՒՐՈՊԱՆ ԿԵՂԾԱՒՈՐ Է» Կ'ԸՍԷ Ի. ԱԼԻԵՒ

Ադրբեջանի նախագահը Ի. Ալիեւ Թըրքական Թերթի մը տուած հարցազրոյցին դժգոհած է Եւրոպայի կեղծաւորութենէն: Ան ըսած է թէ Եւրոպա երկու չափ, երկու կշիռի քաղաքականութիւն կը վարէ Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի հետ յարաբերութիւններուն մէջ: Գլխաւոր պատճառը Հայաստանի սահմանը բանալու ուղղութեամբ Անգարայի կատարուած ճնշումն է, մինչ Երեւան որեւէ ճնշումի ենթակայ չըլլար:

Հարցազրոյցը պատճառ եղած է որ ան կրկնէ ադրբեջանական հողերու Հայերու կողմէ գրաւումին ցաւը, առիթ հանդերձ Հայերու հետ համաձայնութեան եկր մը գտնելու իրենց եղած առաջարկներուն անընդունելի բնոյթը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԷՋՄԻԱԾԻՆ

ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ԱՄԱՎԵՐՋԸ

Յուլիս 6ին Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանին մէջ Գարեգին Բ.ի հանդիսապետութեամբ տեղի ունեցած է ամավերջի հանդէսը: Ներկայ գտնուած են միաբաններ, ծնողներ, դասախօսներ: Տեսուչ Եղիշէ Ա. Քհնյ. Սարգսեանի տարեկան զեկուցումէն ետք յաջողադոյն սաները պարգեւատրուած են "Կայծակեան" հիմնադրամին եւ կաթողիկոսին նուէրներով:

Հուսկ բանքը արտասանած է Գարեգին Բ.: Ճեմարանականները հանդէս եկած են չարականներով ու երգերով:

ՇՈՒՐՋՊԱՐԻՆ ՀԱՇՈՒԵՓԱԿԸ

Մայիս 28ին Արագածի չուրջ բռնուած Միասնութեան շուրջպարին կատմակերպիչ "Նիք-Ապարան" հայրենակցականը Ցայտարարութեամբ մը տեղեկատուութիւն կատարած է նախաձեռնութեան մասին· Ցայտարարութիւնը Յունիս 24ին տեղ գտած է հայաստանեան մամուլին մէջ:

Շուրջպարին գաղափարը ծագած է "Նիք-Ապարան"ի Նոյեմբեր 6ի Համագումարին: 2005 Փետր· 2ին ստեղծուած է համակարգող կոմիտէն, աշխատանքի եօթը խումբով եւ տեղական ենթակառոյցներով:

Գարնան սկիզբը 110250 ծառ տնկուած է Արագածի փէչերուն: Ցետոյ ծովուն մակերեսէն 1·600 մեթր բարձրութեան վրայ Աչտարակ – Ապարան մայրուղիին քով հիմնուած է Հայոց պիրերու 1600–ամեակին նուիրուած Տառքարերու յուշարձան:

Շուրջպարի տօնը սկսաւ Մայիս 27ին· վրանաւաններ հիմնուեցան ուր խմբուեցան հազարաւոր մասնակիցները: Այդ օրը Արագածի փէչերուն 960 վրան կանգնեցաւ, իսկ պիչերը 1600 խարոյկ վառուեցաւ:

Բիւրականէն, Գիւմրիէն, Ապարանէն, Թալինէն, Արթիկէն միաժամանակ 260 հրթիռային չահ ու 300 լապտեր լուսաւորեցին Արագածի չորս զագաթները:

Մայիս 28ին Գարեգին Բ. ուղերձով ու "Հայր մեր"ով սկսաւ քառորդ ժամու շուրջպարը: Արագածը պարուրող 163 քմ·ի վրայ կենդանի չղթայ կազմեցին աւելի քան 326 հազար հոգի· այնքան, որքան հարկաւոր էր երկու անգամ օղակելու համար լեռը:

Մասնակիցները եկած էին Հայաստանի բոլոր մարզերէն, ՀԱՊ-ի երկիրներէն, Մերձաւոր Արեւելքէն, Եւրոպայէն, Ամերիկայէն: Հայերու հետ ձեռք ձեռքի բռնեցին չուրջ 25 ազգի ներկայացուցիչներ: Շուրջպար բռնեցին նաեւ Երեւանի, Սիւնիքի, Շուշիի, Ստեփանակերտի, Սալոնիքի, Պրաթիսլաւայի, Գալիֆորնիայի, Պէյրութի, Երուսաղէմի, Հոնկ-Գոնկի, Մոսկուայի ու այլ բազմաթիւ քաղաքներու մէջ, ինչպէս նաեւ "Կիլիկիա" առագաստանաւուն վրայ: Հայաստանէն դուրս չուրջպար բռնողներու թիւը 20 հազարէն աւելի եղած է:

Արագածի չորս զագաթներուն 3800 – 4090 մեթր բարձրութեան վրայ չուրջպար բռնեցին լեռնագնացներն ու փրկաբարները: Միասնութեան չուրջպարին ամէնէն ցած կէտը եղաւ 860, ամէնէն բարձրը 2100 մեթրի վրայ: Ամէնէն կըրտսեր մասնակիցը երկու ամսական Մարիամ Գրիգորեանն էր, երիցագոյնը 107 տարեկան Թամարա Սարգսեանը:

Մասնակիցներուն բաժնուեցաւ 293 հազար 500 գլխարկ ու 298·500 վկայագիր: Տեղեկատուական գործ կատարեցին Հայաստանէն ու արտասահմանէն 114 լրագրիւներ: Շուրջպարը տեսագրուեցաւ 4 ուղղաթիռէ:

Առողջապահական մտահոգութեամբ ամբողջ տարածքին վրայ 725 առաջնակարգ առողջական կէտ հաստատուեցաւ, 2400 աղբաման դրուեցաւ, լրատարներով ջուրի բաշխում կատարուեցաւ:

"Նիք-Ապարան" հայրենակցականը շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր ձեռնարկատէրերուն, ապահով երթեւեկի, զուժարկու սպասարկումի, կարգ – կանոնի պահպանութեան աշխատողներուն: Համոզուած է որ Մայիս 28ի շուրջպարը աւանդական բնոյթ կ'առնէ եւ ամէն տարի Արագածի փէչերուն միասնութեան օրը կը նշուի բոլոր անոնք որոնք միասին են զօրացնելու Հայոց պետականութիւնը:

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐՊԷՍ ՈՒՂԻՂ ՃԱՆԱՊԱՐՀ

Հայերէնի ուղղագրութեան հարցը կը չարունակէ փակուղիի մը առջեւ մնալ եւ կասկած չկայ, որ քաղաքական արմատներ ունեցող այս թիւնաւորը քաղաքական լուծում մը կը պահանջէ: Ուղղագրութեան 1922ի «ռեֆորմ»ը տեղի ունեցած է որպէս ընդհանուր, համախորհրդային հոլովոյթի մը մէկ մասը, որ ուներ նախ ճուլողական(1), ապա՝ տընտեսական նպատակներ: Օր մը, անչուշտ, պիտի իմանանք, թէ ի՞նչ քաղաքական դրդապատճառներ 1940ին մղած են Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը թեզաւորելու եւ արտօնելու «աբեղեանական» ուղղագրութեան մասնակի բարեփոխումը, որուն հետեւանքը եղած է մասնակի վերադարձ մը դէպի դասական ուղղագրութեան աւանդները: Առայժմ ունինք երկու գոյակցող ուղղագրութիւններ, որոնք փոխադարձաբար իրենց ազդեցութիւններու հիմնական ոլորտներէն ներս կը խուժեն. դասական ուղղագրութեամբ դիրքեր ու թերթեր կը տըպուին Հայաստան, մինչ «խորհրդային» (=«հայաստանեան») ուղղագրութեամբ դիրք ու մամուլ լոյս կը տեսնէ Սփիւռքի մէջ(2):

Ասիկա «բնական» երեւոյթ մըն է, անբընական կացութեան մը մէջ: Մեզի անծանօթ է ուրիշ լեզուի մը գոյութիւնը, որ այսօր երկու ուղղագրութիւն ունենայ, որոնք խորքին մէջ երկու տարբեր լեզուաճիւղերու կամ բարբառներու չէ որ կը համապատասխանեն, ինչպէս այլ լեզուներու պարագային կը պատահի: Վերջին հաշուով, արեւելահայերէնն ու արեւմտահայերէնը, զրեթակերպի որոշ մասնայատկութիւններով հանդերձ, հիմնովին տարբեր ուղղագրութիւններ չեն ունեցած որպէս մեկնակէտ: Ուղղագրութիւնը մէկ էր, նոյնիսկ եթէ ընդունինք, որ միատեսակ, կանոնակարգուած չէր (լեզուական կանոններ հաստատելու եւ պարտադրելու ուժը, երբ նման «հակիչ» մարմիններ կան, պետութեան մը գոյութեան ժամանակաշրջանին կը համապատասխանէ)(3) եւ պահ մը ականջ կախենք այն պնդումին, թէ Ի. գարուն սկիզբը ամէն մարդ իր «խելքը փչած» ձեւով կը գրէր, ինչ որ այդքան ալ ճիշդ չէ, ամէն պարագայի: Սակայն, հիմնական սկզբունքներ կային. արեւմտահայերէնը «հէքեաթ» բառը քանի մը ձեւով կը գրէր(ը), իսկ արեւելահայերէնը «ճամփայ» կը գրէր(բ) եւ ո՛չ թէ «ճամբայ», բայց ոեւէ աշակերտ գիտէր, որ եթէ ուղղագրութեան քննութեան «Հարութիւն» գրէր պակաս նիչ պիտի առնար:

Այս պատճառով է, որ ընդունելով, որ ուղղագրութեան հարց մը գոյութիւն ունի եւ որ դասական հայերէնի ուղղագրութիւնը, որքան որ իր ամենաթունդ պաշտպաններու կողմէ նկատուի անթերի, կատարեալ, փոփոխութեան չենթարկուող եւայլն, եւայլն, հեռու է այդպիսի ըլլալէ, տարբեր առիթներով(4) առաջարկած էինք, որ հեղինակաւոր հայերէնագէտներու, մանկավարժներու, գրագէտներու, վերջապէս՝ մտաւորականներու ժողով մը անհրաժեշտ է, որ խորհրդակցական կարգով սկսի լրջօրէն զբաղիլ «Հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացման ստտարում»ի հարցով, ինչպէս կ'ըսէ Հայաստանի 1993ի լեզուի օրէնքը, ակնարկելով պետութեան դերին: Այդպիսի հաւաք մը, ըստ Հայաստանի Կրթութեան նախարարի տուած գրաւոր հաւաստումին, զոր կարգացինք հանդուցեալ Լեւոն Մխիթարեանի վերջին յօդուածին մէջ (Նոյեմբեր 2004), տեղի պիտի ունենար 2005ին: Տարուան կէսը անցեր է, իսկ այդ գումարումին մասին որեւէ նոր լուրի չենք հանդիպած: Եթէ նորութիւն մը կայ, մեր ուշադրութենէն վրիպեր է, որուն համար ընթերցողին ներողամտութիւնը կը հայցենք:

***

Այդ, նմանօրինակ հաւաքոյթներու աշխատանքային մեկնակէտը, եթէ ջուր ծեծելու եւ խուլերու երկխօսութեան վերածուելու կոչուած ձեռարկումներ պիտի չըլլան, 1922ի հռչակաւոր «զեկրէտ»ը կանխող ուղղագրական վիճակը պէտք է ըլլայ: Այսինքն, ուղղագրական սկզբունքներու այն նուազագոյն համաձայնութիւնը, որուն օրէնքներով հետեւողութեամբ Եղիշէ Զարենցը գրած է «Ամբոխները խելագարուած»ը, իսկ Դանիէլ Վարուժանը՝ «Հեթանոս երգեր»ը: Սեղանի վրայ դնելով ա՛յդ ուղղագրութիւնը, անհրաժեշտ է մտածել թէ ան փոփոխութիւններու կը կարօտի՞: Թերեւս կարելի ըլլայ հանդիպիլ այնպիսի առաջարկներու, որոնք «նոր» ուղղագրութեան մէջ արդէն ընդգրկուած են: Ինչո՞ւ չէ: Եթէ տրամաբանական են ու կը պատշաճին մերօրեայ վիճակին, առանց հիմնովին խաթարելու անցեալի աւանդութեան հետ կապը, փոփոխութիւնները կրնան ընդունելի ըլլալ(5): Կ'արժէ քաղուածաբար մէջբերել 1927ին Փրանսացի հայերէնագէտ Անթուան Մէյէի արտայայտած կարծիքը.-

«Ազգը պիտի հաշուի առնի, որ 1500 տարուց աւելի է, ինչ հայերէնը գրուած է: Հաշուի պիտի առնել աւանդականը՝ յարմարուելով արդի պահանջներին: Ըլլի թերցողը շատ անվարժ պիտի չզգայ իրեն՝ բարեփոխումից առաջ տպագրուած գրքերը կարդալիս...» (6) (ընդգծումը մերն է Վ.Մ.):

Նկատի պէտք է ունենալ, որ եթէ այսօր չատ մը իրանահայերու խորթ կը թուի «հայաստանեան» ուղղագրութեամբ արեւելահայերէն կարդալ, չատ մը հայաստանցիներու՝ «դասական» ուղղագրութեամբ արեւելահայերէն, իսկ չատ մը արեւմտահայերու՝ «հայաստանեան» ուղղագրութեամբ արեւմտահայերէն, հիմնական պատճառը զգաղափարախօսական–քաղաքական չէ, այլ՝ այսպէս ասած «պատկերային» համակարգի փոխադարձաբար օտարոտի բնոյթը: Անձնական օրինակով, «հայաստանեան» ուղղագրութեամբ տպուած արեւմտահայերէն գրութիւններու ընթերցումը խորթ երեւցած է մեր աչքերուն, ինչ որ չէ պատահած «հայաստանեան» ուղղագրութեամբ արեւելահայերէնի պարագային (նկատի չունինք 1922–1940ի՝ «աբեղեանական»ի մերթ անհեթեթ լուծումները): Արդարեւ, հակառակ հոս ու հոն պարբերաբար հնչող ձայներու, այս կամ այն ուղղագրութիւնը սեփականացուցած անհատի մը համար, «միւս» ուղղագրութեամբ կարդալը որեւէ անյաղթահարելի դժուարութիւն չի կրնար ներկայացնել, ո՛չ ալ՝ Համացանցի վրայ «խորհրդային» ուղղագրութեամբ թերթեր կարդալը. դժուարութիւնը «միւս» լեզուաճիւղին անընտել ըլլալուն մէջ պէտք է փնտռել:

Վերոյիշեալը դասալքութեան կոչ մը չէ, ոչ ալ փոխզիջումի առաջարկ մը, ոչ ալ «դասանափոխութիւն» մը: Նախօրօք կատարուած առաջարկի մը թարմացումն է, փորձելով տրամաբանական հիմքերու վրայ դնել ուղղագրութեան խնդրին արծարծումը, որ վերջին 15ամեակին տեղ տեղ իր անվայելչութեամբ ուղղակի անընդունելի մակարդակի հասնող պոռչոտութ ու աւելորդ կիրք զարձած է, այս կամ այն ուղղութեան պաշտպաններու կողմէ, որոնք աւելի վնաս կը բերեն խնդրի քննարկումին, քան «պաշտպանութիւն»: Կ'ընդունինք, որ այսօր հարցը հարկ եղած հրատապութիւնը կորսնցուցած է, նոյնիսկ եթէ մնայուն օրակարգի նիւթ պէտք է ըլլայ, քանի որ, սերունդ անցնելու պարագային, այլեւս իրավիճակը նուիրագործուելու վտանգին տակ պիտի գտնուի:

2005ին նախատեսուած խորհրդաժողովը կամ մեր առաջարկած հաւաքոյթը, կրկնենք, որոշումնատու բնոյթ չունին, այլ՝ զուտ խորհրդակցական: Արդարեւ, քաղաքական արմատներով այս խնդիրը կը պահանջէ քաղաքական լուծում մը: Այդ լուծումը այնպիսին պէտք է ըլլայ, որ մէկ անգամէն թէ՛ միասնականութեան եւ թէ բուն՝ լեզուականն հարցերը որոշ լուծումի մը յանգին: Լուծումը, անշուշտ, յարաբերական է, քանի որ լեզուները ապրող մարմիններ են, հետեւաբար՝ որոշակի կանոններու մշակումն ու թարմացումը ժամանակի ընթացքին թաւալող գործընթաց մըն է:

**

Քաղաքական այդ լուծումը, երբ եւ եթէ կիրարկուի, պէտք է մեկնի դասական ուղղագրութենէն, պարզ ու մեկին մէկ պատճառով. ի սկզբանէ էր այդ ուղղագրութիւնը եւ ո՛չ քէ «Հայաստանեան» ուղղագրութիւնը: Ասիկա պատմական անհերքելի իրականութիւն մըն է, զոր 1922ի «բարեփոխում»ին «պատմական անհրաժեշտութիւնը» դոյզն չափով իսկ չի փոխեր: Անոր ընդունումը ո՛չ յաղթանակ մըն է մէկ կողմին, ո՛չ նուաստացում՝ միւսին:

Թող մեծամիտ անոտիքներու մէջ թաղած ոեւէ քննադատ չգայ պատճառաբանելու, թէ «հայաստանեան» ուղղագրութիւնը պետական պաշտպանութիւն ունի: Եթէ զգայական հակաճառութիւն կը սիրէք, կրնանք յիշեցնել, որ Մեսրոպ Մաշտոցի օրերէն եկող դասական ուղղագրութիւնը Վռամշապուհ Թագաւորի եւ Սահակ Պարթեւի, այսինքն, Պետութեան եւ Եկեղեցւոյ պաշտպանութիւնը ունի, իսկ «դրաբարի ուղղագրութիւն»ը, ինչպէս կը սիրեն զայն կոչել որոշ լեզուաբաններ, հայերէնի՛ եւ ոչ թէ չինարէնի զրաւոր մայր վիճակին ուղղագրութիւնն է:

«Հակակ» զրականութի՞ւն կուտակուած է: Այդ զրականութեան կարեւոր մասը դատապարտուած է փճանալու՝ անորակ թուղթին պատճառով: Ինչ որ փրկուելու արժանի է, ժամանակի ընթացքին կրնայ եւ պէ՛տք է վերհրատարակուի:

Ժողովուրդը «անգրագէ՞տ» պիտի դառնայ: Երկու անգամ ուղղագրութիւն փոխած է Ի. դարուն եւ ո՛չ ոք «անգրագիտութեան» պատրուակը յառաջ բերած է, բացի պնդելու համար, թէ անգրագիտութիւնը պիտի վերնար: Այսօր երեւանցի պատանիները լատինատառ իմակ կը զրեն, թէեւ «արեւելահայերէնի հեչտ ուղղագրութեամբ» իմակ զրելու կարելիութիւնը գոյութիւն ունի...:

Փոփոխութիւնը «հակակ» գումարներու՞ կը կարօտի: Նոյնիսկ եթէ չենք կարծեր, որ այդպէս ըլլայ, յիշեցնենք, օրինակ, որ աւելի զրամ մսխուած է վերջին տասնըհինգ տարիներուն մշակութային եւ ո՛չ մշակութային անհեռանկար ձեռնարկումներու կամ ծրագիրներու սիրոյն, որոնց անցեալ ու ապագայ խնայումով այդ փոփոխութիւնը կրնայ դէթ մասամբ ֆինանսաւորուիլ:

Բայց, յանուն առողջ քննարկումի մը, անհրաժեշտ է հրաժարիլ գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար գոյութիւն ունեցող այն մտայնութենէն, թէ միայն պէտք է քանի մը տասնամեակ եւս սթաթիւ բուռն պահպանել, քանի որ արդէն «արեւմտահայերէնի ուղղագրութիւնը» ինքնըստինքեան պիտի մեռնի լեզուին հետ: Անհրաժեշտ է նաեւ հրաժարիլ այն գաղափարէն, թէ ուղղագրութեան միասնականացումը թոյլ պիտի տայ, որ Սփիւռքը կամ իր նոր սերունդը իր ազգային արմատներուն վերադառնայ: Մէկը անորակելի անարգանք մըն է ազգի կէսին նկատմամբ, նոյնիսկ եթէ այդ կէսը այսօր լրիւ համաձայնութեան չըլլայ: Միասը ազգային ինքնագիտակցութեան հերթական արտայայտութիւն մըն է, քանի որ մէկ ուղղագրութեան կիրարկումը ոչ–հայախօսը հայախօս պիտի չդարձնէ, ինչպէս որ չի՛ եղած 1922էն առաջ: Ընդհանրապէս, անհրաժեշտ է հրաժարիլ այս հարցին փէթիշացումէն, քանի որ ո՛չ լեզուն եւ ոչ ալ ուղղագրութիւնը սուրբ կամ անհպելի իրականութիւններ են:

Վերը զրեցինք «երբ եւ եթէ կիրարկուի», քանի որ մեր խորին համոզումով, ներկայ հանգրուանին հայրենի պետութիւնը ցանկութիւն չունի հարցին լուծումին ձեռնարկելու: «Հայկրենի պետութիւն» ըսելով, նկատի ունինք, որ բոլոր խորհրդաժողովները միայն խորհրդակցական բնոյթ կրնան կրել: Միայն քաղաքական հեղինակութիւն ունեցող մարմին մը քաղաքական որոշում կրնայ տալ:

***

Այս յօդուածը գրեթէ աւարտած էր, երբ «Ազդ» օրաթերթին մէջ կարդացինք Գրիգոր Պըլտեանի հետ կատարուած հետեւեալ հարցազրոյցը (տե՛ս՝ "Ցառաջ" Յունիս 5 եւ 6), ուր ան այս նիւթին չուրջ հետեւեալ տեղին նկատողութիւնները կատարած է.-

«Ուղղագրութեան խնդիրը տարբեր խնդիր մըն է: Ինծի համար յստակ պարագայ մը կայ: Ան, որ փոխած է իր ուղղագրութիւնը, պէտք է վերադառնայ իր տեղը: Գուցէ արեւմտահայերն ալ պէտք է որոշ չափով փոփոխութիւններ ընեն, փոխադարձ հասկացողութեան լաւագոյն եզրերը գտնեն: Կը խորհիմ, որ հարցը աւելի գաղափարական, բաղաքական երեւոյթ է, քան թէ զուտ լեզուաբանական: Նախ պէտք է լեզուաբանները դուրս դրուին այս հարցէն: Ուղղագրութիւնը ազգի մը աւանդութեան, մշակոյթի, պատմութեանը պատկանող երեւոյթ մըն է, ընդհանուր համաձայնութեան մը ենթակայ: Ուղղագրութիւնը բոտի խնդիր մըն է, մենք պէտք է համաձայնինք ընդհանուր բոտի մը շուրջը, ինչպէս այբուբենը ըստեղծելու պարագային: Ինչո՞ւ Մաշտոցը չգործածեց լատինական, յունական այբուբենը, պարզապէս բոտ մը ստեղծեց իր լեզուի համար, որ այդ լեզուի մարդիկ իրարու հետ հաղորդակցին այդ բոտով, ուղղագրութիւնը այդ է, ո՛չ աւելի, ո՛չ պակաս: Պիտի ընդհանուր համաձայնութեան գալ, առանց մէկը միւսին նկատմամբ առաւելութիւն հանդէս բերելու, նոյն բոտով իրարու հետ խօսելու, բառերը նոյն ձեւով տեսնելու"(7):

Եթէ աշխարհը արտայայտող մեր բառերը նոյն ձեւով կարենայինք տեսնել, արդեօք աւելի լաւ պիտի չհասկնայի՞նք զիրար:

Այն ատեն ուղղագրութիւնը պիտի գըտնուէր... իր ուղիղ ճանապարհին վրայ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

---

(1) Տե՛ս· Կարէն Ա· Սիմոնեան, *Կրեմլի յոյժ գաղտնի փաստաթղթերից մի քանիսը*, Երեւան, 2003:

(2) Իրանի արեւելահայերէնը ուղղագրական երրորդ վիճակ մը կը ներկայացնէ այսօր, որ խորհին մէջ նախա–աբեղեանական արեւելահայերէնի (այսինքն, փաստօրէն դասական ուղղագրութեան) տեսքը պահպանած է:

(3) Լեզուի Սպանական Ակադեմիան, օրինակ, սպաներէն լեզուի վերադաս մարմինն է ամբողջ սպանախօս աշխարհին համար, որու որոշումները լեզուական օրէնքի ուժ կը կրեն եւ որու բառարանը, որ պարբերաբար կը հրատարակուի, «մայր» բառգիրքի դեր կը խաղայ:

(4) «Ուղղագրութեան հարցին շուրջ», *Ցառաջ*, 1997 Դեկտեմբեր 19. «Սփիւռքի ուղղագրութիւնը "փրկելու" առաջարկ մը», *Ցառաջ*, 1999 Յուլիս 6:

(5) Նման գաղափար մը արդէն 1987ի Հայերէնագիտական Բ. Միջազգային Գիտաժողովին արտայայտած էր Հ. Լեւոն Զէֆիեանը, բերելով նաեւ օրինակներ (տե՛ս· Հ· Լեւոն Զէֆիեան, *Հայապատում*... *Ներտողային*, Լոս Անճըլըս, 2001, էջ 195):

(6) Մէջբերումը տե՛ս· Հ· Գ· Խաչերեան, *Հայոց համազգային մաշտոցեան համակարգուած միասնական եւ միասկերպ ուղղագրութեան պատմութիւնը* (ԵՒ. դարեր), Լոս Անճըլըս, 1999, էջ 333 (ընդգծումը մերն է· Վ·Մ·):

(7) Մելանիա Բադալեան, «Ստեղծագործ ինքնուրոյնութեան բացայայտման փորձ», *Ազդ*, 2005 Յունիս 25:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՑՐԵՆԻՆ՝
ՀԱՑՐԵՆԻՔ
Հայ գիրերու գիւտի
հազարվեցհարիւրամեակ

Սիրոյ եւ հարազատութեան տուրք

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Փարիզ 2004

ԱՐԱ ԿԻՒԼԷՐ. «ՄԵՆՔ ՄԻՋԱՏՆԵՐ ԵՆՔ. ՊԻՏԻ ԱՊՐԻՆՔ ՈՒ ՄԵԿՆԻՆՔ»

Լուսանկարիչ Արա Կիւլէրի համբաւը տասնամեակներէ ի վեր անդրանցած է Թուրքիոյ սահմանները: Մարդկային մեծութիւններու կամ ճղճիմութեան, սիրոյ ուատելութեան, վաստակին, քըրտինքին, պատերազմին, ցաւերու մասին պատմող անոր լուսանկարները հրատարակուած են մամուլի միջազգային ամէնէն ծանօթ անուններուն էջերուն մէջ: Նայողին տեսնել թելադրող քիչէներ են անոնք, որպէսզի քիչ մը աւելի լաւ ճանչնայ ապրած աշխարհը: Նայելէն տեսնել ա՞նցքը կը կատարուի՞ բոլորին կողմէ: «Ո՛չ» կը պատասխանէ արդէն ճերմակած մազ ու մօրուքով լուսանկարիչը որուն այդ պատասխանին մէջ ամփոփուած է ափսոսանքը, յոռետեսութիւնը, կորսուած աղուոր բաներու ցաւը:

Իրեն հետ ծանօթանալ հարցազրոյց մը կատարած է լրագրողուհի Փընար Սէյլէք, («Ֆոզիլիւր Կիւնեէմ» Մայիս 30): Ժամանակին, կեանքին, իր հարուստ վաստակին մասին հաշուետուղարի մըն է անարդէն լրագրողուհիին էջին ծանօթագրութեան ընդհանուր առղերը խորագրած է. «Արա Կիւլէր. մամուլի լուսանկարիչը, պատմաբանը, փիլիսոփան...»:

Իր ըրա՞ծը. «երբ կեանքէն պատառ մը կը վրցնեմ ու մարդոց կը ներկայացնեմ, կ'ուզեմ որ այդ պատառը անոնց բան մը պատմէ: Կ'ուզեմ պատգամ մը ունեցող լուսանկար մը առնել: Պահու մը ա՛յն երեակը կ'ուզեմ ձեռք անցընել ուր բոլոր իմաստները զանուին»:

«Նախապէս պատմուածք կը գրէի: Ցետոյ տեսայ թէ լուսանկարներով կըրնայի աւելին պատմել: Լուսանկարներու մէջ մինչեւ այսօր թատրոնը կայ: Ժապաւէնը կայ: Կայ յետին փլանը, առջին փլանը. կայ չարագրանք: Իմաստ կը տեսնես: Պատմուածք գրելու գործը լուսանկարներով կը շարունակեմ»:

Ա. Կիւլէր բծախնդրութեամբ կը զանազանէ լուսանկարիչն ու մամուլի լուսանկարիչը: Ինքը երկրորդն է. վճռակտիւ կը մերժէ արուեստագէտի հանգամանքն ալ: «Ցետոյ կը լուսանկարեմ, արուեստ չեմ ըներ: Շատ բնական ձեւով տեսածս մարդոց կը փոխանցեմ: Աւելի մամուլի լուսանկարչութիւն կը կոչուի» կ'ըսէ:

Ներկան որ ամէն իրականութեան ցուցադրութեան ժամանակն է, չի քալէրը զինքը: Դժուար է որ մարդիկ իրարու չեն նայիր այլեւս. աշխարհը կ'ընթանայ տգիտութեան ճամբան բռնած: Ցուռեսս է լուսանկարին, արուեստին տեսակէտէն: «Լուսանկարը չատ մեծ ուժի տէր է: Սակայն մարդիկ անոր իսկ չեն նայիր: Արդէն ան որ կեանքին չի նայիր, ի՞նչ պիտի տեսնէր լուսանկարին մէջ»: Ա.ա համոզումը իրեն մինչեւ իսկ ըսել կու տայ թէ յիսուն տարի եւոք այլեւս արուեստն ալ այսօրուան իմաստը կորսընցուցած պիտի ըլլայ: Պիտի մեռնի: Թերեւս միայն պարը կը շարունակուի: Երաժշտութիւնն ալ կը մնայ որպէս խուլ աղմուկ մը: Ու կարելի չէ այդ ընթացքին դիմադրել:

Ինք նոյն ատեն որպէս պատմաբան կը ներկայացնէ իր անձը: Կ'ըսէ «Ցետոյ կան պատմութիւնը գրի կ'առնեմ ես»: Ժամանակը կը փոփոխէ մարդիկը իրենց հաճոյքներով, արտաքինով. որոշ բաներ զարգացան, սակայն մարդը լմնցաւ, Բնութիւնը հոգեվարքի է: Իր ըրածը այդ փոփոխութեան վկայութիւնն է պարզապէս:

Փոփոխութիւններով կորսուածներէն կ'ափսոսայ ծովուն համար ուր լողալ կարելի էր. հիմա չափազանց աղտոտած է: Ձուկ իսկ չէ մնացած: Ինք Պոլիս մեծցած է ու մանկութեան օրերէն ի վեր լուսանկարած: «Առաջ, կը յիշեմ, Սալաճաքի fոնաfները պարտէզներ ունէին: Դուռները տակաւին աչքիս առջեւն են: Բոլորն ալ ծիրանածաղիկներով ծածկուած էին: Այդ կանաչութեան ընդմէջէն կատու մը կ'անցնէր... հիմա նման բաներ չկան: Ամէն տեղ ինքնաշարժեր կան. վոդոցներուն բերանն ալ կայանատեղիներու պատասխանատուներ: Չես կրնար կառքդ տեղ մը քաշել: Այլեւս այս քաղաքին մէջ չատ դժուար է fոմփոզիսիոն մը գտնել»:

Այժմէականութեան մէջ քաղաքներու, վայրերու իւրայատուկ դիմագիծներուն կորսուտը, միօրինակութիւնը ցաւ կը պատճառէ իրեն: Այլեւս ոչ մէկ քաղաք իւրայատկութիւն մը պահած է: Ուրֆային կու տայ օրինակը. "Հոն կարգ մը փողոցներ կը մնային, չատ դեղեցիկ էր: Պիրէճիքի կամուրջին տակէն հոսող եփրատին մէջտեղը չուան կը չինէին. ամէն կողմ սազուտ էր: Այսօր յայտնի չէ թէ նոյն քաղա՞քն է: Աշխարհի որեւէ մէկ անկիւնը կրնայ ըլլայ: Ի՞նչ քաղաքակըրթութիւն է. Թրքակա՞ն, քրտակա՞ն, հրոռվմէակա՞ն: Բոլոր վայրերը իրարու կը նմանին: Անթալիան ի՞նչ վիճակի հասած է: Զզուելիներու կոյտ մը. ուրիշ որակում չեմ գտներ: Ամէն բան դրամ չահելու հետեւանք է: Անգամ մը որ զբօսաշրջիկը քաղաք մը մոռա, վերջացած է ամէն բան: Զբօսաշրջիկը կը ստեղծէ իր փափաքած աշխարհը ու հասած տեղը տարբեր կեանք մը կը ստեղծէ: Ամէն բան ծախու ապրանքի կը վերածուի"»:

Նոյնն է մարդոց պարագան: Միօրինակութիւնը իշխող է: Մարդիկը կորսնցուցած են իրենց դէմքերը: Առաջ թաղ կոչուած բան մը կար: Հրապարակին վրայ պղպեղաճառով, մսավաճառով, կօշկակարով, պայտարով: Փողոցներ կային. մարդիկ հոն կը նստէին, կը խօսակցէին: Մարդոց միասին գտնուած ժամանակը կրճատուած է: Այսօր փողոցներուն մէկ կառատեղիներէ ուրիշ ոչինչ կայ: Մարդիկ մտած են մեքենէ տուփերու մէջ: Օդ չկայ: Բայց ջիղերը կը վարժուին: Երթեւեքները ատոր համեմատ կը ծնին: Կենդանիներն ալ փճացած են: Հաւերը գործատուներու մէջ կը բուծանուին: Ո՛չ հողին կը կոխեն, ոչ ալ միջատներով կը սնանին: Հորմոններով կ'ուռեցնեն զանոնք. յետոյ մարդիկ անոնց ճուերը կ'ուտեն, որ իրականին մէջ ճու չեն այլեւս: Մարդիկն ալ նոյն ձեւով կը մեծնան: Վաղը գործատէր մը պիտի ըսէ թէ ստորեկըրեայ աշխատանքի համար հինգ հազար հոգիի պէտք ունի. անմիջապէս պիտի արտադրեն:

"– Պոլսոյ պատմութեան մէջ կարեւոր անկիւնադարձներ կան: Օրինակ, որպէս Հայ մը ի՞նչպէս տեսաք այս քաղաքին բեկումը" հարցումին Ա. Կիւլէր կը պատասխանէ. "վստահաբար աշխարհի ամէնէն գէշ Հայը ես եմ: Որպէս աշխարհի բաղաքացի, ուզեցի որ Թուրքիոյ առիթ մը տամ: Շատ բան տուի այս երկրին: Իմ երկիրս է անշուշտ, ինչո՞ւ չտայի: Սակայն Թուրքիա, ինձ ոչինչ տուաւ ինծի":

Հայ ըլլալուն պատճառով արգելք եղած են որ "պետական արուեստագէտ" կոչումին արժանանայ. երբ լրագրողուհին այդ պարագան կը յիշեցնէ, Ա. Կիւլէր կ'ըսէ թէ խոչընդոտող պաշտօնեան անբանին մէկն է: Բայց իր հոգը չէ: "Ի՞նչ կը նշանակէ պետական արուեստագէտ" հարց կու տայ: "Արուեստագէտին պետականը կ'ըլլա՞յ": Ինք չատ աւելի կարեւոր դիրքի վրայ է:

Զրոյցին վերջին մասին մէջ նիւթ կ'ըլլան Սեպտ. 6–7ի դէպքերուն իրեն քաշած լուսանկարները. այդ աղէտը լուսանկարած ու ամբողջ աշխարհին հասցուցած է:

Հօրը պատմութի՞ւնը. 1915էն առաջ հայրը գիւղէն Պոլիս դպրոց կը ղրկեն: Ցետոյ երկար ատեն փնտռած է հայրն ու մայրը եւ չէ գտած: Որբանոցը մեծցած է: Միչտ ուզած է ծննդավայրը Շապինգարահիսար երթալ: Գացած է ի վերջոյ, բայց առանց պտուղը կարենալ ուտելու, մահացած:

Որպէս պատերազմի թղթակից, տեսածները անջնջելի հետք ձգած են Ա. Կիւլէրի վրայ: Այսօր 76 տարեկան է. այլեւս չի կրնար ռազմաղաշտ մեկնիլ: Բայց տեսած ու լուսանկարած է Պորնէոյի գանկի որսորդները, Պաղեստինի պատերազմը, Ամերիկացիներուն Պէրլինի ցամաքահանումը: Գտնուած է Փիլիպպեան կղզիներ, Եթովպիա: Պատերազմը սարսափելի բան է: Պատերազմական միջավայր անգամ մըն ալ չի փափաքիր տեսնել: Կը յիշէ էրիթրէի անապատը ուր թունաւոր օձերը կը վխտային ու մարդիկ կը պատերազմէին: Պատերազմը վախ կը ղձէ մարդոց դէմքերուն վրայ. նաեւ ցաւ, տառապանք, կեղծիք:

– "Այսօր մարդկութիւնը ի՞նչ վիճակի մէջ է, ձեր կարծիքով":

Վերջին հարցումին պատասխանողը կեանքի տաքն ու պաղը չափած, եզրակացութեան յանգած ճամբորդն է որ կ'ըսէ. "Մենք միջատներ ենք. աշխարհին վրան պիտի ապրինք ու մեկնինք: Նախ այս մէկը պէտք է հասկնանք":

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՓԷԹԱՆՔԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ ("Ցառաջ"). –

Մարսէյլի մէջ ամէն տարի Ցուլիսի առաջին չաբաթը տեղի կ'ունենայ "փէթաւիֆի" (գնդաձող – պուլ) մրցում մը, որ կը վայելէ համաշխարհային համբաւ:

Այս տարի արձանագրուող եւ մասնակցողներուն թիւը տասներեք հազարէն աւելի է. կու գան Ֆրանսայի 83 նահանգներէն եւ 16 տարբեր երկիրներէ, ինչպէս Պելժիայէն, Իտալիայէն, Զուիցերիայէն, բայց նաեւ Ճափոնէն: Խումբերը կը բաղկանան երեքական խաղացողէ: Այս տարի առաջին անգամ ըլլալով երբեակ մը մասնակցեցաւ հայկական գոյները ներկայացնելով:

Թէպէտ, այս սպոր-ժամանցը տարածուած չէ Հայաստան, սակայն այս վերջին տարուան ընթացքին հիմը դրուեցաւ գընդախաղի դաշնակցութեան մը: Հայկական խումբը երկու խաղ յաղթական դուրս գալէ յետոյ, պարտուեցաւ երրորդին՝ 128րդ աւարտականներուն: Առաջին մասնակցութեան մը համար պատուաւոր արդիւնք մըն է:

Այս մասնակցութիւնը կարելի եղաւ իրականացնել չնորհիւ Փրովանս-Ալփէնի միութեան նախաձեռնութեան եւ չանքերուն: Այս վերջինը սպորի մարզէն ներս նկատառելի աշխատանք կը տանի Հայաստանի մէջ, թէ՛ մարզիկներու, թէ ախոյեաններու միջազգային դեռին եւ ճանաչում գտնելու գործին մէջ, թէ՛ անոնց մարզական վարձերուն համար տեղական լաւագոյն պայմաններ ստեղծելու ճիգերով:

Փրովանս-Ալփէնի միութիւնը գլխաւորութեամբ իր հիմնադիր նախագահ՝ Յակոբիկ Ալչաուրեանին, միչտ պատնէշի վրայ է, ոչ միայն նման ձեռնարկներու համար, այլ հիմնական ծրագիրներու աշխատանքին մէջ, ինչպէս մարզական համալիրի մը չինութիւնը Դաւթաչէնի մէջ: Նոյնպէս, մարզական ծրագիր մը կը պատրաստէ Ֆրանսայի մէջ Հայաստանի տարուան համար:

Վերադառնալով սկիզբի մեր լուրին, "փէթաւիֆի Մունտիալ"ին, Ցուլիս 4ին, Փրովանս-Ալփ-Քոթ տ'Ազիւրի Շրջանային Մորհուրդի կազմակերպած երեկոյթին ներկայ գտնուեցաւ "Կիլիկիա" առագաստանաւուն անձնակազմը որ յատուկ ուշադրութեան առարկան եղաւ կազմակերպիչներուն. անոնք ողջունեցին հայ նաւաստիները, անդրադառնալով անոնց ծովային արշաւի պատմական իմաստին:

Հայաստան – գնդախաղ հանդիպումը առանձին անվազորդայն արկածախնդրութի՛ւն էր, թէ սիրոյ պատմութեան մը սկիզբը: Ապագան ցոյց պիտի տայ:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Արաբական վրանները չատ գէշ պատրաստուած են: Միայն եռեւի կողմը մինչեւ գետին ծածկուած է, ալ ու ձախ կողմերը կէս կանգունի չափ բացուածք մը ունին, իսկ առջեւի կողմը բոլորովին բաց է:

Թէեւ Ցունիսի մէջ էինք, բայց ինչպէս եգիպտոս, Միջագետք ալ գիշերը միչտ զով կ'ըլլայ, մանաւանդ որ յաճախ Արեւելեան հով մըն ալ կը սկսի փչել:

Այսպէս իմ թեթեւ ծածկոցովս ու մերկ մարմնովս՝ չափազանց կը մսէի, այնպէս որ անհարելի եղաւ քնանալ: Քունիս մէկ արգելքն ալ չուրջս կապուած այծերն էին որոնք հանդարտ չէին կենար եւ չատ ալ գէշ կը հոտէին:

Վրանին մէջ ամէնքը կը քնանային իրենց հետ մաշխարհներուն եւ ոչխարի մորթէ վերարկուներուն ներքեւ: Երանելի՛ մարդիկ, ի՛նչ հանգստաւէտ անկողին, ի՛նչ ճոխութիւն, ի՛նչ պերճանք...:

Այս մտածումներուն մէջ էի երբ ծերունին որ ինձ քիչ մը անդին պառկած էր, քունէն արթնցաւ, գլխուն տակ բան մը փնտռեց եւ չգտնելով չուրջը նայեցաւ: Ցետոյ, ելաւ, քովս եկաւ ու քթին տակէն հայհոյելով՝ վրայէս քաշեց հանեց հէյպէն ու զայն ծրարելով՝ գլխուն բարձ չինեց եւ կրկին քնացաւ:

Ա՛լ վիճակս անտանելի դարձաւ: Հովը ամէն կողմէ վրանէն ներս կը խուժէր ու ես ցուրտէն կը դողդողայի չարունակ: Կը խորհէի որ այս կացութեան մէջ մինչեւ առտու պիտի չկրնայի դիմանալ եւ հիւանդ պիտի իյնայի:

Փորձեցի այծերէն մէկը գիրկս առնել եւ այս կերպով քիչ մը պատսպարուիլ ցուրտին դէմ, բայց չարաճճի կենդանին, որ ինձ չատ աւելի բախտաւոր, սեւ մուշտակ մը հագած էր ու մսողին վիճակէն չէր հասկնար, չուզեց այդ բարիքը ընել ինծի եւ կոտոշներովը սպառնալով փախաւ քովէս:

Քանի գիշերը կը յառաջանար այնչափ կ'աւելնար ցուրտը:

Ծորհեցայ երթալ վրանին կեդրոնը որ բաղդատաբար աւելի պատըսպարուած էր եւ ուր դրուած էին կերակուրի անօթները եւ ալիւրի, ցորենի ու գարիի հակերը: Կրնայի անոնց մէջ ապաստանիլ:

Կամացուկ մը գացի եւ երկու հակերու մէջ տեղաւորուեցայ, բայց ահա՛ պառաւ կին մը որ քիչ մը անդին պառկած էր, արթնցաւ եւ գլուխ հոն տեսնելով սկսաւ.

–Հառամի՛, հառամի, (գող, գո՛ղ), պոռալ:

Ջառուկը կը կարծէր թէ իրենց անօթները գողնալ կ'ուզէի:

Վրանին մէջ ամէնքը արթնցան եւ մարդերէն մին թեւէս բռնելով ու լուտանքներ տեղալով գլուխ դուրս նետեց վրանէն: Ի զո՛ւր կը ջանայի բացատրել թէ բան գողնալու դիտաւորութիւն չունէի, թէ մսելուս համար հոն գացած էի:

Հառամի, կը կրկնէին ամէնքը միաբերան:

Տեսայ ու ծեծ ուտելու հաւանականութիւնն ալ կար, ուստի արագ քայլերով հեռացայ:

Ո՛ւր երթալ սակայն:

Կէս գիշեր ըլլալու էր և լուսինը կը լուսաւորէր ընդարձակ տարածութիւնը: Ձմերորդութիւնս չարունակել անհնարին էր այս վիճակիս մէջ: Կարելի չէր քան հինգ – երեսուն օր տանիլ այդ կեանքը: Որոշեցի վերադառնալ էլ Պուսեռա ձերբակալուելու, բանտարկուելու, ծեծ ուտելու վտանգը աչք առնելով:

Սկսայ արագ արագ քալել նուազ մսելու համար: Վտանգաւոր էր վրաններուն մէջէն երթալը գիշերուան այդ ժամուն: Շուները պիտի յարձակէին վրաս, մարդիկ պիտի արթննային ես, ո՛վ գիտէ, թերեւս գիս գող կարծելով սպաննէին: Ուստի վրանները թողուցի եւ դէպի ամայի դաշտը ուղղուեցայ, այսպէս չեղելով ուղիղ ճամբէն ու Եփրատի եզերքէն:

Բաւական քալելէ ետքը՝ ցախաստան մը եկաւ դէմս որուն մէջէն նեղ արահետ մը կ'անցնէր. այդ արահետը բռնեցի գացի: Ոտքիս տակ մողէսներ ու տեսակ տեսակ սողուններ ժուռ կու գային, հեռուէն կը լսուէր չաքալներու ոռնումը և ամէն վայրկեան կը վախնայի թէ օձերու պիտի հանդիպիմ: Ցանկարծ արահետը վերջացաւ եւ չորս կողմս ցախերը պատեցին: Սոսկալած էի անոնց մէջէն քալել: Այդ փշոտ տունկերը մինչեւ մէջքս կը բարձրանային ու ամէն մէկ քայլիս կը խայթէին մարմինս: Կը զգայի թէ սրունքներս կ'արիւնոտէին եւ սակայն կը չարունակէի քալել:

(Շար. 91)

(Շար· Ա· էջէն)

ըը, յայտարարած է·– "սա պահուս, բոլորս ալ լոնտոնցիներ ենք" :

***

Եւ որովհետեւ բուն իշխողը դրամն է, կը շեշտուի նաեւ թէ ռումբերու պայթումին անմիջական վաղորդայնին, եւրոպական չուկաները զգալի նուազում մը արձանագրած են : Փարիզի մէջ CAC–40ը մինչեւ 4,5% կորսնցուցած է : Աւելի ուշ որոշ հաւասարակշռութիւն մը վերահաստատուած է :

***

Աւարքին բծախնդիր պատրաստութիւնը ենթադրել կու տայ որ 5–6 ամսուան գործ է : Թուականին ընտրութիւնը չատ յստակ չէ : Ամէնէն աւելի նկատի կ'առնուի ժէ·–8ի վեհաժողովը :

Նոյն օրը, Յուլիս 7ին, ալ–Քաիտա այլ զեկոյցով մը կը յայտնէր որ սպանուած է Եգիպտոսի դեսպանը՝ Իհապ ալ–Շարիֆ, որ առեւանգուած էր Յուլիս 2ին : Զեկոյցովը ալ–Քաիտա կը ճշդէ· "Ահաւասիկ ճակատագիրը որ վերապահուած է երկրի մը որ զինակից է Հրեաստանին եւ Քրիստոնեաներուն հետ պայքարելու համար իսկական մահմետականներուն դէմ" : Ջոհ դեսպանը անցեալին ալ թիւ 2ը եղած է Իրայէլի եգիպտական դեսպանատան :

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո վ

ԿԼԻՆԻԿԼՍի վեհաժողովը, հակառակ Լոնտոնի ահաբեկչական արարքին, շարունակեց իր ժողովը Յուլիս 7ին եւ համաձայնութեան մըն ալ եկաւ կլիմային ջերմացման չուրջ : Համաձայնագրին մէջ Ութերը չեշտած են վճռակամութեամբ եւ արագօրէն գործելու իրենց որոշումը : Բարդ բանակցութիւններէ ետք է որ կրնայ եղած է ելք մը գտնել :

"ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԹԱՅՄՋ"ի մէկ աշխատակիցը՝ Ճիւտիթ Միլլըը բանտարկուեցաւ, որովհետեւ մերժեց յայտնել իր աղբիւրը քննութեան մը մէջ, ուր մէկ տող իսկ չէ գրած : Երկու լրագրողներ (մէկը՝ Մաթ Գուպըրն է, Թայմէն) 2003ին տեղեկութիւններ առած էին կառավարական աղբիւրներէ, որոնք կը յայտնաբերէին պաղտնի գործակալի մը գոյութիւնը : Վալերի Փրեյմ, նախկին դեսպան Ուիլսընի կինը ՍԻԱ-ի գործակալ էր : Երկրորդ լրագրողը (Գուպըր) չէ բանտարկուած որովհետեւ իր թերթին տնօրէնութիւնը, հակառակ իր կամքին, Աբդրութեան յանձնած է ուզուած փաստաթուղթերը : Ընդհակառակն Ճիւտիթ Միլլըրի թերթին տնօրէնութիւնը չնորհակալութիւն յայտնած է իր աշխատակցուհիին, որ գործած է "քաղաքացիական անհնազանդութեան մեծ աւանդութեան համաձայն" : Ճ· Միլլըր չորս ամիս բանտարկութեան կրնայ դատապարտուիլ : Խորքին մէջ, հարցը լրագրական ալ չէ, բայց այդ բնոյթը առած է : 2003 Յուլիսին, դիւանագէտ մը՝ Ճ· Ուիլսըն յօդուածով մը նիւ Եորքի Թայմզի մէջ յայտնած է որ Նիժեր գացած էր պաշտօնով եւ հաստատած որ Իրաք իւրանիում չէր առած, հակառակ Պուշի ըսածին : Մեծ աղմուկ կը բարձրանայ եւ Մ· Գուպըր թերթին կայքէջին վրայ կը գրէ թէ բազմաթիւ պաշտօնատարներ յայտնաբերած են Ուիլսընի կնոջ ինքնութիւնը զայն վարկաբեկելու համար : Այս կէտը "դաշնակցային ոճիր է" :

ՄԱԼԹԱ, որ Եւրոպական Միութեան ամէնէն փոքր Հանրապետութիւնն է, 12րդ երկիրն է որ վաւերացուց Եւրոպայի Սահմանադրութեան ուխտը իր Խորհրդարանին 65 երեսփոխաններուն քուէարկութեամբ, այսինքն՝ միաձայնութեամբ :

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲՈՒՅԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ԷՆ 20 : Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեն :

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ : Կ'արժէ 8 Եւրօ :

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"ի

ARMÉNIE
Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés
de 8 Jours et de 12 Jours

Saberatours SevanVoyages

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com

www.saberatours.fr

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE Armavia Արմավիա

Studio VICKEN 2005/2

MUSEE DAUBIGNY
Manoir des Colombières
Rue de la Sansonne
95430 AUVERS-SUR-OISE
tél. / fax 01 30 36 80 20

Exposition
du 13 avril au 11 septembre

«Edgar CHAHINE (1874-1947) Les Femmes, Paris, Venise»

Trois thèmes magnifiquement abordés par le peintre et graveur arménien Edgar CHAHINE, contemporain de TOULOUSE-LAUTREC.

Des portraits insolents et tendres de

FEMMES de toutes conditions : femmes du monde, comédiennes, chanteuses de café-concert, prostituées...

PARIS et son petit peuple laborieux: charretiers et leurs convois dans la capitale en construction, marchandes des quatre saisons, lutteurs et danseuses de corde...

VENISE, ses canaux, sa lagune, aspects connus ou inconnus de cette ville où Edgar CHAHINE fit ses études artistiques en 1893 et 1894 avant de s'installer à Paris en 1895 où il suivit les cours de l'Académie Julian.

Il obtint en 1900 la médaille d'or pour la gravure à l'Exposition Universelle. Comme un grand nombre de ses contemporains, il mit son talent au service des écrivains pour illustrer leurs livres. Citons BAUDELAIRE, FLAUBERT, A. FRANCE, VERLAINE, COLETTE...

Il exécuta des portraits remarquables de ces auteurs célèbres. Enfin, dans les dernières années de sa vie, il revint à ses premières amours, la peinture. Il expérimenta la technique de la tempera, donnant des tableaux colorés et saisissants de la vie de la rue à Paris entre 1942 et 1946.

Le musée DAUBIGNY proposera de ce peintre et graveur plus de soixante-dix œuvres s'échelonnant de 1897 à 1947, véritable témoignage de l'époque traversée par l'artiste.

Edgar CHAHINE a osé montrer les êtres et les choses tels qu'ils sont. Il faut rendre hommage à son honnêteté et à son courage. Une personnalité hors des courants picturaux qui brave les modes et affirme son authenticité.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité

Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :

VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine

la Section «Agnouni» d'Asnières propose pour les **16** et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.

3 points de rencontre le 16 au matin :
— 6h15 Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;
— 7h Square Montholon - rue La Fayette Paris 9e - Métro Cadet;
— 7h30 Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.

Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.

Participation : 120 Euros par personne;
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.

Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

□

La Section **«D. SERENGULIAN»**
d'Issy-les-Moulineaux
organise

une balade sur la Seine

en Bateau-Mouche
suivie
d'un barbecue au Chalet de Vaupereux
le Dimanche 10 juillet
Départ: 10h15 devant la M.C.A.
45 rue de la Défense — Issy-les-Mlnx

Inscriptions auprès de :
— Alice : 01 46 42 90 68
— Annick : 01 47 36 18 09

Հ·Մ·Ը·Մ·–ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

Հ·Մ·Ը·Մ·–Ֆրանսի սկաուտական 21րդ տարեկան բանակումի "Այցելութեան Օր" Կիրակի, Յուլիս 10ին, ժամպվիլի բանակավայրէն ներս, ժամը 11էն 19·–

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս
Խորոված եւ համադամ ուտելիքներ

ԿԷՍՕՐԷ ԵՏ Ք
Սկաուտական արարողութիւններ փաքֆարի ընկերակցութեամբ
Խարուկահանդէս

Կիրակի, Յուլիս 10, ժամադրավայրի հասցէ·–
Centre de Formation des Scouts de France
Château de JAMBVILLE
78440 JAMBVILLE

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՑԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿԱԿԱՂԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
եւ
«ՑԱՌԱՋ - 50» 19€
(Ծաղկափաղ 50-ամեայ հատորներ)

Գիրքը՝ «ՑԱՌԱՋ»ի։
Թղթատարի ծախքը՝ 6 €, հատոր գլուխ։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 12
MARDI
12 JUILLET
2005

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 նւրօ — Վեցամսեայ : 135 նւրօ
Արտասահման : Տար. 300 նւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 նւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 նւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.243 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.243

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ

ՕԱՐԱՓՈՐՁԵՐԷՆ ԵՏՔ

Ընդհանուր ձեւով, խուճապ չկայ երկրին մէջ, ոչ իսկ Լոնտոնի, բայց եւ այնպէս ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են եւ յաճախ պարապ տեղը, բայց, բնական է: Այսպէս, օրինակ, Յուլիս 9ի իրիկունը, ապահովութեան ուժերը պարպած են երկրին երկրորդ քաղաքը՝ Պիրմինկեմը, որովհետեւ մտահոգիչ եւ ստոյգ նկատուած տեղեկութիւններ հասած էին: Քանի հազար հոգի ստիպուած եղած էին հեռանալ քաղաքին կեդրոնէն (ճաշարաններէ, սրճարաններէ, դիշերաթոյներէ, թատրոններէ, սինեմաներէ): Ոստիկանութիւնը հաստատած էր որ ապառնալիքը յատուկ էր, լուրջ, հաւաստի, քաղաքացիներու կեանքին ուղղուած: Ոստիկանութիւնը պայթեցնել տուած է հանրակառքի մը մէջ դտնուող չորս կասկածելի ծրարներ:

Պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն 49 մեռեալ կար, բայց թիւը վերջնական չէ, քանի ծանր վիրաւորներ կան եւ անհետացածներ: Փրկարար ուժերուն գրեթէ անկարելի է դուրս քերել 30 մեթր խորութեան մէջ գտնուող դիակներ: Ջերմութիւնը մինչեւ 60 աստիճան է, հասնելը չատ դժուար եւ դեռ կան առնչեցներ: Այդ վայրը կը գտնուի Քինկս Գրոսի եւ Ռըսել Սքուէրի միջեւ եւ հոն է որ ամէնէն զօրաւոր պայթումը տեղի ունեցած է:

Անդլիացիք, Յուլիս 10ին, կ'ոգեկոչէին նացիական ռմբակոծութիւններուն աւարտին 60ամեակը, ինչ որ առիթ էր որ չեչոտւի նաեւ Բրիտանացիներուն դիմադրական ոգին:

Անհետացածներու մէջ է նաեւ ծագումով Թունուզցի Ֆրանսացի մը (Իհսաք Սլիման) որու հայրը Լոնտոն գացած է տղան գտնելու համար: Մամուլի կարդ մը օրգաններ արձագանգած էին կարդ մը կասկածներու այդ մահմետական երիտասարդին նկատմամբ, բայց հայրը կ'ուրանար նման բան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

"ՔՈՒԻՏ" հանրագիտարանը եւ Ռոպէր Լաֆոն հրատարակչատունը որոշած են վերաքննութեան դիմել, Հայկական Ցեղասպանութեան նկատմամբ իրենց հրապարակումը թերի, ժխտողական նկատող վերաճիռին դէմ: Պատասխանատուները պընդած են թէ նիւթին մասին հաքկաւոր տեղեկատուութիւնը կատարուած էր ու իրենց դատապարտումը արտայայտութեան ազատութեան տեսակէտէն մտահոգիչ կը նկատեն:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ զբօսաշրջական վայրերէն Եգիպտոսի Ջէմմէ գիւղաքաղաքին մէջ ահաբեկչական արարք մը քանի հոգիի վիրաւորուելուն պատճառ եղած է: Պատասխանատուութիւնը ստանձնած է քրտական գինեալ կազմակերպութեան՝ ՓՔՔ-ի բազկներու խումբը: Վիրաւորներէն երկուքը օտար զբօսաշրջիկներ են:

ԼԻԻՔՍԱՆՊՈՒՐ 56,2% համեմատութեամբ "Ա.յո" քուէարկեց Սահմանադրութեան ուխտին, ինչ որ նոր յոյսեր տուաւ Եւրոպայի: Այս փոքրիկ երկրին մէջ, ուր քուէարկութիւնը պարտաւորիչ է, այս դրական պատասխանը յաղթանակեց հակառակ ակնկալութիւններուն: Վարչապետ Ժան-Կլօտ Եունքըր սպառնացած էր հրաժարիլ, եթէ "Ոչ"ը յաղթէր:

ԻՐԱՔի մէջ, Կիրակի Յուլիս 10ին, եօթը ռմբափորձերու ընթացքին առնուազն 34 հոգի մեռած է: Ահաբեկիչները գործածած են պլիաւորաթար ապահովութեան ուժերուն դէմ: Ամէնէն մահացու ռմբափորձը գործուած է քամիքարի մը կողմէ Պաղտատի նախկին օդակայանին՝ Մութանայի մէջ, ուր 19 հոգի մեռած է եւ 41 հոգի վիրաւորուած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ նախագահը Ա.-Ն. Սեզէր, ի վերջոյ ստիպուեցաւ առարկել այն վիճայարոյց օրէնքը որ Թոյլ կու տայ զուբանական ապօրինի զպրոցներու պատասխանատուներուն խուսափիլ բանտէն: Ահրաւէս, այլեւս միայն տուգանքով մը կը փրկուին: Նախապէս նախագահ Սեզէր իր վէթօն դրած էր, բայց օրինագիծը կրկին քուէարկուեցաւ Խորհրդարանին կողմէ եւ այլեւս չէր կրնար ընդդիմանալ երկրորդ անգամ, թէեւ որոշած է դիմել Սահմանադրական Ատեանին: Այս օրէնքը վրդոված է ձախը եւ լաիք շրջանակները, որոնք վախն ունին որ իսլամապաշտ արմատական չարժումներ անհատական զպրոցներ կամ գուբանական ուսման կեդրոններ բանան:

ԳԼՕՏ ՍԻՄՈՆ՝ "Նոր վէպ"ի հիմնադիրը նկատուած, Նոպէլեան գրականէքը, մեռաւ 91 տարեկանին: Նոր վէպը որ ծընունդ առած է 50ական թուականներուն "Մինիւիթ" հրատարակչատան մօտ, սկիզբը համախմբած էր Միշէլ Պիւթոր, Ալէն Ռոպ-Կրիյէ եւ Գլօտ Սիմոն: Երբ, 1985ին կը ստանար գրականութեան Նոպէլեան մրցանակը, կը բացատրէր դատակազմի չուէտացի անդամներուն որ ոչ մէկ իմաստ դտած է իր կեանքին, եթէ ոչ ինչպէս ըսած էր Պարթ Շէյքսփիրէն յետոյ՝ "Եթէ աշխարհը բան մը կը նշանակէ, ուրեմն բան մը չի նշանակեր, բացի անկէ որ դոյութիւն ունի":

ՍՐԵԳՐԵՆԻՑԱՑի 8000 մահմետականներու ջարդին 10րդ տարելիցը կ'ոգեկոչուի (1995 Յուլիս 11) եւ այդ առթիւ չուրջ 50 հազար հոգի կը մասնակցին արարողութեան: Տասը տարի առաջ, պոսնիացի-սերպ ուժերը կը գրաւէին արեւելեան Պոսնիոյ մահմետական այդ շրջանը եւ ցայսօր միջազգային "խիղճը" չէ հանդարտած: Բացայայտ եղած է նաեւ ՄԱԿ-ի անկարողութիւնը, քանի քաղաքը անոր պաշտպանութեան տակ կը դտնուէր:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ վիքթոր Հիւկօ սրահին մէջ է որ Յուլիս 9ին հաւաքուած էր Ընկերվարական կուսակցութեան Ազգային խորհուրդը եւ այդ առթիւ Ֆր. Հոլանտ յայտարարեց թէ անհրաժեշտ է որ կուսակցութիւնը համախմբուի եւ վստահ է որ ինք այդ համախմբողի կարողութիւնը ունի: Առաջին անդամ ըլլալով, նախկին թիւը 2ը (Լ. Ֆապիուս) ղեկավարութեան սեղանը չէր դտնուեր, այլ վերջին կարգը անկիւն մը նստած էր: Տոմինիք Սթրօք-Քահն, ձէք Լանկ եւ ներկայ ղեկավարութեան բոլոր անդամները յայտարարած են որ պիտի հաւաքուին աչնան քննելու համար Ֆր. Հոլանտի բանաձեւը: "Ոչ"ի հոսանքին յաղթականները, ինչպէս օրինակ Ժան-Լիւք Մելանչոն, պնդած են որ պէտք է համախմբուիլ "Ոչ"ի հիման վրայ:

ՓԱՐԻԶի քաղաքապետը՝ Պ. Տըլանոյէ յայտարարած է Յուլիս 11ին, Թաղապետական խորհուրդին առջեւ, որ ամբողջովին կը ստանձնէ Ողիմպիականներու փարիզի ձախողութեան պատասխանատուութիւնը: Դատապարտած է սակայն Թ. Պլէրը եւ իր գործակիցները իրենց վարչակերպին համար Միջազգային Կոմիտէին հետ:

ԻՏԱԼԻԱ, Սպանիայէն եւ Մեծն Բրիտանիայէն ետք սպառնալիքի տակ է եւ Ներքին նախարարը դիմած է Պեռլուսկոնի ղեկավարին որ յատուկ միջոցներ ձեռք առնուին: Ատոնց կարգին կը նախատեսուի բարեփոխել պատժական օրէնսգիրքին թիւ 270 պիս յօդուածը, որպէսզի այլեւս Թոյլ չտրուի դատարաններուն ենթադրեալ ահաբեկիչներ ազատ արձակել, ինչպէս պատահած է անցեալին:

ԱՖՂԱՆ վեց ոստիկաններ գտնուած են գլխատուած, չորս ուրիշներ ալ սպաննուած են Յուլիս 9ին, թալիպաններու կողմէ, բախումէ մը յետոյ երկրին հարաւը:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ ՊՐԱՆՏԸՆՊՈՒՐԿԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Թրքական ճնշումներով զպրոցական ծրագիրներէն հանուելէ ետք հայկական կազմակերպութիւններու, հիմնարկներու ջանքով Պրանտընպուրկի նահանգը որոշած էր կրկին տեղ տալ նիւթին: Յուլիս 8ին նահանգին կրթութեան նախարարը ներկայացուցած է ցեղասպանութիւններու մասին հրահանգներու առաձեռն նոր հաւորը որ պատրաստուած է Պոխումի Սփիւռքի ու ցեղասպանութիւններու հիմնարկին գործակցութեամբ:

Հաւորին խորագիրն է "Ցեղասպանութիւններն ու մարդկութեան դէմ ոճիրները Ի. դարուն": Հոն կը խօսուի ափրիկեան Հերէրօներու, հայկական եւ ռուանտական ցեղասպանութիւններուն մասին:

ԼԱՌՈՒԱՆ ԱԼ ՍՐԲԱԳՐՈՒԱԾ

ՌԱԿ-ի վալանսի "Հրաչ Երուանդ" ակումբը կը տեղեկացնէ թէ իր, երեսփոխան Փ. Լապօնի, քաղաքապետ Լենա Գալանի եւ փոխերեսփոխան Մարլին Մուրիէի ջանքերով սրբագրուած են "Փըթի Լառուս"ի "Երիտթուրք", "Օսմանեան" եւ "Երիտասարդ Թուրքեր" եղբերուն տրուած բացատրութիւնները:

Այդ եղբերուն համար տրուած սահմանումներուն մէջ կը բացակայէր, կամ անորոշ բնոյթ ունէր Հայկական Ցեղասպանութեան մասին տեղեկատուութիւնը, ինչ որ կրնար սխալ հասկացողութեան մղել ընթերցողը:

ՌԱԿ-ը զոհունակութեամբ կը յայտնէ թէ պատկերազարդ "Փըթի Լառուս"ի 2006ի հրատարակութեան մէջ նշուած եբրեք նիւթերը տրուած են ոչ մէկ չփոթի տեղ ձգելու ձեւով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՆՈՐ ՅՈՒՇԱԴՐԱՄՆԵՐ

Կեդրոնական Դրամատունը Մայիս 10-էն չրջանառութեան մէջ դրած է Ա-չիլ Կորքիի ծննդեան հարիւրամեակին եւ Գանձասարի վանքին նուիրուած յուշադրամներ:

Առաջինը ոսկիէ է. մէկ երեսին վրայ կայ նկարիչին դիմանկարը, միւսին վրայ մարը հետ իր պատառոյն դրուագ մը: Պատրաստուած է հազար հատ: Երկրորդը արծաթէ է: Պատրաստուած է 500 օրինակ:

ՊՈԼԻՍ

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆՔԻ ԴԷՄ ՄԻՆՉԵՒ 3 ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՊԱՀԱՆՋՈՒԱԾ

Պոլսոյ Շիշլի թաղամասին պատժականատեանին առջեւ Յուլիս 8ին տեղի ունեցած է "Ակօս"ի խմբագիր Հրանդ Տինքի դէմ թրքութիւնը անարգելու ամբաստանութեամբ բացուած դատը: Անարգանքին ապացոյց կը նկատուի 2004 Փետր. 13ին հրատարակուած անոր մէկ դրութիւնը որուն խորագիրն է "Ծանօթանալ Հայաստանի":

Դատախազը Հ. Տինքի բացակայութեան 6 ամիսէն 3 տարի բանտարկութեան պատիժ պահանջած է անոր դէմ: Որպէս ամբաստանող կողմ ներկայացած են 9 քաղաքացիներ որոնցմէ մէկը պահանջած է որ դատին մասին լուսաբեղեակներու պատրաստած տեղեկագրին մէջ "ցեղասպանութիւն" բառը գործածողին դէմ ալ դատական հետապնդումի ձեռնարկուի: Ի դէպ, նոյն տեղեկագիրը համոզում յայտնած է որ Հ. Տինք յանցաւոր չէ:

Ամբաստանողները ատեանին ներկայացուցած են Մ. Քէմալի մէկ լուսանկարն ալ որ վերջերս որպէս հայկական զեղծարարութիւն թրքական թերթերու Ա. էջը տեղ գրաւեց: Այդ լուսանկարին մէջ Մ. Քէմալի ոտքին տակ կ'երեւի սովամահ երախայ մը. Թուրքերը կը պնդեն որ լուսանկարին բնօրինակին մէջ գետինը չուն մը միայն կայ, Հայերը թէքնիք ճապարուութեամբ մը չունին տեղ մահացած երախային նկարը զետեղած են:

Յուլիս 8ի դատավարութեան Հ. Տինքի փաստաբանները իրենց պաշտպանողականը պատրաստելու ժամանակ պահանջած են ու նիստը յետաձգուած է:

Թ. ԷՐՏՈՂԱՆ

«ՄԵՐ ՊԱՊԵՐԸ ՈՃՐԱԳՈՐԾ ՉԵՆ ԿՐՆԱՐ ԸԼԼԱԼ»

Թուրքիոյ վարչապետը ԱՄՆ-ու այցին դտնուած է Սան Ֆրանսիսքօ եւ Կալիֆորնիա. ունեցած ելոյթներուն ան նիւթ ըրած է հայեւթուրք հակամարտութիւնը, Ցեղասպանութիւնը: Կոչ ուղղած է Ամերիկացիներուն որ չհաւատան Ցեղասպանութեան մասին Հայերու պնդումներուն. "Մենք ի հարկին պատրաստ ենք մեր պատմութեան հետ առերեսումի: Մեր ճակատը բաց է: Մենք կը վստահինք մեր պատմութեան: Կարելի չէ որ մեր պապերը նման բան գործած ըլլան" ըսած է Էրտողան: Այդքանէն ետք ուզած է տակաւին որ ամերիկահայ համայնքը չինի դեր կատարէ հայեւթուրք յարաբերութիւններուն ոլորտին մէջ: Ցեղասպանութիւնը ընդունած երկիրներն ալ առած են իրենց բաժինը, քանի որ Թուրքիոյ վարչապետը չեշտած է թէ "քաղաքական" այդ որոշումները հարցին լուծում չեն կրնար բերել: Անկէ նիւթը առընչելով Ղարաբաղին, Էրտողան կրկնած է Հայաստանին գրաւած չրջաններէն քաշուելու պարտաւորութիւնը, մանաւանդ որ "Հայաստանի անհետաւոտ ու ոչ ողջամիտ քաղաքականութիւնը պատճառ կ'ըլլայ ժամանակի կորուստի":

ԷՆՎԷՐԻՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻԷՆ

Թուրք լրագրող Մուրատ Պարտաքճը որ պարբերաբար հիմն էջեր լոյսին կը բերէ «Հիւրրիյէթ»ի մէջ, ինչպէս վերջերս Թալէաթի սեւ ծոցատետրին պարունակութիւնը («Ցառաջ», Մայիս 7 եւ 10), Յունիս 4–5–6 թիւերուն մէջ ալ Էնվէրի նամակներուն տեղ տուած է: Ան ինչպէս կ'ըսէ լրագրողը, 1914–18 Թուրքիոյ ամէնէն հզօր դէմքը հանդիսանալէ եւթ, Գերմանիա, անկէ ալ Ռուսաստան զացած է, հետամուտ ըլլալով Թուրանական կայսրութեան մը հիմնումին:

Նամակները որոնցմէ լայն հատուածներ հրապարակած է լրագրողը, երեք հատ են. երկուքը ուղղուած են կնոջը որ այդ շրջանին Գերմանիա կը գտնուի, մէկն ալ Մ. Քէմալին որուն իրեն նման իթթիհատականներուն հանդէպ ոչ-բարեկամական ընթացքը վէրտացուցած եւ զայրացուցած է զինք: Նամակներուն երկուքը գրուած են Մոսկուայէն (1921 Յուլիս 16), մէկը Պաթումէն (1921 Սեպտեմբեր 1):

Տարօրինակ է տեսնել թէ կնոջը ուղղուած տողերուն մէջ, ի՛նչպէս պատմութեան մեծագոյն ոճրագործներէն այս մէկը զորովոտ ամուսնի մը, հօր մը, կատաղի զգացումները կ'արտայայտէ. ան ալ ոճիրէն այնքան կարճ ժամանակ եառ:

Այդ նամակներուն մէջ ակնարկութիւն կայ Մ. Քէմալի ժխտական կեցուածքին, նաեւ յոյսը որ Աստուած մեծ է ու ժողովուրդը մօտ առենէն իրականութեան իրագէկ կ'ըլլայ: Գրած է նաեւ գերմանացի մառեչալ Ֆոն Սանտէրսի յուշերէն քաղած ժխտական տպաւորութեան մասին: «Տարօրինակ մարդ» կը կոչէ զայն. յետոյ կը գրէ. «Պատերազմին ինչ լուբան որ կատարուեր է, ինծի է պատասխանատուն: Ինչ անիմաստ ու գէշ բան կայ, ուրիշներու գործն է. անշուշտ գըլխաւորաբար իմս: Ցետոյ միշտ կը խօսի գերմանացի սպաներուն մասին. թուրք սպաներուն հազուադէպօրէն: Վերջապէս, գինուորներուն շնորհ ընելով կը գրէ թէ լաւ սպաներու – այսինքն Գերմանացիներու – ղեկավարութեան տակ լաւ գործ կը կատարեն: Կ'ըսէ թէ թուրք փաշաներու ծանօթ մրցակցութիւնը եւ ատոր հետեւանք իրարու չօգնելու կեցուածքին վերջ տրուած է: Իսկապէս անամօթին մէկն է: Այս պատերազմին այդպէ՞ս պատահած էր»:

Մ. Քէմալին ուղղուած երկար նամակին մէջ ակնարկելով հօրեղբօրը եւ եղբօրը Թուրքիա վերադառնալու արտոնութեան մերժումին, կը գրէ թէ ձիւղ չի գտներ այդ վերաբերումը: Ու անդամ մը եւս կը բացատրէ կացութիւնը, գրելով.

«Ես ջանացի Ղրիմ մնալ ու կովկաս անցնիլ. հակառակ վտանգներու չյաջողեցայ: Տարուան մը ընթացքին երկու անգամ ձերբակալուելով, հինգ ամիս բանտարկուելով, վեց անգամ ալ օդանաւէն իյնալով Մոսկուա եկայ: ...Հակառակն ըլլալով տիրող կարծիքներու, բոլշեւիկութիւն չառաջարկուեցաւ մեզի:

Գալով նիւթական օժանդակութեան. խորհելով որ յարմար կ'ըլլայ տրուածը առնելու սկզբունքին հետեւիլ, բանի որ ատով «Ռուսերը մեզի կ'օգնեն» մտածումը Անատոլուի տրամադրութիւնը կը բարձրացնէ իսկ Եւրոպան «Անատոլուն բոլշեւիկներու հետ համաձայնեցաւ» ըսելով մեզ աւելի զօրաւոր կը դնատէ, ջանացի նիւթական համաձայնութիւնը իրականացնել: Սակայն երբեմն պաշտօնապէս յանուն Անատոլուի էայլ չառի:

Երբ Բաքու եկայ, վստահ ըլլալով որ ո՛չ միայն Թուրքիոյ, այլեւ բոլոր իսլամական երկիրներուն մէջ անմիջապէս ժխտական ազդեցութիւն պիտի գործէր եւ ատիկա Անգլիացիներուն գործին պիտի ծառայէր, համագումարին բացայայտ կերպով ըսի թէ Թուրքիոյ եւ արեւելքի մէջ համայնավարութեան կողմնակից չէի:

... Անգարայի պատուիրակները Ռուսերէն 200 հազար հրացան, եւլն. ուղեցին: Նկատեցի թէ Ռուսերը ատիկա չէին կրնար տալ ու հարցը պիտի ձգձգուէր, ուստի ըսի թէ ինչ որ տային ընդունելի կ'ըլլար ու ջանացի գործը կարելիին սահմաններուն մէջ դնել: Այդ ձեւով մաս մը ռսկի դրամով 15 հազար հրացան, եւլն. առնուեցաւ:

... Երբեմ չմտածեցի Անատոլուի տարած յաղթանակին պատիւը իւրացնել: Պաշտօնապէս յանուն Անատոլուի կառավարութեան ոչ մէկ բանի նախաձեռնելով հանդերձ, չհասկցայ թէ Անատոլուի պատուիրակութեան անդամները ի՛նչ պատճառով իրենց հանդիպած ամէն մէկ Ռուսի կը շեշտէին թէ "Էնվէր փաշան ու ընկերները մեզի հետ կապ չունին"»:

Նոյն նամակին վերջաւորութեան ինվէր կը դժգոհի որ Մ. Քէմալ զինքն ու իր ընկերակիցները անարդարօրէն հակառակորդ, թշնամի կը նկատէ: Կը շեշտէ թէ իրենց համար հիմնականը երկրին փրկութիւնն է: Կը հաւատայ իր զօրակցութիւնը, յաջողութիւն կը մաղթէ: Կը խնդրէ նաեւ որ մեծամտութիւնն ցոյց չըտայ. չտարբերի իրեն դարպասողներէն ու չդիմէ անձի մը կամ հատուածի մը վրայ ճնշում բանեցնելու: Ատիկա անբաղձալի դժգոհութիւններու, խլրտումներու, ապըստամբութիւններու պատճառ կրնայ ըլլալ:

Կրկին ու կրկին ապահովութիւն կուտայ իր ու ընկերներուն կողմէ որ ոչ մէկ պաշտօնի, դիրքի կը ձգտին: Ինք միակ իտէալ մը պիտի հետապնդէ. «Ամ իսլամութիւնը ճգմող Եւրոպայի հրէշին հետ պայքարելու համար իսլամները շարժման մղելն է»:

Նամակին վերջին պարբերութիւնը նիւթ ըրած է իր ու ընկերներուն երկիր վերադարձի հարցը:

«Հիմա դուն գլխաւորաբար իմ ու մեր ընկերներուն վերադարձը չես ուզեր չէ՞: Պատճառն ալ Իբրեւ թէ մեր վերադարձով ծագելիք երկպառակութիւնն է: Մ'ինչդեռ ես ու ընկերներս համոզուած ենք ու եթէ հոն ըլլայինք, այսօր ալ շարունակուող աւելորդ ճնշումներուն պէտք պիտի չըլլար: Որովհետեւ բոլորը պիտի տեսնէին որ մենք ճնշուողները ձեզի դէմ հրահրողներ չենք, այլ հանդարտեցնողներ: Առ այժմ Մոսկուա մնալով դուրսէն երկրին օգնել շարունակելով չենք վերադառնար: Սակայն պէտք է խոստովանինք որ առանց որեւէ օրինական պատճառի մեզ աքսորելի կացութեան մէջ ձգելու ձեր փափաքին յաւիտեան հանդուրժել մեզի համար չափազանց ծանրակշիռ ու նուաստացնող կ'ըլլայ: Այսուհանդերձ, հայրենիքի սիրոյն առայժմ կը հանդուրժենք:

Այն պահուն երբ զգանք որ մեր դուրսը մնալը այլեւս անօգուտ է, թերեւս նոյնիսկ վտանգաւոր, գլխաւորաբար Թուրքիոյ եւ իսլամական աշխարհին համար զոր կ'ուզենք փրկել, պիտի վերադառնանք երկիր: Ահա, այսքա՛ն»:

Նամակը աւարտած է սիրալիր բարեւներով, իսլամութեան եւ հայրենիքին օգտակար մեծ յաջողութիւններու մաղթանքով:

***

Պարտաքչը Էնվէրի թղթակցութեան մասին եռօրեայ հրապարակումին վերջին թիւին (Յունիս 6) մէջ մասեր տուած է կնոջը ուղղուած 1921 Յուլիս 13, 22 եւ 25ի նամակներէն: Սիրոյ, կարօտի արտայայտութիւններով լեցուն են անոնք. կան քաղաքական, պատերազմական նկատումներ ալ: Օրինակ, Էնվէր կը կրկնէ թէ բոլշեւիկներուն հաւատք ընծայել չէ ունենալ, թէ Մ. Քէմալի ընթացքը միշտ չվաւերացնելով հանդերձ կը յուշ որպէսզի երկիրը չտուժէ: Անատոլուի մէջ ծայր առած յունական պատերազմին անմասնակից մնալը մեծ վիշտ կը պատճառէ իրեն: Միշտ կը փորձուի վերադառնալ, բայց վախնալով հետեւանքներէն, ետ կը կենայ:

Երրորդ օրուան թիւին մէջ տեղ գտած է Էնվէրի շամբարանին նկարը, անոր անխոնամ ձգուած վիճակին դժգոհութեան արտայայտութիւններով: Հոն պատանիները սովոր են գնդակ խաղալու, շամբարանին ճակատի, վրան «Էնվէր փաշա» արձանագրութեամբ մասը զարպասի տեղ գործածելով...

***

Մ. Պարտաքչը տուած է նաեւ Էնվէրի տոհմածառը: Մահացած են երեք զաւակները, մէկ թոռը, կ'ապրին երկու թոռները եւ պոռնց երկու զաւակները:

Պատրաստեց՝
Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ՄԱՐԴԻԿ

ԻՄ ԼԵԶՈՒԻ ՄԷՋ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄ Է ԱՇԽԱՐՀԸ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՑԻՑ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՓԻ, ՓՐՈՖ. ՀԵՆՐԻԿ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

– Երկու տարի առաջ մենք նշեցինք Հայաստանում էքիստոնէութեան 1700ամեակը, այսօր պատրաստւում ենք նշել գրերի գիւտի 1600ամեակը, բայց եկէք անկեղծ լինենք, արդեօ՞ք ազգային մեծագոյն այդ տօները մեզանում համընդհանուր տօնականութեան մթնոլորտում են անցնում: Արդեօ՞ք ընդհանուր առմամբ ժողովուրդն ունենում է տօնի գիտակցութիւն: Ձեր կարծիքով ինչո՞վ է բացատրւում այդ երեւոյթը:

– Բոլորովին այլ կերպ եմ մտածում ընդհանրապէս տօների մասին եւ այս տօների մասին մասնաւորապէս: Իմ կարծիքով, տօների սովորութիւնը երէկուայ նախապաշարմունք է: Մեզ տօներ պէտք չեն: Մեզ պէտք է համընդհանուր գիտակցութիւն, որը չկայ: Տօները չեն օգնի նման գիտակցութիւն արթնացնելուն: Տօներով մեր ազգային-քաղաքական-մշակութային գործը առաջ չի գնայ, եւ տօներից չէ, որ մենք պէտք է սպասելիքներ ունենանք: Ո՞ւմ է պէտք տօնը, եթէ օրաւուր մեծանում է բարձրագոյն կրթութիւն ունեցող անգրագէտների բանակը, եթէ չատանում են կիսագրագէտ գիտութիւնների թեկնածուները: Ո՞ւմ է պէտք տօնը, եթէ ամէն օր, ամէն ժամ տարբեր հեռուստաուղիներից տներն են հոսում լեզուական սխալներ: Տարրական սխալներ: Շատ: Ամէն օր, ամէն ժամ: Տօներով կարո՞ղ է այդ խնդիրը լուծուել: Ահազնացող անգրագիտութեան եւ տգիտութեան դէմը տօներո՞վ է, որ մենք պէտք է առնենք: Տօնը ինձ չի ոգեւորում: Ասում են, օրինակ, "Հայոց լեզուի օր": Ի՞նչ է նշանակում սա: Այս խօսքը ես լսում եմ Մորհրդարանից, որտեղ ամէն օր մարդիկ խօսում են սխալ: Ի՞նչ է, այդ օրը նրանք պէտք է խելօքանա՞ն, այդ օրը պէտք է գրագէ՞տ դառնան, հայկաբա՞ն պէտք է դառնան յանկարծ, իսկ մընացած օրերին պիտի շարունակեն իրենց կիսագրագէտ դատողութիւնները: Ողորմելիօրէն ծիծաղելի բան կայ նման յայտարարութեան մէջ: Ի՞նչ է նշանակում "Հայոց լեզուի օր": Հայոց լեզուի օր ամէն օր պէտք է լինի: Ամէն օր:

– Ցաճախ կարելի է լսել, թէ մենք մեր ունեցածը չենք կարողանում լաւագոյնս ներկայացնել օտարներին, դրսում մեզ, մեր արժէքները չեն ճանաչում: Բայց մենք մեր ներսում ի՞նչ գիտենք մեզանից, որտեղի՞ց ենք եկել, ո՞ւր ենք գնում, ի՞նչն է մեզ ապրեցրել:

– Ինդիրը օտարից ճանաչուելը եւ նրա արժեւորումը չէ: Ինդիրն աշխարհին ներկայանալը չէ: Աշխարհիս երեսին ոչ մի քաղաքակիրթ ազգ իր առջեւ չի դրել աշխարհին ներկայանալու խնդիր: Նպատակը աշխարհին ներկայանալը չէ: Մենք մեր հոգեւոր տունը պէտք է ճիշդ կառուցենք եւ մեր հոգեւոր տան գիտակցումը պէտք է ունենանք:

Ես լեզուից եմ միշտ սկսում (լաւ է, որ այսօր խօսակցութիւնը գրերի գիւտի 1600 ամեակի մասին է) եւ ամէն անգամ կըրկնում եմ մի խօսք, որ ասել են տարբեր մարդիկ: Ասել է Վիլհելմ Ֆոն Հումպոլտը՝ "Լեզուն այն տաճարն է, ուր բնակւում է ազգի ոգին": Ասել է Մարթին Հայդեգերը՝ "Լեզուն մեր կեցութեան տունն է": Ասել է Աւետիք Իսահակեանը՝ "Մեր լեզուն մեր հայրենիքն է": Եւ այդքանից յետոյ ողորմելի ու թշուառ է հընչում "լեզուն հաղորդակցութեան միջոց է" խօսքը: Մեր կեանքը գնալով քաղքենանում է աւելի, եւ քաղքենին այն էութիւնն է, որին հանդիպելիս այլեւս ոչ գիտութիւն, ոչ արուեստ, ոչինչ չի դիմանում: Փլւում է, ոչնչանում քաղքենու հայեացքի տակ ամենայն գաղափար: Քաղքենիների միջավայրում ենք ապրում փոքրաթիւ ազգային գիտակցութիւն կրող մտաւորականներս:

– Մենք խօսում ենք այսօրուայ իրականութեան մասին: Բայց ձեր կարծիքով, ապագայում հնարաւո՞ր է, որ երբեւէ նշմարիտ արժէքները դառնան մեզանում չափանիշ, որ դրանցով կարողանանք առաջնորդուել:

– Ձգիտեմ: Գիտեմ մի բան, որ ազգային մշակութային գիտակցութիւնը մեր իրականութեան մէջ միշտ փոքրաթիւ հատուներն են կրել: Մեր նաւը միշտ առաջ են չարժել նուազագոյն ուժերը: Եւ այդպէս է մինչեւ հիմա: Ես սա բնական եմ համարում: Ե՞րբ կը լինի ուրիշ կերպ՝ չգիտեմ, բայց ես հաւատում եմ այդ փոքրաթիւ մարդկանց: Ուրախ ու երջանիկ եմ, որ այդ մարդիկ կան իմ միջավայրում: Թէկուզ մի քանի հոգի, բայց այդ մի քանի հոգին են որոշում հասարակական առաջադիմութիւնը, ոչ թէ քաղքենի ամբոխը:

Այս կէտում ես իրատես եմ: Ձգիտեմ՝ աւելի լաւ կը լինի, թէ՝ ոչ: Բայց դա ոչինչ չի նշանակում, մենք կը չարունակենք աշխատել:

...Իսկ տօներին ես չեմ հաւատում: Այս տօնն էլ, ըստ իս, կը լինի մի սովորական միջոցառում, եւ այդ տօնով անգրագէտները գրագէտ չեն դառնայ: Որքա՞ն կարող է ազդել դա հասարակական գիտակցութեան վրայ: Քիչ, ինչպէս միշտ է եղել: Մենք չենք տեսել տօների արդիւնքները:

– Այսինքն՝ սա էլ մեր պրոբլեմն է:

– Այո, մենք մեծ ազգային խնդիր ունենք: Ձգիտեմ, որքան պիտի անցնի, ուր պիտի հասնի անկախութեան մեր կենսագրութիւնը, որ ազգային գիտակցութիւն ունենանք, մարդիկ հասկանան, որ մեծ ու փոքրը քանակով չի որոշուում, այլ արժէքով, որ Հայոց լեզուն մեծ ու հզօր լեզու է: Ժողովրդի քանակով չի որոշուում լեզուի մեծութիւնը: Այդ լեզուի սահմանները մեծ են: Իմ լեզուի մէջ տեղումն է Աչխարհը, Տիեզերքը: Հայոց լեզուն Տիեզերք կարող է տեղաւորել:

ԱՆԱՀԻՏ ԵՍԱՅԵԱՆ

"Հայոց Աշխարհ"
Յունիս 18

«ԱԿՆ» ՀԱՄՈՅԹԸ ԼԻԿԻՒԺԷԻ ՄԷՋ

Լիկիւժէ քաղաքը Փուաթիւի շրջանի նշանաւոր վայրերէն է ուր կը գտնուի Ցրանսայի հնագոյն սրբավայրերէն մին: Ան Փուաթիէ քաղաքի արուարձաններէն մէկն է այսօր: Գիւղին կեդրոնը կը գտնուի Ս. Մարթէնի վանքը, հիմնուած 361ին, ծագումով հունգարացի նոյնանուն սուրբին կողմէ: Լիկիւժէէն քանի մը մղոն անդին է Լիւղինեան գիւղաքաղաքը որ Կիւկիւոյ հայկական թագաւորութեան վերջին տոհմին պապենական, սեպհական ստացուածքը կը կազմէր: Փուաթիւի շրջանի բոլոր գաւառները հարուստ են յուշարձաններով: Բնականաբար շրջանը ունի նաեւ ճոխ մշակութային կեանք մը որուն մասնակցութիւն կը բերէ "Երաժշտութեան ճանապարհներ" * կազմակերպութիւնը եւ իր նախաձեռնած "Ամառնային երաժշտական օրեր"ը**: Այս կազմակերպութիւնը հիմնուած է Ս. Մարթէն վանքի վանահայր, բենեդիկտեան Հ. Ժան-Փիէր Լանժայի նախաձեռնութեամբ: կազմակերպութեան հետ կը գործակցին աւելի քան քսան տարբեր հաստատութիւններ. թաղապետութիւններ, պետական եւ անձնական հիմնարկներ, Մշակոյթի նախարարութենէն մինչեւ Փուաթիէի համալսարանը: Միութեան հիմնական նպատակն է աշխատիլ "երաժշտութեան իմաստ"ին չուրջ, քաջալերելով ուսուցողական, հետազօտական եւ արտադրական բոլոր նախաձեռնութիւնները: Նպատակին հասնելու համար միութիւնը զանազան միջոցներու կը դիմէ: "Երաժշտութեան ճանապարհը" ամբողջ տարուան ընթացքին դիտաժողովներ, ներկայացումներ, համերգներ, դասախօսութիւններ, ցուցահանդէսներ կը կազմակերպէ, կը քաջալերէ անհատական կամ խմբային հետազօտութիւնները եւրոպական եւ ոչ-եւրոպական բանաւոր աւանդութիւններու վերաբերող, առանց անտեսելու ժամանակակից ստեղծագործութիւնը: Վերջապէս, ան կ'օժանդակէ երաժշտական դրօշներու հրատարակութեան (գրականութիւն եւ ձայնագրութիւն), կամ անոնց տարածման: Կազմակերպութեան գործունէութիւնը ապակեդրոնացած է. իր բոլոր ձեռնարկները տեղի կ'ունենան Վիէն նահանգի զանազան քաղաքներուն մէջ: Բնականաբար ամառնային ամիսները չատ աւելի աշխոյժ են եւ առիթ կու տան բազմաթիւ ձեռնարկներու:

Յուլիս 2 եւ 3ին Լիկիւժէի մէջ տեղի ունեցաւ 2005ի ամրան եղանակին պաշտօնական բացումը: Այս առիթիւ Շաբաթ ժամը 19ին քաղաքապետարանի հանդիսասրահին մէջ քաղաքապետ Պ. Ֆուրթիւրիէ կ'ողջունէր աբբահայր Ժ.-Փ. Լանժան, շրջանի միւս քաղաքապետներուն ներկայացուցիչները, մշակութային, հանրային կազմակերպութիւններու պատասխանատուները, ինչպէս նաեւ Փարիզէն յատկապէս հրաւիրուած "Ակն" համոյթին անդամները, Արամ Քերովբեանի ղեկավարութեամբ:

Բացման արարողութեան կը յաջորդէր "Ակն" երգեցիկ խումբին ներկայացումը քաղաքին պատմական եկեղեցիին մէջ ուր հաւաքուած էր ունկնդիրներու ընտիր բազմութիւն մը: Հայկական հոգեւոր երաժշտութիւնը եւ "Ակն" համոյթը անծանօթ չեն շրջանի երաժշտասէրներուն, քանի որ խումբը քանի մը տարի առաջ արդէն հրաւիրուած էր ամառնային փառատօնին: Ս. Ծնունդի նուիրուած հոգեւոր երգերուն յայտագիրը ամբողջ ժամ մը հմայեց ներկաները: Տաճարին դարաւոր կամարներուն տակ համոյթին 17 անդամները յաջողեցան ստեղծել դրաւիչ մթնոլորտ մը որմէ դժուար եղաւ դուրս գալ: Վիրժինի եւ Արամ Քերովբեան, ժիրայր Զոլաքեան ամենայն նրբութեամբ երգեցին մեներգները ներկաները իրօք մոգնելով Ասչի խորհուրդին մէջ, անկախ այն հանգամանքէն թէ մարդիկ հայերէն կը հասկնային, թէ ոչ: Ունկնդիրները կով չի պաշտպաներ թակարդուած հանրահաւքով ահաբեկչութեան դէմ: Պէտք է երկնաքերին վայրը փոխել ու արդէն աշխատանքը ամիսներու յապաղում ունի: Գործի հրապարակին ծանօթ դէմքերէն Կոլմառ Սալօը որ ուրիշներու օրինակ պիտի ծառայէր, հրաժարած է իր կեդրոնատեղին նոր երկնաքերին մէջ հաստատելու զաղափարէն: Միւս կողմէն, չինութեան կապալառուն հանրային պիւտճէներէ յատկացում կը վնտռէ այն մտածումով որ ապահովութեան նորանոր պահանջները յաւելեալ դրամարներու պիտի կարօտին:

Այս բոլորին մէջ սխալ է կարծել որ ամէն մարդ դժգոհ է: Ընտրուած յատակագիծը չատ համոզիչ չէ, իմաստասիրական բան է: Եւ քիչ չ'ակնոյ թիւը: Կայ նաեւ մեղադրանքի պարագայ մը. մեղադրանքը ուղղուած է Նիւ Եորքի կառավարիչ Փաթաքիի ու քաղաքապետ Պլումպէրկի որ չատ կրաւորական դիրք բռնած են: Եւ երկուքն ալ վերջին չարաբաստիկ հակայարձակումի անցած, յաջորդական ժողովներ կը դրամարեն, զարկ տալով ծանուցողական ձեռնարկներու:

Երկու ամիս մնացած է զոյգ երկնաքերները կործանած ահաբեկչութեան չորրորդ տարելիցին, ու Նիւ Եորքցիները չեն դիտեր տակաւին թէ դեռեղուած հիմնաքարին յաջորդ փուլերը երբ կ'իրականանան:

ՔԱՂՀԱՆ

ՆԻՒ ԵՈՐՔՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ՆՈՐ ԵՐԿՆԱՔԵՐԻՆ

Նիւ Եորքի երկուորեակ երկնաքերները 2001 Սեպտեմբեր 11ի արարքէն ետք նուիրական բանի մը վերածուեցան ու սկսան խորհրդանշել ամերիկեան վճռականութիւնը: Փլատակներուն ամբողջութեամբ մաքրուելէն առաջ իսկ այնքան չատ խօսուեցաւ նոյն վայրին վրայ աւելի փառաւոր նորը կառուցանելու մասին որ ամէն մարդ կը կարծէր թէ քարի վերջին կտորը, հողի վերջին փչուրը վճռցնել էտք անյապաղ պիտի ձեռնարկէր նորէն չինութեան: Սակայն այսօր, մօտ չորս տարի անցած է արարքէն ի վեր ու մանաւանդ փութկոտութիւն մը երեւելի չէ այդ ուղղութեամբ:

Այսուհանդերձ, առաջին քարը դնուած է ու չատեր կը փորձեն երեւակայել ապառաժութեան ելկուորեակ նոր երկնաքերը, անոր մշակութային ընդարձակ բաժինները: Սկիզբը «կրաւնտ պէրօ» կոչուած էր վայրը, խորհրդանշելով արարքին կեդրոնական կէտը. անկէ ի վեր այդ կոչումը այլ իմաստ ստացած է. այսօր չատերու համար կը խորհրդանշէ վայրը ուր ոչինչ կը պատահի: Գոնկրէսին 700 միլիոն տոլարի յատկացումէն տակաւին ոչինչ գործածուած է: Նիւ Եորքի ոստիկանութիւնն ալ նոր երկնաքերի չինութեանն դէմ է, այն մօտեցումով որ ծրագիրը ներկայի վիճակագրութիւնները, Արամ Քերովբեանի ղեկավարութեամբ:

Երգողները ստիպուեցան յաւելեալ հատուածներ մեկնաբանել, ինչ որ ծափի նոր ալիք բարձրացուց տաճարին մէջ: Կիրակի օրը յայտագիրը չարունակուեցաւ Ա. Քերովբեանի դասախօսութիւնով եւ երկրորդ ներկայացումով մը որուն "Ակն" համոյթէն զատ կը մասնակցէր վանքին դպրոցի դասը, ղեկավարութեամբ աբբահօր: Կարելի է ըսել որ այս երկրորդ ներկայացումը լինքնատիպ ու աննախընթաց երեւոյթ մըն էր, քանի որ երկու խումբերը փոխանակութեան եղանակը որդեգրած ըլլալով, դէմ առ դէմ կանգնած, ձայնապահութեան նոյն հիմնէն օգտուելով, յաջորդաբար կը մեկնաբանէին իրենց սեփական աւանդութեան պատկանող գործերէն: Այս փորձը կը միտէր ցոյց տալու արեւելեան եւ արեւմտեան աւանդութիւններուն հասարակաց գիծերն ու տարբերութիւնները: Մեկնելով ներկաներու արտայայտած խանդավառութենէն, պէտք է փորձը դրական եւ տպաւորիչ նկատել:

Կը մնայ յուսալ որ նման ձեռնարկներ բազմանան ապագային, որպէսզի ժողովուրդները երաժշտութեան չնորհիւ իրար ճանչնան եւ բաժնեն իրենց հոգեւոր եւ մշակութային արժէքները: Ամէն պարագայի, Ա. Քերովբեանի ղեկավարած խումբը արժանի մասնակցութիւն բերելով նման բարձրորակ ձեռնարկներու, պատիւով կը տարածէ մեր հոգեւոր դանձերը. դանձեր որոնք դժբախտաբար յաճախ կ'անտեսուին, կամ կ'աղաւաղուին մեր ազգակիցներուն իսկ կողմէ:

ԿՈՐԻԻՆ

* «Chemins de Musique»
Abbaye Saint Martin
86240 Ligugé
www.cheminsdemusique.fr
abbaye-liguge@siloe-librairies.com

** «Les journées musicales d'été», 2-24 juillet 2005.

ԶՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԳԱՂՈՒԹԸ ԳԱՂՈՒԹ

ՔԷՍԱՊԻ «Սահակեան» սրահին մէջ, Մայիս 22ին, տեղի ունեցած է Գրերու Գիւտի 1600ամեակին նուիրուած ձեռնարկ մը: Բացման խօսքը արտասանած է Մարինա Բէնթէգեան, որ Հայ մշակոյթն ու գիրը միջոց մը նկատած է զօրացնելու ազգը եւ անոր կրօնական գիտակցութիւնը: Շեշտած է այսօրուան այն վտանգները որոնք կը խոթարեն հայ ազգի հոգեկան հարստութիւնը, ինչպէս՝ համաշխարհայնացումը: Օրուան բանախօսը եղած է հայերէնի ուսուցչուհի (Հալէպէն) տիկին Լալա Մինասեան, որ մասնէլի ոճով ներկայացուցած է Գրերու գիւտի հանգրուանները: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Եղիշէ քհնյ. Սարգիսեան, որ յիշած է ի մէջ այլոց, թէ տարագրութեան մէջ, ինչպէս հայ մայրը այբուբեն տոպրեցուցած է իր զաւկին, Տէր Զօրի տաք աւազին վրայ:

***

ՔԷՍԱՊԻ (Սուրիա) Սարգարապատ սրահին մէջ, Մայիս 21ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Համօ Օհանջանեան մասնաճիւղի վարչութեան, ելոյթ ունեցած է մանկապատանեկան «Կանթեղ» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ տիկին Գայեանէ Սիմոնեան-Տէրեանի: Սուրիոյ եւ Հայաստանի փառերգներու ունկնդրութենէն ետք, բացումը կատարած է տիկին Վարդենի Դանիէլեան, որ դոյատեւման երաչխիքը նկատած է մշակոյթը, մանաւանդ ապագայնացումի վտանգը դիմագրաւելու համար: Կանթեղ երգչախումբը ունի 121 անդամ: Երգերու ցանկ ներկայացուած է երկու բաժինով: Փակման խօսքը կատարած է Եղիշէ քհնյ. Սարգիսեան:

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Ագարանքիս մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, յուսահատութիւնն ու լքումը կը տիրէր վրաս: Կը մտածէի թէ ուժասպառ հո՛ն, ցախաստանին մէջ պիտի մնամ ու չաքալներուն կեր ըլլամ եւ բարձրաձայն «Ա՛լ կ'օգտէ, ա՛լ կ'օգտէ» կը պոռայի, խօսքս ուղղելով չեմ գիտեր ինչ անագորոյն աստուածութեան մը:

Որչա՞փ տեւեց այս ատնջանքը ժա՞մ մը, թերեւս աւելի, չեմ գիտեր: Վերջապէս ցախաստանէն դուրս ելայ եւ ինքզինքս գտայ աւազուտ դաշտի մը մէջ:

Թէեւ հանդչելու պէտք ունէի, բայց կարելի չէր նստիլ կամ կենալ, որովհետեւ պիտի սկսէի դողդողալ, մինչդեռ քալելով քիչ չատ կը տաքնայի:

Ձախ կողմս, հեռուն, լուսնի լուսով, ծառեր կ'երեւային, նշան մըն էր թէ եփրատը այն կողմն էր եւ դէպի հո՛ն ուղղուեցայ: Կ'ուզէի լուալ ոտքերս ու որքունքներս որոնցմէ արիւնը կը կաթկթէր:

Հասայ վերջապէս գետին եղերքը եւ քիչ մը լուացուելէ ետքը կրկին ճամբան չարունակեցի, այս անգամ չքաժնուելով գետեզրէն: Եւ ահա ինկայ վրանները մէջ, 10–15 չուներ սկսան զիս հալածել: Եւ ո՛չ իսկ գաւազան մը ունէի ինքզինքս պաշտպանելու համար: Ախլայեզօրէն ըսկսայ վազել մինչեւ որ հեռացայ իրենց սահմանէն:

Շուները մինչեւ որոշ սահման մը կը հալածեն օտարականները եւ յետոյ կը վերադառնան իրենց տեղերը:

Այս փորձանքէն ալ ազատելով սկսայ առաջ երթալ: Չափազանց յոգնած էի՝ բայց չէի ուզեր նստիլ չմսնելու համար: Վերջապէս արշալոյսը ծագեցաւ ու քիչ յետոյ արեւը սկսաւ բարձրանալ հորիզոնին վրայ, մինչ լուսինը որ իր լրման մէջ էր, կը խոնարհէր հակառակ կողմին: Հազիւ թէ քիչ մը բարձրացած՝ արեւը սկսաւ տաքցնել զիս: Անդամ մըն ալ զգայի Եփրատի եղերքը, լուացուեցայ ջուր խմեցի ու դէպի աջ դառնալով անապատի ճամբան բռնեցի:

Տաքը կը սաստկանար հետզհետէ եւ ես որ գիշերը ցուրտէն կը դողդողայի, հիմա անտանելի կերպով կը նեղուէի տաքէն:

Ու կը յիշէի Ծննդոց Գրքին պատմութիւնը:

Յակոբ Նահապետ որ Միջագետքի մէջ, քսան տարի, Լաբանի քով ծառայելէ ետքը անոր երկու աղջիկներուն, Լիայի ու Ռաքէլի հետ կ'ամուսնանայ, ու իր հօտերովը եւ ուղտերովը ճամբայ կ'ելլէ իր երկիրը դառնալու համար, Լաբան ետեւէն կը հասնի ու կ'ամբաստանէ Յակոբը թէ իր կուռքերը միասին տարած է: Այնատեն Յակոբ կը սկսի գանգատիլ իր տագրոջ. «Ի՞նչ կ'ուզես ինէ, կ'ըսէ, ա՛լ չքաւե՞ր ինձի ըրածներդ, եօթը տարի Լիային համար, եօթը տարի Ռաքէլին համար ու վեց տարի ոչխարներուն եւ այծերուն համար զիս քովդ դերիի պէս աշխատցուցիր իրրեւ հովիւ»:

– «Ձորեկը տաքը եւ գիշերը ցուրտը կը մաշէր զիս»:

Անոնք որ մեր այստեղերու կլիմանեղուն ծանօթ են միայն, թերեւս տարօրինակ պտնեն Յակոբ Նահապետի բացագանչութիւնը որովհետեւ հոս ամառ գիշերները այնքա՜ն տաք են որքան ցորեկները:

Այնքան քնատ ու յոգնած էի որ հանգչելու համար կը նստէի՝ անմիջապէս աչքերս կը զոցուէին կ'ղջայի որ խոր քունի մէջ պիտի թաղուիմ եթէ ինքզինս չթօթուեմ եւ ոտքի ելլելով չքալեմ:

Երկու հազար քայլ կ'երթայի, քիչ մը կը նստէի ու կրկին երկու հազար քայլ կ'առնէի, քայլերս համբելը տեսակ մը ժամանց կ'ըլլար ինծի համար:

Վերջապէս, ցերեկուան մօտ, հեռուէն նշմարեցի էլ Պուսերայի հին, աւերակ միջնաբերդը որ կարծեցի Բիւզանդական շինուածք մըն է:

Աւիկա երանութեամբ լեցուց ամբողջ էութիւնս: Էլ Պուսերա հիմակ չբախտ մը կը թուէր ինծի եւ հոն հասնիլը երջանկութիւններուն ամէնէն մեծը:

Քայլերս արագեցի ու հասայ Ցուլսուրի եղերքը: Սարսափելի կերպով ծարաւցած էի ու անյագօրէն ջուր խմեցի, յետոյ լըւացուեցայ ու չուրջս դիտեցի որ մօտերը մարդ չկար: Տունս քիչ մը անդին, հազիւ քանի մը հարիւր քայլ հեռուն էր:

Վազն ի վազ զացի առանց մէկու մը հանդիպելու եւ մտայ տունս:

Ստեփան եւ Ատանացի վարժապետին կինը հո՛ն էին:

Քանի մը բառով պատմեցի գլխուս եկած փորձանքները, եւ ինկայ անկողնիս վրայ: Այնչա՛փ յոգնած եւ քնատ էի, որ հակառակ անօթի ըլլալուս, չուզեցի բան մը ուտել եւ նախընտրեցի քնանալ:

Ստեփանը ինձ հաւաստեց թէ փախուստէս տակաւին ո՛չ ոք տեղեկութիւն ունէր:

Երբ իրիկուան դէմ արթնցայ երկու ոտքերս ալ ուռած էին ու չէի կրնար վրանէն կոխել:

(Շար. 92)

Տէր եւ Տիկին Զարեհ Պօյաճեան, զաւակները եւ թոռները,

Տէր եւ Տիկին Ամման Մատիլեան եւ զաւակները Դանիէլ, Ֆիլիփ, Իզապէլ եւ Միւրիէլ,

Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մատիլեան եւ զաւակները Յողիկ եւ Անոյշ,

Պարոն Արա Մատիլեան,

Օր. Մաթիլտ Գառզուհի Մատիլեան,

Պարոն Ժիրայր Մատիլեան,

ինչպէս նաեւ Պօյաճեան, Մորտիկեան, Մատիլեան, Ղազարեան, Կոտոյեան, Կաբապետեան, Ճիրճիրեան, Աբսլանեան ընտանիքները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, մօր, մեծ մօր, մօրաքրոջ եւ հօրաքրոջ՝

ՄԱՐԻԱՄ ՄԱՏԻԼԵԱՆ-Ի

(Ծննեալ ՊՕՅԱՃԵԱՆ)

մահը որ պատահեցաւ Յուլիս 9ին, 91 տարեկանին, իր բնակարանը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Յուլիս 13, ժամը 14·30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին
15 rue Jean-Goujon 75008 Paris
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քրեմլէն-Պիսեթրի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Նախընտրաբար նուէրներ հայկական կազմակերպութիւններ:

"ՅԱՌԱՋ". – Մեր ցաւակցութիւնները Մատիլեան եւ Պօյաճեան ընտանիքներուն:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Յառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առթիւ:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"Ի

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊՈՐՏՕ.– Իրենց հօր՝ Ճիւաւ Տօնիկեանի յիշատակին Տօնիկեան ընտանիքը 150 եւրօ կը նուիրէ "Յառաջ"ին:

ԹԱԺԱԿ ՕՀԱՆԵԱՆ

Նկարիչին երեք յուշահանդէսները տեղի կ'ունենան գրեթէ միաժամանակ հետեւեալ վայրերը.–

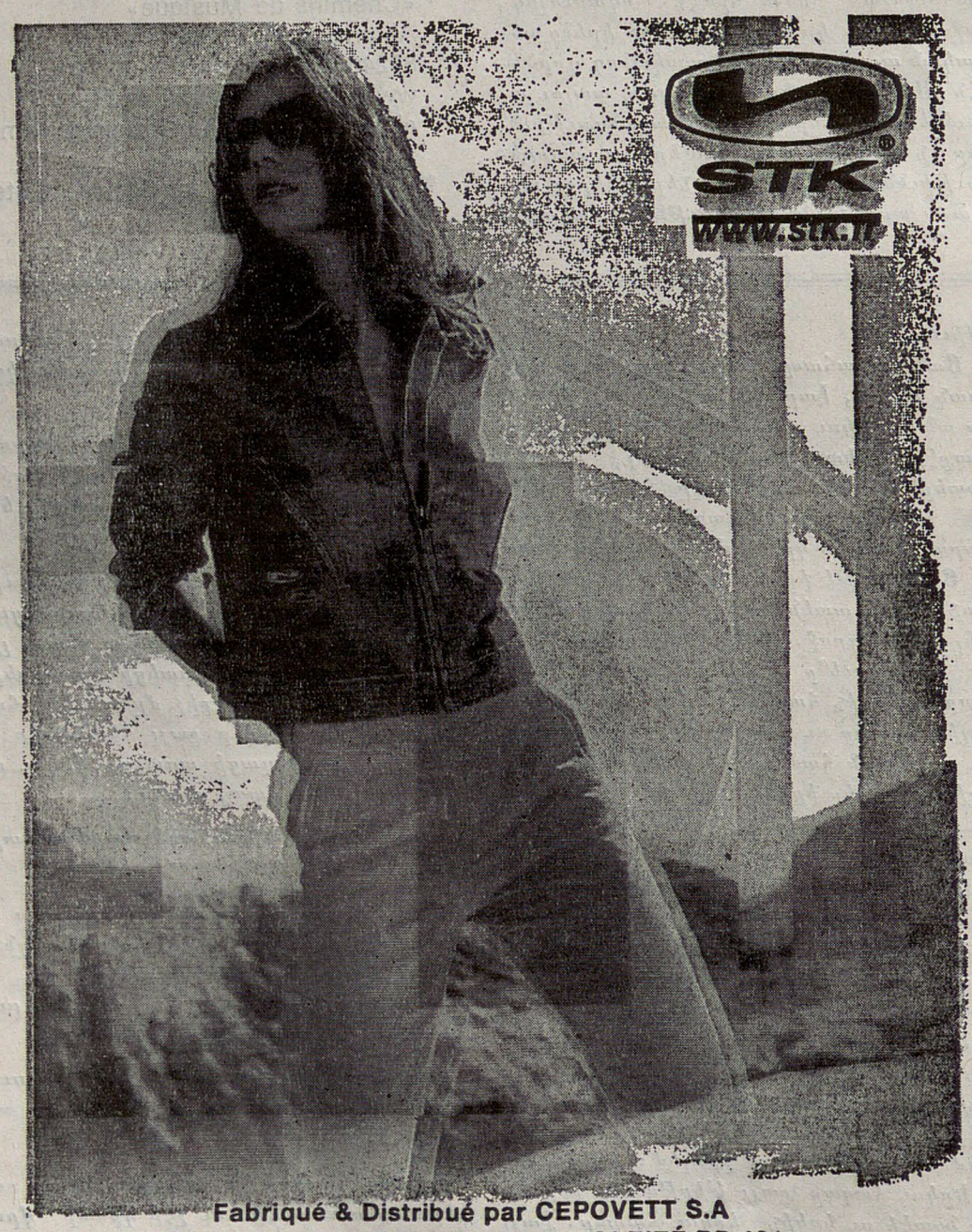
— Château de Blacons, 26400 Mirabel-et-Blacons, jusqu'au 4 septembre.

— Château de Suze-la-Rousse, 26790 Suze-la-Rousse, jusqu'au 11 septembre.

— Médiathèque départementale Diois-Vercors, Die, jusqu'au 30 juillet.

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité

Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.

Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :

VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine

la Section «Agnouni» d'Asnières propose pour les **16 et 17 juillet** de vous y emmener en autocar.

3 points de rencontre le 16 au matin :

— 6h15 Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;

— 7h Square Montholon - rue La Fayette Paris 9e - Métro Cadet;

— 7h30 Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.

Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.

Participation : 120 Euros par personne:
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.

Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

Vient de paraître

CD
Armenian and Iranian Melodies
«HAYREN» Music Band
par l'ensemble **«HAYREN»**
S'adresser aux adresses habituelles (FNAC, Virgin, etc...)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆՐԱՏԱԿ ԱԳՈՒՐՏ ԱԿԱԳԻՆ

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանտուք	135	(161,46)
Ծննդեան	185	(161,46)

Բոլոր ապրելու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս· փակագիծի մէջ ընդհանուր գումարը):

Այս դիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ	12€
ԵՒ	
«ՅԱՌԱՋ - 50» (Տաղկափաթ 50-ամեայ հատոր)	19€

Գնել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի Բաժանորդի Տոմսով՝ 6 €. Հատոր գլուխ:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 13
MERCREDI
13 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԱՍՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·244 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21·244

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 2012

ԱՆՏԵՂԻ ԲԱՆԱՎԷՃ ՄԸ

*Փարիզի քաղաքապետին՝ Պ· Տըլանոյէի յաջորդական յայտարարութիւնները այնպիսի ծաւալ մը առին, որ անտեղի բանավէճի մը ծնունդ տուին: Յուլիս 12ին, Պ· Տըլանոյէ բաւական առանձին կը մնար· Բոլորն ալ աւելորդ ու անտեղի կը գտնէին այն բոլոր մեղադրանքները, զորս Պ· Տըլանոյէ կ'ընէր Անգլիացիներուն հասցէին: Ի՞նչ կ'ըսէր քաղաքապետը: Ճշդիւր եւ փաստացի ամբաստանութիւններէն աւելի, ակնարկութիւններ կ'ընէր կաշառակերութեան, խարդախութիւններու, ապօրինի սիրաշահումներու՝ Միլլազգային կոմիտէի անդամներուն մօտ: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ կ'ըսէ Տըլանոյէ մարզական փէր-փլէէ մը չատ հեռու է եւ ֆրանսական կողմէն իսկ, նախկին ա-խոյեան Ժ·-Գ· Քիլլի կ'ըսէ թէ պէտք է դիտնալ կորնդնել եւ նման արտայայտութիւններ պատիւ չեն բերեր Ֆրանսայի: Լիպերասիոն իսկ իր առաջին էջին վրայ մեծ խորագիրով մը կ'ըսէր (Յուլիս 12)·– "Delanoë dérappe": Եւ ժամանակաշրջանի մը մէջ, ուր Եւրոպացիները եւ մանաւանդ՝ Անգլիացիները աւելի կարեւոր մտահոգութիւններ ունին, այս պատմութիւնը նպաստաւոր չէ Ֆրանսայի, որ սակայն բաւական պէտք ունի նըպաստաւոր կարծիքներու միջազգային բեմին վրայ: Փարիզի քաղաքապետին առաջին յայտարարութիւններուն (Յուլիս 11) անմիջական վաղորդայնին իսկ Անգլիացիք հակազդեցին չատ բուռն կերպով, հակառակ անոր որ Պ· Տըլանոյէ յստակ բան մը չըսեր ըսել ուզելով հանդերձ որ Անգլիացիները խարդախութիւն ըրած են: Բառացի կերպով կ'ըսէ·– "Ձեմ ըսեր որ Անգլիացիները սիրաբանութիւն ըրին (փլըբթէ) դեղին գիծին հետ, գիծէն անդին ալ անցան":

Յուլիս 12ին Տըլանոյէ հիւրն էր Էլքապաշի (Եւրոպա 1 ձայնասփիւռի կայան) եւ միշտ նոյն ձեւով կ'արտայայտուէր: Ինք կ'ուզէ կռթնիլ մէկ թերթի, զոր ամէնէն ձեռնհասը կը նկատէ՝ Էֆիփ, որու նոյն օրուան խմբագրականը իրեն ի նպաստ կը գտնէ եւ կը չարունակէ պնդել որ Թ· Պլէր չէ յարգած կանոնները, պանդոկի սենեակը ընդունած է Միլլազգային Կոմիտէի անդամներ, ինչ որ արդիւնած էր:

Վէճին մանրամասնութիւնները աւելորդ են: Եզրակացութիւնը չատ պարզ է եւ ցաւալի: Բանաւէճը վերածուած է աչիճախի մրցակցութեան մը: Տըլանոյէ կ'ուզէ իր աթոռը փրկել (քանի իր գործելակերպը կը քննադատուի), որու աչք ունի փիէր Լըլուշ (աջ) եւ առիթը չուզեր կորսընցնել: Հեգնանքով կ'ըսէ·– "Երբ պաշօն չես յաջողիր, դատակազմը չես ամբաստաներ": Ի· Ա· Փէ·ի խմբակին նախագահն ալ՝ Գլօտ Կոսկէն քաղաքապետին խօսքերուն մէջ կը տեսնէ "չարամիտ փոքրիկ ամբաստանութիւններ քաղաքի մը հանդէպ որ զոհն է պատերազմի մը եւ գոյց կու տայ աշխարհին որ չէ կորնդուցած դիմադրական իր ոգին": Լիպերասիոն իր խմբագրականով ալ, խրատդրուած "Միլակութիւն", կը դատապարտէ Տըլանոյէն, որ "Լոնտոնցի է ոճրախորճի օրերը, բայց ոչ՝ յաջորդ օրը": Եթէ Լոնտոն խարդախութիւն ըրած է, հարկ էր անմիջապէս ըսել եւ ոչ՝ հինգ օր յետոյ: Պէտք է բողոքը ներկայացնէր Կոմիտէին եւ ծիծաղելի չըլլար յետապայն: Լիպերասիոնի խմբագրականը (Ժան-Միշէլ Թենար) կը թելադրէ վերջակէտ մը դնել, եթէ Փարիզ անարդարութեան դառնութեան զգացումէ մը աւելի բան մը չի կրնար փաստել: Եւ իսկապէս, պարզըւած պատկերը ողբալի է: Այը կ'ուզէ ընկերվարական քաղաքապետին հաշիւը մաքրել կոպտօրէն, մինչ Փարիզ չուզեր քաղել իր ձախողութեան դասերը: Եթէ յաղթանակները զեղեցիկ են, ձախողութիւնները կը ծառայեն դասեր առնելու: Այս ձախողութեան համար Ֆրանսա 40 միլիոն Եւրօ ծախած է:

*
**

Անգլիացիները կը մերժեն բանավէճը: Թոնի Պլէրի բաները ըսած է միայն·– "Անգլիացիները յարգած են Միլլազգային Կոմիտէին դրած կանոնները, ուրիշ ըսելիք չունինք: Եթէ Տըլանոյէ որեւէ փաստ ունի, թող հրապարակէ": Եւ արդէն Անգլիոյ լաւագոյն փաստաբանն է Միլլազգային Կոմիտէին (Սէ·Ի·Օ·) պելժիացի նախագահը Ժագ Ռոժ, որ կուարտիրնի մէջ հեգնանքով կ'արտայայտուի այս հարցին մասին: "Ձեմ կարծեր, կ'ըսէ, որ Թոնի Պլէր դիմած է իր խօսակիցներուն որ Աչխատաւորական կուսակցութեան անդամակցին, այլ յաջողած է համոզել որ պէտք է ի նպաստ Լոնտոնի քուէարկել եւ Լոնտոն յաղթեց որովհետեւ իր ծրագիրը մեծ ծրագիրը մըն էր եւ թղթածրարն ալ աւելի յաղող":

*
**

Եւ ինչպէս ըսինք, այս ամբողջը ալ աւելի կը վնասէ Ֆրանսայի, որ ինչպէս չեշտած է Ժ·-Գ· Քիլլի, պէտք է դիտնալ կորնդնել եւ ողջունել յաղթականը: Տարբական սկզբունք մըն է մանաւանդ մարզական աշխարհին մէջ, եթէ անշուշտ դեռ մարզական ոգի ըսուած բան մը մնացած է···:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Անթիլիասի մէջ ոճրավորձ մը գործըւած է Յուլիս 12ի առաւօտուն, որու հետեւանքով 2 մեռեալներ եւ վիրաւորներ կան: Վիրաւորուած է Պաշտպանութեան նախկին նախարարը՝ Էլիաս Մուրը:

Թոխրհիոց հարաւ-արեւելեան շրջանին մէջ քիւրտ գինեալներու եւ Թրքական գինուորական ուժերու բախումները կը շարունակուին, երկու կողմին զոհեր պատճառելով: "Հարաւային Քիւրտիստան"ի (Իրաք) երիտասարդական կազմակերպութիւնները յայտարարած են որ իրենց շրջանին մէջ Թուրք գինուոր ու Թրքական լրահաւաք գործակալութեան (ՄԻԹ) անդամներ չեն ուզեր տեսնել այսուհետեւ. այդ նպատակով հանրադրութեան ու ի հարկին հացադուլի կը պատրաստուին:

ՄՈՆԱՔՈՑԻ Ալպէր Բ· իշխանին զահակալութիւնը կատարուեցաւ Յուլիս 12ին

(Շար·ը Դ· էջ)

ՁԵՐՆՈՄԻՐԴԻՆ ԲԱՔՈՒԻ ԴԵՍՊԱՆ

Ռուսաստանի նախկին վարչապետ ու "Գազպրոմ"ի նախկին ղեկավար Վիկտոր Ձերնոմիրդին կ'ըսուի թէ Բաքուի դեսպան պիտի նշանակուի: Լուրը հաղորդուած է Բաքուի լրատուիւներուն կողմէ: Ան ներկայիս Ռուսաստանի կիեւի դեսպանն է, իսկ Բաքուի ռուսական դեսպանութեան պաշտօնը ամիսներէ ի վեր տէր չունի: Ձերնոմիրդին մէկն է որ որպէս լաւատեղեակ անձ, բարձր կը գնահատէ Ադրբեջանի վառելիքի ուժանիւթի ոլորտին մէջ տարած աշխատանքը:

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԸ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Յուլիս 10ին Բաքու հասած են Մինսկի խումբին երեք նախագահները՝ Ե· Մերզլեակով (Ռուսաստան), Մթիվըն Ման (ԱՄՆ) եւ Պերնար Քասիէ (Ֆրանսա): Ղարաբաղի խորհրդարանական ընտրութիւնէն եռք անոնց առաջին այցն է հակամարտութեան շրջանը: Յուլիս 11ին նախագահներուն Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարար Մամէդեարովի հետ հանդիպումին նիւթ եղած են Ադրբեջանէն Լեռնային Ղարաբաղի վրայով դէպի Հայաստան ճամբաներու բացումին, դաղթականներու իրենց մշտական բնակավայրերը վերադառնալու հարցերը:

"Լեռնային Ղարաբաղի Ադրբեջանցիներու համայնք"ի ղեկավար ներկայացուցիչ Ն· Բահմանով ըսած է թէ դաղթական Ադրբեջանցիներուն հարցը ամէնէն կարեւորն է, առանց անոնց վերադարձին անկարելի է լուծել կարգավիճակի հարցը: Աւելցուցած է թէ բանակցութիւններու ընթացքը յուսադրիչ է ու աւելի լայն տեղեկատուութիւն կ'ըլլայ Օգոստոս 26ին Կազանի մէջ ուր կը սպասուի որ Հայաստանի ու Ադրբեջանի նախագահները հանդիպում ունենան ՀԱՊ-ի վեհաժողովին շրջանակին մէջ:

Մինսկի խումբին նախագահները նախագահ Ի· Ալիեւի հետ ալ հանդիպում ունենալէ եռք կ'անցնէին Երեւան, տեսակցութիւն ունենալու իշխանութիւններուն հետ· անկէ պիտի երթան Ստեփանակերտ, ԼՂՀ ղեկավարներուն հետ չըւնակելու համար բանակցութիւնները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱՏ

Գ· ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՕԺԱՆԴԱԿԵԼ

Մեծահարուստ Գ· Գրիգորեանի բարեսիրական Լիոնի հիմնարկը Յուլիս 8ին յայտարարած է թէ 60 միլիոն տոլարի նոր յատկացում մը կ'ընէ Հայաստանի, կառավարութեան ծրագրած ենթակառոյցներու աչխատանքներուն սատարելու համար: Գումարը պիտի գործածուի Երեւանի մէջ դպրոցներու եւ ճամբաներու նորոգութեան:

Գրիգորեան նոր յատկացումը որոշած է երկու ամիս առաջ Երեւան կատարած առնակնկալ այցէն եռք: Այդ այցին ընթացքին ան հանդիպում ունեցած էր նախագահ Ռ· Քոչարեանի ու դեկավար բարձրաստիճան դէմքերու հետ:

*
**

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՔՄԲԵԱՄԱՐՏ

Լիթուանիոյ մայրաքաղաք Վիլնիուսի մէջ աւարտած է յունահռոմէական ոճի ըմբչամարտի աչխարհի երիտասարդական ախոյեանութիւնը: 50 քկ· դասակարգին մէջ Շաւիղ Գէորգեան միայն վերջին փուլին պարտուելով արծաթէ մետալ չահած է: Իսկ էջմիածինցի Արթիւր Շահինեան (84 քկ·) արժանացած է պրոնզէ մետալի:

*
**

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Այս մարզին ախոյեանը Հայ է, բայց ո՛չ Հայաստանի մարզիկ: Մկրտիչ Պօղոսեան մասնակցեցաւ Լիոնի մէջ տեղի ունեցած ծանրաբարձութեան աչխարհի ախոյեանութեան, Ռուսաստանի դրօչին տակ: Նովոզրոզդի բնակիչ ծանրաբարձը երկամարտի մէջ 360 քկ· արդիւնքով հրաչակուեցաւ աչխարհի ախոյեան: Իր մարզիչն է Վլ· Սեմեոնով:

*
**

ՁԱՏՐԱԿ

ՖԻՏԷ-ն (ձատրակի միջազգային դաչնակցութիւնը) աչխարհի լաւագոյններու դուցակը հրապարակած է ուր Հայաստանէն Լեւոն Արոնեան 10րդ տեղը կը գրաւէ: Ներկայիս իր վարկանիշը 2724 է· 2700էն վեր կէտ ունեցողները կը դասուին վարպետներու ընտրանիին կարգին:

Հայաստանցի խաղացողներէն Սերգէյ Մովսիսեան (55րդ) եւ Սմբատ Լպուտեան (72րդ) եւս լաւագոյն հարիւրեակին մէջ կը գտնուին:

Լաւագոյն 50 աղջիկներու ցանկին մէջ եւս կան "հան"եր· Լիլիթ Մկրտչեան (24րդ) եւ Էլինա Դանիէլեան (31րդ) ճատրակի աչխարհին մէջ Հայաստանի դիրքը ամրացնող անուններ են:

Երկիրներու դասաւորման մէջ Հայաստան միշտ գտնուած է տասը լաւագոյններու կարգին· Ներկայիս 2618 վարկանիշով 7րդ տեղը կը գրաւէ: Ցուցակին առաջին անունն է Ռուսաստանը (2713), երկրորդը՝ Ուկրանիան (2657), երրորդը ԱՄՆ-ը (2623):

Այրերու համաչխարհային ցանկը կը գլխաւորէ Գասպարով:

«ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՎ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԿԸ ՄԵԾՆԱՅ» Կ'ԸՍԷ ԱՐԱ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Թուրքիա լոյս տեսնող քրտական «Իզգի կիւնտէմ» օրաթերթը Յունիս 28ի եւ Յուլիս 1ի թիւերուն մէջ հարցազրոյց մը հրատարակած է Արա Սարաֆեանի հետ: Ան օսմանեան վերջին շրջանի պատմութեան եւ հայոց արդի պատմութեան երիտասարդ մասնագէտ մըն է: Պրպտումները կատարած է Երեւանի, Պոսթընի, Ուաշինկթընի, Պոլսոյ դիւանները մէջ: Ներկայիս կը դասաւորէ Լոնտոնի «Կոմիտաս» հիմնարկը: Անոր վերջին հրատարակութիւններէն է Սարաֆեանի աշխատասիրութեամբ պատրաստած քննական հրատարակութիւնը բրիտանական «Կապոյտ գիրք»ին որ 1916ին լոյս տեսած է «Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերու վայելած վերաբերումը, 1915–1916» խորագիրով: Հոն ամփոփուած են աւելի քան հարիւր վերապրողներու վկայութիւնները, վաստաթուղթեր, որոնք համադրուած են պատմաբաններ Լորա Պրայսի ու Արնոլտ Թոյնպիի կողմէ:

Ա. Սարաֆեան 2000 թուականէն «Կապոյտ գիրք»ը բաղկացնող նիւթին դիւանները պրպտելով աճերու, վայրերու բուն անուանումները ճշդած, զանոնք զետեղած է 1916ին գործածուած ծածկանուններուն, կարզանիչերուն տեղ, բացատրական մասեր աւելցուցած:

Այս առթիւ աւելորդ չէ նշել որ հատորը «Կապոյտ գիրք» անուանումով ծանօթ դարձած է, որովհետեւ մաս կազմած է բրիտանական կառավարական հրատարակութիւններու կապոյտ շարքին: Այս նոյն հատորին առընչութեամբ էր որ Թուրքիոյ խորհրդարանը որոշած էր նամակով մը դիմել Բրիտանիոյ, անոր պառնակութիւնը անվաւեր յայտարարելու պահանջով:

Երկու լրագրողուհիներու՝ Այչէ Կիւնայի ու Միւժկեան Արփաի կատարած զրոյցին նիւթ եղած են նախ այս հատորին մասին Թուրքիոյ մէջ տարուած վիճարկումը, Հայաստան–Թուրքիա յարաբերութիւնները, ցեղասպանութիւնը, անոր դերակատարները, Թուրքիոյ հանրապետութեան ունեցած դերին հարցը, ճանաչումի հեռանկարին հրահրած վախերը, մտահոգութիւնները:

Հանրապետութեան պատասխանատուութեան մասին հարցումին Ա. Սարաֆեան կը պնդատասխանէ թէ հարցը քաղաքական է: Համաձայնականները թուրքիան մասնատել ուզեցին: Աթաթիւրք քաղաքական դէմքը էր: 1921, 22, 23 տարիներուն Հայկական հարցը փակուած էր այլեւս. լինք ալ չէր ուզեր հոն վերադառնալ: Արդէն բաւարար չափով խնդիր ունէր: Կար քրտական հարցը: Սակայն յայտնի է թէ ուզեց հայկական բնակչութեան վերջին մնացորդացէն ալ փրկուիլ: Հարցը փակել: Ոչ թէ սպանելով, բայց այլ ձեւերով: Օրինակ, վերապրողներու վերադարձը արգիլող օրէնքը Աթաթիւրքի օրով քուէարկուած է:

Կը յիշեցնէ նաեւ թէ 1924ի կանոնադրութիւն մը կ'արգիլէ Հայերու Սինոիէն Մերսին գիծէն աւելի արեւելք բնակեցումը:

Առկէ զատ, Թուրքիայէն մեկնած Հայերուն ձգած ստացուածքը պահանջելուն ալ արգելք է ստեղծած: Ասոր հետեւանքը այն եղած է որ 1928ին Բրիտանիոյ քաղաքացի դարձած Հայերուն իրենց ունեցածը պահանջելու համար քանակի դառերը մերժուած են, քանի որ այդ ստացուածքը «Լքեալ դրյք» կը համարուէր: 1920ի վերջին տարիներուն, 1930ին Տիյարպէքիրի, Կեսարիոյ նման քաղաքներու մէջ մնացած հատ ու կենտ Հայերն ալ նման կիրարկումներով մեկնեցան իրենց բնակավայրերէն: Ասով հոլովոյթը աւարտած կ'ըլլար: Արհնալի «աւարտ» մը չէր, բայց ձեւով մը ամէն պայման ստեղծուած էր որպէսզի մեկնին:

Վերջին հարցումը Թուրքիոյ ճանաչումին պարագան նիւթ կ'ընէ. լրագրողուհին հարց կու տայ թէ պատմութեան հետ հաշուեյարդարի նստելէ խուսափելուն (Թուրքիոյ) պատճառը այն է որ հաշուեյարդարը կատոյցին փլուզումի՞ն պիտի առաջնորդէ:

Արա Սարաֆեան կը պատասխանէ.

«Օսմանեան Թուրքիոյ եւ հանրապետութեան միջեւ պաղափարական չարունակականութիւն մը խնդրոյ առարկայ է: Հետեւաբար օրինաւորութեան հարց մը կը ծագի: Եթէ ընդունիք ցեղասպանութիւնը, ընդունած կ'ըլլաք որ ամբողջ 90 տարի ստած էք, ուսուցիչները ստած են, ստած են հրատարակիչները: Սակայն, ըստ իս, ասիկա կախում ունի հարցին հետ ձեր առերեսումէն: Ես կը հաւատամ որ առերեսումը անպայման կառոյցին վերազումը պիտի չնշանակէ: Հարցը աւելի այս ը՞տարնիին չհերուն առընչուած է: Անոնց որոնց չահը կը պահանջէ որ այսօրուան ընթացքը պահպանուի: Անոնք իրենց չահուն սիրոյն կառոյցին վերազումի վտանգը աչք կ'առնեն: Այսուհանդերձ, կը կրկնեմ. առերեսումը կրնայ վերազումի չառաջնորդել: Ընդունիլը, ճանաչումը մաքրութեան կը տանին: Եթէ չընդունիք, չէք կրնար բաժնելիք ըլլալ ձեզմէ դուրսիններուն –եւ Հայերուն–:

Թուրքիա հասունութեան հասած երկիր է. ապահովութեան տէր երկիր: Հայկական հարցին լուծումը անոր ալ զարգացումին մէկ մասը պիտի ըլլայ:

Առկէ զատ, Հայկական հարցը առընչուած է քրտականին ալ: Պետութեան Հայերուն ըրածը Քիւրտերուն համար ալ սպառնալիք է: Քիւրտերուն ըսել կը նըշանակէ. «կը տեսնէք, մեր ուզածը ըրինք Հայերուն ու անպատիժ մնացինք. անոնց պատահածը կրնայ ձեզի ալ պատահիլ»: Հայկական հարցին լուծումը պիտի սատարէ քրտականին ալ լուծումին»:

Ա. Սարաֆեան կ'աւարտէ լաւատեսութեան արտայայտութիւններով: Իր համոզումը այն է որ Թուրքիոյ 20%ը ֆանթեան մխոումի տէր է. 20%ն ալ ատոր հակադիր, յառաջապահ մարդոցմէ կը բաղկանայ: Կայ մէջտեղի 60%ը: Անոնք չեն գիտեր թէ ինչի պէտք է հաւատան: Առաջին 20%ի խումբը ընկերութեան հակակշիռը ունի, ուժի տէր է ու ազդեցութեան տակ կ'առնէ 60%ը: Այս վերջինները կ'ըսեն. «եթէ եղածը ընդունինք, հայրենիքը կը կորսնցնենք, դուք ալ ձեր ունեցածը կը կորսնցնէք»: Մարդիկը կը վախնան: Սակայն ես համոզուած եմ որ եթէ հաղորդակցութիւն ըլլայ այս մեծամասնութեան, չարքային Թուրքերու հետ, անոնք պիտի ըմբռնեն: Այս պատճառով լաւատես եմ: Կը հաւատամ որ 60%ի հիմնական մասը բարիներէ կը բաղկանայ: Շատ չրջեցայ Անատոլուի մէջ ու խօսակից ունեցած պարզ մարդոցս մօտ ասիկա նշմարեցի միշտ: Երբ կը խօսիք, պատրաստ են ձեզ հասկնալու: Այս պատճառով կ'ուզեմ զալ, խօսիլ. կը հաւատամ որ կ'արժէ ատիկա ընել: Իշխանութեան տէրերը ահա, ասկէ վախ ունին: Գիտեն, թէ աւելի լայնախոհ, աւելի ազատ ընկերութեան մը մէջ պիտի կորսնցնեն իրենց ունեցած զօրութիւնը»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԽԱՉԵՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ 2004-2005 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ

«Խաչէր Գալուստեան» Մանկավարժական Կազմակերպումի Կեդրոնի այս՝ 2004–2005, տարեշրջանը ունեցաւ սովորական եւ մասնաւոր յատկանիշներ, որոնք չատ չտարբերեցին զայն նախորդ տարիներէն: Սովորական յատկանիշները կը վերաբերէին կրթական եւ ընկերամշակութային գործունէութեան, իսկ մասնաւորները՝ կրթական ծրագրերի ամրողջացումին:

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Տարեսկիզբի զեկուցումով տրուած տեղեկութիւններուն վրայ պէտք է աւելնան հետեւեալները..

– Պաշտօնական քննութիւններու աշնանային նստաշրջանին ներկայացող մեր ուսանողուհին՝ Սոնիկ Փամպուքեանը, յաջողեցաւ BTի քննութեան իր երկու ընկերուհիներուն՝ Սալբի Ալբիլեանին եւ Ծովակ Զագըրեանին պէս, որոնք մէկ նիւթի վերաքննութիւն ունէին միայն:

– Ուսանողուհիներու թիւը աւելցաւ մէկ միաւորով ու հասաւ 21ի, 10՝ BTի եւ 11՝ TSի մէջ:

– Հեռակայ ուսումով հետաքրքրուած տիկինը հրաժարեցաւ ի վերջոյ իր ծրագիրէն, բայց այս առիթով պատրաստուած դասանիւթերու ցանկը կը մնայ ի զօրու հաւանական ուրիշ թեկնածուներու համար:

Միւս՝ ծրագիրի ձեւով տրուած, տեղեկութիւնները իրազործուեցան ամբողջութեամբ: Այսինքն ունեցանք 10 դասանիւթ, 5 BTի եւ 5՝ TSի մէջ եւ դասերը խմբուեցան երկու օրուան վրայ՝ հնարաւորութիւն տալու համար ուսանողուհիներուն ժամանակ եւ զբաղ խնայելու:

Աշխատանքները կատարուեցան հետեւողական կերպով տիկին Քորէյլ, պարոն Ապու Նոհրայի եւ վարիչին կողմէ եւ կանգ առին 14 Մայիսին պաշտօնական քննութիւններէն երկու չաբաթ առաջ: Հետաքրքրական պատահական նութեամբ մը չատ ժամանակ ունեցանք աշխատելու, որովհետեւ դրեթէ բոլոր արձակուրդները զուգադիպեցան չաբթուան ազատ օրերուն:

Մայիս 31ին քննութեան ներկայացան 6 ուսանողուհիներ.

Աբրահամեան Սալբի, Գոյմուչաքեան Յասմիկ՝ BTի բաժին, Ապտալլա Ռիմա, Ասատուրեան Փասքալ, Գալֆայեան Էլմոն, Գասպարեան Զեփիւռ՝ TSի բաժին:

Վստահ ենք, որ իրենց նախորդներուն պէս յաջողութեամբ պիտի անցընեն այս քննութիւնները:

Այս բաժինը փակելէ առաջ նշենք, որ Վարիչը ատիպուեցաւ, առողջական պատճառներով, հրաժարիլ մանկավարժական առաքելութեամբ Պոլիս երթալու ծրագիրէն:

ԱՄԲՈՂՋԱՑՈՒՄ

Կրթական մեր ծրագիրը ամբողջացնող առաջին տարրը հեռակայ ուսումին կը վերաբերի: Անոր համար նախատեսուած են ընդամէնը 12 դասանիւթեր՝ հետեւեալ բաշխումով.

Գործնական բաժին

1. Երկու չաբաթ դասալսում մանկապարտէզի մէջ.
2. Երկու չաբաթ դասալսում նախակրթարանի մէջ.
3. Հայերէնի եւ պատմողական նիւթերու տասժամեայ դասաւանդում նախակրթարանի մէջ.

Տեսական բաժին

4. Ընդհանուր մանկավարժութիւն եւ մանկավարժ 10 հեղինակներ.
5. Աճումի հոգեբանութիւն (3էն 18 տարեկան)
6. Մանկական եւ պատանեկան դրականութիւն.
7. Քաղաքացիական կրթութիւն եւ ընկերամշակութային կեցուածքի հարցեր.
8. Թուաբանութեան ուսուցումի կերպ
9. Գիտութիւններու ուսուցումի կերպ
10. Համակարգիչի եւ մանկավարժական արքերու գործածութիւն
11. Հայերէնի բարելաւում
12. Հայերէնի եւ հայ գրականութեան ուսուցումի կերպ
13. Պատմողական նիւթերու ուսուցումի կերպ

Ամբողջացումի երկրորդ տարրը պետական LT վկայականի ծրագիրն է: Անոր պատրաստութիւնը տեղի չունեցաւ անցնող տարեշրջանին, բայց կրնայ կատարուիլ ըստ պահանջի: Բաւական ծանր ծրագիր է, որ չի կրնար սեղմուիլ մեր սովորական տարեշրջանի սահմաններուն մէջ: Կամ երկու տարեշրջանէն պիտի պատրաստենք զայն կամ ալ տասը ամիս տեւող երկար շրջան մը պիտի յատկացնենք անոր պատրաստութեան: Քննութիւնը տեղի կ'ունենայ Օգոստոս ամսուն, այնպէս որ կարելի է Սեպտեմբերէն սկսիլ տեսական աշխատանքի: Գործնական աշխատանքն ալ կարելի է նախորդ ամառը կատարել կամ տարեշրջանի ընթացքին:

21 Մարտին պաշտօնական դիմում կատարուած է պետութեան՝ LTի պատրաստութեան արտօնագիր ստանալու համար:

Այս ձեւով վերջնականօրէն ամբողջացած կ'ըլլայ կեդրոնի կրթական ծրագիրը, որ վստահաբար փոփոխութիւն չի կրեր այլեւս մինչեւ քսանամեակի ատորը:

ԸՆԿԵՐԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

Սովորաբար իրարմէ անջատ կը ներկայացնենք այս երկու մարզերուն վերաբերող մեր ձեռնարկները: Այս տարի, կըրնանք միասին ներկայացնել, տրուած ըլալով, որ մեր կեանքին մէջ ալ հիւսուեցան անոնք. մշակութային ձեռնարկները ընկերային բաժին մը ունեցան, ընկերայիններն ալ՝ մշակութային: Բացի ընդունելութիւններէն, ուսանողուհիի մը տըրուած հիւանդասեի այցելութենէն եւ զասախօսի մը տրուած չնորհաւորական այցելութենէն՝ երախայի մը ծնունդին առիթով, ու տարեդարձներու նչումէն:

Առնոց համար որդեդրեցինք գործնական ձեւ մը. ամիսը անգամ մը տօնեցինք արդ ամսուան ընթացքին ծնած բոլոր անձերուն տարեդարձները:

Նչեցինք նաեւ ուսուցիչներու օրը եւ այդ առիթով ունեցանք դեղեցիկ անակընկալ մը: Ղեկավարութիւն եւ ուսանողութիւն, անկախաբար իրարմէ, մտածած էին իրարու մասին եւ յատուկ պատրաստութիւն տեսած: Կարճ, բայց յուզիչ հանդիպումի մը ծնունդ տուաւ այս խաչաձեւ նախաձեռնութիւնը:

Այլապէս յուզիչ էր օրիորդ Մանուշակ Պօյաճեանի յիշատակին ոգեկոչումը: Իրբեւ Հիմնադրամի Յանձնախումբի անդամ, դասախօսուհի եւ եղիչէ Մանուկեան վարժարանի տնօրէնուհի՝ հանգուցեալը սերտօրէն առընչուած էր մեր կեանքին: Իր անձին ու գործին նուիրուած խօսքերը լաւ նախաբան մը եղան այդ օրուան մեր աշխատանքին:

Մնացած ձեռնարկները այցելութիւններ էին՝ տրուած կամ ընդունուած:

Այսպէս, այցելեցինք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան գիրքերու տարեկան ցուցահանդէսին եւ զացինք զբոսանութ մը՝ մեր ծրագիրին վրայ դիտնուող մանկական ու պատանեկան պարբերականներ եւ գիրքեր տեսնելու: Անիթէն օգտուեցանք կիպ արճարանի մը մէջ սուրճ մը առնելու համար միասին:

Կեդրոնին մէջ ընդունեցանք այցելութիւնը պարոն Շահէ Գալուստեանի եւ պարոն Եուրի Խաչատրեանի: Երկու պարագաներուն ալ հիւրասիրութիւնը, հա-

ԻՍԼԱՄՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՏԻՆՔՈՎ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԱԾ

Օրիանա Ֆալլաչի որ ժամանակակից ամէնէն համբաւաւոր լրագրողներէն է, կրնայ բանտարկութեան պատիժի մը դատապարտուիլ։ 76 տարեկան լրագրողուհին որ լուրջ հիւանդութենէ մըն ալ կը տառապի, ամբաստանուած է "պետական ճանաչում վայելող կրօնք մը" նախատելով։ Այդ կրօնքը իսլամականն է որուն մասին Ֆալլաչի միլիոնաւոր օրինակներով վաճառուած իր հատորին մէջ գրած է թէ Եւրոպան անոր տիրապետութեան ենթարկուելու մօտ է եւ թէ արեւմուտքցի ժողովուրդները անճնատուր կ'ըլլան "Աստուծոյ որդի"ներուն առջեւ։ Եւ քանի որ իրեն դէմ ձեռնարկուած հետապնդումը ոչ մէկ կասկածի տեղ կը ձգէ իր համոզումով ու ատիկա անհանդուրժելի է։ Մանաւանդ տեսնել թէ ինչ անփութութեամբ Արեւմուտքը կը դիմէ դէպի անդունդ, զինք կը խեղթեցնէ։ Ան կը դրէ. "Մարդ չի կրնար ապրիլ առանց իր անցեալը ճանչնալու։ Գիտենք թէ ինչ պատճառով բոլոր միւս քաղաքակրթութիւնները անհետացան. հարստութեան, լաւ կեանքի չափազանցութիւնը, բարոյականութեան, ոգեկանութեան պակասը եղան այդ պատճառները։ Անմիջապէս որ կը հրաժարիք ձեր սկզբունքներէն, արժէքներէն, այն պահուն որ կը ձաղկէք ձեր սկզբունքները, արժէքները, մեռած էք. ձեր ինքնութիւնը մեռած է, ձեր քաղաքակրթութիւնը մեռած է, եւ վե՛րջ"։

"Նուազ առանձին կը զգամ ես դիս, երբ Ռացինկերի դիւքերը կարդամ" կ'ըսէ Ֆալլաչի որուն համբաւը կու գայ բազմաթիւ ղեկավարներու, անոնց կարգին բանակալներու հետ ըրած հարցազրոյցներէն։ Ներկան առանց ղեկավարի չրջան է ի. գարու վերջաւորութենէն ի վեր։ Ռացինկերը, ինչպէս կը չարունակէ անւանել նոր պապը, կ'ընդունի իր զինակիցը։ Նախորդն ալ մարտիկ մըն էր որ աւելին ըրաւ ինքն իրեն, քան ԱՄՆ-ը, Խորհ. Միութեան քանդումին համար, բայց աննկարելի կը նկատէ անոր տկարութիւնը իսլամական աշխարհին դէմ։ Ամբողջ յոյսը կապած է անոր յաջորդին դործունէութեան։

Ինչ կը վերաբերի իր դատին, որուն համար ճչդուած թուականը 2006ի Յունիսն է, կը մերժէ ներկայ գտնուիլ։ Կ'ըսէ թէ նոյնիսկ չի գիտեր թէ մինչեւ գալ տարի ողջ պիտի մնա՞յ։ Հիւանդութիւնը ծանր է ու վախճանին հասած ըլլալ կը թուի։ "Մե՛ղք, կ'ըսէ, կ'ուզէի ապրիլ տակաւին, ոչ միայն որովհետեւ կը պաշտեմ կեանքը, այլեւ կ'ուզէի տեսնել այդ դատին աւարտը։ Վստահ եմ որ յանցաւոր պիտի հռչակուի"։

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆՋՆԱՍՊԱՆՆԵՐԸ

Շատ հազուադէպ չեն մեթրոյի կամ չոգեկառքի երկաթուղիներուն վրայ նետուելով կեանքին վերջ տալու պարագաները։ Ճափոնի մէջ տարեկան չուրջ 800 մահ կ'արձանագրուի այդ ճամբով։ Արդելք ըլլալու համար այդ արարքներուն, երկաթուղւոի ճափոնական ընկերութիւն մը վտանգաւոր անցքերը ներկած է վառ կանաչի մը, այդ գոյնին հոգիները խաղաղեցնող համբաւին վստահելով։ Իսկ փակ կայարաններու մէջ, քարափին պատերուն վրայ հայելիներ զետեղուած են, այն յոյսով որ արարքը ծրագրած յուսահատը ինքզինք տեսնելով հոն, կը հրաժարի մտադրածէն։

Երեւոյթը ուշադրաւ է Ջուիցերիոյ մէջ ալ ուր տարեկան հարիւրի չուրջ են անձնասպանական այդ ձեւի արարքները։ Գնացքատար մը կը բացատրէ որ այդ թիւը ունենալով հանդերձ, տեղեկագիրներուն մէջ երբեք բայէ ի բայ չի գրուիր թէ մահուան պատճառը անձնասպանութիւնն էր։ Այսուհանդերձ, կ'ըսէ. "Երբ մէկը գացած ու գլուխը երկաթուղիին վրայ դրած է, շատ հազուադէպ է որ ընպատակը շոգեկառքին աղմուկը մտիկ ընել ըլլայ"...։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱԶՐՈՆ

ԽՈՍՐՈՎ ԱՍՈՑԵԱՆ

Լոս Անճըլըս 2005

***

ՀԱՍԿ

Պաշտօնական ամսաթերթ
Կաթողիկոսութեան Հայոց Կիլիկիոյ
Թիւ 4, Ապրիլ 2005

Անթիլիաս, Լիբանան

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ՅՈՒՆԻՍ 29 - ՅՈՒԼԻՍ 2

Հայ բժիշկներու իններորդ համագումարը տեղի ունեցած է Սան Ֆրանսիսքոյի այն պանդոկին մէջ (Կրան Պալօ) ուր 1945ին ստորագրուած է ՄԱԿի համաձայնագիրը։ Բացումին ուղերձներ արտասանած են Հայաստանի ու Ղարաբաղի առողջապահութեան նախարարները Նորայր Դաւիթեան եւ Զոյա Լազարեան, արտ. գործերու նախարարին կինը բժ. Նանի Ոսկանեան, քաղաքին առողջապահութեան տնօրէնութեան նախագահը Մ. Գաց, Հայաստանի Լոս Անճելըսի հիւպատոսը Գ. Կիրակոսեան։

Բժշկական զանազան մարզերու նուիրուած դեկուցումներով հանդէս եկած են ԱՄՆէն (47), Հայաստանէն (36), Գանատայէն (7), Ֆրանսայէն (3), Զուիցերիայէն (2), Անգլիայէն (1), Հունգարիայէն (1), Աւստրալիայէն (1), Արժանթինէն (1), Ճափոնէն (1) բժիշկներ։

Որոշուած է երկու տարի ետք յաջորդ համագումարը կազմակերպել Երեւանի մէջ։

ԱՄԷՆ ՄԱՐԴ ՕՏԱՐԱՏԵԱՑ ՉԷ

Հոլանտայի հիւսիսային կողմը փոքր բնակավայր մըն է Մարումը։ 1500 բնակիչ ունի։ Մինչեւ քանի մը ամիս առաջ հոն ապաստանեալներու կեդրոն մը կար։ Այսօր չրջանը ամայացած է, ապաստանեալի դիմում ընողները –Աֆղաններ, Սոմալցիներ, Սուրիացիներ, Հայեր– մեկնած են ու կեդրոնը փակուած։ Փոփոխութիւնը արդիւնք է երկրին կառավարութեան կիրարկած քաղաքականութեան որ չատ խստացած է վերջերս քաղաքական ապաստան խնդրողներու հանդէպ։

Դիմումի 400 ափրերը կամ գաղտնօրէն Գերմանիա անցած են, կամ իրենց երկիրը վերադարձած։ Տարօրինակը այն է որ տեղացիները ուրախ չեն անոնց մեկնումով։ Կ'ըսեն թէ գանազան երկիրներու ապաստանեալները գոյն ու թարմութիւն կու տային իրենց չրջանին։ Գնումներ կ'ընէին գիւղի կեդրոնի հանրախանութէն ու նոր ուժ կը հայթայթէին տեղական Ֆութպոլի խումբին։

Տարօրինակ է որ կեդրոնին բացումի օրերուն տեղացիները շատ զգուչաւոր էին։ Կը վախնային որ իրենց հանդիստը կը խանգարուի։ Բայց փակումէն ի վեր կարօտը զգալի է Աֆղան, Հայ, Սուրիացի, Ափրիկեցի խումբերուն։ Պատճառը այն է որ մեծ հարցեր չծագեցան։ Այսօր տխուր է նաեւ Ֆութպոլի խումբին պատասխանատուն որ կ'ըսէ 8–9 Սիէռա Լէոնացի լաւագոյն մակարդակի խաղացող ունէին։

Տարիներու ընթացքին այնքան սերտ կապեր հիմնուած էին տեղացիներուն եւ եկուորներուն միջեւ որ առաջիններէն չատեր բաղձալի ցոյցի ելան, երբ որոշուեցաւ չնջել այն հանրակառքը որ կ'անցնէր անոնց կեդրոնին առջեւէն։ Շատերու համակրանքին մէջ կարեւոր տեղ մը ունէին յատկապէս հայ ապաստանեալները։ Անոնք պատմած էին իրենց դժբախտութիւնները, նաեւ ուշադրութիւն դրաւած էին իրենց ճարպիկութեամբ։ Գիտէին թէ ո՛ւր կը ծախուի թաղին լաւագոյն ապրանքը։ Հիւրասէր էին, կը հրաւիրէին ճաշի, ընթրիքի։ Տեղացի նկարիչ մը կ'ըսէ թէ մինչեւ իսկ հայկական ճաշերու գիրք մը ունի անոնցմէ յիչատակ։

Անոնց վտարումի անմարդկային ձեւն ալ ազդած է տեղացիներուն։ Ո՛չ ցուրտը, ո՛չ ալ անչափահաս զաւակներու ներկայութիւնը հաշուի առած են պաշտօնեաները, իրենց անդութ ընթացքով ամօթ պատճառելով իրենց քաղաքացիներուն։

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Մօրեղբայրս ձերմակեղէններ ղրկած էր որոնք հազայ։ Ստեփան ինծի պատմեց թէ՝ Զաքար որ Ալի Բիլալի հետ Տէր Զօր գացած էր իր ազգեսաին վերաբերեալ գործիքներ գնելու համար, խոյս տուած էր եւ Ալի Բիլա ոսոխկանին հետ առանձին վերադարձած էր։

Հետեւեալ առտու կանուխ, երբ տակաւին չէր լուսցած, Ստեփան եւ ուրիշ Խակհնաէրունցի Հայ մը նոյնպէս խոյս տըւին Հալէպ երթալու համար։

Այս երեք փախուստները, մէկ երկու օրուան միջոցին, բաւական խնդիր յառաջացուցին։ Վերջին ճշդումը տեղի ունենայ տարեսկիզբի ընդհանուր հանդիպումին։

– ԼՏի եւ հեռակայ ուսումի ծրագիրները օրակարգի վրայ են եւ կրնան գործադրուիլ ըստ պահանջի։

– Հայերէն երեք նիւթեր՝ Հայերէնի դասաւանդումի կերպ, Պատմողական նիւթերու դասաւանդումի կերպ, Հայերէնի քարելաւում պիտի տրուին անպայման, բայց փափաքողները պիտի արտօնուին կեդրոնի մէջ իրագործուած դասագիրքերու օգնութեամբ մինակ պատրաստուելու քննութեան։

– Արաբերէնով եւ հայերէնով դասանդուող այլ նիւթերու ճշդումը պիտի կատարուի ուսանողութիւններուն հետ։

Կը ծրագրենք նաեւ գալ տարի իւրայատուկ հաշուեփակ կատարել մեր կարգ մը ուսանողութիւններուն հետ, որոնք վիճական չեն ստացած տակաւին, կամ հանդէս չէ կատարուած իրենց աւարտումի տարին, կամ ալ իրենք չեն ամբողջացուցած վիճական ստանալու պայմանները։ Լաւ կ'ըլլայ այս բոլորը դասաւորել մօտալուտ քանամեակէն առաջ։

ԳՐ. ՇԱՀԻՆԵԱՆ

Անթիլիաս, Յունիս 28

շար. 93

(Շար. Ա. Էջէն)

(Հօրը սուգը վերջ գտած ըլլալով երեք ամիս յետոյ) "ընտանեկան" չրջանակի մը մէջ, այսինքն առանց արտաքին հրաւէրներու պետական անճնաւորութեանց: Մասնակցած են միայն 6000 "բոնն" Մոնաքոյիները: Յուլիս 11ին, Ալպէր Բ. հարցազրոյց մը ունեցաւ Հեռատեսիլի Ա. կայանէն, ուր յայտնելէ ետք թէ ճանչցած է մէկ ապօրինի զաւակը, աւելցուց թէ "հայրութեան ճանաչման այլ դիմումներ ալ ստացած է" եւ անոնց պիտի պատասխանէ "հարկ եղած պահուն":

ՄԱՐՍԷՅԻ մէջ, Ներքին նախարարը՝ Նիքոլա Սարքոզի, Յուլիս 11ին պարզեց դաղթը սահմանափակելու իր որոշումը: Ուսանողներու պարագային իսկ կ'ուզէ զոտմի ղրութիւն մը հաստատել եւ այդ առընչութեամբ հրահանգներ պիտի տրուին հիւպատոսարաններուն, որպէսզի ուսանողները ընտրուին: Վերջ պիտի տրուի դաղանի գաղթերուն, պէտք է դիտնալ թէ ո՞վ կը մտնէ, ո՞վ դուրս կ'ելլէ եւ ամէն օտարականի պարագայ քննուի:

ՈՒԿՏԱՅԻ (1200 քմ. Մոսկուայի հիւսիս-արեւելքը) մէջ, Յուլիս 11ին պայթում մը պատահած է առեւտրական կեդրոնի մը մէջ, որու հետեւանքով 20 հոգի մեռած են եւ 17 ուրիչներ ալ վիրաւորուած: Պայթումին բուն դրդապատճառները ծանօթ չեն: Կրնայ արկած ըլլալ, մրցակցութեան հաշուեյարդար մը, կամ թերեւս ոճրափորձ մը: Վիրաւորները ծանր այրուցքներէ կը տառապին:

ԻՐԱՔի մէջ հանդարտութիւն չի տիրեր եւ կիրակի (Յուլիս 10) օրուան 34 մեռելներուն վրայ նորեր աւելցած են եւ Յուլիս 11ի իրիկունը ընդհանուր թիւը արդէն 59ի հասած էր: Նոր ոճրափորձ մըն ալ եղած էր Յուլիս 12ի առաւօտուն:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ կառավարութիւնը, Յուլիս 10ին ընդունած է Երուսաղէմի չուրջ ապահովութեան չրջափակման նոր ծրագիրը: Երբ կառուցուի քաղաքին 55 հազար Պաղեստինցիները պիտի անջատուին իրենց աշխատավայրերէն, հիւանդանոցներէն, դպրոցներէն: Պաղեստինեան իշխանութիւնը դատապարտեց այս կարգադրութիւնը եւ հրաւիրեց Իսլայէլը որ դադրեցնէ կառուցման աշխատանքները:

ԿԻՐԳԻԶԻՍՏԱՆի մէջ, Մարտի յեղափոխութեան պարագլուխը՝ Կուրմանբեկ Բակիեւ անուրանալի յաղթանակ մը տարած է Յուլիս 10ին, առաջին այլընտրանք մը հաստատելով կեդրոնական Ասիոյ մէջ: Նախագահ ընտրուած է ձայներու 89%ով եւ յայտարարած է այդ առթիւ որ այդ յաղթանակը "ժողովրդական յեղափոխութեան յաղթանակն էր": Զորս ամիս առաջ, այդ յեղափոխութիւնը տապալած է Ասկար Ակայեւի վարչակարգը, որ իշխանութեան գլուխն էր 15 տարիէ ի վեր:

ՏԻՆՆԻՍ մրրիկը բաւական աւեր գործած է Միացեալ Նահանգներու հարաւը: Նաեւ 5 մեռեալ կայ եւ նիւթական մեծ վնասներ: Այս վերջին վնասները 1էն 5 միլիառ տոլար կը գնահատուին:

Թ. ՊԼԷՐ փորձեց հանդարտեցնել երկրին մահմետականները, Յուլիս 11ին, մինչ մզկիթներու դէմ արարքները կը բազմանան երկրին մէջ: Ինդոնեզիոյ մէջ 1,5էն 2 միլիոն մահմետական կայ: Հինդ մզկիթներ յարձակման ենթարկուած են:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՓԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€

ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւատարմութեան) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հասար գլուխ:

ԾՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ

ՁԵՐ ՀՐԱԽԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵԾԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,

ԱՐԱՓ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խրթպոկ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»** de la C.B.A.F. organise UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité

Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.

Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :

VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine

la Section «Agnouni» d'Asnières propose pour les **16** et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.

3 points de rencontre le 16 au matin :

— 6h15 Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;

— 7h Square Montholon - rue La Fayette Paris 9e - Métro Cadet;

— 7h30 Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.

Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.

Participation : 120 Euros par personne:

Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.

Inscription auprès

— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et

— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Յառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ԷՆ 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեթն:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"Ի

Association Arménienne d'Aide Sociale

au service des Arméniens depuis 1890

Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

MUSEE DAUBIGNY
Manoir des Colombières
Rue de la Sansonne
95430 AUVERS-SUR-OISE
tél. / fax 01 30 36 80 20

Exposition
du 13 avril au 11 septembre

«Edgar CHAHINE (1874-1947) Les Femmes, Paris, Venise»

Trois thèmes magnifiquement abordés par le peintre et graveur arménien Edgar CHAHINE, contemporain de TOULOUSE-LAUTREC.

Des portraits insolents et tendres de

FEMMES de toutes conditions : femmes du monde, comédiennes, chanteuses de café-concert, prostituées...

PARIS et son petit peuple laborieux: charretiers et leurs convois dans la capitale en construction, marchandes des quatre saisons, lutteurs et danseuses de corde...

VENISE, ses canaux, sa lagune, aspects connus ou inconnus de cette ville où Edgar CHAHINE fit ses études artistiques en 1893 et 1894 avant de s'installer à Paris en 1895 où il suivit les cours de l'Académie Julian.

Il obtint en 1900 la médaille d'or pour la gravure à l'Exposition Universelle. Comme un grand nombre de ses contemporains, il mit son talent au service des écrivains pour illustrer leurs livres. Citons BAUDELAIRE, FLAUBERT, A. FRANCE, VERLAINE, COLETTE...

Il exécuta des portraits remarquables de ces auteurs célèbres. Enfin, dans les dernières années de sa vie, il revint à ses premières amours, la peinture. Il expérimenta la technique de la tempera, donnant des tableaux colorés et saisissants de la vie de la rue à Paris entre 1942 et 1946.

Le musée DAUBIGNY proposera de ce peintre et graveur plus de soixante-dix œuvres s'échelonnant de 1897 à 1947, véritable témoignage de l'époque traversée par l'artiste.

Edgar CHAHINE a osé montrer les êtres et les choses tels qu'ils sont. Il faut rendre hommage à son honnêteté et à son courage. Une personnalité hors des courants picturaux qui brave les modes et affirme son authenticité.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՑՈՒԼԻՍ 14
JEUDI
14 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.245 | Foudateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.245

ԼՂՀ

ԿԱՐԳԱԻՈՐՈՒՄԸ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷՈՎ

Մինչ Մինսկի խումբին երեք նախագահները Բաքու – Երեւան – Ստեփանակերտ եռանկիւնին մէջ կը շարունակեն բանակցիլ, հայաստանեան լրատուական պիւտճէական աղբիւրներէ արձագանգելով կը տեղեկացնեն "շատ մը հարցերու մասին արդէն գոյացած համաձայնութեան" : Ըստ նոյն աղբիւրներուն, հակամարտութիւնը այս տարի, կամ 2006ի սկիզբին կրնայ կարգաւորումի յանգիլ : Ներկայիս բանակցութեան փուլը կը նմանի Քի Ուէսթի մէջ արձանագրուածին որով յոյս կար որ խնդիրը լուծումի մօտ է : Ներկայիս կ'ակնկալուի որ նման պահ ստեղծուի Օգոստոսին Կազանի մէջ Հայաստանի ու Ադրբեջանի նախագահներուն հանդիպումին :

Այս ամբողջ լուծումին բանալին կը կապուի 10 – 15 տարիէն կազմակերպուելիք հանրաքուէի մը : Անով Ղարաբաղի ժողովուրդը ինք կ'որոշէ իր ճակատագիրը : Հանրաքուէի պարագան նախապէս ալ սեղան բերուած էր, սակայն այս առեն թէ' Ադրբեջանի, թէ' Ղարաբաղի մէջ կատարելու տարբերակն էր. ներկայիս խնդրոյ առարկայ է միայն Ղարաբաղի մէջ կազմակերպելու հեռանկարը : Ասով՝ կարելի է ըսել որ Բաքու կ'ընդունի Ղարաբաղի ինքնորոշման իրաւունքը : Լաչինը կը մնայ Ղարաբաղի վերահսկողութեան տակ. իսկ հայկական ուժերու դրաւած չրջանները կը վերադարձուին, որպէս փոխարինութիւն հանրաքուէի բացման համաձայնութեան :

Հանրաքուէն երեք այլընտրանք կը ներկայացնէ Ղարաբաղցիին. միանալ Հայաստանին, մաս կազմել Ադրբեջանին, կամ անկախանալ :

Այս համաձայնութիւնը կ'առընչուի հայ-եւրոպական յարաբերութիւններուն ալ. խաղաղութեան պայմանագրին ստորագրութեան հետ Թուրքիան կը բանայ Հայաստանի սահմանը, Ադրբեջան կը վերջնէ հաղորդակցութեան ճամբաներու չրջափակումը :

*
**

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ

Հոկտեմբեր 18 – 27 ԼՂՀ-եան մէջ տեղի կ'ունենայ մարդահամար որ ըստ վիճակագրական գրասենեակի պետ Ս. Դաւթեանի, պետականութեան կայացումի յաւելեալ քայլ է : Մարդահամարին հետ ընկերային հետազօտութիւն ալ կը կատարուի. անոր արդիւնքներուն համաձայն կառավարութիւնը յետագային կը մշակէ համապատասխան ծրագրեր, կանխատեսել երկրին ընկերա-տնտեսական զարգացումը :

Մարդահամարին կազմակերպութեան և կիրարկութեան համար հանրապետական յանձնաժողով ստեղծուած է, փոխ վարչապետ Ալբերտ Դանիէլեանի գլխաւորութեամբ :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՊԱՅԹՈՒՄ ՀԱՅՈՒ ՄԸ ԱՌԵՏՐԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

Ուֆատա քաղաքին մէջ (Կոմի ինքնավար հանրապետութիւն) Վլադիմիր Գէորգեանի պատկանող առեւտրական կեդրոնը պայթումով մը քարուքանդ եղած է : Առաջին տուեալներով քանդէն աւելի զոհ կայ, մեծ մասով կիներ : Կասկածները կ'ուղղուին քրէական խմբակի մը որ բաղկացած է տեղացի նախկին բանտարկեալներէ (պայթումին լուրը տուած էինք մեր նախորդ թիւով) :

«ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՄ ԸՍԵԼ ԻՆՁ ՈՐ ԿԸ ՄՏԱԾԵՄ, ՆՈՑՆԻՍԿ ԵԹԷ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԻՄ»

Կ'ԸՍԷ ՀՐԱՆԴ ՏԻՆՔ

Պոլոս "Ակօս" չաբաթաթերթին խմբագիրը Հրանդ Տինք որ ներկայիս վեց ամիսէն երեք տարի բանտարկութեան պահանջով կը դատուի, դրութիւններէն մէկուն մէջ Թրքութիւնը, Թուրքիան անարգած ըլլալու ամբաստանութեամբ, պատասխանած է "Մէրքօ" (Ցուլիս 13) թերթին հարցումներուն : Թուրքիոյ նուիրուած էջերու մէջ տեղ գտած հարցում – պատասխանը կեդրոնացած է երկրին եւրոպայի անդամակցութեան նկատմամբ եւ Ցեղասպանութեան ճանաչումի պայմաններուն վրայ :

Հ. Տինք, ինչպէս միշտ, կը չեշտէ թէ կողմնակից է Թուրքիոյ անդամակցութեան, քանի որ ատկէ պիտի օգտուին նաեւ երկրին փոքրամասնութիւնները : Հայեր, Քիւրտեր, եւլն. : Այդ համակցութիւնը պիտի նշանակէ առաւել ժողովրդավարութիւն, ինչ որ նպաստաւոր է բոլորին : Այս կեցուածքը անայլայլ կը պահէ, նոյնիսկ երբ դատական հետապնդումի ենթակայ է : Պիտի կրկնէ ըսածը, մտածածը նոյնիսկ եթէ դատապարտուի : Ատիկա եւս առիթ պիտի տայ որ խօսուի Հայերու պատմութեան մասին, որուն Թուրքերը տեղեակ չեն :

Ինչ կը վերաբերի անդամակցութեան համար Ցեղասպանութեան Անդրադարձի կողմէ ճանաչումի նախապայմանին որուն հետամուտ է Ֆրանսահայ գաղութը, Հ. Տինք կը պատասխանէ. "Ի՞նչ կը փոխուի օտար ձիշտումով ձեռք ձգուած ճանաչումով : Կարեւորը Թուրքիոյ քնակիչներուն իրականութեան հասու ըլլալն է եւ ոչ կաւարութեան : Ատոր համար ալ հարկ է որ տեղեակ ըլլան իրականութեան : Միայն ժողովրդավարութիւնը կրնայ արգելք ըլլալ իրականութեան գաղտնի պահուելուն : Եւ ունենալու համար այդ ժողովրդավարութիւնը, հարկ է անդամակցիլ Եւրոպայի" :

ՀԱՑԵԱԹՈՒՐՔ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ՄԷՋ

Թրքական հեռատեսիլի Սի. էն. էն. կայանը հաղորդած է (Ցուլիս 12) թէ Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարութենէն երկու պաշտօնատար եւրոպական երկրի մը մէջ հանդիպում ունեցած են հայաստանեան պատուիրակութեան մը հետ : Թրքական կողմը երկու երկիրներուն մէջեւ յարաբերութիւններու բնականոնացման իր առաջարկները յայտնած է, որոնց Հայաստան պէտք է պատասխանէ : Հանդիպումը անուղղակի չարունակութիւնը կը նկատուի Ապրիլ 15ին Թուրքիոյ վարչապետ Թ.Էրտողանի նախագահ Ռ. Քոչարեանէ ղրկած նամակին : Ըստ նոյն աղբիւրին, երկրորդ հանդիպում մը օրակարգի նիւթ է, որուն ընթացքին Հայաստան պէտք է պատասխանէ Անգարայի առաջարկներուն :

ՑՈՒԼԻՍ 14ի ազգային տօնին առթիւ, "Ցառաջ" լոյս չի տեսներ Հինգշաբթի օր (Ուրբաթ, Ցուլիս 15ի թիւ) : Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ/Կիրակի, Ցուլիս 16/17 :

ՓՈՒԼԻՆ ՏՈՒԹԻՒ

ԼԵՋՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑՔ

Վերջերս, Ցուլիս 11ին, Հայաստանի հեռատեսիլը հեռարձակեց հայերէնի ուղղագրութեան վերաբերեալ մի հաղորդում, որին մասնակցում էին ուսանողներ, հայերէնի դասախօսներ, "Լեզուաբան" Ֆրիդրիխ Ալղաթեանը, որի ընդդիմախօսն էր ուսուցչապետ Սուրէն Դանիէլեանը :

Հաղորդումը ունէր ոչ թէ հասարակութեանը լուսաւորելու, այլ քարոզչական բացայայտ ուղղուածութիւն եւ կազմակերպուած էր նոյնպիսի խարդախութեամբ, որպիսին անմիջապէս բացայայտում ենք քաջածանօթ լինելով բոլշեւիկեան աւանդութիւններին :

"Քննարկումը" ղրաքննուած էր բաւականին կոպիտ ձեւով... Բնական է, որ սրբագրուել էին բոլոր այն չեշտադրութիւնները, գուցէ եւ փաստարկները, որոնք կարող էին ոնգնդիրին մտածելու առիթ տալ : Բայց քարոզչութեան բնոյթն է այնպիսին, որ թելադրում, եւ ոչ թէ մտածելու առիթ ես տալիս :

Այնու հանդերձ, պարզուեցին մի քանի խնդիրներ, որոնք չարունակաբար փորձում են քօղարկել զանազան կարգախօսներով, "հայրենասիրական" մօրմոքող յայտարարութիւններով եւ փայլատակող տպիտութեամբ :

Նախ պարզուեց, որ ուսանողներից շատերը իրենց իսկ խոստովանութեամբ հայերէնը եւ հայերէնի ուղղագրութիւնը չգիտեն : Ներկաներից մէկը, նոյնպէս ուսանողուհի՝ հէնց այդ դիտողութիւնն էլ արեց իրենից առաջ ելոյթ ունեցողին : Այնուհետեւ պարզուեց, որ "Լեզուաբան" Ֆրիդրիխ Ալղաթեանի դիտելիքները բնաւ չեն համապատասխանում իր մասնագիտական կոչումին, քանի որ թուարկելով հինգ հանգրուան, որ հայերէնի դիմաց կը ծառանան մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու դէպքում, ոչ մի կապ չունէին ուղղագրութեան հետ : Ֆրիդրիխ Ալղաթեանը չփոթում է նաեւ ուղղագրութիւնն ու ուղղախօսութիւնը : Հնչիւնափոխութիւնը, որ դոյութիւն ունի արեւմտահայ գրական լեզուի մէջ, նա համարում է մեսրոպեան ուղղագրութեան հետեւանք՝ բոլորովին զանց առնելով Հայաստանի տարբեր չրջանների ազգաբնակչութեան խօսակցական հնչիւնափոխութիւնը, որն արդէն սոզոսկում է գրաւոր լեզուի մէջ :

Հաղորդումը յագեցած էր գիտակցուած կեղծիքով եւ տգիտութեան անզուսպ ցուցադրութեամբ :

Ինչպէսով տեղը եւ ժամանակը, ես միայն կ'ուզենայի լսել "Լեզուաբան" Ֆրիդրիխ Ալղաթեանի պատասխանը հետեւեալ հարցերին. "Ո՞ր ուղղագրութեամբ են գրել արեւելահայ գրողները Խաչատուր Աբովեանը, Րաֆֆին, Վահան Տէրեանը, Յովհաննէս Թումանեանը, Աւետիս Ահարոնեանը... Ո՞ր ուղղագրութեամբ է գրել Եղիշէ Չարենցը մինչեւ ազգային հոգեւոր-մշակութային Աղէտի չարաբաստիկ 1922 թուականը" :

Այնուհետեւ. այդ երբուանի՞ց է, որ միայն Սփիւռքն է "բարձրացրել" ուղղագրութեան հարցը : Կարելի՞ է արդեօք այդքան ցինիկօրէն չնկատօրէն զանց առնել Յովհաննէս Թումանեանի, Հրաչեայ Աճառեանի, Ակսել Բակունցի, Պարոյր Սեւակի եւ շատ ուրիչների բողոքները, զանգատները եւ պահանջները՝ մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու առիթով :

Ի վերջոյ մինչեւ ե՞րբ պէտք է Հայաստանի երկնքի մէջ թեւածի Կրեմլից յայտնուած կոմունիզմի ուրուականը, որն իր հետ բերեց նաեւ մեսրոպեան այբուբենը եւ Հայոց լեզուն վերացնելու յոյժ զգալի հրամանները, որոնք հրապարակուած են :

Հաղորդումը աւարտուեց հաղորդավարի բազմախորհուրդ մի պատմութեամբ, թէ ինչպէս սուլթան Համիտը ժամանակին անհանգստացել է հայկական առաջին կուսակցութիւնը ստեղծուելու փաստով, բայց դադարել է այլեւս մտահոգուել, տեղեկանալով երկրորդ կուսակցութիւն ստեղծուելու մասին : Գաւառական իմաստակութեան այս մակարդակին էլ իր հերթին է բացայայտում լեզուաբանական ցուցքի որակը և ճշմարտութիւնը, թէ Հայաստանից հեռարձակուող Հեռատեսիլը հայ հասարակութեան մէջ ոչ միայն սուտ եւ կեղծիք սերմանելու նպատակ ունի, այլ եւ ընդհանրապէս չարունակում է ապատեղեկատուութիւնը մի իրականութեան մասին, որի անցեալը չենք մոռացել, իսկ ներկան այդ նոյն անցեալի յենակատար չարունակութիւնն է :

ԿԱՐԻՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Փարիզ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մահափորձը Պաշտպանութեան հրաժարեալ նախարարին դէմ, Ցուլիս 12ին, բաւական ցնցած է երկիրը : Նախարարը՝ Էլիաս Մուրատ, որ նաեւ նախագահ Լահուտի փեսան է, թեթեւօրէն միայն վիրաւորուած է : Ռումբը 40 քիլօ կը կշռէր եւ զետեղուած էր Մուրատի անցած ճամբուն վրայ, Պէյրութի այս քրիստոնեայ արուարձանին մէջ : Սուրիոյ ընդդիմադիր մը չէ նկատուած : Կը յիշուի նաեւ որ Ներքին նախարար էր 2001 Օգոստոսին, երբ ապահովութեան ուժերը լայնածաւալ ձերբակալութեան մը ձեռնարկած էին հակառուբիացի քրիստոնեայ չրջանակներուն մէջ : Զօր. Աունի 200 կողմնակիցներ ձերբակալուած էին եւ անոնցմէ երեքը բանտարկութեան դատապարտուած : Այս անգամ քաղաքական չրջանակներու յայտարարութիւնները չատ որոշ չեն, որոշ վերապահութիւն մը կը տիրէ : Վալիտ Ճումպլաթ միայն համարձակած է ըսել որ նպատակը "մաքրագործել էր Հարիրիի սպանութեան բոլոր վրէժխնդիրը" : Մինչեւ Աւուն խոհեմութեան կոչ ըրած է եւ չեչտած. – "Ամէն անգամ, Պետութեան ղեկավարը եւ ապահովութեան սպասարկութիւնները կ'ամբաստանուին, բայց այս անգամ թիրախը նախապահն էր փեսային միջոցաւ" : Անթիլիասի կաթողիկոսարանի տեղեկատուական գրասենեակը կը հաղորդէր այս առթիւ որ Անթիլիասի մայրավանքին մօտ դէպի Պիքֆայա տանող ճամբուն վրայ պատահած պայթումը պատճառ եղած է միայն կարգ մը ապակիներու փշրուելուն : "Ցառաջ" իր կարգին հեռաձայնային կապ հաստատեց կաթողիկոսարանին հետ (Կաթողիկոսը Պիքֆայա էր) եւ հաստատեց որ, բարեբախտաբար, վնաս չկայ :

ԲԻՏԱՆԱԿԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ այլեւս կրցած է ճչդել որ Ցուլիս 7ի չորս որճափորձերը քամիքաղներու դործ էն : Հաւանարար երկուքը մեռած են արարքներու ընթացքին : Բոլորն ալ բրիտանահպատակ էն եւ ծագումով փաքիստանցի : Սքոթլանտ Եարտ չէ ճչդած, բայց անգլիական Սէյֆ Նիուզ հեռատեսիլի կայանին համաձայն չորսն ալ մեռած են եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՉԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՐ ՀՅԴ.ԻՆ ՀԵՏ

Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետութեան երեսփոխանական ընտրութեան (Յունիս 29) արդիւնքներուն մէջ զարմանալի էր տեսնել թէ ՀՅԴ–ն որ «Շարժում 88»ի հետ դաշինք կազմած էր, չէր յաջողած կարեւոր տոկոսով քուէներ ուենթալ: 33 աթոռով ժողովին մէջ ալ կըրցաւ միայն 3 աթոռ ձեռք ձգել: Դրեթէ նոյն լուրերուն հետ հասաւ դաշնակցականի մը պաշտպանութեան նախարարութեան մէջ խոշտանգումին տեղեկատուութիւնը: Այժմ՝ բաւական առաղձ կը տրուէր նշմարելու համար թէ ՀՅԴ–ն թէ լուսանցքային տեղ մը կը գտնուէր Ղարաբաղի հանրապետութեան քաղաքական հրապարակին վրայ: Անկէ առաջ ալ ԼՂՀ կառավարութեան դաշնակցական նախարար Արմէն Սարգսեանի պաշտօնին վերջ տրուած էր:

Այս անցքերը բաւական հակասական էին այն ենթախորքին վրայ որ արցախեան պատերազմի օրերէն չինուած էր ՀՅԴ–ի կողմէ: Հոն կուսակցութիւնը միշտ կը ներկայացուէր Ղարաբաղի մէջ քաղաքական լուրջ կշիռ ունեցող կազմաւորում. մանաւանդ հանրային հաւակրանքի առարկայ:

«Առաւօտ»ի (Յունիս 22) մէջ Հայաստանի մամուլի աշխարհին ծանօթ անուններէն Անա Իսրայէլեանի ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ մէկ հարցազրոյցը առանց այլեւայլի սեղան կը բերէ նոյն կուսակցութեան հետ ոչ այնքան հեզասահ համակեցութեան մը պարագան: Ու լրագրողուհիին առաջին հարցումէն կը յայտնուի կացութեան սուր բնոյթը, երբ ան նիւթ կ'ընէ մինչեւ իսկ «ՀՅԴ–Շարժում 88» դաշինքին խորհրդարանի երեք աթոռէն հրաժարելու եւ ընդդիմութեան դիրքը անտէր ձգելու հաւանականութիւնը:

Ա. Ղուկասեանի դատումով «շատ անհեթեթ մտադրութիւն է» *ատիկա: Չի կարծեր որ նման բան կ'ընեն. ընելու պարագային «դա կը խօսի իրենց անկըրջութեան մասին»: Մանաւանդ որ Դաշնակցութեան հրաժարումով խորհրդարանը առանց ընդդիմութեան չի մնար: Այս վերջին նշումին մէջ Ա. Իսրայէլեան ակնարկութիւն կը տեսնէ «Ազատ հայրենիք»ին:*

Զրոյցին չարունակութիւնը յայտնի կ'ընէ թէ ընդդիմադիր դաշինքը հարց մը ունի անճնապէս նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ, քանի որ ընտրութեան նախօրեակին յայտարարած է որ ան պէտք է չեշտէ թէ բոլորին նախագահն է ու երաշխաւորէ ազատ ընտրութիւնը: Ընտրարշաւին վերջին օրն ալ Ա. Ղուկասեան հանդէս եկած է, առանց անուն տալու, հանդէպ ընտրութեան մասնակից կողմի մը:

Նախագահը երաշխաւորի դերը ըստանձնելով հանդերձ, կը պնդէ թէ ընտրուած ըլլալով ժողովուրդին կողմէ, չի դիտեր աւելի ի՛նչ ընել որպէսզի դինքը ամբողջ Ղարաբաղի նախագահը նկատեն: Մանաւանդ որ կայ ՀՅԴ Արցախի կեդ. կոմիտէին Դեկտ. 29ի յայտարարութիւնն ալ ու ըսուած է թէ չկրցաւ իր առաքելութեան լման ըմբռնել եւ ըլլալ միասնութեան, համերաշխութեան խորհրդանիշ:

*Յոյժ տրուած ընդդիմութիւնը, հակադրութիւնը Ա. Ղուկասեան համաձայն չէ առընչելու ընկերային, տնտեսական քաղաքականութեան: Ինք համոզուած է որ 2005ի Ղարաբաղը նոյնը չէ 1999-2000ի Ղարաբաղին հետ. անկէ ի վեր յաջողած են լուծել նշուած տլորտի ընկերա–տնտեսական բազմաթիւ խնդիրներ: Իսկ *ատիկա ընելու ընթացքին կառուցողական ոչ մէկ առաջարկ, կամ ծրագիր ստացած է ՀՅԴ–էն: Միայն լսած է անհամաձայնութեան հաւաստում ու քննադատութիւն որ ամէնէն դիւրինն է:*

*Ա. Ղուկասեան կը *ժխտէ որ ընտրողները սա կամ նա քաղաքական կազմակերպութեան թեկնածուին հետ հանդիպում ունենալէետ կեցնելու համար կիրարկուած ճնշումներու, վախերու մասին նամակներ ստացած է: Կ'ըսէ թէ միակ նամակ մը ստացած է: Վստահ է որ դաշինքին կողմէ տարածուած լուրերը չեն համապատասխաներ իրականութեան:*

Ա. Իսրայէլեան կ'ըսէ թէ դաշինքի պատասխանատուները կ'ուզէին ապահովութիւն ունենալ որ Ա. Ղուկասեան իր յաջորդութեան երրորդ անգամ թեկնածու պիտի չներկայանար. այդ հարցը կը միջամտէ, քանի որ ինչպէս կ'ըսէ լրագրողուհին, խորհրդարանական վերջին ընտրութիւնը նկատուած է ու կը նկատուի 2007ի նախագահական ընտրութեան նախապատրաստութիւն:

Ա. Ղուկասեան կը բացառէ նման թեկնածութիւն, քանի որ թէ՛ ինք մտադրութիւն չունի, թէ օրէնքը՝ թոյլատրէ տրամադրութիւն:

ՀՅԴն խնդրոյ առարկայ ըրած է Հայաստանի իշխանութիւններուն դէրն ալ, ըսելով թէ անոնք Ղարաբաղի մէջ տակը իշխանութիւն մը կ'ուզէին: Ատոր ենթախորքն ալ հակամարտութեան կարգաւորման գիմումներու դեմինն է: Կան ոչ ձեռնտու գիմումի տարբերակներ, մինչդեռ ԼՂՀ խորհրդարանը ի տարբերութիւն Հայաստանի, նիւթը օրակարգի չի բերեր և արդէն բանակցութեան ծրագրին մէջ ընդգրկուած չէ: Երբ այս բաները կը յիշեցնէ Ա. Իսրայէլեան, Ա. Ղուկասեան կ'ըսէ.– «Բոլորի համար շատ յստակ եւ պարզ է. Ղարաբաղի հարցը որոշուելու է Ղարաբաղում եւ որոշելու են Ղարաբաղի ժողովուրդն ու իշխանութիւնը»: Իրենք ամբողջ գործընթացին կը հետեւին ու բազմաթիւ անգամներ յայտարարած են որ «առանց Ղարաբաղի ժողովրդի համաձայնութեան՝ հնարաւոր չէ լուծել այդ հարցը»: Իսկ բանակցութեան մասնակցութիւնը իրենց համար ինքնանպատակ չէ: Եթէ բաները չի յօժարիր Ստեփանակերտի հետ բանակցութեան եւ Հայաստան կը կատարէ այդ դերը, իրենց համար խնդիր չկայ:

Զրոյցին վերջընթեր հարցումը կը չօշափէ լպրծուն, անախորժ գետին մը: Ա. Իսրայէլեան հետաքրքիր է դիտնալու թէ Արցախի հերոս Վիտալի Բալասանեանը որ բարձրաստիճան պետուրական ալ է, ի՞նչպէս պատուած է ԼՂՀ գործարարներու միութեան նախագահ Սամուէլ Յակոբեանին: Ու երեւոյթին մէջ կա նշմարել քաղաքական անցեալին, նոյնիսկ մարտական յաջողութեան դէմ դրամին, ուժի լծակներուն պերակշռութիւնը:

Նախագահը համաձայն չի դտնուիր այդ մօտեցումին. առաջին բանը այն կ'ըլլայ որ երեւոյթը ընդհանուր չէ, բացառութեան կարգի: Ցետոյ կը յիշեցնէ յաղթականին վայելած յարգանքը Ա–կերանի խնդրոյ առարկայ ընտրաշրջանէն: կը թուէ բարեմասնութիւնները. Ս. Յակոբեան եւս մասնակցած է մարտական գործողութիւններու, եղած է բանակի փոխնախարար, տարիներով վարչակազմ ղեկավարած է, եւլն.: Ապա կը հաւատայ որ չուտով համոզում կը գոյանայ թէ խորհրդարանը լուրջ կենսագրութեան տէր, լուրջ ու բարդ ճամբայ անցած մարդոցմէ կազմուած է:

Վերջին հարցումը կը վերադարձնէ քննիքի նիւթին: ՀՅԴ–ի ու անոր կազմած

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԼԸՍԻ ՄԷՋ

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ ՅՕՐԴ ՄԱՐԶԱԽԱՂԵՐՈՒ ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ

Լոս Անճլըլըսի "Պըրմինկհամ" հայ սքուլի մարզադաշտին մէջ, Յունիս 30 – Յուլիս 4, տեղի ունեցած են Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ամերիկայի Շրջ. վարչութեան կազմակերպած Նաւասարդեան 30րդ մարզախաղերու աւարտականները ու փակման հանդիսութիւնը, բազմահազար Հայերու ներկայութեամբ: Խաղերուն մասնակցած են 18 մանանճիւղերէ պասքէթպոլի, վոլէյպոլի, ֆութպոլի, փինկ – փոնկի, լողի, քարաթէի, մարմնամարզութեան եւ ճաարակի խումբեր: Հինգ օրերու ընթացքին բազմաթիւ հայ երգիչներ եւ պարախումբեր խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծած են հանդիսականներու մօտ: Յուլիս 4ի կէսօրէ ետք տեղի ունեցած է փակման հանդիսութիւնը, զոր վարած է իրաւաբան Սիմոն Մանուչարեան: Օրուան խօսնակները եղած են Նորա Զաւարեան (Հայերէն) եւ Կարպիս Շերխրտմեան (անգլերէն): Այս տարուան պատուոյ նախագահութիւնը ստանձնած են Տէր եւ Տիկին Շանթ եւ Վերժին Հայթայեան, Հ.Մ.Ը.Մ.ին նուիրելով 50 հազար տոլար: Խօսք առնելով Շրջ. վարչութեան առենապետը՝ Րաֆֆի Խաչէնճեան, ակնարկ մը նետած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի հիմնադրութեան տուն տուող պատճառներուն եւ հետապնդած նպատակներուն վրայ եւ չեշտած Նաւասարդեան խաղերու կարեւորութիւնը: Կեդր. Վարչութեան խօսքը փոխանցած է Մհեր Դաւիթեան, անդրադառնալով Կեդր. վարչութեան նախաձեռնութիւններուն, նշելով որ Հունգարիոյ մէջ հիմնուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի նոր մասնաճիւղ մը, Մարսէյլի "Արծիւ" Ֆութպոլի խումբը միացած է Հ.Մ.Ը.Մ.ին, իսկ Մուսուլի (Իրաք) Հայերը կ'ուզեն Հ.Մ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղ մը հիմնել: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Մուշեղ Աբբ. Մարտիրոսեան: Փողերախումբի առաջնորդութեամբ եւ հազարաւոր սկաուտներու, արեւոյչներու եւ մարզիկներու մասնակցութեամբ չքեղ տողանցքի աւարտին կատարուած է բաժակներու բաշխումը:

***

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլենտէյլի "Ալեքս" թատերասրահին մէջ, Յունիս 10ին, տեղի ունեցած է գեղարուեստական երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Իրանահայ Միութեան եւ Միջազգային Երաժշտական Դպրոցին: Յայտագրի առաջին բաժնին հանդէս եկած է 60 հոգինոց սէնֆոնիք նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Միքայէլ Աւետիսեանի, մեկնաբանելով Արամ Խաչատրեանի "Գայեանէ" բեմադարձէն հատուածներ եւ դաշնակի քոնչերթօն, մասնակցութեամբ երիտասարդ դաշնակահարուհի Արուս Աճէմեանի: Երկրորդ բաժնին Իրանահայ միութեան երգչախումբը միացած է նուագախումբին, ներկայացնելով դասական երգերու փունջ մը: Երգչախումբը մեկնաբանած է նաեւ "Սարդարապատ" եւ "Երեւան–Իջեւան" երգերը, որոնց դաշնակով ընկերացած է երգահան Կոստանդին Օրբէլեան:

***

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՍԱՆՆԵՐՈՒ ՅՕԱՄԵԱԿԸ

Կլենտէյլի Միացեալ Ժողովական եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 11ին, նշուած է 1915 Յունիս 15ին Պոլսոյ Պայազիտ հրապարակին վրայ կախաղան հանուած հնչակեան քսան ղեկավարներու նահատակութիւնը: Հանդիսութիւնը վարած է Տոքթ. Համբիկ Սարաֆեան: Խօսք առած են "Կայծ" Միութեան կողմէ Անի Խոտանեան (հայերէն) եւ Խաչիկ Գարասեւանեան (անգլերէն): Ս.Դ.Հ.Կ. կեդր. վարչութեան խօսքը փոխանցած է Սեդրակ Աճէմեան, տալով կուսակցութեան տեսակէտը նաեւ Հայաստանի ներկայ վարչակարգին նկատմամբ: Բանախօսած է Հայաստանի նախկին վարչապետ Արամ Սարգսեան: Գործադրուած է ղեղարուեստական յայտագիր մը: Ներկայ եղած են չուրջ հազար հոգի:

***

"ԳՈՒՍԱՆ" ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Կլենտէյլի "Սիվիք" հանդիսասրահին մէջ, Յունիս 26ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի "Գուսան" երգչախումբին համերգը, կազմակերպութեամբ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հովիւներու եւ հոգաբարձութեան: Համերգը նուիրուած է հայկական տաճերու դիւտին 1600ամեակին: 80 հոգինոց երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Արա Մանաչի, մեկնաբանած է Գ. Սիւնիի, Կոմիտասի, Կարա–Մուրզայի, Բ. Կանաչեանի, Ռ. Մելիքեանի, Ճէյմս Գէօզալեանի, Էդ. Յովհաննիսեանի եւ Արա Մանաչի գործերը եւ մշակումները: Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան կողմէ երգչախումբի իւրաքանչիւր անդամի տրուած է յատուկ գնահատագիր մը: Փակման խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Մուշեղ Աբբ. Մարտիրոսեան:

***

25 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԱԾ Հ.Օ.Մ.Ի "ՍԻՐՏԷ ՍԻՐՏ" ՓՈՆՏԻՆ ՀԱՄԱՐ

Կլենտէյլի "Պրէնտվիու Գոլեջըն" սրահին մէջ, Յունիս 14ին նշուած է Հ.Օ.Մ.Ի անդամուհիներէն Թասիկ Ջառահեանի տարեդարձը, կազմակերպութեամբ Հ.Օ.Մ.Ի Շրջ. Վարչութեան: Ներկայ եղած են Հ.Օ.Մ.Ի եւ քոյր կազմակերպութիւններու աւելի քան 48 անդամներ: Ձեռնարկին նպատակը եղած է փոխան նուէրի յատկացում կատարել Հ.Օ.Մ.Ի "Սիրտ սիրտ" հիմնադրամին: Ցայտագիրը վարած է Սոնա Մատոսեան: Խօսք առած են Հ.Օ.Մ.Ի Կեդր. վարչութեան կողմէ Նահիտ Մէյմարեան, մեծարեալին եղբայրը՝ Կարէն Բենեաւսեանց, Շրջ. վարչութեան նախկին առենապետուհիներ և ներկայ առենապետուհի Անժելա Սաւոյեան, դրուատելով Թասիկ Ջառահեանի տարիներու բեղուն գործունէութիւնն ու ծառայութիւնները Հ.Օ.Մ.ին: Գնահատանքի խօսք արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Աբբ. Մարտիրոսեան: Հուսկ, ընդհակալութեան խօսքով հանդէս գալով Թասիկ Ջառահեան վստահեցուցած է, թէ տարիքը արգելք պիտի չըլլայ, որ իր ուժն ու կարողութիւնը տրամադրէ իր ժողովուրդին: Ձեռնարկին իրրեւ արդիւնք 25 հազար տոլար հանգանակուած է յիշեալ Փոնտին համար:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀՆԱԴԱՐԵԱՆ ՄԵՌԵԼԱԲԱՂԱԲ՝ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

ՀՆԱԳԷՏՆԵՐ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐԱԾ ԵՆ ՀՆԱԴԱՐԵԱՆ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԿԱՆՈՒԽ ԹԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՄԵԾԱԴՈՅՆ ՄԵՌԵԼԱԲԱՂԱԲԸ։ «ՊԻ. ՊԻ. ՍԻ.» ԿԸ ԳՐԷ.

Ամերիկացի եւ եգիպտացի հնագէտներէ բաղկացած խումբ մը Գահիրէէն 600 քմ. դէպի հարաւ Քոմ ալ Ահմար շրջանին մէջ յայտնաբերած է աւելի քան 5000 տարուան մեռելաքաղաք մը։

Հնագէտները դամբարաններուն մէջ գտած են կայծքարի կտորի մը վրայ փորագրուած կովու մը գլուխը եւ 7 հոգիի աճիւնները։ Անոնցմէ չորսը հաւանաբար թաղուած են ողջ վիճակի մէջ՝ իբրեւ մարդկային զոհաբերութիւն։

Աճիւնները զօյատեւած են հակառակ այն իրողութեան, որ դամբարանները կողոպտուած են հնադարեան ժամանակներուն։

Եգիպտոսի գլխաւոր հնաբանը՝ Զահի Հաուաս յայտարարած է, թէ յայտնաբերումը մեծ բան պիտի աւելցնէ նախաթագաւորական շրջանի Եգիպտոսի խորհրդաւոր անցեալին վրայ, երբ Եգիպտոս նոր կը կազմաւորուէր իբրեւ երկիր։

Կը կարծուի, թէ դամբարաններու համալիրը կը պատկանի Հիրաքոնփոլիսի հնադարեան քաղաքին տիրած իշխանաւորի մը՝ Ն.Ք. 3600ի չուրջ, երբ անիկա Նեղոսի ամէնէն մեծ քաղաքն էր։

Եգիպտաբանները կ'ըսեն, թէ քաղաքը հաւանաբար իր ազդեցութիւնը տարածած է դէպի հիւսիս՝ պարտութեան մատնելով թշնամի տարրեր։ Վերին ու Վարին Եգիպտոսի միացումը ի վերջոյ առաջնորդած է փարաւոններու իշխանութեան հաստատումին։

Շրջանին մէջ պեղումները սկսան 2000ին, եգիպտաբան Պարպարա Ադամզի գլխաւորութեամբ, որ մահացաւ 2002ին։

Մեռելաքաղաքին մէջ յայտնաբերուած են Եգիպտոսի մէջ գտնուած դիակներու առաջին նմուշները։

*
**

Եգիպտոսի Հնութիւններու Գերագոյն Խորհուրդի ընդհանուր քարտուղար Զահի Հաուաս արգիլած է օտար բոլոր հնագէտներուն որեւէ նոր պեղումներ կատարել կիզէի մէջ՝ Նեղոսի հովիտէն մինչեւ Ասու Սիմպէլ։ Ան կ'ըսէ, թէ ժամանակն է պահպանելու ցարդ պեղուած վայրերը եւ նիւթեր հրատարակելու անոնց մասին։ Վերջերս մահացած արուեստի պատմաբան Ֆեատերիքօ Ձերի, որ կոչ ուղղած էր Իտալիոյ տարածքին դադրեցնելու բոլոր նոր պեղումները, հաւանաբար պիտի ձայնակցէր Հաուասի։ Հաուաս օտար հնագէտները ամբաստանած է «գանձեր փնտռելու» յանցանքով եւ այլ ամբաստանութիւններ ուղղած է անոնց դէմ։

«ԱԶԴԱԿ»

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱԲՆԱԿՆԵՐԸ ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆ ԱՍԻԱՑԻՆԵՐ ԷԻՆ

Ամերիկացի գիտնական մը նախապատմական շրջաններու մարդկային գաղթերուն մասին իր ուսումնասիրութեամբ յանգած է այն արդիւնքին որ Ասիայէն Պէրինկի նեղուցը անցնելով միայն 200–300 հոգի Հիւսիսային Ամերիկա տատուած է, զառնալով այդ ցամաքամասին առաջին բնակիչները։ Ուսումնասիրութիւնը նաեւ ցոյց տուած է որ այդ խումբին մէջ միայն 70 չափահաս կար զաւակ կարենալ ունենալու տարիքին։

Ուսումնասիրութեան հիմը կը կազմէ ասիացիներու եւ Հիւսիսային Ամերիկայի բնիկներուն ԱՏՆ–ին վրայ կատարուած քննութիւնը։ Գիտնականը որ ձեռք էչ կը կոչուի, Ամերիկայի կարմրամորթներուն լեզուներուն վրայ ալ աշխատած է, համակարգիչի յատուկ ծրագիրներու օժանդակութեամբ ու եղրակացուցած է թէ 2–300ի միջեւ էր ամերիկաբնակ ասիացիներուն թիւը։ Անոնց գաղթը տեղի ունեցած է 14-7 հազար տարի առաջ։ Մինչդեռ ուրիշ գիտնականներ այդ թուականը կը տանէին մինչեւ 20-16 հազար տարի ետ։

Ճ. Հէյլի ուսումնասիրութիւնը յատկապահ չատ կարեւոր քայլ կը նկատուի անոր պաշտօնակիցներուն կողմէ։ Անոր արդիւնքները կը հաստատէին թեզը թէ ամերիկեան ցամաքամասը ենթարկուած է առաջին գաղթատէրերուն որոնք փոքր խումբեր կը կազմէին ու իրարմէ ամբողջովին անջատ էին։

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՄԻԼԱՆՕ ("Յառաջ")։ –

Յուլիս 7ին "Միլանէզինա 2005" գրական, երաժշտական եւ չարժապատկերներու քերմէսին, որ հինգ տարիներէ ի վեր տեղի կ'ունենայ մեծ յաջողութեամբ Միլանոյի Տալ Վէրմէ նորոգուած թատրոնին մէջ, բանաստեղծութեան, ճարտարապետութեան եւ երաժշտութեան վերջին երեկոն նուիրուած էր 1915 – 1922 Հայաստանի եւ Անատոլուի մէջ տեղի ունեցած "մոռցուած" ցեղասպանութեան։

Բանաստեղծական մասը յանձնուած էր Ֆրանսաբնակ սուրիացի բանաստեղծ Ատանիսին՝ Ալի Ահմէտ Սաիտ Էսպիէր, որ կարդաց Ֆրանսերէնով ու արաբերէնով, փոքր պատառիկ վրայ իտալերէն թարգմանութեամբ, իր բանաստեղծութիւնները ընդդէմ ամէն տեսակի ազգային եւ կրօնական մոլեռանդութիւններու։ Մինչ կը կարդար, մեծ պատառին վրայ կը սահէին Մարիօ Պէլլինիի տարբեր մշակոյթներու երկխօսութեան հաւատացող եւ ըզգայուն անձնաւորութեան, իրագործած միջազգային, ճարտարապետական գործերուն պատկերները։

Ցամենայն դէպս, երեկոյթին դերակատարն էր ամերիկացի, ծագումով յոյն հանրայայտ արուեստագիտուհի Տիամանտա Կալասի ձայնը։ Զայնին մանաւանդ հնչերանգը, տարիներու ընթացքին ուսմամբ եւ պրպտումներով ճեւաւորուած այնպէս, որ անհրաժեշտութեան պարագային կրնայ ստանալ ողբ, հեծեծանք, աղերս, ճիչ եւ երբեմն անոյշ մեղեդիներ։

Զայնավարժութիւններ եւ յանկարծահանութիւններ հին ներդաշնակութիւններու վրայ կը համադրուէին չատ ինքնատուկ տպաւորութիւններու եւ կը հաղորդէին հանդիսատեսներուն խոր յուզմունք, խռովք։ Կարգ մը երգերը ներչնչուած էին Սիամանթոյի եւ Ատօնիսի բանաստեղծութիւններէն։ Շատ յատուկ եւ խոր յուզմունք յառաջացուց այն փոքր թիւով Հայերուն, որոնք ներկայ էին երիտասարդներով լեցուն սրահին մէջ, բացառիկ եւ անբեւեակայելի ձեւով մեկնաբանուած Եկմալեանի "Տէր Ողորմիա"ն։ Տանջուած հառաչանքները եւ ճիչերը արուեստագիտուհին, կարծես կ'ուզէին արտայայտել մարդկութեան դարաւոր վիշտը։

Կ. Յ.

ԶՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՂՍՈՑ Լսաեան վարժարանի պարտէզին մէջ, Յունիս 29ին տեղի ունեցած է վարժարանին շրջանաւարտներու վկայականներու բաշխման հանդիսութիւնը։ Շրջանաւարտները կը ներկայացնէին նաեւ 110ամեակի հունձքը։ Հանդիսութեան նախագահած է Մեսրոպ Պատրիարք։ Հանդէս եկած են շրջանաւարտներէն Սայթ Թուլումճեան եւ Մարլէն Այտէտ, որոնք բեմ հրաւիրած են տնօրէնուհի Սաթենիկ Նշանը։ Ան ողջունելէ ետք ներկաները, յայտնած է թէ 110ամեակի այս տարուան հունձքը կը կազմէ 27 աշակերտ – աշակերտուհի եւ թէ իրենց ներկառքը եղած է լաւագոյն պայմաններու մէջ, արդի դասարաններու հիման վրայ պատրաստել անհատականութեան տէր, մանաւանդ տոհմիկ աւանդութիւններով տոգորուած անձեր։ Շրջանաւարտի մը եւ փոխ տնօրէնուհիին ուղերձներէն ետք, երկու աշակերտուհիներ՝ Լորա Գոգեան եւ Նարօտ Մարաչեան կարդացած են հայերէն ուղերձներ։ Ապա, կատարուած է վկայականներու բաշխում։ Տիկին Ս. Նշան բեմ հրաւիրած է ներկաներէն անձնաւորութիւններ վկայականները յանձնելու համար։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտադիր մը։ Հուսկ բանքը արտասանած է Մեսրոպ Պատրիարքը։

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Արամ յետոյ իր զոհերէն մէկուն 14 տարեկան աղջիկը բռնի կ'առնէ ու հետը կ'ամուսնանայ։

Ցետոյ վրայ կը հասնի տեղահանութիւնը եւ Արամ Սէվքիաթի պաշտօնեայ կը նշանակուի։

– Այն ատեն ալ աղէկ գործ տեսայ, կը պատմէր, ամէնքը կը սարսափէին ինէ, դրամ կուտային որպէսզի գիրենք քանի մը օր ետքը սէվք ընել տամ։ Դրամ մը կ'առնէի ու դարձեալ ես իմ գիտցածս կ'ընէի։

Արամ յետոյ կ'երթայ Ատանա ուր իր բարեկամ ծառայութիւններուն համար ժանտարմաներու միւլազիմ կը կարգուի։

– Անգամ մը կարեւոր գործի մը համար Հաճըն եկայ, ըսաւ, բայց պէտք չէր որ հոն մնացող Հայերը եւ Թուրքերը գիս ճանչնային. ասոր համար կեղծ պեհեր, սեւ ակնոց, աուտոմազ դրի ու բոլորովին կերպարանափոխ եղայ։ Ոստիկանապետը ըսաւ որ ա՛լ բաւ էր եւ թէ փորձը յաջողած էր։ Ու հրամայեց ինծի որ կեղծ մազս ու պեհերս հանեմ։ Եւ հօրս դառնալով ըսաւ. «Հիմա նայէ ո՞վ է աս մարդը»։

– «Զաւա՛կս է եղեր», գոչեց հայրս ապուշ կտրած։

Այս անգամ ալ յաջողեցայ ինծի յանձնուած գործին մէջ ու 5-6 հոգիի գլուխը վառեցի։

Ցետոյ հայ չէթէներ ելած էին Իսլահիէի կողմը։ Ես ըսի որ կրնայի անոնց գտնուած տեղը երեւան հանել եւ ուղեւորուն ձիաւոր ոստիկանի գլուխը անցած՝ ճամբայ ելայ։ Բայց այս անգամ գործը անյաջող ելաւ ու մենք ինկանք ծուղակը եւ ոստիկաններէն 15–17 հոգի սպաննուեցան չէթէներուն կողմէ։ Այս ձախողութիւնը վնասեց ինծի ու գիս պաշտօնանկ ըրին։ Բայց նորէն իրարու սիվիլ խաֆիէ կը ծառայէի իրենց եւ գործս լաւ էր։ Սպառնալիքով ուղած դրամս կ'առնէի Ատանա մնացող Հայերէն։ Վերջին անգամ այդ տեսակ սպառնալիք մը ըրի մէկու մը որ մէկուս Մըրթլախեանի աղգական է եղեր. ասոր վրայ Մըրթլախեան էֆէնտի վալիին ու քամանտանին դիմեց եւ գիս Տէրզօր աքսորել տուաւ։

Ուրիշ անգամ մը Սանթուր Օղլու Արամ հետեւեալը պատմեց։

– Պատերազմէն առաջ, իրրեւ աչկերտ, Մերսին հայ բողոքական դեղագործի մը քով կը գտնուէի։ Կիրակի օր մը, երբ դեղագործը եւ իր ընտանիքը ժողովարան գացած էին եւ ես տան մէջ առանձին էի, անուշիկը կոտրեցի եւ հոն գտնուող երկու հատ ոսկի ժամացոյցները եւ 25 ոսկի դողցայ, յետոյ սենեակին մէջտեղ կրակ վառեցի ու տան դուռը գոցելով վազեցի եկայ ժողովարան ու ես ալ աղօթողներուն մէջ նստայ։ Ժողովարանը աւարտելուն երբ դուրս ելանք, լուր բերին որ տունները կ'այրէր։ Ես ու դեղագործը վազելով գացինք, բայց տունը արդէն բոցերու մէջ էր։ Իբր թէ յուսահատութենէս սկսայ լալ, պոռալ, կանչել, ձեռքերս գլխիս զարնել, այն աստիճան որ դեղագործը սկսաւ գիս մխիթարել։

*
**

Էլ Պուսերայի մէջ, բնականաբար կեանքերնիս չատ միօրինակ կ'անցնէր։ Կարապետ իր երկու եղբայրներով վայտէ սանտըրներ կը չինէր ու արաբ գիւղացիներուն կը ծախէր։ Ալի Բիզա եւ Թէվֆիք ոսկերչութեամբ կը զբաղէին ու արաբ կիներու համար թեւի ու ոտքի արծաթեայ ապարանջաններ կը չինէին եւ կամ կը նորոգէին։ Քէչիչ օղլուի որդին՝ Անդրէաս դերձակութիւն կ'ընէր ու միւսներուն հագուստները կը նորոգէր։ Տօքթ. Արմենակ Մարգարեան իր արհեստը ի դործ կը դնէր բնականաբար իրրեւ վարձք ընդունելով ցորեն, իւղ, կաթ, հաւ կամ հաւկիթ, պայմանաւ սակայն որ իր խընամած հիւանդները առողջանային։

Պէտք է գիտնալ որ Արաբները, մանաւանդ վրանաբնակները, չատ կարեւորութիւն չեն տար բժիշկի ու դեղի։ Հիւանդ դարմանելու իրենց միջոցներն են "նուսխա" գրել տալ ու հիւանդին վզէն կախել եւ կամ կրակի մէջ կարմրած երկաթի կնտորով մը մարմնոյն ո եւ է մէկ մասը այրել։ Շէյխերը չատ անգամ իրենց աղօթքներով բժշկութիւն կ'ընեն։

Էլ Պուսերայի մէջ թղթատուն չկայ եւ չատ դժուար է արտաքին աշխարհի հետ յարաբերութիւն մշակելը։

Եթէ ժանտարմա մը գործով Մխաին երթար՝ առիթէն կ'օգտուէինք մեր նամակները ղրկելու համար։ Իսկ մեզի ղրկուած նամակները նոյնպէս ժանտարմաները կը բերէին եթէ դիպուածը պիրենք էլ Պուսերա ղրկէր։ Հայերէն լրագիրի երես բնաւ չէինք տեսներ, երբեմն թրքերէն թերթ մը ձեռքերնիս կ'անցնէր, այն ալ երկու երեք ամսուան հին թուականով մը։

Օրուան կացութեան մասին լուրերը կը ստանայինք տեղացի Արաբներէն, ա՛լ կըրնաք երեւակայել թէ ո՛ր աստիճան ճըշմարտապատում կ'ըլլային անոնք։

Մօտակայ ագարակի մը մէջ Ցովհաննէս անուն Ռոտոսթոյի պարտիզպան մը կար, որ երբեմն իր տիրոջ պարտէզին բանջարեղէնները կը տանէր Տէր Զօր վաճառելու համար։ Անհամբեր անոր վերադարձին կը սպասէինք լուր առնելու համար։ Ինքն ալ իր լուրերը կը քաղէր ուրիշ հայ պարտիզպանէ մը որ Տէր Զօրի մէջ կ'աշխատէր պէյի մը քով։

(Շար. 94)

(Շար. Ա. էջէն)

Նման դէպք մը նախընթաց չունի արեւմտեան Եւրոպայի մէջ: Միշտ ոստիկանական աղբիւրներու համաձայն, չորս ահաբեկիչները Լոնտոն եկած են նոյն առաւօտը Անգլիոյ հիւսիսէն: Անձ մըն ալ, որ կրնայ ահաբեկիչներէն մէկուն ազգական ըլլալ, ձերբակալուած է Լիդս: Այս հաստատումները կարելի եղած է ընել շնորհիւ Քինկս Գրոս կայարանի հսկողութեան գամերաներու նկարահանումներուն: Մեռելներու պաշտօնական թիւը 52 էր Ցուլիս 13ին, բայց վերջնական չէ ծանր վիրաւորներու եւ անհետացածներու պատճառով: Ներքին նախարարները բացառիկ ժողով մը ունէին Պրիւսէլ, Ցուլիս 13ին:

ԻՍՐԱՑԻԼ անմիջական չրջափակումի մը դիմածէ Ցուլիս 12ի իրիկուան որճափորձին իբրեւ հետեւանք: Աթարքը պատահած էր Նեթանիա, Թել-Ավիվի հիւսիսը, առեւտրական կեդրոնի մը առջեւ: Երեք անցորդ կիներ մեռած էին եւ բազմաթիւ վիրաւորներ կային, ոմանց վիճակը չատ ծանր էր: Փետրուարէն ի վեր անձնասպանական առաջին արարքն էր, որուն տէր եղաւ Իսլամական Ջիհատը: Պաղեստինեան Իշխանութիւնը անմիջապէս դատապարտեց արարքը, բայց Շարոնի չրջանակին համաձայն, այս ոճրափորձը ցոյց կու տայ որ Պաղեստինեան Իշխանութիւնը կարողութիւնը չունի պայքարելու ահաբեկչութեան դէմ:

ՑՈՒԼԻՍ 14ի նախօրեակին, Նիքոլա Սարքոզի կրկին քար մը նետած է Շիրաքի: Արդարեւ, Ցուլիս 12ին, մեծամասնութեան չարաթական նախաճաշին ընթացքին յայտարարած է՝ "Ինչո՞ւ կը չարտօնակուի նախագահին երկրին ատանդութիւնը, երբ այժմեական ոչինչ կայ եւ թէ Ֆրանսացիներուն մտայնութեան մէջ արդէն արձակուրդ է": Մեծամասնութեան մէկ անդամը չէ վարանած ըսելու թէ առաջին անգամն է 1995էն ի վեր, որ մէկը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ նախագահին միջամտութիւնը:

ՔԱՐԱՇԻՆ (Փաքիստան) 400 քմ. հիւսիս-արեւելք, երեք կառախտաբերու բախտին հետեւանքով աւելի քան 150 մեռեալ կար եւ 1000 վիրաւորներ առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն:

ՍՄՄԹԵՐՏԱՄԻ Բարձրագոյն Ապահովութեան դատարանին առջեւ ծագումով մարոքցի ներլանուհպատակ իսլամ-պաշտ ամբաստանեալը՝ Մ. Պուլերի խոստովանած է որ բեմադիր Թէօ վան Կոկի մարդասպանն է եւ թէ այդ ոճիրը գործած է "յանուն իր կրօնքին": Վճիռը պիտի տրուի Ցուլիս 26ին: Դատախազը ցըկեանս բանտարկութիւն պահանջած էր:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ այլ օրեր պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրենք նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առթիւ:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"Ի

Association Arménienne d'Aide Sociale

au service des Arméniens depuis 1890

Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VERS BELLEFONTAINE

Pour les 50 ans de la colonie de Bellefontaine

la Section **«Agnouni»** d'Asnières propose pour les **16** et **17 juillet** de vous y emmener en autocar.

3 points de rencontre le 16 au matin :
— 6h15 Maire d'Asnières pour un départ à 6h30 précises;
— 7h Square Montholon - rue La Fayette Paris 9e - Métro Cadet;
— 7h30 Pont de Charenton devant le café le Petit Caporal.

Hébergement en chalet situé à Morbier en plein cœur du Parc Naturel du Haut Jura.

Participation : 120 Euros par personne:
Comprend : le transport, l'hébergement, une collation samedi matin et le petit déjeuner du dimanche.
Inscription auprès
— d'Annick au 01. 42. 42. 70. 39 et
— de Suzanne au 01. 47. 93. 70. 86.

□

Bellefontaine fête ses 50 ans

50 ans de joie
50 ans de découverte
50 ans d'amitié
50 ans d'arménité
Pour fêter cet événement, la Croix Bleue a prévu différentes manifestations.
Si vous avez vécu ces «années Bellefontaine» et si vous avez envie de les revivre :

VENEZ NOUS RETROUVER
A LA COLONIE POUR
LA GRANDE FETE
du DIMANCHE 17 JUILLET

La Section **«Archalouys Tatéossian»** de la C.B.A.F. organise UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

«ՑԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապրուստի սակագինը

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանտուք	135	(161,46)
Ծննդեան	135	(161,46)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փոխադրի մէջ ընդհանուր գումարը):

Այս դիներէն կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՄԻՆԱՒ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մեռելներուն:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՑԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
ԵՒ
«ՑԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախտ 50-ամեայ հատորիկ) 19€

Դիմել՝ «ՑԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր ղրկուի:

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

L'ESPOIR POUR L'ARMENIE
Association humanitaire
organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

DU 22 SEPTEMBRE AU 3 OCTOBRE

Responsable du voyage : Boros HALADJIAN
8 avenue Salvador Allende — 69100 VILLEURBANNE
Tél. : 04 78 89 28 07— Fax : 04 72 82 09 70

Prix : 1300 Euros pour 12 jours.

Le Prix comprend: Le transport aérien, Paris-Erevan A/R, sur vol régulier, les transferts aéroport-hôtel-aéroport, les trajets intérieurs en autocar, l'assistance d'un accompagnateur, un guide francophone, hébergement à l'hôtel: 3 étoiles, sur la base d'une chambre double, la pension complète du premier au dernier jour sauf un dîner, les visites, excursions et animations mentionnées au programme.

Le prix ne comprend pas : Les frais de visa pour l'Arménie 30 Euros et le Karabagh 25 Euros à ce jour, les taxes d'aéroport de Paris et de sortie à Erevan environ 70 Euros à ce jour, les boissons et les dépenses d'ordre personnel, les pourboires, le spectacle à l'opéra, le supplément chambre individuelle.

Formalités : Passeport en cours de validité et visa.

Santé : Aucune vaccination n'est obligatoire. Prévoir des médicaments de base.

Climat : Chaud dans la journée, plus frais dans la soirée.

Monnaie : La monnaie locale est le dram, 1 Euro = 650 drams au cours d'aujourd'hui.

Décalage horaire : En été + 3 heures.

Heures de vol : Environ 5 heures.

Courant électrique : 220 volts à l'hôtel, prises à la française.

Pour tous renseinements s'adresser à :
Boros HALADJIAN : ☎ 04 78 89 28 07

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 16-17
SAMEDI - DIMANCHE
16-17 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԱՐԱՇ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԻԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-83 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.246

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21.246

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

"ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐ"ՈՒՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

UN JOURNALISTE ARMENIEN RISQUE JUSQU'A TROIS ANS DE PRISON POUR «INSULTE A L'IDENTITE NATIONALE TURQUE»

Le procès de Hrant Dink, directeur de publication de l'hebdomadaire bilingue (turc-arménien) **Agos** a débuté le 7 juillet 2005. Le journaliste est accusé par le tribunal correctionnel Sisli d'Istanbul d'«insulte à l'identité nationale turque», en vertu de l'article 301 du code pénal, à la suite de la publication d'un article intitulé «faire la connaissance de l'Arménie» et publié le 13 février 2004 dans **Agos.**

«A trois mois de l'ouverture des négociations de la Turquie avec l'Union Européenne, nous constatons qu'un journaliste risque une peine de prison pour avoir évoqué la question du génocide arménien et que ce tabou constitue une entrave persistante à la liberté d'expression en Turquie. Par ailleurs, les formulations vagues que contient le nouveau code pénal nous inquiètent car quiconque peut les utiliser à tort pour inquiéter des journalistes s'exprimant sur des sujets sensibles, tels que le génocide arménien ou le retrait des forces armées turques de Chypre» a déclaré Reporters sans frontières.

Dans un article intitulé «Faire la connaissance de l'Arménie», Hrant Dink évoquait la mémoire collective arménienne, marquée par le génocide de 1915. Il avait suggéré de vider symboliquement le sang turc, «empoisonné» par le drame du génocide, et de le remplacer par le sang neuf de l'Arménie indépendante, seule capable de libérer les Arméniens du poids de la Diaspora. Neuf plaintes pour «insulte à l'identité nationale turque» avaient été déposées le 16 avril 2004, auprès du tribunal correctionnel de Sisli à Istanbul. Turgay Evsen, procureur de la République, a requis trois ans de prison à l'encontre du journaliste, invoquant l'article 301 du nouveau code pénal entré en vigueur le 1er juin 2005.

Hrant Dink est le fondateur de l'hebdomadaire bilingue de la communauté arménienne **Agos** (5500 exemplaires), qu'il a créé en 1996, à Istanbul.

REPORTERS SANS FRONTIERES
13 juillet

*
**

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

Հ. Տինք ծնած է 1954ին Մալաթիա. եօթը տարեկանին փոխադրուած է Պոլիս ուր նախակրթական, միջնակարգ ուսում մը ստանալէ ետք հայկական վարժարաններու մէջ աւարտած է Պոլսոյ Համալսարանին նախ կենդանաբանութեան, ապա փիլիսոփայութեան ճիւղերը:

1996ին ի վեր կը վարէ խմբագրութիւնը երկլեզու "Ակօս" շաբաթաթերթին որ մէկ կողմէն հետամուտ է Հայերու եւ Թուրքերու միջեւ երկխօսութեան գետին մը ստեղծելու, միւս կողմէն՝ հայութեան հետ կապ հաստիանալու Թրքախօս Հայերու եւ Թուրքերու միջեւ:

Ժողովրդավարութեան իր փարումով ծանօթ ու Հայկական Հարցին Թուրքիոյ մէջ հրապարակայնացումին մեծապէս սատար խմբագիրը արդէն իրեն դէմ Ուրֆայի մէջ բացուած դատի մը ամբաստանեալն էր, հոն ունեցած մէկ ելոյթին վրայ համակ "Թուրք"ի, "Թուրքիացի" բնութագրումը գործածած ըլլալով:

Իր հրապարակագրութեան զուգահեռ, Հ. Տինք մասնակցութիւն կը բերէ Թրքական հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի բազմաթիւ յայտագիրներու. անոնք կը կազմակերպուին Հայկական Հարցին նիւթով, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ Թրքական պաշտօնական տեսակէտը ծանուցանելու, կրկնելու, եթէ կարելի ըլլայ հիմնաւորելու նպատակով:

Ինչպէս միշտ, ալը գոհ է ընդհանրապէս, թէեւ ի. Տէ. Էֆ.ը վերապահ կը մնայ: Իր բանբերը կը գտնէ որ Շիրաք համոզիչ չէր, մանաւանդ աշխատանքի մարզին մէջ, Մայիս 29էն ետք, կ'ըսէ Ֆր. Սօվարէ, աւելին կ'ակնկալուէր: Ֆր. Հոլանտի համար (ընկերվարական) Շիրաք իշխանութեան վախճանի մը պատկերը պարզեց, Ժ.-Մ. Լը Փէն կը գտնէ որ Շիրաք գոհ է ինքն իրմէ հակառակ ճախողութիւններուն: Մ.-Ժ. Պիւֆէ ալ (համայնավար) յուսախաբ է, կը թուի որ Շիրաք բան չէ հասկցած անցած – դարձածէն:

Ցատկանշական կէտ մըն էր նաեւ որ Նիքոլա Սարքոզի քանի մը վայրկեան մի-այն մնացած է էլիզէի կարտըն-փարթիին եւ անմիջապէս զացած է Ներքին նախա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՅՈՒԼԻՍ 14

ՇԻՐԱՔԻ ՀՈԳԵՇԱՀ ԹՕՍՔԵՐԸ

ՊԱՏՈՒՈՀՈՑ ՀԻՒՐԸՆ ԷՐ՝ ՊՐԱԶԻԼ

Ցուլիս 14էն առաջ, մեքիանները չատ մտահոգ էին: Ի՞նչ պիտի կարենար ըսել Ժ. Շիրաք, որ այլեւս ոչ մէկ ժողովրդականութիւն կը վայելէր եւ պարտութիւններու չարք մը ունէր իր եռին, շրջանային, քանթոնալ ընտրութիւններով, համրաքուէով, մինչեւ իսկ Ողիմպիականի վայրի ընտրութեամբ, եթէ նոյնիսկ այս վերջին հարցը մեքին իր պարտութիւնը չէ:

Ով որ լսեց նախագահին պատասխանները Փաթրիք Փուավր տ'Արվըրի եւ Ա. Շապոյի, մտահոգուելու ոչ մէկ պատճառ ունէր: Շիրաք հանդարտ, զոհունակ եւ լաւատես էր: Նախքան իր այդ ելոյթը, առաւօտեան աւանդական տաղանդը տեղի ունեցած էր նաեւ պրազիլցի ընկուզներով եւ օդուժով, քանի որ Պրազիլի տարին է Ֆրանսայի մէջ եւ պատուոյ հիւրն ալ՝ Լուլա տեղ զրաւած էր Շիրաքի ալ կողմը:

Տողանցքէն ետք, էլիզէի մէջ եւ ամբողջ արեւմտեան երկիրներու, երկու վայրկեան լռութեամբ յարգուեցաւ Լոնտոնի զոհերուն յիշատակը ժամը ճիշդ 13ին (12ին՝ Անգլիա):

Ապա, կարգը եկած էր Շիրաքի խօսքերուն: Նախագահը չատ կրկնեց՝ պէ՛տք է, պէ՛տք է, այն տպաւորութիւնը թողլով որ տասը տարի է մոռցած է գործադրել այդ բոլոր պահանջները, երբ իշխանութեան գլուխն է: Ընդհանուր ձեւով ինքզինք բնաւ տկարացած չի գտներ: Ամէն դեպի վրայ, Ֆրանսան նախանձելիք բան չունի: Անգլիոյ վիճակը լաւ է, բայց Շիրաքի համար հոն կիրարկուած դրութիւնը չի յարմարիր Ֆրանսայի ու իր բոլոր բաղձատականներուն մէջ կը չանայ հաստոգել որ Ֆրանսա աւելի լաւ է: Բրիտանական մոտէլը ոչ նախանձ պէտք է չարժէ, ոչ ալ ընդօրինակելիք է: Բոլոր ճիւղերուն մէջ (ընկերային, առողջապահական, աշքատութեան դէմ պայքար, եւլն.) Ֆրանսայի վիճակը աւելի լաւ է: Ապագան փայլուն կը տեսնէ, չուզեր արտայայտուիլ 2007ի նախագահական ընտրութեան մասին: Մայիս 29ի հանրաքուէն յուսալքուած ժողովուրդի մը ուղերձը չի նկատեր եւ նուաստացած ալ չի զգար ինքզինքը, երբ արտասահման կը գտնուի ինքնավստահ է եւ կը պաշտպանէ Ֆրանսայի չահերը:

Նիքոլա Սարքոզիի մասին չատ չի ծանրանար եւ կը խուսափի որեւէ բանավէճէ: Ահաբեկչութեան մասին ալ նորութիւն մը չունի ըսելիք, ոչ մէկ երկիր խնայուած է, յայտնի չէ թէ ի՞նչ կրնան հնարել ահաբեկիչները: Այնուհետեւ, դիտակից է որ բուն վէրքը գործազրկութիւնն է, "Ֆրանսա, կ'ըսէ, քանի տարի է տեղաւորուած է դրութեան մը մէջ որ կ'ընդունի գործազրկութիւնը, պէտք է իսկապէս փոխել, 35 ժամերը չատ սուղի նըստան": Բոլորովին ղէմ է որ ընկուզի հաստատութեան վրայ տուրքը (Ի. Էմ. Էֆ.), բայց փոփոխութիւններ կարելի է ընել: Ոչ մէկ դիմում ընելու արամադիր է հողագործութեան գետնի վրայ: Զարկ կ'ուզէ տալ հետազօտութեան եւ այդ առընչութեամբ "Գիտական բարձրագոյն մարմին" մը ստեղծած է: Ցուլիս 14ի ներսմատներուն կրկնուող յանցանքներու հեղինակներու ոչ մէկ պարագայ ընդգրկուած է: Ողիմպիականին համար ցաւ զգացած է, բայց հարկ է որ լաւագոյնը յաղթէ:

Խոր ցաւով տեղեկացնում ենք, որ Ցուլիսի 13ին, կեանքի 79րդ տարում երկաթատեւ ծանր հիւանդութիւնից յետոյ վախճանուել է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիցպատոյ միաբան, Երեւանի Պետական Համալսարանի Աստուածաբանութեան ֆակուլտետի դեկան Գերաշնորհ Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս Աճէմեանը:

Գերաշնորհ Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս Աճէմեանը ծնուել է Հալէպ քաղաքում 1926թ.: Նախնական կրթութիւն ստացել է տեղի Հայկազեան վարժարանում եւ այնուհետեւ, 1937-1939թթ., Մխիթարեան հայրերի վարժարանում:

1939-1949թթ. յաճախել է Հալէպի Ֆրերների պլորոցը, որի ընթացքը վայելուն յաջողութեամբ աւարտելով, նոյն տարին ընդունուել է Անթիլիասի ղպրեվանքը եւ ձեռնադրուել սարկաւագ:

Աւարտելով ղպրեվանքի ընծայարանի լսարանական բաժինը՝ 1947 թ. կուսակրօն քահանայ է ձեռնադրուել հոգելոյս Տ. Դերենիկ Եպիսկ. Փոլատեանի ձեռամբ:

1947-1950թթ. հետեւել է Պրիւսէլի համալսարանի գրականութեան եւ փիլիսոփայութեան դասընթացքներին եւ աւարտել է՝ ստանալով գրականութեան եւ փիլիսոփայութեան պսակաւորի աստիճան:

Այնուհետեւ ձեռնհասօրէն դասաւանդել է Անթիլիասի ղպրեվանքում եւ Պէյրութի Ծովակիմեան – Մանուկեան միջնակարգ ղպրոցում, իսկ 1952 – 1956թթ. վարել է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռի դիւանապետութիւնը:

1965-1994թթ. եղել է Երուսաղէմի Սբրբոց Յակոբեանց միաբանութեան անդամ, ուր վարել է դիւանապետի եւ կալուածոց տեսչի պաշտօնները: Երկար տարիներ եղել է նաեւ Ս. Աթոռի նուիրակը Ս. Յա-

Ինչպէս միշտ, ալը գոհ է ընդհանրապէս, թէեւ ի. Տէ. Էֆ.ը վերապահ կը մնայ: Իր բանբերը կը գտնէ որ Շիրաք համոզիչ չէր, մանաւանդ աշխատանքի մարզին մէջ, Մայիս 29էն ետք, կ'ըսէ Ֆր. Սօվարէ, աւելին կ'ակնկալուէր: Ֆր. Հոլանտի համար (ընկերվարական) Շիրաք իշխանութեան վախճանի մը պատկերը պարզեց, Ժ.-Մ. Լը Փէն կը գտնէ որ Շիրաք գոհ է ինքն իրմէ հակառակ ճախողութիւններուն: Մ.-Ժ. Պիւֆէ ալ (համայնավար) յուսախաբ է, կը թուի որ Շիրաք բան չէ հասկցած անցած – դարձածէն:

Ցատկանշական կէտ մըն էր նաեւ որ Նիքոլա Սարքոզի քանի մը վայրկեան միայն մնացած է էլիզէի կարտըն-փարթիին եւ անմիջապէս զացած է Ներքին նախա-

(Շար.ը Դ. էջ)

Բ Ա Զ Ո Ի

«ՀԱՆՐԱՔՈՒԷՆ ԴԱՒԱՃԱՆՈՒԹԻՒՆ Կ'ԸՆԴԱՑ»

Ադրբեջանի քաղաքական շրջանակները խստօրէն հակազդած են Ղարաբաղի հանրաքուէի զաղափարին, անընդունելի նկատելով նման բան: Նախագահ Ի. Ա-

լիեւ ըսած է թէ հանրաքուէն կը նշանակէ վերջնականապէս կորսնցնել Ղարաբաղը, մինչ որ զաւաճանութեան համազօր է: Այս կեցուածքը հիմնուած է այն ենթադրութեան վրայ թէ հանրաքուէի պարագային Ղարաբաղի ժողովուրդը անկախութեան ի նպաստ պիտի քուէարկէ:

Ադրբեջանի Մոսկուայի դեսպանը նոյնիսկ ըսած է թէ Ղարաբաղի մէջ կազմակերպուելիք հանրաքուէն կը հակասէ միջազգային կանոններու, քանի որ հանրաքուէ մը միայն երկրի մը ամբողջ տարածքին վրայ կը կիրարկուի եւ ոչ մասնակի ձեւով, ինչպէս կ'ըլլայ Ղարաբաղի պարագային:

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԸ ՓԱԿԵԼՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՀԱՍՈՒԹԻՒՆԸ

Շահադիտականին նախընտրութիւնը կրնա՞յ մինչեւ իսկ քաղաքական տհասութիւն յանձն առնել տալ. ան ալ երբ «չհը» անձնական դրամագլուխի չի պատկանիր, այլ ազգայինի, մինչ տհասութիւնը անձնական արարք ըլլալով հանդերձ, կը տարածուի ամբողջ ազգին վրայ: Այս է պատկերը որ կը թեւլաղրուի Մելգոնեանը փակելու գործարքէն որուն դրական մօտեցում կրնան ունենալ առաջին բառէն անդին չտեսնելու չափ կամաւոր կարճատեսները:

Մելգոնեանը փակելու որոշումին դէմ մեր հակազդեցութիւններուն մէջ չատ յաճախ անտեսելինք քաղաքական երեսակին կարեւորութիւնը: Դպրոց փակելու մեղքը այնքան ծանրակչիռ է մեր իրականութեան համար որ չատ անգամ ղեցացականը տեղ չի ձգեր պաղարիւն ու չրջահայեաց նկատառումի: Անշո՛ւշտ սարսափելի է վկան ըլլալ «Հայ»ու ձեռքով սպիտակ ջարդին կեր տուող արարքի. նաեւ պատուական բարերարներու կտակին ամենայն հանդստութեամբ ոտնակոխումին, աղայական կամակատարութեան մինչեւ ի՜Ա. դար երկարող փաստերուն:

Բայց աւելի՛ սարսափելի է երբ այդ բոլորին հետ քաղաքական տհասութեան երեւոյթը ամէնէն ծանր հարուածը կու տայ ամբողջ ժողովուրդի մը ներկային ու ապագային:

Ըսե՛նք որ Մելգոնեանը Հայաստան փոխադրելու խայծը լուրջ ծրագիր է, մոռնա՛նք տասնեակ միլիոնով չափուած տոլարներու վերապահուած անորոշ ճակատագիրը, պահ մը փորձենք մենք մեզ համոզել որ Մելգոնեան եղբայրներուն կտակով այսքան տարի պահուած դպրոցը արդէն տալիքը տուած է ազգին, եւլն.: Բայց ի՞նչպէս կարելի կ'ըլլայ մարսել Եւրոպական միութեան անղամ Կիպրոսի մէջ նման հաստատութենէ ամբողջ ազգը զրկելու կամայականութիւնը երբ քաղաքական չատ մեծ գրաւարկ կը ներկայացնէ ան. գրաւարկ, որ մեր ներկայի իրականութեան մէջ նոյնիսկ պետական միջոցներով չէինք կրնար դիւրին–դիւրին ունենալ:

Հարցը բաւական մերկութեամբ սեղան դրած է Երեւանի Բրիւսով լեզուաբանական համալսարանին տեսուչը՝ Սուրէն Զոլեան: Սթրազպուրկի մէջ ազգային փոքրամասնութեան լեզուներու պաշտպանութեան ուխտին համաժողովէն Երեւան դարձին «Ազգ»ին (Յուլիս 8) տըւած հարցազրոյցին կ'ըսէ թէ ուխտը ստորագրող 18 երկիրներէն Հունգարիան եւ Կիպրոսը հայերէնը յատուկ կերպով նշած են: Առաջինը հայերէնը դասած է ազգային փոքրամասնութեան լեզուներու չարքին մէջ. պետութիւնը պէտք է ապահովի անոր զարգացումին, առանց լրացուցիչ պարտաւորութեան: Իսկ Կիպրոսը «փաստօրէն միակ պետութիւնն է, որը հայերէնը նշել է որպէս աւանդական լեզու, ստանձնելով նրա պաշտպանութիւնը: Դրանով Կիպրոսն արտայայտել է իր իւրայատուկ վերաբերմունքը հայ համայնքի, հայ ժողովուրդի եւ Հայաստանի հանդէպ»:

Հայկական իրականութեան մէջ անոնք որոնք արդիական մտածումի տէր նեղ ընտրանիին փեսուրներով որոշեցին Մելգոնեանը փակել, քաղաքական այս ազդակն ալ որեւէ ձեւով փոխարինելու միջոցը գտա՞ծ են: Հաստատութիւնը Հայաստան փոխադրելու արդարացումը քովէն իսկ չ'անցնիր այդ ձեռքերումին որուն կորուստը ուրախութիւն կը պատճառէ միայն թշնամիներու: Անոնց որոնք արդէն այնքա՛ն դժգոհ են միջազգային քաղաքական չրջանակներու մէջ հայութեան օրէ օր չեշտուող արդիւնաւոր ներկայութենէն: «Ի՞նչ դործ ունի Հայը Եւրոպական միութեան մէջ թո՛ղ մնայ կովկասի իր լեռներուն տակին» բսող մըտայնութիւնը վաւերացնող արարք չէ՞ ՀԲՄ–ի հեղինակաւոր վարչութեան արձակած որոշումը:

Ս. Զոլեան կրակին վրայ իւղ լեցնողի դիրքէն կը չարունակէ. «ինձ՝ որպէս Հայաստանի ներկայացուցչի եւ Կիպրոսի ներկայացուցչին յուզում էր այն հարցը, որ վտանգուած են հայերէնի ընդհատմամբ կիպրոսի միջազգային պարտաւորութիւնը ու կրթական բազաբակայութիւնը: Կիպրոսի իշխանութիւնների համար Մելգոնեան վարժարանը բաւականին զգայուն թեմա է, ընդաճ շահագրգռուած են այդ հաստատութեան պահպանմամբ եւ նոյնիսկ մտադիր են ստեղծելու հաշագիտական կենտրոն: Կան գաղափարներ հայերէնը դարձնելու ոչ միայն միջնակարգ, այլեւ բարձրագոյն կրթութեան լեզու, Կիպրոսի համալսարաններում բացելու հայագիտական ամպիոններ եւ սերտ կապեր հաստատելու Հայաստանի հետ: Զրկուելով այդ վարժարանից, Կիպրոսի հայ համայնքի երեխաներն այլեւս հնարաւորութիւն չեն ունենայ մայրենիով միջնակարգ կրթութիւն ստանալու, իսկ դա նշանակում է որ հայերէնի մասնագէտների պակասի պատճառով կը սահմանափակուի համալսարանական ամպիոնների ստեղծումը, կը թուլանայ Կիպրոսի հայ համայնքի աւանդական կապը Միջին արեւելքի եւ Եւրոպայի հայ համայնքների հետ: ...Եթէ մենք մտածում ենք Եւրոպայում հայերէնի նոր կարգավիճակի մասին, պէտք է գիտակցենք որ Եւրոխորհուրդի անդամ դառնալով հայերէնին տուել ենք եւրոպական լեզուի կարգավիճակ, հետեւաբար պէտք է եւրոպացիների համար հայերէն սովորելու պայմաններ ստեղծենք: Այդ հարցում մենք բաւականին յետ ենք, դրա մասին է վկայում Մելգոնեանի վարժարանի օրինակը: Այնտեղ հայագիտական ուսումնասիրութիւնները խորացնելու փոխարէն փակելու որոշում կայացուեց»:

«Պէտք է գիտակցինք» հրահանգին կրկնութեամբ երեւանցի տեսուչին մատնանչումները չատ, չատ կարեւոր թղթածրարի մը կը բանան: Այդ թղթածրարին մէջ տեղ չկայ լեզուն խորանի խնկարկելի առարկայի վերածող ցուցամոլութեան, երկու ղրուշնոց ոտանաւորներով մթնոլորտը թունաւորող խժաձայնութեան: Լեզուն պաշտպելու ապրանք չէ, այլ գործածելի: Այնոր կեանքն ալ, մահն ալ, արժեւորումն ալ, արժեզրկումն ալ կախում ունին միայն եւ միայն այդ արարքէն: Կը գործածուի՝ կ'ապրի: Գէշ գործածութեան առարկայ կ'ըլլայ, կը հիւանդանայ: Եթէ դիտակից, հեռատես զանգուած մը տէրն է անոր, կրնայ մըղոններով արշաւել, դառնալ քաղաքական գրաւարկ, գոյակից: Ամբողջ հարցը հոն է որ ի՛նչ կարգավիճակ կը տրուի անոր: Ո՛չ ճառերը, ոչ քարոզները, ոչ յայտնըւած սէրը, նախանձախնդրութիւնը, վառաւորումը կրնան կոպէկ մը չահեցնել անոր եթէ գործածող չունի, եթէ զանգուածի մը աչխատանքի «գործ»ը չէ, չի վայելեր որպէս այդ իրեն բաժին հոգածութիւնը:

Մելգոնեանի աւընչութեամբ այս անգրադարձին մղող տեսուչին հարցազրոյցը հետաքրքրական է երկրորդ կէտով մըն ալ. Մելգոնեանի փոխորիկէն ի վեր որ թողքելու, ընդդիմանալու, պայքարելու մղեց Մելգոնեան սաներու մեծ ընտանիքը ու անոնց համակիրները, դպրոցը փակելու բարեգործականեան տրամադրութիւն ընդունելու ակնարկողներու դասը, դրեթէ առաջին անգամ է որ Հայաստանէն այսքան բացայայտ կեցուածք մը ցոյց կը տրուի: Ճիշդ է որ մամուլի անունները տեղ տուին փակումի որոշումին, հակազդեցին ալ, բայց լայն չափով այդ էջերը մնացին արձագանգի բնոյթով: Մինչդեռ Ս. Զոլեան պատասխանելով Ռուպէն Պողոսեանի պրոյցի հրապարակին, սեղան կը բերէ հարցին քաղաքական տարածքը: Բան մը որ մինչեւ հիմա պէտք է տան անգամ ըրած ըլլային ա՛յդ մարդի մարդիկը, որուան որոշումին մէջ սխալին, վտանգաւորին չափը ցոյց տալով ՀԲՄ–ի մեծաւորներուն: Անշուշտ եթէ Սփիւռքի մանրուքներով զբաղելու չափ կլանուած չէին իրենց առօրեայով: Կամ, ո՛վ գիտէ, եթէ Մելգոնեանի հայաստանեաց կարկանդակէն պատառի մը յոյսը չունէին:

Նախագահ, կաթողիկոս, նախարար, կուսակցական, առաջնորդ, երեսփոխան, ակադեմական, մտաւորական, գըրող, կարդացող, ո՞ր մէկը կրնար քնքշիկ անպատասխանատու նկատել հայրենի հետեւանքներով յղի նման մտադրութենէ: Վաղը երբ չարիքը գործուած ըլլայ ու միւս օր ժամանակակից պատմութիւնը հասնի յաջորդ սերունդին, ներկայի լուռ, անտարբեր մնացողներէն ո՞վ պիտի կրնայ փրկուիլ արդար դատապարտումի կնիքէն:

Սակայն ամբողջ հարցը այն է որ ո՛վ, ի՛նչ պիտի ընէ այդ կնիքը, երբ Մելգոնեանի այսօրուան կալուածին վրայ առեւտրական բազմայարկ չէնքեր բարձրացած ըլլան, բարերար եղբայրներուն դամբարանին վրայ՝ հսկայական կառոյցն մը, իսկ Հայաստանի կրթութեան նախարարութեան պահարաններէն մէկուն անկիւնը մոռցուած Մելգոնեան վարժարանի թղթածրարին մէջ մամուլները պահուըտուք խաղան:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻԻՆ

ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 75ԱՄԵԱԿ՝ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Մեծի Տանը Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանէն կը տեղեկացնեն.–

Իր ճակատագիրը հայ ժողովուրդի ճակատագրին կապած, անոր հետ աքսորուած եւ վերազարթնած ապրած կառոյցներէն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դպրեվանքի հիմնադրութեան 75–ամեակին եւ Արամ Ա. Կաթողիկոսի գահակալութեան 10ամեակին առիթով, Երկուշաբթի, Յունիս 27ի երեկոյեան ժամը 20ին, Պէյրութի "Զօրավար Էմիլ Լահուտ" հանդիսասրահին մէջ սարքուեցաւ յոբելինական հանդիսութիւն:

Հանդիսութիւնը կազմակերպուած էր Լիբանանի Ազգային առաջնորդարանին կողմէ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ի հովանաւորութեան ներքեւ: Ներկայ էին մեծ թիւով միաբանները, Լիբանանի մօտ Հայաստանի դեսպան Արեգ Յովհաննիսեան, Մերձաւոր Արեւելքի մօտ Լեհաստանի Ղարաբաղի ներկայացուցիչ Կարօ Քեպապճեան, Լիբանանի Հայոց թեմի առաջնորդ Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, ՄԱՀԱԵՄ–ի տեղապահ վեր. Սողոմոն Քիլաղպեան, Հայ կաթողիկէ համայնքի պատրիարքական ընդհանուր փոխանորդ Վարդան Եպիսկ. Աչգարեան, Հաղորդակցութեան միջոցներու, երիտասարդութեան եւ մարմնակրթութեան նախարար Ալէն Թապուրեան, երեսփոխաններ Յակոբ Բագրատունի եւ Ձորճ Քասարճի, նախկին հայ նախարարներ եւ երեսփոխաններ, ազգային իշխանութեանց ներկայացուցիչներ, քաղաքական, կրթական, մչակութային եւ բարեսիրական միութիւններու ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը:

*Լիբանանի եւ Հայաստանի քայլերգները ունկնդրութենէն ետք, բացման խօսքը արտասանեց Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, որ դիտել տուաւ երկու ամեակները Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կեանքին եւ առաքելութեան մէջ հիմնական նուաճումներ կատարած են եւ անոնք ծառայած են միեւնոյն նպատակին: Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան եւ դպրեվանքի հիմնադրութեան մասին խօսելով, Առաջնորդը անդրադարձաւ այս առաքելութեան ձեռնարկած կաթողիկոսներուն, որոնցմէ իւրաքանչիւրը նոր բարձունք մը նուաճեց եւ ներդրում ունեցաւ այս ուղիին մէջ: Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան չեշտը դրաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան համար Լիբանանահայութեան ներկայացուցած կարեւորութեան վրայ՝ դիտել տալով, որ հանդիսութիւնը նաեւ յարգանքի երեկոյ եւ Լիբանանահայութեան կողմէ ընդառաջում է կաթողիկոսին կոչին: Ապա ցուցադրուեցաւ տեսերիզ մը, որուն ընդմէջէն ներկայացուեցան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ դպրեվանքին պատմականն ու Արամ Ա. Կաթողիկոսի 10ամեայ գահակալութեան ընթացքին արձանագրուած յատկանշական իրագործումները: Տեսերիզին մէջ լուսարձակի տակ առնուեցան այն կաթողիկոսները, որոնք իրենց ներդրումը ունեցան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան պատմութեան կերտման մէջ: Ներկայացուեցաւ նաեւ Արամ Ա. կաթողիկոսին միջ–եկեղեցական գործունէութիւնը, անոր կողմէ կազմակերպուած միջկրօնական ու միջազգային նախաձեռնութիւնները, իրականացուցած ծրագիրները: Դպրեվանքի 75ամեակին անդրադարձաւ եւ անոր առաքելութիւնը լուսարձակի տակ առաւ Ժիրայր Դանիէլեան, որ ընդգծեց հայ ժողովուրդին ապրած մեծագոյն աղէտին եւ Կիլիկիոյ դէպքերուն պատճառով գաղթական դարձած կաթողիկոսութեան հաստատումը Անթիլիասի մէջ: Սահակ եւ Բարսղ կաթողիկոսներու օրօգրութենէն մէկ քանի կտոր ներկայացնելով Ժիրայր Դանիէլեան անդրադարձաւ ծաղկումին եւ բարգաւաճման այն հաստատութեան, որ դարձաւ մտաւորականներ եւ հոգեւորականներ պատրաստելու կոչուած ամբոց մը, որ տուաւ կաթողիկոսներ, վարդապետներ, քահանայ հայրեր, եկեղեցւոյ եւ ազգին ծառայողներ, ուսուցիչներ, կրթական մըշակներ: Ցիշատակելով պատմութեան մէջ յատկանչական տեղ գտած եւ դեր ունեցած վարդապետանոցները, Ժիրայր Դանիէլեան հաստատեց, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Դպրեվանքը եւս կառուցուած է նոյն նպատակով, նոյն սկզբունքներով եւ առաքելութեամբ: Ան լուսարձակի տակ առաւ Արամ Ա. Կաթողիկոսի կողմէ Դպրեվանքին տրուած մեծ կարեւորութիւնը, որովհետեւ ան կը հաւատայ, թէ ծառայասէր, նախանձախնդիր, լրջոտ անձերը նուիրաբերող մարդիկը կը թրծուին Դպրեվանքին մէջ: Բանախօսը հաստատեց, որ անցնող 75 տարիներուն ընթացքին Դպրեվանքի ճառագայթող լոյսը Միջին Արեւելքէն հասաւ մինչեւ Եւրոպա, Միացեալ Նահանգներ, Գանատա: Իր խօսքը եզրափակելով Ժիրայր Դանիէլեան ըսաւ. "Լիբանանի ստորոտը նետուած ցրեցնի հատիկը ինկաւ պարարտ հողին մէջ: Անցնող 75 տարիներուն ընթացքին Դպրեվանքի դերը մեծ եւ նախանձախնդիր եղաւ այս ուղղութեամբ եւ պիտի չարունակէ ըլլալ դալիք տասնամեակներուն":

*Արամ Ա. Կաթողիկոսին գահակալութեան 10ամեայ ուղիին անդրադարձաւ Սարգիս Կիրակոսեան, որ դիտել տուաւ թէ յոբելինական հանդիսութիւնը իւրայատուկ եւ յիշատակելի թուական մըն է: Ան դիտել տուաւ, որ "սովորական հանդիպում մը չէ՛ այս համաժողովրդային մեծարանքի հանդիսութիւնը, այլ՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսին մեր հաստատմութիւնը վերահաստատելու հասքական խօսք է": Բանախօսը նչեց, թէ Արամ Ա. իր հոգեւորականի ուխտը կատարած օրէն հիմնական նպատակ ընտրած է ծառայութիւնը եւ ճառագայթող ներկայութիւն եղած է մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ: Լուսարձակի տակ առնելով այն երեւոյթը, որ Արամ Ա. կաթողիկոսը խօսքը գործի վերածեց, իսկ գործը պայմանաւորեց նորանոր ծրագիրներով, Սարգիս Կիրակոսեան ըսաւ. "Խոհն ու խօսքը իր առաքելատիպ ոգիով ոչ միայն գործի վերածեց, այլ իր աչխատունակութեամբ վարակեց իր ուխտակից միաբանները, ժողովականները, մըտաւորականները, երիտասարդները, հասնելով մինչեւ իսկ ծերերուն, երիտասարդներուն, պատանիներուն եւ մանուկներուն: Վեհափառ Հայրապետին անձին մէջ կը խտանայ ո՛չ միայն մեր երանաչնորհ հայրապետներու չունչը, այլ մեր 1700–ամեայ եկեղեցւոյ ոգին": Ան դիտել տուաւ, որ կարելի չէ ամփոփ տողերու մէջ խօսիլ Արամ Ա. կաթողիկոսին աչխատանքներուն մասին, որոնք ներազգային եւ միջազգային բնոյթ ունին, ներթափացած են հայութեան բոլոր չերտերէն ներս, տարածուած են զանազան բնագաւառներու մէջ՝ մչակութային, կրթական, հոգեւորական, չինարարական, բարեկարգչական: Ան աւելցուց, որ Արամ Ա. կաթողիկոսի գործունէութեան մաս կը կազմէ նաեւ հայկական մչակութային գան-

ՌՈՒՍԵՐԸ ՉԵՆ ՍԻՐԵՐ ՆՈՐ ՓԱՐԻԶԸ

Մոսկուայի մամուլին մէջ յաճախակի են Ֆրանսան քննադատող էջերը. երկիրը անկումային վիճակի մէջ կը նկատուի, իր դասական պատկերէն ամէն օր հեռացող իրականութեամբ: «Գուտիէ Հնթէրնասիոնալ» այդ մամուլէն քաղած յօդուածով մը օրինակը տուած է Ռուսերու զժգոհութեան:

Ֆրանսայի մասին Ռուսը կը մտածէ որ ան գորտի պիտին, պանիրին, նորաձեւութեան, գինիին, Փըժոյին, Ռընոյին եւ վայելչազեղ փարիզուհիներու երկիրն է: Սակայն իրականութիւնը կը հեռչայս մտապատկերը. Իր. դաշտ Ֆրանսան երկիրն է քէպապին, գարեջուրին, Մէրսէտէսներու, զեղչեալ վաճառքներու եւ լաչակաւոր կիներու:

Գորտին պիտը այսօրուան Ֆրանսացիին նախընտրած ուտելիքներէն չէ այլեւս: Դժուար է գտնել ճաշարան մը որ իր ճաշացուցակին մէջ ատիկա ունենայ: Գրեթէ նոյնքան դժուար է գտնել Ֆրանսացի մը որ ճաշակած ըլլայ այդ ուտելիքը: Ներքաճաշակ Ֆրանսացին այլեւս կը նախընտրէ քէպապը: Փողոցի ամէն անկիւն նեկայ է չամփուրին անցած մինը որ «յունական սանտուիչ» անունով կը ծախուի: Երբեմն միայն Ֆրանսացին որպէս բերանախոտ կը վերագտնայ էրէփին: Սակայն յունական սանտուիչին կամ էրէփի հետ սխալ է մտածել որ գինի չիշ մը կը բանայ: Չէ, այսօրուան ըմպելին գարեջուրն է:

Ընկալուած կաղապարով Ֆրանսացին հայրենասէր է ու միայն ազգային ապրանք կ'արտադրէ. սակայն ինքնաշարժերու մարզին մէջ բաւական տարբեր է պատկեր: Հանդիսատեսներու տէր Ֆրանսացին անվրդով կրնայ յայտարարել թէ հայրենասէր է անշուշտ, բայց ոչ ապուշ եւ ատոր համար Մէրսէտէսով կ'երթեւեկէ: Քիչ մը նուազ շահողը եւս Ֆրանսական ապրանքի նախասիրութիւն կ'արտայայտէ. ի հարկէ պիտի ուզէր Փըժօ մը գնել, բայց կը գոհանայ պրծածուած «Գոլֆսվակըն»ով մը:

Վայելչազեղ Ֆրանսուհիին: Ներկայիս նորաձեւութիւնը կ'որոշուի առեւտուրի կեդրոններուն զեղչեալ վաճառքի օրերուն: Ֆրանսուհին ամիսներով կը չրջի, կը փորձէ ու զեղչին առաջին օրը հագիւ խանութին դուռները բացուած, բացանչութիւններ արձակելով ներս կը խուժէ, երեք անգամ փորձած հագուստը յափշտակելու համար: Ինչուշտ այդ իրարանցումին որեւէ բան կ'ըլլայ գնածը պէտք է հագուի վեց ամիս, մինչեւ յաջորդ զեղչերը:

Զանազան մազեր, երկար եղունգներ ու բարձր կրունկներ ցած մակարդակի նշաններ են որոնք յատուկ են պոռնիկներու եւ Արեւելեան Եւրոպայի կիներուն, կը մատնէ վայելչազեղ Ֆրանսուհին: Ու այդ խառութիւնն է հասնօրէն պատճառը որ հետզհետէ մեծցող թիւով Ֆրանսուհիներ լաչակներով մանկու դան:

Փարիզի գաղակաղ պատկերին մէջ էյֆէլի աշտարակին տակ սիրահար զոյգեր կը չրջին, Սէնի ափերուն վրայ մեծ մայրիկներ իրենց թոռնիկներուն հետ իրիկնային պատյաններ կ'ընեն, Շան գ'էլիզէի վրայ Լէժիոն ա'էօնըրի տէր եռադրոյն դրօշակներով նախկին մարտիկները կը տողանցեն, Լուվրի համբաւը իրեն կը տանի թէ' հնութիւններու, ճարտարապետութեան սիրահարները, թէ' Տնտեսի վէպերով անած պատանիները որոնք հրացանակիրներու մենամարտ մը դիտելու երազով կ'ապրին: Մոնմարթրը պոհեմներու համաչխարհային կեդրոնն է իր տաղանդաւոր նկարիչներով, ապրէնթի մնայուն բուրմունդ: Փարիզեան խորհրդանիշներէն են Փիկալի հրապարակը եւ Մուլէն Ռուժը:

Այսօրուան Փարիզին մէջ էյֆէլի աշտարակին տակ մուզ մորթով պատանիներ ֆութպոլ կը խաղան, բոլորն ալ իրենց հերոսներուն պատկերով չապիկներ հագած: Անոնք կրնան անդիտանալ ժանն ա'Արքը, Սէն թ'Էկզիւպէրին, բայց ամէն մանրամասնութեամբ ծանօթ են Զիտանին, Լիզարազուին, Տէսայիին: Իրիկունները Սէնի ափերուն վրայ համբուրուղ զոյգեր կան, բայց կարեւոր համեմատութեամբ միասեռական զոյգեր են: Շան գ'էլիզէի վրայ տեղացիներու տողանցքը հաճոյք կը պատճառէ զբօսաշրջիկներուն. այդ տեղացիները յաճախ վառ գոյներով ազգային զգեստներ հագուած ասիացիներ են, մեծ թմբուկներով, սրինգներով. չինական կամ վիէթնամական ամանորը կը նչեն, կամ այլ բան մը:

Լուվրը ձեղ կ'ընդունի ապակեայ հսկայական բուրգէ մը: Ֆրանսացիները կը սիրեն պարօքին ու յետարդիականին միջեւ հակասութիւն: Գոթական գրեթէ ամէն տաճարի քով անթափանցելի երկրաչափութեամբ մետաղէ արձան մը զետեղուած է:

Մոնմարթրը այլեւս ապսէնթ խմուած վայրը չէ. բայց կը պահէ կասկածելի չրջանակի համբաւը: Նեղ պիւճէէի տէր գաղթական ընտանիքները հոն կը հաստատուին: Թմրեցուցիչի վաճառքով կը զբաղին անոնք, գիշերներն ալ փոքր փողոցներուն մէջ փողոցայինները կը կըռւին: Այլեւս իսկական պոհէմ նկարիչներ չկան հոն, այլ Արաբներ որոնք չինական ապրանք կը ծախեն: Փիկալն ու Գլիչիի հրապարակն ալ գիշերային կեանքի կեդրոններ մնալով հանդերձ, ուռնդական գանգանին քով յատուկ երեկոներու կրնայ կանչուիլ որոնց ընթացքին մարդիկ պորտապար կը դիտեն:

Մէկ խօսքով՝ Ֆրանսան զարմանք կը պատճառէ քիչ մը մշակուած այցելուին: Բարեբախտաբար, Մոսկուայի մէջ տակաւին կարելի է ֆրանսական փոքր, հանդարտ ճաշարան մը գտնել, չիշ մը Փըբանսական գինի ապսպրել որպէս ընկերակից գամամպէրի պնակի մը ու "Ֆրանսական համբոյր" մը փոխանակել վայելչազեղ բարեկամուհիի մը հետ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԻՒ ԳՈՂՈՒԹ

ՀԱԼԷՊի ազգային Կիւլպէնկեան մանկապարտէզի փոքրիկները ստացած են իրենց վկայականները, բայց հանդիսութիւնը այդ առթիւ առիթ եղած է նաեւ նչելու երեք յատկանչական թուականներ: Առաջին տարեդարձը կը վերաբերէր դիրեբոյ գիւտի 1600ամեակին եւ բեմին վրայ տողանցած են Հայոց այբուբենի 38 գիներները իրենց խրոխտ քայլերով: Երկրորդ թուականը ոգեկոչումն էր Ցեղասպանութեան 90ամեակին: Փոքրիկ մը յայտարարած է "Եկէք այսօր Ապրիլ 24ը վերածենք ուրախութեան տարեդարձի, յոյսի եւ լոյսի տարեդարձի, եւ մեր ձայները բարձրացնելով յայտնենք աչխարհին, որ մենք կանք ու կը մնանք յաւիտեան: Մեր անունն է պայքար եւ վախճանն է յաղթանակ": Երրորդ տարեդարձը նուիրուած էր Կիւլպէնկեան վարժարանի հիմնադրութեան 75ամեակին: Հանդիսութիւնը վերջ գտած է ուրախ պարերով ու արտասանութիւններով:

Livres reçus

TARA DUNCAN
le sceptre maudit

SOPHIE AUDOIN-MAMIKONIAN

Ed. Flammarion, Paris 2005

ղողներուն մէջ փողոցայինները կը կըռւին: Այլեւս իսկական պոհէմ նկարիչներ չկան հոն, այլ Արաբներ որոնք չինական ապրանք կը ծախեն: Փիկալն ու Գլիչիի հրապարակն ալ գիշերային կեանքի կեդրոններ մնալով հանդերձ, ուռնդական գանգանին քով յատուկ երեկոներու կրնայ կանչուիլ որոնց ընթացքին մարդիկ պորտապար կը դիտեն:

Մէկ խօսքով՝ Ֆրանսան զարմանք կը պատճառէ քիչ մը մշակուած այցելուին: Բարեբախտաբար, Մոսկուայի մէջ տակաւին կարելի է ֆրանսական փոքր, հանդարտ ճաշարան մը գտնել, չիշ մը Փըբանսական գինի ապսպրել որպէս ընկերակից գամամպէրի պնակի մը ու "Ֆրանսական համբոյր" մը փոխանակել վայելչազեղ բարեկամուհիի մը հետ:

ՔԱՂՀԱՆ

ձերու եւ արժէքներու պահպանման աչխատանքը, չինարարական ծրագիրները եւ այլն:

Հանդիսութեան փակման խօսքը արտասանեց Արամ Ա. կաթողիկոս, որ ըսաւ. "Սիրտս ուրախութեամբ կը լեցուի ո'չէթէ արտասանուած խօսքերուն համար, այլ այն տեսարանին համար, որ կը պարզուի աչքերուս դիմաց, ձեր համախումբ ներկայութեամբ: Իրրեւ անոնք, որոնք կ'ուզեն տկարացած տեսնել լիբանանահայութեան ուժը, թող գան եւ այս տեսնեն: Իրրեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս յարգանքով կը խոնարհիմ Լիբանանի հայութեան հատւածական կամքին առջեւ": Ապա, վեհափառ հայրապետը 75 տարիներու անցեալին անդրադառնալով յիչեց Սահակ Բ. տարազիր կաթողիկոսի նչանաւոր կտակը՝ Անթիլիասը պահելու թէ փակելու, եւ ան որ դիմաց աչխարհացիր ժողովուրդին ջերմ փափաքը՝ Անթիլիասը պահելու եւ բարգաւաճեցնելու: Արամ Ա. դիտել տուաւ, որ 1930ական թուականներու որբանոցին տեղ այսօր զարգացած է եւ այդ օրերու ամայութեան փոխարինած է հաւատքն ու առաքելութիւնը: Կաթողիկոսը երկու ամեակները ձօնեց այն բոլոր երախտաւորներուն, որոնք գործեցին, անցան կամ տակաւին կը գործեն Կիլիկեան դարաւոր Ս. Աթոռի առաքելութեան ճամբուն մէջ: Արամ Ա. դիտել տուաւ, որ 75 տարիներու պատմութեան ընթացքին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Անթիլիասի կաթողիկոսութիւնը միայն հոգեւորական կեդրոն չեղաւ, այլ եղաւ ազգային կեդրոն մը, բառին ամբողջական իմաստով եւ ծառայեց ազգին եւ եկեղեցւոյ: Ան նչեց, որ ժամանակի եւ պայմաններու փոփոխութեան հետ պէտք է քայլ պահել, պատրաստ ըլլալ բոլոր մարտահրաւէրներուն եւ քալել դէպի յառաջ, ինքնահաւատղութիւն եւ ինքնաքննարկում կատարելով, որպէսզի կարելի ըլլայ սխալները սրբագրել եւ աւելի գօրացած չարունակել ուղին: Արամ Ա. կաթողիկոս յիչեց այն առաջնահերթութիւնները՝ էջմիածին – Անթիլիաս դրացակցութիւն, Հայաստան – Սփիւռք համադրուած աչխատանք, հոգեւոր, կրթական, մչակութային, ազգային առաքելութեան չարունակութիւն: Ապա Դպրեվանքի ուսանողական երգչախումբը կատարեց բազմաճաչն երգեցողութիւն, ներկայացնելով "Խաչն իմ որդուն"ը, "Նաւ"ը եւ "Սիփանայ քաջեր"ը:

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Ամէն անգամ մեզի տալիք զգայացունց լուր մը ունէր Յովհաննէս:

– Ֆրանսացիները Սօֆիան գրաւեր են, կամ Ռուսերը մինչեւ Սեբաստիա հասեր են եան.:

Եւ ամբողջ օր մը, քով քովէ եկած, այդ լուրերը կը մեկնաբանէինք ու հետեւութիւններ կը հանէինք անոնցմէ:

Իրրեւ ընթերցանութեան գիրք վեցլեզուեան խօսակցութեան դասագիրք մը եւ աչխարհաբար աւետարան մը ունէի պոր Տօքթ. Մարգարեան փոխ տուած էր:

Մեր ժամանցի միջոցներն էին թղթախաղը եւ լոգանքը Եփրատի կամ Խուպուրի մէջ:

Գրեթէ ամէն իրիկուն մօրեղբայրս, Տօքթ. Մարգարեանն ու Քէչիչ օղլու Աբգելութեան կ'երթային միւտիրին որ բացօթեայ հիւրանոց մը ունէր «Սարայ»ին ձախակի: Երբեմն միայն Ֆրանսացին որպէս բերանախոտ կը վերագտնայ էրէփին: Սակայն յունական սանտուիչին կամ էրէփի հետ սխալ է մտածել որ գինի չիշ մը կը բանայ: Չէ, այսօրուան ըմպելին գարեջուրն է:

Ընկալուած կաղապարով Ֆրանսացին հայրենասէր է ու միայն ազգային ապրանք կ'արտադրէ. սակայն ինքնաշարժերու մարզին մէջ բաւական տարբեր է պատկեր: Հանդիսատեսներու տէր Ֆրանսացին անվրդով կրնայ յայտարարել թէ հայրենասէր է անշուշտ, բայց ոչ ապուշ եւ ատոր համար Մէրսէտէսով կ'երթեւեկէ: Քիչ մը նուազ շահողը եւս Ֆրանսական ապրանքի նախասիրութիւն կ'արտայայտէ. ի հարկէ պիտի ուզէր Փըժօ մը գնել, բայց կը գոհանայ պրծածուած «Գոլֆսվակըն»ով մը:

Վայելչազեղ Ֆրանսուհիին: Ներկայիս նորաձեւութիւնը կ'որոշուի առեւտուրի կեդրոններուն զեղչեալ վաճառքի օրերուն: Ֆրանսուհին ամիսներով կը չրջի, կը փորձէ ու զեղչին առաջին օրը հագիւ խանութին դուռները բացուած, բացանչութիւններ արձակելով ներս կը խուժէ, երեք անգամ փորձած հագուստը յափշտակելու համար: Ինչուշտ այդ իրարանցումին որեւէ բան կ'ըլլայ գնածը պէտք է հագուի վեց ամիս, մինչեւ յաջորդ զեղչերը:

Զանազան մազեր, երկար եղունգներ ու բարձր կրունկներ ցած մակարդակի նշաններ են որոնք յատուկ են պոռնիկներու եւ Արեւելեան Եւրոպայի կիներուն, կը մատնէ վայելչազեղ Ֆրանսուհին: Ու այդ խառութիւնն է հասնօրէն պատճառը որ հետզհետէ մեծցող թիւով Ֆրանսուհիներ լաչակներով մանկու դան:

Փարիզի գաղակաղ պատկերին մէջ էյֆէլի աշտարակին տակ սիրահար զոյգեր կը չրջին, Սէնի ափերուն վրայ մեծ մայրիկներ իրենց թոռնիկներուն հետ իրիկնային պատյաններ կ'ընեն, Շան գ'էլիզէի վրայ Լէժիոն ա'էօնըրի տէր եռադրոյն դրօշակներով նախկին մարտիկները կը տողանցեն, Լուվրի համբաւը իրեն կը տանի թէ' հնութիւններու, ճարտարապետութեան սիրահարները, թէ' Տնտեսի վէպերով անած պատանիները որոնք հրացանակիրներու մենամարտ մը դիտելու երազով կ'ապրին: Մոնմարթրը պոհեմներու համաչխարհային կեդրոնն է իր տաղանդաւոր նկարիչներով, ապրէնթի մնայուն բուրմունդ: Փարիզեան խորհրդանիշներէն են Փիկալի հրապարակը եւ Մուլէն Ռուժը:

Այսօրուան Փարիզին մէջ էյֆէլի աշտարակին տակ մուզ մորթով պատանիներ ֆութպոլ կը խաղան, բոլորն ալ իրենց հերոսներուն պատկերով չապիկներ հագած: Անոնք կրնան անդիտանալ ժանն ա'Արքը, Սէն թ'Էկզիւպէրին, բայց ամէն մանրամասնութեամբ ծանօթ են Զիտանին, Լիզարազուին, Տէսայիին: Իրիկունները Սէնի ափերուն վրայ համբուրուղ զոյգեր կան, բայց կարեւոր համեմատութեամբ միասեռական զոյգեր են: Շան գ'էլիզէի վրայ տեղացիներու տողանցքը հաճոյք կը պատճառէ զբօսաշրջիկներուն. այդ տեղացիները յաճախ վառ գոյներով ազգային զգեստներ հագուած ասիացիներ են, մեծ թմբուկներով, սրինգներով. չինական կամ վիէթնամական ամանորը կը նչեն, կամ այլ բան մը:

Լուվրը ձեղ կ'ընդունի ապակեայ հսկայական բուրգէ մը: Ֆրանսացիները կը սիրեն պարօքին ու յետարդիականին միջեւ հակասութիւն: Գոթական գրեթէ ամէն տաճարի քով անթափանցելի երկրաչափութեամբ մետաղէ արձան մը զետեղուած է:

Մոնմարթրը այլեւս ապսէնթ խմուած վայրը չէ. բայց կը պահէ կասկածելի չրջանակի համբաւը: Նեղ պիւճէէի տէր գաղթական ընտանիքները հոն կը հաստատուին: Թմրեցուցիչի վաճառքով կը զբաղին անոնք, գիշերներն ալ փոքր փողոցներուն մէջ փողոցայինները կը կըռւին: Այլեւս իսկական պոհէմ նկարիչներ չկան հոն, այլ Արաբներ որոնք չինական ապրանք կը ծախեն: Փիկալն ու Գլիչիի հրապարակն ալ գիշերային կեանքի կեդրոններ մնալով հանդերձ, ուռնդական գանգանին քով յատուկ երեկոներու կրնայ կանչուիլ որոնց ընթացքին մարդիկ պորտապար կը դիտեն:

Մէկ խօսքով՝ Ֆրանսան զարմանք կը պատճառէ քիչ մը մշակուած այցելուին: Բարեբախտաբար, Մոսկուայի մէջ տակաւին կարելի է ֆրանսական փոքր, հանդարտ ճաշարան մը գտնել, չիշ մը Փըբանսական գինի ապսպրել որպէս ընկերակից գամամպէրի պնակի մը ու "Ֆրանսական համբոյր" մը փոխանակել վայելչազեղ բարեկամուհիի մը հետ:

ՔԱՂՀԱՆ

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION!
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par **l'Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

(Շար. Ա. էջէն)

բարուքիւն ուր կազմակերպած էր ի՛ր կարտըպ-փարթին, որ տեղի կ'ունենայր այն պահուն, երբ Շիրաք կը խօսէր: Մամուլը անգամ մը եւս կը չեշտէ այս ճակատումը, որ ըստ Սարքոզիի մէկ մտերիմին, կը կայանայ "Նախագահին դէպի ելքի դուռը ընկերանալու" մէջ:

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո վ

32 ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ եւ ամերիկացի զինուոր մը սպանուած են Յուլիս 13ին, Պաղտատի մէջ, անճնասպանական արարքի մը ընթացքին: Նախապէս, Ամերիկացիները տեղեկացած էին որ քամիքազ մը կայ կառքի մը մէջ եւ բոլոր մուտքերը փակած էին թաղամասին մէջ եւ թելադրած բնակիչներուն որ տունը մնան: Բայց զինուորական կառք մը՝ չրջապատուած երախաններով, մինչ զինուորները չաքարեղէն կը բաժնէին երախաներուն, թիւրիմաց եղած է թակարդուած կառքին որ խուժած է վրան ու պայթած տեղն ու տեղը: Ամերիկացիները հերքած են որ զինուորները չաքարեղէն կը բաժնէին պայթումի առեն եւ ըստ իրենց, քամիքազը դիտակցօրէն չարձակած է եւ տեսած որ մանուկներ կային: Մայր մը իր չորս զաւակները կորնցուցած է վայրկեանի մը մէջ· բոլորն ալ 10էն 13 տարեկան էին: 18 ուրիշ երախաներ ալ վիրաւորուած են եւ հիւանդանոց փոխադրուած: Ամերիկեան արարքէն քիչ առաջ, Ամերիկացիք յայտնած էին որ ալ-Զարքաուիի մէկ ենթադրեալ ներկայացուցիչը ձերբակալուած է: Յուլիս 14ին ալ անճնասպանական այլ արարք մը տեղի ունեցած է Պաղտատի Նեդրոնո· մէկ մեռեալ եւ վեց վիրաւորներ կային:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Ռ.-Թ. Էրտողան կրկնած է "Անգարայի ուժերու իրաւունքը գործողութիւններ մղելու սահմանէն անդին", այսինքն դէպի Իրաք՝ հետապնդելու համար Քիւրտերը:

ԱՆԳԼԻՈՑ ամբողջ ժողովուրդը փողոց իյած էր Յուլիս 14ին, ոչ միայն ժամը 12ի յարգանքի երկու վայրկեանին համար, այլեւ ամբողջ օրը եւ գիշերն ալ հսկում ընելով Թրաֆալկար Սքուէրը: Մեռեալներու պաշտօնական նոր թիւը 54 էր եւ Սքոթլանտ Եարտի բոլոր հետապնդումները կեդրոնացած են Լիոյ, ուրկէ Լոնտոն եկած են քամիքազները: Ի դէպ, երկու մահմետականները յօդուածներ հրատարակած են Կուարտիըընի (կեդրոն-ճախ) մէջ, ուր հարց կու տան՝ "Ո՞վ աւելի բարբարոս է": Սալմ Լոն, նախկին բանբերը ՄԱԿ-ի Իրաք գացած պատուիրակութեան, կը գրէ.- "Այո՛, ահաբեկիչները բարբարոս են, բայց պէտք չէ մոռնալ մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրները: Ո՞վ աւելի բարբարոս է. ամէն մէկ սպաննուած Արեւմուտքցիի դէմ, չլսմարտէն եաք, առնուազն 100 մահմետականներ մեռած են Արեւմուտքի մղած պատերազմներուն եւ գրաւումներուն առեն": Ուրիշ մը կը յիշեցնէ որ 2001 Սեպտեմբեր 11ի 2749 զոհերէն եաք, հարկ է այլ թիւը ուժով բազմապատկել հասնելու համար Իրաքի մեռեալներու նուազագոյն թիւին՝ 22787: Անգլիացիները հարց կու տան՝ ինչո՞ւ մենք· նոյն հարցումը կ'ընեն իրաքցի մայրերը:

ԻՍՐԱՅԵԼԱՅԻՒ չյինածաւալ ռմբակոծութիւններու ձեռնարկած են Գազայի պատիին չրջանը, վրէժը լուծելու համար հրթիռով սպանուած 22ամեայ իսրայէլացի կնոջ մը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MENSUEL»

(juin 2005)

Պելժիական ամսաթերթին մէջ "Որպէսզի հայ ժողովուրդը կարենայ սգալ, իրեն վերադարձնենք իր յիշողութիւնը" խորագիրով էջ մը տտորագրած է Ժակ Ռավէտովիչ: Կ'անդրադառնայ հակառակ անժխտելի տուեալներու, Հայկական Ցեղասպանութեան տակաւին ընդհանուր ճանաչում գտած չըլլալու իրողութեան, Թրքական իշխանութիւններուն ճապկումներուն: Ապա գրելով Պելժիոյ մէջ այս մէկուն եւս ժխտումը օրէնքով պատժելի արարք դարձնելու չանքերուն, ընդդիմացողներուն մասին, կը ծանրանայ Ողջակէզը անհատասար պահելու տեսակէտին վրայ: Կը թուէ բառին գործածութեան մարզերը, բառարանային սահմանումները, հարց տալու համար թէ Շոայի, Ողջակէզի վիճայարոյց գործածութեան տեղ ինչո՞ւ չի գործածուիր "Ցուզայասպանութիւն"ը: Ատով կը պահպանուի եղելութեան մասնայատկութիւնը, ինչպէս ցեղասպանութեան պարագային որուն ընդհանրացումէն եւ հասարակացումէն պէտք է խուսափիլ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ԷՆ 20: Կը խնդրուի նկատել առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեն:

Փոփոխութիւններու համար պիտի 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրո:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"Ի

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

«Ց Ա Ռ Ա Ջ»ի ընթացիկ ապրուստ

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանտուք	135	(161,46)
Ծննդ	135	(161,46)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս· վաճառքի մէջ ընդհանուր գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԽ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ յանձնաշնորհումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ARMENIE
Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés de 8 Jours et de 12 Jours
SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com
SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com
WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr
EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com
Saberatours SevanVoyages
www.saberatours.fr
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
Armavia Արմավիա
Studio VICKEN 200592

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

DON

Mme Hranouche Kazazian, Mlle Araksi Kazazian font un don de 1500 Euros pour les 50 ans de la Colonie de Bellefontaine en souvenir de leur maman, **Madame Aznive Kazazian,** membre assidue de la Croix Bleue des Arméniens de France dès sa création à Paris en 1929.

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France, reconnaissant, les remercie chaleureusement.

□

La Section **«Archalouys Tatéossian»** de la C.B.A.F. organise UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

ԾՆՆԴԵԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱԽԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵԾԷ'Ք «ՑԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ
ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱՓ ՅԱՆՁՆՈՒՄ
Տեղւոյն վրայ ճոխ խաթսղոկ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 19
MARDI
19 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻԻ 21·247 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21·247

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԱԻԵԼԻ ՔԱՆ 100 ՄԵՌԵԱԼ 48 ԺԱՄՈՒԱՆ ՄԷՋ

Ինչ որ տեղի կ'ունենայ Իրաքի մէջ, այլեւս քաղաքական պատերազմի մը բնոյթը առած է եւ այդ պատկերն է որ կը պարզէ յետ Սատամ Հիւսէյն չրջանը: Ամէնէն մահացու արարքները տեղի ունեցած են Յուլիս 16/17ի չաբաթավերջին, երբ յաջորդական ռմբահարձակներէ եռք մեռելներու թիւը 100է աւելի էր:

Անճնասպանական արարք մըն է, որ գործուած էր Մուսայէպ, Պաղտատի հարաւը, երբ պայթած էր կազով լեցուած բեռնակառք մը, քաղաքին կեդրոնը: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 71 մեռեալ կար եւ 156 վիրաւոր: Ահաւոր տեսարաններ պարզուած են, կիներ պատուհաններէն նետած են իրենց զաւակները, մինչ շուրջի շէնքերն ալ կրակ առած էին: Արարքը կրկին չիներու դէմ է: Յատկանշական է որ բիրտ արարքները բազմացած են կառավարութեան կազմութենէն եռք, կառավարութիւն մը որ առաւելաբար բաղկացած է չիններէ: Բնակչութիւնները շատ դժգոհ են ոստիկանութենէն, որ իր պարտականութիւնը լաւ չի կատարեր եւ հարկ եղած ատուգումները չըներ: Ռճրափորձը գործուած է, երբ հրապարակը խճողուած էր եւ ոստիկանները ձգած են որ բեռնակառքը անցնի, երբ վարորդը արտօնութիւն ուզած էր հրապարակին շուրջ դառնալու համար: Յաջորդ օրն ալ, Կիրակի, ռճրափորձեր իրարու յաջորդած են եւ վերջնական հաշուեկշիռ մըն ալ կարելի չէ եղած կատարել: Մեռեալներու թիւը 100է աւելի է եւ երեք հարիւր վիրաւոր կայ: Կը պարզուի նաեւ որ 150 հազարի հասնող օտար ուժերը չեն յաջողիր իսկ խաղաղութիւնը պահպանել ե րկրի մը մէջ, ուր "ժողովրդավարութիւն տարին": Մինչեւ այսօր, կարելի չէ եղած ճշդել բնակիչներու արձանագրած կորուստները՝ 22 հազար, 26 հազար, 39 հազար, 2003 Մարտէն ի վեր, երբ Ամերիկացիները յարձակում գործեցին: Ամէնէն հաւանական թիւը կը նկատուի վերջինը՝ այսինքն 39 հազար:

Ամերիկեան կորուստներու թիւը աւելի ճշդրիտ է՝ 1937:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈՒՇԱՏԱՍԸ, Թուրքիոյ հարաւ – արեւմուտքը, Եգէականի ափին, ռումբ մը պայթած է մինիպուսի մը մէջ, Յուլիս 16ին, որու հետեւանքով հինգ մեռեալ կար (2 անգլիացի զբօսաշրջիկ) եւ 15 վիրաւորներ: Վայրը կը յաճախեն ընդհանրապէս Անգլիացի զբօսաշրջիկներ եւ արարքը պատճառ էր, սկիզբը, որ հարցականներ ըլլան հեղինակներուն մասին: Արդարեւ, մինչ Քիւրտերը խնդրոյ առարկայ չէին այլեւս ալ–Քաիտան, եթէ նկատի առնուէր որ ռճրափորձը կրնայ հակաբրիտանական բնոյթ ունենալ: Ցեւտագային, սակայն, արարքին տէր եղած էին "Քիւրտիստանի Ազատութեան Բազէները", բայց Թուրք պաշտօնական իշխանութենէն համար ՓՔՔ-ի գործողութիւն մըն է, որու մէկ թեւն է ԹԱՔ-ը (Քիւրտիստանի Բազէները): Արտաքին նախարարին՝ Կիւլի համար "մարդկութեան դէմ ոճիր մըն է" ինչ որ տեղի ունեցած է: ՓՔՔ-ն կը հերքէ որ որեւէ կապ ունեցած ըլլայ այդ Բազէներուն հետ: Քիւրտ բազմաթիւ քաղաքական դէմքեր՝ Լէյլա Զանա, Թունճէր Պաքըրհան դատապարտած են ռճրափորձը, չեչաերով թէ համամիտ չեն որեւէ արարքի, անմեղ մարդոց դէմ:

ԱՄՆ-ու Սպայակոյտի նախագահը Թրքական զինեալ ուժերու Իրաքի մէջ հակաքիւրտ հաւանական գործողութիւններուն մասին հարցումի մը պատասխանելով ըսած է· "Իրաք զերիչխան երկիր մըն է ու կը կարծեմ թէ անդրսահմանեան գործողութեան մը նիւթով ըսելիք բաւական բան կ'ունենայ": Զօր· Մէյէրս աւելցուցած է թէ իր երկիրը քրտական զինեալ ուժերու նիւթով զանազան տեսակցութիւններ կ'ունենայ Անգարայի հետ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ՝ Տոմինիք որ Վիլբէրէն չկրցաւ իր յուզումը զսպել Յուլիս 17ին, երբ գացած էր Վէլ տ'Իվ ոդեկոչելու համար հոնկ տարադրուած 12·884 Հրեաներու յիշատակը (1942 Յուլիս 16/17): Երկաթուղիին վրայ գտնուած 11 տարու Մոյիզի մը նամակին ընթերցման պահուն է որ վարչապետը չկրցաւ զսպել իր արցունքները եւ մաս մաս կանայց կարդալ նամակը, ուր Գերմանիա տանող կառախումբին մէջի տղեկը կ'ըսէր·– "կառախումբի մը մէջ եմ· դէպի ո՞ւր": Շիրաքն է որ 1995ի իր ընտրութեան առեն ընդունած էր Ֆրանսական Պետութեան պատասխանատուութիւնը գրաման այդ արարքներուն համար, ինչ որ նախորդ բոլոր նախագահները (Միթերան, Փոնպիտու, տը Կօլ) մերժած էին:

Ժ.–Լ· ՏԼՊՐԷ, Ազգ· ժողովի նախագահը Յուլիս 17ին ներկայ 1 ձայնափիւռէն ծանր արտայայտութիւններ ուղեցած է Նիքոլա Սարքոզիի հասցէին որ "կը սնանկացնէ կառավարութեան դրծը" եւ այդ ճամբով խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ Հանրապետութեան հիմնարկներն իսկ: Փաթրիք Տէվէճեան անմիջապէս հակազդած է հրաւիրելով Տըպրէն, որ աւելի հանդարտ, անխռով մնայ:

ՄՕՏ 100 ՖՐԱՆՍԱՑԻ զբօսաշրջիկներ մերժած են Ֆրանսա վերադառնալ Եգիպտոսէն չարքերը օդանաւով մը, զոր ապահով չէին նկատեր: Օդանաւը պէտք է մեկնէր Հուրղատայէն (կարմիր ծովու ափին), Յուլիս 16ին եւ երբ մուտք գործած են, լոյսերը մարած են եւ յաջորդական խանգարումներ պատահած են: Ի վերջոյ միայն 50 ճամբորդ մնացած է, որոնք ապահով հասած են Ռուասիի օդակայանը եւ ստուգումները ցոյց տուած են որ օդանաւը ապահով էր: Անցեալ տարուան Շարմ–էլ–Շէյխի Պօյինկին չախչախումն է (148 Ֆրանսացի մեռեալ), որ պատճառ եղած է այդ միջադէպին: Օդանաւը կը պատկանէր եգիպտական ընկերութեան մը:

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ նախկին վարչապետը՝ Խուըրտ Հէյց, որ երկիրը կառավարած էր 1970էն 74 մեռաւ Յուլիս 17ին, 89 տարեկանին: Պահպանողական կուսակցութիւնը վարած էր 1965էն 1975, երբ իրեն յաջորդած էր Մարկարէթ Թաչէրը: Իր չրջանին է որ Անգլիան մտած էր Եւրոպական Հասարակապետութեան մէջ:

14 ՀՐՇԷՋՆԵՐ մեռած են Կուատալախարա (Սպանիոյ կեդրոնը) անտառի մը հրդեհին ընթացքին: Բոլորն ալ կամաւոր էին: Երեք Ֆրանսացի հրշէջներ ալ մեռած են Ֆրանսայի Նիւվըի նահանգը, երբ չէնք մը փլած է իրենց վրայ: Սպանիոյ հրդեհը հետեւանք եղած է պալպէքիւլի մը, որ լաւ չէր մարած:

"ՊԷՐԼՈՒՍՔՈՆԻ, ՔԵԶ ԿԱՏԵՄ" խորագրուած հատոր մը լոյս տեսած է Իտալիա: Հատորը կը կրէ Լուքա տ'Մոնտըզոլի սատրագրութիւնը, որ Ֆորցա Իթալիայի (Պէրլուսքոնիի կուսակցութիւնը) մամուլի բաժնի դեկավարն է եւ կը վայելէ Պէրլուսքոնիի օրհնութիւնը: Գաղափարը ծնունդ առած է 2003ին եւ տ'Մոնթանելլոյ հաւաքեր է բոլոր նախատինքները, վիրաւորանքները, հայհոյանքները որոնք ըսուած են վարչապետին հասցէին, գլխաւորաբար ձախին կողմէ: Ասոնց կարդին են՝ Եւրոպայի մեծագոյն սուտասօսը, պիւերլաբոյնի նախարարապետը, լակոտ, եւլն., եւլն.: Գիրքին հրատարակչականն ալ կը պատկանի Պէրլուսքոնիի:

«ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՌԻԹՔ ՓԱԽՑՈՒԻ»

ԿԸՍԷ ԹՈՒՐՔ ՓՐՈՖԷՍԻՕՐԸ

Թուրք Պատմութեան հիմնարկին հայկական բաժնին նախագահը Հ· Իօզտէմիր գերմանական "Տի Վէլթ" թերթին հարցազրոյց մը տուած է ու պատասխանած Ցեղասպանութեան նիւթին առընչուած հարցումներուն: Կրկնելով թէ նման բան պոյութիւն չէ ունեցած, քննադատած է Գերմանիոյ ճանաչումը: Յաւ ալ յայտնած է որ այդ երկիրը կրնար խոչընդոտ միջնորդ մը ըլլալ, փոխանակ ատոր, միանկոմանի վճիռ արձակել:

"Ես անձամբ կը խոնարհիմ մեռած բոլոր Հայերուն առջեւ" ըսած է Իօզտէմիր, պատասխանելով Վ· Պրանոի Վարչապետի մէջ Յունկի գալուն նման ժեսթի մը Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ կրկնութեան հաւանականութեան մասին հարցումի մը· անմիջապէս աւելցուցած է սակայն որ Թուրքերը ցեղասպանութիւն գործած չըլլալով նման համեմատութիւն բոլորովին անտեղի է: Ըսած է նաեւ թէ 1915ին Հայերը 102 հազար Թուրք սպաննեցին, թէ Հայերու կողմէ սպաննուած Թուրքերուն ընդհանուր թիւը 570 հազար է, եւլն·:

Զրոյցը աւարտած է նոյն վերջաբանով· "Մենք կ'ուզենք որ նիւթը միջազգային վիճարկումի առարկայ ըլլայ· մեր արխիւները բաց են, ամէն մարդ ուզածը կրնայ գտնել":

ԱՆԳԱՐԱ

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿ ԱՄՆ-ՈՒ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒՆ

Վարչապետ Թ· Էրտողանի արտաքին յարաբերութիւններու խորհրդական, Պոլսոյ երեսփոխան Լ· Պաղըշ ամերիկայի երեսփոխաններուն նամակ մը ղրկած է, Ցեղասպանութեան նիւթին առընչութեամբ: Նամակը նպատակը ունի արդելք ըլլալու ԱՄՆ-ու Ներկայացուցիչներու ժողովին Մարդկային Իրաւունքներու ենթայանձնախումբին յղուած Ցեղասպանութեան բանաձեւին ընդունելուն:

Նամակադիր երեսփոխանը յիշեցուցած է Թուրքիոյ եւ ԱՄՆ-ու բարւոք յարաբերութիւնները յատկապէս արտաքին քաղաքականութեան չրջանակին մէջ, ապա բանաձեւին Անգարայի մէջ ստեղծած յուսախաբութիւնը, յոյս յայտնելով որ "Գոնկրէսը միակողմանի պնդումներուն զօրավիզ պիտի չկանգնի":

Խորհրդականը նչած է թէ վարչապետ Էրտողան Հայաստանի նկատմամբ դրական քայլեր կ'առնէ, պատմաբաններու միասնական աշխատակազմ մը զործի լծելու առաջարկը նախագահ Պուշի նեցուկը կը վայելէ, յանգելու համար կըրկնելով թէ հարցը պէտք է պատմաբաններուն ձգել:

Ակս բոլորին մէջ նորութիւն այն է որ Պաղըշ "ցեղասպանութիւն" եզրին տեղիանտեղի մսխումին անպատեհութիւնը չեչտած է, աւելցնելով որ նման ընթացք կը վարկաբեկէ Ողջակիզը որ մարդկութեան դէմ մեծագոյն ոճիրն է:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀՈԳԵՒՈՐ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՁԵՒԱԽԱԽՏՈՒՄԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ա

Այն, ինչ տեղի է ունենում մեր մշակոյթի, գրականութեան ու արուեստի հետ՝ բնաւ էլ վերջին մէկ եւ կէս տարիների քաղաքական ու տնտեսական զարհուրիչ իրադարձութիւնների հետեւանք չէ, ինչպէս հայ հասարակութեանը բացատրում են թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ Արտերկրի մէջ: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս եւ վերջին մէկուկէս տասնամեակի «արտաղբանք» չեն այսօրուայ տիրակալութեան ոլորտի մէջ յայտնուած հզօրները: Այդ մեծ ու փոքր հզօրների ձեռքին կրակն ընկնելը նոյնպէս նորութիւն չէ հասարակութեան, եւ հայ ժողովուրդի համար՝ ընդհանրապէս: Նորութիւն չէ ինչպէս Հայաստանի, այնպէս էլ Արտերկրի մէջ:

Քաղաքական, տնտեսական, մշակութային ճեւախախտուած ու բարոյայլայուրկ բոլոր երեւոյթները, որոնք որդի պէս մեր ազգային կեղեւի տակ սողոսկած՝ խժռում են առողջ պտուղը՝ բնաւ նորութիւն չեն: Նրանք եկել են մեր ոչ հեռաւոր անցեալից, իսկ երէկուայ ժառանգորդները սիրով եւ պատրաստակամօրէն իւրացրել են անցեալի այդ արատները, գարձել են հոգեզուրկ, եւ աւելի ցինիկ, քան իրենց հայրերը, առաւել եւս՝ պապերը. իւրացրել են Վերկերանի կեանքը, որ վերջին յիսնամեակի ընթացքին դարձաւ ազգային ապրելակերպ... Եւ այս ամէնը իւրացրած՝ այսօր ապրում եւ գործում են այդ արատներով ախտահարուած գրողները, երաժիշտները, նկարիչները... Մի խօսքով բոլոր նրանք, ովքեր մշակոյթի, գրականութեան եւ արուեստի ասպարէզ են ներխուժել առանց գոյքն իսկ կռահելու, որ ազգային մշակոյթները հիմնուած են Գեղեցիկը ազգային իւրայատուկ, անկրկնելի ընկալումով ըմբռնելու վրայ:

Գեղեցիկի խաւխաւնուած ընկալումը, կամ որ նոյնն է՝ Գեղեցիկի նկատմամբ հոգեւոր խլութիւնն ու կուրութիւնը նոյնպէս ոչ հեռաւոր անցեալից, գրեթէ հարիւր տարիների խորքերից եկած ախտահարուածութիւն է:

Բ

Ընդհանրապէս մշակոյթի եւ մասնաւորապէս գրականութեան ու արուեստի բնականոն զարգացման գործնական դադարակատարումը Ռուսաստանի մէջ տեղի ունեցած 1917ի կոմունիստական յեղաշրջումից, իսկ Հայաստանի մէջ 1920ի կոմունիստական նուաճումից յետոյ այլեւս գաղարեց գրողի ու արուեստագէտի անհատական գործը լինելուց: Մշակոյթը դարձաւ պետական իշխանութեան նպատակները իրականացնելու հզօր գործիք:

Այս արձանագրելով, չեմ մոռանում սակայն, որ պետութեան կողմից մշակութային, արուեստի եւ գրականութեան գործերին միջամտելու ցանկութիւնն ու ձգտումը նորութիւն չէր: Չեմ մոռանում նաեւ յիշեցնել, ինչը մասնաւորապէս ձեւակերպել է Վլադիմիր Մոդաեւիչը 1931 թուականին եւ նրանից անկախ բացայայտել է Յակոբ Օշականը 1946 թուականին, որ պետական միջամտութիւնը ռուսական կամ սովետական իրականութեան մէջ սոսկել է բոլորովին նոր ձեւ եւ նոր որակ: Հետեւաբար, նոր ձեւ եւ նոր որակ են ստացել մշակոյթն ու գեղարուեստը, որոնք իրաւամբ կոչւում են սովետական մշակոյթ եւ արուեստ: Այսօր, արդէն 21րդ դարասկզբին, տագնապահարոյց երեւոյթն է, որ արուեստի ու մշակոյթի նկատմամբ պահպանուել են նոյն այդ միջոցներն ու սկզբունքները: Թէեւ այդպէս էլ պէտք է լինէր... Կոմունիստական եւ սովետական (իմա՝ ռուսական) նացիոնալիզմի հիւթերով անուած եւ գեղեցիկ արուեստի չափանիշերին ընդհանրապէս անտեղեակ «արուեստագէտների» եւ «գրողների» բազմութիւնը ընդունակ է մի բանի միայն. ընդունակ է յաջողութեամբ կործանել ազգային մշակոյթը:

Մշակոյթը սեփականելու եւ սեփականելով՝ իր շահերին ծառայեցնելու համար պետական վարչակազմերը ունեն մի դէպքում արգելող, միւս դէպքում հովանաւորող միջոցները: Եւ այս պարագան լաւագոյն ապացոյցն է այն ճշմարտութեան, թէ արուեստի եւ պետութեան շահերը ընդհանրապէս հակոտնեայ են:

Բայց ո՛չ միշտ են հակոտնեայ պետական իշխանութիւնների եւ արուեստագէտների շահերը, եթէ նրանք նոյնիսկ տաղանդաւոր մարդիկ են: Հակառակ պարագային ամբողջ մէկ հարիւրամեակ ծառայամտութիւնը չէր լինի գրականութեան ու արուեստի գործիչների ջախջախիչ մեծամասնութեան «հայրենասիրութիւն» արտայայտութիւնը: Եւ տեղին է յիշել կոմս Լեւ Տոլստոյին, որ ըրել է, թէ՝ «Հայրենասիրութիւնը ուրիշ բան չէ, քան անզգամի վերջին ապաստանը»:

Իշխանութիւնների արգելող միջոցները միշտ բացայայտ են եւ «արդարացւում» են «պետութեան շահերով»: Այդ բացայայտ միջոցն է գրաքննութիւնը՝ գոյութիւն ունեցող վարչակարգին ու իշխանաւորներին անձեռամխելի պահելու նպատակով: Կոմունիստները ազդարարելով խօսքի ազատութիւն՝ յաջողութեամբ կիրառեցին կայսերական Ռուսաստանի գրաքննութեան փորձը: Բայց արգելքը դեռեւս չի նշանակում ունենալ այն, ինչն անհրաժեշտ է համապարփակ բռնատիրութեան բոլշեւիկեան տեսակին; Իսկ այդ տեսակը նաեւ կամենում էր ունենալ ողնաշարով եւ առանց բացառութեան իրեն նուիրուած հասարակութիւն... Այնպիսի՛ հասարակութիւն, որ զրկուած լինէր յիշողութիւնից, ազգային ինքնատիպութիւններից, ազգային ինքնաիմաստութիւնից, լեզուից եւ մտածողութիւնից: Հասարակութիւն, որ լինէր համահարթեցուած: Հասարակութիւն, որտեղ չէր լինելու ընդհանուր գորշութիւնից զատող անհատականութիւններ: Բոլորը լինէին «հաւասար»:

Կոմունիստական գաղարափարախօսութիւնը լցրեց այն դատարկութիւնը, որ ստեղծուել էր Ռուսաստանի մէջ բոլոր կրօնները մերժելու հետեւանքով: Կռապաշտութիւնը դարձաւ վարչակարգի միակ կրօնը: Եւ քանի որ կռապաշտութիւնը տարբեր է եղել տարբեր ժամանակների ու ժողովուրդների համար, ուստի զարմանալի չէ, որ պրոլետարական կռապաշտութիւնը պայմանաւորուեց ամբողջ աշխարհի աշխատաւորութեան առաջնորդի անթաղ եւ յաւերժ կենդանի դիակով: Եւ այդ նոյն կռապաշտութիւնը յետսովետական իրականութեան մէջ ամէնուրեք չարունակւում է երբեմնի կուսակցապետերին փոխարինող պրեզիդենտներով, որոնք լաստ էութեան նոյնպիսի կենդանի դիակներ են՝ օտարամուտ դրածոներ:

Իսկ կոմունիստական գաղափարախօսութեան հիմքը յստակ էր ու բոլորին հասկնալի, քանի որ ակիզբ էր առնում մարքսիզմ – լենինիզմի հիմունքներից: Ըստ այդ իմաստասիրութեան, մարդկութիւնը քաղաքակրթուելու ընթացքին պատմական ամէն երեւոյթ ունեցել է դասակարգային բնոյթ... Հետեւաբար, մշակոյթն ու արուեստները ստացան այդ նոյն դասակարգային բնոյթը եւ արուեստ յայտնեցին իրենց ծնունդ տուող դասակարգի գաղափարախօսութիւնը:

Գ

Կոմունիստական նուաճումից յետոյ երկու տասնամեակի ընթացքին Հայաստանի մէջ պրոլետարիատի դիկտատուրան արմատախիլ արեց հազարամեակների խորքերից ճեւաւորուած ազգային մշակոյթը: Արմատները, անցեալը եւ յիշողութիւնները, այլ կերպ ասած՝ ազգային ինքնութիւնը ոչնչացնելու նպատակով հրապարակուեցին դեկրետներ, որոնք կատարուած իրականութիւն դարձան արդէն անցեալ դարի 80ականներից մինչեւ այսօր, այսինքն վերջին քառորդ դարի ընթացքին: «Արեւի քաղաք» կառուցելու թոմազո Կամպանելլայի պատրանքներին տրուած՝ 1922 թուականին հրապարակուած պետական որոշումով Հայաստանի մէջ պլանաւորուեց «բուրժուական անցեալի հին» ընակելի շէնքերը հիմնայատակ քանդելը, յատկապէս, որ դրանք կառուցուած էին մուգ գոյնի տուֆ քարով: Շէնքերը քանդուելու էին հերթագրուած ըստ քաղաքական բովանդակութեան: Եւ դրանց մէջ ամէնից զբաղաւորը Հայաստանի Արարատեան Հանրապետութեան պառլամենտի շէնքն էր, որ ծառայում էր որպէս թատրոն եւ իր դիրքով երեւանի յատակագծային օրէնք «նորարութեան» չէր խանգարում: Մի քանի օր միայն կանգուն էր մնացել շէնքի ճակատը, եւ այդ մի քանի օրուայ ընթացքին մտաւորականները հասցրեցին բողոքի աղմուկ բարձրացնել: Բայց մինչեւ հարազատ «հայ» կուսակցապետը իրր զբաղուելու էր այդ խնդրով, հէնց նրա հրահանգով էլ բուլդոզերի թեթեւ մի հարուածով ճակատը փլուեց եւ լուծուելիք խնդիրն էլ մնաց փլատակների տակ: Այդ հրաշալի շէնքի փոխարէն կանգնեցրին մի այլանդակ շինութիւն:

Եւ այսպէս, կառուցւում էր սոցիալիստական մի քաղաք՝ վարդագոյն տուֆով: Իսկ բամբասողները «վարդագոյն քաղաք իմ հարազատ» երգելով, Հային ներշնչելու էին, թէ իր պատմութիւնը ըստ կըսւում է 1920 թուականից:

Եւ, անշուշտ, ներշնչեցին:

Ճիշդ նոյն կերպ եւ նոյն 1922ին դեկրետով վերանայուեց հայերէնի այբուբենը եւ հրապարակուեց «նոր ուղղագրութեան» մասին որոշումը, որով հետեւ վանականի ստեղծածը լինքնին հակասուցած էր պրոլետարիատի չահերին, քանի որ պրոլետարիատը անգրագէտ էր եւ չա՞տ էր ուզում գրագէտ դառնալ: «Հեչա» ուղղագրութիւնը անմիջապէս վերացնելու էր անգրագիտութիւնը, քանի որ ինչպէս խօսում՝ այնպէս էլ գրելու էին: Թէեւ խօսքի խմացութիւնը եւս ողբալի վիճակի մէջ էր: Հայերէն էին խօսում ոչ միայն իրար համար անհասկանալի բարբառներով, այլեւ թուրքալեզական բառամթերքով եւ, որ ամէնից յուսահատականն էր՝ թուրքալեզական լեզուամտածողութեամբ: Երեք տասնամեակ անց լեզուամտածողութիւնը գառնալու էր ռուսերէն, ինչը եւ այսօր առաւել թափով յառաջդիմում է բոլոր խաւերի մէջ անխտիր. նախագահից, նախարարներից ու երեսփոխաններից սկսած մինչեւ լրագրողներն ու եթերը լցնող հաղորդավարները: Նոյնիսկ արդէն բեմերից է լսում մի այնպիսի հայերէն, որ թէեւ դուրս է եկել Զարենցի, Բակունցի, Դեմիրճեանի կամ Սահեանի գրչի տակից, բայց այլանդակում է սիրալ չեչոտգրութեամբ, ռուսերէնից ընդօրինակուած չեչոտգրութեամբ: Քաղաքական, հասարակական կամ արուեստի բնագաւառներում իրենց օրուայ հացը խօսքով վաստակող մարդիկ չեն էլ ուզում լսել, որ հայերէնի բոլոր բառերը չեչոտում են վերջին վանկով: Իսկ այդ սխալ չեչոտգրութեամբ նրանք փորձում են նմանուել ռուս նախագահի եւ նրա Դումայի քաղաքական գործիչներին կամ ամերիկեան ու եւրոպական «հանդուգն ժողովրդավարների» ասողներին:

Պատմութիւնն ու լեզուն ճեւախախտելով ու մերժելով՝ արդէն դիւրին էր դառնում հաւատափոխութիւն իրականացնելը: Քրիստոնէութեան փոխարէն անպրագէտ ու մինչեւ օրս էլ անգրագէտ մնացած հայ մարդը պատրաստի տրուեց մի նոր կրօնի, որն էր «մարքսիզմ-լենինիզմը եւ պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմը»: Իսկ այդ նոր կրօնի հիմքը դաւանանութիւնն էր: «Ով դէմ է պետական դաւանանութեան, ով դէմ է Ռուսաստանի անկումին,– գրել է Զուլիետ Հասրաթեան 1915 թ. Յուլիսին, այսինքն Առաջին աշխարհամարտի ամենածանր օրերին, – նա կանգնած է բուրժուականն եւ ո՛չէթ պրոլետարական տեսակէտի վրայ: Առանց պետական դաւանանութիւն գործելու՝ բանուորը ո՛չ կարող է դասակարգային հարուած հասցնել իր կառավարութեանը, ո՛չ էլ կարող է իր ձեռքը պարզել մեր դէմ կռուող օտար մի երկրի իր բանուոր եղբօրը» («Սոցիալ Դեմոկրատ», 1915, թիւ 43):

Երբ պետական իշխանութիւնը անցաւ կոմունիստներին, «պետական դաւանանութիւն» բառակապակցութիւնը փոխարինուեց «հայրենիքի դաւանանութիւն» բառակապակցութեամբ, քանի որ կոմունիստական Ռուսաստանի եւ նրա գաղութային գաւառը հանդիսացող Հայաստանի համար հայրենիքը, այսինքն հայրերի երկիրը նոյնպէս հիմնովին փոխել էր իր բուն իմաստը եւ դարձել էր պետութեան եւ վարչակազմի հոմանիշ: Այսուհետեւ բոլոր նրանք, ովքեր չէին ընդունելու կոմունիստական վարչակարգը, յայտարարուելու էին ոչ թէ սոսկ ընդդիմադիրներ, այլ «հայրենիքի դաւանանութեան»:

Քրիստոնէական Հաւատը նոր կրօնով փոխարինելու համար քարոզքանդ արուեցին նիւթական մշակոյթի գլուխ գործոցներ, մեր հազարամեայ տաճարները բարբարոսաբար աւերուեցին եւ անխնայ գլխատուեց հոգեւորականութիւնը...

*Ի դէպ, Երեւանի նիւթական մշակոյթի գարաւոր չերտերը պահպանելու եւ վերականգնելու նպատակով մեր սկսած գիտական-յապահպանական չարժման տարիներին բազմաթիւ այլ եւ այլ խնդիրների հետ, յատկապէս փաստարկել ենք Երեւանի Աստուածածնի եւ Պօղոս-Պետրոս եկեղեցիները վերականգնելը: «Հայրենասէր» ճարտարապետները եւ նոյնքան «հայրենասէր» կուսակցապետը, որին արդէն «չինարար» էին յորջորջում, արդէն պատրաստում էին նոր թափով վերջնական հարուած տալ նիւթական մշակոյթի նշոյլներին ու պատմական յիշողութեան մոյներին եւ գործը չերտերը ի սպառ վերացնելու գործը յաղթանակով պսակելու համար: Մեր փաստարկներին կուսակցապետը առարկեց, ասելով, թէ այդ եկեղեցիները վերականգնելու դէպքում ստիպուած քանդելու են «Մոսկուա» կինոթատրոնի եւ Զարենց պլրոյի շէնքերը... Մերթ թէ՛ կարելի է քանդել մի շինութիւն, որ «Մոսկուա» անունն է կրում, կամ մի դպրոց, որ մեր հանճարեղ բանաստեղծի... եւ այլն: Ես նրան յիշեցրի, որ արդէն քառասնամեակների երկրորդ կէսին պայթեցուած եկեղեցու տեղը կառուց-

ՀԱՑԱՍՏԱՆՅԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞Վ ԷՐ ԱՆԱՊԱՏՈՒՄ ԱԻԱՋԻ ՎՐԱՅ ԳՐՈՂ ՀԱՅՈՒՀԻՆ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՑՑ ԲԱՆԱԳԷՏ, ԱԶԳԱԳՐԱԳԷՏ ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

– Տիկին Սահակեան, արդէն մէկ տարի է, ինչ գործում է նախագահին առընթեր Մշակոյթի հարցերի յանձնաժողովը, որի անդամներից մէկն էլ դուք էք: Ձեր բոլոր ելոյթները, առաջարկութիւնները, որքան յայտնի է, մշտապէս հաւանութեան են արժանանում յանձնաժողովի ապադամների կողմից: Այսօր ինչպիսի՞ն է "Ներսի իրականութիւնը", բնականաբար մշակոյթհասարակութիւն համատեքստում:

– *Եթէ մենք մեզ կոչում ենք մշակութային ազգ, եւ իրօք մշակոյթն է թելադրում մարդկային յարաբերութիւնները եւ հասարակական կառոյց, ապա մշակոյթի շնչաւորանք պիտի համարենք նաեւ պետական կառոյցը: Պետական կառավարումը ինքնին մշակոյթ է:*

Օրինակ՝ ի՞նչ են երգում այսօր: Ես չեմ չափազանցի, եթէ ասեմ, որ "Ի՞նչ են երգում"-ից գնում է ինչպէս են կառավարում: Ժողովուրդն ի՞նչ հոգեւոր պահանջ ունի, որ պիտի նիւթականանայ բարեկեցիկ երկրի տեսքով: Մինչդեռ բոլորը կարծում են եւ խեղճացած արձանագրում, թէ կառավարութիւնն է թելադրում իրենց այսինչ կերպարանքը:

Ինչքան ուզում է թելադրի՝ քո տանն է հեռուստատեսութիւնն ու ռատիօն, եւ եթէ դու քեզ զոհ ես կարծում հեռուստատեսութեանն ու ռատիոյին, այն, ինչ քեզ հրամցնում կամ մատուցում է այդ հոգեւոր սնունդ ասածը, քեզ, կոպիտ ասած, կերցնում եւ դու ուտում ես, դու ինքնակամ զոհ ես: Իսկ եթէ դու օտարում ես եւ ընտրողաբար ես դիտում քո հեռուստացոյցը, դու արդէն թելադրում ես: Ատում ես՝ չեմ նայում եւ վերջ: Եւ կը պարզեն, որ չունի ռեյթինգ այդ հաղորդումը, այդ եթերաժամը, այդ արւեստը, այդ մշակոյթը: Կը պարզեն, որ չունի ռեյթինգ, հեռուստացոյցն անջատած է տուեալ ժամերին: Ընդհուպ պոյքոթելու աստիճանի պիտի հասնի մեր ընտրողական մօտեցումը:

Իսկ այսօր սահազանդող վտանգն այն է, որ այդ ընտրողութեան չտացակայութեան պայմաններում, ազգից ստացանք ամբոխ: Զգիտեմ որեւէ թագաւոր, որեւէ առաջնորդ, որեւէ ռազմական առաջնորդ, որի անուան հետ կապեմ, որ ինքը ազգ է ձեւաւորել: Ոչ, այդպէս չի լինում: Մի հոգին ազգ չի կարող ձեւաւորել, բայց մի հոգին ազգից կարող է ստանալ ամբոխ: Եւ այսօր այդ զարհուրանքը մեր երեսին թռչում է: Արդէն թռչում է մեր երեսին՝ ազգից ստանալ ամբոխ: Եւ դա չատ արագ արւում է մշակոյթի միջոցով: Մշակոյթի միջոցով արագ կարող ես ստանալ ամբոխ:

– Ո՞վ պէտք է լինէր այդ գործընթացը կասեցնողը կամ արուեստի չափանիշներ պարտադրողը:

– 90ականների սկզբին մեր մտաւորականութեան պասիւ կեցուածքը, որը պայմանաւորուած էր քաղաքական դաշտից դուրս դրուած լինելու հանգամանքով, ինձ համար հասկանալի եւ ընդունելի է: Մշակոյթի հոգեբանութիւն ձեւաւորելու, դիմագիծ պահելու դաշտում մտաւորականների մէջտեղից վերանալը, ինձ համար անհասկանալի եւ անընդունելի էր: Այս առումով մտաւորականներին համարում են իմ առաջին թշնամին:

Ես միշտ օրինակ էի բերում, ասում էի՝ ես էդ ժամանակներում եմ մեծացել: Հրաչեայ Ներսիսեանի յետեւից չնիկի պէս վազվզում էինք, Վահրամ Փափազեանը ձեռնափայտով դուրս էր գալիս փողոց, փողոցը դառնում էր արժանապատիւ, Երուանդ Քոչարը ձեռնափայտով դուրս էր գալիս, փողոցը դառնում էր արժանապատիւ: Նրանք, ովքեր այդ արժանապատուութեան յարդը, ըստ ամենայնի չդիտէին, դառնում էին հեզ, խոնարհ, խոհեմ, յարգալից եւ մեծարանքի պատրաստ: Եթէ քսան տոկոսը դիտէր ու մեծարում էր, մեծարանքով խոնարհւում էր, ուրեմն տոկոսը նոյնիսկ չդիտակցելով էդ արժէքը՝ խոնարհւում էր:

Սովետը 70 տարի դիմացաւ մարդկային ռոմանտիկայի վրայ: Եւ ահա այդ քսան տոկոսը, որ պիտի պահէր այդ ռոմանտիկան ազգային վերելքի, զարթօնքի, չպահեց: Ջերեաց այդ մտաւորականը: Հիմա էլ չկայ այդ մտաւորականը, որ դուրս գայ՝ փողոցը դառնայ արժանապատիւ: Ժողովուրդը պապակ է դրան: Իս ժողովուրդը մարդ է մանր գալիս, որ մեծարի: Ժողովուրդն ասում է՝ Ատած, որ ուզում է մէկին փորձանքի բերի, սկզբում խելքն է գլխից առնում: Եւ հիմա կանգնած ենք մշակութային փորձանքի առաջ. նախ՝ խելքն է գլխից առել, եւ ես հետեւում եմ, թէ խելքը թողրածները քանի տոկոս զարձան: Վախենամ, թէ 60–70 տոկոսի է հասել:

– Առաջարկում էք, որ իւրաքանչիւրս իր տեղում, իր կոչմանը հաւատարիմ գործի, եւ մշակութային փորձանքից դուրս

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Կեդրոնի մուտքին, Յունիս 4ին, հայկական տարազներով երիտասարդուհիներ խրաքանչիւրին ընծայած են յուշապիրք մը եւ հիւրասիրած Քիւխի յատուկ անուշեղէնով եւ լմպելիով: Բեմի յարդարանքը ներկայացուցած է աշխարհագրական քարտէսը հայկական բռնագրաւուած երջանկներուն՝ ներառեալ Քիւխը: Սրահին խորքին դասաւորուած է Քիւխի Հայերու ոճով կահաւորուած սենեակ մը, տոհմիկ ձեռագործներով, ընտանեկան նկարներով եւ անոնց այլ իրերով: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Վարդանիկ Սարգիսեան, եւ անդրադառնալով Հայոց ցեղասպանութեան 90ամեակին, մատնանշած է որ արհաւիրքի այդ օրերուն, Քիւխը եւս դարձած էր թրքական վայրագութեանց: Ապագին վերջաւորութեան բեմ հրաւիրած է երիտասարդները՝ Հուրի Շիլիկեանն ու Սեդրակ Փոլատեանը կատարելու «Անգեալի յուշերով տոհմիկ օրեր, տոհմիկ բարքերը»: Օրուան բանախօսը եղած է Մոնրէալի Ս. Ցակոբ առաջնորդանիստ Մայր եկեղեցւոյ հովիւը՝ Աբգէն Ա. քհնյ. Իշխանեան, որ քիւխացի է եւ լաւատեղեակ Քիւխի պատմութեան ու յատկանշական տեղեկութիւններ փոխանցած է ներկաներուն: Սրախօսութիւնը խանդավառած են երգիչ Յ. Աբգարեան եւ իր նուագախումբը:

*
**

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ ՀՕՄ-ի ամէնօրեայ վարժարանի միջնակարգի 8րդ դասարանի 19րդ հունձքի վկայականներու բաշխման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Յունիս 21–ին Հայ Երիտասարդական Կեդրոնի Համազգայինի թատերասրահին մէջ: Գանձապետ եւ Հայաստանի փառերգներու ունկընդրութենէն ետք, բացման խօսքով հանդէս եկած է հայերէնի ուսուցչուհի Յասմիկ Պապեան, որ իր խօսքի վերջաւորութեան յիշած է Դանիէլ Վարուժանի տողերը՝ "Մշակ, ցանէ՛, յանուն տանդ սեղանին, Թեւիդ չարժուն անպարապիծ Թող ըլլայ, վաղը նեռած ցորեններդ յորդ կը թափին, Օրհնութեան պէս թոռնիկներուդ գլխուն վրայ" ասելցնելով թէ Վարուժանի մշակն է որ հնձած է իր արտը: Ապա, բեմ բարձրացած են միջնակարգի 18 աշակերտներ, որոնք իրենց ձեռքի խաչբուռը ընծայած են բեմին կեդրոնը գետեղուած Մարիամ Աստուածածնի նկարին եւ Քրիստոսի սրբացած խաչին: Վարժարանի կրթական մարմնին անունով խօսք առած է Փիլիպէթ Ճանպազեան, որ անդրադարձած է վարժարանին 25ամեայ երթին: Աւարտական դասարանին կողմէ հրաժեշտի ուղերձը փոխանցած են Նաթալի Սորֆազլեան (Հայերէն), Նայիրի Թիլմեան (անգլերէն) եւ Արշակ Հասրաթեան (ֆրանսերէն): Բեմ հրաւիրուած է վարժարանին տնօրէն խորհուրդի ատենապետ, նախկին տնօրէն Մարգար Շարապխանեան, կատարելու համար մրցանակաբաշխութիւնը եւ վկայականներու բաշխումը: Մրցանակներու եւ վկայականներու բաշխումէն ետք խօսք առած է վարժարանի երկրորդական բաժնի դրականութեան, պատմութեան եւ Հայ Դատի ուսուցիչ Մուշեղ Գալուստեան, որ անդրադարձած է 2004 – 2005 տարեշրջանի ընթացքին կատարուած Հայոց Ցեղասպանութեան 90ամեակի, Հայ գիրերու գիւտի 1600ամեակի եւ ՀՕՄ-ի ամէնօրեայ վարժարանի 25ամեակի նշումներուն:

կը գաւիթ: Գործելու մեխանիզմները որո՞նք են:

– Մշակոյթը սկսում է կրթութիւնից: Եւ կրթական համակարգի ահռելի անկման հետեւանք է նաեւ մարմնավաճառութիւնը: Եւ ես Հանրային եթերով ասացի՝ հասաքէք մարմնավաճառներին, տըէէք ինձ, ես համալսարան եմ բացում եւ անվճար դասաւանդում եմ, ես չատ եմ ուզում այդ երեխաների հետ չփուել, որովհետեւ ամէն ճամբից ելնողը, ինձ թուում է իմ աղջիկն է: Նրանք սոցիալական զոհ չեն: Նրանք ձեր չտուած մտաւոր եւ հոգեւոր արժէքի զոհերն են: Ձեր չտըւած: Մայրը Տէր Զօրի անապատներում այրուբեն էր գրում, որ իր երեխան եթէ փրկուի, գոնէ տառաճանաչ լինի եւ չմոռանայ, որ ինքը Հայ է... Գիտէք ինչ, ներեցէք, բայց ես թքած ունեմ այդ պատմական փաստի վրայ: Արդէն դա ինձ խանգարում է, որպէս պատմական սխալ. պատմական կեղծիք է ինձ թուում:

Այսօր օպտիմալացման հետեւանքով, ուսուցիչներ՝ մեծ մասամբ թոշակառուներ, դուրս մնացին: Եւ չատ երեխաներ կան բակում, իր դիմացի հարեւանը կարող է փող չունի, դպրոց չի գնում նրա երեխան: Ինչո՞ւ չի հաւաքում մի տաս երեխայ հէնց այնպէս հետները զրաղուի: Ուռովա՞ծ վաստակաւոր ուսուցչուհին իր տանը նստած է: Ուռովել է՝ իրեն արդէն դպրոց չեն թողնում: Ո՞վ էր անապատում աւազի վրայ գրող Հայուհին: Ո՞ւր է: Կարող է քո տա՞նն է: Դու ինչի՞ չես հաւաքում բակի երեխաներին, ինքդ պարապում նրանց հետ:

Ա՛խ, ռեպետիտորի՞ փող չունի այդ երեխան տալու: Քո տատը անապատում աւազի վրայ գրող, ռեպետիտոր չէր, չ՛: Նրան տոլարով չէին վճարում: Շա՞տ է հեռու՝ 100 տարի չի անցել:

ԿԻՄԱ. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ

"Հայոց Աշխարհ"

Յունիս 26

ած դպրոցը կոչուել է Բերիայի անուանով...

Հակառակ ռուսական նացիոնալիզմով ախտահարուած կուսակցապետի եւ նրա ճարտարապետ պաշտօնեաների մտածողութեան, բուն Ռուսները, որոնց նացիոնալիզմը իրենց ոտքի կանգնելու միակ հնարաւոր միջոցն էր, նոյնութեամբ վերակառուցեցին Մոսկուայի կենտրոնի եկեղեցին: Իսկ մեր Պատմութիւնը, մեր Լեզուն եւ Հաւատը, մեր մշակոյթի փառաւոր եւ բարձրարուեստ աւանդները մոռացութեան տուած եւ նոյնիսկ վերջնականապէս մերժած մտաւորականները հանդուրժեցին, որ Երեւանի մէջ կառուցուի սոցիալիստական ռէալիզմի ղասակաղ սկզբունքներով նախագծուած մի եկեղեցի:

Դ.

Ռուս իմաստասէր Վ. Ն. Իլինը (1891–1974) «Ցեղափոխութեան կրօնն եւ մըշակոյթի կործանումը» իմաստասիրական աշխատութեան մէջ գրում է. «Դահիճն ու զոհը միշտ կապուած են իրար, թէեւ այդ կապը անթնական ու սոսկալի մի կապ է... Այդպէս էլ ռուսական մշակոյթի արժէքներն ու եղանակները կապուած են նրանց հետ, ովքեր կոտորում եւ ոչնչացնում են՝ արժէքների հետ կոտորելով ու ոչնչացնելով ռուս ժողովրդին»:

Այս է իրականութիւնը: Եւ այս է ճըշմարտութիւնը:

Այսօր հայ հասարակութեան մէջ այն խաւը, որ իրեն մտաւորական է կարծում եւ մտրմոքում է ազգային մշակոյթի անկումով, ըստ էութեան փարիսեցիների մի տեսակ է, որ չի տեսնում, չի ուզում տեսնել հայ մշակոյթի եղերական վիճակը: Դրանք այն «լաւատեսներն» են, ովքեր պատմական Երեւանի այսօրուայ աւերակների մէջ տեսնում են «արեւի քաղաքը», որն իբր նախագծել է Աւետաստոր Թամանեանը: Այդ նախագծից մըննացել է միայն չրջանային այդու ուրուագիծը: Եւ ուրիշ ոչինչ: «Լաւատեսները» յայտարարում են, թէ սովետական եւ յետսովետական տարիներին ստեղծուել է այնպիսի գրականութիւն, որ օտար լեզուներով թարգմանուելիս՝ «ամօթով չենք մնայ»: Իսկ այն գրականութիւնը, որ նրանց «ամօթով չի թողնելու» ոչ թէ արուեստի հատ ու կենտ ստեղծագործութիւններն են, այլ զաւառամիտ ու կեղծիքային մտաւիժումներ եւ որեւէ եղր չունեն մեր մոռացութեան տրուած դրականութեան հետ: «Լաւատեսները» իսկապէս կարծում են, թէ Ալրարատի չուրջ Սասնայ պար բռնելու մասին բանաստեղծի փոխաբերութիւնը իրականութեան մէջ կիրառելիս՝ «աշխարհը հայիլ–մայիլ է մնալու»:

Կեղծիքային մտածողութեան բացառիկ արդիւնք է այն յայտարարութիւնը, որ հրապարակել են պարբաշիները. «Հայ նոր հասարակութիւնը պէտք է ձեւաւորի ապրելու եւ ստեղծագործելու նոր մշակոյթ՝ նոր աւանդոյթներ, հոգեւոր նոր արժէքներ, որոնք կը դառնան համայն հայութեան միաւորութեան, ինքնահաստատման հիմքը»:

Այսպիսով, գալիս հասնում ենք այն հարցին, թէ ի՛նչ է մշակոյթն ու զեղարուեստը: Ո՛վ է ստեղծում ազգային մշակոյթն ու զեղարուեստը: Ինչո՞ւ էր մարդն ընդհանրապէս քաղաքակրթուում, բարեկրթուում, եթէ կ՛ուզէք՝ «մշակուում»:

Աչնուհետեւ, ո՞ւմ է հարկաւոր հազարամեակների խորքերից եկող ազգային աւանդութիւնները պահպանելը, ազգային մշակոյթով բարեկրթուելը, ո՞ւմ է հարկաւոր ազգային եւ ո՛չ երբեք պետական լեզուն, ո՞ւմ է հետաքրքիր ազգային մըտածողութիւնը, երբ հերթական «կազմկոմիտէները», որ տատապում են հիւանդագին մտապատրանքներով, ինչպէս ոչ հեռաւոր պատմական անցեալին՝ որոշել են ստեղծել հերթական «նոր հասարակութիւն», «նոր մարդ», «նոր աւանդութիւններ», «նոր մշակոյթ», որի նպատակն է հայ ժողովրդի «միասնականութիւն» ցուցադրելը:

Մենք այդ էլ ենք տեսել: Տեսել ենք կոմկուսի բռնատիրական վարչակարգի եւ ժողովրդի միասնութիւնը: Տեսել ենք այդ բռնի միասնութեան ողբերգական հետեւանքները, որոնցից ամենածանրը 1920ից ի վեր ազգային հոգեւոր ցեղասպանութիւնն էր՝ իբրեւ չարունակութիւն 1915ի Ֆիզիքական ցեղասպանութեան:

Ներկայ, այս «համահաւաք ոճների» թեղուս կազմակերպիչները մինչեւ օրս չեն ըմբռնել, թէ արդարացնց իշխանութիւնների հետ միասնականութիւնը ժողովրդին դարձնելու է երկրի նկատմամբ կատարուող ոճրագործութիւնների մեղսակից: Ուստի, ժողովուրդը, նրա ազգային համահաւաք գիտակցութիւնը երբե՛ք չի դնալու ինքնասպանութեան տանող այդպիսի քայլի...

Ոմանք էլ պնդում են, թէ այս աներեւակայելի ծրագրի նպատակը «աշխարհ զարմացնելն է», գերակարզերի՝ կինէսի գրքի մէջ գրանցուելը:

Թերեւս...

Բայց դուք առանձնապէս հարկ չկա՞յ կաշուից դուրս գալով՝ վիթխարի դրամական միջոցներ քամիների թեւերը տալու, որ փչում են Արագածի փէշերից:

«Նոր մշակոյթ» եւ «նոր աւանդութիւններ» չինելու փոխարէն Հայերի՝ ազգային մշակոյթից անտեղեակ ու անկիրթ մի խաշոր խաւ արդէն իսկ լուռի գոհանում է Աբեմատուքի կամ Աբեւելքի մօտիկ ու հեռու ազգերի ունեցածով, որոնց համար խելքն էլ իրենը չէ:

Եւ վերջին հարցը՝

Մե՞զ համար ենք ապրում, թէ՞ ուրիշների աչքը հանելու նպատակով:

Կ. Ա. Ս.

Փարիզ

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Ա Զ Դ

Ամրան շրջանին պատարագ տեղի պիտի չունենայ հետեւեալ կիրակիները.–

ՕԳՈՍՏՈՍ 7, 21 եւ 28ին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14, ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ *Տօնին առթիւ պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ աւանդական խաղողօրհնէքը:*

Պատարագները կանոնաւոր կերպով կը վերսկսին կիրակի, Սեպտեմբեր 4ին:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Շէն-Ֆրանսայի, Հայաստանի, Արցախի եւ Ջաւախքի վարչութիւնները ու բոլոր անդամները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իրենց ընկերոջ եղբարդ Մատիւեանին եւ իր ընտանիքին բոլոր անդամներուն իրենց մօր՝ Մարիամ Մատիւեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ անուանակոչութեան օրին առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան 350 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 250, Պ. Յարութիւն Ջուլհակեան 200, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը 150ական, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Զօփուր, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մկրտիչեան 100ական, Օր. Ժագլին Լըվլան 80, Պ. Ժիրայր Տէտէեան, Պ. Խաչիկ Յովհաննէսեան, Պ. Մերուժան Փանոսեան 50ական, Պ. Անդրանիկ Ալթունեան 45, Տիկին Ռընէ Ժագոպ 30, Տիկին Ասաղիկ Տէտէեան 25:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»** de la C.B.A.F. organise UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանուխ	135	(161,46)
Ծնունդ	135	(161,46)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս· փակագծի մէջ ընդհանուր գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵԻ ՄԼԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION!
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par l'**Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

L'ESPOIR POUR L'ARMENIE
Association humanitaire
organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

DU 22 SEPTEMBRE AU 3 OCTOBRE

Responsable du voyage : Boros HALADJIAN
8 avenue Salvador Allende — 69100 VILLEURBANNE
Tél. : 04 78 89 28 07— Fax : 04 72 82 09 70

- **Prix :** 1300 Euros pour 12 jours.
- **Le Prix comprend:** Le transport aérien, Paris-Erevan A/R, sur vol régulier, les transferts aéroport-hôtel-aéroport, les trajets intérieurs en autocar, l'assistance d'un accompagnateur, un guide francophone, hébergement à l'hôtel: 3 étoiles, sur la base d'une chambre double, la pension complète du premier au dernier jour sauf un dîner, les visites, excursions et animations mentionnées au programme.
- **Le prix ne comprend pas :** Les frais de visa pour l'Arménie 30 Euros et le Karabagh 25 Euros à ce jour, les taxes d'aéroport de Paris et de sortie à Erevan environ 70 Euros à ce jour, les boissons et les dépenses d'ordre personnel, les pourboires, le spectacle à l'opéra, le supplément chambre individuelle.
- **Formalités :** Passeport en cours de validité et visa.
- **Santé :** Aucune vaccination n'est obligatoire. Prévoir des médicaments de base.
- **Climat :** Chaud dans la journée, plus frais dans la soirée.
- **Monnaie :** La monnaie locale est le dram, 1 Euro = 650 drams au cours d'aujourd'hui.
- **Décalage horaire :** En été + 3 heures.
- **Heures de vol :** Environ 5 heures.
- **Courant électrique :** 220 volts à l'hôtel, prises à la française.

Pour tous renseinements s'adresser à :
Boros HALADJIAN : ☎ 04 78 89 28 07

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՓԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՈՒԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ ԵՒ 12€

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տպակոփաղ 50-աւեայ հատորիկ) 19€

Գիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախքը՝ 6 € կամ հատոր գլուխ:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Յառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ԷՆ 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեն:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"Ի

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՑՈՒԼԻՍ 20
MERCREDI
20 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ԱՐԱՐԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.248 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.248

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՍԵԼԻ ԺՈՂՈՎԸ

ԱԻՍՏՐԻԱ, ԳԵՐՄԱՆԻԱ, ՖՐԱՆՍԱ ԴԷՄ ԿԸ ՄՆԱՆ

*Աւստրիա կ'առաջարկէ յետաձգել Անդարայի հետ բանակցութիւնները: Երմըտական նախարարը՝ Քարլ-Հայնց Կրաւսէր, Յուլիս 17ին Տէր Եւ Քաւնտարթի տուած իր հարցազրոյցին մէջ կ'ըսէ թէ պէտք է յետաձգել Թուրքիոյ հետ բանակցութիւնները, որոնք պէտք է սկսին Հոկտեմբեր 3ին: Ըստ իրեն, մեծամասնութիւն մը ո՛չ կը քուէարկէ, եթէ անդամակցութեան հարցը հանրաքուէի ղրկուի: Աւստրիա երբեք չէ ծածկած իր վերապահութիւնը այդ անդամակցութեան կապակցութեամբ եւ նախարարը կը թելադրէ որ պէտք է կեդրոնանալ Պալքանեան պետութեանց վրայ: Երբ, կ'ըսէ, այսօր Թուրքիոյ մասին կը խօսուի, կը խորհիմ թէ աւելի կարեւոր չէ՞ խօսիլ Սերպիոյ, Պոսնիա-Հերցեկովինի, Քոսովոյի եւ Ալպանիոյ մասին: Ընդլայնումի հարցը, հակիրճ կերպով կը ծեծուէր Պրիւսէլ, Յուլիս 18ին, Արտաքին նախարարներու ժողովին ընթացքին: Մեծն Բրիտանիա որ հերթական նախագահութիւնը կ'ապահովէ Եւրոպական Միութեան, մեծ ճարպիկութեամբ կը չնայ պատրաստել բանակցութիւններու սկիզբը: Գիտակից է որ խոչընդոտներ կան Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ կողմէ, որոնք ամէնէն քուռն ընդդիմադիրներն են Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ նոյն օրուան եւրոպական հարցախոյզ մըն ալ կը հաստատէ: Մեծն Բրիտանիոյ Արտաքին նախարարը՝ ձէք Սթրօ առաջին առած է որեւէ բանավէճի: Անդամակցութեան անունը քանիցս կրկնուած է, մեծ զժգոհութիւն յառաջացնելով Ֆրանսական, գերմանական եւ աւստրիական պատասխանատուներուն, որոնք չատ նեղուած են անցեալին եղած խոստումներուն պատճառաւ: Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը Ֆ. Տուստթ-Պլազի պնդած է մէկ կէտի վրայ՝ "ընդլայնումը միայն արտաքին քաղաքականութեան հարց չէ: Ի՛նչ նաեւ եւ մանաւանդ, բազմաթիւ քաղաքացիներու համար ներքին քաղաքականութեան հարց", որպէսզի յստակ ըլլայ Ֆրանսայի դիրքը հանրաքուէի "Ո՛չ"էն ետք: Արտաքին երկու ուրիշ նախարարներ ալ խօսք առած են Թուրքիոյ դէմ: Նախ Աւստրիացին՝ Ուրսուլա Փլասնիք եւ կիպրոսի իր պաշտօնակիցը: Երկուքն ալ արտայայտած են իրենց բուռն ընդդիմութիւնը ցորչափ Անգարա չի ճանչնար կիպրոսի Հանրապետութիւնը, որ վերջին նախապայմանը կը նկատուի բանակցութիւնները սկսելու համար: Աւստրիոյ եմտական նախարարն ալ բացէ ի բաց յետաձգումը պահանջած է: Բարդ կացութեան մը առաջքն առնելու համար, Սթրօ հրաւիրած է նախարարները որ նիւթը փոխեն եւ այդ մասին խօսին Սեպտեմբեր 3ի ժողովին: Պաշտպանողներուն համար, Թուրքիոյ ռազմագիտական առաւելութիւնն ալ չատ յայտնի գէնք մը չէ, ինչպէս էր անցեալին, թէեւ Սթրօ կը պնդէ. - "Եւրոպայի ռազմագիտական շահուն է Թուրքիան ունենալ Եւրոպայի մէջ, բայց դիտակից ենք որ հանրային կարծիքի հարցեր կան անշուշտ բազմաթիւ պետութեանց մօտ":

ԳԱԶԱՑԻ ԳՕՏԻՒՆ պարպումին ընդդիմադիր Իսրայէլացիները պատկառելի ցոյց մը ձեռնարկած էին եւ Յուլիս 18ին իսկ երթ մը սկսած էին դէպի Նեթիվօ, դիւանագործութեամբ մեծ ոստանի Մորտըխայի Էլիահուի: Լոզունգներն ալ նոր չեն՝ "Գիտի չըլա՛յ", "Շարոն, քեզի՛ կը խօսիմ. հրաժարէ՛ ծրագրէդ": Ոստանին ալ յայտարարած է.– "Ոչ մէկ ազդ կրնայ մեզ տեղահանել մեր հողերէն, որովհետեւ Աստուած չի լքեր իր ժառանգութիւնը եւ իր ժառանգութիւնը Իսրայէլի հողն է": Իսրայէլ 20 հազար ոստիկաններով կը ջանայ արգելք ըլլալ ցուցարարներու յառաջխաղացքին, բայց Յուլիս 19ին մըթնոլորտը չատ լարուած էր: Շատեր թիւերդներ կը կրեն ուր արձանագրուած է՝ "Հրեայ մը չի կրնար արտաքսել ուրիշ Հրեայ մը": Ձառախօսներ ալ կան որոնք հանդարտութեան կոչեր կ'ընեն, բախումներու առաջքն առնելու համար: Ֆրանսական Ցեղափոխութիւնն իսկ բացակայ չէ, երբ ոստանի Շլոմօ Ամիներ կը բացատրէ բարեփոխելով Միրապոյի պատմական խօսքը՝ "Հոս ենք ժողովուրդին կամքով եւ չենք հեռանար սուիններու ուժին տակ": Հետաքրքրական է մատնանշել որ Հրեաներու այդ դաղթավայրերը եղան Շարոնի հրահանգով եւ ինք է որ այսօր պարտի պարպել:

ԱԼ-ՔԱԻԻՏԱ. համացանցի միջոցաւ նոր վերջնագիր մը կու տայ Եւրոպացիներուն եւ մէկ ամսուան պայմանաժամ որպէսզի իրենց զօրքերը քաշեն Իրաքէն: "Արիւնալի պատերազմ մը" կը խոստանայ որպէս փոխ վրէժ Իրաքի, Պաղեստինի եւ Աֆղանիստանի մահմետականներուն կրած ճնշումին: Զեկոյցը ստորագրուած է "Ապու Հաֆս ալ-Մասրի Ղոկատներ - Եւրոպայի փաղանգ" եւ չատ լուրջի առնուած է մանաւանդ որ Իսպանիոյ տեղեկատուութեան սպասարկութեանց կողմէ: Հաղորդագրութիւնը ուղղուած է եւրոպական կառավարութեանց Լոնտոնի յարձակումէն ետք եւ որպէս վերջնագիր կը չեչտէ.– "Այս նամակը վերջինն է Եւրոպական երկիրներուն: Մէկ ամիս պայմանաժամ կու տանք որպէսզի իրենց զօրքերը քաշեն Իրաքէն: Ասկէ ետք, նոր ուղերձ պիտի չըլլայ, այլ միայն՝ ապարքներ Եւրոպայի սրտին վրայ": Ձըշդուած է նաեւ որ նամակը ուղղուած է մասնաւորաբար "խաչակիրներուն"՝ Մեծն Բրիտանիա, Իտալիա, Դանիա, Հոլանտա:

ՍԱՄԻՐ ԺԱՖԱ. ներքոմի արժանացաւ եւ 11 տարուան բանտարկութենէ ետք, լիբանանեան ուժերու մարտնի նախկին զեկավարը ազատ պիտի արձակուի Մորհըրդարանին քուէարկած ներման օրէնքին չնորհիւ: Մարտնի երիտասարդութեան համար ժաժա հերոս մըն է, "Լիբանանի քրիստոնեաներու դրօշակիրը":

ՆԻԻ ԵՈՐՔԸՐ թերթին Յուլիս 18ի թիւին մէջ հետազօտութեանց մասնագէտ լրագրող մը՝ Սէյմուր Հերշ կը հաստատէ որ Պուշ խորհած էր ազդել Իրաքի Յունուար 30ի ընտրութեան վրայ, խուսափելու համար պարսիկ չիիներու համակիրներու փայլուն յաղթանակէն: Այդ առընչութեամբ արտօնութիւն տուած էր ՍԻՍԻՆ, որպէսզի գաղտագողի զօրակցութիւն մը ապահովէ, նաեւ նիւթական գետնի վրայ, փոխանցման չրջանի ԱՄՆ-ու տեղաւորած վարչապետին՝ Իատ Ալաուիի (2004 Յունիսին): Գոնկրէսը ընդդիմացած էր եւ ծրագիրը վիժած:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՆԻԻԹՈՎ

Մինսկի խոմբին երեք նախապահնեռուն չրջան կատարած վերջին այցէն ի վեր Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորումին ընթացքը կը թուի նոր փուլի մը մէջ մտած ըլլալ: Մանաւանդ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ որ արդիւնքի յոյսերը բաւական իրական են: Այս մասին նորագոյն նշանը տուած է Ազրբեջանի Արտաքին գործերու փոխ նախարարը Արազ Ազիմով, մամուլի ասուլիսի մը նիւթ ընելով Մինսկի խոմբին նախագահներուն չրջան այցին արդիւնքը: Ան ըսած է թէ ներկայի պայմաններուն մէջ կարելի է կոդմերը խաղադրութեան հանդիպումին մօտ նկատել, աւելի քան երբեք:

Ղարաբաղի հարցը նիւթ եղած է Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանի Մոսկուա այցին նախագահ Պուտինի հետ տեսակցութեան ալ: Տեսակցութեան հետեւած մամուլի ասուլիսին Թուրքիոյ վարչապետը պատասխանած է Ղարաբաղի մասին եւս լրագրողներու հարցումներուն, գոհունակութիւն յայտնելով այդ մասին նախագահ Պուտինի հետաքրքրութեան: Էրտողան ըսած է վերջնաւորութեան. "Մենք կը փափաքինք աշխարհ մը ուր իշխէ ոչ թէ թշնամութիւնը, այլ բարեկամութիւնը":

Միւս կողմէն, Ղարաբաղը քաղաքական դրաւարկի դեր սկսած է կատարել ընդմէջ՝ Կիպրոսի Թրքական գօտիին ու Անկարայի: Արդարեւ, Թուրքիոյ վարչապետին Յունիսի վերջի Բաքու այցին Ազրբեջանի նախագահը Ի. Ալիեւ աղակցութիւն խոստացած էր անոր "Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութեան" միջազգային մեկուսացումին դէմ: Ամէնէն կարեւոր քայլը պիտի ըլլար Թուրքիոյ կազմակերպել Բաքուի ու Թրքական գօտիին միջեւ: Յուլիս 17ին Ազրբեջանէն եօթը երեսփոխաններու պատուիրակութիւն մը ուղիղ Թուրքով Բաքուէն Լէֆքոշա մեկնած է: Թ. Էրտողանի համար Բաքու յարգած է խոստումը, "փաստացի ճանաչում" չնորհելով ինքնակոչ հանրապետութեան:

Այս քայլն է որ հակազդելու մղած է Յոյները. յայտարարած են թէ եթէ Ադրբեջան – Հիւսիսային Կիպրոս թռիչքները կանոնաւոր բնոյթ ստանան, Յունաստանէն ու Կիպրոսէն իրենք ալ թռիչք կը կազմակերպեն դէպի Լեռնային Ղարաբաղ:

Կայ մեառալին միւս կողմն ալ. ադրբեջանցի եօթը երեսփոխանները որոնք Յուլիս 20ի (Թրքական ցամաքահանումի օրը) "Աղաղութեան օր"ուան նշումներուն մասնակցելու համար Կիպրոսի Թրքական բաժինը գացած են, Թուրքերէն պահանջած են ետ կեռնալ Հայաստանի սահմանը բանալէ, մինչեւ որ Ղարաբաղի հարցը վերջնական լուծումի չհանգի: "Մենք Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութեան նեցուկ կանգնեցանք, ատոր փոխարէն պէտք է Անդարա փակ պահէ Հայաստանի սահմանը" ըսած է անոնցմէ մէկը Թրքական "Ռատիքալ" թերթին հարցումներուն պատասխանելով:

*
**

ՋԱԻԱԽՔ

ՄՏԱՀՈԳԻԶ ԼՈՒՐԵՐ ՋԱԻԱԽՔԷՆ

*Ջաւախքի չրջանը մտահոգութեան դրեթէ մնայուն աղբիւրի վերածուած է, վրացական հակահայ կեցուածքներու, ատոր հանդուրժելու համբերութիւնը սպառած հայ բնակչութեան հակազդեցութիւններուն պատճառով:

Վերջին լուրերը կը տեղեկացնեն որ Յուլիս 17ին տեղացի հայ երիտասարդներ Ախալքալաքի վրացական դպրոցին վրայ յարձակում գործած, ապակիներն ու կահոսիները ջարդուփշուր ըրած են: Սամսա գիւղին մէջ ալ վէճ ծագած է տեղացի Հայերու եւ Թիֆլիսցի ուսանողներու միջեւ որոնք չրջան գացած են ժբ. դարու վանք մը նորոգելու: Վանքին որմնանկարներուն հայկակա՞ն թէ վրացական ըլլալուն վէճը ծեծկռտուքի վերածուած է ու աւարտած ոստիկանական միջամտութեամբ: Սամսա գիւղին Հայերը յատկապէս զայրացած են երբ վրացի ուսանողները քանդած են հայկական Ս. Գէորգ եկեղեցիին չրջակայքի խաչքարները:

*
**

Ռ. ԿԷՏԻԿԵԱՆ ԿԸ ՆԿԱՐԱՀԱՆԷ

*Ֆրանսահայ թեմադիր Ռոպէր Կէտիկեան իր նոր, "Հայաստան" ժապաւէնը կը պատրաստէ Հայաստանի մէջ: Նպատակն է զայն աւարտել, հասցնել Անկախութեան տօնին: Գլխաւոր դերը կը ստանձնէ կինը՝ Աբիան Ասքարիա: Ժապաւէնին մէջ նիւթ կ'ըլլայ ընկերութեան ակնարկ բեւեռացումը, հարուստներու եւ աղքատներու խիստ տարբերակումով:

Արուեստագէտը նկարահանման աշխատանքին զուգահեռ, իր նախորդ երկու ֆիլմերով կը մասնակցի չարժանկարի "Ոսկէ ծիրան" փառատօնին:

«ՓՈՔՐԻԿ ԻՇԽԱՆ»ԻՆ «ԹՈՒՐՔ ԲՈՒՆԱԿԱԼ»Ը ԱԹԱԹԻՒՐՔՆ Է

*Թուրքիոյ Կրթական արհմիութիւնը պահանջած է որ ստուգուի թէ Ա. Սէն Թ'Էկզիւպէրիի "Փոքրիկ Իշխանը" գործին մէջ յիշուած "Թուրք բունակալ"ը Աթաթիւրքն է: Հետաքրքրութիւնը արդիւնք է Կրթութեան նախարարութեան կողմէ նախակրթարաններուն ընթերցումի համար թելադրուած հարիւր հատորի շարքին "Փոքրիկ Իշխան"ին ալ դանուելուն: Արհմիութեան ստուգումի պահանջը հիմնուած է այն տողերուն ուր կ'ըսուի. "Թուրք բունակալ մը իր ժողովուրդին պարտադրեց եւրոպացիներուն նման հագուիլ. անսաստողները սպանութեամբ կը պատժուէին, իսկ տիկա նպաստեց աստղաբաշխին ծանօթացումին":

Արհմիութեան ընդհանուր քարտուղարը հարց տուած է թէ հատորը ի՞նչ նպատակով թելադրելի նկատուած է: Աւելցուցած ալ է որ երիտասարդութիւնը պէտք չէ խաբել: Ի կարծիքով՝ հատորին ընթերցումը անպատեհ է Թուրք նոր սերունդին համար:

ըէն պէտք է Անդարա փակ պահէ Հայաստանի սահմանը" ըսած է անոնցմէ մէկը Թրքական "Ռատիքալ" թերթին հարցումներուն պատասխանելով:

*
**

ՋԱԻԱԽՔ

ՄՏԱՀՈԳԻԶ ԼՈՒՐԵՐ ՋԱԻԱԽՔԷՆ

*Ջաւախքի չրջանը մտահոգութեան դրեթէ մնայուն աղբիւրի վերածուած է, վրացական հակահայ կեցուածքներու, ատոր հանդուրժելու համբերութիւնը սպառած հայ բնակչութեան հակազդեցութիւններուն պատճառով:

Վերջին լուրերը կը տեղեկացնեն որ Յուլիս 17ին տեղացի հայ երիտասարդներ Ախալքալաքի վրացական դպրոցին վրայ յարձակում գործած, ապակիներն ու կահոսիները ջարդուփշուր ըրած են: Սամսա գիւղին մէջ ալ վէճ ծագած է տեղացի Հայերու եւ Թիֆլիսցի ուսանողներու միջեւ որոնք չրջան գացած են ժբ. դարու վանք մը նորոգելու: Վանքին որմնանկարներուն հայկակա՞ն թէ վրացական ըլլալուն վէճը ծեծկռտուքի վերածուած է ու աւարտած ոստիկանական միջամտութեամբ: Սամսա գիւղին Հայերը յատկապէս զայրացած են երբ վրացի ուսանողները քանդած են հայկական Ս. Գէորգ եկեղեցիին չրջակայքի խաչքարները:

*
**

Ռ. ԿԷՏԻԿԵԱՆ ԿԸ ՆԿԱՐԱՀԱՆԷ

*Ֆրանսահայ թեմադիր Ռոպէր Կէտիկեան իր նոր, "Հայաստան" ժապաւէնը կը պատրաստէ Հայաստանի մէջ: Նպատակն է զայն աւարտել, հասցնել Անկախութեան տօնին: Գլխաւոր դերը կը ստանձնէ կինը՝ Աբիան Ասքարիա: Ժապաւէնին մէջ նիւթ կ'ըլլայ ընկերութեան ակնարկ բեւեռացումը, հարուստներու եւ աղքատներու խիստ տարբերակումով:

Արուեստագէտը նկարահանման աշխատանքին զուգահեռ, իր նախորդ երկու ֆիլմերով կը մասնակցի չարժանկարի "Ոսկէ ծիրան" փառատօնին:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Թիւ-1

Երեւան, Յուլիս 12

Այս պահուս, մինչ անաղմուկ սրճարան մը նստած այս տողերը կը գրեմ, «Կինօ Մոսկուա»յի չքեղ սրահին մէջ տակաւին սկիզբը չէ առած Էակար Պաղտասարեանի «Մարիամ» ֆիլմը ժամը 21ին հաղորդուած. 45 վայրկեան յետոյ տակաւին մարդիկ կը մտնէին ոչ այնքան քաղաքավարի, ու ես տեղս պիչելով անճրկած անձի մը որ ամէն զնով ազատ բազկաթոռ մը կը փնտռէր, հեռացայ սրահէն առանց ցաւ զգալու:

Դուրսը՝ Ազնաւուրի հրապարակը ամանային եւ տօնական օրերու բացառիկ մթնոլորտ մը կայ. հրաւիրատոմս չունեցողները հաւասարապէս ուրախ կը թուէին զարեջուրի եւ զանազան համեղ հիւթերու պաղ զաւաթներու առջեւ: «Ոսկէ Ծիրան» վառատօնին առիթով, հրապարակը զարդարուած է մեռազէ բարձր մակարդակի մի քանի քանդակներով:

Ժամը 19ին Օփերայի մեծ դահլիճին մէջ պաշտօնական բացումի հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ իշխանութիւններու եւ հայ-օտար մեծ արուեստագէտներու ներկայութեան: Հանրապետութեան նախագահը բացակայ էր, բայց իր խօսքը կարդաց Վարդան Օսկանեան, արտաքին գործոց նախարարը եւ չարունակեց նախագահին մտքերը սահուն անգլերէնով. «Այս փառատօնը մեզ կը դասէ, աստիճանաբար, բարձր մշակոյթի տէր երկիրներու կարգին եւ կարելիութիւն կը ըստեղծէ նորանոր հորիզոններու»:

Պահ մը եւ ալ արահի անծայրածիր բազմութեան հետ, մոռցած իրական կեանքի անսահման վէրքերը եւ անարդարութիւնները որոնք օրէ օր խեղճ հայաստանցիին բաժակը կը յորդեցնեն եւ անչնչելի կը դարձնեն առօրեան, աչքերուս երազներ կը հիւսէի որ դուցէ կարելի է «Ոսկէ Ծիրան»ի նման փառատօններով բան մը փոխուի իրական տըխուր պատկերէն... երկիր մը ուր բոլոր հեռատեսիլի կայանները նոյն թմբուկը կը զարնեն, իշխանութեան եւ բոլոր դըժխաւոր հիմնարկներու եւ կառոյցներու խամաճիկները մէկ մանկլաւիկի մը ձեռքով իրենց դերերը կը խաղան, թերթերը, օրաթերթերը եւ առհասարակ մամուլը կը խօսին, զզուեցնելու աստիճան, քաղաքական պայքարի համակրանքի – հակակրանքի ծայրայեղ արտայայտութիւններով, բնաւ երբեք ժողովուրդին հոգիով եւ բացայայտ զարճած բողոքներով... Երկիր մը ուր 9700 դեսերու և դեսակներու ջուրերը ձրիաբար կը հոսին դէպի Աղրբէջան, Ազաքսի եւ Կուրի միջոցով, քանի հայ դիւղացիին վրայ ճնշուած ջուրի ծառը տուրքերը, պատճառ կը դառնան որ հայ հողը անապատ դառնայ, պտուղները անժամանակ դեռնաթափ ըլլան եւ ծառերը մնան անտէր...

«Ոսկէ ծիրա՞ն»... այս տարի ծիրանն ալ ոսկեզոյն չէ զարմանալիօրէն. տհաս դղրմի գոյն մը առած է, բայց առատ է. այնքան առատ որ Օփերայի գահլիճին մէջ սակառներու մէջ դրուած, կը բաժնէին բոլոր ներկաներուն:

Հանդիսաւորութիւնը չքեղօրէն պատրաստուած էր. սիրուղ լեզուն անգլերէնն էր. հայերէն եւ ռուսերէն նախադասութիւններ ալ լսուեցան. բեմ հրաւիրուեցան մի քանի միջազգային համբաւի տէր բեմադիրներ. միայն Աթոմ Եղոյեանը ինծի ծանօթ էր: Եղան սովետական օրերը յիշեցնող երգեւպարի ներկայացումներ. միակ նորութիւնը տարազներու նրբութիւնն էր, համեմատած անցեալին: Եղան Պրոտուէյը և Փիկալը կապկող արդիական պարեր ալ, արդիական տարազներով: Վերջապէս հին Հայաստանը մրցումի ելած էր նոր Հայուն հետ եւ հաւասարէ հաւասարի պայքարը կը զգացուէր հանդիսատեսներու մէջ ալ. տարիքը առած արուեստի գործիչներու կրկէսային քաջութեամբ եւ թիթեռնիկի նրբութեամբ թափանցիկ նոր սերունդ մը ուր ռուսախօսութիւնը գրեթէ անհետացած է: Կար նաեւ անկախութեան ծնունդ նոր սերունդ մը, միջին Արեւելեան, Արեւմտեան եւ ամերիկեան երկիրներէն. անոնք ընդհանրապէս այս եղանակին կը բազմանան Երեւանի կեդրոնական մայթերուն վրայ, աչքի կը զարնեն իրենց արտառոց տարազներով եւ գլխարկներով եւ բարձրաձայն խօսակցութեամբ ուր մի քանի հայերէն բառեր ալ կրնան տեղ գտնել:

Վերջապէս հայկական իւրայատուկ հէվիընհիկ մըն է զոր կառավարութիւնը ճարտարօրէն կը մշակէ «Երեւան-Էրեբունի», «Ոսկէ Աչուն», «Նոր Տարի», «Մարտի 8» եւլն. ոտիդոռներով, մոռցընել տալու համար ամէնօրեայ ցաւերը, իր չուրջը քանդուող մայրաքաղաքին վէրքերը, ամէն վայրկեան գործուող անիրաւութիւնները:

Պիտի խոստովանիմ որ մթնոլորտը որուն մէջ թաթխուած եմ այս օրերուս, տարօրինակ զգացումներ կ'արթնցնէ մէջս: Երէկ դիշեր, Օփերայի սրճարաններէն պատահական մէկուն մէջ գարեջուր կը խմէի, բաբելոնական խառնիչփոթ եռուզեռով եւ բարձրաձայն երաժըշտութեամբ՝ անգլերէն եւ ռուսերէն, երբ սաղաթարներուն ընդմէջէն աչքիս զարկաւ Օփերայի տխուր լուրջ ուրուագիծը եւ ինչո՞ւ մեղքս ծածկեմ, հարց տուի ես ինծի.

– Ի՞նչ գործ ունի այս չէնքը այս լուսնա-վարքին մէջ... աւելի լաւ չէ՞ը ըլլար սրճարան մըն ալ հոն դեռեղուած ըլլար... արդէն այս տարուընէ սկսած է գործել Օփերայի պատին փակած նոր սրճարան մը եւս:

ՑԻՊԼ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒՒԻ Պէզճեան Ամիրա սրահին մէջ, Յուլիս 2ին կատարուած է կեդրոնականի չրջանաւարտներու վկայականներու բաշխումը: Հանդիսութիւնը սկսած է զրական-գեղարուեստական յայտագրով մը, որու ընթացքին չեչոը ըլլուած է Հայոց գիրերու 1600ամեակին վերաբայ եւ այդ առիթով ոգեկոչուած են ազգեամատհայ զրականութեան ծանօթ դէմքեր եւ կեդրոնականցիներ: Այսպէս, մէկ կողմէ պատատին վրայ սիռուած են ազգեամատհայ զրականութեան ծանօթ դէմքերու լուսանկարները, միւս կողմէ ալ յայտագրին մասնակից չրջանաւարտները իրենց մեկնաբանութիւններով յարգանքի տուրք տուած են այդ մեծերուն: Այսպէս, ներկաներու աչքին առջեւ տողանցած են՝ Երուանդ Սրմաքէչեանցեան, Հրաչեայ Աճառեան, Արշակ Զօպանեան, Դանիէլ Վարուժան, Միսաք Մեծարենց, Վահան Թէքէեան, Ռուբէն Սեւակ, Սիամանթօ, Ռուբէն Զարդարեան, Գրիգոր Զօհրապ, Կոմիտաս, Զապէլ Եսայեան, Զապէլ Աստուր, Մելքոն Կիւրճեան, եւլն., եւլն.: Ցայտագիրը չարունակուած է գեղարուեստական բաժինով մը, որմէ ետք տեղի ունեցած է վկայականներու բաշխումը: Արտայայտուած է անօրինակ Սիլվա Գուրմճեան – Մարկոսեան, չեչտելով թէ աշակերտները պէտք է տէր կանգնին իրենց լինքնութեան: Ելոյթներ ունեցած են խնամակալութեան ատենապետ՝ Մկրտիչ Արծիւեան եւ 90ամեայ կեդրոնականցի Սարգիս Զէրքէզեան: Վերջին խօսք առնողը եղած է Մերսոպ Պարսիարք, որ ընդգծած է կեդրոնականի եւ Ս. Խաչ Դպրեվանքի կարեւորութիւնը իբրեւ Պատրիարքարանին կողմէ հիմնադրուած վարժարաններ: Վերջաւորութեան բոլորը համախմբուած են Պատրիարքարանին պարտէզը, փոքրիկ մը չուրջ:

50-ԱՄԵԱԿ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆ 50

«ՅԱՌԱՋ»ի 80-ԱՄԵԱԿ
«ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ»ի 60-ԱՄԵԱԿ
«ՊԷԼՖՈՆԹԷՆ»ի 50-ԱՄԵԱԿ

2005ը Ֆրանսահայութեան ոգեկան հարստութիւններու կռուանները ստեղծող յոբելենական տարի է:

Կռուաններ, որոնք երէկ ձեռներէցութեան առաջին խիզախ փորձերը կը համարուէին եւ որոնք սակայն այսօր յամառօրէն կը կառչին գոյատեւման իրենց կամքին, հետզհետէ ղիմագիծ փոխող մեր հայ իրականութեան մէջ:

Առաջինը՝ «Յառաջ»ը, տեսլապաշտ հանճարին, մեծն Շաւարշին մտքին, հոգիին արդասիքը՝ Ֆրանսահայութեան առաջին ղպրոցը եղաւ անդրադէմին թէ ղրոց-բրոցին, ուծացումէ թէ այլասերումէ զերծ պահելու համար նորահաս սերունդները եւ մի քանի յաջորդական սերունդներուն համար զարճաւ հնոց, Ֆրանսահայ կեանքի բոլոր մարտահրաւէրները մեկնարկող կառոյց ու կը շարունակէ մնալ պատնէշի վրայ սփիւռքահայ միակ ուսումնամեայ հաստատ օրթոթերթի պատուական իր դիրքով:

Երկրորդը՝ կրկին մեծն Շաւարշի մըտայղացումը «Նոր Սերունդ»ն էր, որ յետ պատերազմեան նորահաս սերունդին կայք եւ կայունութիւն ապահովեց պղտոր օրերու պղտոր մթնոլորտին մէջ, հայու առողջ ոգի, լինքնավստահ եւ լինքնագիտակից Ֆրանսահայ երիտասարդ սերունդ պատրաստելու առաջադրամքով: Կտակ փոխանցողի իր խմաստութեամբ կ'ըսէր ան «կարդը ձերն է սըղա՛ք...» այդ տղաքը կարդը կը պահեն մեծ դժուարութեամբ բայց հաւատարմութեամբ:

Երրորդը՝ Ֆրանսահայ Կաթոյա Խաչի Պէլֆոնթէնի կայանն էր: Կրկին Շաւարշի թէ Տիրուհիի չունչէն ոչ շատ հեռու:

1955ի ամառ, Պէլֆոնթէն–Ժիւրա.

Արդարեւ 1935էն ի վեր, 15 տարի Ֆրանսայի զանազան դեղատեսիլ վայրերուն մէջ ամառնային «կազդուրման կայան»ներ կազմակերպելէ ետք, Ֆրանսահայ Կաթոյա Խաչի պատասխանատուները վերջնական «կայան» մը ունենալու հեռատեսութիւնը կ'ունենային Ժիւրայի լեռներուն մէջ կորսուած փոքրիկ աւերակ ագարակ մը գնելով:

Ագարակը բնակելի «կայան»ի վերածելու աշխատանքին լծուած կիներ եւ տղամարդիկ թոյլով ջուր կրելու, տանելիքը նորոգելու, ագարակը վայրի խոտերէն մաքրելու, վառատուղ երախաների ներուն բնակելի նուազագոյն պայմաններ ստեղծելու կամքը, հէքեաթի պէս կը լսենք այսօր մի քանիներէն, որոնք տակաւին ողջ են:

Այսօր Ֆրանսայի ամէնէն մաքուր օդը ունեցող Ժիւրայի մէջ, Կաթոյա Խաչի Պէլֆոնթէնի կայանը ամէնէն մեծերէն է, ամէնէն արդիականներէն, ամէնէն շատ երախայ ընդունողներէն (տարեկան 300 երախայ) եւ ամէնէն շատ պետական հսկողութեան ենթակայ:

Կայանը կանգնուն պահելու համար աշխատանքը բազմազան է, պատասխանատուութիւնը շատ մեծ և զոհունակութիւնը միշտ հարցադրումի առարկայ:

Ո՛չ մէկ տարի, տարեկան զեկուցումներու առիթով, հակառակ կայանի ժողովրդականութեան, Կաթոյա Խաչը բացարձակ զոհունակութիւն կ'արձանագրէ: Եթէ նիւթական չօչափելի թերութիւններ կը հարթուին, «կայան»ի հայեցի դիմագիծը, հայեցի դաստիարակչական ծրագրաւորումը մնայուն փընտրտուքի եւ մտահոգութեան առարկայ են: Մանկավարժական ամէն հնարք փորձի ենթակայ է կաթիլ մը աւելի հայութիւն փոխանցելու, նա՛ խ, որովհետեւ կայանի առաջնահերթ նպատակներէն մէկն էր այդ, ապա՝ կայանի հիմնադիրներու ոգիին չգաւաճանելու անդիր կըտակ մը կայ որ իւրաքանչիւր խաչուհի, հայ կամ ոչ հայ, պարտի յարգել:

Հակառակ 50 տարիներու կչիռքին, Տիրուհի Միսաքեանի, Տիրուհի Սէրքիսկիւլեանի, Սաթենիկ Տէր-Դաւթեանի, Ֆլօրա Շէօղկեանի, Հռիփսիմէ Խոնդկարեանի, Էլէն Բիւզանդի, Հայկանոյշ Գիւլխանդանեանի, Սաթօ Յակոբեանի, Մ. Մելիք-Մինասեանի, Արշալոյս Թոդոսեանի, Հուրի Իփէքեանի, Աստղիկ Առաքելեանի եւ Հր. Գազազեանի չունչը զգալի է կայանէն ներս:

Նաեւ Շաւարշ Միսաքեանի, Հրանտ-Սամուէլի, Շաւարշ Նարդունիի, Պետրոս Զազուքճեանի, Հր. Թազէոսեանի եւ այլոց մնայուն դուրգուրանքի եւ քաջալերանքի առարկան եղաւ ան որպէս Ֆրանսահայութեան մանկական անդրանիկ կառոյց:

1950ական թուականներուն պէտք էր յաջողցնել «կազդուրման կայան» մը ըստիւքի միւս երկիրներու Հ.Օ.Մ.-ի կազդուրման կայաններուն օրինակով:

1930ին Եգիպտոսի մէջ, 1946ին Աթէնքի մէջ, 1948ին Թրակիա եւ Մակեդոնիա, 1950ին Սուրիա, 1951ին Լիբանան, 1967ին Սրժանթին, ապա՝ Գանատա, Շուէյտ եւլն... այս խմաստով Ֆրանսահայ կաթոյա Խաչը Հ.Օ.Մ.-ի երկրորդ միաւորն էր Եգիպտոսէն յետոյ որ 1935ին «կազդուրման կայան»ի գաղափարը յղացաւ եւ գործադրեց:

Երկրի Պէլֆոնթէնը «կազդուրման կայանն» էր չքաւոր, մանկական հիւանդութիւններէ տառապող երախաներուն համար: Սակայն, այսօր, ամառնային «կայան»է միայն: Այսինքն Ֆրանսահայ մանուկներու եւ պատանիներու ամառնային թէ ձմեռնային արձակուրդի ճամբար, ուր գրեթէ մէկ ամիս հայ երախան իր լինքնութեան փնտռտուքի եւ լինքնահաստատման առաջին քայլերը կ'առնէ ձեռային աչխատանքներու, երգերու, պարերու, հէքեաթներու, առասպելներու եւ ասուլիսներու ճամբով:

Առողջ կենսոլորտի մէջ, մաքուր եւ խնամուած երդիքի տակ, վկայեալ երիտասարդ հսկիչներու առաջնորդութեամբ այս փոքրիկ «Հայաստան»ը կը չնչէ, կ'ապրի եւ անմոռանալի յիչատակներու էջեր կը լեցնէ իւրաքանչիւր հայ երախային յիչողութեան մէջ:

1950ական թուականներու կայանի պատկերը չատ քիչ կը յիչեցնէ ներկայի կայանը. սակայն դրօչակի արարողութիւնները (հայկական, ֆրանսական, եւրոպական), «Մեր Հայրենիք»ը եւ «Ցառաջ Նահատակ»ի մրմունջները մնացած են անփոփոխ:

Հայկական մանուկներու մկրտութիւնը կամ Վարդավառի «Ջուր»ի սրսկոմը կամ Աստուածածնի «Աղաղօրհնէք»ը կայանի յիչատակելի օրերէն են, գիչերային անվերջանալի պարի երեկոյթներու կողքին:

Այսօր Պէլֆոնթէնի «կայան»ը Ֆրանսահայ իրականութեան հարազատ հայելին է:

Ֆրանսահայ Կաթոյա Խաչի երգչախումբը Պէլֆոնթէնի կայանը ստեղծեցին բայ մը դոցելու համար: Այդ բացը նախ առողջապահական էր: Ապա՝ հետզհետէ հայութեան կեանքի բարօրութեամբ, ընտանիքները իրենք ստանձնեցին անունի եւ առողջութեան պատասխանատուութիւնը:

Սակայն այլ բաց մը մնաց միշտ: Բ. աչխարհամարտէն առաջ եւ տատամսեակներ վերջ Ֆրանսահայ Կաթոյա Խաչն էր որ հայ մանուկները մէկ կամ երկու ամիսով երթալու քով բերելու առիթը ըստեղծեց հայ մանկապարտէզներու եւ նախակրթարաններու չգոյութիւնը զարմանելու համար եւ «կայան»ի ճամբով հայկական կարելի չափ մթնոլորտ ստեղծելու նպատակով:

Ճիշդ է որ Պէլֆոնթէնի «կայան»ը ուսումնական ոչ մէկ կոչում կը վերապահէ իրեն ամառնային թէ ձմեռնային արձակուրդներու ընթացքին, եւ չի միտիր հայ ղպրոցներու անհամեմատ փոքր թիւի առթած պակասը լեցնել, եթէ նոյնիսկ կարեւորութիւն կը տրուի հայ մըշակոյթի մակերեսային ծանօթացման, խաղերու ճամբով:

Բայց այսօր Ֆրանսահայ հիմնարկը աւերուող է որ «Կայան»ի մէջ քիչ մը չափ «հայկականութիւն», քիչ մը «մեծ ընտանիք»ի մը պատկանելիութիւն կը փնտռէ եւ կը գտնէ հոն:

Ինչ որ կարելի է վեր հանել «Պէլֆոնթէնի կայան»ի դրական թէ բացասական երեսոյթներէն, կարելի է գայն վերապրել մխիթարեան Ֆրանսահայութեան վերաբերմունքին:

Եթէ «Պէլֆոնթէնի կայան»ը Ֆրանսահայ երկուան թէ այսօրուան մանուկին,

ՇԹԱՀԱՄԱՐ

«...ՈՒ ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ՄԵՌԱՆ»

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԼԵԱՆ

Անցեալները լսած էինք անմահ վիպագիր Երուանդ Օտեանի թերթօններուն ոգիականին մասին: Այսօր ալ կ'ուզենք խօսիլ Իսթանպուլահայ օրաթերթերու նահապետ "Ժամանակ"ի մէջ պատահած զարմանալի դէպքերու մասին՝ այս թերթին... դարադարձին սեմին:

Վեթերան ու նուիրեալ դրաչարներէն ոզբացեալ Հերմոն Սըվաճեան երկար տարիներ դրաչարութիւն ըրած էր "Ժամանակ"ի մէջ՝ անոր փառքի օրերուն: Հերմոն Սըվաճեան, որ նաեւ պարբերաբար սրամիտ քրոնիկներ ալ կը ստորագրէր "Մեհուն" ծածկանունով, տասնըեակ տարիներ ամբողջ ալ ունեցաւ իր սեփական տպարանը Կալաթասարայի Հայ Կաթողիկէներու Սուրբ Երրորդութիւն եկեղեցիին տակ, այսպուան "Օտարքուլէ"ին քով: Իր տպարանին մէջ էր որ տպուեցաւ իմ առաջին բանաստեղծութեանց հատորս, ինչպէս նաեւ "Դէպի Լոյս" մատենաշարէն ուրիշներ, Բագրատ Թեւեանի "Երջանիկ" տարեգիրքերէն մի քանին, Ս. Փրկիչ Ամառգրին առաջին թիւերը եւ Տոքթ. Մեզպուրեանի "Անուշիկ Դպրոցս" հատորը ու նաեւ այլ քանի մը հայերէն հատորներ: Ինչ Հերմոն Սը-

---

պաճանիին թէ երիտասարդին հոգիին մէկ մասն է, առանց միջավայրի խորութեան, սա կը նշանակէ որ Պէլֆոնթէնը յաջողած է այդ վստահութիւնը ներշնչել Ֆրանսահայ ծնողքին:

Եթէ Ֆրանսայի հեռաւոր անկիւններէն «Պէլֆոնթէնի Կայան» յաճախող երախան «Հայր մեր»ի վրայ «Մեր հայրենիք»ի երեք բառ միայն պահած է իր յիշողութեան մէջ, դարձեալ Ֆրանսահայ ծնողքին վերաբերմունքի արդիւնքն է:

50ամեակի սեմին, արդար է որ Ֆրանսահայ իրականութեան յաջողադոյն ձեռնարկներէն մէկուն «Պէլֆոնթէնի Կայան»ի մասին կրկնենք.-

«Կայանը հայ մանուկին բոյնն է, չէնցուցէ՛ք»:

ԷԼԻՆ ՄԵՐՃԱՆԵԱՆ

Փարիզ, Յուլիս 14

վաճեան աւելի վերջ երբ ստիպուեցաւ տպարանը փակել, միջոց մը Թաքսիմի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ մէջ քարտուղարութիւն ըրաւ, եթէ չենք սխալիր՝ ողբացեալ Մնձուրիէն վերջ եւ կէսօրի մըն ալ ճաշէ վերադարձին՝ ճամբան մահացաւ՝ բարի յիշատակ մը միայն թողլով իր ետին:

Պատմութիւնը պատմողը՝ լուսահոգի Հերմոնն է.-

Որհրդաւոր իրարանցում մը կայ "Ժամանակ"ի դրաչարատան մէջ: Թերթօնի մը ձեռագիրը կորսուած է եւ կարելի չէ գտնել: Գործը կիսատ եւ բոլորն ալ անճար մնացած են: Դրաչարները ամէն տեղ կը փնտռեն, բայց անկարելի կ'ըլլայ ձեռագիրը գտնել: Մի քանի օր կարճ նախադասութիւններով, երբեմն ալ ծանուցումներով ու քլիչէներով "կարկատնելով" կը յաջողին օրը օր ընել, եւ անցընել, բայց կիսամիջոցներ գտնի մը չեն ծառայեր եւ "սուտերը վերջ կը դնեն":

Ի վերջոյ թերթին երիտասարդ խմբագիրը Արա Գօչ կը նկատէ կացութիւնը եւ թերթօնին մնացեալ ձեռագիրը կ'ուզէ դրաչարներէն: Անոնք ալ վախուդողով կու տան, հետաքրքրութեամբ սպասելով որ ի՞նչպէս ճարը պիտի գտնէ: Եւ Արա Գօչ Աղեքսանդրեան լուծումով մը հարցը կը կարգադրէ՝ թերթօնին ձեռագրին մնացեալ մասը վերջացնելով կարճ նախադասութեամբ մը.- "Ու բոլորն ալ մեռան...":

Ամէն մարդ կը չշմի կը մնայ: Ընթերցողներու հեռաձայնները իրարու կը յաջորդեն: Բոլորն ալ զարմացած-մնացած են եւ անսպասելի մեկնաբանութիւնները իրարու կը յաջորդեն: Տարբեր լուծումներ առաջարկողներ ալ կ'ըլլան, բայց ոզբացեալ Արա Գօչի բոլորին ալ "համոզիչ" պատասխանը նոյնն է.- "Գոյներն ու ճաշակները անվիճելի են: Հեղինակը այդպէս կամեցեր է...":

Ցիչեցինք ոզբացեալին կարգադրութիւնը, երբ հեռատեսիլի եղանակային փիլմաշարքերէն ոմանք իրարուետեւ կ'ունենան "...Ու բոլորն ալ մեռան"ի նման անհեթեթ վախճան մը, ինչպէս երբեմն մեռնող մը կ'ողջնայ կամ կորսուած մը յանկարծ կը վերադառնայ: Վերջին անդամ ալ անակնկալօրէն հերոսներուն ինքնաչարժը կամուրջէ մը անդունդը կը զլորի: Իսկապէս՝ "բոլորն ալ մեռա՞ն", թէ ոչ՝ չարքը պիտի չարունակուի նոր եղանակին:

"Կարկատան"ը պիտի պատասխանէ այս հարցումին ալ, եթէ անոնք ալ չունենան իրենց Արա Գօչը...:

"Ա կ օ ս"

«ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՁԱՆՁՆՈՒԻԼԸ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է»

ԻՐԱՔՅԻ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ ԿԸ ՊԱՑԿԱՐԻՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԻՋՈՑՈՎ ՅԱՂԹԱՀԱՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԻՐԵՆՑ ՎԱԽԵՐԸ: "ՌՈՅԹԵՐԶ" ԿԸ ԳՐԷ.

Իրաքցի դերասանները կը յուսային, որ Սատամ Հիւսէյնի անկումին յաջորդէր զեղարուեստական ազատութեան նոր ժամանակաշրջան մը: Սակայն անոնց երազները խորտակուած են Իրաքի մէջ տիրող բրտութեան պատճառով:

Պաղտատ ամբահարումներու, առեւանգումներու եւ համատարած ոճիրի թատերաբեմ դարձած է, եւ քիչեր ճանճրոյթը կը կրեն թատրոն երթալու:

"Կորնոցուցած ենք մեր ապահովութիւնը: Հանդիսատեսը մտածելէն յոգնած է, - կ'ըսէ դերասան Խալիլ Իպրահիմ: - Մարդիկ ի՞նչպէս կրնան երկու կամ երեք ժամ թատրոն դիտելու համբերութիւն ունենալ":

Սատտամ Հիւսէյնի անկումին յաջորդած կողոպուտի եւ քաոսի մթնոլորտին մէջ Պաղտատի Ազգային թատրոնը քարուքանդ եղած էր: Դերասաններ կը հաւաքուէին աւերակ չէնքին առջեւ՝ իրենց աշխատավարձը ստանալու համար:

"Ողբերգութիւն էր", կ'ըսէ 38ամեայ դերասան Քասիմ Սայիտ:

Այսօր վիճակը միայն աւելի վատթարացած է: Դերասաններ եւ դերասանուհիներ ամէն կիրակի եւ Հորեքշաբթի կը հաւաքուին թատրոնի չէնքին մէջ՝ պարզապէս ցոյց տալու համար, թէ տակաւին ներկայ են Պաղտատի մէջ: Այս պայմանով անոնք տակաւին իրենց աշխատավարձը կը ստանան պետութենէն:

Մինչ Իրաքի իշխանութիւնները կը փորձեն առաջքը առնել ամբահարումներուն եւ վերականգնել տնտեսութիւնը, անոնք ժամանակ եւ նիւթական աղբիւրներ չունին մշակոյթի մարդին յատկացնելու:

"Առաջին հերթին դերասաններն ու դերասանուհիները կորնոցուցին իրենց դորձը: Անոնք վերջինը պիտի ըլլան, որոնք պիտի վերսկսին իրենց աշխատանքները", կ'ըսէ թատրոնի ուսանող մը:

Մշակոյթի նախարար Մոֆիտ Ժաղայէրի չատ լաւ կը դիտակցի, թէ իր նախարարութիւնը առաջնահերթութիւն չի վայելեր: Հետեւաբար ան օտար երկիրներէ օգնութիւն կը սպասէ մշակութային կեանքը վերակենդանացնելու համար:

"Ելեկտրականութիւնը աւելի կարեւոր է քան՝ գիրքը: Մաքուր ջուրը աւելի կարեւոր է քան՝ թատերախաղ մը: Ապահովութիւնը աւելի կարեւոր է, քան՝ չարժապատկերը, -կ'ըսէ ան: Կը թուի, թէ մշակոյթը առաջնահերթութիւններու ցանկին վրայ չի գտնուիր: Այս պատճառով կարիք ունինք միջազգային կազմակերպութիւններու օգնութեան, որպէսզի հոգանք մեր կարիքները":

Պաղտատի փողոցները վտանգաւոր են դիշերը: Իրաքցիք չեն ուզեր մթնելէն ետք փողոց մնալ: Առեւանգումի եւ գողութեան կամ կրակոցներու միջեւ բռնութեան վախը մեծ է:

Բազմաթիւ Իրաքցիներ այն մտավախութիւնը ունին, թէ թատերասրահները կրնան ռմբահարումի թիրախ դառնալ:

Սատտամ Հիւսէյնի իշխանութեան օրերուն խնդրայարոյց թատերախաղեր չէին ներկայացուեր, սակայն կատակերգութիւնները մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէին: Թատերասրահներն ու չարժապատկերի սրահները եռուն էին: Եղիպտացի ժողովրդականութիւն վայելող կատակերգակները ելոյթ կ'ունենային խուռներամ սրահներու մէջ:

Եղիպտացի դերասան Ատէլ Իմամ չորս դիշեր բերնէ բերան լեցուն Ազգային թատրոնի սրահին մէջ ներկայացուցած է իր "Թիվնապահը" թատերախաղը: Թատերախաղին տոմսերը սեւ չուկային մէջ կը վաճառուէին քանի մը հարիւր տոլարի:

Սատտամ Հիւսէյնի անկումէն ետք կարգ մը թատերասրահներու մէջ որոշ բեմադրութիւններ յաջողութիւն արձանագրած են: Պաղտատի մէկ թատերասրահ յաջողեցաւ Ռամատանի չրջանին ամէն դիշեր չուրջ 800 հոգի ներգրաւել:

Սակայն ռմբական օրերէն ետք հանդիսատեսներուն թիւը նուազեցաւ մինչեւ 18 հոգի:

Դերասաններ օգնութիւն ստանալու համար սակաւաթիւ դէներ կրնան բախել:

Անոնք ունին դաղափարներ եւ ձգտումներ, սակայն գործազուրկ են: "Աչխատանք չունինք, հովանաւորներ չունինք, արուեստը անուցող հաստատութիւններ չունինք: Կարիքը ունինք բնական կեանքի, որպէսզի մարդիկ թատրոն գան", կ'ըսէ բեմադիր Հայտար Մընաթար:

Կացութեան չյանձնուիլը անհրաժեչտ է, կ'ըսեն դերասաններ: Հակառակ դժուարութիւններու, անոնք կը փորձեն վերականգնել մշակութային երբեմնի ծաղկուն կեանքը այն երկրին մէջ, ուր ծնունդ առած են ամէնէն հին քաղաքակրթութիւնները ու մշակոյթները:

"Պէտք է միանանք եւ միասնաբար աչխատինք խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն բերելու համար մեր երկրին, - կ'ըսէ դերասանուհի մը: - Մենք քաղաքակրթութիւններ հիմնած ենք, պատմութիւն կերտած ենք եւ փառքի տիրացած ենք: Պէտք է վերականգնենք կայունութիւնը եւ անկարելի պայմաններու մէջ գեղեցկութիւն ստեղծենք":

(Յապաւուած)

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ-ՍՐԱՊԵԱՆ

"Ազդակ"

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Այս նոր փորձանքը բնականաբար բուռն իրարանցում առաջ բերաւ մեր մէջ:

Մօրեղբայրս եւ Քէչիչ օղլու դիմեցին միւտիւրին եւ խնդրեցին որ այս կարգադրութեան առաջքը առնէ:

- Հրամանը Տէր Զօրի պինուորական իշխանութենէն եկած է, պատասխանեց, չդործադրել անկարելի է որովհետեւ պինուորապէս այդ ճամբուն չինութեան անհրաժեչտ պէտք կայ: Միայն թէ մէկ բան մը կրնամ ընել, այն է ծերերը չընդրկել, բայց երիտասարդները անպատճառ պէտք է երթան:

- Ե՞րբ ճամբայ պիտի ելլան:

- Դեռ յայտնի չէ:

Աւլի Րիզա եւ Թէվֆիք որոնք արդէն փախուստի ծրագիր մը կը մշակէին, որոչեցին անմիջապէս դործադրել զայն:

Իրենց ծրագիրն էր առանձին դէպի Սինճէր երթալ անապատի ճամբով: Ինծի ալ առաջարկեցին իրենց ընկերանալու, բայց ես մերժեցի: Տակաւին չատ թարմ էր մոքիս մէջ դէպի Պաղտատ փախուստիս յիչատակը:

Գիչեր մը ճամբայ ելան առանց մեկու մը քանի մը ըսելու: Ես միայն տեղեակ էի իրենց դաղտնիքին:

Առտուան դէմ սակայն Թէվֆիք վերադարձաւ մօրմէրով վիճակի մէջ: Սարսափելի յուզուած էր:

- Ի՞նչ եղաւ, հարցուցի:

- Հազիւ թէ ժամ մը տեղ պացած էինք, երկու զինեալ Արաբներ ելան դէմերնիս, ուզեցինք փախչիլ, հրացանով սպառնացին, նոյնիսկ զէնք պարպեցին: Վերջապէս ստիպուեցանք մեր բոլոր ունեցածը եւ հագուստները իրենց յանձնել: Աւլի Րիզան կարծեմ նոյնիսկ թեթեւապէս վիրաւորուեցաւ:

- Ի՞նչու քեզի հետ չեկաւ:

- Որովհետեւ Արաբները մեզ ստիպեցին որ զատ զատ ու իրարմէ հեռու քալենք: Ես վազելով եկայ ինք կարծեմ ճամբան կորնցուց:

Դժբախտաբար. աւելորդ ճերմակեղէն չունէի թէվֆիքի տալու համար եւ հազիւ յաջողեցանք իր մերկութեան էական մասերը ծածկել:

Խեղճ երիտասարդը ուզեց երթալ իր ընկերները գտնել եւ հակառակ մեր յորդորներուն մեկնեցաւ:

Քանի մը ժամ ետքը ոստիկանները երկուքն ալ ձերբակալած բերին Սարայ ու բանտարկեցին:

Դիմումներ կատարեցինք միւտիւրին քով որպէսզի ազատ արձակէ զիրենք, բայց անօգուտ եղաւ եւ քանի օրէ աւելի բանտարկուած մնացին: Պէտք է նկատել որ բանտարկութիւնը չատ դժնդակ էր տարագրութեան մէջ, մանաւանդ երբ մարդ ղրամ չունենար քովը: Պոլիս գոնէ հայ կու տան բանտարկեալներուն՝ իսկ դաւառները ոչինչ, այնպէս որ չատ Հայեր անօթի մեռած են բանտերուն մէջ: Մեր երկու ընկերները բնականաբար անօթի չմոռցուցինք եւ ամէն օր կերակուր կը տանէինք իրենց:

Բանտէն արձակուելէ երկու օր ետքը կրկին փախան, այս անգամ դէպի Տէր Զօր, հոնկէ Հալէպ երթալու համար: Երկուքն ալ գրեթէ մերկ էին եւ կողոպտըելու վախ չունէին այլեւս:

Հազիւ թէ իրենց փախուստը իմացուեցաւ՝ ժանտարմաներու չավուշը եկաւ մեր տունը եւ ամէնքս հաւաքելով, տարաւ բանտարկեց:

Մենէ զատ միակ արաբ մը կար բանտին մէջ: Այս մարդը ձի մը գողցած ըլլալու ամբաստանութեամբ հոն կը գտնուէր երկու ամիսէ ի վեր: Խեղճը տասը փարայ չունէր քովը եւ օր բուռ մը ցորեն հատիկ ծամելով կ'ապրէր: Հլած, մաշած, կմախք դարձած էր եւ չարժելու գրեթէ կարողութիւն չունէր:

Քանի չորս ժամ բանտարկութենէ ետքը մեզ ազատ արձակեցին՝ տանտիրան ղրկելով առնելէ ետքը:

Էլ Պուսերայի մէջ բանտարկուողները բանտի վարձք առնելէ ետքը:

Էլ Պուսերայի մէջ բանտարկուողները ստիպուած էին օրական մը վճարել:

*
**

Քանի մը օր ետքը Միւտինի գայմագամէն նոր հրահանգ մը եկաւ ստիպողաբար Հայերը ղրկելու ճամբու չինութեան:

Միւտիւրը պարտաւորուեցաւ գործադրել հրամանը: Միայն քանի մը հոգի մնացինք էլ Պուսերա, այսինքն Քէչիչ օղլու Գէորգ աղան, մօրեղբայրս, ես, Տքթ. Մարգարեանը, Կարապետի քոյրը՝ Ոսկի եւ փոքր եղբայրը Ճէպրա:

Մեր ընկերները հազիւ թէ երկու չաբաթէ ի վեր մեկնած էին եւ Միւտինէն չորս ժամ հեռու ճամբու չինութեան կ'աչխատէին, երբ լուր առնինք թէ իրենցմէ եօթը հոգի չզմայակապ բանտարկուած էին: Սանթուռ օղլու Ապրամ որ միասին գացած էր, մատնած էր զանոնք ըսելով որ անգլիացի սպայ մը Արաբի մը ընկերակցութեամբ եկած ու անոնց հետ ծածկաբար տեսակցած էր ու կարեւոր դումար մը յանձնած:

(Շար. 96)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍԱՐՈՒԽԱՆԻ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

ՍԱԹԵՆԻԿ ՄԵԼԻՔԵԱՆ

Երեւան 2004

(Շար. Ա. Էջէն)

քաղաքական պատասխանատու դէմքերու հետ: Ինչ որ, հաւանաբար, Գերմանիոյ յաջորդ վարչապետն է (բուռն ընդդիմադիր Թուրքիոյ անդամակցութեան) կ'ուզէ ապահովութիւն տալ Ֆրանսայի որ Գերմանիա – Ֆրանսա առանցքը խնդրոյ առարկայ չէ: Համբաւ ունի որ իր նախընտրութիւնը դէպի Ամերիկա կ'երթայ:

ՅՈԼՔՈՎԱԿՐՆԻ հարցը սմրան թերթօնը դարձած է Գերմանիոյ մէջ եւ օր չկայ որ երկրին ժողովրդական Պիլտ օրաթերթը նոր մանրամասնութիւններ չհրատարակէ այն գայթակղութեան մասին, որու հետեւանքով պաշտօնազրկուած է անձնակազմին տնօրէնը՝ փերթը Հարց, որ ներշնչողն է Շրէօտէրի ընկերային բարենորոգումներուն: Հարցը սուղի ալ կրնայ նստիլ Շրէօտէրի սոցիալ-դեմոկրատ կուսակցութեան, Սեպտեմբերի ընտրութեան առեն, քանի Հարց մտերիմ է Շրէօտէրի եւ խնդրոյ առարկայ է նաեւ Ֆոլքսվակընի ձեռնարկին մարմինը, զոր կը վարէ սենատէքան: Ֆոլքսվակընի տնօրէնութիւնը ամբաստանուած է որ բացառիկ չնորհներ ըրած է այդ մարմնին անդամներուն, մանաւանդ ճամբորդութիւններ իրենց կնոջ հետ: Մամուլը կը յայտնաբերէ նաեւ որ այդ ճամբորդութիւնները զաղտագողի ժամադրութիւններու ալ առիթ տուած են Եւրոպայի մէջ, գոլ-կըղներու հետ, նոյնպէս ձեռնարկութեան կողմէ վճարուած: Ցուլիս 18ի իր թիւին մէջ, Պիլտ կը գրէ թէ 15 հազար Եւրոյի "սեքս փարթի"ներ տեղի ունեցած են: Դեռ աւելին, Հարց ամսական 15 հազար Եւրոյի հանգստեան թոշակ պիտի զանձէ իր հրաժարումէն ետք, այլ խօսքով 43 անդամ ինչ որ կը նախատեսէր "Հարց Դ." թոշակը, որ իր անունը կը կրէ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

TELEVISION
FRANCE 2

La prochaine émission de «Foi et Tradition des Chrétiens Orientaux» concernant l'Arménie sera diffusée par France 2, **dimanche prochain 24 juillet de 9h30 à 10h.** Elle a pour titre :
«UN CENTRE
DU PATRIMOINE ARMENIEN
A VALENCE».

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Ա Զ Դ

Ամրան չըլլանին պատարագ տեղի պիտի չունենայ հետեւեալ կիրակիները.-

ՕԳՈՍՏՈՍ 7, 21 եւ 28ին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14, ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ *Տօնին առթիւ պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ աւանդական խաղողօրհնէքը:*

Պատարագները կանոնաւոր կերպով կը վերսկսին կիրակի, Սեպտեմբեր 4ին:

Association Culturelle
NAREG
COMMUNIQUE

Ce 4 juin 2005 s'est tenue à Enghien-les-Bains une assemblée générale extraordinaire de l'Association Nareg, au cours de laquelle a été votée, à l'unanimité moins une voix, sa dissolution.

L'association remercie tous les donateurs, les parents d'élèves, les professeurs, les présidents, les membres du bureau et d'une manière générale, tous ceux qui ont contribué à la bonne marche de l'association depuis 1988 sans oublier les autorités locales et notamment la Mairie d'Enghien-les-Bains.

Le Trésorier - Liquidateur
M. CAURIAND

Enghien, le 13 juin

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : **auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19**
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

Association Arménienne d'Aide Sociale

au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8էն 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեն:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"ի

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանառութ	135	(161,46)
Ծնունդ	135	(161,46)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե'ս· վաճառքի մէջ ընդհանուր պոմարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՒՔԵԱՆ,

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ծաղկափաղ 50-աւելայ հատորներ) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION !
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par l'**Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 21
JEUDI
21 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.249 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.249

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նոր վարչապետը Ֆուատ Սինիորա, նշանակուելէն 19 օր եաք կըրցաւ կառավարութիւն մը կազմել, ուր ազգային անդամ ըլլալով Հեզպոլլան նախարար մը ունի։ Դահլիճը կազմուած է 24 նախարարներէ։ Արդարութեան նախարարութիւնը կը ստանձնէ Լահուտի փեսան Իլիաս Մուռ, բայց զօր. Մ. Աուն ոչ մէկ կողմնակից կայ կառավարութեան մէջ։ Ուժանութիւն է որ յանձնուած է Հեզպոլլայի, յանձին Մոհամէտ Ֆնիչի, Արտքին նախարարութեան պէտքին է Ֆաուզի Սալուխ, որ նոյնպէս Հեզպոլլայի մօտ է, թէեւ անդամ չէ։ Կառավարութիւնը ԱՄՆ-ու օգնութիւնը չի վայելեր, քանի Հեզպոլլան "ահաբեկչական կազմակերպութիւն" կը նկատեն եւ միջազգային հաւաքականութիւնն ալ կը պահանջէ որ ապազինուի։

ԻՐԱՔի նոր Սահմանադրութեան երեք խմբագիրները սպանուած են Ցուլիս 19ին Պաղտատի մէջ իսկ, օր ցերեկով։ Անոնցմէ մէկը Մեժպէլ Շէյխ Իսա, սպանութենէն կէս ժամ առաջ ըսած էր "Ֆիլառո"յի թղթակիցին՝ "Դիմադրութենէն չեմ վախնար. նոյն գաղափարականն ունիմ ու կը յարգեմ"։ Սիւննի էր եւ հակամերիկացի, ուրեմն ինքզինք պաշտպանած կը գտնէր եւ թիկնապահ չունէր։ Քիչ եաք, իր կառքին մէջ իսկ կը սպանուէր փամփուշտներու տարափով մը։ Մահափորձէն սպանուած էին նաեւ ուրիշ երկու սիւննիներ, որոնք իր ընկերներն էին։ Կոմիտէին մէկ քիւրտ անդամը կը դտնէ որ ահաբեկիչները տարբերութիւն չեն դներ սիւննիներու, շիիներու եւ Քիւրտերու միջեւ, ով որ կառավարութեան համար կ'աշխատի կամ Սահմանադրութեան, լաւ թիւրախ է։ Սկզբունքով Սահմանադրութեան քնադիրը պէտք է Նորվըդարանին ներկայացուի Օգոստոս 15-ին եւ հանրաքուէի պէտք է դրուի Հոկտ. 15ին։

ՋԻՋԻՆԻՈՑ ոստիկանութեան մէկ կառքը ապատամբներու կրակոցներուն տակ մնացած է, քիչ եաք ալ օդը ելած է, երկրին հիւսիս – արեւմտեան՝ չրջանը։ 14 մեռեալ կայ, որոնց մէջ նաեւ պարզ բընակիչներ։ Ցարձակումը գործուած է դպրոցի մը մօտ։

ԱԼԷՆ ՊՈՆՊԱՐ՝ բժիշկ եւ "կամաւոր նաւաբեկեալ", մեռաւ Թուլոն, 80 տարեկանին։ 1952ին է որ յայտարարած է թէ մարդը կրնայ ապրիլ Ցովուն վրայ, առանց պատրաստ ուտելիքի եւ խմելիքի։ Այդ յամառութեամբ ուզած է Ատլանտեանը անցնիլ մակոյկի մը վրայ եւ 65 օր դիմացած է միայն Ցովուն ջուրը խմելով եւ հում ձուկ ուտելով։ Պատմած էր որ օր մը կը խորհէր թէ պիտի չդիմանայ, բայց յաջողած է տոկալ։ Քաղաքական ասպարէզ ալ ունեցած է։ 1974ին ընկերվարական չարքերը մտած է եւ 1981ին Շրջապատի ներքնախարար եղած է, բայց ամիս մը եաք կորսնցուցած է պաշտօնը։

ՊԼԷՐ Լանաց լեզու գտնել բրիտանական Իսլամին հետ եւ Ցուլիս 19ին հանդիպում ունեցաւ այդ Իսլամին 25 ներկայացուցիչներուն հետ, երեսփոխան, կրօնապետ եւ գործի մարդիկ։ Մահմետականներու խորհուրդի ընդհանուր քարտուղարը՝ Սըր Իքպալ Սաքրանի արտայայտուած է աշխատանքի մարմնի մը մասին, որպէսզի ճշդուի թէ "ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ համայնքին ներս"։ Միւս կողմէ, Թ. Պլէր նեղ կացութեան մատնուած է նաեւ, որովհետեւ Անգլիոյ մէջ Զինուորական առեանին առջեւ կը դատուին երեք Բրիտանացիներ որոնք իրաքցի բանտարկեալներ չարչարած են, Պաղտատ։ Միւս կողմէ, Աքթլանտ Եարտի քննութիւնները կը չարունակուին Անգլիոյ մէջ, թէ դուրսը։ Գահիրէի մէջ ազատ արձակուած է ան որ "քիմիագէտը" կը նկատուէր եւ հարցաքննուած է, բայց հաստատուած է որ կապ չունէր Լոնտոնի ռճրափորձերուն հետ։

ՍԱՄԱՐԻԹԻՆի անօրէնութիւնը, արտակարգ նիստի մը ընթացքին Ցուլիս 19,ին, որոշեց վեց տարուան համար փակել Փարիզի հնագոյն վաճառատունը, ինչ որ անճնակազմին մահուղութիւնն պատճառող որոշումն էր։ Ցոյս կար որ մանակի վակում մը կրնար փրկել կացութիւնը, այլ խօսքով վերանորոգման աշխատանքներու ընթացքին վաճառքը չարունակել բաժին առ բաժին։ Յարդ պաշտօնէութիւնը վճարուած է, բայց իր բուն ճակատագրին պիտի ծանօթանայ Ցուլիս 22ին, Ուրբաթ։

ԱՆԿԵԼԱ ՄԵՐՔԷԼ Շիրաքէն եաք, տեսնուած է Ներքին նախարար Նիքոլա Սարքոզիի հետ, որ մեծ պատիւներով ընդունած է Գերմանիոյ վաղուան հաւանական վարչապետը։ Երկուքն ալ չեչտը դրած են Ֆրանքեւերմանական առանցքին վրայ, որ պէտք չէ վախ պատճառէ Եւրոպացի միւս ընկերակիցներուն, ինչպէս Մեծն Բրիտանիա, Սպանիա, Իտալիա, այլ ցոյց տայ որ երկու երկիրներու բարեկամութիւնը համայն Եւրոպայի տարմադրութեան տակ է եւ ոչ անոնց դէմ։ Ա. Մերքէլ եւ Ն. Սարքոզի կը չեչտեն որ իրենց երկու կուսակցութիւնները "համաձայն են ըսելու համար որ առանձնաչնորհեալ ընկերակցութիւն մը Թուրքիոյ հետ պէտք է միակ հետապնդուած նպատակը Համասանը։ "Ամէն չանք կը թափենք, կ'ըսէ Մեհլիս, որ քննութիւնը վերջ գտնէ Սեպտեմբեր 15ին", բայց Թերեւս ստիպուի երկարաձգում մը պահանջել։ Տեղեկութիւններ ուզած է նաեւ Իսրայէլէն, քանի Իսրայէլացիները լաւ տեղեկութիւններ ունենալու համբաւ ունին։

ՓԱՔԻՍՏԱՆի մէջ մօտ 100 հոգի ձերբակալուած է, քանի կը կարծուի որ Լոնտոնի ռճրափորձերու հեղինակները կապ ունեցած են ապրիլուած իսլամական կազմակերպութեան հետ։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ բնակչութիւնը 72 միլիոն 65 հազար է։ Վերջին հինգ տարուան ընթացքին արձանագրուած ածը 4,2 միլիոն եղած է։ Ամէնէն բազմութիւն քաղաքը Ստեպլ քան 11 միլիոնով Պոլիսը կը չարունակէ ըլլալ։ Անգարան ունի 4 միլիոն 319 հազարնոց բնակչութիւն։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Սպայակոյտի Բ. նախագահը զօր. Ի. Պաչպուղ հակառակ ԱՄՆու բացայայտ ընդդիմութեան, յամառած է իրաքի սահմանէն ներս դինեալ գործողութիւն կատարելու տրամադրութեան մէջ։ ան ըսած է թէ եթէ Իրաք չկայողի սանձել քիւրտ ահաբեկիչները, Թուրքիա ինքնապաշտպանութեան իրաւունք կ'ունենայ, քանի որ ահաբեկչական արարքները մարդկային զոհերու պատճառ կ'ըլլան Թրքական կողմը։ Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլ ալ յայտնած է թէ տակաւին անդրադարձման գործողութեան որոշում չեն տուած, բայց ատիկա անհաւանական չէ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՈՍԿԷ ԾԻՐԱՆ» ՓԱՌԱՏՕՆԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Ցուլիս 18ին փակուած է չարժանկարի երեւանեան Բ. միջազգային "Ոսկէ Ծիրան" փառատօնը որ տեղի ունեցաւ դահլիճին Աբով Եղոյեանի նախագահութեան տակ։

"Հայկական համայնապատկեր" մրցութեան լաւագոյն հայկական ֆիլմ ընտրուած ու "Անի եւ Նարօտ" հիմնադրամին մրցանակին արժանացած է Արման Երիցեանի (Հայաստան) "Բաց երկնքի տակ"ը։ Լաւագոյն անիմասիոն ֆիլմը Նայիրա Մուրատեանի (Հայաստան) "Ճանապարհ"ն է, վաւերագրականը՝ Վ. Փիլիկեանի (Մեծն Բրիտանիա) "Սուրճ եւ բոց"ը։ Բեմադիրներ՝ Ս. Աւետիքեան (Ֆրանսա), Ս. Տէր Գրիգորեան (Հայաստան), Ա. Երիցեան, Ա. Հէքիմեան եւ Ա. Նահիճին (ԱՄՆ) յատուկ վկայականներ ստացած են։

Միջազգային ֆիլմերէն լաւագոյն վաւերագրական նկատուած է Փ. Հոնկառլոյի "Մելամաղձութեան երեք սենեակ"ը։ յատուկ մրցանակներ տրուած են Ե. Ջանիկեանի (Իտալիա), Ա. Շիւցէի։

Հայաստանի Շարժանկարի արուեստագէտներու միութեան "լաւագոյն բեմադրութեան" մրցանակը չհաճած է Ճ. Քեհիլ, "լաւագոյն ֆիլմ" մրցանակը Ռ. Կէսիկեան եւ Ե. Ուստաօղլու (Թուրքիա)։ "Հ. Մաթեւոսեան" մրցանակին արժանացած է Ն. Մուրատեանի "Ճանապարհ"ը։

Փառատօնին չուրջ 45 երկրէ 71 ֆիլմ մասնակցած է։ Տեղի ունեցած են դիտաժողովներ, նշուած յոբելեաններ, կազմակերպուած լեհական, իրանեան, ռուսական չարժանկարի օրեր, հանդիպումներ եղած են ծանօթ արուեստագէտներու, ինչպէս՝ Ք. Զանիւսիի, Ա. Ֆանճեանի, Ա. Քեարոստամիի եւ ուրիշներու հետ։

Հ. ՏԻՆՔԻՆ ԴԱԺԸ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

"Նիս-Մաթէն" Ցուլիս 18ի թիւով անդրադարձած է "Ակօս" չաբաթաթերթին խմբագիրը Հ. Տինքի դէմ Թրքութիւնը անարդելու ամբաստանութեամբ բացուած դատին։ Տեղեկութեան աղբիւրը եղած է Գոթ ա'Ազիւրի Հայկական խորհուրդը որ կ'ըսուի թէ դիմումներ կատարած է իշխանութիւններու եւ չրջանի քաղաքական դէմքերու որպէսզի իրենց կարծիքն Թուրք իշխանութիւններէն Հ. Տինքի անպարտ հռչակումը պահանջեն։

ԵՒՐՈՊԱՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ԿՐ ՊԱՀԱՆՋԷ ԱՆԳԱՐԱՑԷՆ

Եւրոպական Միութիւնը չատ նպատակ չունի մոռացումի մատնելու Թուրքիայէն ունեցած պահանջները. մանաւանդ որ քանի՛ կը մօտենայ Հոկտ. 3 թըլականը, այնքան կ'աւելնայ այդ երկրին անդամակցութեան հակազդողներու թիւը։ Միութեան յանձնաժողովը նոր նամակ մը ղրկած է Անգարա, դիտել տալու համար որ Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները, հակառակ տրուած խոստումներուն, կը չարունակեն սահմանափակուած տեսնել կրօնական իրենց ազատութիւնները, ղրկուած ըլլալ օրինական ինքնութենէ, իրենց հաստատութիւնները ազատ–անկաշկանդ մատակարարելու, կրօնաւոր հասցնելու կարելիութենէն։ Կ'ըսուի նաեւ թէ փոքրամասնութիւններու կալուածային ստացուածքին սեփականութեան տիրոջ իրաւունքը յարգուած չէ, ինչ որ կրնայ պատճառ ըլլալ որ մօտ ատենէն Եւրոպայի Մարդկային իրաւունքներու ատեանին առջեւ նորանոր դատեր բացուին Թուրքիոյ դէմ։

Ցանձնաժողովը բաւարար չի նկատեր փոքրամասնութեան հաստատութիւններու ձրի տրուած ջուրը, կը չեչտէ թէ պետութիւնը վերջ պէտք է տայ փոքրամասնութիւններու կալուածներու գրաւումին, զանոնք ուրիշներու վաճառելու արարքին. ուրիշներու փոխանցուած կալուածներն ալ պէտք է վերադարձուին։ Կը պահանջուի տակաւին որ օտար հոգեւորականներու գործելու ազատութիւն տրուի Թուրքիոյ մէջ, Հէյպէլի կղզիի յունական դպրեվանքն ալ անպայման վերաբացուի։

Լուրը տալով "Մարմարա" (Ցուլիս 19) կ'աւելցնէ թէ տասն անդամ հաղորդըւած ըլլալով հանդերձ թէ փոքրամասնութիւններու վազքփներուն նոր օրինադիծը Նորվըդարան յղուած է, սպասման չրջանը կ'երկարի ու օրինագիծը կը չարունակէ սպասել օրակարգի նիւթ դառնալու օրուան։

*
**

ՑՈՑՆ ՕՐԹՈՏՈՔՍ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՀԱԿԱԹՈՒՐՔ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

Ցոյն օրթոտոքս եկեղեցիին գլխաւորը Պրիսթոտուլոս Սրբ. "Թուրքիա, Թուրքեւյոյն մերձեցումը եւ Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան դէմ" խորագրուած 14 էջնոց տեղեկագիր մը հրապարակած է։ Հոն խստիւ քննադատուած են նախկին վարչապետ Սիմիթիսի եւ ներկայի վարչապետ Գարամանլիսի կառավարութիւններուն Թրքամէտ քաղաքականութիւնները։ Լայն քննարկումի առարկայ եղած են Թուրքիա – Եւրոպական Միութիւն յարաբերութիւնները ու Միութեան ղեկավարները ամբաստանուած են "անդիտակցաբար Միութիւնը ապաքրիստոնէացնելու" մեղքով։

Թուրքեւյոյն յարաբերութիւններու բաժինը խորագրուած է. "Հելլէնականութեան դէմ Թրքական ցոնմարին"։ Հոն ըսուած է. "Իրականութիւնը այն է որ ամէն անդամ երբ Թուրքիա Եւրոպայի մօտենայ, հելլէնականութիւնը կը տուժէ։ Արեւմուտքցիի դիմակով Թուրքերուն գործունէութիւնը աղէտ մը կ'ըլլայ հելլէնականութեան համար, սակայն տակաւ Ցոյներուն դաս չըլլար։ Պատմութեան վրայ ձգուած հայեացք մը ցոյց կու տայ որ դիւրահաւան Ցոյնը կը խարուի պրացիին եղբայրութեան դիմակով երկերեսութեան"։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՉԱՆԿԱՐ

ՀԱՅԿ ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Ա.– ԼԵԶՊՈՍ ԿՂԶԻՆ

Մեր ընկերութիւնը կատարուած գործէն արդիւնքը քննելու, արտադրութիւն կատարելու եւ ձեռք ձգուած վարձատրութեան հման վրայ ապագայի ծրագիրներ մշակելու համար, տարին անգամ մը, մեկ չաբթուան պտոյտ մը կը կազմակերպէր դէպի Յունաստան, Իտալիա կամ Եգիպտոս: Ընդհանուր տնօրէնին կողքին կը մասնակցէին զանազան բաժանմունքներուն պետերն ու օգնականները եւ քարտուղարուհի մը՝ ընդամէնը չուրջ 10 հոգի: Կ'իջեւանէինք տեղւոյն լաւագոյն պանդոկներէն մեկը, որ նախընտրաբար Հիլթընն էր, կամ թէ չկար Հիլթընն, այդ մակարդակով ուրիշ պանդոկ մը: Եւ այս՝ ընկերութեան վարկին համար, որ ամերիկեան էր անշուշտ: Մեզի՝ պաշտօնեաներուս համար այնքան ալ կարեւոր չէր թէ մեր իջեւանած պանդոկը հի՛նգ աստղանի էր, թէ երեք կամ չորս. ամէն տեղ ալ հանգստաւէտ պայմանները ապահովուած էին առաւել, կամ նուազ փողփողոմով: Աւելի կարեւորը մեր ստացած արտաքոյ կարգի դրամն էր, որ կը վճարուէր տեղդ, տունդ, ընտանիքդ հեռու ապրելուդ համար, ընդունուած պատճառաբանութեամբ՝ զոհողութեան համար, մինչ ինծի համար արտակարգ հաճոյք մըն էր այդ «զոհողութիւնը»: Ճաշերը բազմապատ եւ անսահմանափակ էին՝ բաժակ մը գինիի կամ չիչ մը գարեջուրի ընկերակցութեամբ:

Առաւօտեան փառաւոր նախաճաշէ մը յետոյ մեր աշխատանքային օրը կը սկսէր ժամը 10ին, առաւելագոյնը մինչեւ ժամը 1 աւարտելով մեր ժողով – քննարկում-ները: Այս մէկ չաբթուան ընթացքին 1–2 պտոյտ-այցելութիւն տեղի կ'ունենար իրիկունները, անշուշտ միշտ ընկերութեան հաշւոյն, իսկ մնացեալ ժամանակներուն ամէն մարդ ազատ կը ձգուէր: Ահա հո՛ս է որ կը սկսէր հարցը. հո՛ս է որ երեւան կու գար իմ եւ իրենց միջեւ տարբերութիւնը: Ես՝ Լիբանան ապաստանած գաղթական զոյգի մը զաւակը, իրենք՝ երկրին հարազատ զաւակները ու տէրերը, բայց որոնք ընելիք չունէին բացի պտոյտ չուրջ խմբուելով խմելէ, –ան ալ գուսպ կերպով, քանի որ այդտեղ իրե՛նք է որ պիտի վճարէին–, եւ կամ թաքուն մը կանչելով զուարճավայր մը երթալէ: Իսկ ես ամէն իրիկուն իրենցմէ կը բաժնուէի ընդառաջելով զիս հիւրընկալող Հայերու հրաւէրին՝ լիբանանցի արաբ պաշտօնակիցներուս նախանձով կամ հիացումով լեցուն ակնարկին տակ:

Այդ տարուան մեր գործարարական ժողովը տեղի կ'ունենար Գոլֆու կղզիին Հիլթընն պանդոկին մէջ: Յունաստանի մայր ցամաքէն հեռու այս կղզիին մէջ Հայեր չկային գրեթէ, սակայն եղած քիչերէն մէկը, Ծառուկեան անունով, Հիլթընի ուտեստեղէնի եւ խմիչքի հայթայթիչն էր: Ծառուկեանը Գոլֆուի հարազատ զաւակն էր՝ եօթը տարեկանին եկած ըլլալով տեղւոյն որբանոցը, ուր եւ հասակ առած, հայերէնն սորված եւ հայ գործակատարութեան կապուած էր "Շիրակ" ամսագրին ալ բաժանորդ ըլլալով:

Երկրորդ օրը արդէն ծանօթանալով, Ծառուկեան առաջարկեց որ առիթը ըստեղծէի քանի մը անգամ հիւրը ըլլալու: Մեր ամէնէն ուշադրաւ եւ անմոռանալի պտոյտը Եգիպտոսի ծովին հիւսիսը գտնուող Լեզպոս կղզիինը եղաւ: Դասախարակիչ այս պտոյտը կատարեցինք Ծառուկեանի չոգեմակոյկով ու բացատրութիւնները, ըստ որոնց այս կղզին եղած է Հին Յունաստանի միասեռական չաստածուհիներուն զուարճավայրը, ուր կը հաւաքուէին անոնք, աչքէ հեռու, իրենց արտակարգ ցանկութիւններուն գոհացում տալու համար, փոխանակ հանրային գայթակղութեան տեղի տալու:

Այդ կղզիին անունով ալ լեզպիէն կոչուած են կին միասեռականները:

Բ.– ԸՆՏԱՆԵԿԱՆԸ ԸՆԴԴԷՄ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆԻՆ

Մեր կեանքին մէջ յաճախ կը պատահի որ ընտանեկան եւ ընկերային պարտաւորութիւնները իրար խաչաձեւեն: Այսպիսի դէպքեր ինծի չատ պատահած են Մոնրէալ վերադարձէս առաջ, Պէյրութի մէջ, երբ ընկերային ու գրական բազմապիսի գործունէութեանս ընթացքին, յաճախ, ընտանեկանը զոհած եմ ընկերայինին: Բայց Մոնրէալի մէջ կացութիւնը տարբեր էր. նախ որ Լիբանանի պէս ազատ չին եռուն գործունէութիւն չկար, եւ երկրորդ՝ ես որեւէ պատասխանատուութիւն չունէի մեր այս նոր բնակավայրին մէջ, որով, ազատ ինքնաշարժ ճանապարհներու կը մասնակցէի որքան որ սիրտս ուզէր, որքան որ ժամանակս նեղը:

Օրին մէկը սակայն, անակնկալ կերպով հայ մամուլին մէջ կարդացի որ իմ վաղեմի բարեկամներէս մէկը Պէյրութէ գալով պիտի ներկայացնէր նոյնպէս բարեկամ գրող մը, որ վախճանած էր: Ուրեմն, թէ՛ հանգուցեալին եւ թէ գայն ներկայացնողին հետ ունեցած բարեկամութեան բերումով պարտաւոր էի այդ ճեռնարկին ներկայ ըլլալ: Պարտաւորութենէ աւելի հոգիի պարտք էր: Եկաւ այդ օրը, սակայն, զուգադիպօրէն նոյն օրը պատահող ընտանեկան կարեւոր դէպք մը պատճառ եղաւ որ թերանամ ընկերային պարտաւորութենէս: Եւ այս՝ հակառակ իմ կամքիս, ընտանեկան ճնշումի մը տեղի տալով:

Տարիներ անցած են ատկէ ի վեր, սակայն միշտ ալ ափսոսանքի եւ ինքզինքս պախարակելու դգացում մը կ'ունենամ ամէն անգամ որ վերյիշեմ այդ օրը:

Գուցէ առաջին անգամն էր որ ընտանեկան պարտաւորութիւնը կը գերիվեր ընկերային պարտականութեանս վրայ, եւ ատիկա մինչեւ այսօր չեմ կրցած մոռնալ:

Գ.– ՈՐ ԴՈՒ ԶԱՍԵՍ… ԵՍ Ո՞ՆՑ ԱՍԵՄ…

Հայաստան այցելութիւններուս առաջինը 1963ին կատարած ըլլալով, հիմա դժուար է յիշել թէ Տաթեւի վանքին առաջին այցելութիւնս ե՞րբ էր: Քառասնամեակ մը անցած է եւ ատկէ ի վեր, հաւանաբար, դէթ 15 անգամ եւս այցելած ըլլալու եմ Հայաստան: Վատահաբար 1963ի առաջին այցելութեանս ընթացքին չէր, քանի որ, առաջին ցնցումին տակ, հիացումի եւ հիասթափութեան առթած ուրախ եւ տխուր ապրումներուս խճողումին մէջ Տաթեւի մասին չէի կրնար մտածել: Հետեւաբար, եօթանասունական թուականներուն ըլլալու էր: Բայց ի՛նչ կարեւոր է թուականը. նոյն Տաթեւն է, իր բազմադարեայ գոյութեան վրայ քանի մը տասնամեակ եւս աւելցած:

Իրիկուն էր երբ հասանք Տաթեւի համալիրը: Մեզ բերող ինքնաշարժը վերը բարձունքին վրայ մնաց եւ մենք լիճնք արահետն ի վար, դէպի Տաթեւի վանք: Շուտով մթնցաւ եւ մեր հետեւած արահետը ճիւղաւորուելով չփոթի մատնուեցանք: Աւելի եւս զարհուր լիճնելով լսեցինք գահավէժ իջնող գետի մը ձայնը, որ Տաթեւի վանքէն ներքեւ հոսող Որոտանն էր: Լուսին չկար, մութ գիշեր էր եւ գետին աղմուկով առաջնորդուիլը վըստահելի ուղեցոյց մը չէր վանքը գտնելու: Կրնայինք Որոտանի ափին որեւէ տեղ հասնիլ: Այդ միջոցին մեր արահետը խաչաձեւող ուրիշ արահետ մը ձորն ի վեր կը մագլցէին այր ու կին երկու դիւղացիներ՝ ցախի բեռան տակ տաքլուկ: Առջեւէն քալող դեղջկուհին երբ մօտեցաւ, հարցուցի թէ ճի՞շդ էր մեր ճամբան:

– Ա՛յ որդի՛, որ դու չասես թէ ո՛ւր ես գնում, ես ո՞նց ասեմ ճիշդ ես թէ սխալ, պատասխանեց ան:

Արդարեւ, գիրար խաչաձեւող եւ իրարմէ բաժնուող արահետները չատ գիւղեր ու յատուկ վայրեր կ'առաջնորդէին, որոնցմէ մէկն ալ Տաթեւի վանքն էր, եւ որ իրենց համար թուրիսթական այցելավայր չէր: Պառաւ դեղջկուհին պատասխանը չշմեցուց զիս: Սա ստացած, մշակուած խելացութիւն չէ. ընդհակառակը, բնազդական ուղղամտութեան արդիւնք է: Ան գիտէ որ ճամբորդը ուզածին կը հասնի, ինչ ճամբով որ գնայ, եթէ ուզածին հասնելու կամք ունի: Ան գիտէ որ ճամբորդը ուզածին կը հասնի, ինչ ճամբով որ գնայ, եթէ ուզածին հասնելու կամք ունի: Ան գիտէ որ ճամբորդը ուզածին կը հասնի, ինչ ճամբով որ գնայ, եթէ ուզածին հասնելու կամք ունի:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԷՋԵՐԷՆ

Ա.

Հակառակ որ այլեւս գրեթէ ընթացիկ երեւոյթ է թրքական լրատուականներու մէջ Հայկական հարցին զանազան երեսակներուն մասին էջեր գտնել, երբեմն այնպիսի մերկութեամբ ըսուած, գրուած բաներ կան որոնք կը յաջողին զարմացնել: Այդպէս է պարագան «Ակօս»ի (Յուլիս 8) արտատպած երեք գրութեան:

Անոնցմէ առաջինը հայ լրագրող էթիէն Մահչուփեանի հետ հարցազրոյց մըն է, կատարուած «Պիրկիւն» (Յուլիս 3) թերթին կողմէ որ նիւթ կ'ընէ ոչ մահմետականներու 1915էն ետք գրաւուած սեպհականներու: Երկրորդը «Պելկէ» հրատարակչատան տնօրէն Ծանօթ Ոսկըփ Զարաքօլուի մէկ գրութիւնն է, խորագրուած «1915ի խոր արմատները»: Հոն Թրքական ժխտողականութիւնը կը բացատրուի ցեղասպան որոշ տարրերու Թուրքիոյ հանրապետութեան մէջ գրաւած դիրքով, կատարած դերով: Երրորդ գրութիւնը առնուած է «Պիրիքիմ» (Կուտակում) պարբերականին Մայիս-Յունիսի թիւին որ յատուկ թիւ մըն է, «Էր երբեմն Հայեր կային» խորագրուած: Արտատպուած է Էօմէր Լաչինէրլի «Մեր առջեւի անցեալը» խորագրուած գրութենէն մաս մը:

Ներկայի Թրքական հանրային կարծիքին մէջ հետք ձգող ազդակներուն կարելի չափով տեղեակ ըլլալու համար կարգով կ'անդրադառնանք երեքին ալ թարգմանաբար ու որոշ համառօտութեամբ:

Է. Մահչուփեանի հետ զրոյցը վարած է Համզա Աքթան: Նախ հարց կու տայ թէ Թուրքիոյ մէջ ոչ մահմետականներու վաչելած «տեղացի օտար» ըմբռնումը լուրջ փոփոխութեան մը ենթակա՞յ է այսօր: Հայ լրագրողին պատասխանը ժխտական է. եթէ այդպէս ըլլար, պետութիւնը արդէն առանց Եւրոպայի միութեան ճնշումներու բազմաթիւ քայլեր առած պիտի ըլլար: Մինչդեռ արտաքին ճնշումով քայլ առնելու երեւոյթը վատ է թէ մտայնութեան փոփոխութիւն խնդրոյ առարկայ չէ: Ուստի կարելի չէ խօսիլ իսկական փոփոխութեան մասին: Նոյնիսկ անդամակցութեան ճամբուն վերջնական փակումին պարագային կը նախատեսէ որպէս դրական քայլ հրապարակուած կանոնագիրներուն անդօր, անվաւեր հռչակումը: Ինք որեւէ առեւտուր չի նշմարեր, ըսելու համար թէ Թուրքիոյ իրաւական համակարգը տարբեր նկատառում սկսած է ունենալ ոչ մահմետական քաղաքացիներուն:

Այս նախաբանէն ետք նիւթը կ'առընչուի այդ նոյն քաղաքացիներէն դրաւած հարստութեան: Կո՞ն թուական յըստակ տուեալներ: Է. Մահչուփեան կ'ըսէ թէ 1912-13 տարիներուն Անատոլուի մէջ 2300ի չուրջ եկեղեցի կար: Ամէն մէկը կը նշանակէր համայնքապատկան հարըստութիւն մը որ չէր բաղկանար միայն եկեղեցիի չէնքէն: Կային չրջակայ հողերը, չէնքերը: Իսկ այսօր միայն 20 եկեղեցի մնացած է:

Այդ եկեղեցիներուն հետ նկատի առնելով դպրոցները, հիւանդանոցները, սեմական առացուածքը, յայտնի կ'ըլլայ որ Հայերու տարագրութեան չրջանակին մէջ անբնական մեծութեամբ հարըստութիւն մը տէր փոխած է: Այդ մասին արձանագրութիւնները չատ խառնակ են: Այնչուչտ կրնան եկեղեցական տոմարները դնտուիլ, բայց ինչ կը վերաբերի անհատականներու, այլեւս անոնց հետապընդումը չատ դժուար գործ է: Սակայն 1936ի յայտարարագրին հիմով 1970ական թուականներէն կատարուած դրաւումներուն բոլորին արձանագրութիւնները կան: Ներկայիս վաքըֆներու ընդհանուր տնօրինութեան ձեռքը այդ կարգի մօտ հաղար կալուած կայ որոնց մէկ մասը երրորդ կողմերու փոխանցըւած կ'երեւի:

«Ոչ մահմետականներու ստացուածքին յափշտակութեան դէմ այնպէս կը թուի թէ առարկութիւն ընող չէ եղած: Իշխանութեանն ու ժողովուրդին մէջեւ լռելեայն համաձայնութիւն մը գոյացած է» կ'ըսէ զրուցավարը: Մահչուփեանի պատասխանը բաւական ցնցող է. ամէն վայրի երեւելիները այդ գործարքէն բաւական օգտուած են. որովհետեւ իթթիհատական տեղացի գեկավարներ ալ կային: Անոնք գիտէին թէ գրաւուած ստացուածքին ո՛ր մէկը աւելի արժէքաւոր է: Ու անոնց մեծ մասին թեկնածու էին: Իթթիհատական կեդրոնն ալ տեղական կազմակերպութիւններուն տեսականացումին ու անոնց հետ ամուր կապեր պահպանելու համար իւրացուցիչներուն համաձայն գտնուած է:

Անատոլուի որեւէ մէկ չրջանին մէջ ընտանիքի մը երբ հարցուի թէ ե՛րբ հաստատած են, գրեթէ բոլորն ալ 1915–20ական թուականներուն մէկ օրէն միւսը հարստացած են: Այն ընտանիքները ո՛րոնք այսօր Թուրքիոյ տնտեսական կառոյցը իրենց ձեռքը կը պահեն, մեծ մասով նման անցեալի տէր են: Հաւնինք կամ ոչ, այսպէս եղած է: Ուստի երեւելիներու դասն ալ ամէն տեղ կատարուածին մասնակից եղած է: Ատկէ գատ կայ կատարուած թալանը:

«Կարելի՞ է այդ ստացուածքին (1970–էն ետք գրաւուածներուն) վերադարձը դործնապէս» հարց կու տայ Աքթան: Հայ լրագրողը կ'ըսէ թէ այդ ստացուածքը հանրապետութեան օրէնքով պէտք է ձեռք առնել: Այդ օրէնքներուն համաձայն, անարդար կերպով իրենց սեփականէն առնուած բաները պէտք է վերադարձուին: Որովհետեւ ատիկա ոչ մէկ օրէնքի կը հիմնուի: 36ի յայտարարագիրը բռնացը յայտարարագիր չէ: Պետութիւնը կալուածներու ցանկերը առնելէ 30 տարի ետք, անոնց յայտարարագիրը անունը կու տայ ու որպէս այդ օրէնքի ենթակայ կ'ընէ: Կը յայտարարէ նաեւ թէ ատկէ ետք գնուելիքներն ալ պիտի գրաւէ: Այսինքն, պետական ոչ բարոյական կեցուածք է: Աւելի դէշը այն է որ այդ բարոյականը յամառօրէն որպէս քաղաքականութիւն չարունակած պետական վարչարարութիւն մը գոյութիւն ունի: Թերեւս առաջին անգամ ըլլալով, օրէնքին հաւանական դերակայութեան հոլովոյթին դէմ յանդիման ենք: Պիտի տեսնենք թէ որքան կը տեւէ:

Զրոյցին վերջին մասին մէջ նիւթ կ'ըլլայ վաքըֆներու տնօրէնութիւնը. ան ոչ մահմետականներու ստացուածքին մարդին մէջ ամէնէն մեծ իշխանութեան տէր եւ ամէնէն ազդեցիկ հիմնարկն է: Այդ ստացուածքը 1800ական տարիներու վերջաւորութենէն ի վեր պետութեան ամէնէն կեանքեւոր նիւթերէն մէկն է: Մահչուփեան կը յիշեցնէ թէ այդ առընչութեամբ միշտ 1915ի մասին կը խօսուի բայց 1894-96 տարիներուն եւ այդ չրջանին ապատեսականացուած հայկական ստացուածքը եւ առնելու հայկական պահանջ կարենալ ներկայացնելու դիրքին մէջեւ արձանագրուած պատահարներ կան: Կ'աւելցնէ թէ Թուրքիոյ մէջ ոչ մահմետականներու պատմութիւնը փակ չրջանակի պատկեր կը պարզէ. կայ միատարրումի ձգտումը ու ատոր նպատակով մարդիկ իրենց տեղերէն կը վտարուին, անոնց ստացուածքը կը գրաւուի: Գրաւում կը նշանակէ այդ ստացուածքին մատակարարումը եւ անոնց բաշխումի հարցը:

Քանի մը հանդրուանով՝ ստացուածքին կեդրոնացումը կ'ըլլայ միակ ձեռքի մը մէջ: Հանրապետութեան ղեկավարութենէն այդ աւանդութիւնը ժառանգ մըներացած է վաքըֆներու տնօրէնութեան: Ժառանգ մնացած է նաեւ մեծ հարստութիւն մը: Ցատակ չէ այսօր թէ այդ հարըստութիւնը որոնց կողմէ կը դործածուի, ո՛ր ընտանիքներուն տրուած է: Այդ ապրանքները դործածողները արդեօք Թուրքիոյ քաղաքական որ կազմերը կը ներկայացնեն: Հետեւաբար կը նշմարուի թէ ասիկա պետական ներքին մեքենականութիւն է որ Իթթիհատէն, նոյնիսկ Աբդիւլհամիտի չրջանէն հիմա կը չարունակուի: Այդ գիծը գաղափարականօրէն ալ Թուրքիոյ մէջ աւելի ազդայնական ինքնիր վրայ փակուած եւ պետական հակումի տէր տեսակէտին զօրացվիդ է: Հետեւաբար կը գործակցի վաքըֆներու տնօրէնութենէն դուրս արդարացատ ու զինուորական չատ աւելի ինքն իր վրայ փակուած համակարգերու հետ:

Պատրաստեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ցեղային խելացութեան ապացոյցն է:

Բայց ինչո՞ւ այդ խելքը միշտ եւ ամէն տեղ չենք օգտագործեր: Մանաւանդ հասարակական ու պետական մակարդակներու վրայ՝ տեղի տալով ճակատագրական սըխալներու: Այս կարգի պետական ապիկարութեան ահաւոր մէկ օրինակը կը տեսնենք 75 տարուան հեռաւորութենէ մը, որ Ղարաբաղի ու Նախիջեւանի կորուստին պատճառ եղաւ: Այո՛, մենք սըխալ եւ ուշ գնահատելով հիւսիսէն եկող համայնավար չարժումին համամարդկային վարակիչ ուժը, փորձեցինք կռուիլ անոր դէմ, մինչ պատեհապաշտ Ազգին մեզմէ եօթը ամիս առաջ "ողջունելով" համայնավարութիւնը, վարձատրուեցաւ Ղարաբաղով եւ Նախիջեւանով:

Իսկ այսօր գործուող սխալներու ցաւն ու ափսոսանքը աւելի վերջ պիտի զգանք, երբ "չոգեկառքը մեկնած ըլլայ" արդէն:

Այո՛, Հայը կը մտածէ, բայց կ'երեւի քիչ մը ուշ:

Դ.– ՈՐՔԱ՞Ն ՀԻՆ Է
ՀԱՑՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ես պատմագէտ չեմ. կարգացածս ալ չուտով կը մոռնամ եւ ատոր համար է որ կարծիք չունիմ մեր պատմութեան մասին՝ թէ որքա՜ն հին է, ուրկէ՞ եւ ե՞րբ սկսած է: Հակառակ մոռնալու տկարութեանս, որ առաւելութիւն ալ է երբեմն, կը յիշեմ կարգացած ըլլալ որ մինչեւ 5-6000 տարի եւ աւելի ետ առնողներ եղած են մեր պատմութիւնը: Իսկ եթէ Հայկ Նահապետի առասպելին հաւատք պիտի ընծայենք՝ թերեւս աւելի ալ ետ պէտք է երթալ: Կը տեսնէ՞ք, թերեւս ըսել. որքա՜ն հին կը վախնամ սխալ գործել. մոռցած կրնամ ըլլալ իրականութիւնը, կամ պարզապէս չեմ դիտեր: Զըպիտնալուս համար ալ չեմ ամչնար, հետեւաբար, չեմ ալ կեղծեր:

Այո՛, կարեւոր հարց մը մեր պատմաբաններուն համար, կամ բոլոր այդ մարդի յաւակնորդներուն համար.– ճշդել թէ որքա՜ն հին ենք մենք: Միւսներուն եւ միաճայնութենէ կը ճառենք. ուրեմն, ամէն բանէ առաջ, մեր ծագման մասին միակարծութիւն ստեղծենք ու բոլորս մէկ միւսանօրէն նոյն տեսակէտը, նոյն համոզումը արտայայտենք հայ ժողովուրդի ծագման մասին:

Բ.– ՀԱՑ ՄԱՐՄՆԱՎԱՃԱՌՈՒՀԻՆԵՐԸ

Ներկայիս Արաբական Էմիրութիւններ- Մռնրէալ

բուն մէջ "աշխատող" 2000 հայ մարմնավաճառուհիներ կան եղեր: Այդպէս կը գրեն հայ թերթերը: Հին արհեստի մը նոր անունն է ասիկա: Ժամանակին բոզ կամ պոռնիկ կը կոչուէին անոնք: Բայց պիզնէսի այս դարուն մանագիտական հսկայ գործի մը վերածուած է բոզութիւնը՝ անոր ամօթալի էութիւնը վարագուրող "մարմնավաճառութիւն" անուան տակ: Այսինքն՝ մարմին ծախողներ, ինչպէս կան մսավաճառը, պղպեղավաճառը կամ կերպասավաճառը, եւլն.:

Մարմնավաճառութիւնը կամ բոզութիւնը նոր արհեստ չէ. անիկա այնքան հին է, որքան մարդկային պատմութիւնը: Նորութիւնը կազմակերպուած գործի վերածուելուն մէջ է, մեծապէս փոխելով այդ արարքին էութիւնը: Մարդկային նախնական ընկերութեան մէջ ալ կին կամ այր "բոզեր" կային, այսինքն սեռային ազատ կենցաղի հետեւորդներ, որոնց "բոզութեան" մղումը նիւթական վարձատրութիւնը չէր, այլ՝ փիլիսական պահանջքը՝ համոյքը: Հետեւաբար, կարելի չէ զանոնք այսօրուան հասկացողութեամբ բոզ կամ մարմնավաճառ անուանել: Այլապէս, մարդկութեան մեծամասնութիւնը այդ անպատուաբեր դասակարգին մէջ պիտի դասուէր:

Արեւելքի մէջ տիրող մտայնութեան համաձայն, ժամանակ մը առաջ, Արեւմուտքի կիներուն մեծամասնութիւնը "բոզ" կը նկատուէր, անոնց ազատ կենցաղին պատճառով: Անձնական փորձառութենէ աւելի հովիւուտեան ֆիլմերը հիմք կու տային այդ մտայնութեան: Բայց ներկայ ժամանակներուն Արեւելքի Հայերը Արեւմուտք փոխադրուելով անձնական փորձառութիւնը ունեցան իրենց տեսակէտներ վերատեսութեան ենթարկելու, համոզուելով որ ազատ կենցաղով ապրող այդ կիները մարմնավաճառ չեն: Մարդկային իրաւունքներու հաւասարութիւնն է որ իգական սեռին ալ ազատութիւն տուած է արտաքնոտանեկան սեռային արկածախնդրութիւններու հետամուտ ըլլալու, ինչպէս եղած են այրերը: Ի հարկէ, մարմնավաճառները հոն ալ կան, եւ աւելիով ու կազմակերպուած ձեւով, որոնք կը նոյնանան հին անուանումով բոզ կամ պոռնիկ հասկացողութեան հետ: Մարդկութեան հետ ծնած եւ մարդկութեան հետ ապրող յատկենական երեւոյթ մըն է ան:

Հ. Ն.

COMMUNIQUE

CONCERNANT L'ELECTION DES DELEGUES DE L'ASSOCIATION CULTUELLE DE L'EGLISE ARMENIENNE DE PARIS du 6 mars

L'élection des Délégués de l'Association Cultuelle de l'Eglise Apostolique Arménienne de Paris et de la Région Parisienne s'est faite le 6 mars 2005.

Le 6 mars 2005 au soir, après dépouillement, la Commission Electorale a déclaré élus :

Arslanian Mourad, Artinian Daniel, Aslanian Patrick, Aznavour Varoujan, Babikian Mourad, Bakerdjian Raffi, Berberian Yervant, Boghossian Thierry, Boyadjian Marc, Demerdian Verjin, Donekian Hagop, Findikian Puzant, Garabedian Garo, Gevrekyan Hagop, Gonkeser Stéphane, Gordeback Dertad-Haïgaz, Gostanyan Armand, Ichkhanian Krikor, Ipekci Nourhan, Karagoz Gérard, Karanfilian Mikaël, Kayan Nisan, Khavessian Télémaque, Dr. Khrimian Grégoire, Kotcharian Tamara, Kouyoumdjian Armèn, Dr. Kouyoumdjian Jean-Claude, Kouzouyan Armen, Mardirossian Chavarche, Mesropian Serge, Sarian Kévork (décédé le 23/06/05), Tcherpachian Garbis-Roger, Tcherpachian Tigran, Topciyan Harutyun, Torossian Kégham.

L'élection, après «correction» et «modification», a été entérinée et confirmée le 12 mars par Mgr Kude Nacachian, Président de l'Association en sa qualité de Prélat, malgré les graves et flagrantes irrégularités dûment constatées en opposition à nos Statuts et aux procédures habituelles d'élection.

Par ailleurs,

— La Commission Electorale n'a pas présenté elle-même son rapport lors de la première convocation organisée par le Prélat.

— Le Prélat-Président ne semble pas avoir jugé bon ni accepté, plus de 4 mois après le déroulement, de transmettre le résultat dit officiel des élections, aux fidèles, aux électeurs et aux médias.

— Une pétition adressée au Prélat pour demander que cette élection soit déclarée nulle et non avenue, est restée lettre morte. De ce fait, un certain nombre de personnalités dites élues au Bureau, au Conseil d'Administration ou comme Délégués ont décliné leur appartenance à cette prétendue nouvelle Assemblée.

De nombreuses et vaines entrevues suivies de courriers adressés au Prélat, sont demeurés sans réponse.

Nous regrettons donc profondément d'être contraints, au bout de 4 mois et 10 jours de «silence officiel», de prendre nous-mêmes l'initiative de diffuser ce bref communiqué pour l'information des fidèles de l'Eglise Apostolique Arménienne de Paris et de la Région Parisienne.

Nous avons longuement insisté et insistons toujours fortement et respectueusement auprès de Mgr Kude de bien vouloir déclarer l'annulation de cette élection du 6 mars 2005 entachée de trop nombreuses irrégularités.

Signataires (dits élus le 6 mars),

Artinian Daniel, Aslanian Patrick, Aznavour Jean, Babikian Mourad, Bakerdjian Raffi, Berberian Yervant, Boghossian Thierry, Boyadjian Marc, Demerdian Verjin, Gevrekyan Hagop, Khavessian Télémaque, Kotcharian Tamara, Kousignian Jacques (déclaré premier suppléant en remplacement du regretté Sarian Kévork), Mardirossian Chavarche, Sarian Kévork (avait réclamé par lettre datée du 5 avril, avant son décès, l'annulation de cette élection), Tcherpachian Garbis-Roger, Tcherpachian Tigran, Torossian Kégham.

P.S.: Bien entendu, le 1er original de ce Communiqué a été remis au courrier de Mgr Kude, Président de l'Association Cultuelle.

Paris, le 17 juillet 2005

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919
(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)
ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԵԼ ՊՈՒՏԵՐԱ

Այս ծանր ամբաստանութիւնը կրնար խեղճերը մինչեւ կախաղան բարձրացնել տալ: Բարեբախտաբար գայմագամը մանրակրկիտ քննութեան մը կը ձեռնարկէ եւ Արամի յայտնութիւններուն անհերքելի ըրպարտութիւն մը ըլլալը կը հաստատուի եւ բանտարկեալները 8–10 օր ետքը ազատ կ'արձակուին:

Իսկ Արամ իբրեւ ոտախօս զրպարտիչ մը չարաչար կը ծեծուի ու ձեռնակապով Տէր Զօր կը ղրկուի ուր կը յանձին օձիքը ազատել եւ մխիթարըՓին զադրնի լրտեսը ըլլալ:

*
**

Այդ միջոցներուն մօրեղբայրս գանձում մը ընելու համար միւտիւրէն հրաման ստացաւ ոստիկանի մը հետ Տէր Զօր երթալու: Վերադարձին լուր բերաւ թէ Սահակ Մեսրոպ, որ Տէր Զօր եկած էր, իմ մասիս տեղեկութիւններ ուզած է:

Անմիջապէս որոշեցինք թղթակցիլ իրեն հետ յուսալով որ թերեւս միջոց մը կը գտնէ մեզ ալ Տէր Զօր փոխադրել տալու: Այդ համար գտանք մեղի դրացի արաբ կին մը որ յանձն առաւ փոքրիկ գումարի մը փոխարէն մեր նամակները տանիլ բերելու: Աւելի ապահովութեան համար ձեկպրա պիտի ընկերանար իրեն:

Առաջին նամակովս տեղեկութիւններ ուզած էի Սահակ Մեսրոպէն իր եւ Հայկ Կօչկարեանի մասին: Պատասխանեց թէ ինք ու Հայկը ուրիշ 30ի չափ Հայերու հետ Համայէն Տէր Զօր եկած էին, իրենց յօժար կամքով, վերջերս այնտեղ բացուած պինուորական աշխատանոցին մէջ աշխատելու համար, թէ ինք այդ հաստատութեան գրագիրը եղած էր իսկ Հայկ պէօլիւք էմինին: Այս տեղեկութիւնները տալէ ետքը, Սահակ Մեսրոպ խորհուրդ կու տար ինծի անմիջապէս փախչիլ ու Տէր Զօր երթալ ուր իսկոյն պիտի կրնայի աշխատանոցին մէջ ընդունուիլ:

Պատասխանեցի իրեն թէ մենք կը փափաքինք ամէնքս միասին երթալ եւ ո՛չ թէ ծածկաբար, այլ հրամանով: Բայց Սահակ Մեսրոպ գրեց թէ՝ մեղի համար որ մասնագիտական արհեստ մը չունինք կարելի չէր զին. իշխանութեան միջոցաւ հրաման ստանալ, այսու հանդերձ եթէ կարենայինք անպայման մը Տէր Զօր ոտք դնել, ինք պիտի կրնար անմիջապէս մեզ ընդունիլ տալ աշխատանոցին մէջ: Իմ մասիս արդէն խօսած էր անօրէնին հետ եւ ըսած էր որ ես իր հօրեղբայրն էի եւ անօրէնն ալ հաւանութիւն յայտնած էր զիս աշխատանոցը ընդունելու:

Ի վերջոյ որոշեցինք որ ես ու Քէչիշ օղլու միասին փախչինք:

Քէչիշ օղլու չորս ամիսէ ի վեր բանական յարաբերութիւններ հաստատած էր տեղացի Արաբներուն հետ եւ գտաւ երկու վստահելի Արաբներ, Ապտուլլահ եւ Ալի, որոնք խոստացան մեզ անվտանգ մինչեւ Տէրզօր տանիլ մարդ գլուխ ութը մէճիտիէի փոխարէն:

Բայց ճամբորդութիւնը բաւական դժուար էր: Հարկ էր Եփրատէն անցնիլ լողալով եւ Եփրատ ո՛չ միայն շատ լայն է Միջագետքի այս մասին մէջ, այլ նաեւ զօրաւոր հոսանք մը ունի: Իրա՛ւ է որ երկրներուն մօտ ջուրը հաղիւ կէս մէթր խորութիւն ունի եւ կարելի է բաւական տեղ քալելով երթալ, բայց մէջտեղնանքը պէտք է լողալով անցնիլ:

1917 Օգոստոս 31 Շաբաթ գիշեր, երբ գիւղին մէջ ամէն մարդ ննջած էր, ես եւ Քէչիշ օղլու ճամբայ ելանք:

Արտերու եզերքներէն սողալով, հասանք տափաստան մը ուր երկու Արաբներ մեզի պիտի սպասէին: Արդարեւ Ապտուլլահ եւ Ալի իրենց նախապէս որոշած տեղը նստած էին: Պատուիրեցին մեզի որ հեռուէն իրենց հետեւինք, սիկառէթ չծխենք եւ իրարու հետ չխօսինք որպէսզի անտեսանելի մնանք:

Արաբներու ծանր սպառնալիքներով արգիլուած էր Հայերուս փախուստին օգնել, ասոր համար մեր առաջնորդները ծայրագեղ զգուշութիւններու կը դիմէին:

Անվտանգ հասանք Եփրատի եզերքը, խոռչաւոր տեղ մը ուր՝

– Չանուեցէ՛ք, հրամայեց Ապտուլլահ:

Զօրաբերնիս ալ մերկեցանք: Երկու բարաբանները մեր եւ իրենց զգեստները թիմեցին այծի մորթէ չինուած երկու տիկերու մէջ, որոնց բերանը լաւ մը կապեցին:

Մտանք Եփրատին մէջ եւ սկսանք կամաց քալել: Ջուրը հետզհետէ կը բարձրանար նախ մինչեւ ծունկերնիս, յետոյ մինչեւ մէջքը եւ հոսանքը կը սկսէր նետել մեզ: Վերջապէս հասաւ վայրկեան մը ուր ա՛լ կարելի չէր քալել, որովհետեւ ջուրը հասած էր մինչեւ մեր ուսերը: Բնականաբար ամէնքս ալ լողալ գիտէինք, հակառակ պարագային՝ պիտի չկրնայինք փախուստի մեր այս ծրագիրը գործադրել:

Արաբները թէ՛ կը լողային եւ թէ միեւնոյն ատեն երկու տիկերը իրենց առջեւէն կը քշէին ջուրին մէջ:

Ցետոյ ջուրը սկսաւ կրկին ցածնալ եւ մենք կրցանք մեր ոտքերուն վրայ կենալ: Ձիշդ ժամանակն էր, որովհետեւ իմ եւ մանաւանդ Քէչիշ օղլուի ուժերը սպառած էին:

Վերջապէս դիմացի եզերքը ճամբայ ելանք: Գետանցքը կէս ժամ տեւած էր: Ամապարանքով տիկերուն բերանները քակեցինք որպէսզի մորթերնիս հագնինք, բայց, ափսո՛ս, տիկերը ծակած են եղեր եւ մեր լաթերը բոլորովին թրջած:

Ճար չկար սակայն, պէտք էր հագնիլ թաց թաց եւ ճամբանիս չարունակել:

Քիչ եոտքը, արաբական փոքրիկ գիւղի մը մօտէն կ'անցնէինք, Ապտուլլահ ըսաւ

– Եթէ կ'ուզէք գիւղէն ձեզի մէյ մէկ էշ գտնեմ, հոս ազդականներ ունիմ որոնցմէ կրնամ առնել:

– Ի՞նչ պիտի վճարենք:

– Տասնական ղրուշ:

– Լաւ ուրեմն բեր էշերը, պատասխանեցինք:

Քանի վայրկեան յետոյ մեր առջեւը դէպ վերադարձաւ երկու էշերով եւ ճամբորդութեան մնացած մասը բաւական լաւ պայմաններու մէջ կատարեցինք, միայն թէ ցուրտէն շատ նեղուեցանք, մանաւանդ որ մեր լաթերն ալ, ինչպէս ըսի, թրջած էին:

Արշալոյսէն առաջ հասանք Տէր Զօր, խառնուած արաբ գիւղացիներու խշոյ կարաւանի մը: Քաղաք մտանք. դեռ արեւածագ կանուխ էր որ փողոցները ամայի էին: Գացինք չօրապճի Մխաքին տունը; Այս երիտասարդը որ մօրեղբօրս ծանօթ էր, դուլապի մեքենայ մը ունէր զոր տրամադրած էր գինուորական աշխատանոցին եւ ինքն ալ իբրեւ գինուոր հոն կ'աշխատէր:

Բաւական յոգնած էինք մեր ուղեւորութենէն եւ երկուքս ալ ուժասպառ ինկանք մեղի համար պատրաստուած անկողիններուն մէջ: Կէսօրին արթնցանք եւ ճաշեցինք:

(Շար. 97)

— Ա Մ Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Ծ Ի Ն —

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի:

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,,
Խաղողօրհնէք՝ ժամը 12ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15: Ցիշատակ Մեռելոց:

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց՝ ժամը 12ին :

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս· ՑԱԿՈՔ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Տօն է Աստուածածնի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Ցակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը:

Ամէն հաւատացեալներըը որոնք պրհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել, կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ դիւանատունը:

TELEVISION
FRANCE 2

La prochaine émission de «Foi et Tradition des Chrétiens Orientaux» concernant l'Arménie sera diffusée par France 2, **dimanche prochain 24 juillet de 9h30 à 10h.** Elle a pour titre :

«UN CENTRE
DU PATRIMOINE ARMENIEN
A VALENCE».

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱԽՎ

Ա Զ Գ

Ամրան չրջանին պատարագ տեղի պիտի չունենայ հետեւեալ կիրակիները.-

ՕԳՈՍՏՈՍ 7, 21 եւ 28ին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14, ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ *Տօնին առթիւ պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ աւանդական խաղողօրհնէքը:*

Պատարագները կանոնաւոր կերպով կը վերսկսին կիրակի, Սեպտեմբեր 4ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի "Նայիլի" մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Հայկ Ադէմեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Մելինէ Ադէմեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեան, Տէր եւ Տիկին Էրիք Սարաճեան 30ական Եւրօ: Եդուարդ Տէմիրճեանի մահուան առթիւ Տիկին Անահիտ Տէմիրճեան 200 Եւրօ, իսկ ողբացեալին քառասունքին հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Անահիտ Տէմիրճեան 30 Եւրօ, Ամն 40 Եւրօ:

«Ց Ա Ռ Ա Ջ» ի
ընթացիկ ապրեռ ասկագինը

	€	
Մահազդ	130	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանտուք	135	(161,46)
Ծննդեան	135	(161,46)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս· փակագծի մէջ ընդհանուր գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԻԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

NKATI OUNENAL

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25

Տօն Ամուսնակոչութեան

Արնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

MUSEE D'AUBIGNY
Manoir des Colombières
Rue de la Sansonne
95430 AUVERS-SUR-OISE
tél. / fax 01 30 36 80 20

Exposition
du 13 avril au 11 septembre

«Edgar CHAHINE (1874-1947) Les Femmes, Paris, Venise»

Trois thèmes magnifiquement abordés par le peintre et graveur arménien Edgar CHAHINE, contemporain de TOULOUSE-LAUTREC.

Des portraits insolents et tendres de

FEMMES de toutes conditions : femmes du monde, comédiennes, chanteuses de café-concert, prostituées...

PARIS et son petit peuple laborieux: charretiers et leurs convois dans la capitale en construction, marchandes des quatre saisons, lutteurs et danseuses de corde...

VENISE, ses canaux, sa lagune, aspects connus ou inconnus de cette ville où Edgar CHAHINE fit ses études artistiques en 1893 et 1894 avant de s'installer à Paris en 1895 où il suivit les cours de l'Académie Julian.

Il obtint en 1900 la médaille d'or pour la gravure à l'Exposition Universelle. Comme un grand nombre de ses contemporains, il mit son talent au service des écrivains pour illustrer leurs livres. Citons BAUDELAIRE, FLAUBERT, A. FRANCE, VERLAINE, COLETTE...

Il exécuta des portraits remarquables de ces auteurs célèbres. Enfin, dans les dernières années de sa vie, il revint à ses premières amours, la peinture. Il expérimenta la technique de la tempera, donnant des tableaux colorés et saisissants de la vie de la rue à Paris entre 1942 et 1946.

Le musée DAUBIGNY proposera de ce peintre et graveur plus de soixante-dix œuvres s'échelonnant de 1897 à 1947, véritable témoignage de l'époque traversée par l'artiste.

Edgar CHAHINE a osé montrer les êtres et les choses tels qu'ils sont. Il faut rendre hommage à son honnêteté et à son courage. Une personnalité hors des courants picturaux qui brave les modes et affirme son authenticité.

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION!
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par l'**Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեն:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"Ի

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«Ց Ա Ռ Ա Ջ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՓԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿԱԿԱՂ ԿՈՂՔԻՆ	12€

եւ

«Ց Ա Ռ Ա Ջ - 50»
(Տաղկամաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն)

19€

Գիրքը՝ «Ց Ա Ռ Ա Ջ»ի:
Թղթատարի ծախքը՝ 6 Եւրօ հատոր գլուխ:

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 22
VENDREDI
22 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·250 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21·250

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂԱՎ

Ժ. ՇԻՐԱՔ Մատակասքար գնաց Յուլիս 21ին ուժ տալու համար կղզիին ժողովրդավարացման եւ զարգացման, քանի աշխարհի ամէնէն աղքատ կղզիներէն մէկն է: Նախագահը Յուլիս 22ին ալ պիտի մասնակցի Հնդկական ովկիանոսի յանձնախումբին Գ. վեհաժողովին, որ չորեքի հինգ կղզիները կը համախմբէ (Մատակասքար, Ռէյնիոն, Սէյշէլ, Մօրիս, Գոմոռ):

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՆՈՆ հաստատութեան հարցը պետական հարցի վերածուեցաւ այլ չշուկէն ի վեր, երբ ըսուեցաւ թէ ֆրանսական նկատուած աննղեղէնի վերջին մեծագոյն հաստատութիւնը կրնայ գնուիլ ամերիկեան Փեփսի-Գօ-ի կողմէ: Աշխատանքի նախարարը Ժ.-Լ. Պորը յայտարարած է թէ կառավարութիւնը ամէն բան պիտի ընէ ընդդիմանալու հակառակ օպա-ի (վաճառումի հրապարակային առաջարկ) մը որ անյարմար ըլլայ: Փեփսի հերքած է թէ բաժնեթուղթերու 3%ը գնած ըլլայ, Տանոնի նախագահն ալ Ֆր. Ռիպու կը հերքէր Յուլիս 21ի Լէ Ֆիկարօ մէկ, որ որեւէ չփոում եղած ըլլայ Փեփսիի հետ: Նախարարապետ Տ. Վիլբէքէն ալ հրապարակ իջած է "յանուն ազգային շահուն", ինչ որ անսովոր մէկնաբանութիւն մըն է, երբ հարցը անձնական ձեռնարկներու կը վերաբերի: Տանոն կեդրոնացած է մանաւանդ կաթնեղէնի վրայ եւ համաշխարհային չուկային կլուխն է այդ ճիւղին մէջ, նաեւ թիւ 2 է խմիչներու մարզին մէջ (Էվիան, Պաաուա, Վոլվիք, եւլն.): Տարեկան գործառնութիւնն է 13,7 միլիառ եւրօ: Շուկաներէն ի վեր բաժնեթուղթը 5,76% յաւելում կրած է սակարանը: 2004ի վերջաւորութեան աշխարհի մէջ 92609 աշխատաւոր ունէր: Վաճառքի պարագային, նոր ձախողութիւն մը կրնայ նկատուիլ կառավարութեան համար:

ԼԻԲԱՆԱՆի նորակազմ կառավարութեան Վարչական բարեկարգումի պետական նախարար նշանակուած է Ժան Օզասափեան:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆի մէջ, իսլամ նախագահը՝ Կամիլով կ'ուզէ լռեցնել ընդդիմութիւնը, զայն տեւականօրէն ամբաստանելով իսլամապաշտութեամբ: Յուլիս 20ին վեց կիներ 5էն 8 տարի բանտարկութեան դատապարտուած են որովհետեւ Հիզպ-Թահրիր չարժումի թռուցիկները բաժնած են: Շարժումին նպատակն է խալիֆայութեան վերադարձը չորեքին մէջ եւ կասկած կայ որ Մայիս 13ին, Անդիճանի ապստամբութեան մէջ մատ ունեցած է:

ՓԱՐԻ – ՄԱՋ չաթաթերթին տուած իր հարցազրոյցին մէջ, Պերնատէթ Շիրաք կ'ըսէ թէ Ժագ Շիրաք լինք կը յայտարարէ թէ կրկին թեկնածու է նախագահութեան "երբ օգտակար դտնէ": Ճըշդած է թէ այդ մասին երբեք չի խօսիր ի-րեն հետ, շատ ծանր որոշում է եւ բացարձակապէս անձնական քնոյթ ունի:

ԻՍՐԱՑԼԻ Նորհրդարանը մերժեց, Յուլիս 20ին, Գազայէն քաշուելու քանի մը ամիսով յետաձգումի առաջարկը, զոր ծայրայեղ ազգայնականները փորձած էին ընել ձախողեցնելու համար Շարոնի ծրագիրը: Միւս կողմէ, հրեայ գաղթավայրերու ղեկավարները հրաժարած են նոր երթէ մը, որովհետեւ հազարաւոր ցուցարարներ տեսած են որ իրենց երթը կասեցուած էր ոստիկանութեան կողմէ: Համախմբուած էին Յուլիս 18էն ի վեր,

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԲԱԿՈՒԻ ՄԷՋ

Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարար Վ. Կէօնիւլ պատասխանելով աղրբեջանի իր պաշտօնակիցին հրաւէրին գացած է Բաքու: Նախագահ Ալիեւի հետ Յուլիս 20ի հանդիպումին ստորագրուած է զինուորական թէքնիք մարզի համաձայնագիր մը: Թուրք նախարարը երկու եկեղեցները ահմանած է "մէկ ազգ, երկու պետութիւն" տարազով ու չեչտած սերտ դարձակցութեան փոխադարձ արամադրութիւնը:

Նախագահ Ի. Ալիեւ եւս արտայայտելով նոյն միտքը, յիշած է աղրբեջանական բանակին կազմութեան առաջին դժուար չրջանին Թուրքիոյ մեծ նեցուկը. աւելցուցած է թէ որոշած են քայլեր առնել, վերջ տալու համար Հայաստանին կիպրոսի մեկուսացումին:

Գազայի զօտիէն 15 քմ. հեռու: Միւս կողմէ, պաղեստինցի 12 տարու մանչուկ մը դաշտահարուած է Հրեայի մը կողմէ, որ հոն հաստատուած Հրեաներու մաս կը կազմէր:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ապրանքներու ապահովութեան Ֆրանսական գործակալութիւնը (ԱՖՍԱՓՍ) որոշած է հրապարակէն քաշել կարգ մը դեղեր զորս աւելորդ կը նկատէ եւ հազուադէպ պարագաներու ալ՝ վտանգաւոր: Առաջին ցանկ մը կը վերաբերի կոկորդի դեղերու, որոնց կարգին է նաեւ Սոլիւարթիսինը:

ԻՐԱՔի մէջ 15 հոգի եւս սպաննուած են Յուլիս 20ին եւ 44 հոգի ալ վիրաւորուած են երկրին զանազան չրջաններուն մէջ գործուած ռմբափորձերու ընթացքին: Միւս կողմէ, Սահմանադրութիւնը չարաղրող կոմիտէի երեք անդամներու լրապանութենէն ետք, չորք մը այլ անդամներ ալ հրաժարած են:

"ՑԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ ՄՈՆՏԻ ՄԷՋ" գլուխին տակ, թերթը Յուլիս 21ի իր թիւին մէջ կը գրէ թէ "մեռած էր Պարոն 5%", այսինքն Գալուստ Սարգիս Կիւլպէնկեան, կրկնելով այդ օրը գրած իր սխալները, ինչպէս՝ տղուն ձգեց 300 միլիառ ֆրանք, եւլն., եւլն.:

ՍԱԽԱԼԻՆ կղզիին վրայ, ռուսական ծայրագոյն–արեւելքի բացը, սպաննուած է Ֆրանսացի մը որ կ'աշխատէր քարիւղի ծրագրի մը վրայ: Դիակը գտնուած է Յուլիս 20ին իր բնակարանը: Ֆրանսացին կ'աշխատէր Ստրասպրոյ ընկերութեան համար, որ ներդրումի կարեւոր ծրագիրը կը նկատուէր Ռուսաստանի մէջ:

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ, Յուլիս 20ին, ձերբակալուած է անձ մը որու դէմ կասկած կայ որ ինք նետած էր ձեռնառումբ մը Պուշի վրայ, երբ ԱՄՆ-ու նախագահը Թիֆլիս կ'այցելէր Մայիս 10ին: Յետագային հաստատուած էր որ ռումբը չինծու չէր, բայց չէր պայթած:

ԿՐՏԱԿԱՆ ՋԻՆԵԱԼ խումբերը որոնք դրեթէ ամէնօրեայ գոհեր կը պատճառեն Թրքական զինուորականի միաւորներու, անուղղակի կերպով պատասխանած են Իրաքի սահմանը անցնելով զինեալ գործողութեան ձեռնարկներու Անգարայի մը-տաղրութեան: Քիւրտ հրամանատարութիւնը յայտարարած է թէ պատրաստ են նման միջամտութեան մը ու նման պարա-

(Շար.ը Դ· էջ)

4000 ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐ ՄԱՍՆԱԿՑԵՑԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԻ ՎԱՆՔԻ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ

(ԱՆԹԻԼԻԱՍ)· – Հովանաւորութեամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսի եւ նախագահութեամբ Ատրպատականի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Նշան Մ. Վրդ. Թօփուզեանի, Յուլիս 7-9ի ընթացքին, Ատրպատականի Հայոց պատմական Թեմի մեծագոյն ուխտատեղի Ս. Թադէի վանքին մէջ, տեղի ունեցաւ եռօրեայ ուխտագնացութիւն, ուր քան 4000 Հայեր մասնակցութեամբ:

Ուխտագնացութեան իրենց մասնակցութիւնը բերին Թեհրանի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Սեպուհ Արք. Սարգիսեան, Սպահանի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Բարսղէն Ծ. Վրդ. Զարեան, երեք Թեմերու կրօնական եւ Թեմական իշխանութեան ներկայացուցիչները, Նորհրդարանի եւ Բնսփոխան Պ. Գէորգ Վարդանեան, Ալիք Հասատատութեան պատասխանատուները, Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան՝ Պ. Կարէն Նազարեանը եւ Հայաստանի Արտաքին գործոց նախարարութիւնը ներկայացնող պատուիրակութիւն մը:

Կրօնական մթնոլորտի մէջ, երեք օրերու ընթացքին, տեղի ունեցան ժամերգութիւններ, հոգեմի արարողութիւն եւ Ուրբաթ ու Շաբաթ օրերը հանդիսաւոր պատարագ մատուցուեցաւ: Ուրբաթ առաւօտ պատարագեց եւ քարոզեց Սպահանի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Բարգէն Ծ. Վրդ. Զարեան, իսկ Շաբաթ օր, Ս. Թադէոս Առաքեալի եւ Ս. Սանդուխտ Կոյսի տօնին, պատարագը մատուցեց եւ քարոզեց Թեհրանի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Սեպուհ Արք. Սարգիսեան, որ իր քարոզի սկիզբը յանուն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ դահակալ Արամ Ա. Հայրապետին, ողջունեց հազարաւոր ուխտաւորները եւ անոնց փոխանցեց անոր հայրապետական օրհնութիւնները:

Պատարագի աւարտին, Ս. Ստեփանոս Նախավկայ Սարկաւագի մասունքը պարունակող Աչով, տեղի ունեցաւ Ջրօրհնէքի արարողութիւն եւ ապա Թափօր վանքի չրջափակին մէջ:

Տաճարի մկրտարանին մէջ կնքուեցան քանի մանուկներ: Ուխտագնացութեան աւարտին, յանուն Ատրպատականի Հայոց Թեմի ազգային իշխանութեան, ողջոյնի եւ երախտագիտութեան խօսք ուղղեցին Թեմի Առաջնորդ Նշան Ծ. Վրդ. Թօփուզեան:

Ուխտագնացութեան աւարտին, երկուշաբթի, Յուլիս 11ի առաւօտեան ժամը 10ին, Իրանահայ երեք Թեմերու Առաջնորդները, Թաւրիզի Ազգ. Առաջնորդարանին մէջ գումարեցին իրենց երկրորդ հանդիպումը, քննարկելու Թեմերուն կրօնական առողջ դաստիարակութիւն մատուցանելու յոյժ կարեւոր օրակարգը, որպէս չարունակութիւն նախորդ հանդիպման: Քննարկուեցան հոգեւոր, կրթական, հրատարակչական, ու կազմակերպական չարք մը ծրագիրներ միասնական ջանքով կատարելու հարցերը, նկատի ունենալով երեք Թեմերուն մշակութային, լեզուական ու այլ նմանութիւնները: Իրանի երեք Թեմերու Առաջնորդները, ուխտագնացութեան ընթացքին առիթը ունեցան այցելելու Մոր Մօրի Ս. Աստուածածին մատուռը, Տղմուտ եւ Ս. Թաքա գեառերը, ինչպէս նաեւ Ս. Ստեփանոս Նախավկայի վանքը:

ՎԵՆԵՑՈՒԵԼԱՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱՆՉՑԱԾ

Վենեցուելլայի Նորհրդարանը Յուլիս 14ին միաձայնութեամբ ճանչցած է Ցեղասպանութիւնը: Տեղւոյն հայ համայնքին բարեկամ եպիսկոպոս Վիլքթոր Հիւկօ Մարալէս եւ իրաւաբան Ժանէթ Մատրիս նիստին ներկայացուցած են բանաձեւը: Նիստին ներկայ գտնուած են գաղութի հոգեւոր առաջնորդը Կամիլոս Արք. Օհանեան, Ազգ. վարչութեանատենապետը Գրիգոր Փոսթալեան եւ Հայեր:

Բուէարկուած բանաձեւով կ'ըսուի.

"Նկատի ունենալով որ՝

Կ'ամբողջանան 90 տարիները 20րդ դարու առաջին ցեղասպանութեան, որ նախապէս ծրագրուած, կազմակերպուած ու գործադրուած է մարդկային պատմութեան մէջ, փանթուրանիզմի իտէալով «եբիտթուրբեր»ուն կողմէ, ընդդէմ հայ ժողովուրդին, որուն զոհ գացին շուրջ երկու միլիոն անձեր,

Նկատի ունենալով որ՝

Նման բնոյթ ունեցող ոճիրներ հարկ է որ դատապարտուին, կանխելու համար ասոնց կրկնութիւնը, ու վերականգնելու մարդկային ու ազգային իրաւունքները զոհերուն, ինչպէս նաեւ պատժելու յարդարարները,

Նկատի ունենալով որ՝

Այս ցեղասպանութիւնը պէտք է ընդունի թուրք ժողովուրդէն ու ճանչցուի աշխարհի բոլոր ժողովուրդներէն,

Նկատի ունենալով որ՝

Վենեցուելլայի ժողովուրդն ու պետութիւնը միշտ մերժած են ահաբեկչութիւնն ու ցեղային, կրօնական ու քաղաքական խտրութիւնները,

Նկատի ունենալով որ՝

Վենեցուելլայի ժողովուրդն ու պետութիւնը յարատեւ պայքարի մէջ են ընդդէմ ահաբեկչութեան, ներառեալ պետական ահաբեկչութիւնները,

Նկատի ունենալով որ՝

Շահերու եւ քաղաքական նպատակներով կը փորձուի խեղաթիւրել պատմութիւնը եւ ուրանալ այս ցեղասպանութիւնը,

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ Կ'ԵԶՐԱԿԱՑՆԷ՝

1) Զօրավիգ կանգնիլ հայ ժողովուրդին, իր պետութեան, վենեցուելլայի հայ համայնքին, ու իր արդար եւ յետաձգուած պահանջին:

2) Խնդրել Եւրոպական Միութենէն յետագայ տարիներուն Թուրքիոյ անդամակցութեան, այնքան ատեն որ անոր պետութիւնը չի ճանչնար Հայկական ցեղասպանութիւնը:

3) Նշանակել յատուկ յանձնախումբ մը Խորհրդարանէն, որպէսզի այս բանաձեւը յանձնէ Հայաստանի Խորհրդարանին ու Հայ Եկեղեցւոյ իշխանութիւններուն:

4) Խորհրդարանականներէ բաղկացած խումբ մը կազմել հայ ժողովուրդին հետ բարեկամութեան մշակման":

Ս. ԵՐԱՍԻՄՈՍ ՄԱՀՀԱՑԱԾ

Մահացած է Ֆրանսայի պատմաբան Սթեֆանոս Երասիմոս որ ծանօթ դէմք էր Թուրքիոյ ի նպաստ հրատարակութիւններով, այդ երկրին Եւրոպայի անդամակցութեան համար թափած ջանքով: 63 տարեկան դասախօսը որ Պոլիս ծնած, 1966ին հաստատուած էր Ֆրանսա: Հեղինակ է Օսմանեան պատմութեան, Թուրքիոյ, փոքրամասնութիւններու մասին հատորներու: Թուրք մամուլը մահուան լուրը կը հաղորդէ "Թուրքիա մեծ բարեկամ մը կորնցուց" խորագիրով:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԷՋԵՐԷՆ

Բ.

«Ակօս»ի Յուլիս 8ի թիւով թուրք մամուլէն յատուածներով արտատպած բ. դրուագիւնը կը պատկանի Ռ. Զարաքօլուի: «1915ին խոր արմատները» խորագիրէն ալ յայտնի կ'ըլլայ որ «Ուզուն Եիւրիւեիւշ» պարբերականին Ապրիլ-Մայիսի թիւին մէջ լոյս տեսած յօդուածը կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ ճանաչումին դժուարութեան, քանի որ 1915ին արմատները բաւական խոր ու անխոստովանելի տեղեր կը դնուին 82 տարեկան հանրապետութեան համար:

«Ինչո՞ւ անհերքելի ուրացում մը խընդրոյ առարկայ է» հարցումին ընթացիկ բացատրութիւններէն տարբերող, հաւանական մէկ պատասխանն ալ այն է որ «նպատակը կրնայ ըլլալ հանրապետութեան արմատներուն մէջ տեղ գտած իրողութիւնները դիտող աչքերէ հեռու պահել»:

Փափաքելի չէ որ 1915ի զանգուածայնին կոտորածին մէջ դեր կատարած որոշ պաշտօնեաներու հանրապետութեան արմատներուն մէջ դրաւած տեղին իրականութիւնը քանավէճի նիւթ ըլլայ: Այս մարզը կը չարունակէն քօղարկուած պահել: Ամենափոքր ակնարկութիւնը կրնայ դատի նիւթ ըլլալ ու թապուն կը չարունակուի պահպանուիլ:

1915ի հետազօտութիւնները օրէնքով խոչընդոտելու կենսական աղդակը կը հանդիսանայ 1915ի ու հանրապետութեան գոյացումին միջեւ գտնուած անցքի շրջանը: Զանք կը թափուի զայն մոռացկոտութեամբ անուշադրութեան մատնելու: Իսկ ատոր հակասող կեցուածքները համարժէք կը համարուին «հերոսական», «անբիծ» հանրապետութիւնը անարդելուն:

Աչխարհի չատ մը պետութիւններ «հիմնուամբ առասպել»ներ ունին: Անոնց հպելու խիզախութեան տէրերը կրնան անհատատալի հակազդեցութիւններու թիրախ ըլլալ: Մինչդեռ, իսկապէս ժողովրդավար սկզբունքներու տէր հանրապետութեան մը համար հարցադրումը միակ ճամբան է: Մանաւանդ, այն հանրապետութիւնը որ հարցադրումի նիւթ չի դարձներ պաշտօնական գաղափարաբանութիւնը, կրնայ միայն երեւակայութեան արգասիք ըլլալ:

...Երբ կը դիտենք 1936ին Ազգային Ժողովին բացումի լուսանկարը, որոշ պրպտումով մը կրնանք յայտնաբերել որ պետութեան նախագահին անմիջապէս ետին տեղ գրաւած երկու դէմք 1915ին գործօն դիրքի վրայ գտնուած են: Առաջինը Մ. Հալիք Ռէնտան է որ 1936ին Ազգային Ժողովի նախագահն էր: 1935-46 այնքան վաստնգներով յղի ժամանակաշրջանին վարեց այդ պաշտօնը: Ան 1915ին Պիթլիսի կուսակալն էր: Պիթլիսի ու Վանի շրջանները Հայերէ մաքրագործելու արարքին մէջ կարեւոր դեր կատարած է: Ցեւռագային նոյն գործունէութիւնը չարունակելով Հալէպ, վերապրողներուն Սուրիոյ անապատները մէջ ոչնչացումը ապահոված է: Ակէ գաս, ներքին գործերու նախարարութեան մէջ Թալէաթի գլխաւոր խորհրդականներէն մէկն էր: Ան Ախթիւրքի մահէն ետք մէկոյ մը նոյնիսկ կրեց պետութեան նախագահի տիտղոսը: Կարեւոր դեր կատարեց Ի. Ինէօնիւի նախագահ ընտրութեան մէջ, մինչ այս վերջինը Ախթիւրքի կողմէ հաշուեյարդարի ենթարկուած էր: Իմմէթ փաչա անմիջապէս որ նախագահ ընտրուեցաւ, առաջին գործը եղաւ ներել Իթթիհատի հաշուեյարդարի ենթարկուած տարրերը եւ զանոնք իշխանութեան բաժնեկիցը ընել: 1943ին ալ Նացիական Գերմանիոյ հետ համաձայնութիւն մը գոյացուց Թալէաթի մարմնին Թուրքիա փոխադրութեան մասին:

1936ին Ազգային ժողովի բացման լուսանկարին մէջ տեղ գրաւած ուրիշ դէմք մըն է ներքին գործերու նախարար Շ. Գայան. ան ընդհանուր համակարդող էր 1915ի Հայերու տարագրութեան. ապահովեց՝ այն բոնի գաղթին որ վերածուեցաւ բնաջնջումի արարքի: 1927-38 Հալէպ կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարն էր եւ կուսակցութիւնն ու կուսակցութիւն - պետութիւն յարաբերութիւնները վերակարգաւորելու ընթացքին թնօրինակ առաւ իտալական ֆաշիսթ կուսակցութիւնը:

1943-46 Պոլոյ համալսարանին տեսուչը փրոֆ. Թ. Սալիմ Սաղլամ գինուորական բժիշկ էր: Ըստ 1919ին «Ալէմտար» թերթին մէջ լոյս տեսած նամակի մը, ան որպէս fոպայ ընտրած հայ գինուորներուն թիֆոյի մանրէ ներարկած է: Այսօր տակաւին անոր անունը կրող դարմանատուն մը կայ համալսարանին մէջ:

Իթթիհատէն հանրապետութեան ծառայութեան անցած դէմքերէ Ռ. Զարաքօլուի թուածներուն չորրորդը Ազգային Ժողովի 1924-35 նախագահ Ք. Իօզալին է: Անոր անունով կոչուած դիւղաքաղաք մը կայ այսօր Վանի մէջ: 1950ին այդ քաղաքէն հրեւփոխան ընտրուած է: Ան եւս Իթթիհատի շարքային էր: 1914ին Վանի մէջ ժանտարմայի հրամանատար էր: 1915ին հրամանատարն էր 36րդ զօրագունդին որ մաքրագործեց Մուշի հայ գիւղացրութիւնները: Չինամթերքի առեւտուրով կը զբաղէր Լինվէրսի եղբօրը հետ: աչխարհամարտին, Թուրքիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ: 1945ին գինքի իր գործատուէ հետ խորհրդաւոր պայմաններու տակ պայթումի մը զոհ եղաւ:

«Այո՛, ինչպէս կ'երեւի, Սուսուրլուքի (վայրը ան արկածին որուն ընթացքին պետութիւն - մաֆիա կապը յայտնուած էր ամբողջ մերկութեամբ) աւանդութիւնը մինչեւ 1915 երկարող խոր արմատներ ունի:

Այս պատճառով, նիւթին ամբողջ տարողութեամբ վիճարկումին դէմ խոչընդոտները կը չարունակուին» կ'եզրակացնէ Ռ. Զարաքօլու:

Պատրաստեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՆԱՂԲԱԿԵԱՆՆԵՐՈՒ «ՊՌՈՇԵԱՆ» ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔ-ՄՈՆԿՈԼԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔՆԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻՆ

ՊՌՈՇ ԻՇԽԱՆ

Վայոց Ձորի եւ շրջակայքին մէջ, յանձին Վասակ իշխանի, իշխանութիւն հաստատած Խաղբակեանները յետագային Գրիգոր իշխանի գլխաւորութեամբ ձեռք ձգեցին նաեւ Քեղուայ ձորը եւ շարունակեցին իրենց եկեղեցաշէն գործունէութիւնը: Վասակ իշխանի մահէն ետք Խաղբակեան իշխանութեան գլուխ անցաւ Պռոշ իշխան. այս նոյն ժամանակ սկսան Զալալէտտինի եւ մոնկոլ - թաթարական արշաւանքները, որոնք աւերածութեան մատնեցին Երկիրը: Մոնկոլական ուժեր հասան նաեւ Վայոց Ձոր ու Գառնի, Խաղբակեան իշխանութեան սահմանները: Պռոշ իշխան մասնակցութիւն բերաւ պատերազմներուն եւ անուանի դարձաւ իբրեւ քաջ զօրական:

ՋԱՋՈՒՌ Բ.Ի ԶԱԻԱԿՆԵՐԸ՝ ԳՐԻԳՈՐ, ՎԱՆԵՆԻ, ՀԱՍԱՆ ԵՒ ՍՆՊԱՏ

Վայոց Ձորի եւ շրջակայքին մէջ խաղբակեան նոր իշխանութեան կազմաւորման ժամանակաշրջանին Իվանէ աթաբէկ վարձատրեց նաեւ Ջալուռ Բ.ի զաւակը՝ Գրիգորը, որ գործօն մասնակցութիւն բերած էր կռիւներուն եւ անուանի դարձած էր իբրեւ քաջ զօրական: Գրիգոր իշխան տասցաւ Խաղբակեան իշխանութեան յարակից Քեղուայ (Գեղի) ձորը, հատանգաբար նաեւ՝ բերդը, ինչպէս նաեւ՝ Աղջոց Սուրբ Ստեփանոս եւ Վանատան վանքերը: Ան 1212-17 տարիներուն վերանորոգեց Աղջոց Սուրբ Ստեփանոս վանքը եւ զայն Խաղբակեան կրտսեր իշխանութեան հոգեւոր կեդրոնը դարձուց:

Գրիգոր մասնակցեցաւ Գանձակի 1222ի պատերազմին, որ Իվանէ աթաբէկ մղեց պարսիկներէն հովանաւորուած ղփչաղներուն դէմ: Իվանէ պարտուեցաւ եւ ուրիշներու չարքին դերի ինկան նաեւ Գրիգոր եւ անոր եղբօրորդին՝ Պապաք: Պապաք սպանուեցաւ, իսկ Գրիգոր կալանաւորուեցաւ եւ բազմաթիւ նեղութիւններու ու չարչարանքներու ենթարկուելէ ետք կրցաւ ազատիլ: Գրիգոր եւ անոր եղբօրորդին՝ Պապաք: Պապաք սպանուեցաւ, իսկ Գրիգոր կալանաւորուեցաւ եւ բազմաթիւ նեղութիւններու ու չարչարանքներու ենթարկուելէ ետք կրցաւ ազատիլ: Գրիգոր իշխան տասցաւ Խաղբակեան իշխանութեան յարակից Քեղուայ (Գեղի) ձորը, հատանգաբար նաեւ՝ բերդը, ինչպէս նաեւ՝ Աղջոց Սուրբ Ստեփանոս եւ Վանատան վանքերը: Ան 1212-17 տարիներուն վերանորոգեց Աղջոց Սուրբ Ստեփանոս վանքը եւ զայն Խաղբակեան կրտսեր իշխանութեան հոգեւոր կեդրոնը դարձուց:

Գրիգորի կինն էր Զաքէ, գեւակը՝ Վասակ, որ կառուցեց Աղջոց Սուրբ Ստեփանոս վանքին Սուրբ Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին:

Գրիգորի քոյրը՝ Վանենի իշխանուհի ամուսնացաւ Սեւադեանց Աբասի որդի Կուկինի հետ: Ան մեծատիր, երկաթափիր եւ նկարագրող երկու Աւետարաններ պատրաստել տուաւ: Աւետարաններէն մէկը, գրուած՝ 1224ին, նուիրեց Խորանաշատի վանքի հիմնադիր Վանական վարդապետին. Աւետարանի յիշատակարանին մէջ ան իր մասին խօսելով կ'ըսէ. «Ես վանենի աղախին Քի դուստր Զաքարոյ Խաղբակեանց, ամուսին Կուկին որդւոյ Աբասա Սեւադեանց, իշխանաժեացն, ւմիաբանեցա ի Խորանաշատոյ սբ. Աստծին»: Այնուհետեւ ան կը չարունակէ ըսելով. «շինող եւ առաջնորդ վանիցս Վանական վարդապետն Հաստատեաց ինձ աւուր մահուան իմոյ: Ս. Քառասնից Ը. աւր ամբիծ, եւ յամէն տարի: Ս. աւր ժամ յիշատակ ինձ յինանցն, յաւուր տանեի Աւետեաց Աստծնին»: Մխս Աւետարանը գրուած է 1232ին, Գետիկ վանքին մէջ:

Գրիգորի եւ Վանենիի եղբայրները՝ Հասան եւ Մնպատ մահացած են իրենց երիտասարդ տարիքին եւ Ջալուռ Բ. իր վաղամեռիկ զաւակներուն յիշատակին, անոնց չիրիմներուն վրայ, Հաւապուկի վանքին մօտակայ բլուրին վրայ խաչքարեր կանգնել տուաւ:

Մնպատի չիրիմին վրայի խաչքարին վրայ արձանագրուած է. «Թուականիս ՈՀԳ էր. ես Զաջուռ որդի Խաղբակայ կանգնեցի զխաչս ի տապանի որդւոյ իմոյ Սնպատա. որք երկրպագէք յաղաչս յիշեցէք»:

Իսկ Հասանի չիրիմին վրայի խաչքարին վրայ արձանագրուած է. «Թուականիս ՈՀԳ էր. ես Զաջուռ կանգնեցի զխաչս ի տապանի որդւո իմո Հասանա»:

ՊՌՈՇ՝ ԽԱՂԲԱԿԵԱՆՆԵՐՈՒ ՏՈՀՄԱՊԵՏ ԻՇԽԱՆ. ՋԱԼԱԼԷՏՏԻՆԻ ՍԲՇԱՒԱՆՔՆԵՐԸ

Վասակ իշխանի մահէն ետք (1223-1224ին) անոր յաջորդեց ողջ մնացած միակ եւ կրտսեր զաւակը՝ Հասան Պռոշ, որ տոհմապետութիւնը ստանձնելուն առիթով տասցաւ տոհմական դրօշակը:

Պռոշ իշխանութիւնը ստանձնեց չատ խառնակ ժամանակ: Մոնկոլական զօրքերը 1220-1221ին արդէն հասած էին Աղդրկովկաս եւ մօտեցած Թիֆլիսի: Այս նուհետեւ նահանջելով՝ աւերածութեան ենթարկած էին Ատրպատականի, Նախիջեւանի եւ Աղուանքի գիւղերն ու քաղաքները: Խորէզմի չահ Ջալալէտտին, որ մոնկոլներու արշաւանքներուն պատճառով Հնդկաստան փախած էր, թիֆլիսի իր ուժերուն գլուխը անցած, հարեւանային Իրանէն յառաջանալով հաստատուեցաւ Ատրպատական, եւ 1225 Յունիսին գրաւեց Թաւրիզը: Թաւրիզի գրաւումէն անմիջապէս ետք ան արշաւեց Հայաստանի վրայ եւ Օգոստոսին (1225) գրաւեց Դուինը: Հայ եւ վրացական միացեալ զօրքերը Իվանէ աթաբէկի առաջնորդութեամբ, որոնց մէջ հատնաթար կը գտնուէր Պռոշ իշխան, կոտորեցին մէջ, Գառնիի մօտակայքը փորձեցին կասեցնել անոր յառաջխաղացքը, բայց ծանր պարտութիւն կրեցին. Իվանէ տասը հազիւ յաջողեցաւ վտանգէն ազատիլ, Յուլիս 6ին տեղի ունեցած է նախակրթութեան բաժնի շրջանաւարտներու վկայականներու բաշխումի հանդիսութիւնը: Հաւաքոյթին նախագահած է Մեսրոպ Պատրիարք: Վարժարանի նախակրթական բաժինին այս տարուան հունձքը 25 աշակերտ եղած է, տնօրէնուհին՝ Աննիկ Գալփաքճեան աշակերտներուն ուղղուած իր խօսքին մէջ յայտնած է որ դպրոցին եւ ուսուցչին պարտականութիւնն է կեանքի պատրաստել իրենց յանձնուած աշակերտները: Իր ուղերձէն ետք, շրջանաւարտներու անունով, հայերէն եւ թրքերէն, ուղերձներ արտասանած են Ճուլիա Ադսէլի եւ Մելանի Էրտողան: Փոխ տնօրէնին անունով արտասանուած թրքերէն խօսքէն ետք, տեղի ունեցած է մրցանակաբաշխութիւնը: Լաւագոյն աշակերտուհին իր մրցանակը ստացած է Պատրիարքին ձեռքէն:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Ցակոբ ազգային երկրորդական վարժարանի Բաստրմաճեան համդիսասրահին մէջ, Յունիս 15ին, տեղի ունեցած է աշակերտական համերգ մը, մասնակցութեամբ դպրոցին Վ. եւ Ա. Սարաֆեան նախակրթարանի 4րդ, 5րդ եւ 6րդ կարգի երկսեռ աշակերտութեան: Թիւով 80, աշակերտները հանդէս եկած են համերգային ծրագրով, ղեկավարութեամբ ուսուցիչ Սամուէլ Քէօշկէրեանի եւ ներկայացուցած ժողովրդական, գուսանական, ազգային եւ հայրենասիրական 17 երգեր եւ խմբերգներ:

*
**

ԳԱՆԱՏՍԱՅԻ Պոլսահայ մշակութային միութեան "Հայ երաժիշտներու յանձնախումբ"ի կազմակերպութեամբ, Մայիս 28ին Ա. Խաչատրեան սրահին մէջ դաշնակի ունկնդրութիւն մը տուած է Սուրէն Բարի: Ցայտագրին մէջ տեղ գտած էին ինը հեղինակներու գործերը, ընդգրկելով 17րդ դարու վերջաւորութեան յօրինուած Պախի պարոք կտորներէն մինչեւ 21րդ դարու Ֆրանսուա Մորէլի (Մոնրէալ) փորձառական յօրինումները: Համերգին վերջին կտորը եղած է Ա. Խաչատրեանի "Թոքաթթա"ն:

*
**

ԼԱԻԱԼԻ "Պարոնեան" սրահին մէջ, Յունիս 12ին տեղի ունեցած է Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ կիրակնօրեայ դպրոցի ամավերջի հանդէսը: Ուսուցչուհի Մարի Թովմասեանի բացման խօսքէն ետք, թեմ հրաւիրուած է տնօրէնուհի Պայծառ Աւետիքեան, որ ներկայացուցած է 2004 - 2005 տարեշրջանի տեղեկագիրը: Անդրադարձած է Կիրակնօրեայի զանազան գործունէութեանց: Իր խօսքէ աւարտին, տեսչուհին ծանրացած է նաեւ Լաւալի Հայ կեդրոնը, Եկեղեցին, Կիրակնօրեան, Հ.Ց.Դ. պատանեկանը եւ երիտասարդական չարքերը զօրացնելու հրամայականին վրայ: Հանդէսը չարունակուած է գեղարուեստական յայտագրով մը աշակերտութեան կողմէ: Վերջաւորութեան արտայայտուած են Կիրանօրեայի հոգաբարձութեան ներկայացուցիչը՝ Հովիկ Պիլէմճեան եւ Հրայր Քհնյ. Նիկոլեան:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Էսաեան վարժարանի երդիքին տակ, Յուլիս 6ին տեղի ունեցած է նախակրթութեան բաժնի շրջանաւարտներու վկայականներու բաշխումի հանդիսութիւնը: Հաւաքոյթին նախագահած է Մեսրոպ Պատրիարք: Վարժարանի նախակրթական բաժինին այս տարուան հունձքը 25 աշակերտ եղած է, տնօրէնուհին՝ Աննիկ Գալփաքճեան աշակերտներուն ուղղուած իր խօսքին մէջ յայտնած է որ դպրոցին եւ ուսուցչին պարտականութիւնն է կեանքի պատրաստել իրենց յանձնուած աշակերտները: Իր ուղերձէն ետք, շրջանաւարտներու անունով, հայերէն եւ թրքերէն, ուղերձներ արտասանած են Ճուլիա Ադսէլի եւ Մելանի Էրտողան: Փոխ տնօրէնին անունով արտասանուած թրքերէն խօսքէն ետք, տեղի ունեցած է մրցանակաբաշխութիւնը: Լաւագոյն աշակերտուհին իր մրցանակը ստացած է Պատրիարքին ձեռքէն:

խուսա տալ եւ Քեղուայ բերդը ապաստան դառաւ: Հաւանաբար այդ տասը հոգին էին մեկը Պռոշն էր, մանաւանդ որ Քեղուայ բերդը Խաղբակեաններու կը պատկանէր:

Շարունակելով արշաւանքը Ջալալէտտին նուաճեց Գանձակը եւ 1226ի գարնան սկիզբը՝ Թիֆլիսը: Նոյն տարուան աշնան պաշարեց եւ փորձեց նուաճել Կարսն ու Անին, բայց չյաջողեցաւ: Աչնան վերջաւորութեան պաշարեց Մանազկերտն ու Խլաթը, բայց ուժեղ ղիմադրութեան հանդիպելով նահանջեց:

Ջալալէտտինի իշխանութեան դէմառած յեներանները գարձան Թիֆլիսը, Գանձակն ու Դուինը: Հայ եւ վրացական կանգուն մնացած զօրքերը պատըսպարուեցան լեռնային մեկուսացած շրջաններուն, պարսպապատ քաղաքներուն եւ ամրոցներուն մէջ:

Ժողովուրդը պաշտպանելու եւ կոտրածներէ ու արհաւիրքներէ փրկելու համար պէտք է ուժեղ հակահարուած տրուէր թշնամիին:

Այս պայմաններուն տակ Պռոշ իշխան 1227ին կամ 1228ին յարձակեցաւ Դուինի վրայ, գրաւեց զայն եւ անխնայ կոտորեց հոն տեղակայուած Թրքական խորհրդմեան զօրքերը եւ քաղաքին իսլամ բնակիչներէն անոնք, որոնք 1225ին օգնած էին Ջալալէտտինի եւ սուրի քաշած էին քաղաքին մէջ ապրող քրիստոնեայ բնակիչները:

Ջալալէտտին 1228ին երկրորդ անգամ ըլլալով արշաւեց Խլաթի շրջանը, ուրկէ յառաջացաւ դէպի Մշոյ դաշտ ու ճամպաղջուր, աւերեց ու կողոպտեց այդ շրջանները, կոտորեց տղամարդիկը, իսկ կիներն ու մանուկները գերեվարեց: 1229ին կրկին պաշարեց Խլաթը եւ 1230ի Ապրիլին գրաւեց զայն:

Ջալալէտտին 1230ի ամրան ծանր պատուիրեց կրեց Իկոնիոյ եւ Էյուպեան միացեալ զօրքերէն: 1231ի մոնկոլական մեծ զօրաբանակ մը ներխուժեց Ատրպատական եւ Հայաստան եւ հետապնդելով Ջալալէտտինը չախաչխեց անոր բանակը Ամիդի մէջ. այդ պատերազմին ալ անհետ կորսուեցաւ Ջալալէտտին:

ՄՈՆԿՈԼԱԿԱՆ ԱՐՇԱԻԱՆՔՆԵՐԸ

Ջալալէտտինի անկումէն եւք Ատրպատական ենթարկուեցաւ մոնկոլական իշխանութեան: Ատրպատականէն մոնկոլական զօրքերը Գարմաղանի հրամանատարութեամբ մտան Աղուանք եւ 1232ին պաշարեցին, գրաւեցին ու կործանեցին պարսպապատ Գանձակը, որ շրջանին ամէնէն չէն ու հարուստ քաղաքն էր, եւ անոր գրեթէ բոլոր բնակիչները ալ սուրի քաշեցին: Միայն փոքր զօրագունդ մը գիշերով յաջողեցաւ պատռել պաշարման շրջանն եւ փախուստ տուաւ:

Գանձակի գրաւումէն եւք մոնկոլները հեռացան Աղուանքէն, եւ քանի մը տարի Հայաստան ու Վրաստան զերծ մնացին ասպատակութիւններէ:

Մոնկոլներու եւ անոնց միացած թըրքական ու այլ ցեղերու Հայաստանի ու Վրաստանի վրայ մեծ արշաւանքը, Ջարմաղանի հրամանատարութեամբ, սկսաւ 1235–1236ին: Հայ իշխաններն ու Վրաստան չյաջողեցան կազմակերպուած դիմադրութիւն ցոյց տալ: Անպաշտպան ու սարսափած ժողովուրդը ամէնուրեք մնացած էր իր բախտին:

Վահրամ Գագէցի իշխան, որուն կը պատկանէին Շամքորը եւ Ուռիի գաւառային շրջանի բերդերուն մեծ մասը, լքեց զանոնք իրենց բախտին: Հակառակ այս իրողութեան չամքորցիք դիմադրեցին, բայց պարտուեցան եւ սուրի քաշուեցան, իսկ քաղաքը հրդեհուեցաւ եւ աւերուեցաւ:

Ջաքարէի որդի Շահնշահ Լոռի բերդաքաղաքը յանձնեց իր աներորդինեբուն, իսկ ինք իր զաւակներուն հետ լեռներուն վրայ եւ ձորերուն ու քարայրներու մէջ ապաստան գտաւ: Մոնկոլական զօրքերը քանդեցին Լոռիի պարիսպները եւ մոնելով քաղաք՝ անխնայ կոտորեցին ամբողջ բնակչութիւնը: Լոռի կողոպտուեցաւ եւ Շահնշահի հարուստ գանձերը անցան մոնկոլներուն: Մոնկոլները այնուհետեւ գրաւեցին Թիֆլիսը:

Իվանէ ասթաբէկի որդին՝ Աւագ ամիրսպասալար իր շրջանի ժողովուրդին հետ կայէն բերդին մէջ ապաստան գտած էր՝ մոնկոլները պաշարեցին բերդը: ի վերջոյ Աւագ կամովին անձնատուր եղաւ եւ հպատակութիւն յայտնեց Զարմաղանի: Աւագի օրինակին հետեւեցաւ նաեւ՝ Պռոշ, մանաւանդ որ Աւագ անոր «պատրոն»ը կը նկատուէր:

Զարմաղան այնուհետեւ գրաւեց Անին եւ անոր բնակչութիւնը սուրի քաշեց: Կարսի բնակիչները կամովին անձնատուր եղան, բայց կողոպտուեցան, կոտորուեցան, եւ մասամբ ալ գերեվարուեցան:

Խաչէն եւ Սիւնիք 1236ին նուաճուեցան առանց պատերազմի: Խաչէնի անպաշտպան շրջանները ասպատակուեցան ու աւերուեցան, իսկ Թարթառ գետի ափերուն գտնուող Հաւքախաղաց անմատչելի բերդին մէջ ապաստանած ժողովուրդը անխնայ սուրի քաշուեցաւ: Նեքդին Խաչենի իշխան Հասան Ջալալ յոժարակամ անձնատուր եղաւ:

Մոնկոլներու Սիւնիք ներխուժման օրերուն Էլիկում Օրբէլեան իշխան Վայոց Ձորի Հրաշկաբերդ ամրոցին մէջ ապաստան գտաւ: Մոնկոլական զօրքեր նուաճեցին նաեւ Վայոց Ձորը եւ Եղեղիսը եւ մինչեւ Երերոյն գիւղը՝ Գառնիի դիմաց: Եւ երբ Էլիկում հաշտութիւն խնդրեց, մոնկոլները այդ շրջանները անոր յանձնեցին:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ազդակ»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԱՒՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ 2005Ի ՖՐԱՆՍԱՆ

2012ի Ողիմպիականներուն վայրի ընտրութեան մրցակցութեան մէջ Փարիզի պարտութիւնը Ֆրանսայէն դուրս ալ լայն արձագանգ գտած է մամուլին մէջ: Մատրիտի թերթերէն մէկը այդ պարտութիւնը չի սահմանափակեր Փարիզով, այլ անոր պատասխանատու կը նկատէ 2005ի Ֆրանսան:

Դարերէ ի վեր Փարիզ մեծ սէրը ու քիչ մըն ալ ատելութիւն կը վայելէ. ամբողջ աշխարհի մեծերը սերտ կապ ունեցած են այս քաղաքին հետ: 1933 Ցունուարին Օթթօ տը Հապսպուրգ որ 20 տարեկան է, Պէրլինի մէջ հիւրն է նախագահ Հինտընպուրգի: Երիտասարդ արհիւռքը անխնայ սուրի քաշուեցաւ: Ներքին Խաչենի իշխան Հասան Ջալալ յոժարակամ անձնատուր եղաւ:

Մոնկոլներու Սիւնիք ներխուժման օրերուն Էլիկում Օրբէլեան իշխան Վայոց Ձորի Հրաշկաբերդ ամրոցին մէջ ապաստան գտաւ: Մոնկոլական զօրքեր նուաճեցին նաեւ Վայոց Ձորը եւ Եղեղիսը եւ մինչեւ Երերոյն գիւղը՝ Գառնիի դիմաց: Եւ երբ Էլիկում հաշտութիւն խնդրեց, մոնկոլները այդ շրջանները անոր յանձնեցին:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ազդակ»

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՑՍ ԷՄԱՐՄԻՆ ԻՄ

Բանաստեղծութիւններ

ՍԱՐԳԻՍ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

ՊԷՅՐՈՒԹ 2004

վուրդը անխնայ սուրի քաշուեցաւ: Ներքին Խաչենի իշխան Հասան Ջալալ յոժարակամ անձնատուր եղաւ:

Մոնկոլներու Սիւնիք ներխուժման օրերուն Էլիկում Օրբէլեան իշխան Վայոց Ձորի Հրաշկաբերդ ամրոցին մէջ ապաստան գտաւ: Մոնկոլական զօրքեր նուաճեցին նաեւ Վայոց Ձորը եւ Եղեղիսը եւ մինչեւ Երերոյն գիւղը՝ Գառնիի դիմաց: Եւ երբ Էլիկում հաշտութիւն խնդրեց, մոնկոլները այդ շրջանները անոր յանձնեցին:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ազդակ»

դուքը իրենց հանդիպումին առաջին պահէն իսկ թատակցութեան դիւրին նիւթ մը առաջարկելու միտքով հարց կու տայ Թէ նախագահին նախասիրածը ո՛ր քաղաքն է. "Փարիզ"ը կը պատասխանէ ան անվարան: Օթթօ կը զարմանայ: Ֆրանսա Գերմանիոյ երդուեալ թշնամին է ու դժուար է հաւատալ որ գերմանացի մարէշալին նկարագրին յարիր քաղաք ըլլայ Փարիզը: "Ինչո՞ւ" հարց կու տայ երիտասարդը համարձակելով. "Որովհետեւ աշխարհի միակ քաղաքն է ան, կ'ըսէ Հինտընպուրգ, ուր եօթը փողոց կարելի է հակակշիռի տակ պահել գնդացիրի միակ դիտակէտէ մը":

Այսօր հարցը այլեւս Ողիմպիականներու ձախողութիւնը չէ, այլ այն Թէ ի՛նչ ընթացքի մէջ է երկիրը, Ֆրանսան: Ցուլիս 6ի ձախողութիւնը Շիրաքի կառավարութեան տապնդը աւելի ծանրացուցած է: Նաեւ ե. Հանրապետութեան: Ֆրանսացիները իրենց յաջողութեան մասին կասկած անգամ չունէին: Ու Ֆրանսայի դերակայութեան բարդոյթը, կառավարութեան արտայայտած ինքնավստահութիւնը այնպիսի մակարդակի էին որ լաւ կ'ըլլար եթէ Ֆրանսային հարց տար Թէ ինչո՛ւ համար 20 տարուան մէջ երրորդ անգամ ըլլալով կը պարտուի մրցակցութեան մէջ:

Շիրաք հարուստ երկիրներու Սկովտիոյ վեհաժողովին պիտց, ամբողջովին խզուած իր երկրին իրականութենէն: Իրեն կը մնար միայն անգլիական խոհանոցին մասին կատակելու կարելիութիւնը: Նոյն բանը չէր կրնար ընել անգլիական անտեսութեան, զինուորական ուժին, ողիմպիականներու կազմակերպիչ քաղաք Լոտընի համբաւին առընչութեամբ:

Նախագահը իրեն ամէնէն հաւատարիմը կառավարութեան գլուխը անցուց, քուէատուփերուն վերջին "դաւաճանութենէն" ետք: Միակն էր ան որ պարտութիւն չէր կրած, ոչ մէկ ընտրութեան ներկայացած ըլլալով: Մնացածը՝ Թէ՛ ձախակողմեանները, Թէ՛ աջակողմեանները, Ֆրանսական քաղաքական դասը պետականութեան ոգին կրողներ են, չատ քիչ բացառութեամբ: Եւ երբ մէկը յեղաշրջումի տրամադրութիւն կը նշմարէ հոսիզոնին վրայ բարձրացող աստղին՝ Ն. Սարքոզիի մօտ, դէտերը անմիջապէս կ'ըսեն Թէ եթէ կ'ուզէ յաջողիլ, իր հետը կը պահանջէ նախորդ մեծերուն կողմէ ճզուած ճամբաներէն դուրս չդալ: Իրականութեան մէջ հարցը Փարիզի հետ ոչ մէկ կապ ունի, այլ Ֆրանսային:

ՔԱՂՀԱՆ

ԷԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

Սահակ Մեսրոպ եկաւ զիս տեսնելու:

– Ա՛լ հոգ մի՛ ըներ, հոս հանդիստ կըրնաս մնալ, ըսաւ, ամէն բան կարգադրած ենք, երբ որ ուզես կրնաս աշխատանոցին մէջ գործի սկսիլ իբր զինուոր:

– Բայց ի՞նչ գործ կրնամ ընել:

– Քեզ տօֆուամիանէն պիտի դնենք հոն ծրարը կը փաթթես կամ չարխ կը դարձնես, վերջապէս քու կարողութեանդ սահմանին մէջ գործ մը: Իսկ գալով բըլնակարանիդ այն ալ որոշուած է. մեզի հետ պիտի բնակիս կիներու իմալաթհանէն (աշխատանոցը): Ապահովութեան համար առ այժմ հոս սպասէ՛ մինչեւ որ մթնէ. Հայկ Կօչկարեանը պիտի գայ քեզի առնելու եւ հետը պիտի բերէ ձեռք մը պինուորի հագուստ եւ fապպաֆ մը: Անոնք հագնելէ ետքը ա՛լ ազատ համարձակ կրնաս պտտիլ, մազիդ զգեղող չըլլար:

Արդարեւ իր ըսածին համեմատ ուշ առեն Հայկ Կօչկարեանը եկաւ հագուստներով: Իսկոյն հագայ ու գացինք կիներու աշխատանոցը, որուն վերնայարկի ընդարձակ սրահը տրամադրուած էր իմ բարեկամներուս:

Բաւական բազմութիւն կար այդ սենեակին մէջ: Նախ՝ Ցարութիւն Դանիէլեանը, Պանտրմացի, իր կնոջ եւ երկու փոքրիկ տղոցմով: Ցարութիւնը առաջին անգամն էր որ կը տեսնէի, թայց չատ լաւ կը ճանչնայի իր եղբայրը Ստեփան Դանիէլեան՝ որուն հետ 15–20 տարուան մտերմութիւն մը ունէինք: Բնական է որ այս հանդիպումը չատ ուրախացուց զիս եւ իսկոյն մտերմութիւնը հաստատուեցաւ երկուքնուս մէջտեղ: Ցետոյ կար Հայկ Կօչկարեանը իր կնոջ ու նորածին աղջկան հետ, Սահակ Մեսրոպը, Կէօտէնցի Հայկ Փանոսեանը (երիտասարդ ատաղձագործ մը) եւ իր հօրեղբօր աղջիկը Զապէլ, յետոյ Մարաշցի երիտասարդ մը, տեղւոյն երեւելիներէն որ Պոլսոյ երկրաչափական վարժարանը յաճախած էր, յետոյ ուրիշ Պանտրմացի օրիորդ մը Եղիսաբէթ անուն, յետոյ Պուլտուրցի կին մը եւ աղջիկ մը: Այս ամէնուն վրայ աւելցայ նաեւ ես: Բարեբախտաբար եղանակը ամառ էր եւ մենք մէկ քանինեը վերը տանիքին վրայ կը պառկէինք, ըստ տեղական սովորութեան:

Բոլոր այդ բազմութիւնը աշխատանոցը կ'աշխատէր եւ զինուորական թահիճ կը ստանար: Նոյնիսկ Դանիէլեանի տասը տարեկան աղջիկը իր զինուորի բաժինը ունէր:

Շատ զուարթ ճաշ մը ըրինք տանիքին վրայ, լուսնի լուսով: Կերակուրնիս էր օրուան քարավանան, միսով եւ զանազան բանջարեղէններով:

Պէտք է գիտնալ որ մեր քարավանան սովորական զինուորներու քարավանայէն անհամեմատ աւելի կերպով լաւ էր, որովհետեւ զայն պատրաստողները աշխատանոցին մէջ աշխատող հայ կիներ էին:

Գիշերը երկար խօսեցանք տանիքին վրայ ուր հաճելի զովութիւն մը կար: Որչափ բաներ ունէինք իրարու պատմելիք:

Ամիսներէ ի վեր, էլ Պուսերայի մէջ, անապատական կեանք մը անցուցած էի, արտաքին աշխարհէն բոլորովին անջատուած ու հիմա, յանկարծ, ինքզինքս կը գտնէի Պոլսեցի բարեկամներու մէջ, պատուական հայ ընտանիքի մը քով: Ինծի այնպէս կը թուէր Թէ՝ դժոխքէն դրախտ փոխադրուած էի:

Հետեւեալ օրը, երկուշաբթի, մինչեւ երիկուն անցուցի կիներուն աշխատանոցը, ինչպէս նաեւ յաջորդ օրը:

Չորեքշաբթի օրը գացինք, Սահակ Մեսրոպի հետ, այրերու աշխատանոցը որ տասը վայրկեան հեռուն քաղաքին ծայրը կը գտնուէր եւ որ ընդարձակ զօրանոց մըն էր:

Նախ գացինք Սահակ Մեսրոպի գրասենեակը սպասելով որ աշխատանոցին տը նօրէնն հարիւրապետ Իհսան էֆէնտին գայ եւ իմ վէսիքաս, որ նախապէս պատրաստուած էր, ստորագրէ:

Այս գինուորականը չէրքէզ մը էր, տըպէտ, հաւատացեալ, բայց չա՛տ բարեսիրտ անձ մը, մանաւանդ հանդիպ Հայերուն: Ինք նախկին երկաթագործ մըն է եղեր եւ իբրեւ արհեստի տեղեակ անձ մը գինքը աշխատանոցին տնօրէն կարգեր են:

Կէս ժամ հոն սպասելէ ետքը Իհսան էֆէնտի եկաւ: Ցետոյն տարեկանի մօտ, մօրուօք, արտաքինապէս քիչ մը խոժոռ դէմքով մարդ մըն էր:

– Ահաւասիկ հօրեղբայրս որու մասին նախապէս խօսած էի ձեզի. ըսաւ Սահակ Մեսրոպ գիս ներկայացնելով:

Հարիւրապետը ակնարկովը չափչփեց զիս.

– Հա՛, դո՞ւն ես, ըսաւ, չատ աղէկ, հիմա գինքը ո՞ւր պիտի դնենք:

– Տօքտմհանէն ամէնէն յարմար է, արդէն մարդու պէտք ունին:

– Աղէկ, վէսիքան պատրաստէ՛ եւ թող գործի սկսի:

– Ահաւասիկ վէսիքան:

Իհսան էֆէնտի ստորագրեց ու քանի մը պատուէրներ տալով հեռացաւ:

Սահակ Մեսրոպ կանչեց տուաւ տօքտմհանէի իշճի պաշին որ Աչնթապցի տարագիր մըն էր եւ գիս ներկայացնելով ըսաւ.

– Հօրեղբայրս է, ձեր գովը պիտի աշխատի: Թեթեւ գործեր տուէք իրեն:

– Շատ աղէկ, պատասխանեց մարդը եւ միասին գացինք գործատունը որ քանի մը քայլ անդին էր:

Քանի չափ Հայեր, ամէնքն ալ գրեթէ Աչնթապցի, իրենց Լուլհակի գործատեղիներուն առջեւ նստած կ'աշխատէին:

– Դուն այսօր միայն դիտելով ժամանակ անցո՛ւր, ըսաւ իշճի պաշին, վաղը կը սկսիս աշխատիլ:

Ցերեկը վերադարձայ կիներու աշխատանոցը, ճաշելու համար, եւ յետոյ նորէն եկայ գործիս, առանց քանի մը ընելու:

Տէր Զօր հասնելէս ի վեր, զգուշութեան համար, աշխատանոցէն դուրս եած չէի, որովհետեւ վէսիքա չունէի տակաւին, բայց հիմա ո՛ր վէսիքաս գրպանս էր վախնալու բան մը չունէի եւ իսկիսկոնը, փայտօսէն ետքը, մինչեւ չուկայ պտոյտ մը ըրի:

Շուկային մէջ դէմս ելաւ Սէր քամիսէր Մուսթաֆան, այն որ մեզի չորս ամիս առաջ էլ Պուսերա աքսորած էր եւ որ Տէր Զօրի ահաւոր ջարդերուն կազմակերպիչներէն մին է:

(Շար. 98)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց զարմուհիներուն Էլիզ Մարգարեանի եւ Ժագլին Նատալի (Յննեայ Գէորգեան) մահուան առթիւ Սիրվարդ Պալեան եւ Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան 300 Եւրօ կը նուիրեն "Ցառաջ"ին, իրենց յիշատակին :

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Ա Զ Դ

Ամրան շրջանին պատարագ տեղի պիտի չունենայ հետեւեալ կիրակիները.-

ՕԳՈՍՏՈՍ 7, 21 եւ 28ին :

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14, Ա.ՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ Տօնին առթիւ պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ աւանդական խաղողօրհնէքը :

Պատարագները կանոնաւոր կերպով կը վերսկսին կիրակի, Սեպտեմբեր 4ին :

RENTREE SCOLAIRE

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

- Ա Մ Տ Ո Ւ Ա Ծ Ա Ծ Ի Ն -

ՎԱՐԱԳԱՅՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՁՈՒՎԻՒ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի :

Պատարագ՝ *ժամը 10·30ին ,,*
Խաղողօրհնէք՝ *ժամը 12ին :*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15: Յիշատակ Մեռելոց :

Պատարագ՝ *ժամը 10·30ին ,*
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց՝ ժամը 12ին :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Տօն է Աստուածածնի :

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔՈՐԵԱՆ

Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի **խաղողօրհնէքի** *աւանդական արարողութիւնը :*

Այն հաւատացեալները որոնք արհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել, կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ դիւանատունը :

TELEVISION
FRANCE 2

La prochaine émission de «Foi et Tradition des Chrétiens Orientaux» concernant l'Arménie sera diffusée par France 2, **dimanche prochain 24 juillet de 9h30 à 10h.** Elle a pour titre :
«UN CENTRE
DU PATRIMOINE ARMENIEN
A VALENCE».

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8էն 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեթն :

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 Եւրօ :

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"Ի

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»** de la C.B.A.F. organise UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ամուսնակոչութեան
Արճուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մնացող

ԾՆՆԴԵԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵՑԷՔ «ՑԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ
ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ
Տեղւոյն վրայ ճոխ խաթպոկ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՑԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՓԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԹԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱՆԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
եւ
«ՑԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հատորներէն)
19€
Դիմել՝ «ՑԱՌԱՋ»ի
Թղթատարի ծախքը 6 € հատոր ղրկուի:

(Շար· Ա· էջէն)

դայլ Թուրքերը ծանր վնաս կը կրեն : Ըստ են նաեւ թէ Թուրքիոյ բուն նպատակը անդրադարձնան պործողութիւններով նեղ կացութեան մատնել է ԱՄՆ-ը, Հարաւային Քիւրթիստանի մէջ Քիւրտերու ձեռքերումները ոչինչի վերածել ու խոթացնել իրաքի մէջ ստեղծուած քաոսն ու անկայուն կացութիւնը :

ՌՈՒՍԵՐԸ 320 միլիառ տոլար կը հաշուեն այն կաշառքները որոնք վճարուած են ռուս պաշտօնատարներուն 2005ին, ասկինքն 10 անգամ աւելի քան 2001ին, ըստ Ինտէմ հիմնարկի մէկ քննութեան :

Պ· ՔՈՒՇՆԷՐ, Առողջապահութեան նախկին նախարարը խիստ յօդուած մը տարածած է Մոնտի (Ցուլիս 21) մէջ ուր կոչ կ'ընէ որ վերջ տրուի ստախօսութեան, որովհետեւ, կը դրէ, իրականին մէջ, Ֆրանսա մեծագոյն տագնապի մը դէմ յանդիման է : Ըստ իրեն պէտք է մերժել կուսակցական մենաշնորհները եւ հրաշք դարմանները : Ֆրանսական ընկերային սիսթեմն ալ այլեւս օրինակ մը չէ ոչ ոքի համար :

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION!
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par l'**Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 23-24
SAMEDI-DIMANCHE
23-24 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884 – 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.251 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.251

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼՈՆՏՈՆ

ՁՈՐՍ ՆՈՐ ՈՃՐԱՓՈՐՁԵՐ

ՈՉ ՄԷԿ ՁՈՀ, ԲՈԼՈՐ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐ

Նախորդ չորս ոճրափորձերէն (Յուլիս 7, 56 մեռեալ, 700 վիրաւոր) ճիշդ ու ճիշդ երկու շաբաթ ետքն է, Յուլիս 21-ին, Հինգշաբթի որ չորս նոր ոճրափորձեր գործուեցան Լոնտոնի մէկ, նոյն ձեւով, բայց այս անգամ միայն մէկ թեթեւ վիրաւոր կար. ռումբերը չեն պայթած, այլ միայն ճայթիւնները եղած են: Սեներիօն նոյնն էր, այսինքն երեք ոճրափորձ մեթրոյին մէկ, չորրորդ մըն ալ պըսի մը մէկ: Չորս գործողութիւններն ալ հարուածած են Լոնտոնի կեդրոնը՝ Օվըլ, Շեֆըրտ'ս Պըշ եւ Ուարըն Սթրիթ կայանները եւ պըսն ալ՝ Հաքնէ Ռոտ, այսինքն քաղաքին հարաւը, արեւմուտքը, հիւսիսը եւ արեւելքը: Արարքներէն անմիջապէս ետք, Թոնի Պլէր մամուլի ասուլիս մը տուած է չեչտելով թէ պէտք չէ նուազեցնել այս մէկ ոճրագէպերու ապրողութիւնը: Ինք կը մերժէ որեւէ պատասխանատուութիւն այդ ոճրափորձերու սաստկացման մէջ եւ հրաւէր կարդացած է Լոնտոնցիներուն որ հանդարտ մնան: Որեւէ կապ չուզեր տեսնել այս ահաբեկչութեան եւ Իրաքի մէջ բրիտանական ներկայութեան միջեւ: Վճռականօրէն յայտարարած է.– "Ինչ որ ահաբեկիչները կ'ուզեն, այն է որ յետքայլ ընենք, լսել՝ «մեր յանցանքն է»: Ահաբեկչական արարքներու պատասխանատուները ահաբեկիչներն են": Հետաքրքրական է սակայն մատնանշել, որ ճիշդ նախորդ օրը, Չորեքշաբթի, Յուլիս 20ին, Լոնտոնի քաղաքապետը՝ Քէն Լիվինկսթոն տարբեր կարծիք կ'ըսէր: Իրեն համար արեւմտեան միջամտութիւնը Մերձաւոր–Արեւելք կրնայ բացատրութիւնը ըլլալ Յուլիս 7ի ոճրափորձերուն: Ինք չեչտած է.– "Ոչ մէկ համակրութիւն ունիմ անձնասպանական ոճրափորձերու նկատմամբ, բայց հաւանաբար պատահած չէին ըլլար, եթէ Արեւմուտքը ձգած ըլլար որ արաբական երկիրները ազատօրէն տան իրենց որոշումները Ա. Ա.Միացեալ Նահանգներէն ետք: Կը խորհիմ որ 80 տարուան արեւմտեան միջամտութիւն ունենանք, առաւելաբար արաբական երկիրներու մէջ, քարիւղի կարիքի պատճառաւ: Զօրավիդ եղանք ոչ յանձնարարելի կառավարութիւններու եւ տապալեցինք ուրիշներ, զորս համակրելի չէինք նկատեր: Եթէ Ա. Ա.Միացեալ Նահանգներ ուժգին ուրախացած ըլլայինք ինչ որ խոստացած էինք Սրարներուն, այսինքն ձգած ըլլայինք որ իրենց իսկ կառավարութիւնները ունենան ու հեռու մնացած ըլլայինք իրենց գործերէն, պարզապէս քարիւղ գնելով, կը խորհիմ որ այս բաները չէին պատահեր": Այս խօսքերը, պարզ է, լաւ ընդունելութիւն չեն գտած Թ. Պլէրի չրջանակին մէջ:

Յուլիս 21ի ոճրափորձերը հարցականներու դուռ բացած են: Հեղինակները կրնան որեւէ կապ չունենալ Յուլիս 7ի ահաբեկիչներուն հետ եւ պարզապէս մարդիկ ըլլան որոնք նմանօրինակ արարք մը գործած են, առանց ահաբեկչական մըտայնութեան: Կամ, նոյն հեղինակները են, այսինքն ահաբեկիչները, որոնք ուզեցին ցոյց տալ թէ որեւէ հակազդութիւն կամ ոստիկանութիւն արգելք չեն կրնար ըլլալ նման արարքներու: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ յստակ է այն է որ նպատակը մղձաւանջային, մթնոլորտի մը ստեղծումն է, քանի Բրիտանացիները, որքան ալ պաղարիւն ըլլան, դժուար թէ կարենան այդ պաղարիւնը պահել յաւիտեան, երբ նման արարքներ կրկնուին: Հոգեբանական պատերազմը չատ աւելի ծանր է եւ անոր ճարը գտնելն ալ ոչ ոքի գործն է, ոչ իսկ մանաւանդ՝ Թոնի Պլէրի: Այս առընչութեամբ արդէն, օրէ օր կ'աւելնայ թիւը անոնց, որոնք դէմ էին անգլիական բանակին ներկայութեան Իրաքի մէջ: Ծանօթ է որ Թ. Պլէր ակիզբէն, հետ հնազանդ զինակիցը եղաւ Պուշի:

*
**

Յուլիս 21ի արարքներուն համար, Սքոթլանտ Եարտի պետը կը գտնէ.–"Կապմածները աւելի փոքր էին եւ պէտք եղածին պէս չպայթեցան", բայց Թոնի Պլէրի համար նպատակը սպաննել էր: Ոստիկանութիւնը կոչ կ'ընէ նաեւ ականատեսներուն, որպէսզի բերեն իրենց վկայութիւնները, լուսանկարներ եւ ամէն ինչ որ կրնայ լուսաբանութիւն բերել: Զանազան վկայութիւնները բերուած են, բայց ատոնց ոչինչ կայ: Ականատես մը մէկը նկատած է գամերով լեցուն ռումբով մը, ուրիշ մը կ'ըսէ թէ ռումբ մը դեռեղողը փախած է ծրար մը ձգելէ ետք, եւլն.:

*
**

Ի. Սէ. Էմ.ի մէկ հարցախոյզին համաձայն, զոր հրատարակած է կուարտիըն, Բրիտանացիներու երկու երրորդը համոզուած է որ կառավարութեան տարած քաղաքականութիւնը Մերձաւոր–Արեւելք, գոնէ մասամբ, պատասխանատու է ոճրափորձերուն: Լապուրի (Աշխատաւորական կուսակցութիւն) մեծ մասը այլեւս աւելի ու աւելի ընդդիմադիր է անգլիական միջամտութեան: Երեսփոխաններէն մէկը՝ Ճոն Մըք Տոնէլ յայտարարած է.– "Ցորչափ Բրիտանացիները զրաւող մնան, դիւրին է երիտասարդներ գտնել ռումբեր դեռեղելու համար": Կառավարութիւնը նեղ կացութեան մատնուած է, որովհետեւ բրիտանական զօրքերու քաշելու հարցը ծաւալ առած է, քանի մեծ վարկ վայելող հիմնարկներ ինչպէս Միջազգային Հարցերու Արքայական Հիմնարկը, հրապարակած են նման վերլուծումներ, ուր կը հաստատեն որ "Մեծն Բրիտանիա մասնատրաբար թիրախ է, քանի ամէնէն մերձաւոր դինակիցն է ԱՄՆ-ու": Շեչտած են որ այդ քաղաքականութիւնը զարկ տուած է ալ-Քաիտայի ցանցին որ մարդ ալ գտնէ, զրամ ալ գտնէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը Շարոն հարցազրոյցի մը մէջ Ֆիկարոյի (Յուլիս 22) ապահովութիւն կու տայ որ Գազա պարպուած պիտի ըլլայ Օգոստոս 15ին: Այդ պարպումը կրնայ ծառայել խաղաղութեան միջազգային ծրագրի գործադրութեան սկսելուն, "պայմանաւ որ Պաղեստինցիները դադրին ահաբեկչութեամբ պատասխանել": Շարոն Փարիզ կը հասնի Յուլիս 26ին եւ այդ առթիւ է որ հարցազրոյցը տրուած է:

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՅԵՂԱՊԱՀ ԴԵՐԵՆԻԿ ՎՐԴ. ԴԱԻԹԵԱՆ ԱՐԿԱԾԱՀԱՐ

Մայր Աթոռէն հաղորդագրութիւն մը կը տեղեկացնէ թէ Յուլիս 21ին լինքնաչարժի արկածով մը մահացած է Գեղարքունիքի Թեմին առաջնորդական տեղապահը Դերենիկ Վրդ. Դաւթեան, իր թեմը վերադառնալու ճամբուն վրայ: Ծնած էր 1966ին Կապան: 1995ին աւարտած էր Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը, նոյն տարին ձեռնադրուած կուսակրօն քահանայ: 2001 Փետրուարին "Թագաւորօրհնէքի կանոնը հայ եկեղեցւոյ" նիւթով վարդապետական աւարտաճառ պաշտպանած, ապա ստացած էր վարդապետութեան աստիճան: Օգոստոսին ալ նշանակուած էր Գեղարքունիքի Թեմին առաջնորդական տեղապահ:

Յուլիս 23, ժամը 19ին Ս. Գայեանէ վանքին մէջ կը կատարուի եկեղեցւոյ կարգը, յաջորդ առաւօտուն ալ, պատարագի ընթացքին տեղի կ'ունենան վարդապետին վերջին օծման եւ յուղարկաւորութեան արարողութիւնները. մարմինը կ'ամփոփուի միաբանական գերեզմանատունը:

«ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱԿԱՐԿԵԼԻ ՉԷ» Կ'ԸՍԷ ԱՐՏԱՓԻՆ ԳՈՐԾՈՑ ՆԱԽԱՐԱՐԸ

ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարար Արման Մելիքեան Յուլիս 21ի մամուլի ասուլիսին ակնարկելով կարգաւորման բանակցութիւններու ընթացքին որոշ մասին լաւատես յայտարարութիւններ եղան, ըսած է թէ կողմերուն դիրքերը տակաւին չատ հեռու են իրարմէ ու չօչափելի արդիւնք չկայ:

"Լեռնային Ղարաբաղի անկախութիւնը ակարկուտեան առարկայ չէ. այդ մասին պիտեն Ե՛ւ Բաքուում, Ե՛ւ Երեւանում, Ե՛ւ համամասխազահները" ըսած է Ա. Մելիքեան: Ապա ծանրացած է բանակցութեան իրենց եւս մասնակցութեան անհրաժեշտութեան վրայ, յայտնելով հանդերձ թէ Սահմանակերտը "բաւարար չափով տեղեկացուած է բանակցութիւններին":

Յայտնապէս դժգոհ թէ՛ Երեւանէն, թէ՛ Բաքուէն եւ թէ Մինսկի խումբին նախագահներէն, Սահմանակերտը չի փափաքիր օտար ուժեր տեսնել չրջանին մէջ որպէս խաղաղապահ: "Խաղաղապահ ուժերի կարիք այսօր չունենք" ըսած է նախարարը: Ինչ կը վերաբերի Կիպրոսէն Ղարաբաղ ուղղակի թռիչք հաստատելու լուրերուն, ան յայտնած է թէ ո՛չ կիպրական, ո՛չ յունական իշխանութիւններէն այդ նիւթով դիմում ստացած են:

Ա. Մելիքեան անդրադարձ համարած է համատարածութեան կարգաւորումէն առաջ Ղարաբաղի մէջ բազմամիլիոնոց ներդրումի ծրագիրը կիրարկելու Բաքուի յայտարարութիւնը: Ցիշեցուցած է թէ 80ական թուականներու վերջերուն ալ Մոսկուան Ղարաբաղի ընկերա-տնտեսական զարգացումին համար յատկացումներ կ'ընէր եւ անոնք կը գործածուէին բացառապէս ազրբեջանական գիւղերուն համար, յատկապէս Խոջալուի:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱԲՆՆԷ ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ՓՈՓՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ՍՏԱՑՈՒԱԾՔԻ ԿԷՏԵՐԸ

Եւրոպայի Մարդկային իրաւունքներու ատեանը ընդունելի յայտարարած է Պուլղարիա Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցի վաքըֆին կողմէ եղած դիմումը որով խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ Լօզանի դաշնագրին կարգ մը յօդուածները. անոնք կը վերաբերին փոքրամասնութիւններու կարուածի տիրացումի հարցին ու դիմումին մէջ ըսուածը այն է որ փոքրամասնութեան վաքըֆներուն այդ իրաւունքը Լօզանի դաշնագրով կաչկանդուած է:

Ս. Փրկիչի 1832ին հիմնուած վաքըֆը կաչկանդումը ներհակ գտնելով Եւրոպայի մարդկային իրաւունքներու համաձայնագրին, վերաքննութիւն պահանջած է:

Թուրք մամուլը լուրը տուած էր (Յուլիս 22) աւելցնելով որ Ս. Փրկիչին 1992ին նուիրուած երկու չէնք պետական գանձին փոխանցուած էին, այն պատճառաբանութեամբ որ գոյութիւն չունէին 1936ի յայտարարագրին մէջ...

Եւրոպական նոյն ատեանը անցեալ տարի ալ ընդունելի գտած էր Ֆէնէրի յունական լիսէին վաքըֆին նոյնիսկ դիմումը:

Կ'արժէ նշել կէտ մը եւս. թուրք մամուլը չէր մոռցած յայտնելու թէ վաքըֆին դիմումը կը զուգադիպէր պահու մը երբ Եւրոպական Միութիւնը անբաւարար գտած էր փոքրամասնութիւններու վաքըֆներու հարցերուն Անգարայի մերձեցումը եւ թէ վարչապետ Թ. Էրտողան վերջերս անձամբ բացումը կատարած էր Ս. Փրկիչի Թանգարանին..

ՎՐԱՍՏԱՆ

Ձ. ՊՈՒՇԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ՀԵՂԻՆԱԿԸ ՀԱՂԻ ԷՐ

Թիֆլիս այցին ընթացքին Մայիս 10ին Ձ. Պուշի դէմ անյաջող մահափորձի մը լուրը տրուած էր: Զեմառառամբ մը նետած էր Ա.Մ.Ն-ու նախագահին ուղղութեամբ, բայց չէր պայթած: Վրացական լրատուիւռները կը հաղորդէին թէ Պուշ 21ին Թիֆլիսէն ոչ հեռու դիւղի մը մէջ դինեալ ընդհարումի մը եզք ձերբակալուած է Վլադիմիր Յարութիւնով անուն երիտասարդ մը որպէս մահափորձին հեղինակ: Ընդհարումին ընթացքին սպաննուած է հակահաբեկչական կեդրոնի մնօրէնը, ոստիկան մըն ալ վիրաւորուած: Ահաբեկչութեամբ ամբաստանուած երիտասարդը եւս վիրաւորուած է, հիւանդանոց փոխադրուած եւ խոստովանած արարքը: Մինչ այդ, վրացական լրատուիւռները իրենց տեղեկատուութեան մէջ Յարութիւնովը վերածած են Յարութիւնեանի...

Երիտասարդին քնակարանին խուզարկութենէն պայթուցիկի նախանիւթեր գտնուած են, միջոց մըն ալ ձերբակալուած է մայրը: Թիֆլիսի ՍՄՆ-ու դեսպանատունը չնորհակալութիւն յայտնած է նախագահ Պուշի մահափորձին հեղինակին ձերբակալման համար:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԷՋԵՐԷՆ

Գ.

«Պերիփլիս» պարբերականը Մայիս-Յունիսի թիւը «Էր երբեմն Հայեր կային» խորագիրով յատկացուցած է հայկական նիւթին: "Ակօս" անկէ արտատպած է Էօ. Լաչինէրի «Մեր առջևի անցեալը» յօդուածէն լայն հատուած մը: Նշենք որ այդ թիւին երկու տասնեակ մասնակիցներուն մէջ կան Հայեր ալ. Է. Մահչուպեան, Ժ. Լիսպարիսեան, Մելիսա Պիլալ:

Լաչինէր եւս նիւթ կ'ընէ տարագրութեան հարցը: Թուրքիա մինչեւ 70ական թուականները պատրաստ չէր այդ նիւթը ձեռք առնելու, անոր հետ առերեսումի: Պատճառը այն էր որ Թրքական պետականութիւնը կապուած էր պետականութեան չարունակականութեան ու տարագրութեան ցոյց տրուելիք խղճի, իրաւական, մարդկայնական մօտեցումները դատապարտուած էին անզօր, կամ առաւելագոյն չափով երկրորդական մը նալու: Տարբեր չատ բան յուսալ կարելի էր կրօնական ճակատէն ալ: Ոչ մահմետական տարբին ուղղուած ծայրագոյն վայրագութիւնը քննադատելու հակում ունենալով հանդերձ, քննադատութիւնը չատ հեռու պիտի չտանէր: Ճիշդ է որ դէպքերու ընթացքին Հայերու բաժին հանուած վերաբերումով ընդդիմացողները, անոնց փախուստին, թաքնուելու օգնողներու մեծ մասը հաւատացեալ մարդիկ ու խումբեր էին, սակայն անոնց ալ վախճանական նպատակը պետութեան տեւականացումը, յաւերժացումն էր ու ատոր չէին զոհեր խղճի ու աւանդական արժէքները: Միւս կողմէ, կատարուածը այնքան սահմռկեցնող, ամօթ պատճառող էր որ կիրարկողները, կամ արդարացնողները կը մղէր ոչ թէ հպարտանալու իրենց արարքով, այլ զայն քօղարկելու, զաղտնի պահելու:

Թուրքիոյ ընկերութիւնը ոչ թէ տարագրութեան նման միայն իր խղճին մէջ խոր վէրք բացած պատահարներու, այլ դարաւոր հոլովոյթով իր ինքնութիւնը, եսը, դիտակցութիւնը դրոմած անցեալներէ զգացած պատասխանատուութիւնը, անզօրութեան ու յանցաւորութեան խառնուրդ հոգեկան ւ մտաւոր բարդ վիճակը կարծես ժամանցումի ընթացքին լքած է լռութեամբ ու կ'ուզէ այդպէսով անդրանցել զանոնք:

Սակայն հարցը հոն է որ ատիկա հաւանական ցոյց տուող ներքին ու արտաքին պայմանները, չէջմանները անցած են: 1980ական տարիներէն ի վեր աշխարհի արտադրող ուժերը արմատական փոփոխութիւններու ենթակայ են. այդ փոփոխութիւնները օրակարգի դնելու տեղը զետեղած են – հոգ չէ թէ տարբեր նպատակներով – հաւաքականութիւնները իրենց անցեալին հակելու առաջնորդող, այդ անցեալը հարցադրող, անոր հետ հաշուեյարդարի նստելու հետաքրքրութիւնը:

Անցեալին հետ հաշուեյարդարի անխուսափելի ընոյթին դէմ եթէ որպէս միջոց ձեռք առնուին այդ անցեալին պատասխանատու ազգայնամոլականները, տարագրութեան կազմակերպիչները, բացատրութեան կազմարարները, արդարացումները, առիւծա միայն կը ծառայէ հին հարցերէ ժառանգուած զայրոյթն ու ոխը մեծցնելու:

Պատմութեան հետ հաչուեյարդարէն դրական արդիւնք մը ձեռք ձգելու անհրաժեշտ պայմանը այն է որ վնաս պատճառած կողմը ոչ թէ պաշտպանութեան իր չատճառաբանութեամբ ասպարէզ իջնէ, այլ առնուազն տուժածը մտիկ ընելու պատրաստակամութեամբ: Հաւատակ պարագային, ի՞նչ կարելի է ըսել, ի՞նչ յուսալ բոլոր անոնցմէ որոնք աչխարհի վրայ ութ միլիոնոց թիւով, տարագրութեան մէջ չուրջ մէկ երրորդը կորսնցուցած, նոյնքանով մըն ալ սահմռկեցնող անցքերէ վերապրած ժողովուրդի մը դէմ յանուն 70 միլիոնոց երկրի մը, ժողովուրդի մը խօսողներէ. անոնցմէ որոնք տարագրութեան օրով իրենց ժողովուրդին ապրած տառապանքն ու երկու ու կէս միլիոնը ծայրը ծայրին ապրեցնելու հազիւ կարող հայրենիքի տէր ազգին ցաւերը նոյն կը չիոքին նժարներուն մէջ դնելու աստիճան հոգիով ու մտքով կը խեղճանան:

Այդ մարդիկը չեն իսկ ազդուիր երբ չեչտուի որ տարագրութեան թուրք մահմետական ինքնութեան հոլովոյթին մէջ ունեցած բաժինն ու հայկական ինքնութեան մէջ դրուած խոր ու անծայրածիր տեղը համեմատելի չեն իրարու: Ամէն բանէ առաջ կը մոռածեն որ այդ իրականութիւնը ըմբռնելու համար իրենց նուազագոյն ջանքն իսկ զիջումի համազօր է, վճարելի փոխարժէքի մը որպէս վաստ, պատճառաբանութիւն կրնայ ծառայել:

Չենք գիտեր ու չենք հասկնար որ ի՞նչ տեսակի «փոխարժէք» կրնայ խնդրոյ առարկայ ըլլալ Հայերուն համար, քան՝ իրենց հազարամեայ բնօրրանին, այլեւս իրենց հայրենիք դարձած այս երկրին մէջ անոր ժողովուրդներուն հետ կատարեալ հաչտութեամբ ապրելու կարեւորութեան վերատիրացումը: Սակայն եթէ ասիկա փոխարժէք մըն է, Անատոլուն-Փոքր Ասիան եթէ վերչին 150 տարուան ընթացքին ազգայնականութիւններու քամահրոմի թիւրախ ու անոնց կողմէ ընդհատուած քաղաքական իր հին մչակոյթը ազգայնականութիւններու եւ «միւս»ներուն դերիչխանութեան մոլեգին պատճառած աղէտներէն, մեծ ամօթէն առած դասին համեմատութեամբ կարեւոր նորոգել ու անոր լոյսին տակ չէջանի ժողովուրդներուն կարելի առաւելագոյն միասնութեան, միութեան առաջնորդելիք լուծում մը գտնել, ատոր սիրոյն մենք անվարան պէտք է կարենանք զոհել ամէն բան, զոր այդ ազգայնականները կը չանան պահել-պահպանել:

Պատրաստեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՑԵԱՆ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆԻՆ

Յուլիս 17 կիրակի, պայծառ երկինք մը բացուած է Ժիւրայի, մասնաւորաբար Պէլֆոնթէնի վրայ ուր Կապոյտ Խաչը բացառիկ տօն մը կազմակերպած է իր կայանին յիսնամեակին առթիւ:

Օրերէ ի վեր փարիզեան, Լիոնի կամ Մարսէյլի չրջաններու համարանիշով ու "Հայ" պիտակով կառքերու հոսք մը կայ դէպի Ֆրանսայի արեւելեան լեռնային այս չրջանը: Վայրին բոլոր պանդոկները, նոյնիսկ հեռաւորները լեփ-լեցուն են:

Շարաթ իրիկուն արդէն, մօտ 400 հոգի՝ բաղկացած կայանի տղոց ծնողներէն, նախկիններէ –մշտաւոր, առօրեան–, այսօր իրենք ալ ծնողք կամ մեծ մայր, մեծ հայր, հաւաքուած են տեղական տեսարժէքներու սեղաններու չուրջ: Զիբար վերագտնելու, յիչատակներու, յուզումներու եւ ուրախութիւններու երեկոյթ մըն է որուն ընթացքին ցուցադրուած սահիկներու չարքը, չուրջ 300 ժամանակագրական լուսանկարներով, կը բանայ յիսուն տարուան անցեալը. կ'երկարի նոյնիսկ մինչեւ Պէլֆոնթէնի նախորդած տարիները: Իրար վերագտնողներ կան, յիշողներ, իրար փնտռողներ... ներկաներուն հետ կան բացականներ...

Շատեր, դժբախտաբար, տեղի պակասէն չկրցան այդ ընթրիքին մասնակցիլ. բայց բոլորին համար տեղ պիտի ըլլայ Կիրակիի մեծ տօնին որ ամբողջովի կը պատրաստուի իրենց վարչութեան չուրջ գործի մղուած Խաչուհիներու կողմէ: Կիրակիի հանդէսը բարձրակէտն է այս տարեդարձին որուն համար նչուած մի այլ ձեւեր ալ նախատեսուած են:

Ցիսուն տարի առաջ սկիզբ կ'առնէր մեծ արկածախնդրութիւն մը. անոր նախաձեռնողներն էին խոր համոզումի ու անսահման քաջութեան տէր այրեր ու կիներ որոնց հարկ է արժանին մատուցանել. Էլէն Բիւզանդ, Տիրուհի Մխսքեան, Արշալոյս Թադէոսեան, Նուպար Նիկողոսեան, Պետրոս Զպուքճեան, Սաթօ Յակոբեան եւ այնքան ուրիչներ:

Արկածախնդրութիւնը տանամեակներով չարունակուեցաւ չնորհիւ անոնց որոնք իրարու յաջորդեցին, զիրար ներչնչեցին, նուիրուեցան ու ոգեւորութեան ծրագրով, ինչպէս է պարագան Կապոյտ Խաչի ամէն նախաձեռնութեան:

1954ին Կապոյտ Խաչը որ իր նախընտրութիւնը ըրած էր ընկերային օժանդակութիւնն ու մանուկներ, Ֆրանսահայութեան ընձեռած միջոցներով Մորէզի գագաթը զտնուող արօտավայրերու վրայ հին ագարակ մը կը գնէր, արձակուրդի կայանի մը վերածելու համար զայն: Սակայն, արդէն, 1935էն ի վեր ընկերակցութիւնը տարբեր վայրերու մէջ կարօտաբախներու արձակուրդ կը կազմակերպէր. անոնք զաւակներն էին գաղութի մը որ նոր-նոր կը սկսէր թօթափել ապրած տարագրութեան հոգեբեկումը եւ իր տեղը գրաւել հիւրընկալ երկրին ընկերային ու անտեսական ոլորտներուն մէջ:

Այս կայանին տիրացումով Կապոյտ Խաչը ապացոյցը կու տար մնայուն գործունէութեան մը վախճքին, յաջորդական պատանի սերունդներուն նուիրելով խաղերու եւ անձնական ու հաւաքական ծաղկումի առանձնաչնորհեալ վայր մը: Նոյն արմատներուն եւ մչակոյթին տէր երիտասարդներուն հանդիպումի դեմին տրամադրելով, կազմակերպութիւնը զարկ կու տար նաեւ լինքնութենական զգացումի մը պահպանումին ու զարգացումին, լինչ որ հարկաւոր էր նպատակ ընտրուած ծաղկումին համար:

Կապոյտ Խաչը 1955ին նորոգութեան աչխատանքներէ ետք կեդրոնին բացումով ստանձնած գրաւը չահած է ու կը յուսանք որ յաջորդ տարիներուն ալ պիտի չարունակէ նոյն ուղղութեամբ: Ամէն տարի Ֆրանսայի չրջաններէն, նոյնիսկ արտասահմանէն (Հայաստանէն, Լիբանան, ԱՄՆ, Գանատա, Յունաստան, Սերպիա, Շուէյտ, եւլն.) մօտ 300 երախայ կը մասնակցին ձմեռնային եւ ամառնային արձակուրդներու որոնք կը կազմակերպուին ընկերակցութեան կողմէ, իր կամաւոր անդամներուն միջոցով, ճիչդ նման արհեստավարժ կազմակերպութեան:

1973 – 74ին ընդարձակման աչխատանքներ կատարուած են, եռապատկելով կեդրոնին կարողականութիւնը. 1985 – 91 չինութեան ու նորոգութեան կարեւոր ծրագիր մը գործադրուած է, երեք չերքորդով պետական կամ չրջանային յատկացումներու չնորհիւ: Ու կան անչուչտ, մնայուն խնամքի, նորոգութիւններու, առողջապահական ու մաքրութեան ապահովութեան չափանիչներու պահպանման գործը որ անհրաժեչտ է Կապոյտ Խաչին ստանձնած գրաւը չարունակելու. իսկ այս բոլորին համար Խաչուհիները թերեւս աւելի քան երբեք պէտք ունին Ֆրանսահայութեան բարոյական եւ նիւթական նեցուկին:

Վերադառնանք սակայն տօնակատարութեան որ մեր բուն նիւթն էր:

Կայանին դալարիքին վրայ սպիտակ արեւարձելներու տակ սեղաններ ու աթոռներ զետեղուած են: Լիոնի Անի նուագախումբը կը սկսի տեղ դրաւել, մինչ կը կազմակերպուին բացիկներու, տրմազդերու, չապիկներու վաճառքի սեղանները: Բոլորն ալ պատրաստուած են կայանին նիւթով յայտարարուած մրցումին մասնակից երախաներու գծագրութիւններով: Անկիւն մը հսկայական պիւֆէ մը կայ ու Խաչուհիները անդադար կ'ներթեւեկեն անոր ու խոհանոցին միջեւ ուր ուրիչ խմբակ մը գործի լծուած է: Իսկ այրերը, ամուսիններ կամ նախկին կայանականներ, ստանձնած են խմիչքներու սպասարկումը: 500, 600, 700 հոգի կը սպասուի. թերեւս աւելին. ու կ'ըլլանք աւելի. ոչ հեռու հազար հոգիէն:

Ժամը 11ին վերջապէս կայանին դուռները կը բացուին ու ամբոխը կրնայ սկսիլ: Արդէն բոլոր երախաները մօտակայ բլուրին վրայ տեղ գրաւած են, կապոյտ ու սպիտակ վուչիկներով որոնք ձեւացուցած են հսկայ 50 մը: Ինչ ետք, դրօչակներու պարզումէն ետք փուչիկները պիտի արձակուին օդին մէջ: Երախաները տակի ետք կու գան իրենց խմբապետերուն հետ դրօչներուն տակ: Տնօրէնուհին՝ Գայանէ Փէքմէզեան որ երեք տարիէ ի վեր կը վարէ այդ պաչտօնը, ինք ալ կայանական մը եղած է, չետոյ խմբապետ: Կը ներկայացնէ իր գործակիցները: Իրմէ ետք Աւետ Հաքիմեան, Կապոյտ Խաչի նախագահուհին, ողջոյնի ու չնորհակալութեան խօսք կ'ուղղէ մասնակիցներուն: Կը յիչէ Նիսի առաջին արձակուրդին մասնակից 35 երախաներէն որոնք 300ի վերածուած են այսօր ինչպէս Շաւարչ Մխսքեան գուչակած էր 1935 Օգոստոս 5ի "Ցառաջ"ին մէջ լոյս տեսած գրութեամբը: Ս. Հաքիմեան չնորհակալութիւն կը յայտնէ ժամանակի ընթացքին կայանին բարգաւաճումին համար աչխատած բոլոր անձերուն, խուսափելով անուններ տալէ, քանի որ այդ ցանկը չատ երկար պիտի ըլլար ու անկասկած՝ ոչ ամբողջական: Շնորհակալութիւնները կ'ուղղուին բոլոր անոնց որոնք ճիգ չըխնայեցին Յիւրայի այս փոքրիկ անկիւնը հայկական կղզեակի մը վերածելու համար:

Ցաջորդ ելոյթը կ'արտասանէ Հ.Ը.Մ-ի նախագահուհի Մարօ Մինասեան որ յատկապէս ժամանած է Պոսթընէն. կը կապէս ժամանած է Պոսթընէն. կը չնորհաւորէ ու կը չատագովէ տարուած աչխատանքը որ կը միտի Հայկական համաչխարհայինի օգնութեան խաչին նպատակներու արժէքները իրականացնելու:

Շաւիլէն Գրիգոր Քհնյ. Խաչատրեան որ կը ներկայացնէ Գիւտ Արք. Նազարեանը, օրհնութեամբ խօսքով հանդէս կու գայ:

Ելոյթներու բաժնինին փակումով երախաները կը հնչեցնեն "Մեր հայրենիք"ը, մինչ իրենցմէ չորս, ինչպէս ամէն առտու, կը բարձրացնեն կայանին չորս դրօչակները (երկու Եռագոյնները, Բոպական Միութեանը եւ Կապոյտ Խաչինը):

Այլեւս կրնար սկսիլ դաչտահանդէսը.

ԳԱՂՈՒԹԻՔ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ.Ը.Լ.Մ. Ակեք Մանուկեան կեդրոնի "Տէմիրճեան" սրահին մէջ, Յունիս 10ին տեղի ունեցած է էլիբեկեան արուեստանոցի աչակերտներու գեղարուեստական ցուցահանդէսը նուիրուած Ապրիլեան Եղեռնի 90ամեակին: Բացումը կատարած է մասնաճիւղի առենապետ Վիրգէն Լ. Աղդարեան, որ նչած է գեղարուեստի կարեւորութիւնը ազգապահպանման գործին մէջ: Ամէն մէկ աչակերտ ունէր հինգ նկար, մէկը նուիրուած Ապրիլեան Ցեղասպանութեան 90ամեակին: Ցօսք առած է ուսուցիչ Արեգ Էլիբեկեան: Ձեռնարկը կազմակերպած էին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցին եւ Հ.Ը.Լ.Միութեան Մոնրէալի մասնաճիւղը:

ԱՕԿԷ ԱՆԿԷ

ԹԻԻԵՐ, ԹԻԻԵՐ...

Այսօրուան մեր ապրած աչխարհին մէջ յաճախադէպ դարձած է լսել աստղաբաչխական վամ չչմեցուցիչ մեծ թիւերու մասին: Այս յատկանիչն է որ կը միացընէ Սատամ Հիւսէյնը Հարի Փոթըրին, այսինքն անոնց առընչուող եւ զրաչարական վրիպումի հետեւանք չեղող սա թիւերը.– Հարի Փոթըրի արկածախնդրութիւններուն նոր հատորին հրապարակ եւլած օրը, միայն ԱՄՆ-ու մէջ 7 միլիոն օրինակ վաճառուած է: Ինչ կը վերաբերի Ս. Հիւսէյնի՝ մրցանիչը նուազ պատուաբեր է: Իրեն դէմ պատրաստուած ամբաստանագիրներու թղթածրարը կը կշռէ... 36 թոն:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

Վ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆԻ ՋՈՅԳ ՀԱՅՈՐՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՄ

Երեւանի Զարենց գրականութեան եւ արուեստի թանգարանին սրահին մէջ, Յուլիս 18ին կայացաւ սփիւռքահայ պատմաբան ու բանասէր, "Ցառաջ"ի աշխատակից Վարդան Մատթէոսեանի վերջերս հրատարակած երկու՝ "Հարաւային կողմն աշխարհի. Հայերը Լատին Ամերիկայի մէջ սկիզբէն մինչեւ 1950" (Անթիլիաս 2005) եւ "Անվերջ վերադարձ" (Երեւան 2005) գիրքերուն շնորհահանդէսը, որուն ներկայ գտնուեցան մտաւորականներ, մամլոյ ներկայացուցիչներ ու հետաքրքրասէր բազմութիւն մը:

Բացման խօսքով ներկաներն ու օրուան հիւրը ողջունեց Թանգարանի տնօրէն Հենրիկ Բախչինեան: Ելոյթներ ունեցան նաեւ Հայաստանի Գրողներու միութեան նախագահ Լեւոն Անանեան, Գրողներու միութեան քարտուղար Ցովհաննէս Գրիգորեան եւ երիտասարդ բանասէր Արծուի Բախչինեան, որոնք արտայայտուեցան Վ. Մատթէոսեանի նոր հրատարակուած գիրքերուն մասին եւ յայտնեցին իրենց կարծիքները, միշտ բարձր գնահատելով սփիւռքահայ երիտասարդ հայագէտին կարողութիւնները ու տաղանդը: Զեռնարկի տեւողութեան ինքնաբուխ տպաւորութիւններ յայտնեցին նաեւ թատերագէտ Բախտիար Ցովակիմեան, արձակագիր Հրաչեայ Մաթեւոսեան եւ բանասէր Աճառեան Պետրոսեան: Զեռնարկը եզրափակուեցաւ Վ. Մատթէոսեանի ելոյթով: Ան յատկապէս նշեց, թէ Հարաւային Ամերիկայի պատմութիւնը թէեւ գրած է Սփիւռքի մէջ, բայց հասցէագրուած է Հայաստանին, իսկ միւս գիրքը, որ Հայաստան կատարած իր բազմաթիւ այցելութիւններու տպաւորութիւնէն ծնունդ առած եւ նախապէս, տարբեր թուականներուն, հայ մամուլին մէջ տպագրուած ուղեգրութիւններու հաւաքածոյ մըն է, գրուած է Հայաստանի մասին՝ Սփիւռքի համար: Ան անդրադարձաւ նաեւ զոյգ գիրքերու պատրաստութեան հանգամանքներուն:

Շնորհահանդէսի աւարտին ներկաները առիթ ունեցան անձամբ հարցեր ուղղելու Վարդան Մատթէոսեանին, որ ընթերցողներուն մակագրեց նաեւ իր հատորները: Երեկոյթը վերջ գտաւ ընդունելութեամբ մը:

Սփիւռքահայ բանասէրը ու հրապարակախօս Վարդան Մատթէոսեան ծնած է 1964ին, Ուրուկուայի մայրաքաղաք Մոնթեվիդէոյի մէջ: 1973 – 2000 թուականներուն ապրած է Արժանթին, Պուէնոս Այրէս, աւարտելով տեղւոյն Մխիթեան կրթական հիմնարկութիւնը (1981) եւ Պուէնոս Այրէսի Ազգային համալսարանը (1991): Ան ներկայիս կ'ապրի Միացեալ Նահանգներ եւ կը պաշտօնավարէ Նիւ Ճըրզի նահանգի Ցովնանեան վարժարանին մէջ: Վարդան Մատթէոսեան 1998ին հրատարակած էր "Կոստան Զարեանի չուրջ" ստուար հատորը: Ի չարս այլոց, հայերէնէ սպաներէնի թարգմանած է Ե. Զարենցէն, Պ. Սեւակէն եւ Եր. Օտեանէն հատընտիրներ: Հեղինակ է հայերէն, սպաներէն ու անգլերէն բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններու, գրախօսականներու եւ հրապարակագրական յօդուածներու:

Ս. Տ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՐԲ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՔ ԻՐԱՔԷՆ ՄԵԿՆԻՆ

Լոնտոնի "Ալ Հայաթ" օրաթերթը որ ուշադիր դէտ մըն է արաբական քաղաքական կեանքի զարգացումներուն, վերջերս նիւթ ըրած է արաբական աշխարհին ԱՄՆ-էն ակնկալութիւնները, անոնց հաւանական հետեւանքները:

Այդ նոյն աշխարհը կը պահանջէ որ ԱՄՆ աւելի կարեւոր դեր ստանձնէն իսրայէլեւարաբական հակամարտութեան լուծումին մէջ: Կը պահանջէ միւս կողմէն որ քաշուի Իրաքէն: Այս երկրորդը թերթին համար անըմբռնելի է, երբ Ա-րաբները չեն պիտեր թէ ի՛նչպէս պիտի լեցուի Ամերիկացիներէն բացուելիք պարապը: Արդեօք արաբախօսական ուժե՞ր պիտի գրկեն հոն, փոխարինելու համար Ամերիկացիներն ու անոնց դաշնակիցները, ինչպէս ըրին 1976ին սուրիական ուժերու Լիբանան մուտքին ջատագով ըլլալով, այն պատճառաբանութեամբ որ կարգ-կանոն հաստատելու համար էր: Թէ պիտի առաջարկեն որ Պաղտատի իշխանութեան անձերը յանձնուին ոճրագործներու եւ չարագործներո՞ւ: Որոշ է որ հաղուագէպ են այն իրաքցիները որոնք հաչտ աչքով կը դիտեն իրենց հողին վրայ արաբական կամ իսլամական միջամտութիւնը: Ծանօթ է ընդհանրապէս արաբական աշխարհին Ս. Հիւսէյնի զեկավարութեան հետ մեղսակցութիւնը եւ այդ մեղսակցութիւնը հանդէպ ժողովրդավարական կարգերու, տակաւին կը շարունակուի: Շատ դժուար կ'ըլլայ զիրենք համոզել որ իրենց նպաստաւոր է արաբական, կամ իսլամական միջամտութիւն մը: Լիբանանի մէջ 1976–2005 երեսնամեակին սուրիական զօրաբաժիններու ներկայութիւնը բաւարար է ցոյց տալու որ ի՛նչ վտանգի կրնան ենթակայ ըլլայ ըլլալ արաբական եղբայրական օժանդակութեամբ:

Միւս կողմէն, հակառակ Ամերիկացիներուն սխալներուն, ներկայիս ժողովրդական ընդհանուր ապստամբութիւն չկայ Իրաքի մէջ, համեմատելի՝ տուրիական ներկայութեան դէմ անցեալ Մարտ 14ին Պէյրութի մէջ կատարուած ցոյցերուն: Իրաքցիներու կրնայ մեծամասնութիւն մը մտահոգեցաւ վերջին ընտրութեան. իսկ ժողովրդավարացումի ընդդիմութիւնը իսլամական քանի մը անորոշ խումբի դործն է. անոնց հետեւորդ են "Արաբ եղբայրներ"ը, որոնք աւելի աճապարուած կ'երեւին Իրաքը Իրաքցիներէն ազատագրելու, քան՝ Պաղեստինը Իսրայէլացիներէն: Հակառակ պարագային, ինչպէս կը բացատրուի որ արաբական սահմանները Իսրայէլի հետ աւելի լաւ պաշտպանուած են անձնասպանական արարքներու թեկնածուներու ներթափանցումին դէմ, քան՝ իրաքեան սահմանները, որոնք վերջին ծայր թափանցիկ են, հակառակ աշխարհի հզօրագոյն պետութեան ջանքերուն:

Իրաքցիները ներկայի խաղը յառաջ կը տանին միջազգային կանոններով, կը յարգեն ղրացի երկիրներուն գերիշխանութիւնը, քանի որ իրենց հողին վրայ են Ամերիկացիներն ու անոնց դաշնակիցները. սակայն, վաղը, այս վերջիններուն մեկնումին պարագային, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել որ պիտի յարգեն նոյն կանոնները եւ սովետներու մեկնումէն ետք Աֆղանիստանի մէջ պարզուած պատկերը պիտի չկրկնուի: Ամբողջ աշխարհը տեսաւ որ մուճահետինները Աֆղանիստան վերադառնալով իւրաքանչիւր վայրագ մեթոտներ կիրարկեցին: Այդ պարագային Մերձաւոր Արեւելքի կամ Մաղրէպի մէջ "ներքին թշնամի"ին դէմ արձակուած ռումբեր պիտի պայթին: Իսկ անոնք որ կը կարծեն թէ կայ ընդունելի ահաբեկչութիւն մը, կը սխալին. ան, ահաբեկչութիւնը, միշտ նոյն վախճանին կը յանգի. իր հարազատ զաւակներուն յօշոտումին:

ՔԱՂՀԱՆ

պիսքէն ապահովուած էր բոլոր մասնիճիղերու Նաչուհիներուն պատրաստածներով: Անթերի կազմակերպութեան մը չնորհիւ որ գործի լծած էր Նաչուհիներուն հետ ամուսիններն ու բարեկամները, բոլոր հիւրերուն կարճ ատենէն ըսպասարկել ու բոլորը գոհացնել կրնալի եղաւ, "կենա՛ց"ները յաջորդեցին իրարու, նոյնպէս եւ տղայագուրամները, ուրախութեան արցունքները, ծիծաղները: Երջանկութեան ջերմագին մթնոլորտ մը պարուրած էր կայանը:

Ցեմիլօրէին կապարանման երկնքի մը տակ ամէն մարդ հաւաքուած է մարզադաշտի կրնան ենթակայ ըլլայ ըլլալ արաբական եղբայրական օժանդակութեամբ:

Միւս կողմէն, հակառակ Ամերիկացիներուն սխալներուն, ներկայիս ժողովրդական ընդհանուր ապստամբութիւն չկայ Իրաքի մէջ, համեմատելի՝ տուրիական ներկայութեան դէմ անցեալ Մարտ 14ին Պէյրութի մէջ կատարուած ցոյցերուն: Իրաքցիներու կարեւոր մեծամասնութիւն մը մտահոգեցաւ վերջին ընտրութեան. իսկ ժողովրդավարացումի ընդդիմութիւնը իսլամական քանի մը անորոշ խումբի դործն է. անոնց հետեւորդ են "Արաբ եղբայրներ"ը, որոնք աւելի աճապարուած կ'երեւին Իրաքը Իրաքցիներէն ազատագրելու, քան՝ Պաղեստինը Իսրայէլացիներէն: Հակառակ պարագային, ինչպէս կը բացատրուի որ արաբական սահմանները Իսրայէլի հետ աւելի լաւ պաշտպանուած են անձնասպանական արարքներու թեկնածուներու ներթափանցումին դէմ, քան՝ իրաքեան սահմանները, որոնք վերջին ծայր թափանցիկ են, հակառակ աշխարհի հզօրագոյն պետութեան ջանքերուն:

Իրաքցիները ներկայի խաղը յառաջ կը տանին միջազգային կանոններով, կը յարգեն ղրացի երկիրներուն գերիշխանութիւնը, քանի որ իրենց հողին վրայ են Ամերիկացիներն ու անոնց դաշնակիցները. սակայն, վաղը, այս վերջիններուն մեկնումին պարագային, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել որ պիտի յարգեն նոյն կանոնները եւ սովետներու մեկնումէն ետք Աֆղանիստանի մէջ պարզուած պատկերը պիտի չկրկնուի: Ամբողջ աշխարհը տեսաւ որ մուճահետինները Աֆղանիստան վերադառնալով իւրաքանչիւր վայրագ մեթոտներ կիրարկեցին: Այդ պարագային Մերձաւոր Արեւելքի կամ Մաղրէպի մէջ "ներքին թշնամի"ին դէմ արձակուած ռումբեր պիտի պայթին: Իսկ անոնք որ կը կարծեն թէ կայ ընդունելի ահաբեկչութիւն մը, կը սխալին. ան, ահաբեկչութիւնը, միշտ նոյն վախճանին կը յանգի. իր հարազատ զաւակներուն յօշոտումին:

ՔԱՂՀԱՆ

Ցեմիլօրէին կապարանման երկնքի մը տակ ամէն մարդ հաւաքուած է մարզադաշտի կրնան ենթակայ ըլլայ ըլլալ արաբական եղբայրական օժանդակութեամբ:

Միւս կողմէն, հակառակ Ամերիկացիներուն սխալներուն, ներկայիս ժողովրդական ընդհանուր ապստամբութիւն չկայ Իրաքի մէջ, համեմատելի՝ տուրիական ներկայութեան դէմ անցեալ Մարտ 14ին Պէյրութի մէջ կատարուած ցոյցերուն: Իրաքցիներու կարեւոր մեծամասնութիւն մը մտահոգեցաւ վերջին ընտրութեան. իսկ ժողովրդավարացումի ընդդիմութիւնը իսլամական քանի մը անորոշ խումբի դործն է. անոնց հետեւորդ են "Արաբ եղբայրներ"ը, որոնք աւելի աճապարուած կ'երեւին Իրաքը Իրաքցիներէն ազատագրելու, քան՝ Պաղեստինը Իսրայէլացիներէն: Հակառակ պարագային, ինչպէս կը բացատրուի որ արաբական սահմանները Իսրայէլի հետ աւելի լաւ պաշտպանուած են անձնասպանական արարքներու թեկնածուներու ներթափանցումին դէմ, քան՝ իրաքեան սահմանները, որոնք վերջին ծայր թափանցիկ են, հակառակ աշխարհի հզօրագոյն պետութեան ջանքերուն:

Իրաքցիները ներկայի խաղը յառաջ կը տանին միջազգային կանոններով, կը յարգեն ղրացի երկիրներուն գերիշխանութիւնը, քանի որ իրենց հողին վրայ են Ամերիկացիներն ու անոնց դաշնակիցները. սակայն, վաղը, այս վերջիններուն մեկնումին պարագային, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել որ պիտի յարգեն նոյն կանոնները եւ սովետներու մեկնումէն ետք Աֆղանիստանի մէջ պարզուած պատկերը պիտի չկրկնուի: Ամբողջ աշխարհը տեսաւ որ մուճահետինները Աֆղանիստան վերադառնալով իւրաքանչիւր վայրագ մեթոտներ կիրարկեցին: Այդ պարագային Մերձաւոր Արեւելքի կամ Մաղրէպի մէջ "ներքին թշնամի"ին դէմ արձակուած ռումբեր պիտի պայթին: Իսկ անոնք որ կը կարծեն թէ կայ ընդունելի ահաբեկչութիւն մը, կը սխալին. ան, ահաբեկչութիւնը, միշտ նոյն վախճանին կը յանգի. իր հարազատ զաւակներուն յօշոտումին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԵԼ ՊՈՒՍԵՐԱ

– Հոս չի գա՞ս, ըսաւ ինծի երբ դիմացէն պիս նշմարեց:

Մօտեցայ իրեն:

– Ի՞նչ բան ունիս այստեղ հարցուց:

– Տօքումճանէն կ'աշխատիմ իբրեւ պինուոր:

– Դուն որո՞ն արտօնութեամբ էլ Պուսերայի մէջ չատ հանգիստ էի ես, բայց դժբախտաբար հոն չթողեցին, ըսի որ մենք քաղաքական աքսորեալներ ենք, թէ մեզի պինուոր տանելու իրաւունք չունին բայց մխիթարը մտիկ չըրաւ եւ բռնի մեզ ղրկեց Միւտին, հոնկէ ալ կրկին, բռնի կերպով հոս բերին:

Սէր քամիսէրը կասկածոտ դէմքով մը լսեց իմ խօսքերս, յետոյ ըսաւ.

– Վէսիքադ ո՞ւր է:

– Ահաւասիկ:

Եւ թուղթը ներկայացուցի իրեն: Առաւ, կարդաց եւ ըսաւ.

– Հոս Սահակ օղլու Երուանդ գրուած է, դիտել տուաւ, քու մականունդ տարբեր էր:

Արդարեւ վէսիքային մէջ Սահակ օղլու գրուած էր, իբրեւ Սահակ Մեսրոպի հօրեղբայրը:

– Այո՛, բուն մականունս Օտեան է, ըսի, սխալուեցայ պատասխանել, բայց հօրս անունը Սահակ է եւ որովհետեւ իմ եւ հօրս անունը հարցուցին՝ վէսիքային մէջ այնպէս գրուեցաւ:

Ոճրագործ Սէր քամիսէրը թուղթը ինծի վերադարձուց եւ ըսաւ.

– Լա՛ւ, դործիդ դնա՛:

Վերադարձայ բարեկամներուս քով եւ պատմեցի պատահածը:

– Պատահած անգամ տալու չէիր, ըսաւ Սահակ Մեսրոպ, հիմա դուն պինուոր ես, քաղաքական իշխանութիւնը իրաւունք չունի քեզի խառնուելու:

ՏԷՐ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

Տէր Զօրի մէջ հաստատուած այրերու եւ կիներու պինուորական աշխատանոցները ճշմարիտ բարիք մըն էին 400ի մօտ հայ կիներու եւ այրերու համար որոնք սոսկալի կարդերէն թէեւ ողջ մնացած էին բայց ապրուստի որ եւ է միջոց չունէին եւ եթէ այս աշխատանոցները դոյութիւն չունենային՝ իրենցմէ մեծագոյն մասը հաւանօրէն անօթութենէ պիտի մեռնէր:

Աշխատանոցները հիմնած էր տեղւոյն թուրք մէնզիլի հրամանատար զօրամագլուխ Սէյիտ Համիտ պէյ, Պաղտատցի արաբ պինուորական մը, եւ իր հոգածութեան մասնաւոր առարկայ ըլած էր զանոնք:

Այդ աշխատանոցներուն չնորհիւ ո՛չ միայն հոն գտնուող տարագիրները իրենց ուտելիքը կը ճարէին, այլ նաեւ բացարձակ ապահովութեան մէջ կ'ապրէին, ազատ ըլլալով քաղաքային իշխանութեան եւ ոստիկանութեան կամայական հետապնդումներէն:

Սէյիտ Համիտ պէյ չատ հաչտ չէր քաղաքային իշխանութեան հետ եւ հրաման ըրած էր որ ո եւ է ոստիկանի թոյլ չտրուի աշխատանոցներէն ներս մտնելու որ եւ է պատրուակով:

Կիներուն մեծամասնութիւնը աշխատանոցին մէջ կը դիւերէր, որով սենեակի վարձք վճարելէ եւս ազատ էին:

Սէյիտ Համիտ պէյ եւ իրեն հետ աշխատանոցներու անօրէն հարիւրապետ Իհսան պէյ չատ խստապահանջ էին աշխատանոցի կիներուն բարոյականին մասին:

Իրիկունները կիներուն աշխատանոցի դուռները կը փակուէին եւ մինչեւ առտու փակ կը մնային որովհետեւ խիստ պատուէր տրուած էր որ ո՛չ ոք դուրս ելլէ կամ դուրսէն մէկը ներս մտնէ:

Անգամ մը մէկ քանի կիներ դիւերանոց այցելութեան դացած էին բարեկամուհիի մը դռնապանը համոզելով: Իրողութիւնը քանի մը օր ետքը կը հասնի Սէյիտ Համիտ պէյի ականջը որ խստօրէն կու գայ եւ անձամբ խիստ քննութիւն մը կը բանայ եւ մի առ մի կը հարցաքննէ այցելութեան դացող կիները եւ զանոնք հիւրնկալողը եւ կը սպառնայ խստօրէն ճամբել անոնք որ նմանօրինակ արարքի մը մէջ գտնուին:

Բացի այրերէն ու կիներէն, աշխատանոցներուն մէջ կային մանր տղաք ու աղջիկներ որոնք իրենց կարողութեան չափով կ'աշխատէին ու բայիճ կը տառնային եւ միանգամայն կը պատսպարուէին հոն:

***

Տասը օրէ չափ վար որ կ'աշխատէի տօքումճանէին մէջ երբ օր մը եկան զիս կանչեցին, ըսելով թէ նօքթա քամանտանին զիս կ'ուզէ:

Սրտադողով դացի: Կ'ենթադրէի որ իմ մասիս ոստիկանական տեղեկագիր մը տրուած էր ու զիս կրկին պիտի յանձնէին քաղաքային իշխանութեան, որ, այս անդամ, ո՛վ դիտէ ո՛ւր պիտի աքսորէր զիս իբրեւ վախճատական:

Երբ քամանտանին քով մտայ, տեսայ որ Սահակ Մեսրոպ հոն կեցած էր: Աչքով նշան ըրի իրեն թէ ի՞նչ էր խնդիրը: Ժպտեցաւ եւ ինքն ալ աչքով հասկցուց թէ վախնալիք բան չի կար:

Քամանտանը, որուն անունը չեմ յիշեր, իր առջեւ գրուած թուղթերը ստորագրելէ ետքը, գլուխը բարձրացուց եւ զիս նշմարելով, ըսաւ.

– Ի՞նչ կ'ուզես...

– Դուք զիս ուղած էիք, պատասխանեցի:

– Ֆրանսերէն գիտցողը դո՞ւն ես, հարցուց:

Ես որ խնդրէն տեղեկութիւն չունէի, չուարած կերպարանք մը առի, չէի գիտեր թէ հա՞րկ էր Ֆրանսերէն գիտնալս խոստովանիլ թէ պէտք էր ուրանալ:

– Այո՛, ինքն է, միջամտեց Սահակ Մեսրոպ:

(Շար. 99)

(Շար. Ա. Էջէն)

քոյց մը առած է: Տեղւոյն վրայ, ամակին մէջնոլորտը տարբեր է եւ պարպումը մերժողներու ցանկը երկար է: Հակայ համախմբում մը հաւաքուած է լսելու համար Աբրահամ Շափիրա ոաբոմին, նախագահը կրօնական դպրոցական համալիրութեան գաղափարի մարմնին՝ Եչիվա Մերքազ Հարաւին, որու հետ հաւաքաբար կ'աղօթէ.- "Աստուած, գործադրեցինք Իսրայէլի հողին սիրոյ հրահանգը: Օգնէ մեզի որ պահպանենք այս հողը":

ՌՈԼԱՆ ՏԻՄՄ., Ֆրանսայի Արտաքին նախկին նախարար (ընկերվարական) եւ Սահմանադրական Խորհուրդի ալ նախկին նախագահ (ծանօթ էլֆի գայթակղութեան կապակցութեամբ եւ իր սիրուհիին) մաս կը կազմէ Սաոտամ Հիւսէյնի պաշտպան վիստաբանութեան:

ԶԻՋԻՒՈՑ մէջ, բրոուէիւնը սաստկացած է եւ վերջին 24 ժամերուն (Յուլիս 21) ոուս երեք վիմուոր եւ ոուսամէտ երեք չէչէն ոսոխական սպաննուած են:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Արման Մատիւեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մատիւեան եւ զաւակները, Պարոն Արա Մատիւեան, Օր Մաթիլտ-Գառզուհի Մատիւեան, Պարոն Ժիրայր Մատիւեան եւ համայն ընտանեկան պարագաները իրենց խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին իրենց մօր եւ մեծ մօր՝

ՄԱՐԻԱՄ ՄԱՏԻՒԵԱՆ-Ի

մահուան առթիւ:

Association Arménienne
d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

RENTREE SCOLAIRE

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

⁂

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «**Archalouys Tatéossian**» de la C.B.A.F. organise UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Աճուպակոչութեան
Արճուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ծաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախքը՝ 6 €, հատոր ղլուխ:

-ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ-

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՄՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Խաղողօրհնէք՝ ժամը 12ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15: Յիշատակ Մեռելոց:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց՝ ժամը 12ին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Տօն է Աստուածածնի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի **խաղողօրհնէքի** *աւանդական արարողութիւնը:*

Ամէն հաւատացեալները որոնք օրհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել, կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ դիւանատունը:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Ա Զ Դ

Ամրան չրջանին պատարագ տեղի պիտի չունենայ հետեւեալ կիրակիները.-

ՕԳՈՍՏՈՍ 7, 21 եւ 28ին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14, ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ Տօնին առթիւ պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ աւանդական խաղողօրհնէքը:

Պատարագները կանոնաւոր կերպով կը վերսկսին Կիրակի, Սեպտեմբեր 4ին:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "ՅԱՌԱՋ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առթիւ:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"ի

ARMENIE
Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés de 8 Jours et de 12 Jours

Saberatours SevanVoyages

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com

www.saberatours.fr

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE Armavia Արմավիա

Studio VICKEN 20032

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 26
MARDI
26 JUILLET
2005

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 – 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.252 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.252

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՀԱԲԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՆՏՈՆԷՆ ԵՏՔ ՇԱՐՄ-ԷԼ-ՇԷյԽ

88 ՄԵՌԵԱԼ, 200Է ԱԻԵԼԻ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԸ ՍԽԱԼՄԱՄԲ ՊՐԱՋԻԼՅԻ ՄԸ ՍՊԱՆՆԱՄ ԵՆ

Շաբաթ, Յուլիս 23, առաւօտեան ժամը 1ին է, որ յաջորդական ոճրափորձեր ահ ու սարսափ սեղծած են Կարմիր ծովու ափին գտնուող ամառնային այս վայրը՝ Շարմ–էլ–Շեյխ, որ Եգիպտոսի նախագահին համար խաղաղութեան վայր մըն էր: Արդարեւ, հոն է, որ քանիցս կազմակերպուած են հանդիպումներ Իսրայէլացիներու եւ Պաղեստինցիներու միջեւ, ամերիկեան հովանաւորութեան ներքեւ: Շարմ–էլ–Շեյխ թէեւ զբօսաշրջութեան ամէնէն փնտռուած ամարանոցն է եւ այս օրերուն իսկ մեծ էր օտարներու թիւը, բայց գոհերը առաւելաբար Եգիպտացի են, հակառ տասը օտարականի ինքնութիւնը կարելի եղած է ճշդել: Այդ օտարականներուն մէջ կան Անգլիացիներ, Թուրքեր, Ուկրանացի մը, Ռուս մը, Չեխ մը, Ներլանտացի մը: Ֆրանսացի չկայ: Պարզ է որ անմիջական խուճապ մը ստեղծուած է եւ Շաբաթ օր իսկ, 46 թռիչքներ մեկնած են 6548 ճամբորդով: Ոճրափորձերուն տէր եղած է խլամապաշտ խմբակ մը որ կապուած է ալ-Քահտայէ:

Երեք ոճրափորձերէն ամէնէն մահացուն գործուած է քամիքազի մը կողմէ, որ իր վարած բեռնակառքը՝ պայթուցիկներով լեցուած, նետած է Ղազալա Կարմրնա պանդոկին վրայ: Երկու ուրիչ թակարդ կառքեր պայթած են քիչ մը հեռ մօտակայ փարքինկի մը եւ սուքին մէջ: Կը կարծուի որ արարքներուն տէր ելած չորս կասկածելիներէն երեքը կրցած են փախուստ տալ: Եգիպտական ոստիկանութիւնը լայնածաւալ հետապնդում-ներու ձեռնարկած է եւ արդէն իսկ 93 ձերբակալութիւններ կատարած է:

Հարուածը ծանր է նախագահ Մուպարաքի համար, նախագահական ընտրութենէն վեց շաբաթ առաջ, հարուած մըն է նաեւ զբօսաշրջութեան համար, որ Եգիպտոսի գլխաւոր եկամուտն է: Տարեկան ութ միլիոն զբօսաշրջիկ Եգիպտոս կ'այցելէ (430 հազար Ֆրանսացի): Տարեկան հասոյթը 6,6 միլիառ տոլար եղած է 2004ին: Հակառակ ստեղծուած անմիջական խուճապին, ճամբորդական գործակալութիւններու համաձայն, նոր մեկնումներու ջնջումներ չկան: Յուլիս 23ին իսկ, 250 Ֆրանսացիներ մեկնած էին, ուրիշներ հրաժարած էին:

Իսկական քաոս մըն է որ ստեղծուած է ոճրափորձերէն ետք, Ղազալա Կարմրնա պանդոկը քարուքանդ եղած է եւ պարզուած պատկերը պատերազմական տեսարանի քնքոյշ ունեցած է: Զոհերն ալ գերխաւորաբար եգիպտացի են, պանդոկներուն, ճաշարաններուն աշխատաւորներէն ու բանուորներէն կազմուած: Նախագահ Մուպարաք փութացած է տեղւոյն վրայ եւ այցելած վիրաւորներուն: Այս վերջիններուն մէջ, շատեր շատ ծանր վիճակի մէջ են: Եգիպտացի աշխատաւոր մը բարկութեամբ կը հաստատէ որ Եգիպտացիներ են որոնք սպաննուած են եւ չի հասկնար թէ ինչպէս Եգիպտացիներ նման արարքներ կը գործեն:

*
**

Ինչպէս ամէն անգամ, դատապարտումները ընդհանուր են Իսրայէլէն ԱՄՆ, Քեհայէն Մալեզիա, բոլորը իրենց զօրակցութիւնը կը յայտնեն Եգիպտոսի: Շիրաք ալ յայտարարած է իր բացարձակ վճռականութիւնը պայքարելու համար ահաբեկչութեան դէմ:

*
**

Շարոն իր գործակցութիւնը առաջարկած է Եգիպտոսի, ինչ ալ վճանդուած կը նկատէ ինքզինքը: Ծանօթ է որ Եգիպտոսի յարաբերութիւնները Իսրայէլի հետ եւ Ամերիկացիներուն ալ հոպատարութիւնը լաւ աչքով չեն դիտուած մահմետականներուն կողմէ: Շարոն դիմած է Մուպարաքի որպէսզի գործակցի տեղեկատուութեան դեռնի վրայ: Այս առաջարկը եղած է նաեւ Թուրքիոյ:

*
**

Ալ-Քահտա արմատներ ունի Եգիպտոսի մէջ եւ եգիպտացի վիրաբոյժ մըն է՝ Այման ալ-Զաւահարի որ պէն Լատէնի "ուղեղը" կը նկատուի: Արդէն անձնական բժիշկն ալ է պէն Լատէնի: Ծնած է Եգիպտոս 1951ին:

*
**

ՈՃՐԱՓՈՐՁ ՄԸՆ ԱԼ ՊՈԼԻՍ

Շաբաթ, Յուլիս 23ին, ռումբ մըն ալ պայթած է Պոլսոյ մէկ սրճարանը, վիրաւորուած են հոլանտացի զբօսաշրջիկ մը եւ Թուրք սպասաւոր մը: Դէպքը պատահած է կալաթա կամուրջին մօտ: Թուրք իշխանութիւններուն համար Քիւրտերու գործն է:

*
**

ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐՈՒՆ "ՍԽԱԼԸ"

Բրիտանական ոստիկանութիւնը արտօնութիւն ունի գլխուն իսկ կրակելու ոեւէ անձի, զոր կասկածելի կը նկատէ: Այսպէս է որ, Ուրբաթ Յուլիս 22ին, մեթրոյի Սթոքուէլ կայարանը տեղն ու տեղը սպաննուած է մէկը որ կասկածելի նկատուած է: Ոստիկանութիւնը "ցաւ" կը յայտնէ արդարացնելով իր արարքը: Կ'ասուի որ հետապնդուած անձը փախուստ տալ փորձած է, փոխանակ ազդարարութեան անսալով յանձնուելու: Ականատես մը կ'ըսէ թէ ենթական սարսափած էր երբ ոստիկանը զինքը գետինը կը պահէր ուրիշ մըն ալ 5 վայրկեաններ կը պարպէր զանկին մէկ, չմած ճամբորդներու առջեւ: Պարզուած է որ 26 տարեկան Պրազիլցի մըն էր՝ Ժան–Շառլ տը Մենէզէս, որ երեք տարի է Անգլիա կը գտնուէր, ուր կ'աշխատէր որպէս էլեկտրացէտ: Պրազիլ բացատրութիւն կը պահանջէ Լոնտոնէն:

Բրիտանական ոստիկանութիւնը երեք – չորս ձերբակալութիւններ ալ կատարած է:

*
**

Ֆրանսա արտաքսած է ծայրայեղ իմամ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՋՈՒԻՑԵՐԻԱ

ԹՈՒՐՔ ԿՈՒՍԱԿՑԱՊԵՏԸ ԺԽՏՈՂԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԱԾ

Թուրք բանուորական կուսակցութեան ղեկավարը Տօղու Փէրինչէք որ Ցիւրիխ գացած էր մասնակցելու Լօզանի դաշնադրին 82րդ տարեդարձը նչելու համար կազմակերպուած թրքական ցոյցին, ժլատողականութեան ամբաստանութեամբ հարցաքնուութեան ենթարկուած է արդարադատ իշխանութիւններուն կողմէ: Պատճառն այն է որ ցոյցէն առաջ, Յուլիս 22–ին մամուլի ասուլիսի մը Փէրինչէք յայտարարած է թէ Հայկական Յեղասպանութիւնը "աշխարհակալ տէրութիւններու մէկ սուտն է": Նման պատասխանութիւն զուիցերական օրէնքներով կը հակասէ հակայեղասպանական սկզբունքներուն եւ յանցանք կը համարուի:

Տ. Փէրինչէք արդէն ժխտողականութեամբ ամբաստանուած էր Զուիցերահայ ընկերակցութեան կողմէ Յուլիսի կէսին երբ նոյնիսկ խօսքեր արտասանած էր Վոյի նահանգի կողմէ Յեղասպանութեան ճանաչումին առթիւ:

Թուրքիոյ Արտաքին գործոց նախարարը խոտացնելով Թուրքերու հակազդեցութիւնները, ըսած է թէ "Փէրինչէքի հակազդութեան տակ առնուիլն ու հարցաքնութիւնը յարիր չէ ժամանակակից աշխարհին ամէնէն հիմնական արժէքին որ արտայայտութեան ազատութիւնն է": Նոյն նախարարութիւնը կը պատրաստուի Պէրնէ ու Անգարայի մէջ պատահարը դատապարտող արարքներ կազմակերպելու:

Ինչ կը վերաբերի ցոյցին, ակնկալուած հազարաւորներուն տեղ քանի մը հարիւր հոգի միայն ընդառաջած է կոչին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ՎՐԱՍՏԱՆ ՄԵԿՆԱԾ

Վարչապետ Ա. Մարգարեան Յուլիս 24ին աշխատանքի այցով մեկնած է Ջաւախք, անկէ անցնելու համար Թիֆլիս: Ջաւախքի մէջ վարչապետը այցելած է ջրջանային կեդրոններ Նինոծմինդա եւ Ախալքալաք, վարձիայի վանական համալիրը, Տէրեանի ծննդավայրը Գանձա, ինչպէս նաեւ հայկական Սամսար գիւղը ուր վերջերս հայեւվրացական ընդհարումներ տեղի ունեցած էին: Ա. Մարգարեան Յուլիս 25ին կը մեկնէր Թիֆլիս ուր նախատեսուած էր հանդիպում մը նախագահ Մ. Սահակաշվիլիի հետ:

«ՏՕՖԻՆԷ ԼԻՊԷրԷ» Կ'ԱՐՁԱԳԱՆԳԷ Հ. ՏԻՆՔԻ ԴԱՏԻՆ

"Նիս Մաթէն"էն ետք "Տօֆինէ Լիպէրէ" եւս Յուլիս 22ի թիւով արձագանգած է "Ակօս" շաբաթաթերթին խմբագիր Հերանդ Տինքի ուղղուած "թրքութիւնը անարգել"ու ամբաստանութեան ու այդ նիւթով բացուած դատին: Համառօտ կերպով ներկայացնելէ ետք պարագան, գրած է թէ Կրընոպլի Հայ մշակոյթի տունը, իղձի Հայկական կազմակերպութիւններու խորհուրդը կը դատապարտեն Հայ լրագրողը թիրախ առած ընթացքը որ թրքական իշխանութիւններու մտայնութիւնը ցոյց կու տայ. մտայնութիւն որ ոչինչով կը համապատասխանէ արդարութեան ու մարդկային իրաւունքներու եւրոպական արժէքներուն:

ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՓՇՏԱԿՈՒԱԾ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐՈՒ

Հայ Դատի Եւրոպայի գրասենեակը (Պրիւսէլ) Յուլիս 21 թուակիր հաղորդագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ թէ փաստաբան Վարդգէս Եղիայեանի գրասենեակին կողմէ բացուած հաւաքական դատը կը չարունակուի ապահովագրութեան "Աքսա" ընկերութեան դէմ:

Նոյն գրասենեակը, ծանօթ է որ նախապէս ալ դատի դիմած էր ամերիկեան "Նիւ Եորք Լայֆ" ընկերութեան դէմ ու յաջողութեամբ աւարտած առաքելութիւնը: "Աքսա"յի դէմ դատը բացուած է 2002–ին, 1915էն առաջ Օսմանեան կայսրութեան Հայերուն Ֆրանսական "Իւնիոն Վի" ընկերութեան քով ունեցած կեանքի ապահովագրութիւններուն նիւթով, քանի որ անոնց տէրերը 1915–23 Յեղասպանութեան զոհ դառնալէ ետք, իրենց ժառանգորդները ոչ մէկ հատուցում ստացած են:

Հայ Դատը խրախուսական կը նկատէ 90 տարի ետք եւրոպական ու ամերիկեան ընկերութիւնները անցեալի իրենց վարմունքին հետեւանքով դատի տալու ընթացքը, քանի որ անոնց կողմէ իրացուած դոլարները մաս կը կազմեն մեր ժողովուրդին Ի. դարու ընթացքին ենթարկուած նիւթական անհատնելի վնասին:

Զգտելով Նիւ Եորքի դատին օրինակով այս մէկուն ալ արդար վախճանին, Հայ Դատի գրասենեակը կ'ակնկալէ եւրոպացինակ Հայերու չահադրդռութիւնն ու պատասխանատուութեան ստանձնումը: Ա. այդ, կը հրաւիրէ Եւրոպայի հայ համայնքը նամակներով դիմելու "Աքսա"յի նախագահութեան եւ արտայայտելու արդար կարգադրութեան մը իր ակնկալութիւնը: Այդ նպատակով դիմումնագիր – նամակի օրինակ մը դեռեղուած է Հայ Դատի կայքէջին վրայ, ուրկէ կարելի է ընդօրինակել, ստորագրել ու ղրկել ընկերութեան նախագահ Գլօտ Պէպէարին:

www.eafjd.org

ԲԱԶՈՒԻ

«ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ» ՅԱՆԿԵՐԳԸ

Ադրբեջանի նախագահը Ի. Ալիեւ Բաքուի մէջ "Իթար–Թաս" գործակալութեան յայտարարած է Ղարաբաղի մէջ հանրաքուէով օրինավիճակը որոշելու հեռանկարին առընչութեամբ թէ ոչ այսօր, ոչ ալ հարիւր տարի ետք Ղարաբաղի Ադրբեջանցիներն անջատումի հարցը վիճակելի կրնայ ըլլալ: Աւելցուցած է թէ ադրբեջանական տարածքներու գրաւումը յաւերժական չի կրնար դառնալ, ատոր աւարտը մօտալուտ է: Ի. Ալիեւ ապահովութիւն տուած է որ Հայերը իրենց դրաւած չրջաններէն մեկնելէ ետք Ադրբեջանցիները պիտի վերադառնան, միայն ատկէ ետք Ղարաբաղի օրինավիճակը պիտի որոշուի: Ան իր խօսքը աւարտած է "Ղարաբաղի Ադրբեջանի կազմին մէջ ամենաբարձր ինքնավարութիւն տալ"ու յանկերգով:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Թիւ-2

Երեւան – Յուլիս 19

«Ոսկէ ծիրան»ը վերջ գտաւ ինչպէս սկսած էր: Փառատօնին չորրափակը համեմատաբար փոքր ըլլալով, կարելի էր ստէպ խաչաձեւել Սերժ Ասեռիքեանի քաղցր ժպիտը կամ Սիմոն Աբգարեանի (դերասան) խմաստոն աչքերը, հեռատեսիլի դրեթէ բոլոր կայաններէն հեռատեսիլ Արմինէ Յանճեանի եւ իր ամուսինին վերցական մեկնաբանութիւններուն, ռուսերէն եւ լեհերէն արտայայտվող մի քանի ծանօթ անձնաւորութիւններուն ելոյթներուն եւ անձնապէս մասնակցիլ «մասնակցելի» այն բոլոր հանդիպումներուն որոնց մեծագոյն մասը անձնական հրաւէրով էր եւ մասուլին վերապահուած...:

Ինչպէս սինեմայի բոլոր փառատօնները, յատկապէս Վենետիկինը, որուն մօտէն հետեւած եմ տասնեակ տարիներ, այս մեկն ալ առատաձեռն մրցանակներ բաշխած է, դրեթէ բոլոր մասնակիցներուն՝ զանազան տիտղոսներ ստեղծելով. «Հայկական համայնապատկեր», «Վաւերագրական», «Մաղարկային», «Մոչոր վաստակ», «Ռեժիսուրա», «Հրանդ Մաթեւոսեանի անուան», եւայլն-եւայլն... Ջանի կազմակերպիչները գոհ են, ուրեմն ցեսուրթի՛ւն եկող տարի:

Ես յատուկ հաճոյք կը զգամ երբ ղերասան – ղերասանուհիներ խօսք առնեն մամուլի եւ հեռատեսիլի առջեւ. այնքան ձեւուած եւ պատրաստ նախադասութիւններ կը գործածեն որ բացի մասնեղէ իրենց իմացական սահմանափակ կարողութիւնը, դիտեն «հոգեբանական» եւ «հոգեկան ազատագրումի» սահմանումներ տալ ամէնէն հասարակ չուկայական գործին ալ ուր չաճախ սեռային կ'ըլլայ իշխողը, հոգին եւ հոգեբանութիւնն ալ զետեղուած սառնարանին վերին յարկերը:

Երէկ Ջերմաստիճանը չատ բարձր էր Երեւանի մէջ հակառակ որ Ռախմանինովի օփերային առաջին ներկայացումին հրաւէր ունէի, նախընտրեցի հեռանալ քաղաքէն գէպի Եղեղնաձորի բարձունքները, որոնք իրենց աչխարհագրական եւ բուսական կառոյցով կը խոտացնեն Հայաստան լեռնաչխարհի բոլոր յատկութիւնները եւ ունին համեմատաբար մօտիկ ըլլալու առաւելութիւնը:

Երեւանի պարտէզներուն եւ մայթերու երկայնքին բուսած թուխի ծառերուն պատուղները միայն ժխտական ներկայութիւն դարձած են քնակիչներուն համար:

Օդի ապականութիւնը գորշ գոյն մը տուած է երբեմնի սպիտակ թուխերուն, բայց անոնց առատութիւնը մայթերը սեւ բիծերով կեղտոտած, չաճախ սահելու պատճառ կը դառնայ:

Դէպի հարաւ, պարտադրաբար կոմիտասի Այգիի առջեւէն կ'անցնի մայրուղին որ «վանթէոն» կոչուած է. բայց արդէն մեր ամենահաս քաղաքապետութիւնը, մուտքի ալակողմը սեվխանաչնորհած, ու սկսած է կառոյց մը բարձրացնել, ինչպէս քիչ մը ամէն տեղ: Քաղաքաչինական ամէնէն տարրական օրէնքները ոտնակոխուած են Երեւանի մէջ դժբախտաբար: «Էլիտար շէնքեր» տիտղոսին տակ, իշխանութեան մօտ անձեր, սկսած են այլանդակել քաղաքին դիմագիծը, կեդրոնին մէջ բարձրացնել «երկնաքեր» ըսուելու չափ չէնքեր, տեսադրութենէն փակել դասական համայնապատկերներ, ծածկել Թամանեանի հայկական ոճով Երեւանը, այլանդակել մայթերը թրքանման կրպակներով. ծըխախոտի, ծամոնի, պաղպաղակի արտադրողները հարստացնելու: Կարգը հասած է «կարապի լիճին» որուն կէսը արդէն փորուած է, եւ «վերնիսաժ»ի հրապարակէն, մեծամեծ կրաղիւսէ զանգուածներ դուրս կու գան... Երբեք չէք կրնար իմանալ թէ ի՞նչ տեղի պիտի ունենայ... տրուած պաչտօնական «հանդարտեցուիչ» բացատրութիւնները այլեւս մարդ չեն համոզեր:

Հետաքրքրական էր մայրաքաղաքի կարեւոր թղթակից օրիորդներէն մին, մի քանի օր առաջ, հանդիպային պարտէզի մը մէջ, հարց կու տար պատահականէ ներկաներուն թէ «ի՞նչ կը խորհին Երեւանի քաղաքապետարանին մասին». ամէնէն չատ լսուած պատասխանը եղաւ.— «Տակաւանք...»: Ժողովուրդը անկարողութեան դատապարտուած, զարմանալիօրէն բնոյթացի համարձակութիւն առած է եւ բացայայտօրէն կ'արտայայտուի, քանի կը տեսնէ որ պատմական չէնքերու թըւարկուած քարերը, քանդուելէ ետք ո՛ւր կը վերջանան եւ թէ տակաւին ո՛չ մէկ չէնք փոխարէրպար կառուցուած է... ո՛վ ժամանակ ունի նման «անհիմ մարզանքներու». կարեւորը ճարտարապետական ոչ մէկ նկարագիր ունեցող չէնքեր բարձրացնելն է եւ գոհացնել ռուսական եւ արեմտեան սպիւռքէն եկող պահանջողները: Ամբողջ քաղաքը ապօրինի մէկ, երկու յարկերով բարձրացած է արդէն, ճարտարապետական կառոյցը խանդարելու ասոխման: Հիմա կարգը եկած է «բակերուն». այն բակերուն որոնք յատուկ կերպով մտածուած, սովետական քաղաքաչինական սկզբունքներով, կը ծառայէին բակը ջրջապատող հարիւրաւոր ընտանիքներու մանուկներուն, որպէս խաղավայր. հիմա, անկախ Հայաստանի բակերուն մէջ ամէն ինչ կրնաք գտնել, սկսած՝ դատարկի մը պարսպապատ մենաստանէն, մինչեւ կառատեղ, կառքեր լուալու եւ նորոգելու կայաններ, եւլն.: Բոլորն ալ ապօրինի, բայց վերջ՛ն հովանաւորուած... Երեւան «շրաւեալ տարածութիւն» է. տեղացին իրաւունք չունի խօսքի... անցեալները Միջեռնականաբերդի շրջանը կը կատարէի, ցաւով նկատեցի որ ծառերու մէջ խորհրդաւոր սրճարան մը կը գործէ արդէն. հաւանաբար թրքաբարոյ մեր կարգ մը հայրենակիցներուն «մօթէլի ծառայութիւնները «ալ նախատեսուած են:

Զարմանալի քաղաք մըն է այսօրուան Երեւանը. օրէ օր իր դիմագիծը կորսնցնելու վրայ է: Անցեալի գիրի-գրականութեան, արուեստի, երգի մայրաքաղաքը եւ բնակչութիւնը հիմնական կերպարանափոխութեան մէջ են: Դրամը գարձած է ամենագլխաւոր արժէքը. ցաւ է լսել գովազդարանող տղոց եւ աղջիկներու օտարացած լկտի հայերէնը, ձայնաւորները անճռնիօրէն երկարելով եւ բաղաձայններն ալ պայթեցնելով... Կոմիտաս պողոտային վրայ, որոշ ժամերու միայն արաբերէն եւ պարսկերէն կը լսուի: Հիմա Մաշտոցի պողոտային վրայ ալ օրէ օր «պարսկական-արաբական սրճարանները ու ըրասեներէնները կը բազմանան: Երեւանի կարգ մը բարձրադոյն ուսումնական հաստատութիւններուն մէջ վկայականներու առեւտուրը այնպիսի չափանիշներու սկսած է հասնիլ որ կարգ մը մինչեւ արեւելեան երկիրներ սկսած են մերժել նման վկայականները... ի՛նչ մեծ պատիւ մեր երկրին...

Հետաքրքրական երեւոյթ գարձած է նաեւ թեհրանի մակնիշով արդիական դեղին հանդստաւէտ «Պասերու» ներկայութիւնը, որոնք չաբաթավերջերուն կը յայտնուին եւ Երկուչաբթի արդէն կը բռնեն հարաւի մայրուղին: «Հայաստան երկիր դրախտավայր»... մի քանի ճարպիկ Ազերիներ, Հայաստանի նախկին բնակիչներ, պարսկական անցագիրներով բաւմաթիւ կալուածատիրական մեծ դործառնութիւններու մէջ են, մեղսակցութեամբ պարսկահայերու. գործառնութիւններ որոնք սկսած են «մաֆիական» երեւոյթ ստանալ: Առ այժմ ժողովուրդը միայն կը փսփսայ, քանի անոնք կառավարութեան մէջ գործող կարեւոր կուսակցութեան մը հովանաւորութիւնը կը վայելեն: Կուսակցութիւն մը որ իր այս գործելակերպին համար սկսած է հակակրելի դառնալ երկրին բոլոր խաւերուն: Ինչ ափսոս, երբ կրնար օգտուիլ իր դիրքէն եւ տարածել իր առողջ ըսկզբունքները որ դարէ մը աւելի կրցած է համայն Սիփիւռքը վառ պահել իր այնքան արժէքաւոր հայրենասէր, մտաւորական նուիրեալ գործիչներու հոյլով, ճոխացնելով յետ եղեռնեան մեր բոլոր

ԿԱՐԵԼԻ Է ԲԱՐԵԼԱԻԵԼ ԵՐԿԱՐԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդ արարածը մինչեւ 150 տարեկան ապրելու հաւանականութիւն ունի եւ մեր մարմինը գոնէ տեսականօրէն ծրագրըւած է այդ ուղղութեամբ: Այսուհանդերձ այդ սահմանին հասնելու համար հրաչք դեղի մը պէտք չէ վստահիլ: Նախ՝ խընամրելի է բարեփոխել մեր ապրելաոճը: Ֆրանսացի երեխայի մը համար, ի ծնէ՝ երկարակեցութիւնը մանչերու մօտ 75, իսկ աղջիկներու մօտ 83 տարուան սահմանուած է: Ոմանք այս սահմանները կ'անցնին. ինչպէս ներկայիս Ֆրանսայի 100 ամեաններու թիւը 6000ի չուրջ է: Սակայն ամենալաւատեսները յոյս ունին թէ այս թիւը 150000ի կրնայ հասնիլ մինչեւ 2050 թուականը. թիւ մը որ առաջարկուեցաւ վերջերս կայացած ընկերային առողջութեան Գ. համագումարի ընթացքին: Մինչ այդ պէտք է նշել որ երկարակեցութեան այս բացառիկ ոստումը նոր երեւոյթ է եւ իրականացած չնորհիւ առողջապահական վուրջ զարգացումներու, ջուրի որակի բարձրացման, աննդական ապահովութեան բարելաման, դաստիարակութեաց եւ մանաւանդ բժչկական յառաջընթացներուն:

Աւելի երկար ապրելու յոյսը նախ եւ առաջ հրամայականը ունի՝ կանխել հիւանդութիւնը: Այս ուղղութեամբ առաջին պայմանն է յարգել պատուաստանեղրու (ի մասնաւորի տարեց անձերու մօտ պրկախտ-թերանոս, դամ եւ թոքատապի) ժամանակացոյցը: Երկրորդ կարեւոր պայմանը իւրաքանչիւր առողջական հարցին հետեւիլ իր երեւման օրէն իսկ: Երրորդ գլխաւոր պայմանը, անկախ տարիքէն, ֆիզիքական կանոնաւոր աչխուժութիւնն ապահովելն է: Այս գլխաւոր պայմաններու կարգին կարելի է թուել հետեւեալ սկզբունքները. խուսափիլ ծըխելէ, կարեւոր քանակութեամբ ոգելից ըմպելի սպառելէ, ճարպոտ եւ անհաւասարակչիռ աննդառութենէ եւ վերջապէս առանց չատ բանաւոր պատճառի ջղայնանալէ: Այս վերջին պարագան կարելի է վերատարազել հետեւեալ ձեւով. քնարան ունենալ չջղայնանալ ոչ մէկ գնով՝ ինքնաթելադրել որ ամենալուրջ հոգն իսկ իր լուծումը կամ իր ելքը կ'ունենայ առանց ջղայնանալու: Բոլոր վերոյիչեալ կենցաղակերպերը, վաղահաս մահերու գլխաւոր երկու պատճառ – հիւանդութեանց՝ որաեբակային ախտերու եւ քաղցկեղի գեմն պատրաստող ազդակներ են: Եթէ ծխելը եւ ոգելից ըմպելիներու սպառումը դադրեցնելը կամ նուազեցնելը յաւելեալ վաստերու պէտք չունի, ապա ամէն տարիքի մարդ կրնայ ինքզինքը պատրաստել ծերութեան համար՝ ուտելիքի ընտրութեան, ֆիզիքական աչխուժութեան եւ մտաւոր ակտիվութեան միջոցով: Ուտելիքի ընտրութեան մէջ կարեւոր է ուշադրութիւն դարձնել ճարպերու տեսակին, նուազ կերպով ուտել կարմիր միս եւ աւելի շատ ուտել ձուկ, հաւ, հնդկահաւ, կանաչեղէն, հատիկեղէն, հաւկիթ եւ կիթեղէն պատրաստուած պի-յ աննդանիւթը, Ալցհայմըրի նման իմացական կորստեան վտանգը 30 տոկոսով կ'աւելցնէ: Այսուհանդերձ, չաքարախտ կամ ոչ, ամէն անձ հաւասար չէ իր ուղեղին տկարացման նկատմամբ: Պատճառները բազմաթիւ են: Կանոնաւոր կերպով ուղեղային գործունէութիւն ունենալը մեր իմացական կարողութեանց պահպանման մեծագոյն կը նպաստէ, պարզապէս նորանոր ջղաբջիջներ առեղծելով եւ այս վերջիններուն ցանցը ամրացնելով: Ասկէ զատ գիտնականները կը հետաքրքրուին հակաօքսիտացնող ներու (անթիօքսիտան) պահպանիչ գերով. է եւ Սէ աննդանիւթերուն համարկումը, ինչպէս նաեւ է աննդանիւթին սելենիումի հետ միասնական ազդեցութիւնը բաւերաբ կը նկատեն: Վերջապէս՝ վերջերս կատարուած ամերիկեան ուսումնասիրութիւն մը երեւան հանած է թէ մսեղէն, ձկնեղէն, հաւկիթ եւ ընդեղէնին պարունակած պի-յ աննդանիւթը, Ալցհայմըրի նման իմացական կորստեան վտանգը 30 տոկոսով կ'աւելցնէ: Այսուհանդերձ, չաքարախտ կամ ոչ, ամէն անձ հաւասար չէ իր ուղեղին տկարացման նկատմամբ: Պատճառները բազմաթիւ են: Կանոնաւոր կերպով ուղեղային գործունէութիւն ունենալը մեր իմացական կարողութեանց պահպանման մեծագոյն կը նպաստէ, պարզապէս նորանոր ջղաբջիջներ առեղծելով եւ այս վերջիններուն ցանցը ամրացնելով: Ասկէ զատ գիտնականները կը հետաքրքրուին հակաօքսիտացնող ներու (անթիօքսիտան) պահպանիչ գերով. է եւ Սէ աննդանիւթերուն համարկումը, ինչպէս նաեւ է աննդանիւթին սելենիումի հետ միասնական ազդեցութիւնը բաւերաբ կը նկատեն: Վերջապէս՝ վերջերս կատարուած ամերիկեան ուսումնասիրութիւն մը երեւան հանած է թէ մսեղէն, ձկնեղէն, հաւկիթ եւ ընդեղէնին պարունակած պի-յ աննդանիւթը, Ալցհայմըրի նման իմացական կորստեան վտանգը 30 տոկոսով կ'աւելցնէ: Այսուհանդերձ, չաքարախտ կամ ոչ, ամէն անձ հաւասար չէ իր ուղեղին տկարացման նկատմամբ: Պատճառները բազմաթիւ են: Կանոնաւոր կերպով ուղեղային գործունէութիւն ունենալը մեր իմացական կարողութեանց պահպանման մեծագոյն կը նպաստէ, պարզապէս նորանոր ջղաբջիջներ առեղծելով եւ այս վերջիններուն ցանցը ամրացնելով: Ասկէ զատ գիտնականները կը հետաքրքրուին հակաօքսիտացնող ներու (անթիօքսիտան) պահպանիչ գերով. է եւ Սէ աննդանիւթերուն համարկումը, ինչպէս նաեւ է աննդանիւթին սելենիումի հետ միասնական ազդեցութիւնը բաւերաբ կը նկատեն: Վերջապէս՝ վերջերս կատարուած ամերիկեան ուսումնասիրութիւն մը երեւան հանած է թէ մսեղէն, ձկնեղէն, հաւկիթ եւ ընդեղէնին պարունակած պի-յ աննդանիւթը, Ալցհայմըրի նման իմացական կորստեան վտանգը 30 տոկոսով կ'աւելցնէ: Այսուհանդերձ, չաքարախտ կամ ոչ, ամէն անձ հաւասար չէ իր ուղեղին տկարացման նկատմամբ: Պատճառները բազմաթիւ են: Կանոնաւոր կերպով ուղեղային գործունէութիւն ունենալը մեր իմացական կարողութեանց պահպանման մեծագոյն կը նպաստէ, պարզապէս նորանոր ջղաբջիջներ առեղծելով եւ այս վերջիններուն ցանցը ամրացնելով: Ասկէ զատ գիտնականները կը հետաքրքրուին հակաօքսիտացնող ներու (անթիօքսիտան) պահպանիչ գերով. է եւ Սէ աննդանիւթերուն համարկումը, ինչպէս նաեւ է աննդանիւթին սելենիումի հետ միասնական ազդեցութիւնը բաւերաբ կը նկատեն: Վերջապէս՝ վերջերս կատարուած ամերիկեան ուսումնասիրութիւն մը երեւան հանած է թէ մսեղէն, ձկնեղէն, հաւկիթ եւ ընդեղէնին պարունակած պի-յ աննդանիւթը, Ալցհայմըրի նման իմացական կորստեան

դաղութները: Անցնի՛նք:

«Փանթէոն»ը եզերելով կը հասնիմ «Գարեգին Նժդեհ» ընդարձակ հրապարակը որ «Երրորդ մասի» քնակիչներուն եւ թաղամասին բաբախող սիրտն է:

Հոն կը վերջանայ Կոմիտասի պողոտայէն սկսող մեթրոյի կայանը որուն բոլոր ելքերն ու երբեմնի աւազանները դարձած են արեւելեան դունաւոր չուկայ... Գահիրէի ամէնէն ժողովրդական թաղերը յիչեցնող՝ առանց ունենալու անոնց եզակն հմայքը: Ապրանքներու եռին կանգնած, սանդուխներու երկայնքին չարուած երիտասարդ, միջին եւ տարեց սերունդը հաւանաբար իր մէջ ունենայ անցեալի վայլուն գիտնականներ, փրոֆէսորներ, զարգացած անձնաւորութիւններ, որ հեռացած իրենց թաղերէն, եկած են այս բազմամարդ կեդրոնը ի խնդիր պատառ մը հացի: Հոն ամէն ինչ կրնաք գտնել: Մէկ երկու եւրոյի ծախուող ակադեմական հրատարակութիւններ, ինչպէս նաեւ, չես գիտեր ինչ ճամբաներով Հընդկաստանէն հասած խունկի ցպիկներ կամ կրծքազարդեր, թրքական կապոյտ հըլունններ եւ ֆրանսական ամենաընտիր անուշահոտի առուններ:

Գարեգին Նժդեհ, բայց ինչ չկայ. անունը միայն կայ: Նժդեհի փոխարէն հրապարակի մեծ պատուանդանին վրայ բազմած է համակրելի երիտասարդ մը որ ամբողջ կեանքը պայքարած է բոլշեւիկութիւն քարոզելու, եղած է տեսարան, գործիչ եւ 1913ին ձերբակալուելով ցարական իշխանութիւններէն աքսորուած է Սիպերիա ուր եւ մեռած է առանց իր երազած Սովետական միութիւնը տեսնելու...

Այս հրապարակը ինծի համար այնքան ցայտուն կերպով կը խորհրդանչէ ներկայ կացութիւնը որ ամէն անցնելուս ես ինծի հարց կու տամ.— Մեր իշխանութիւնները չէ՞ն նկատեր արդեօք որ մէկ ծաղելի իրականութիւն մը կ'ապրին: Քիչ մը անդին հսկայածաւալ բանուորի պղինձէ արձան մը կար. հանեցին որովհետեւ ո՞վ գիտէ ով այդ պղինձով իր տան բազրիքներն ու դռնէրուն ունելիները չինեց եւ վայրն ալ այնքան յարմար էր քարուղի կայան եւ կառատուն կառուցանելու, այդ օրերուն իսկ, առանց մարդարէ ըլլալու, գուշակած էի անոր ճակատագիրը... եւ եղեւ այնպէս...

Գարեգին Նժդե՛հ, անունը կայ, բայց ինք չկայ... Ազատ, Անկախ Հայաստա՛ն. անունը կայ, բայց ինք ո՞ւր է:

ՅԻՊՔ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈՍՔՐՈՒԹի Պիէմի "Փավիլիոն Ռուայալ" դահլիճին մէջ, Յուլիս 1ին, կատարուած է Հայկազեան համալսարանի շրջանաւարտներու 2005ի հունձքի վկայականներու բաշխումը, պատուոյ նախագահութեամբ Հայաստանի Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեանի: Հանդիսութիւնը զուգադիպած է համալսարանին 50ամեակին եւ ներկայ եղած են նախագահ Լահուտի ներկայացուցիչը, Խորհրդարանի նախագահ Ն. Պըրիի ներկայացուցիչը՝ երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի եւ պետական դէմքերու այլ ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ կրօնական յարանուանութեանց: Հանդիսին բացումը կատարուած է լիբանանեան փառերգով, "Արմիա" երգչախումբին կողմէ, ընկերակցութեամբ Պէյրութի նուագախումբին եւ պեղարուեստական դեկավարութեամբ Յարութիւն Փազլեանի: Վերապատուելի Նշան Պաղտալեանի աղօթքէն ետք, խօսք առած է վեր. Փօլ Հայտոսթեան, որ շնորհաւորած է շրջանաւարտները եւ ակնարկելով Հայկազեանի ուխտին, չեշտած է որ Հայկազեանը կը մնայ յանձնառու իր պատմական նուիրեան՝ կերտելու ազգային պարկեշտ ընկերութիւն, պահելով ակադեմական իր մակարդակը եւ հանգամանքը, ինչպէս նաեւ չարունակելով գործակցութիւնը կրթական այլ հաստատութիւններու հետ, ըլլան անոնք տեղական թէ միջազգային:

Անդրադառնալով Հայկազեանի հայկական միակ համալսարանը ըլլալու իրականութեան, վեր. Հայտոսթեան դիտել տուած է որ կարելի չէ զայն նկատել "որբ" համալսարան մը, այլ "կենդանի յուշարձան" մը կեանքի աղբիւրի մէջ: Վերապատուելին իր խօսքը արտասանած է երեք լեզուով» հայերէն, արաբերէն, անգլերէն: Ապա խօսք առած է Հայկազեանի հիմնադիրներէն՝ Ճոն Մարզարեան եւ խօսքն ուղղելով շրջանաւարտներուն, չեշտած է որ հարկ է գործել եւ աշխատիլ ի նպիր կեանքի եւ ոչ մահուան: Երեւանի պետական համալսարանի նախագահ Ռաուիկ Մարտիրոսեան, իր կարգին վեր առած է Հայկազեանի յիսնամեայ նուաճումները: Վեր. Հայտոսթեանի կողմէ կատարուած հակիրճ կենսագրութենէ մը ետք խօսք առած է Վ. Օսկանեան: Ան բարձր գնահատած է Լիբանանի ցուցաբերած հիւրընկալութիւնը Մեծ Եղեռնէն ճողոպրած Հայերուն նկատմամբ: Արագ ակնարկ մը նետած է Միջին Արեւելքի պատմութեան, յատկապէս 1967ի դէպքերուն, դիտել տալով որ ինք այդ ժամանակաշրջանին կը գտնուէր իր ծննդավայրը՝ Հալէպ: Երկարօրէն ծանրացած է համաշխարհայնացման, որ մեզ չի բաժներ, այլ կը միացնէ: Իր խօսքը եզրակացուցած է կոչ ուղղելով շրջանաւարտներուն գիտակցելու, թէ ուսումը վերջ եւ սահման չունի: Վեր Հայտոսթեան նախարարին նուիրած է Հայկազեան համալսարանի վահանակը, որ նախապէս ալ տրուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի եւ նահատակ վարչապետ Ռ. Հարիրիի: Անգլերէնն խօսք առած է Սինթիա Հաննա եւ արաբերէն ալ Գէորգ Գէորգեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ԼՇՐԻՖԻի "Տիրան Պապիկեան" հանդիսասրահին մէջ, Յունիս 28ին տեղի ունեցած է Համազգայինի "Բարսեղ Կանաչեան" երաժշտական գոլէժի աշակերտական ունկնդրութիւնը, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն "Ռուբէն Զարդարեան" մասնաճիւղին: Բացման խօսքը արտասանած է երաժշտանոցի տնօրէն Հայրենի երաժիշտ, Ջութակահար եւ երգահան Երուանդ Երկանեան, որ հակիրճ տեղեկութիւններ տուած է ամբողջ կրթական տարուան ընթացքին իրագործուած աշխատանքներուն մասին: Հանդիսականները գնահատանքով հետեւած են տաղանդաւոր արուեստագէտներու ելոյթին ու երգին:

***

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏի քաղաքապետական մարզադաշտին մէջ, Յունիս 25ին, տեղւոյն քաղաքապետութիւնը կազմակերպած է մշակութային փառատօն մը իր մասնակցութիւնը բերելու համար "Թմրեցուցիչի դէմ պայքարի ընկերութեան": Ներկայ եղած են բազմահազար հանդիսականներ: Հաւաքոյթը սկսած է Լիբանանի փառերգի ունկնդրութեամբ, զոր կատարած է ՀՄԸՄ-ի չեփորախումբը: Բացման խօսքը արտասանած է քաղաքապետութեան անունով փոխ քաղաքապետ՝ Րաֆֆի Կէօվժլեանեան, որ չեշտը դրած է թմրեցուցիչի գործած աւերիներուն վրայ: Հանդիսութիւնը ունեցած է գեղարուեստական բաժին մը, որու իրենց մասնակցութիւնը բերած են Համազգայինի "Քնար" պարախումբը, Սեւ գօտիներու ակադեմիայի աշակերտները, երաժիշտ եւ երգահան Կի Մանուկեան իր նուագախումբով, երգչուհի Կրէյս Տիպ, երգիչներ Արարատ Ահարոնեան եւ Ճօ Աչքար իրենց նուագախումբերով: Յանուն "Թմրեցուցիչի դէմ պայքարի լիբանանեան ընկերութեան" խօսած է տնօրէնը Էլի Լահուտ, որ բացատրած է օրուան նպատակը եւ պայքարելու անհրաժեշտութիւնը: Շեշտած է թէ միայն դպրոցով, ընկերութեան օգնութեամբ դժուար է առաջքը առնել այս վարակին, հարկ է որ ծնողները մօտէն հսկեն իրենց զաւակներու առօրեայ կեանքին: Ապա, բեմ հրաւիրած է թմրամոլներ, որոնք բուժուած են եւ կոչ ըրած որ օգնեն թմրամոլներուն: Հաւաքոյթը չարունակուած է մինչեւ ուշ գիշեր, երգերու եւ երաժշտութեան ընկերակցութեամբ:

ՕՐԳՐԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄՈՆԱՔՕ

ԱԼՊԷՐ ԻՇԽԱՆԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԸ

Վերջին չաթթներուն չատ խօսուեցաւ Ալպէր Բ. իշխանի մասին, որ հօրը մահուան եռամսեայ սուգի աւարտէն ետք գրաւեց 32 հազար բնակիչ ունեցող Մոնաքոյի իշխանապետութիւնը:

Յարգ, մոնաքոցիները հարց կու տային, կը գրէ Լոնտոնի Ինտըփէնտընթ, թէ իրենց իշխանը – 47 տարեկան ե՞րբ պիտի ամուսնանայ, զաւակ պիտի ունե՞նայ: Հիմա, հարցը այն է թէ քանի՞ զաւակ ունի: Իր զահակալութենէն (Յուլիս 12) առաջ, իշխանը հրապարակաւ ճանչցաւ որ 22 ամսու տղեկի մը հայրն է, զաւակ մը ունեցած է Թոկոցի Նիքոլ Քոսթի հետ: Ապա, հեռատեսիլէն յայտարարած է «գիտեմ որ ուրիշներ ալ կան, որ գրեթէ նոյն պայմանները կը ներկայացնեն, կը պատասխանենք հարկ եղած ատենը»: Այլ զաւակնե՞ր, քանի՞ զաւակ:

Ձեւական պարզութեան եւ չքեղութեան մէջեւ, զահակալութեան արարողութեան ընթացքին, Մոնաքոցիները տեղեկացան որ զալիք ամիսներուն ցայտուն փոփոխութիւններու հետ դէմ յանդիման պիտի գտնուին: Իշխանը, խորապէս պարկեշտ անձ մը, յանձն առած է նոր փայլ մը տալ իշխանապետութեան դինանշանին, վերջ տալով բազմաթիւ դրամատուներու ֆինանսական թուլամորթ գործելակերպի: Ոչ միայն, ըսած է, Մոնաքօ այլեւս դրամ պիտի «չօրինականացնէ» այլեւ ֆինանսական իր համբաւը անառարկելի պիտի ըլայ: Ըսած է նաեւ թէ կը նախատեսէ հրաժարիլ դրամատնային գաղտնապահութենէն, սկզբունք մը որու վրայ կրթնած է իր երկրին եւ ընտանիքին հարստութիւնը վերջին տասնամեակներուն:

Իշխան Ալպէր յայտարարած է նաեւ որ Մոնաքօ, որ աւելի փոքր է քան Հայոց Փառք կամ Քենզինկթըն Սքուէր, պիտի ստորագրէ Քիոթոյի դաշնագիրը եւ ամէն ինչ ընէ մաքրելու համար 2 քառակուսի քիլոմեթրնոց իր հողամասին օդը: Թերթին յօդուածագիրը (Ճոն Լիչֆիլտ) երիծախական ոճով կ'աւելցնէ, նման խոստում մը խորապէս պիտի հանգստացնէ շրջապատի աշխարհի պաշտպանները եւ մղէ նախագահ Պուշը որ իր կարգին միանայ ստորագրողներուն:

Թ.Ա.Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

րողութիւնը վճռացնող ախտերու եւ նման ջղաբջջային ծերացումին արագութիւնը կը նուազեցնէ:

ՔՈՒՆԸ ԻՐ ԵՒ ԴԵՊ
ԳԵՐԾԱՆՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Լաւ քնանալը գերծանրութեան դէմ կը պաշտպանէ: Ա՛յս եզրակացութեան յանգած է Պրիսթոլի համալսարանը իրականացուցած ուսումնասիրութիւն մը: Ա՛յս համալսարանին գիտնականները քունի տարբեր վարժութիւններ ունեցող հարիւրաւոր կամաւորներու վրայ արեան քննութիւններ կատարած եւ ճարպանիւթերու կանոնաւորման գործընթացին դիմաւոր դերակատար երկու հորմոններու քանակը չափած են. ասոնցմէ մին՝ լեպթինը ախորժակ կը զոցէ, իսկ միւսը՝ կրելինը ախորժակը կը բանայ: Գիտնականները ստուգած են որ գիշերը 5 ժամէն քիչ քնացող անձերու կրելինի քանակը 15 տոկոսով աւելի, իսկ լեպթինի քանակը 15 տոկոսով պակաս է բաղդատմամբ անոնց՝ որոնք գիշերը նուազագոյն 8 ժամ կը քնանան: Վերաքննութեան ենթարկելով գերծանրութեան եւ քունի վարժութեանց վիճակագրական տուալները, կարելի է հաստատել թէ գերծանրութիւնը ուղիղ կը համեմատի քունի պակասին հետ: Ա՛յս երեւոյթին բազմաթիւ բացատրութիւններ կ'առաջարկուին. քունի պակասը աղերս ունի յաւելեալ պրկուած հոգեվիճակի հետ ինչ որ կը նպաստէ գերծանրութեան: Այսուհանդերձ երբ գիշերնեբու տեւողութիւնը կը կրճատուի, բնական է որ մարմինը հակազդէ՝ զրգռելով ախորժակը, քանի որ արթուն վիճակի մէջ մեր կազմութիւնը յաւելեալ ուժանիւթ կը պահանջէ: Եթէ ձեր ծանրութիւնը աճ կ'արձանագրէ, չանցուցէք քնանալ գիշերը ութ ժամ, պակսեցնել ձեր ջղային պրկումը եւ մարմնին ջերմուժի պահանջքը:

Քաղեց՝ ՍՈՒՐԻՆ ՇԷՐԻՓ

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ՁՕՐԻ ՄԷՋ

– Ինչո՞ւ չես պատասխաներ, պոռաց հազարապետը:

– Ա՛յ, ըսի, ֆրանսերէն կը խօսիմ:

–Ո՞ւր սորված ես...

– Պոլիս դպրոցին մէջ սորված եմ:

– Աղէկ կը խօսի՞ս...

– Բաւական:

– Դպրոցին մէջ կարելի չէ խօսիլ սորվիլ, դիտել տուաւ հազարապետը:

– Երեք չորս տարի փարիզ մնացած եմ եւ հոն խօսիլ ալ վարժուած եմ, պատասխանեցի:

– Փարիզ ինչո՞ւ համար գացիր:

–Գործով, իբրեւ յանձնակատար:

Հազարապետը քանի մը անհասկնալի բառեր արտասանեց եւ ըսաւ:

– Ի՞նչ ըսել են ասոնք:

– Կը ներէք, պէյ, չհասկցայ պատասխանեցի, կը խնդրեմ կրկնեցէք:

Կրկնեց այդ շարապիան որմէ կրկին բան մը չհասկցայ.

– Այդ ձեր ըսածը ֆրանսերէն չէ, դիտել տուի:

– Ուրեմն դուն իրաւցնէ ֆրանսերէն դիտես եղեր, պատասխանեց:

Ցետոյ, պիչ պիչ երեսս նայելէ ետքը, գոչեց.

– Դուն խենթ ես:

– Ո՛չ պէյս, խենթ չեմ, ըսի:

– Խենթ ես, պնդեց հազարապետը:

Ապա դարձաւ Սահակ Մեսրոպին եւ ըսաւ.

– Ա՛ս մարդը խենթ է, աչքերուն նայէ՛ մէյ մը:

– Ո՛չ, պէյ էֆէնտի, խենթ չէ, ըսաւ Սահակ Մեսրոպ:

– Վալլահա տիվանէ տիր, գոչեց հազարապետը միշտ երեսս նայելով:

Մազերս ածիլած, պեխերս կարճ կըտրած եւ գլուխս ալ գոտկ մը դրած, արդարեւ քիչ մը կը նմանէի յիմարանոցէն փախած մէկու մը:

Վերջապէս կրցանք համոզել զինքը որ խելքս գլուխս էր:

– Լա՛ւ, ըսաւ հազարապետը, չուտով պատրաստութիւններդ տե՛ս, վաղը առտու կանուխ ինծի հետ Հիթ պիտի մեկնիս, իբրեւ թարգման:

– Գլխուս վրայ, պատասխանեցի:

– Գերմանացի սպաներուն հետ կարենալ խօսելու համար պէտք ունիմ քեզի:

– Գլխուս վրայ, պատասխանեցի կրկին: Միայն թէ հազուստ, ճերմակեղէն ու կօշիկ, բան մը չունիմ:

– Այդ հագածներդ ի՞նչ են, հարցուց:

– Անոնք ուրիշներէ փոխ առած եմ:

– Աղէկ, ես հիմա թուղթ մը կը գրեմ եւ անմիջապէս կ'երթաս մթերանոցէն կ'առնես քեզի պէտք եղածը:

Եւ իսկոյն գործադրեցի ըսածը, յետոյ չարունակեց.

– Դուն ո՞ւր տեղացի ես:

– Պոլսեցի:

– Ընտանիք, զաւակ, եւն. ունի՞ս:

– Այո՛, պէյս, կին եւ երեք զաւակ ունիմ:

Փորձառութեամբ դիտէի որ միշտ ընտանիքի տէր ըլլալը լաւագոյն ապահովութիւն առաջ կը բերէր քան ամուրի ըլլալը եւ ատոր համար չվարանեցայ այս սուտը խօսելու:

– Լա՛ւ, քեզի հետ Հիթ կ'երթանք, հոն գործերնիս լմնցնելէ ետքը, ես կը յանձնարարեմ գերմանացի սպաներուն որ իրենց հետ քեզ ալ Պոլիս տանին եւ կ'երթաս զաւակներուդ կը միանաս:

– Աստուած կեանք տայ ձեզի, պատասխանեցի բարեւ մը տալով:

– Գնա՛ եւ պատրաստութիւններդ տես ու վաղը առտու կանուխ թէֆթիչը գըտնելո՛ւ:

– Գլխուս վրայ:

Իր գրած թուղթը ձեռքս խոկոյն ներկայացայ մթերանոցի գրագիր յիւնապետին, Սահակ Մեսրոպի ընկերակցութեամբ:

Մարդը անմիջապէս ինծի տուաւ ձեռք մը զինուորական նոր զգեստ, գերմանական նոր քափօթ մը, զոյգ մը կօշիկ, գուլպայ, ճերմակեղէն ու քափալաք:

Հիթ, ուր պիտի երթայինք, բուն կուիւի ճակատն էր:

Շատ ուրախ էի այս անակնկալ համբորդութենէս: Նախ՝ մօտէն պիտի կըրնայի տեսնել պատերազմը կամ գոնէ բանակ մը պատերազմական վիճակի մէջ, յետոյ՝ թերեւս մէկուց մը պիտի կարենայի գտնել թշնամիին կողմը անցնելու եւ մինչեւ ամէն ինչ ընդ միշտ ազատելու թուրքերուն ձեռքէն, հակառակ պարագային կար նաեւ հազարապետին խոստումը գիս գերմանա սպաներու հետ Պոլիս վերադարձնելու մասին, վերջապէս դիրքի բարձրացում մըն էր ինծի համար իբրեւ թարգման ծառայելը քան թէ տօքումհանիին մէջ աշխատիլը:

Սահակ Մեսրոպ ինծի ըսաւ որ նօքթա քամանտանին, հակառակ իր խժռու ձայնին, տարօրինակ ընթացքներուն, բարի մարդ մըն էր եւ կրնայի իրեն քով հանդիստ ապրիլ:

Բան մը միայն կը տխրեցնէր զիս այս մեկնումին առթիւ: Շատ չուտով կը կորսնցնէի բարեկամներս եւ այն ընտանեկան մթնոլորտը որուն մէջ կ'ապրէի չաթթէ մը ի վեր:

Ճամբորդութիւնը չահտուրով պիտի կատարուէր, այսինքն Եփրատի վրայ տափարակ ու լայն նաւակներով:

(Շար. 100)

(Շար. Ա. էջէն)

մը, որուն դէմ կասկած կար որ 1995ին Թէ. Ժէ. Վէ. կառախումբի մը դէմ ռճբաւորձ մը ուզած էր ընել: Ալժերացին, 41 տարեկան, իր երկիրը ղրկուած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՑԷԼի վարչապետը Ա. Շարոն ըսպառնացած է Պաղեստինցիներուն որ պինուորական "նոր տեսակի հակազդեցութիւն մը" պիտի ունենայ, իբրեւ հետեւանք խոցաչէլացի զոյգի մը սպանութեան Գազայի գօտիին մէջ: Մ. Ապպաս դատապարտած է արարքը, որ տեղի ունեցած է երբ ԱՄՆ Արտաքին նախարարը՝ Գ. Ռայս կը հեռանար Մերձաւոր-Արեւելքէն: Կը թուի որ Գ. Ռայս հարկ եղած երաշխաւորութիւնները չէ կրցած ձեռք ձգել Գազայի պարպումին համար եւ որոշած է կրկին դալ, Օգոստոսին: Արտաքին նախարարը անակնկալ այցելութիւն մը կատարած է Լիբանան, ուր կոչ ըրած է որ Հեզպոլլան ապաղինուի: Գ. Ռայս ԱՄՆ-ու զօրակցութեան երաշխիք ալ տուած է "ազատ եւ ժողովրդավար Լիբանանին" եւ երկրին տնտեսական ու քաղաքական բարեկեցութեան: Իր մեկնումէն քիչ առաջ ռճբաւորձ մը գործուած է Պէյրութի բանուկ մէկ թաղամասին մէջ. հօթը հոգի թեթեւցան վիրաւորուած են:

ԻՐԱՔի մէջ ռճբաւորձերը կը շարունակուին նոյն սաստկութեամբ եւ չարաթաւերջին իսկ ահաբեկչական արարքներ իրարու յաջորդեցին: Յուլիս 24ին, կիրակի օր, 40 հոգի մեռած է պաղտատի հարաւ-արեւելքը թակարդ բեռնակառքի պայթումէն: Յուլիս 25ի առաւօտուն թակարդ կառք մը եւս պայթած է Պաղտատ, ուր հօթը մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՇՐՋԱՆԸ հեծանիւով վերջ գտաւ Յուլիս 24ին Շան գ'Էլիզէի վրայ, ապահովելով ամերիկացի Լէնս Արմսթրոնգի եօթներորդ յաջորդական յաղթանակը: 35 տարեկանին, թեքսասցին որոշած է վերջ տալ այս ասպարէզին եւ նուիրուիլ ընտանիքին ու թերեւս նաեւ քաղաքականութեան: Վերջին հանդրուանին յաղթեց դազախ Ալեքսանդր Վինոկուրով:

Association Arménienne
d'Aide Sociale
au service des Arméniens
depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées

— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE
POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8էն 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեթն:

Փոփոխութիւններու համար պիտի ընդունինք 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25

Տօն Աճուռնակոչութեան

Արճուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:

Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

— ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ —

ՎԱՐԱԳԱՅՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի:

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,,
Խաղողօրհնէք՝ ժամը 12ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15: Ցիշատակ Մեռելոց:

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց՝ ժամը 12ին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Տօն է Աստուածածնի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի *աւանդական արարողութիւնը:*

Ամէն հաւատացեալները որոնք արհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել, կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ դիւանատունը:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archaleuys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

CHAVILLE

EGLISE
SAINT GREGOIRE L'ILLUMINATEUR

INFORMATION

Pendant la saison d'été, il n'y aura pas de messe : **les dimanches 7, 21 et 28 août.**

Le dimanche 14 août, à l'issue de la messe de l'Assomption, se déroulera la traditionnelle cérémonie de bénédiction du raisin.

Les offices reprendront normalement **à partir du dimanche 4 septembre.**

RENTREE SCOLAIRE

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

*
**

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION!
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par l'**Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«Ց Ա Ռ Ա Զ» ՄԱՏԵԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՒՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿԱՆԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€
եւ
«ՑԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւատարմագիրն) 19€

Գիրքը՝ «Ց Ա Ռ Ա Զ»ի:
Թղթատարի ծախքը՝ 6 Եւրօ հատոր ալբոմի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱՍ

«ԹՐՔՈՒԹԻՒՆԸ ՉԱՓԵԼ» ԿԱՄ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՋԳԱՅՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՑԵՂԱՊԱՇՏ ԴԷՄՔԸ

Այս խորագիրով ու ենթախորագիրով հատոր մը լոյս տեսած է վերջերս Պոլսոյ «Մեթիս» հրատարակչականէն. մարդաբանական դիտութիւններու տոքթորայի ուսանողուհի մըն է հեղինակը որ կը կոչուի Նազան Մադուտեան: Ծնած է 1977ին: Հատորին խորագրին ու ենթախորագրին տակ կան 1925-1939 թուականները: Այսինքն, մարդաբանին ակնոցով Թուրքիոյ մէջ ազգայնականութեան տրուած ցեղապաշտ կաղապարին քննարկումը կը սահմանափակուի հանրապետութեան առաջին մէկուկէս տասնամեակին: Իսկ քննարկումին դետինը «Թրքական մարդաբանութեան պարբերականն» է որ լոյս տեսնել սկսած է 1925ին:

Հատորին ներկայացումին նպատակով եռեւի կողքին վրայ զետեղուած տողերով կ'ըսուի թէ «չափել» բառով թիրախ առնուածը ղրկան դիտութիւններուն ի. դարու սկիզբին վայելած վարկին օգտագործումով մարդկային գանկին, ոսկորներուն, ճակատի լայնքին ու մարմնին այլ մասերուն չափումն է ու Թուրքիոյ հանրապետութեան հռչակման տարիներուն դիտաերեւակայական մարդաբանութեան «դիտականութեան» յենելով «ցեղ»ը որպէս իրականութիւն նկատի առնող, զայն որպէս այդ գործածող մօտեցումը:

Հեղինակը յառաջաբանին առաջին տողերէն կ'ընդգծէ Թուրքիոյ մէջ ցայտուն հակասութիւն մը. ընդհանրապէս կը չեշտուի թէ թրքական ազգայնականութիւնը մէկն է անոնցմէ որոնք հիմնուած են քաղաքացիութեան վրայ. հետեւաբար հիմնական կը նկատուի հողը, իսկ անհատներու կրօնական, լեզուական, ցեղային տարբերութիւնները մէկդի կը ձգուին: Մինչդեռ, կ'ըսէ Ն. Մադուտեան, «Թրքական ազգային ինքնութեան եւ քաղաքացիութեան միակ հիմնաքար ընդունուած «նոյն հողին վրայ ապրելու» սկզբունքը կարճ ժամանակէն անդօրացած է ու պետութիւնը հետզհետէ սկսած է թրքական ցեղն ու լեզուն ինքնութեան անհրաժարելի մասնիկները նկատել»:

Կատարուած աշխատասիրութեան բուն նպատակը եղած է թրքական ազգայնականութեան ճակատէն քաղաքացիութեան որոշիչը քօղարկերծել ու անոր եւին պահուած ցեղային դիմագիծը երեւան հանել. տուիկա ընելով ցոյց տալ թէ «բացառիկ» կիրարկումներէ կամ չափանիշերէ չեղումի մասին խօսելու տեղ չկայ, չափանիշները որոշուած են ուղղակի խորական մօտեցումով:

Նոր հիմնուած հանրապետութեան թիրախներէն եղած է ժամանակակից քաղաքակրթութեան մակարդակին հասնիլ, կարենալ պնդել թէ Թուրքերն ալ Եւրոպացիներուն ազգական, կամ գոնէ անոնց չափ զարգացած ցեղի մը պատկանողներ են: Այս մօտեցումը թէ պէտք է ծառայէր բոլոր տարագրութիւններով, մահերով հանդերձ, ոչ-նոյնարմատ ժողովուրդի մը մէջ «տարբեր ցեղ»երու գերադոյնը նկատելու Թուրքը, թէ' Լօզանի մէջ փոքրամասնութեան կարգավիճակ ստացած ոչ մահմետականներու եւ անոնցները չնչուած ցեղային խմբաւորումներու վրայ Թրքական գերիշխանութիւնը օրինականացնելու. նաեւ փաստելու թէ այդ խմբաւորումներուն անջատ պետութիւն հիմնելու ձգտումը ալդրագի հիմէ զուրկ է:

1925ին հիմնուած «Թրքական մարդաբանութեան պարբերական»ին չրջանակին մէջ անմիջապէս ձեռնարկուած է մարդաբանական ուսումնասիրութիւններու: Այդ ուսումնասիրութիւններուն առընչութեամբ ըսուածը թէ հազարաւոր հոգիի վրայ չափումներ կատարուած են, բուն նպատակը կը հետապընդէ Թրքական ցեղին գերակայութեան արդէն ընդունուած վարկածը ապացուցանելու դրական դիտութիւններու մաս կազմող Ֆիզիքական մարդաբանութեան, դանկագիտութեան, մարդաչափութեան մեթոտներով: Այլ խօսքով՝ այդ մարդաբանութիւնը որ չափումի «անվրէպ» թէքնիքներու եւ միջոցներու տէր, դրական դիտութիւններու քօղին տակ անվիճելիի բնոյթը կը կրէր, Թրքական ազգայնականութիւնը մնուցանող ցեղապաշտ տեսաբաններու թեզը զօրացնելու գործին մէջ կարեւոր դեր պիտի ստանձնէր:

Որպէս Թուրք ազգին որոշիչ տարրը, ցեղային յատկանիշին չեշտումը Թրքական ազգայնականութեան ամէնէն քօղարկուած, դիտակցօրէն անտեսուած մարզերէն մէկն է, կ'ըսէ Ն. Մադուտեան: Համալսարանական մակարդակով կատարուած ուսումնասիրութիւններն ալ զերծ չեն այդ երեւոյթէն: Իսկ իր ուսումնասիրութիւնը կ'ուզէ ցոյց տալ թէ նոր պետութեան ընտրանին «ազգ»ը ի'նչպէս կ'երեւակայէ ցեղապաշտ ակնոցներէ դիտելով:

Այդ ուսումնասիրութիւնը ունեցած է երեք հիմնական զլուխներ.—

ա– մարդաբանութեան զարգացումն ու ազգայնական մօտեցումով գործածութեան ձեւերը,

բ– Թուրքիոյ մէջ հեղինակութեան տէր մէկուսակցական վարչակարգը եւ ազգի սահմանումին մէջ ցեղային յղումը,

գ– դիտականութեան վահանով ազգայնական զաղափարականին թափանցած ցեղապաշտութիւնը անհպելի բնոյթով օժտելու աշխատանքը:

Ներածականին յաջորդած են «Մարդաբանութեան դիտակարգը, ցեղապաշտութիւն եւ ազգայնականութեան հետ տեսական ու պատմական կապերը», «Թուրքիոյ մէջ միակուսակցական շրջանը, ամբողջատիրական փորձը», «Թրքական մարդաբանական պարբերականը», «Թուրք ազգայնականութեան ցեղապաշտ չեչտերը. բացառութի՞ւն, թէ կանոն» զլուխները: Հատորին կցուած են ժ.–ի. դարու ծանօթ մարդաբաններուն հակիրճ կենսագրականները, մարդաչափութեան բառարան մը, Թրքական մարդաբանական պարբերականին աշխատակցած մարդաբաններու եւ յայտնի Թրքաբաններու հակիրճ կենսագրականները, աղբիւրներու ցանկը:

«Թրքական մարդաբանութեան պարբերական»ին յատկացուած զլուխին մէջ «Այլ ցեղերու դէմ Թուրքերու գերակայութիւնը» ենթախորագիրով կը խօսուի Թուրքիոյ քաղաքացի ոչ Թուրքերու եւ եւրոպացիներու արժեւորումին մասին; Աւելորդ է ըսել որ նչուածներէն բոլորէն ալ Թուրքը «գիտականօրէն» բարձր զըտնըւած է:

Ոչ մահմետականներուն մասին առաջին պնդումը այն է որ անոնք աւելի «ցած» դիրք ունին Թուրքերէն (էջ 159): Անոնք անջատ ցեղ մը չեն կրնար կազմել, քանի որ ցեղային իրենց յատկանիշը կորսնցնելու աստիճան խառնուած են այլ ցեղերու: Ատկէ զատ, յեղաշրջումի չղթային, ամէնէն ստորին աստիճաններուն վրայ կը դանուին, ինչպէս հաստատած է մարդաբանական բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններով: Երկրորդ պնդումը այն է որ Անատոլուի բոլոր ժողովուրդները իրականութեան մէջ Թուրք են, սակայն կրօնքի, լեզուի տարբերութիւններու պատճառով մոռցած են իրենց Թուրք ըլլալը:

Այս թեզին պաշտպաններէն մէկն է Շէմսէթթին Սամի որ տարբեր ըլլալու յատկանիշը կ'ընդունի միայն Իզմիրի նման առեւտրական նաւահանգիստներու եւ Անատոլուի չրջակայ կղզիներու բնակիչ քրիստոնեայ Յոյներուն: Մնացեալը «հին թուրք եւ թիւրքմէն ժողովուրդին մուլումէն երեսան եկած ցեղ մըն է որ կապուած է արեւմուտքի թուրքերու ընտանիքին»: Ան կ'ափսոսայ որ «Ասոնց մէկ մասը հայկական, մէկ մասն ալ յունական եկեղեցիին յարած ըլլալով կը մոռնան որ իրենց պապերը Հայերու եւ Յոյներու հետ ոչ մէկ առընչութիւն ունեցած են. աւետիք խարերաներու ծուղակը կ'իյնան, որպէսզի յունականութեան, հայկականութեան դատի հետամուտ ըլլան»:

Պարբերականին աշխատակիցները Պոլսոյ Յոյներն ու Հրեաները կը նկատեն խառնածին ժողովուրդներ: Անոնք միասնականութեան, միաւորող յատկանիշներէ զուրկ հաւաքականութիւններ են: Հրեաներուն ստորադասումին ամէնէն կարեւոր փաստը այն է որ «ծագումի միասնականութենէ, մէկուքենէ զուրկ են»: «Աւետիք կրօնական համայնիք, կամ ընկերային հաւաքականութիւն կրնան նկատուիլ, սակայն կենդանաբանական տեսակէտով, այսինքն՝ ցեղագիտութեան ակնոցով Հրեան սեմականէ հասկացողութիւն մըն է»:

Հայերը այս երկուքին – Յոյնին, Հրեային – բաղդատած, աւելի չնորհընկալ դիրքի վրայ են: Կ'ընդունուի որ հին ցեղ են, պահպանած են մարդաբանական իրենց յատկանիշները, սակայն անոնց մասին ալ Թերիներ գտնելու ջանքը ակներեւ է: Միշտ ճիզը կայ ըսելու որ բազմաթիւ ներխուժումներու ենթարկըւիլ, հետեւաբար տարբեր ժողովուրդներու գերիշխանութեան տակ ապրիլ, բնակչութեան աշխարհագրական ցըրւումը, Թրքերէնին տարածուն գործածութիւնը, կրօնական բազմազանութիւնը Հայերու որպէս ցեղ արեւնակցական կապերը չարունակելով հանդերձ, զանոնք զրկած է «ազգ» ըլլալու հարկաւոր կրօնական, լեզուական եւ ընկերային կապերէն:

Ինչ կը վերաբերի Եւրոպացիներուն եւ Եւրոպայի, աւելորդ է ըսել որ Թրքական ցեղէն ստորադաս են, անոնք ալ. «Մինչ Թրքականը ցեղը իր ծնունդավայր հայրենիքին մէջ բարձր մշակոյթի մակարդակ ունեցած էր, Եւրոպացի ժողովուրդը վայրենի ու ամբոջովին տգէտ կենցաղ մը ունէր» (էջ 165): Այդէն «Եւրոպան Ասիոյ հասարակ մէկ թերակղզին է. Ասիոյ ամէնէն ցրբացած, ամէնէն հաւասարակշիռ մէկ թերակղզին. միայն այդ՞ան: Եւրոպան ծագում առած է Ասիայէն». այս խօսքերը հնչած են Թուրք պատմութեան առաջին համագումարին:

Ն. Մադուտեան որպէս հետեւութիւն կ'ընդգծէ թէ Թուրքիոյ մէջ «ցեղ» հասկացողութեան կարեւորութիւնը միայն ոչ Թուրքերը խորական քաղաքականութիւններու ենթակայ ընելու նման կիրարկումի փուլին յայտնուած բան չէ. այլ ան որպէս հանրապետութեան հիմնումի ազդակներէն մէկը, գիտական չրջանակներու մէջ միշտ կրկնուած է:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԵՐԱՖԻՇՏ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

(ԾՆՆԴԵԱՆ 100ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ)

Այս տարի լրացաւ յօրինող, համբավար եւ դաստիարակ՝ մաէսթրօ Համբարձում Պէրպէրեանի ծննդեան 100ամեակը:

Ծնած էր 1905 Մայիս 25ին, Համբարձումի տանին օրը, Ատանայի մէջ, 13 զաւակներու ամենափոքրը: Մեծ եղեռնի օրերուն կը կորսնցնէ իր ընտանիքը եւ առանձինն կը թափառի սուրիական անապատներուն մէջ, ականատես ըլլալով Հայերու ջարդին, մինչեւ որ կը փրկուի միսիոնարներու կողմէ: Զանազան որբանոցներ փոխադրուելէ ետք, իր յայտնաբերած երաժշտական բացառիկ յատկութիւններուն համար Իզմիր կ'ուղարկուի երաժշտական դաստիարակութիւն ստանալու համար: 1922ին կը փոխադրուի Աթէնք եւ յաջորդ տարին կ'ընդունուի Աթէնքի երաժշտանոցը, զոր կ'աւարտէ 1930ին բարձրագոյն դնահատականով: Նոյն տարին կը հրաւիրուի կիպրոսի յունական երաժշտանոցը որպէս փոխ տեսուչ: 1932ին կ'անցնի Լիբանան եւ Սուրիա, ուր կը դասաւանդէ երաժշտութիւն եւ կը կազմակերպէ բազմաթիւ համերգներ: 1926ին ամուսնացած էր Սրբուհի Թազւորեանի հետ, որ տաղանդաւոր երգչուհի մըն էր: Անոնք կը բախտաւորուին չորս զաւակներով: 1961ին կը հրաւիրուի Հայաստան, ուր իր ստեղծագործութիւններուն նուիրուած համերգը հիացմունքի կ'արժանանայ: Ընտանեօք Միացեալ Նահանգներ կը փոխադրուի 1963ին, ուր իր կեանքի վերջին 36 տարիները կ'անցընէ ստեղծագործելով եւ համերգներ կազմակերպելով: Տիկին Պէրպէրեան մահացած է 1978ին, իսկ մաէսթրօ Պէրպէրեան իր մահկանացուն կնքած է Պոսթընի մէջ 1999 Մարտ 13ին:

Համբարձում Պէրպէրեանի բազմաբեղուն ստեղծագործութիւնները կ'ընդգրկեն տարբեր լեզուներով մեներգներ, խմբերգներ եւ օփերայի երաժշտութիւնները, ինչպէս նաեւ գործիքային, սենեկային եւ սկնֆոնիք յօրինումներ: Իր գործերուն այլազանութիւնը կը յատկանշուի աշուղական, մանկապատանեկան, խմբերգային, դովերգական (օտ), քառաձայն երգեցողութիւններու, գանթաթներու, օրաթորիոներու, ռէքուէյմի մը, մանկական օփերայի մը, երեք ամբողջական օփերաներու եւ դաշնակի, լարային ու փչողական գործիքներու աւելի քան 200 յօրինումներով: Անտեսարար մնացած են զանազան համերգային գործեր:

Համբարձում Պէրպէրեանի յօրինումներու ոճային հասարակ յատկութիւնը իր հայկական ծագումը: Աւանդական եւ հայ ժողովրդական ակունքներէ բխած հնչեղութիւնը ան կազմակերպած է յօրինումներու արեւմտեան սկզբունքներու կիրարկումով: Այսպէսով, Պէրպէրեանի գործերը կ'անցնին զուտ ազգայինի սահմաններէն անդին, անոնց տալով համամարդկային զգացական տարողութիւն մը:

Համբարձում Պէրպէրեանի երգահանդէսներ տուած է Միացեալ Նահանգներու զլխաւոր մեծ քաղաքներուն մէջ, Գանատայի եւ Հարաւային Ամերիկայի մէջ, Եւրոպայի, Միջին Արեւելքի եւ Հայաստանի մէջ: 1967ին, հրաւէրովը Մոնթրէալի Թէքեան Մշակութային Միութեան, ան մօտ երկու ամիս Մոնթրէալ գալով, կազմակերպած է երգչախումբ մը, որ մեծ յաջողութեամբ ելոյթներ ունեցած է Մոնրէալի Էքսփօ–67 միջազգային ցուցահանդէսին ընթացքին: Ան 1980ին կրկին անգամ Մոնթրէալ գալով, Արմէն–Քէպէք ՀԲԸՄ Ալեք Մանուկեան վարժարանի աշակերտներով մեծ յաջողութեամբ բեմադրած է իր "Թիթեռ" մանկական օփերան:

Համբարձում Պէրպէրեան եղած է գործօն անդամ եւ վարչական ՀԲԸՄ-ի, ԹՄՄ-ի եւ ՌԱԿ-ի ծիրերէն ներս, եւ հիմնադիրներէն մին եղած է Թէքեան Մշակութային Միութեան. ան արժանացած է բարձրագոյն պատուանշաններու Հայց. Եկեղեցւոյ կաթողիկոսներու, պարիսպքներու, Հռոմի պապին, Հայաստանի Երաժիշտներու միութեան, Լիբանանի եւ Մէսէչուսէց նահանգի կառավարութիւններուն կողմէ:

Համբարձում Պէրպէրեանի պատկառելի վաստակը խղճամիտ առաքելութեամբ մը յաջորդական հրատարակութիւններով երաժշտական աշխարհին կը ներկայացնէ իր արժանաւոր զաւակը, նոյնպէս երաժըշտագէտ, խմբավար եւ թալկոթահար, Փենսիլվանիայի Գլարիոն համալսարանի պատուակալ փրոֆ. Վահէ Պէրպէրեան: Այդէն իսկ հրատարակուած են "Սարդարապատ", "Ղարաբաղ", "Սայաթ Նովա" գովերգները, "Ցարութիւն" գանթաթը, "Խաչ" քառաձայն խմբերգութիւնը, կրօնական բազմազանութիւնը Հայերու որպէս ցեղ արեւնակցական կապերը չարունակելով հանդերձ, զանոնք զրկած է «ազգ» ըլլալու հարկաւոր կրօնական, լեզուական եւ ընկերային կապերէն:

Ինչ կը վերաբերի Եւրոպացիներուն եւ Եւրոպայի, աւելորդ է ըսել որ Թրքական ցեղէն ստորադաս են, անոնք ալ. «Մինչ Թրքականը ցեղը իր ծնունդավայր հայրենիքին մէջ բարձր մշակոյթի մակարդակ ունեցած էր, Եւրոպացի ժողովուրդը վայրենի ու ամբոջովին տգէտ կենցաղ մը ունէր» (էջ 165): Այդէն «Եւրոպան Ասիոյ հասարակ մէկ թերակղզին է. Ասիոյ ամէնէն ցրբացած, ամէնէն հաւասարակշիռ մէկ թերակղզին. միայն այդ՞ան: Եւրոպան ծագում առած է Ասիայէն». այս խօսքերը հնչած են Թուրք պատմութեան առաջին համագումարին:

Ն. Մադուտեան որպէս հետեւութիւն կ'ընդգծէ թէ Թուրքիոյ մէջ «ցեղ» հասկացողութեան կարեւորութիւնը միայն ոչ Թուրքերը խորական քաղաքականութիւններու ենթակայ ընելու նման կիրարկումի փուլին յայտնուած բան չէ. այլ ան որպէս հանրապետութեան հիմնումի ազդակներէն մէկը, գիտական չրջանակներու մէջ միշտ կրկնուած է:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՍՆՆԴԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿԱՆԱՉ ԼՈՒԲԻԱՆ ԵՒ ՊՐՈՔՈԼԻՆ

Կանաչ լուբիայի գլխաւոր հայրենիքը միջին Ամերիկան է: Ան հարուստ է կենսանիւթերով եւ հանքային աղերով, օրինակ՝ կենսանիւթեր Ա, ՊԷ, ՍԷ–ով, ինչպէս նաեւ քալսիումով, երկաթով, մակնեզիումով, ֆոսֆորով, փոթասիումով եւ զինգով: Կանաչ լուբիան կ'ընկերակցի այլ ճաշերու, մասնաւորաբար՝ միսի տեսակներու, իր մէջ պարունակող չաքարի տեսակներու, քլորոֆիլի, կենսանիւթերու եւ աղային հանքերու չնորհիւ: Լուբիան ուժ կուտայ եւ անհրաժեշտ է, մասնաւորաբար անոնց համար, որոնք ապաքինման ընթացքի մէջ են: Լուբիայի մէջ գտնուող ֆոլիք ասիտը անհրաժեշտ է ուղեղի աճման եւ զարգացման համար:

Մննդականոնի եւ ծանրութեան նուազեցման համար լուբիային կարելի է վստահիլ: Ան կարողութիւն ունի մարմնի ճարպերը հալեցնելու եւ մկղը առատօրէն հոսեցնելու մէջ: Ան դրական ազդեցութիւն ունի ռոմաթիզմի եւ այլ յօդացաւերու բուժման մէջ: Այս բոլորով մկէտեղ, ան հարուստ է քնաթելերով, որոնք կ'արգիլեն մարմնի մէջ չաքարի կուտակումը եւ կը նուազեցնեն էնսուլինի արտադրութիւնը: Ան, այս ընթացքով կ'այրէ չաքարը, փոխան կուտակելու զայն մկաններուն մէջ: Այս իսկ պատճառով, ան ստացած է «Շաքար ուտող»ի տիտղոսը: Կանաչ լուբիան կը պայքարի դիրութեան դէմ, հետեւաբար, կը յանձնարարենք, որ զայն տեղադրէք թեթեւ ուտելիքներու ցանկին մէջ: Օգտակար է, նոյնիսկ եթէ օրական սպառէք զայն:

Լուբիան օգտակար է նաեւ սրտի եւ երիկամներու հիւանդութեանց համար: Ֆրանսացի բժիշկներ, երիկամներուն մէջ քար ունեցող հիւանդներուն կը յանձնարարեն խմել օրական կէս գաւաթ կանաչ լուբիայի հիւթ: Լուբիան կը պայքարի նաեւ արեան մէջ գտնուող վատ տեսակի քոլեսթերոլի դէմ: Կարմ մը ցուցմունքներ, կանաչ լուբիա սպառելու համար:

1.– Հում, կանաչ լուբիա կրնաս սպառել իբրեւ աղցան, ինչպէս որ ընդհանրապէս կը սպառես հազարի, վարունգի, ճակնդեղի եւ այլ բանջարեղէններու աղցանը, անոր վրայ աւելցնելով լեմոն, սխտոր եւ ձէթ:

2.– Հում, կամ խաշած, կանաչ լուբիան կարելի է աւելցնել «թոն» ձուկի, հաւկիթի կամ պանիրի որեւէ տեսակի վրայ:

3.– Կանաչ լուբիան կարելի է նաեւ շոգիով եփել եւ սպառել, անոր վրայ աւելցնելով լեմոն, սխտոր եւ ձէթ:

4.– Լուբիան քանի մը վայրկեան միայն խաչէ, որպէսզի անոր մէջ գտնուղ կենսանիւթերը չկորսուին:

5.– Խաշած լուբիան սպառէ միսի տեսակներու, ձուկի եւ հաւու հետ:

6.– Լուբիայով պատրաստուած որեւէ ճաշ օգտակար է մարմնին համար:

Պրոքլին, բանջարեղէններու գոհարն է: Կէս գաւաթ թարմ պրոքլին կը պարունակէ միայն քառասուն քալորի եւ չորս կրամ թնաթել: Պրոքլին օգտակար է մասնաւորաբար չաքարախտ ունեցողներուն եւ «ռեժիմ» ընողներուն համար:

Պրոքլիի մէկ բաժինը, մարմինին կը ջամբէ մէկ օրուան համար բաւարար կենսանիւթ Սէ:

Պրոքլին հարուստ է նաեւ քալսիումի տարրով: Պրոքլին կը պարունակէ նաեւ հականեխիչ տարրեր:

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՀԵՍՏՆԵՐԸ

Իտալական թանգարանները ամբողջ աշխարհի թանգարաններէն կը զանազանին, պահեստանոցներուն մէջ ձգուած արուեստի գործերուն մեծ թիւով: Հռոմի, Ֆլորանսի, Ճենովայի, Սիրաքիւզի ու այլ քաղաքներու թանգարանները չեն գիտեր ի՛նչ ընել երբեմն ցուցադրուածներէն ա՛լ աւելի բազմաթիւ գործերը:

Հռոմի վերջա Պորկեզեին մէջ կուտակուած է այնքան շատ պաստառ, որոնց տեղ չկայ ցուցադրութեան սրահներուն մէջ: Ֆլորանսի Ուֆֆիչիներու թանգարանին առաջին յարկը իրերայաղորդ սրահներ ունի ուր մօտ 2500 պաստառներ քով քովի զետեղուած են պատերուն վրայ ու անցքերուն մէջ: Հոն կան Թիցիանոյի, Թինթորէթոյի, այլ մեծ ու նուազ մեծ արուեստագէտներու պաստառներ:

Իտալական թանգարաններու պահեստանոցներուն մէկ մասը դիպուածի արդիւնք են, ուրիշներ հարկադրանքի. տմանք անծայրածիր են, ուրիշներ առժամեայ: Կան պահեստանոցներ որոնք լքուած վիճակի մէջ են ու հոն դրուած արուեստի գործերը կը փճանան: Դժուար է ստոյգ կերպով ըսել թէ երկրին 3500 թանգարաններուն մէջ քանի՛ գործ կուտակուած են. կը կարծուի որ այդ թիւը 40 միլիոնի չուրջ է. իսկ ատոր կէսէն պակասը միայն ցուցադրուած է:

Երկրին հարաւի շրջաններուն կացութիւնը աւելի ծանրակշիռ է: Մէկուկէս միլիոնէն քիչ մը աւելի հնագիտական ու նախապատմական գործեր ցուցադրուած են, մինչ մօտ 7,5 միլիոնը դիզուած կը մնայ պահեստանոցներուն մէջ: Իտալիոյ մասնայատկութիւնն է. որեւէ նպատակով տեղ մը ծակ մը բացուելը արուեստի գործեր կը յայտնաբերէ ու հարցը հոն է որ այդ գտածոները ուսումնասիրելու, դասաւորելու ժամանակը երբեք չի գտնուիր:

Սիկիլիոյ մէջ, Սիրաքիւզ, հնագիտական Օրսի թանգարանին պահեստանոցները դրամատան մը արկղերու յարկին կը նմանին: Գետնայարկը բոլորաձեւ սրբահ մը կայ, լեցուն է թղթապանակներով, քարտարանիներով, խնամքով պիտակուած արկղերով: Մեծ չափերով գործերը կերպասով ծածկուած են: Տնօրէնուհին որ զանազան նախախնամութիւններ կը կատարէ, կ'ըսէ թէ պահեստանոցներուն մէջ դիզուածները անիսկայական հարստութիւն մը կը նկատեն: Անոնք կարելի կ'ընեն դասախարակչական ու գիտական նպատակով հետազօտութիւնը:

Այդ պահեստանոցները վայրն են նաեւ "հիւանդ" պաստառները պահպանելու, դարմանելու: Ի հարկին կը ծառայեն գործերու փոխանակումին: Դարմանուելու տարուած, կամ փոխ տրուած պաստառներու պարագային պահեստանոցներու մէջ պահուածները փոխարինութեան պաշտօն ալ կը կատարեն: Փոխանակ որ պատին վրայ հանուած պաստառին տեղը բաց մը ձգէ, պահեստի հոգ չէ թէ նուազ կարեւոր գործ մը ցուցադրութեան կը դրուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ՍԵԲԱՍՏԻԱ» ՀԱՄՈՑԹԸ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Յուլիս 11 երկուշաբթի "Սալ Օլիվիէ Մեսիէն" սրահին մէջ ելոյթ ունեցաւ Հայաստանէն ժամանած "Սեբաստիա" երգի ու պարի համոյթը: Երեք տասնըեակ հոգինոց համոյթը ունէր աւանդական նուագարաններու –չի, տհոլ, դուդուկ– խմբակ մը:

Խմբավար Յովհաննէս Թադէոսեանի ղեկոյնի խօսքէն ետք խումբը ներկայացուց Վասպուրականի պարերը, որոնց յաջորդեցին Յովհաննէս Թադեոսեանի ժողովրդական երգերը. յաջորդեցին միայն աղջիկներու պարերը: Խմբային երգերու մենակատարներ Արաքսիա Օհանեան եւ Ռուզաննա Մխիթարեան իրենց տպաւորիչ ձայներով պահ մը պատմական Հայաստան փոխադրեցին ներկաները:

Դահլարի մը ընթացքին հայկական յուշանուէրներ եւ սալիկներու վաճառք տեղի ունեցաւ ու ներկաները անճամբ ծանօթացան արուեստագէտներուն:

Երկրորդ բաժինը անցաւ աւելի խանդավառութեամբ. իրարու յաջորդեցին Սասունի, Տիգրանակերտի, Մուշի պարերը որոնք ջերմ ու երկարատեւ ծափեր խլեցին: Վերջաւորութեան ներկաներէն չատերու ալ մասնակցութեամբ խումբը պարեց գոչարին, փակելով յիշարժան այս երեկոյթը:

ՇԱՒԻՒ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԶԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ «ՍԵԲԱՍՏԻԱ» ՀԱՄՈՑԹԸ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Յուլիս 11 երկուշաբթի "Սալ Օլիվիէ Մեսիէն" սրահին մէջ ելոյթ ունեցաւ Հայաստանէն ժամանած "Սեբաստիա" երգի ու պարի համոյթը: Երեք տասնըեակ հոգինոց համոյթը ունէր աւանդական նուագարաններու –չի, տհոլ, դուդուկ– խմբակ մը:

Խմբավար Յովհաննէս Թադէոսեանի ղեկոյնի խօսքէն ետք խումբը ներկայացուց Վասպուրականի պարերը, որոնց յաջորդեցին Յովհաննէս Թադեոսեանի ժողովրդական երգերը. յաջորդեցին միայն աղջիկներու պարերը: Խմբային երգերու մենակատարներ Արաքսիա Օհանեան եւ Ռուզաննա Մխիթարեան իրենց տպաւորիչ ձայներով պահ մը պատմական Հայաստան փոխադրեցին ներկաները:

Դահլարի մը ընթացքին հայկական յուշանուէրներ եւ սալիկներու վաճառք տեղի ունեցաւ ու ներկաները անճամբ ծանօթացան արուեստագէտներուն:

Երկրորդ բաժինը անցաւ աւելի խանդավառութեամբ. իրարու յաջորդեցին Սասունի, Տիգրանակերտի, Մուշի պարերը որոնք ջերմ ու երկարատեւ ծափեր խլեցին: Վերջաւորութեան ներկաներէն չատերու ալ մասնակցութեամբ խումբը պարեց գոչարին, փակելով յիշարժան այս երեկոյթը:

ՇԱՒԻՒ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Տ�էՐ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

Հետեւեալ առտու կանուխ գացի թէֆթիչ եւ սպասեցի հազարապետին գալուն: Կէս ժամ ետքը եկաւ, պիս տեսաւ որ բարեւ բռնած էի եւ ըսաւ.

– Սպասէ հոս, ես մուֆթիթիչ պէյին քովը պիտի երթամ (այսինքն Սէիտ Համիտ պէյին) թերեւս պէտք լլլայ քեզի ներս կանչել որպէսզի ներկայացնեմ իրեն:

Երկու ժամ տեւող տեսակցութենէ մը ետքը դուրս ելաւ սենեակէն եւ մօտեցաւ ինծի.

– Տղաս, ըսաւ ինծի, դուն ետ դարձիր ու գործդ շարունակէ, Հայերուն արգիլուած է եղեր ռազմադաշտ երթալ...:

– Գլխուս վրայ, պէյ էֆէնտի:

Ու այսպէս իմ հիւթ երթալս մնաց սաղմընային վիճակի մէջ: Բայց գոնէ նոր հագուստները, ճերմակեղէնները քովս չահ մնացին:

***

Քէչիչ օղլու Գէորգ աղան ալ յաջողեցաւ մտնել աշխատանոցի տօքումհանէն: Մէկ կողմէ կու գար հոն իբր թէ աշխատելու, որովհետեւ 78 տարեկան հասակին չէր կրնար որ եւ է կերպով օգտակար ըլլալ, միւս կողմէ ծածկաբար ծրագիր կը մշակէր Հալէպ երթալու համար:

Հազիւ թէ կարծեմ չաթաթ մը մնաց տօքումհանէն, յետոյ անհանգստութիւն պատրուակելով քանի մը օրուան հանդիստ հրամայեց առաւ ու ա՛լ անկէ ետքը մէյ մըն ալ չերեւցաւ:

Ուղտի կարաւանով մը մեկնած էր Հալէպ եւ յաջողած էր անվտանգ հասնիլ իր տեղը:

***

Նօքթա քօմանտանին մեկնելէ ետքը, անոր յաջորդած էր հարիւրապետ Ահմէտ Մուխթար Պաղտատցի արաբ մը: Շատ ազնիւ եւ լուսամիտ զինուորական մըն էր այս անձը, որ թէ՛ Հուքուքի վարժարանին ընթացքը աւարտած էր եւ թէ Հարպիէի վարժարանին: Մասնաւորապէս չատ մտերմօրէն կը տեսնուէր Սահակ Մեսրոպին հետ եւ չէր ծածկեր իր թըլըքատեաց զգացումները:

Հազիւ թէ հիւթի ճամբորդութեանս ետ մնալուն վրայ չաբաթ մը անցած էր, երբ օր մը ղարձեալ եկաւ պիս փնտռեցին. ըսելով թէ՝ նօքթա քօմանտանին պիս կ'ուզէ:

– Փուխթայի իրեն քով:

– Դո՞ւն ես ֆրանսերէն գիտցողը, հարցուց:

– Այո՛, պատասխանեցի:

– Շուտով մուֆթիթիչ պէյին քով գնա՛ քեզ կ'ուզէ կոր:

– Գլխուս վրայ, ըսի ու մեկնեցայ:

Դարձեալ մտատանջութիւնը պատեց զիս: Միշտ այն կասկածը ունէի թէ սէր քօմիսէրը մուֆթին մէկ մեքենայութիւն մը կը սարքէր ինծի դէմ:

Սէիտ Համիտ պէյ իր գրասեղանին առջեւ բազմած էր երբոր ներս մտայ:

– Ի՞նչ կ'ուզես, հարցուց երբ դէմը բարեւ բռնած կեցած էի:

– Դուք ուղած էիք զիս պատասխանեցի, նօքթա քօմանտանին ղրկեց զիս:

– Հա՛, գո՞ւն ես ֆրանսերէն գիտցողը:

– Այո՛, պատասխանեցի:

– Ո՞ւր տեղացի ես:

– Պոլսեցի:

– Եթէ Պոլսեցի ես ի՞նչու քեղ մուհաճիր ըրեր են:

– Տեղահանութեան միջոցին Ատա բազար կը գտնուէի, պատասխանեցի:

– Ֆրանսերէն ո՞ւր սորված ես:

– Գործով Փարիզ գտնուած եմ քանի մը տարի եւ հոն սորված եմ:

– Գրել կարդալ գիտե՞ս:

– Ո՛չ. միայն կը խօսիմ:

– Իսկ թուրքերէ՞ն, կը գրես, կը կարդա՞ս:

– Չէ՛, կը խօսիմ միայն եւ կը հասկնամ, բայց չատ խրթին բառերը չեմ գիտեր:

– Դուն դպրոց չե՞ս գացած:

– Թաղային դպրոց գացած եմ, քիչ մը հայերէն սորված:

Այս հարցաքննութիւնէն ետքը, Սէիտ Համիտ պէյ ըսաւ որ քիչ օրէն գերմաներէնի սպաներ պիտի գային եւ ասոր համար պէտք ունէին թարգմանի մը. այդ պաշտօնը ես պիտի կատարէի:

– Բայց, պէյ էֆէնտի, ես գերմաներէն չեմ գիտեր, առարկեցի:

– Այնօնք ֆրանսերէն գիտեն, պատասխանեց:

Ցետոյ կանչեց իր ծառայութեան մէջ գտնուող Մէհմէտ չավուշը եւ անոր ըսաւ որ ես իրեն հետ պիտի մնայի:

Չարմանալի էր որ 3–4 հազարապետներու, 7–8 հարիւրապետներու եւ չատ մը դպրոցէ ելած երիտասարդ յիւնապետներու մէջ մէկ ֆրանսերէն կամ գերմաներէն գիտցող մը չկար:

Ցետոյ հասկցայ ասոր պատճառը:

Բոլոր լեզուագէտ սպաները Գերմանացիներուն քով ղրուած էին իբրեւ թարգման:

Հետեւեալ առտու իսկ Թողուցի տօքումհանէն եւ նոր պաշտօնիս ձեռնարկեցի:

Իրրեւ պարզ զինուոր Մէհմէտ չավուշի հրամանին ներքեւ էի: Այս վերջինը պարթընցի ծովային զինուոր մըն էր որ ուրիչ չատերու հետ եկած էր Տէր Զօր չահտուներու մէջ ծառայելու համար: Ցետոյ յաջողած էր Սէիտ Համիտ պէյի քով ծառայութեան մտնել, ինչ որ մեծ բախտ մը կը համարուէր:

Մէհմէտ չավուշ բացատրեց ինծի իմ պարտականութիւնները.

– Առտուն չատ կանուխ պիտի դաս, ըսաւ, եւ անմիջապէս պիտի աւլես, մաքրես մուֆթիթիչ պէյին սենեակը, յետոյ դուրսի սրահը եւ սանդուխը որ դէպի պէյին ախոռը կը տանի եւ ուրիկ պէյը կ'ելլէ կ'իջնէ: Իմ այստեղ չգտնուածատենս, երբոր պէյը զիս կանչէ, իմ տեղս դուն պիտի ներկայանաս: Իրիկունը երբոր քարավանան բաժնեն, պիտի երթաս իմ բաժինս բերես: Երբոր պէյը լոգնալ ուզէ, դուն պիտի վառես կաթսային կրակը եւ փայտերը դուն պիտի վեր կրես մթերանոցէն: Գիշերները մինչեւ պէյին մեկնիլը հոս պիտի սպասես:

(Շար. 101)

ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծաչի Ալֆորվիլի "Էլէն Բիւզանդ" մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մատիւեանի եւ զաւակներուն՝ Ցոզիկի եւ Անոյշի իրենց մօր եւ մեծ մօր՝
Մարիամ Մատիւեանի *մահուան առթիւ :*

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Ա Զ Դ

Ամրան ընդմէջին պատարագ տեղի պիտի չունենայ հետեւեալ կիրակիները.—

ՕԳՈՍՏՈՍ 7, 21 եւ 28ին :

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14, ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ Տօնին առթիւ պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ աւանդական խաղողօրհնէքը :

Պատարագները կանոնաւոր կերպով կը վերսկսին կիրակի, Սեպտեմբեր 4ին :

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցարդ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8էն 20 : Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առթին :

Փոփոխութիւններու համար պիտի 5 օր առաջ : Կ'արժէ 8 Եւրօ :

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"Ի

— Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Ծ Ա Շ Ո Ւ Ն Չ —

ՎԱՐԱԳԱՅՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՔՈՒԱՒԻ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14 : Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի :

Պատարագ՝ *ժամը 10·30ին ,,*
Խաղողօրհնէք՝ *ժամը 12ին :*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15 : Ցիշատակ Մեռելոց :

Պատարագ՝ *ժամը 10·30ին ,*
Հոպեհանդիստ վասն համօրէն ննջեցելոց՝ ժամը 12ին :

Ս· ՑԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14 : Տօն է Աստուածածնի :

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Ցակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը :

Ամէն հաւատացեալները որոնք արհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել, կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ պիւտնատունը :

L'ESPOIR POUR L'ARMENIE
Association humanitaire
organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

DU 22 SEPTEMBRE AU 3 OCTOBRE

Responsable du voyage : Boros HALADJIAN
8 avenue Salvador Allende — 69100 VILLEURBANNE
Tél. : 04 78 89 28 07— Fax : 04 72 82 09 70

Prix : 1300 Euros pour 12 jours.

Le Prix comprend: Le transport aérien, Paris-Erevan A/R, sur vol régulier, les transferts aéroport-hôtel-aéroport, les trajets intérieurs en autocar, l'assistance d'un accompagnateur, un guide francophone, hébergement à l'hôtel: 3 étoiles, sur la base d'une chambre double, la pension complète du premier au dernier jour sauf un dîner, les visites, excursions et animations mentionnées au programme.

Le prix ne comprend pas : Les frais de visa pour l'Arménie 30 Euros et le Karabagh 25 Euros à ce jour, les taxes d'aéroport de Paris et de sortie à Erevan environ 70 Euros à ce jour, les boissons et les dépenses d'ordre personnel, les pourboires, le spectacle à l'opéra, le supplément chambre individuelle.

Formalités : Passeport en cours de validité et visa.

Santé : Aucune vaccination n'est obligatoire. Prévoir des médicaments de base.

Climat : Chaud dans la journée, plus frais dans la soirée.

Monnaie : La monnaie locale est le dram, 1 Euro = 650 drams au cours d'aujourd'hui.

Décalage horaire : En été + 3 heures.

Heures de vol : Environ 5 heures.

Courant électrique : 220 volts à l'hôtel, prises à la française.

Pour tous renseinements s'adresser à :
Boros HALADJIAN : ☎ 04 78 89 28 07

Association Arménienne
d'Aide Sociale
au service des Arméniens
depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE
POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ամուսնակոչութեան
Արնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ :
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»** de la C.B.A.F. organise UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

ARMENIE
Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés
de 8 Jours et de 12 Jours

Saberatours SevanVoyages

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com
SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com
WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr
EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com
www.saberatours.fr
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE Armavia Արմավիա
Studio VICKEN 20052

RENTREE SCOLAIRE

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

***

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION !
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par **l'Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :
Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 28
JEUDI
28 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.254 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.254

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՍՐԱՑԷԼԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՓԱՐԻԶ ԵԿԱՒ

ԻՆՆԶ ԿԸՍԷ ՇԱՐՈՆ

Փարիզ իր եռօրեայ պաշտօնական այցելութեան առթիւ (Յուլիս 26-29) Իսրայէլի վարչապետը հարցազրոյց մը տուած է Մոնտէ (Յուլիս 27), ուր կը պարզէ իր տեսակէտները Պաղեստին - Իսրայէլ հարցերու առընչութեամբ:

*Կը խոստովանի որ Գազայի գօտիին պարպումը չատ ծանր փորձաքար մըն է Իսրայէլի համար: Կը վերաբերի հազարաւոր անձերու, որոնց մէկ մասը երրորդ սերունդի հասած են: Դէմ յանդիման գըտնուած են ահաբեկչութեան եւ հակառակ ատոր, հոգազործական կառոյցներ չինած են: Ներքին տարակարծութիւններ կան, բայց Շարոն համոզուած է որ ծրագիրը չատ կարեւոր է Իսրայէլի համար: Հարկ էր ճիգ մը ընել համաձայնութեան մը յանգելու համար որ, թերեւս վերջ տայ այս չատ խիստ կացութեան: Յորչափ Ա.Բաֆաթ կար, իր ռազմավարութիւնը ահաբեկչութիւն եւ մարդասպանութիւն էր, Մ. Ապպաս դուռ մը բացաւ: Ամէն պարագայի մէջ, համաձայնութեան բոլոր ծրագիրները չէին կըրնար ընդունիլ որ Գազայի գօտին Իսրայէլի ձեռքը մնայ: 1,2 կամ 1,3 միլիոն Պաղեստինցի եւ 8000 Հրեայ չատ անապահով պայմաններու տակ կ'ապրին: Շարոն չի խորհիր որ սխալ մըն էր զաղթավայրերը հաստատել Գազա: Օգնեց որ Պաղեստինցիներն ալ հասկնան թէ հարկ էր քաղաքականութիւն փոխել: Դէմ չէ որ Պաղեստինեան պետութիւն մը գոյութիւն ունենայ, եթէ ան ըլլայ ապազինուած, թոյլ չտայ որ ահաբեկչական խումբեր գոյութիւն ունենան, գրաւէ զէնքերը, վերջ տայ բռնութեան: Նախագահ Պուշի հետ համաձայնութեան կէտերուն ամէնէն կարեւորն է, որ միայն մէկ ծրագիր ըլլայ՝ "Ճամբու ուղեգիծը", բայց, կը ճչդէ Շարոն, դեռ հոդ չենք հասած: Հասնելու համար պէտք է որ վերջակէտ մը դրուի ահաբեկչութեան: Եթէ այդ պայմանները չկարգուին եւ Իսրայէլի քաղաքացիներու ապահովութիւնը չերաշխաւորուի, ոչինչ կ'ըլլայ: Շարոն կ'ուզէ, գոնէ ճասամբ, չրջանին խաղաղութեան մարդն ըլլալ: Մասնակցած է Իսրայէլի բոլոր պատերազմներուն տասնապետի աստիճանէն մինչեւ զօրավարի աստիճանով: Պատերազմի բոլոր սարսափները տեսած է, ուրեմն կը հասկնայ խաղաղութեան կարեւորութիւնը աւելի լաւ քան ոեւէ մէկը: Գիտէ թէ զինուորականները միշտ կը նկատուին անձեր, որոնք պատերազմ կը սիրեն, մանաւանդ ինք, որ այնպէս նկատուած է որ պատերազմ կը փընտրէր, ինչ որ սխալ է: Վստահ է, որ այսօր խաղաղութեան պատեհութիւն մը կայ, բայց առաւելաբար կախում ունի Պաղեստինցիներէն: Եթէ հանգարտութիւն չհաստատուի, Պաղեստինցիները չեն կըրնար իրականացնել իրենց ազգային երազը: Մ. Ապպասի հետ ուղղակի չփում ունի, երկու դրասենեակներու միջեւ: կ'ուզէ օգնել Ապպասի, այդպէս ալ ըսած է իրեն Շարմ-էլ-Շէյխ (Փետր. 8ին): 900 ահաբեկիչ ազատ արձակուած է: Իսրայէլի կառուցած պատը չատ կարեւոր ազդակ մըն է ահաբեկչութեան դէմ: Կրցած են նուազեցնել ահաբեկիչներու թիւը, որոնք Իսրայէլի կեդրոնը կը հասնէին: Այդ պատին չնորհիւ, սահմանները կը ճչդուին բանակցութիւններու վերջին հանգրուանին: Մեծագոյն խոչընդոտը Շարոնի համար այն է որ ոչ միայն Պաղեստինցիները, այլեւ ամբողջ արաբական աչխարհը չէ ընդունած Հրեաներուն անկախ Պետութեան մը իրաւունքը իրենց հողին վրայ: Իսրայէլի վարչապետը կը խորհի որ Ֆրանսայի հետ յարաբերութիւնները կ'ամրապնդուին բոլոր մակարդակներու վրայ: Շիրաք եւ կառավարութիւնը մեծ ճիգ թափած են պայքարելու համար հակահրէութեան դէմ, որու աճը Եւրոպայի մէջ մտահոգիչ է եւ պէտք է մտահոգիչ ըլլայ Եւրոպացիներուն համար: Ինչ կը վերաբերի իր (Շարոնի) կոչին որ Ֆրանսայի Հրեաները Իսրայէլ վերադառնան, հարկ է դիտակցիլ որ կառավարութեան դլխաւոր հեռանկարներէն մէկն է աչխարհէն մէկ միլիոն Հրեայ բերել Իսրայէլ, դալիք 15 տարիներու ընթացքին: Միայն Ֆրանսայի Հրեաները, չէ զորս Շարոն կը հրաւիրէ, այլ համայն աչխարհի:

*
**

Շարոն, 77 տարեկան, կրկին պիտի ներկայանայ -երրորդն է- իր պաշտօնին յառաջիկայ երեսփոխանական ընտրութեանէն ետք (2006 Նոյեմբեր):

*
**

Շարոն Փարիզ ժամանեց Յուլիս 26ին եւ յաջորդ օրն իսկ կը ճաչէր Շիրաքի հետ ցերեկին եւ Տ. տը Վիլըփէնի հետ իրիկունը: Նոյն օրը ցոյց մըն ալ տեղի ունեցաւ քանի մը հարիւր հոգիի մասնակցութեամբ Իսրայէլի մղած քաղաքականութեան դէմ, ի պատասխան "Պաղեստինցիներու եւ Իրաքցիներու միջեւ արդար եւ տեւական խաղաղութեան մը համար" Ազգային Հաւաքականի կոչին:

*
**

Իսրայէլ կը դնահատէ Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը Սուրիոյ եւ Լիբանանի հանդէպ, թէեւ տարակարծութիւններ կը մնան: Ֆրանսա կը մերժէ լիբանանեան Հեզպոլլան ալ դնել ահաբեկչական կազմակերպութեանց ցանկին վրայ, այն համոզումով որ նման բան մը կրնայ վնասել եւ արգելք հանդիսանալ որ ան հետզհետէ քաղաքական կուսակցութեան վերածուի:

*
**

Օմրի Շարոն, վարչապետին տղոցմէ մէկը մեղադրանքի տակ առնուած է "չինծու վկայութեան" համար եւ զեղծարարութեան՝ հօրը ի նպաստ, ընտրապայքարին առեն (1999ին): Կրնայ ինը ամիս բանտարկութեան դատապարտուիլ:

Թ. ԷՐՏՈՂԱՆ ԿԸ ՍՏՈՐԱԳՐԷ, ԲԱՑՁ ՉԻ ՁԱՆՁՆԱՐ...

Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանի Լոնտոն այցը յատուկ հետաքրքրութիւն ստեղծած է Եւրոպական Միութեան չըրջանակներուն մէջ. պատճառը այն է որ այցին աւարտին կը սպասուի որ Էրտողան ստորագրէ անդամակցութեան համար պայման դրուած մաքսային համաձայնագիրը. ան կը վերաբերի 10 նոր անդամներով վերջին ընդլայնումին. նորերէն մէկն է Կիպրոսի Հանրապետութիւնը: Ծանօթ է որ Անգարա յամառօրէն կը մերժէ զայն պաշտօնապէս ճանչնալ, որպէս փոխադարձութիւն "Հիւսիսային Կիպրոսի Թըրքական Հանրապետութեան" զլացուած միջազգային ճանաչումին:

Այս առումով հետաքրքրութեամբ կը սպասուի Լոնտոնի բանակցութիւններուն ճակատագրին. թէեւ թրքական լրատուիւներ կը յայտնեն թէ Թ. Էրտողան հանճարեղ դաղափար մը չղացած է այդ առընչութեամբ. յայտնած է թէ որպէս Եւրոպական Միութեան ներկայ չրջանի նախագահ Անգլիոյ վարչապետին հետ կը ստորագրէ համաձայնագիրը, պահանջելով որ հոն կէտ մը աւելցուի, ճչդելու համար թէ Թուրքիա կը չարունակէ չըճանչնալ Կիպրոսի Հանրապետութիւնը... կ'ըսուի նաեւ թէ Անգարա որոշած է ստորագրել յաջորդ Դեկտեմբերին, բայց ամբողջ արագութեամբ մը ըսել թէ Կիպրոսը չի ճանչնար: Հոն պիտի չեչտուի նաեւ թէ կղզիին յունական մասը չի կրնար վերիչխանութիւնը տարածել թրքական գօտիին վրայ եւ թէ "Մաքսային Միութիւն"ը պիտի չնչանակէ սպասարկութիւններու ազատ չրջանառութիւն:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԿԱԶԻ ԾՐԱԳԻՐԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼՈՒ ՀՐԱՒԻՐ

Իրանի եւ Ուկրանիոյ ներկայացուցիչներ Յուլիս 25ին Թեհրանի մէջ Իրան - Ուկրանիա կազատարի մը կառուցումին նախնական համաձայնագիրը ստորագրած են: Կազատարին ծրագրին, հետազոտութեան ու չինութեան գործերուն համար կազմուած մարմնին հրաւիրուած է Հայաստանն ալ: Ապրիլին նախատեսուած երկու ուղեգիծերն ալ կ'անցնին Հայաստանէն. մէկը կը հետեւի Իրան - Հայաստան - Վրաստան - Ռուսաստան - Ուկրանիա - Եւրոպա գիծին, միւսը՝ Իրանէն Հայաստան - Վրաստան - Սեւ Ծով - Ուկրանիա ճամբով կը հասնի Եւրոպա: Ուկրանիա իր ներքին սպառումին համար կ'ուզէ տարեկան 20 - 30 միլիառ խոր. մեթր կազ ներածել Իրանէն:

բագրութեան հետ համաժամ յայտարարութեամբ մը ըսել թէ Կիպրոսը չի ճանչնար: Հոն պիտի չեչտուի նաեւ թէ կղզիին յունական մասը չի կրնար վերիչխանութիւնը տարածել Թրքական գօտիին վրայ եւ թէ "Մաքսային միութիւն"ը պիտի չնչանակէ սպասարկութիւններու ազատ չրջանառութիւն:

տին Պոլսոյ Ալեւի եղբայրութեան մէջ եւ որոնք 17 հոգիի մահուան պատճառ եղած էին: Առեանը իրաւացի գտած է մեռեալներու 22 հարազատներու բողոքը, գտնելով որ Թրքական իչխանութիւնները բըռնաբարած են Մարդկային իրաւանց եւրոպական պայմանագրութիւնը ուժի դիմելով, մինչ որ բացարձակապէս անհրաժեչտ չէր ցուցարարները զսպելու համար:

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ դատարանը ցկեանս բանտարկութեան դատապարտեց Մոհամէտ Պուայրին որ 2004 Նոյեմբեր 2ին սպաննած էր Թէօ Վան Կոկ բեմադիրը, որովհետեւ ան Իսլամի թչնամի մը կը նկատէր: Ինք խոստովանած էր որ այդ ոճիրը գործած է որովհետեւ իր կրօնքը այդպէս հրահանգած է եւ սկիզբը պարմանքով լսած էր նաեւ "Ապուչները մահապարժ իսկ չունին": Մնաց որ, Հոլանտայի արդարութեան մէկ բաներըը ճչդած է "հո'ս, ցկեանս բանտարկութիւն կը նչանակէ ցկեանս բանտարկութիւն":

ԻՐԱՔԻ մէջ 12 գործաւորներ սպաննուած են Յուլիս 26ին, երբ գործէն տուն կը վերադառնային քանի մը հանրակառքերով: Ըստ Ներքին նախարարին, յարձակողները Թիրախ առած են այն աչխատաւորները, որոնք Սատր Սիթիի եւ Շուալայի չիի թաղամասերէն կու գային: Իրաքի հիւսիսն ալ, երկու Իրաքցիներ եւ նաթուղիի պաչտպան գործակալ մը սպաննուած են:

ԻՐԱՔԻ ԺԱՆ-ՓԻԷՐ, նախկին հարցաքննիչ դատաւորը մեռած է Յուլիս 26ին, իր յիսնամեակին նախօրեակին, զոհ խլիրդի: 1994ին, եւրոպական երեսփոխան եղած էր Ֆիլիփ տը Վիլիէի ցանկին վրայ, 1999ին ալ Սարքոզիի: Անունը ճանչցուած էր դլխաւորաբար Իհի-ՊԱ. հարցին պատճառաւ (1991) Ընկերվարական կուսակցութեան ֆինանսաւորման մասին: 1992ին, յայտնաբերած էր նաեւ մէկ միլիոն ֆրանքի փոխատուութիւնը զոր Փաթրիս Փըլա ըրած էր Փ. Պէրէկովուայի:

ԻՍՐԱԷԼԻ ԵՒ ՎԱՏԻԿԱՆԻ միջեւ առաջին միջադէպ մը պատահած է Բենեդիկտոս ԺԶ.ի գահակալութենէն 100 օր ետք: Իսրայէլ չի հասկնար թէ ինչպէս Յուլիս 24ին Պապը մոռցած է յիչել Իսրայէլը այն երկիրներու կարգին, որոնք ահաբեկչութեան զոհ են: Պապական նըւիրակը կանչուած է Իսրայէլի կառավարութեան կողմէ, որովհետեւ Իսրայէլ կը գտնէ որ նման պակաս մը "կ'ամրապնդէ ծայրայեղները": Վատիկան զարմացած է այդ հակազդեցութենէն, որ պատրուակ մը դտնուած է խեղաթիւրելու համար Պապին խօսքերը: Բենեդիկտոս ԺԶ. անչուչտ ակնարկած է բոլոր ոճրափորձերուն: Դժուարութիւններ կան նաեւ եկեղեցւոյ հարկային եւ իրաւական կարգավիճակին վերաբերեալ Ս. Հոդին վրայ: Վերջին ժողովը այդ ուղղութեամբ, որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 25ին, յետաձգուած է:

ԻՏԱԼԻՈՑ մէջ մզձաւանջային մթնոլորտ մը կը տիրէ ահաբեկիչներու յատակ սպառնալիքներէն ետք: Շարմ-էլ-Շէյխի մէջ ալ արդէն իտալացի վեց մեռեալ կայ: Երիտասարդ ամոլ մը, որ հինգ տարի է յետաձգած էր մեղրալուսնի իր ճամբորդութիւնը, Շարմ-էլ-Շէյխ հասած էր անցեալ չաբթու: Իրենց եւ եղբօր ու նչանածին դիակները յայտնաբերուած են ոճրափորձէն ետք: Վախ կայ, որ Մաորիտէն եւ Լոնտոնէն ետք, կարգը Իտալիոյ եկած է: Այդ վախը աւելի զօրեղ դտած է, երբ Հռոմի նկարներ յայտնաբերուած են Պաղտատ ձերբակալուած ահաբեկիչի մը թաքստոցը: Նկարներուն վրայ չրջանակի մէջ առնուած են Վատիկանը, Սան-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԻԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-3

Երեւաւն - Յուլիս 22

Հայաստանի մէջ, համեմատաբար սահմանակից երկիրներուն, խօսքի եւ զրիչի ազատութեան մօտեցող սահման մը գոյութիւն ունի, մանաւանդ երբ քննադատութեան առարկան ընկերութիւն, կամ կազմակերպութիւն, կամ անձ մըն է, որ իշխանութիւններու հետ կապ չունի, կամ ընդդիմադիր ափերը կը գտնուի... «ընդդիմադրութիւն» կոչուածն ալ ազդէն աւելի խեղկատակութեան կը նմանի. փողկապով, ճիփերով եւ ամէն յարմարութիւններով անձեր, որ խորքին մէջ աւելի վնաս կը հասցնեն ժողովրդավարութեան հաստատումին, քանի պատրանքը կու տան միայն անոր եւ աչքի փոշի կը ցանեն միջազգային հանրութեան...:

Ինչպէս հայաստանցի քաղաքացին, մտաւորական կամ ոչ, եթէ հեռատեսիլի դրասեղնակին մէջ, իր ներքին դառնութիւնը պոռթկայ, պէտք է քնազդաբար խորհի ծառայական ելքէն դուրս գալ եւ մի քանի չաբաթ հեռքերը կտրտնցնել քաղաքէն:

Այնքան հալածուեցաւ, բարեկամ մը որ դիր եւ դրականութեամբ զբաղած է միայն, համարձակած էր առօրեայ դժուարութիւններու մասին արտայայտուիլ հեռատեսիլի կայանէ մը... եւ մոռցած՝ ծառայական ելքէն դուրս գալ... տուն հասաւ արիւնլուայ, խորտակուած, յիշողութիւնը կորնցուցած...

Ամէն անգամ որ հեռուստ փողոց լքենեմ, մտատանջութիւն կը մտնէ մէջս թէ ինչպէ՞ս դիմաց պիտի անցնիմ: Երեւանի փողոցները առ հասարակ լայն եւ երկայն են. անցումի կէտեր եթէ գոյութիւն ունին, կա՛մ իրարմէ շատ հեռու են, կամ ալ ազդալոյսերը չեն գործեր: Պահ մը կանգ առի ամէնէն ժողովրդական անկիւններէն կոմիտաս պողոտային վրայ եւ սկսայ կառքերու ու մարդկային եռուզեռը դիտել: Կատարեալ պլաղոմի մարդանք երկու կողմերէն... տարեցներ ձեռքերը բարձրացուցած դիմութիւն կը խնդրեն որ այդ լաբիւրինթոսի մէջ անցք մը բացուի դիմացի մայթը հասնելու, շրջանային ծառայութիւն կատարող կառքեր որ վարպետ նաւասարներու նման այդ խառնակութեան մէջ կը նաւարկեն յաճախորդ մը որսալու համար, միանդրէն առաջ... երկաեռ երիտասարդներ՝ անխռով դիկդակներով, նոյնիսկ ձեռախօսները օգտագործելով, ընդհատ կը ճեղքեն խառնակութիւնը՝ հաճոյանալով իրենց համարձակութենէն... կը լսուին, պարբերաբար, ճմռուած ծերերու եւ մանուկներու արձագանգներն ալ. բայց կայութենէն ոչինչ կը փոխուի տարիներէ ի վեր: Ներկայիս քաղաքշինական ամէնէն էական հարցը գլխաւոր պողոտան է իր «էլիտար» յարկաբաժիններով: Զըմեռը չհասած հսկայական ծրադիրներ կարելի է առաջ տանիլ բուն կեդրոնին մէջ, որուն շրջապիծը համեմատաբար փոքր բաժին մըն է մայրաքաղաքին:

Ամառուան այս օրերու Երեւանը կը վարձէ մաքուր ըլլալ. առաւօտ կանուխ կեդրոնի փողոցները նոյնիսկ կը լուացուին, կարգ մը պարտէզներ կը ջրուին, յատկապէս սեփականաշնորհուած սըրճարաններունը, ուր յաճախ սիրուն ծառ գիներ ալ կարելի է տեսնել ածուներու մէջ: Եթէ կ'ուզէք լաւ տպաւորութիւններով հեռանալ, չփորձէք ներքին անցքերէ անցնիլ կամ շէնքերու եռեւէն կըտրուկ ճամբաներ փնտռել... պահ մը պիտի խորհիք թէ աղբահաւաքներու գործադուլ տեղի ունեցած է երկա՛ր օրեր... աղբի վոյտեր ալ ու ձախ դիտուած, խաւաքարտէ ամենազգի տուփեր, կոտրած հեռատեսիլներ, անգործածութեան դատապարտուած սառնարանները: Նոյնիսկ սառած չունի եւ կատուի դիակներ, խոհանոցային աւելցուքներ... այս ամէնը քաղաքի կեդրոնին մէջ: Ափսոս չէ՞ այս սիրուն քաղաքին. ածուներու մէջ, ուր էր երբեմն, քիչ մը կանաչութիւն եւ ծաղիկ գոյութիւն ունէր, ներկայիս դարձած են ծխախոտի զանազան եւ զարմանազան տուփերու գերեզմանոց, հակառակ անոր որ կարգ մը կեդրոնական փողոցներու մէջ, մեծածաւալ գովազդները, կը յիշեցնեն որ «Սա մեր քաղաքն է – մաքուր պահենք»... ինչպէս ծխախոտի գովազդները, որոնց ստուտութիւնը ամէն մրցանիշ կրնայ գոտրել Մինչեւ Ազեւելքի մէջ, կը յիշեցնեն թէ ծուխը առողջութեան վնասակար է, ըստ առողջապահութեան նախարարութեան, բայց կը չարունակեն ամէն չարաթ վերանորոգել եւ աւելի հրապուրիչ դարձնել ծխատուփերուն ներկայացումը, եւ հրաւիրել ծխելու...

– Նալպանտեան փողոցի վրայ Ակսել Բակունցի բնակած տունը կար: Սկսան քանդել: Աղմուկ բարձրացաւ: – Միայն վերանորոգում է – ըսին: Հիմա տունը չկայ: Ջորս յարկանի չէնք մը գրաւած է այդ տարածութիւնը, հինէն ոչինչ ձգելով. աւելի ճիշդ՝ յուշաքարը միայն թողելով թէ հոն բնակած է Ա. Բակունց... էֆզոքին չէ՞, չորս յարկանի նոր չէնքի մը մէկ օրէն միւսը կը տրուի պատմական արժէք... ստեղծագործ է մեր իշխանութիւնը:

– Մի քանի տարիներ առաջ մայրաքաղաքի ամէնէն նուիրական տարածութեան՝ «Ճաղթանակի զբօսայդի»ի մէկ հատուածէն սկսան հատատրուն ծառեր կտրել եւ զարմանալի արագութեամբ հսկայական պանդոկ մը կանգնեցաւ. ըսուեցաւ թէ բարձրաստիճան իշխանաւորի մըն է, կիպրական ընկերութիւն մըն է, եւ այս օրերուս միայն յայտարարուեցաւ որ մեր կարօտեալ երկրին մէկ փոխնախարարին կը պատկանի որ այս առիթով հրաժարած է իր պետական պաշտօնէն «անձնական պիզնէսով զբաղելու» համար:

– Երկկ Բաղրամեան պողոտային վրայ տասնամեայ կոկիկ տղեկ մը տեսայ որ մօրը հետ պաղպաղակ ուտելով կը բարձրանայ: Հասնելով Գրողներու Միութեան կեդրոնին առջեւ, ձեռքը մնացած էր միայն պաղպաղակին ցպկիկը եւ անձեռոցիկ. եթէ պատէն անդին նետէր, քնաւ պիտի չզարմանայի. հոն ածուներու մէջ մեր գրողներն ու անոնց հիւրերը (չէնքին մէջ կայք մը զրասենեակներ վարձու տրուած են) իրենց ծխախոտի ճմռտած տուփերով որոշ նկարագիր մը տուած են արդէն պարտէզի երբեմնի ածուներուն... այդ կոկիկ տղան, պահ մը կանգ առնել տուաւ մօրը, դնաց չէնքի մուտքին աղբամանին մէջ գետեղեց ձեռքինը եւ չարունակեց բարձրանալ մօրը հետ, մայթի վերեւ: Հրաշալի էր:

– Ա՛խ սա ձեռախօսները... օրուան մեծագոյն թշնամին է. ժամանակին Ամէնթել մը կար, գէշ-աղէկ սկսած էր գործել. վերջերս գործել սկսաւ Ղարաբաղ-Թելը... բանաստեղծական նոր անունով՝ Վիվա-սել: Քաղաքին մէջ մեծամեծ գովազդներ հրաւէր կը կարդան հոն արձանագրուելու. «բազէական» երկսեռ երիտասարդներու խումբ մը Մուսալինիի պաշիլլաները յիշեցնող, ցնծութեան մէջ են Վիվասելի քարտերով... ինչպէ՞ս համոզել Ամէնթելի յաճախորդները ընկերութիւն փոխելու... պիծերը խանգարելով եւ եղեւ այդպէս: Այս օրերուս անհնարին է ձեռախօսային կապ պահել երկրին մէջ. ո՞վ է մեղաւորը՝ Ամէնթե՛լը. ուրեմն ի՞նչ կը սպասէք Վիվասելին անցնելու վայրկեան մը առաջ:

ՅԻՊԻ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՋՍ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԻ

ՏՈՔԹ. ՓԱՍՔՈՒԱԼ ՕՉԱՆԵԱՆ

Հայկական Հարցի նուիրուած շարք մը գործերու հեղինակ Տոքթ. Փասքուալ Օհանեանի ներկայ յօդուածը մօտերս լոյս պիտի տեսնէ Հայաստանի մէջ, մասնագիտական հանդէսի մը մէջ: Յօդուածը հայերէնի թարգմանուած է պրն. Պ. Հաճեանի կողմէ. –

1915–1923 *թուականներու ցեղասպանութիւնը ի գործ դրուեցաւ Հայերու դէմ իբրեւ ազգային խմբակցութիւն, այսինքն՝ ընդդէմ առաջինին այն չորս խմբակցութիւններէն որոնք որոշուած են Ցեղասպանութեան Պայմանագրի երկրորդ յօդուածով: Մեր ժամանակաշրջանին, իրաւագիտական մշակոյթի զարգացումով, երբ միջազգային հասարակութիւնը ընդունուած է իբրեւ համաշխարհային խմբակցութիւն մը, որպէս ընկերային եւ տիեզերական կարգուսարք, իր առանձնայատուկ եւ հիմնական իրաւունքներով, անհատ անձնաւորութիւններն են, որ կը բաղկացնեն այդ հասարակութիւնը ամբողջ երկրագունտի մէջ, եւ անոնց կը վերաբերի միջազգային իրաւունքով պաշտպանուած իրաւական հիմունքը:*

Հայաստանի Հանրապետութիւնը կրնար անհետանալ ամբողջութեամբ, եթէ, ինչպէս նպատակադրած էին Մուսթաֆա Քէմալ Աթաթիւրք եւ զօր. Քեազըմ Քարաքէքիր, կործանարար ալիքը յաղթէր յառաջանալ դէպի արեւելք, 1918ին վերջ: Ըսել է, որ 1915ին չղթայազերծուած Թըրքական ցեղասպանութիւնը եղաւ գործադրուած յանցագործութեան առաջին հանդրուանը, որ կը նշանակէ, մէկ կողմէն չօշափելի սպառնալիք մը ընդդէմ Պետութեան մը գոյութեան, որ կը պատկանի հայ ազգային խմբակցութեան, եւ որուն հողամասին մասին կը խօսիմ այսօր, եւ ապա սպառնալիք մը՝ միջազգային խաղաղութեան: Այդ ցեղասպանութիւնը միաժամանակ եղաւ յանցագործութեան փորձութիւնը, որոշուած քաղաքական նոյն իշխանութեան կողմէ, որ իր ոճիրը սկսաւ գործադրութեան դնել 1915 Ապրիլ 24ին, զանգուածային եւ կանոնաւոր կերպով յարձակելով 2·000·000 անմեղ քաղաքացիներու վրայ, վտանգելով անոնց անհատական եւ ֆիզիքական ազատութիւնն ու գոյութիւնը: Այս բոլորը ոչ միայն իրաւական հիմունքներն են հայկական պետականութեան, այլ նաեւ միջազգային կարգուսարքի, ճիշդ այս պատճառով ալ Միջազգային Իրաւունքը պէտք է ստանձնէ անոր պաշտպանութիւնը եւ զօրավիդ կանգնի անոր այն ձգտումին, որուն նպատակն է ցեղասպանութեան պատասխանատուութիւնը ուղղակի վերադրել Թուրքիոյ Հանրապետութեան, որ իրաւական ժառանգորդն է Օսմանեան կայսրութեան:

ՈՒՐԱՑՈՒՄԸ ԻԲՐԵՒ ՆԱԽՆԹԱՑ ԱՆՊԱՏԺԵԼԻՈՒԹԵԱՆ

Մարդկութեան դէմ գործուող ոճիր մըն է ցեղասպանութիւնը, որով հեղինակին նպատակն է քանդել ու բնաջնջել, եւ ոտն ենթակայ զոհը ազգային, ցեղային կամ կրօնական խմբակցութիւն մըն է: Հայ ազգային խմբակցութեան պարագային, Թուրք պետութիւնն է որ բռնաբարեց անոր մարդկային իրաւունքները, որոնք միջազգայնօրէն ընդունուած դատական տրամադրութիւններ են: Այս ոճիրին մէջ երեւան կու գան ծանրացուցիչ թողոր պարագաները՝ կանխամտածում, նենգութիւն եւ ծայրայեղ դաժանութիւններ:

Այնպէս որ միջազգային միջամտութեան մը իրաւունքը անդրժելի է եւ անբռնաբարելի, քանի Թուրքիա կ'ուրանայ ոճիրի իր պատասխանատուութիւնը:

Հայերու դէմ գործուած Թրքական ցեղասպանութիւնը յանցագործութիւն մըն է, որ գործադրուեցաւ ոչ միայն պետական քաղաքականութեան մը հովանիով, այլ նաեւ առաջադրուեցաւ, ծրագրուեցաւ եւ ուղղակի գործադրուեցաւ Թուրք պետութեան կողմէ: Օրինազանցութիւն մըն է, որ անպատիժ մնալով կը նախատէ մարդկային տիեզերական զգայնութիւնը:

Ցեղասպանութիւնը, ըլլալով միջազգային չարիք յանցագործութիւն մը, կը լիազօրէ որեւէ պետութիւն՝ գործելու տիեզերական իրաւասութեամբ, եթէ այն պետութիւնը, որուն սահմաններուն մէջ գործուած է այդ ոճիրը, չի գործադրեր նախընտրելիութեան իր իրաւունքը ու պարտաւորութիւնը:

Հետեւաբար, Թրքական ցեղասպանութիւնը Թուրքիոյ "ներքին հարց" մը չ, այլ միջազգային ոճիր մը, որուն հետապնդումը կը վիճակի պատժական տիեզերական եւ մնայուն իրաւասութեան, ինչպէս նաեւ միջազգային իրաւական կազմակերպութիւններու ձեռնհասութեան:

Անբաւարար են դիրքերը, սեմինարները, համագումարները, նոյնիսկ միջազգային դաշնագրերը: Անհրաժեշտ է յանդիլ պատժական հետապնդումի՝ պաշտպանելու համար ոտնակոխուած Իրաւունքը: Այս կը պահանջեն ընկերային կարգուսարքի պահպանումը, միջազգային խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը, բայց մանաւանդ անհատի անձնական իրաւունքներու դերակայութիւնը, որ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան հիմնական առաջադրանքն է: Թրքական կամապաշտութիւնը, որ ծաղրայեղօրէն կ'ապաւինի դերիշխանութեան գաղափարին, իր ժխտականութեամբ կ'ապատերէ Միջազգային Պատժական Իրաւունքի սկզբունքները, ինչպէս աւանդական այնպէս ալ ներկայիս ի զօրու եղող մարդկային իրաւունքները, անոնց հանդէպ յարգանքի դրօշակիրները:

Այսօր մենք ականատեսներն ենք երկութեան մը, ընդդէմ՝ ճանաչումի եւ ուրացումի: Միջազգային Իրաւունքի մէջ ճանաչումը պետութեան մը կողմէ ձեւակերպուած յայտարարութիւնն է, որով ան կ'ընդունի արարքի մը ու գործողութեան մը գոյութիւնը: Ուրացումը յայտարարութիւն մըն է հակառակ ուղղութեամբ: Թուրք կառավարութիւնը կ'ապաւինի սթաթու fուոյի:

Հայկական Հարցին մէջ տակաւ պետութիւնները քնականաբար ձեռնպահ կը մընան: Իսրայէլ կը գործէ մեղակցութեամբ եւ կողմնակցութեամբ: Իսկ Միացեալ Նահանգները կը պաշտպանեն ոճիրին հեղինակը:

Կը գտնուինք այն բացայայտ իրողութեան առջեւ, որ Թուրքիոյ իրաւական դրութիւնը վատահելի չէ երբեք:

Թուրքիոյ ներկայ կեցուածքը ուղղակի եւ բացայայտ կերպով նոյն յանցագործութեան կը մղէ ուրիշները, եւ իրեն նախընթաց կը ծառայէ ապագայ հանանահանութիւններու, որ որեւէ ուրիշ պետութիւն ապաւինելով միջազգային անպատժելիութեան՝ դիմէ նոր ցեղասպանութիւններու:

Առաւել եւս, Թուրքիոյ դիրքը համազօր է ոճիրի չատագովումին:

Ցեղասպանութեան չատագովումը արդէն ներառուած է կարգ մը երկիրներու ազգային օրէնսդրութեան մէջ:

1994 Դեկտեմբեր 1էն ի վեր ի զօրու գերմանական Պատժական Օրէնսդրքի 130րդ պարբերութիւնը իրեւ յանցագործութիւն կը սահմանէ այսպէս կոչուած "Աուշվիցի սուտ"ին տարածումը: 1995ի սպանական Պատժական Օրէնսդրքի ՅօդուածՀ 607ի երկրորդ ներդիրը պատիժ կը նախատեսէ "Տարածումին համար պաղտպարներու եւ վարդապետութիւններու, որոնք կ'ուրանան կամ կ'արդարացնեն ցեղասպանական յանցագործութիւնը":

Ֆրանսական օրէնսդրութիւնը, 2001ի օրէնքով, պաշտօնապէս ընդունեցաւ Հայոց ցեղասպանութիւնը:

Թուրքիոյ կառավարութեան ժխտումը՝ ընդունելու ցեղասպանութիւնը, կրնայ մեկնաբանուիլ իբրեւ "Ձեմ հրաժարիր իմ արարքներուս որեւէ մէկէն, ներառեալ Հայերու ենթադրեալ ցեղասպանութենէն, եւ եթէ պէտք ըլլայ կրկնել, կը գործեմ նոյն ձեւով":

Շատ անգամ մտածումի եւ գաղափարներու ազատութիւնները կը չահագործուին դերձ կացուցանելու համար Իրաւունքէն եւ մղելու համար զանոնք այնպիսի կէտեր եւ մղելու համար զանոնք այնպիսի կէտեր որոնք կարելի ըլլայ տարբեր մեկնաբանութիւն տալ անոնց:

Ցիշենք, որ քիչ ժամանակ առաջ, Թուրքիոյ վարչապետը պնդեց, որ ցեղասպա-

նութիւնը պատմաբաններու յատուկ նիւթ մըն է: Սխալ է:

Ցեղասպանութիւնը յանցանք մըն է, որ կը գործուի ամբողջ մարդկութեան դէմ, հետեւաբար կը շահագրգռէ իւրաքանչիւր անհատ ներառնել նաեւ պատմաբանները, ո՛չ ալ ըլլայ իրենց կեցութեան վայրը եւ կապ ունենան կամ ո՛չ Հայերուն հետ:

Ռիչըրտ Սապպան գրած է.– "Ոճիր է ուրանալ իրականութիւնը (վերնէիմնուկ, ինչպէս գրած է Ֆրէօյտ), ուրանալ իրականութիւնը ի վերջոյ կը յանգի արդարութեան ուրացումին: Մեր ժամանակը չէ՞ր ըլլար տեսաւ «դատաւորներու ժամանակին» գալուստը, որ նաեւ է՛ իրաւունքի ժամանակը: Եւ ասիկա արդարութեան նախադուռն է ընդդէմ կամայականութեան (իր բոլոր տարազներով, պատերազմներով, ժխտականութիւններով եւ նուաստացումներով), ամէնէն ապահով երաշխաւորութիւնը ընդդէմ «Պատմութեան ըսպաննիչներուն» (ըստ Ֆրանսացի վիպասան–քրոնիկագիր Տիտիէ Տենինկի մէկ արտայայտութեան) ընդդէմ ժխտողապաշտներուն, որոնք թշնամի են մարդկութեան" (Ռիչըրտ Սապպան, Կլոր Սեղան՝ Ազգային Առեւտուրներու դործունէութեան եւ հոգամասնութեան հարցին շուրջ, 12րդ Սեմինար "Տուէէ տէ Ահումասա", Մատրիտ, 2000, 119):

Հայերու դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը ուրանալը այնքան չնական է, որքան նկատել, որ 1974ին Կիպրոս ներխուժելով՝ Թուրքերը չսպաննեցին հազարաւոր անմեղներ եւ ոչ ալ բռնագաղթի ղատապարտեցին ուրիշ հազարաւորներ: Հայերու դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը ժխտելը այնքան անարդ է, որքան փորձել ուրանալը, որ Թուրքիա համաձայնեցաւ Սատամ Հիւսէյնի հետ, որպէսզի իր օդուժը անարգել մանէ Իրաքի օդային միջոցին մէջ նափալմ ռումբեր տեղացնելու համար հազարաւոր անզէն Քիւրտերու վրայ: Բացի այդ այժմ կը դիմեմ Իրայէլի կառավարութեան եւ միջազգային սիոնիզմին.– եթէ Իսրայէլ կը ժխտէ թըրքական ցեղասպանութեան իրողութիւնը, ինչ ալ ըլլան այդ ժխտումին պատճառները, տրամաբանութեան լո՞նչ հիմունքով կրնայ ինծի արդիլել, որ ես ալ իմ կարգիս պնդեմ, թէ հրէական Հոլոճոսթը քաղաքական խոշոր սուտ մըն է, որքան ալ այսպէսի ըլլայ նման կեցուածք մը: Իննսուն տարին չատ ժամանակ է: Բայց ինը տասնամեակները կը յառաջացնեն հեռանկար մը եւ Թոյլ կու տան ընելու այս ժամանակամիջոցի հաշուեկշիռը: 70ական տասնամեակին եւ 80ական սկիզբները Արժանթինի Հանրապետութիւնը թատերաբեմ եղաւ քաղաքական բռնարարութեան ցաւալի հոլովոյթի մը՝ արժանթինեան ընկերութեան կարեւոր մէկ հատուածին դէմ եւ պետական հարուածով իշխանութեան եկած կառավարութեան մը կողմէ: Սակայն ժողովրդավարական կարգերու հաստատումէն վերջ, երկրի քաղաքական եւ իրաւական իշխանութիւնները ջանացին սրբագրել դործադրուած խախտումները: Նոյնը պատահեցաւ նաեւ Թուրքիոյ մէջ 1909էն սկսեալ եւ դէպի առաջ: Մինչեւ այսօր, հայ զոհերը եւ անոնց ընտանեկան պարագաները օրէնսդրական պաշտպանութիւն չեն ստացած Թրքական Հանրդարանին կողմէ: Թուրք պատժական դատաւորները եւս, այսինքն անոնք, որոնք բարձր իրաւունքը ունին եւ դերադոյն պարտաւորութիւնը՝ դործադրելու այն իրաւասութիւնն ու ձեռնհասութիւնը, զորս իրենց տուած է միջազգային իրաւակարգը, հիմնականօրէն հոդամասնութեան դատակնիքով, ոչինչ ըրին մինչեւ այսօր, դատելու համար ցեղասպանութեան ոճիրը, որ գործադրուեցաւ իրենց երկրի սահմաններէն ներս:

Դատելու ու պատժելու իրաւունքն ու պարտաւորութիւնը նախ եւ առաջ կը պատկանին այն կառավարութեան, որուն իրաւասութեան սահմաններուն մէջ կատարուած է յանցագործութիւնը: Այն պարագային, որ տուեալ կառավարութիւնը կը հրաժարի, կամ կը խուսափի այդ իրաւունքէն կամ պարտաւորութենէն, ուրեմն աշխարհի որեւէ երկրի դատարան կրնայ ստանձնել վնասող կողմի լրացուցիչ պաշտպանութիւնը: Հակառակ իրաւական այս հանդամանքին սակայն, ցարդ ոչ մէկ դատարան յանդդնեցաւ ամբաստանեալի աթոռին նստեցնել Թրքական պետութիւնը, գոնէ հաստատելու համար պատմական ճշմարտութիւնը:

ՈՒՐԵՄՆ, ԻՆՉ ԸՆԵԼ

Թող չառարկուի, որ այսօր ի զօրու միջազգային օրէնսդրութիւնը կը յայտարարէ պետական դերիշխանութեան եւ դատական յետադղեցութեան սկզբունքները, ինչ կը վերաբերի Միջազգային Պատժական Ատեանի անդրաւասութեան՝ դատելու իր կարմութեան նախորդող յանցագործութիւնները: Հռոմի Կանոնադրութեան 24րդ յօդուածը Միջազգային Պատժական Իրաւունքին չազդեր, այլ միայն կը սահմանափակէ Միջազգային Պատժական Ատեանի գործունէութեան ժամանակը. ըսել է՝ Հռոմի Կանոնադրութեան ի զօրու ըլլալէն առաջ գործուած յանցագործական արարքներ չեն կրնար զուրս մնալ անպատժելիութենէն, որովհետեւ նման պարագաներուն կարելի է կիրարկել տիեզերական արդարութիւնը: Տիեզերական արդարութեան ըսկզբունքին ուժով, Թուրքիոյ պետական չհերքէն վեր, ինքզինք կը պարտադրէ:

Մարդկային Միջազգային Իրաւունքը, որ ձեւակերպուած է պայմանադրական ու սովորութենական կանոններու ամբողջութեամբ մը, որուն մաս կը կազմէ 1948 Դեկտեմբեր 9ի Պայմանադրութիւնը՝ Ցեղասպանական Ոճիրի Կանխարդիման եւ Զսպումին համար: Անկէ զատ, ըստ Դաշնագրերու Իրաւունքին վերաբերող Վիէննայի Պայմանագրութեան՝ սովորութենական օրէնքները, որոնց նպատակն է պահպանել միջազգային հանրութեան կողմէ ընդունուած գերադոյն արժէքները, պարտաւորիչ են բոլորին համար, եւ ընդունելի չեն անոնց հակադրուող համաձայնութիւնները: Նիւ Եորքի 1966 Դեկտեմբեր 19ի Քաղաքացիական ու Քաղաքական Ուխտի Բ. յօդուածը կը կատարէ թեւամբ աշխարհի քաղաքացիներու իրաւունքներուն, և Պետութիւններու պարտաւորութեան՝ անոնց դատական գործնական հակդուրթեան ու պաշտպանութեան համար: Ըստ համաշխարհային արդարութեան մէկ սկզբունքին, երբ Պետութիւն մը կը մերժէ ի գործ դնել պատժական իր իշխանութիւնը, օրինական է որ որեւէ ուրիշ Պետութիւն գործադրէ արտա–հողամասային իր իրաւասութիւնը՝ հետապնդելու համար ցեղասպանական ոճիր մը:

Շատ բան ունինք ընելիք: Մեր ոտքերը գետին դրած պէտք է ընդունինք, որ դատական ճշմարտութիւնները բաւարար չեն, որպէսզի գործադրուին, եթէ անոնք չունենան քաղաքական ուժ մը, որ իւրաքանչիւր երկրի մէջ զօրավիդ կանգնի իրենց: Դատականի ստորադասութիւնը քաղաքականին, իմ կարծիքով, առաջին թիրախը, որուն պէտք է ձըղտինք այն է, որ մեծ թիւով երկիրներ իրենց օրէնսդրութեամբ սահմանեն ցեղասպանութեան յանցագործութիւնը Պատժական Օրէնսգիրքին մէջ, որով կը ձեւակերպուի իրաւասութեան կանոնադրութիւն մը, ինչ կը վերաբերի ցեղասպանութեան յանցագործութեան: Եւ երկրորդ՝ որ ընդունին օրէնքներ, որոնցմով իւրացուի տիեզերական իրաւասութիւնը: Այս ձեւով կ'որդեգրուի իւրաքանչիւր երկրի դատարաններու օրինաւորութիւնը երկրորդ փուլով միջամտելու համար Թուրքիոյ դէմ կատարուող դատական պահանջներու առիթով: Անժամանցելիութեան էական սկզբունքը կը զերազանցէ հոդամասնութեան եւ ոչ–յետադարձութեան հաւանական առարկութիւնները դատական օրէնքներու կիրարկումին մէջ: Առարկայօրէն կ'ուզեմ ըսել, որ պէտք է որդեգրենք հետեւեալ չափանիշը եւ զայն ներառնել տարբեր երկիրներու մեր աշխատանքին մէջ.– "Համաշխարհային Ս. Պատերազմին նախորդող օրերուն, Թըրքական կառավարութիւնը պատրաստեց ցեղասպանական ծրագիր մը, եւ պատերազմի տեւողութեան ու անկէ յետոյ գործադրութեան դրաւ զայն, պետութեան մը անունով, որ սիսթեմաթիք կերպով կեանքի կոչած էր դաղափարախօսական տիրակալութիւն մը:

Այս ձեւով բռնաբարեց իրաւական կալուածները, որոնց պաշտպանութեամբ չահագրգռուած է միջազգային հասարակութիւնը: Այսօր, օրինազանցութեան դըէնով, Թուրքիա կը նկրտի ջնջել յիշողութիւնը եւ անպատիժ մնալ, որուն համար ալ կը ջանայ չէզոքացնել որեւէ գործընթաց, որ կրնայ պատասխանատուութեան կոչել զինք: Եթէ Թուրքիա գործնապէս չի ճանչնար հայ ժողովուրդին դէմ իր գործադրած յանցագործութիւնը, ուրեմն կը նշանակէ, որ կը բռնաբարէ միջազգային իրաւակարգը: Այս ժխտումին առջեւ, որեւէ օտար պետութիւն, իբրեւ գործօն անդամ միջազգային հանրութեան, ի գործ դնելով իր օրինական պարտաւորութիւնները եւ իրաւունքները, կիրարկելով տիեզերական իրաւասութեան սկզբունքը, եւ իր ներքին օրէնսդրութիւնը յարմարցնելով միջազգային Ուխտերէն, Դաշնագրերէն, Համաձայնագրերէն եւ Պայմանագրութիւններէ բխած տրամադրութիւններու, կրնայ հետապնդել Ցեղասպան Պետութիւնը, մինչեւ որ ան կրէ իր պատիժը հրէշային այն ոճիրին համար, զոր գործած է Մարդկութեան դէմ, կանխելով նաեւ այդ յոռի նախընթացի կրկնութեան սպառնալիքը որեւէ ուրիշ պետութեան կողմէ:

Այլապէս ըսած՝ "եթէ Հայերու դէմ կատարուած ցեղասպանութիւնը չհետապնդուի Թուրքիոյ դատարաններուն կողմէ, գործադրելով Միջազգային Իրաւունքէն փոխանցուող իրաւունքներն ու պարտաւորութիւնները, այս յանցագործութիւնը կրնայ դատուիլ որեւէ ուրիշ երկրի պատժական դատարանին կողմէ, համաձայն տեղական օրէնքի եւ իրաւունքի":

Մինչ այդ, հալածանքներէ զերծ կացուցանելու համար Թուրքիոյ պատմաբանները, մտաւորականներն ու զրագէտները, քաջալերենք միջազգային արշաւ մը, որպէսզի այս երկրի Նորհրդարանը իր օրինդիրքէն ջնջէ այն տրամադրութիւնները, որոնցմով պատիժ կը սահմանուի բոլոր անոնց, որոնք կ'ընդունին, որ Թուրքիա ցեղասպանութիւն գործած է Հայերուն դէմ, Համաշխարհային Առաջին Պատերազմէն առաջ, ընթացքին եւ այնուհետեւ: Եզրակացնելով եւ ընդգծելով նախորդ դաղափարները, ցեղասպանութիւնը ոճիր մըն է ընդդէմ միջազգային Հասարակութեան եւ ուղղակի կը նախատէ արժանաւորութիւնը մարդ – անհատ, ենթակայ՝ Միջազգային Իրաւունքի եւ իրաւատէրը՝ հիմնական իրաւունքներու, որոնք չեն կրնար անտեսուիլ Թուրքիոյ կողմէ: Ներքին հարց մը չէ եւ ոչ ալ պատմական իրադարձութիւն մը, այլ ծանրագոյն բռնաբարումը հրամայական օրէնքներու ու սովորութիւններու, որոնք կը վարեն ու կը պահպանեն միջազգային իրաւակարգը: Այս իսկ պատճառով, միջազգային հանրութիւնը, համապատասխան իր կառոյցներուն միջոցաւ, Եւրոմիութեան, ՄԱԿ-ի եւայլն, պէտք է Թուրքիան կոչէ իր պատասխանատուութեան՝ այն ոճիրին համար, զոր գործեց Օսմանեան կայսրութեան չրջանին եւ այնուհետեւ, պարտաւորելով որ ստանձնէ իր յանցագործութեան հետեւանքները:

Տ. Փ. Օ.

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

Այսպէս ուրեմն Թարգմանի պիտակին ներքեւ պարզապէս սպասաւորութիւն պիտի ընէի:

Ինծի համար ամէնէն ծանրը պիչէրային սպասումն էր:

Սէիտ Համիտ պէյ ցերեկները միշտ եկող զացողներու հետ զրաղած, ժամանակ չէր գտներ իրեն ներկայացուած բազմաթիւ Թուղթերը քննելու եւ ստորագրելու: Այդ աշխատութիւնը կը կատարուէր զիչերուան կերակուրէն ետքը, երբ ամէնքը կը մեկնէին եւ կը տեւէր մինչեւ կէս զիչեր: Սոխլուած էի ափ ափով կերակուրս ուտել կիներուն աչխատանոցը, որ Թէֆթիչին կից կը զտնէր ու վազելով զալ գործիս զլուխը եւ հոն 4–5 ժամ մրափել, մինչեւ որ պէյը իր գործը լմնցնէ եւ երթայ տունը որ երկու քայլ անդին էր: Այսպէս ուրեմն պիտի հսկէի բարեկամներուս հետ խօսակցելու համաձայքէս, ինչպէս նաեւ քունէս:

Այսուհանդերձ գոհ էի վիճակէս որովհետեւ ա՛լ ինքզինքս բոլորովին ապահով կը զգայի, քանի որ Տէր Զօրի զինուորական բարձրագոյն պետին ծառայութեան մէջ էի:

Քանի մը օր ետքը արդարեւ իմացանք որ զերման սպանիոլը հասած էին Տէր Զօր, ուր արդէն մէնզիլ մը ունէին: Եկողներէն մին այդ մէնզիլին նոր հրամանատարն էր:

Հետեւեալ օրն իսկ եկաւ պաչտօնական այցելութեան: Երկայնահասակ, նիհար, դեղին մազերով ու կապոյտ աչքերով, 45 տարեկանի մօտ համակրելի զինուորական մըն էր եւ կը կոչուէր Հարիւրապետ Կուսթավ Էմվալ:

Սէիտ Համիտի քով հաւաքուած էին ուրիչ երկու հազարապետներ, մին պօշնակ միւսը արաբ:

Ես, ոտքի վրայ կեցած, կատարեցի թարգմանի պաչտօնս:

Զուտ քաղաքավարական այցելութիւն մըն էր այս եւ հազիւ 20 վայրկեան տեւեց:

Հարիւրապետը ժամադրութիւն մը ուզեց հետեւեալ օրուան համար, որպէսզի Երկարօրէն տեսնուի կարեւոր խնդիրներու մասին:

Սէիտ Համիտ պէյ ըսաւ թէ ուզած ժամուն կրնար գալ եւ թէ ինք միշտ պատրաստ է զայն լսելու:

Հարիւրապետ Էմվալ մեկնած ատեն ամէնուն ձեռքը սեղմեց, յետոյ ինծի դարձաւ եւ հարցուց թէ Թո՞ւրք էի:

– Ո՛չ, Հայ եմ, պատասխանեցի:

–Շնորհակալ եմ որ, ըսաւ, Թարգմանի պաչտօն կատարեցիք, առանց ձեզի պիտի չկրնայինք իրարու խօսք հասկնալ:

Եւ իմ ալ ձեռքս սեղմեց:

Այս յոյցը բաւական տպաւորութիւն ըսաւ ներկաներուն վրայ, մանաւանդ Մէհմէտ Չավուշին վրայ որ սրահին բաց դուռնէն կը դիտէր տեսարանը:

Հաղիւ թէ հարիւրապետը մեկնած էր, Սէիտ Համիտ պէյ զիս քով կանչեց.

– Շատ գոհ մնացի քենէ, ըսաւ, յայտնի է որ ֆրանսերէն գիտես կոր, ես վախցայ որ մարդուն քով պզտիկ պիտի մըննանք:

– Եթէ չգիտնայի չէի համարձակեր այս պաչտօնը ընդունելու, պատասխանեցի:

– Գո՞հ ես իմ քովս ըլլալուդ, հարցուց:

– Այո՛, պէյս:

Եւ առանելով իր լաւ տրամադրութիւնը աւելցուցի.

– Միայն ներեցէք որ ձենէ բան մը խնդրեմ:

– Ինչ՞ ըսաւ:

– Գիչերուան ծառայութիւնը քիչ մը ծանր կուգայ կոր ինծի, մանաւանդ որ պէտք մըն ալ չի կայ...

– Բայց քեզի ո՞վ ըսաւ որ պիչերները հոս սպասես, դուչեց:

– Մէհմէտ Չավուշը այնպէս հրամայեց:

– Զարմանալի՛ բան, ինծի կանչէ Մէհմէտ:

Դուրս ելայ սրահէն եւ ըսի Չավուշին որ պէյը զինքը կ'ուզէր:

Գնաց եւ քիչ ետքը վերադարձաւ.

– Սակէ ետքը պիչերները պէտք չունիս, ըսաւ նեղսրտութեամբ, մենք հոս ենք...:

Հետեւեալ օրը կրկին եկաւ զերման հրամանատարը եւ այս անգամ երկու ժամէն աւելի մնաց Սէիտ Համիտ պէյի քով:

– Մեր խօսակցութեան միջոցին կը խնդրեմ որ բոլորովին առանձին ըլլանք, ըսաւ խօսակցութեան սկսելէ առաջ:

Մուֆլէթիչը այս մասին պէտք եղած հրահանգը կուտայ Մէհմէտ Չավուշի:

Այն ատեն հարիւրապետ Էմվալ դըրպանէն յուչատետրակ մը հանեց եւ սկսաւ մանրամասնաբար տեղեկութիւններ տալ Պիրեճիքէն մինչեւ Տէր Զօր իր այցելած բոլոր զինուորական Թուրք կայաններուն մասին:

Այս տեղեկութիւնները ծանր քննադատութիւններ էին Թուրք զինուորական վարչութեան հասցէին: Ամբողջ չահատուրներով ցորեն, Եփրատի վրայ, ջուրերու մէջ Թրջուած վիճակեր էին: Ուրիչ տեղեր ռազմամթերքի չտեսնուած ոճրագործներ էին, որոնք լեցուն կ'ենթադրուէին, բոլորովին պարապ էին: Ռազմամթերքը անհետացած կամ լաւ եւս է ըսել վաճառուած էր Թափառաշրջիկ արաբ ցեղապետներու:

Ինչպիսները (աւազակաբարոյ արաբ ցեղ մը) յափշտակած՝ տարած էին բանակին պատկանող հազարաւոր ոչխարներ եւ 3200 ձի:

(Շար. 102)

(Շար. Ա. Էջէն)

թա Մարիա Մաճոռէ մայր տաճարը, փոքրիկ օդակայան մը: Հարցը բաւական լուրջի առնուած է, մանաւանդ որ ալ-Մասրի ջոկատները որոնք ակը եղած էին Լոնտոնի ոճրափորձերուն, կը սպառնային համացանցին վրայ, Հռոմը "զերեզմանատան մը" վերածել: Ներքին նախարարին համար ձեռք առնուած միջոցները անբաւարար են:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ոստիկանութեան հետաքննդումները չփոթ կացութիւն մը ստեղծած են: Նախ խօսք կար փաքիստանցի ահաբեկիչներու մասին, ապա Գահիրէ յետքայլ ըրաւ եւ յայտնեց փաքիստանի կառավարութեան որ ոչ մէկ փաքիստանցի ինդրոյ առարկայ է: Ինդրայարոյց է նաեւ մեռեալներու հաշուեկշիռը: Ոստիկանութիւնը ըսած է որ 88 չէր մեռեալներու թիւր այլ 67, բայց բազմաթիւ եղիպտացիներու համար, թիւը գիտակցաբար փոխուած է, նեսմացնելու համար արարքին տարողութիւնը:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ – ԻՐԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ. սահմանին չատ մօտը քիւրտեւթուրք ընդհարումներ տեղի ունեցած են: Անոնք բաւական սաստիկ կեղած են, պատճառ ըլլալով 33 թուրք զինուորի եւ 44 քիւրտ զինեալի մահուան:

ԻՐԱՔի ալ-Քաիտայի խումբին զեկավարը՝ Ապու Մուսապ ալ-Զարքաուի համացանցի վրայ սփռուած զեկոյցով մը յայտարարած է թէ կը պատրաստուի ըսլանելու ալժերացի երկու դիւանագէտները, որոնք չաբաթ մըն է առեւանգուած են: Աւելի ուշ ցոյց տուած են նաեւ դիւանագէտներուն նկարները: Իրաքի Ներքին նախարարը յայտնած է որ առեւանգումին երկու կասկածելիները վերջերս ձերբակալուած են եւ հարցաքննուած, բայց Ալժէ հանդարտած չէ: Ալժերիոյ վերջին դիւանագէտը որ պաղտատ կը գտնուէր, վերադարձած է Ալժէ:

ՆԻԺԵՐԻՈՑ մէջ սովը աւելր կը գործէ ընդհանուր անտարբերութեան մէջ, հակառակ երեք կոչերու՝ օգնութեան հասնելու համար 11,8 միլիոն բնակիչներէն 3,5 միլիոնին: ՄԱԿ-ի սոիպզղական օգնութեան համակարգողը՝ Եան Էկէլանտ համար մեծ բանի պէտք չկայ, կը բաւէ պինամթերքի մօտ 20 վայրկեանի ծախքերը: Մանուկներու մահուան համեմատութիւնն ալ աղէտալի է՝ 15,4% (մինչեւ մէկ տարեկան) եւ 26,2% (մինչեւ 5 տարեկան): Այլ երկիրներ ալ կան Ափրիկէի մէջ, որ նոյն պայմաններու մէջ են, ինչպէս Մաւրիտանիա, Մալի, Զատ: Լիպերասիոնի թղթակիցը կը պատմէ որ ծառերը մերկ են որովհետեւ ժողովուրդը տերեւները կը ժողվէ եւ կը խաչէ ուտելու համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Գաշանի "Հ. Իսահակեան" մասնաճիւղը Պրաչի երեկոյթին առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է 100ական եւրօ Տէր եւ Տիկին Գափթանէ եւ Գաշանի քաղաքապետ Տէր եւ Տիկին Լը Պուլոննէքէ եւ 50 եւրօ Սոյի քաղաքապետ Տէր եւ Տիկին Լօրանէ:

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի "Էլէն Բիւզանդ" մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Սեդա Փափազեանէ 30 եւրօ Արտաշէս Զապունեանի յիշատակին եւ Գեղամ Թրեաքեանէ 200 եւրօ Պէլֆոնթէնի կայանին ի նպաստ:

Vient de paraître

CD

Armenian and Iranian Melodies

«HAYREN» Music Band
par l'ensemble **«HAYREN»**
S'adresser aux adresses habituelles
(FNAC, Virgin, etc...)

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION!
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par **l'Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

— Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Ծ Ա Շ Ո Ւ Ն Չ —

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ—ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՌԻՋ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14

ԵԿԱՒՑՔ ՏՕՆԵՍՑՈՒՔ...
ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ ՍՐԲՈՒՀԻՒՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ
Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունք եւ Պատարագի մատուցմամբ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·30ին:
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի տարեան խաղողի երախայրիք ողկոյզներու օրհնութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԴԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Փարիզի

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15

Ցիշատակ Մեռելոց
Տօն Վերափոխման Ս. Աստուածածնի
Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունք եւ Պատարագի մատուցմամբ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10ին,
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·30ին:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՄՍՈՒՄԻՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,,
Խաղողօրհնէք՝ ժամը 12ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15: Ցիշատակ Մեռելոց:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց՝ ժամը 12ին:

***

Ս. ՃԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Տօն է Աստուածածնի:
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Ճակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը:

Այն հաւատացեալները որոնք օրհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել, կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ դիւանատունը:

CHAVILLE

EGLISE
SAINT GREGOIRE L'ILLUMINATEUR

INFORMATION

Pendant la saison d'été, il n'y aura pas de messe : **les dimanches 7, 21 et 28 août.**

Le dimanche 14 août, à l'issue de la messe de l'Assomption, se déroulera la traditionnelle cérémonie de bénédiction du raisin.

Les offices reprendront normalement **à partir du dimanche 4 septembre.**

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— **MONTMORENCY (Val d'Oise)**
☎ 01 39 83 20 67
— **GONESSE (Val d'Oise)**
☎ 01 39 85 24 24
— **SAINT RAPHAEL (Var)**
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արճակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առթիւ:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՑԱՌԱՋ"ի

RENTREE SCOLAIRE

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

***

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ամուսնակոչութեաց
Արճուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 29
VENDREDI
29 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.255 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.255

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼՈՆՏՈՆ

ԷՐՏՈՂԱՆ ԿՐՆԱԹ ՉԱՏՈՐԱԳՐԵԼ

ՕՐ ՄԸ ՊԻՏԻ ՍՏՈՐԱԳՐԷ ԵՂԵՐ

Հակառակ ծագած բոլոր յոյսերուն, էրտողան Լոնտոնէն Անգարա կը վերադառնար առանց ստորագրելու մաքսային համաձայնագրին ընդլայնումը եթէ վերջին պահուն միտքը չփոխէ, մինչ նախապէս խոստացած էր ստորագրել, չեշտելով թէ այդ չի նշանակեր որ Կիպրոսի հանրապետութիւնը կը ճանչնայ։

Սկիզբը, մեծ յոյս կար այդ ուղղութեամբ, բայց, Արտաքին Նախարարը՝ Ա. Կիւլ Կիպրոսի հիւսիսային հատուածի դրաման տարեդարձի (1974 Յուլիս 20) արարողութեան ատեն ալ յայտարարած էր.– "Ոչ մէկ պատճառ կայ յուսալու որ Թուրքիա մեծ զիջումներ ընէ Եւրոպայի"։ Ճիշդ է, որ մաքսային ընդլայնումի այդ համաձայնագիրը զիջումներ կը նախատեսէր։ Օրինակ, Թուրքիա կը ստիպուի վերաքննել իր դիրքը եւ արտօնել իր նաւահանգիստներուն մուտքը յոյն կիպրացի նաւերուն, ինչ որ ցայսօր չի կատարուիր։ Ուրեմն, միշտ Կիպրոսի հարցն է որ խոչընդոտ մըն է, եթէ նոյնիսկ բարելաւումներ ըլլան։ Երկու հատուածներու (Թուրք եւ յոյն) միջեւ յարաբերութիւնները աւելի լաւ են։ Աղբեջանի օգնաւային ոչ պետական ընկերութիւն մը բաքուէն Կիպրոսի հիւսիսը կ'երթայ, վայր մը որ միջազգային ճանաչում չի վայելեր։ Ֆութպոլի պետնի վրայ ալ, երկու համայնքները հանդիպում մը ունեցած են Նիկոսիա, անցեալ Կիրակի։

Եւրոպական Միութեան պատասխանատուները քանիցս ապահովութիւն տուած են որ համաձայնագրին ստորագրութիւնը ճանաչում չի նշանակեր, բայց ճշդած են նաեւ որ մերժում մը հարցերու ծնունդ կու տայ։ Անգարա եւք մը կը փնտռէ՝ զոհացնել Պրիւսէլը տեղի չտալով Կիպրոսի հանրապետութեան նկատմամբ։ Թ. Պլէրի հետ տեսակցութեան աւարտին, էրտողան յայտարարած է.– "Կիպրոսի ճանաչման պետնի վրայ փոփոխութիւն տեղի չունենար, ցորչափ համաձայնութիւն չըլլայ"։ Բայց, այս անզիջող դիրքը ունի նաեւ իր վտանգները։ Եթէ Թուրք պատասխանատուները իրենց ստորագրութեան բազմաթիւ պայմանները կ'ցեն, Պրիւսէլի իրենց խօսակիցներն ալ կրնան արդելք դնել բանակցութիւններու բացուելուն։ Ֆիկարոյի թղթակիցը կը գրէ (Յուլիս 28) թէ Թուրքիա պէտք է ողջմտութեան սահմաններուն մէջ մնայ, արձագանգելով եւրոպացի պատասխանատուի մը դատումին (որ նախընտրած է անանուն մնալ)։ Թուրքիա օր մը չէ օր մը պիտի ստորագրէ, կ'ըսէ Ֆրանսացի դիւանագէտ մը, բայց Անգարայի դրած պայմանները կը ստիպեն խոհեմ ըլլալ։

Թուրքիոյ ջերմ բարեկամը կը մնայ Մեծն Բրիտանիան, որ կրկնած է այս այցելութեան առթիւ.– "Անդարայի ստորագրութիւնը ճանաչում չի նշանակեր", բայց հրաւիրած է եւրոպացի իր ընկերակիցները որ չանտեսեն Թուրքիոյ ռազմավարական կարեւորութիւնը, որովհետեւ կ'ըսէ "անդամակցութեան մը հեռանկարները կարեւոր են Եւրոպայի եւ իր ապահովութեան համար"։

ԲԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, Յուլիս 27ին ձերբակալուած է կասկածելի մը։ Կը թուի որ Յուլիս 21ի ձախողած չորս ռմբակոծութիւններուն հեղինակները մէկն է։ Եասին Համան Օմար, 24 տարեկան, կրնայ պատասխանատուն ըլլալ Ուսբըն Սթրիթ կայարանի ռմբահոծքին։ Ոստիկանութիւնը չատ գոհ է քնակչութեան հակազդեցութենէն։ Ան կարեւոր տեղեկութիւններ հաղորդած է ոստիկանութեան հետաքննդումներուն համար։ Ուրիշ երեք կասկածեալներ ալ ձերբակալուած են։ Ենթակային ծագումը սոմալական է, Անգլիա եկած՝ 1992ին ապաստանեալի կարգավիճակով։ Խուզարկութիւններ ալ կատարուած են եւ պայթուցիկներ յայտնաբերուած։

ԻՐԱՔի Զարքաուի խմբակը յայտարարած է որ ապահնած է ալժերացի երկու դիւանագէտները, ինչպէս ապառնացած էր։ Լուրը հաղորդուած է համացանցի միջոցաւ։ Նախապէս ալ յայտնած էր.– "Ալժերական պետութեան երկու բանագնացներ են, բայց պետութիւնը չի դադրծադրեր չարիան եւ զինակցած է Հրեաստանին եւ քրիստոնեաներուն հետ։ Զանոնք ղրկած է զօրակցելու համար Հըզնոնք ղրկած է զօրակցելու համար Հըզեաներու եւ քրիստոնեաներու խարխխներուն Միջագետքի մէջ"։ Ու կը չեշտեն նաեւ թէ երբեք պիտի չմոռնան Ալժերիոյ մէջ մահմետականներու թափած արիւնը, ոճիրները եւ քանդումները, ակնարկելով ներքին բախումներուն ապահովութեան ուժերու եւ իսլամապաշտ ծայրայեղ խումբերու միջեւ։ Հրապարակուած հաղորդագրութիւնը կը յայտնէ որ Ալժերացիներէն մէկը՝ Ապետաին Պելքարի մասկը կազմէր ալժերական գաղտնի սպասարկութեանց եւ մասնակցած էր 1998ի Ռայսի եւ Պէնթալհայի ջարդերուն։ Զարքաուի խմբակը անցեալին սպաննած էր արդէն եգիպտացի դիւանագէտը, առեւանգուած Յուլիս 2ին։ Գահիրէ հաստատած է մահը, եթէ նոյնիսկ դիակը չէ գտնուած։ Իրաքի Ներքին նախարարը յայտնած է նաեւ որ Պաղտատի օդակայանին հաղորդակցութիւններու ընդհ. տնօրէնը եւ երկու պաշտօնեաներ առեւտղուած են Պաղտատի կեդրոնէն։ Ալժերացիներու սպանութիւնը կատարուած է երբ ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարը Պաղտատ էր։ Պաշտպանութեան նախարարութեան խորհրդականը, որ նաեւ ռամադափտական մասնագէտ է կը պնդէ որ "Ամերիկեան բանակը անկարող է կացութիւնը հակակշռելու" եւ կը թելադրէ որ զօրքերը քաշուին Իրաքէն։

ՇԻՐԱՔ – ՇԱՐՈՆ սիրաբանութիւնը կատարեալ է եւ Յուլիս 27ին, փոխադարձ ելոյթները հաստատեցին որ այլեւս ոչ մէկ տարակարծութիւն ունին։ Երկու երկիրներն ալ համաձայն են օրուան հրատապ հարցերուն շուրջ՝ Իրանի հիւլէական ըսպառնալիքը, սուրիական զօրքին հեռացումը Լիբանանէն, հակահրէութեան դէմ պայքարը։ Շիրաք արժանացաւ Շարոնի ամբողջական գնահատանքին եւ քարեկամութեան "աչխարհի մեծագոյն ղեկավարներէն մէկը" որակումին, ինչպէս չեչտած է Շարոն։ Ան դեռ աւելցուցած է.– "Ֆրանսա եկայ դժուար ժամանակ-ջրջանի մը, երբ պաղեստինեան ահաբեկչութիւնը կը չարունակէ գործել եւ ժամանակաշրջանի մը՝ ներքին պայքարներու Իսրայէլի մէջ (Գազայի պարպում)։ Հակառակ այդ դժուարութեանց, որոշեցի գալ, ամրապնդելու համար Իսրայէլի եւ Ֆրանսայի յարաբերութիւնները, որոնց մեծ կարեւորութիւն կու տանք"։ Շիրաք ալ ողջունած է Գազան պարպելու "պատմական որոշումը"։ Շարոն Իսրայէլ հրաւիրած է Ֆրանսայի նախագահը։

ՊՈԼԻՍ

Ս. ՓՐԿԻՉԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլսոյ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին հոգաբարձութիւնը լուսաբանութիւն մը հրապարակած է այն լուրին առընչութեամբ թէ դրաւուած իր կալուածներուն նկատմամբ դիմում եղած է Եւրոպայի մարդկային իրաւունքներու տաեանին։ "Մարմարա"-յի մէջ (Յուլիս 27) լոյս տեսած լուսաբանութեամբ կ'ըսուի թէ հիւանդանոցը դիմում կատարած է պարզապէս այն պատճառով որ 1974ին առանց իրաւական հիմ ունենալու, վճռաբեկ տաեանը որոշած է սահմանափակել հաստատութեան կալուածներուն թիւը։ Եւ թէ դիմումը կատարուած է 1998ին։

Թուրք մամուլին կողմէ կատարուած ըրատուութեամբ ("Ցառաջ", Յուլիս 23/24) ըսուած էր թէ Ս. Փրկիչը բողոք ներկայացուցած է Լօզանի դաշնագրով վոքրամանութիւններու կալուածատիրութեան իրաւունքին սահմանափակումին դէմ։

ԻՐԱՔի մէջ, առնուազն 14 հոգի ըսպաննուած է Յուլիս 27ին, որոնց մէջ վեց զինուոր եւ երեք ոստիկան, զանազան յարձակումներու ընթացքին։ Երեք անձեր ալ մեռած են եւ 37 ուրիշներ վիրաւորուած ռումբի մը անկումէն Պաղտատի ճամբուն վրայ։

ԹԷՕ ՎԱՆ ԿՈԿի մարդասպանը՝ Մոհամմէտ Պուլխրի, որ Յուլիս 26ին ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Ամըսթերտամի դատարանին կողմէ բեմադիրին սպանութեան համար, կրկին պիտի դատուի, այս անգամ ալ, որովհետեւ կը պատկանի ահաբեկչական կազմակերպութեան մը՝ Հոֆզթատ։ Այս խմբակը ոճրափորձեր կը կազմակերպէ երկրին մէջ։

ՏՈՄԻՆԻՔ ՏԸ ՎԻԼԸՓԷՆ, Յուլիս 27ին տուաւ մամուլի ամսական իր ասուլիսը, չեշտը դնելով տնտեսական կացութեան վրայ եւ պաշտպանելով "տնտեսական հայրենասիրութեան" դատը։ Հրաւիրած է Ներքին նախարարը որ վերամուտի համար օրինագիծ մը պատրաստէ ահաբեկչութեան դէմ պայքարելու համար, բայց կը բացառուի "շուք թու fիլ"ը (կրակէ մեռցնելու համար), ինչ որ Անգլիացիներու մեթոտն է։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ յիշեցուցած է Ֆր. Պայրուի որ Մաթինեոն (վարչապետարանը) հեռաձայնի թիւ մը ունի՝ 01.42.75.80.00 եւ թէ աւելի լաւ է այդ միջոցաւ հարցերը կարգադրել քան անուղղակի կերպով, այսինքն մամուլի, ձայնասփիւռի։ Ակնարկութիւնը կը վերաբերի Պայրուի քննադատութիւններուն կառուցիներու սեփականաշնորհման մասին։

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆի Մահարաթրա չրջանին տեղատարափ անձրեւներով, հողի սահանքները պատճառ եղած են աւելի քան 100 հոգիի մահուան։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՐԱՍՓԻՒՌՆԵՐԸ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Հայաստանի մէջ Սահմանադրութեան փոփոխութիւններուն աչխատանքին մէջ ընդգրկելու համար եօթը լրատուներ առաջարկներ ներկայացուցած էին. երկրին իչխանութիւնները մինչեւ այսօր չեն անդրադարձած անոնց։ Միայն Սթրազպուրկէն ղրկուած եզրակացութեան նախագիծին մէջ առաջարկուած է որ հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի ազգային յանձնաժողովին անդամները նչանակելու ձեւը փոփոխութեան ենթարկուի։ Այդ մարմնին անդամները նախատեսուած էր որ Ազգ. Ժողովին մէջ նախագահը ներկայացնէ. մինչ եւրոպական մարմինը առաջարկած է որ կէսը նչանակուի նախագահին կողմէ, միւս կէսը Ազգ. Ժողովին։

Յուլիս 27ին "Ժողովրդավարութիւն" կազմակերպութիւնը "Խօսքի ազատութիւն եւ սահմանադրական բարեփոխումներ" նիւթով քննարկում մը կազմակերպած է. հոն զեկուցումներով հանդէս եկած են Գիտութեան, կրթութեան, մչակոյթի հարցերու Մորհրդարանի մնայուն յանձնաժողովի նախագահը Հրանոյչ Յակոբեան, Երեւանի մամուլի ակումբի նախագահը Բորիս Նաւասարդեան եւ իրաւաբան Դաւիթ Սանդուխեան։

Առաջինը ժողովրդավարացման հոլովոյթին համար հիմնական նկատած է իրաւական պետութեան կայացումը, Բ. Նաւասարդեան չեչտած է թէ Վենետիկի յանձնաժողովին եզրակացութիւնը անտեսած է Հանրային հեռատեսիլ-ձայնասփիւռի խորհուրդ ստեղծելու նիւթը։ Դ. Սանդուխեան կարեւոր համարած է որ նման մարմիններու կազմութեան մէջ Ազգ. Ժողովը առաւել գործօն դեր ստանձնէ։

*
**

ՅԱՏԿԱՑՈՒՄ ՋԱՒԱԽՔԻ ՇՐՋԱՆԻՆ

Վարչապետ Ա. Մարգարեան Վրաստան այցին ընթացքին ունկնդրելէ ետք յատկապէս Ջաւախքի չրջանի հայ բնակչութեան տրտունջները, յայտարարած է թէ Հայաստան 350 հազար տոլար կը յատկացնէ Ջաւախքին։ Այս դումարով դիւանագործարար հայկական վարժարանները պիտի նորոգուին։ Վարչապետը յայտարարութիւնը ըրած է Վրաստանի Մորհրդարանի նախագահուհի Ն. Բուրջանաձէի հետ հանդիպումէն ելքին։ Բուրջանաձէ ալ յայտնած է թէ կարճ ատենէն կը նորոգուին Ջաւախքը երկրին այլ չրջաններուն կապող ճամբաները։

ԱՆԿԱՊՆԵՐՈՎ ՅՕԳՈՒԱԾ

Երբեմն քաղուած, կամ ղրկուած տեղեկութիւններու, յօդուածներու էջերը օրերով կը թափառին սեղանին վրայ, հոսկէ հոն կը ղրուին, միշտ յետաձգելով զանոնք գործածել-չգործածելու, գործածելու պարագային ի՞նչ ձեւով ընելու որոշումները: Հասկնալի է որ ուրախացնող, դրական չատ բան չի գտնուիր անոնց մէջ. աւելի ճիշդը՝ բնաւ չի գտնուիր: Բայց հիմնովին անտես առնել ու էջերը զամբիւղ նետելն ալ իր անհանգըստութիւնը կը պատճառէ: Այս կարգի չորս անկապ էջեր նախանձելի են այս դրութեան որոնց միակ հասարակացը անտես առնուելու դէմ բարձրացած լուռ ընդդիմութիւնն է:

ա– Ի՞ՆՉ ԽՕՍԻԼ, Ի՞ՆՉ ՉԽՕՍԻԼ ՄԵՌՆՈՂԻՆ ԵՏԵՒԷՆ

Մանաւանդ երբ լրատիւները մահացողին համար գործածած են «վախճանիլ»ը: Այսինքն խօսքը կը վերաբերի կրօնաւորի մը: Եւ ո՛չ՝ մէկուն որ պատկանած է հանգիստ կեանքի մը դիւրին ճամբան ընտրողներու, առանց մեծ դրամագլուխի յարդանք, պատիւ փնտռողներու, խունկի քուլաները աչքի փոչիի հետ չփոթողներու խումբերուն: Շահէ արք. Ա.Ճէմճեան չատ, չատ հեռուն էր անոնցմէ. հանգիստ կեանքի պայմաններու, յարգանք-պատիւ վայելելու համար լայնօրէն ունէր հարկաւորը. թէ՛ նիւթական, թէ՛ զարգացումի, թէ աշխարհաճանաչման մարզերուն մէջ: Հայ եկեղեցականներու ներկայի դասուն վայրկեան սակաւաթիւ ներկայացուցիչներէն էր մտաւոր պատրաստութեամբ ու կարողութեամբ:

Իր վախճանումին լուրը հաղորդողները, մահազրական սիւնակներու, էջերու հեղինակները,– կրօնաւոր կամ աշխարհական–, ինչպէս սովորութիւն է թուեցին արժանիքները որոնց արդարն ու անարդարը չի փնտռուիր ընդհանրապէս այս պարագային: «Մեռնողին եռեւէն դէշ չեն խօսիր» կ'ըսէ աւադութիւնը որ ամէնէն նուիրական սրբութեան պէս պահպանուած է պարագայապաշտներու մեր բանակին մեծաւորներէն ու փոքրաւորներէն:

«Գէշ չխօսիլ», լսե՛նք որ հասկցանք: Բայց ի՞նչ է աւանդութեան տրամադրութիւնը «ճշմարտութիւնը խօսել»ու մասին: «Մեղա՛յ, մեղա՛յ» ըսուի թէ «հա՛, իրաւ...», հարցականը պատասխանի մը կը սպասէ: Մահուան պարագային մեռնո՞ղն է կարեւորը, թէ մնացողը: Մանաւանդ երբ մնացողը ամբողջ համակարգ մըն է որուն արգաւօրէն կը ճանչնանք պետութիւն փոխարինած, ժողովուրդ պահածի յատկանիշը, վաստակը: Համակարգ որ նաեւ «ամօթը դուրս չտալ»ու, «սեւը ներս, ճերմակը դուրս ընել»ու ախտաւոր «առաքինութեան» չնորհիւ հասած է լրջագոյն վերաքննութեան անհրաժեշտութեան: Ըսուածին մէկ մեծ կամ փոքր օրինակը ամէն Հայ իր անմիջական շրջանակին մէջ կրնայ գտնել, աշխարհի ո՛ր անկիւնն ալ գտնուի...: Հարցը հոն է որ անհրաժեշտութեան ուղղութեամբ քայլ առնելու կարող ոտքեր չկան: Ամէն հասակի ու գոյնի անթացուպեր միշտ օգնութեան կը հասնին, որպէսզի տերեւ մը իսկ տեղէն չխաղայ:

Համատարած այս «խաղաղութեան» մէջ միակ «զարտուղի» ձայն մը հնչեց Շահէ արք. Ա.Ճէմճեանի մահազրականներուն միօրինակ, կարգապահ, ազգաւայել, կրօնաբոյր, պարագայապատշաճ բանակէն: Պոլսոյ պատրիարքարանին «Լրաբեր»ը (Յուլիս 13) հաղորդելով անոր վախճանումի լուրը, տալով կենսագրական, եկեղեցական գործունէութեան մանրամասնութիւնները, կ'ըսէր նաեւ. «Երուսաղէմի իր ծառայութեան միջոցին ձեռագիր մատեաններու գողութեան եւ վաճառման ծանօթ հարցին մէջ ունեցաւ տխուր մասնակցութիւն: Հանգուցեալ եղիշէ պատրիարք Տէրտէրեանի հետ գործուած այս արարքին պատասխանատուութիւնը ուզեցին բեռցնել Պոլսոյ երանաշնորհ Շնորհիճ պատրիարքին վրայ: Սակայն արդարութիւնը յաղթականեց եւ երաշնորհ Հայրապետին անմեղութիւնը հաստատուեցաւ: Վախճանեալը նաեւ Երուսաղէմի միաբանութեան եւ Սպիմահայ համայնքի անդամներէն ամբաստանուեցաւ վաճիի ազգապատկաց հոդերէն ոմանք վաճառած ըլլալու արարքով»:

Այս քանի մը տողը բան մը կը փոխէ՞ վախճանեալ կրօնաւորին նկատմամբ մըներացողներուն արժեւորումին, երբ ո՛չ ոքի համար նորութիւն են ըսուածները: Մանաւանդ որ կայ տակաւին, կ'ըսուի, Երուսաղէմէն Սոթպի՛զ տարուած ու վերջին պահուն փրկուած ձեռագիրներէն մինչեւ այսօր անհետ մնացածներ: Ինչ կը վերաբերի անոր պատկանած նուիրապետութեան, չատոնց անցած է ժամանակը յարգանքի, ակնածանքի, ամօթէ խուսափելու պատճառաբանութիւններով ճշմարտութեան վրայ դիզուած քօղերը մէկդի ընելու. վերջ տալու համար նախ՝ ամենաթողութեան երաշխիքով անասելիներ պարտկելու մոլութեան. երկրորդ՝ «պետականութիւն փոխարինած» հոգեւորին վերադարձի ճամբայ բանալու համար դէպի հօտը որ սկսած է ամէնէն չըլլալիք ուղղութիւններով ընթանալ:

Ինչ կը վերաբերի Շահէ արքեպիսկոպոսին, անոր հարցը այլեւս մեղի՝ երկրաւորներուս հետ չէ, այլ երկնաւորին որ ընելիքը գիտէ, անկախ՝ մեր փառաւորումներէն, կամ քօղարկումներէն:

բ– ԵՂՕՎԱՅԱԿԱՆՆԵՐԸ 1 – ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ 0

Անկախութեան դրեթէ առաջին օրէն հայաստանեան մամուլէն անբացակայ նիւթ են աղանդներու գործունէութիւնը, տարածումի աշխարհագրութիւնը, որսի կերպերը, մնասները, զոհերը: Քանի՛ քանի անգամ կարդացինք անոնց պատճառով քայքայուած ընտանիքներու, լքուած բոյներու, մոլորած այրերու, կիներու, անոնց տուժած գաւակներուն, մինչեւ իսկ անճնասպանութեան պարագաներու մասին: Այնպատ, ու հաւաքական առումով ամէնէն ծանրակչիռ գլուխը կը կազմէ ղինուորական ծառայութիւն մերժող երիտասարդներու հարցը, այդ երեւոյթին մէջ:

Երբ նիւթը կը բացուի, անմիջապէս երկու ճակատ կը գոյանայ. սրտի ցաւով ու հասկնալի զայրոյթով, դատապարտումով արտայայտուողը և միւսը. այն որ եկեղեցական իշխանութիւնը չքմեղելու պատրաստակամութեամբ կը սկսի թուել միջոցներու, մարդկային ուժերու անբաւարարութիւնը, յետոյ անպայման նախկին խորհրդային երկիրներու աւելի վատթար կացութիւնը, «իմանում էք հանրապետութեան իրավիճակը» եզրակացութեան հասնելու փութկոտութեամբ: Մինչդեռ, առաջինին չափ երկրորդ ճակատին պատկանողն ալ գիտէ որ ճամբորդութիւններու, պանդոկներու, ամէնօրեայ հանգստաւէտութեան նւ անխոստովանելի, այլ չատերուն յայտնի չատ մարզերու տրուած դումարներով կարելի էր առնուազն ապահովագրել աղանդներու չարիքը: Գոնէ ի յարդանս 1700ամեակին որուն փառաբանութիւնն ալ բանաւոր պատճառ մը կ'ունենար...:

Յաւէն մասին նորագոյն հրապարակումներէն մէկը «Ազգ»ին էջերուն մէջ տեղ գտած էր: Յուլիս 21ի թիւին մէջ կ'ըսուէր. «Եհովայի վկաներ տոտալիտար պաշնդը որ անցեալ աշնանը գրանցում ստացաւ, հետեւաբար գործունէութեան եւ բարոզչութեան առաւել լայն հնարաւորութիւն, Սիւնիքի մարզում, մասնաւորապէս կապան բաղաքում ակընյայտօրէն յաղթում է Հայ առաքելական եկեղեցուն»: Ըսուածին փաստն ալ կայ էջին մէջ. վերջերս նոյն քաղաքը հիւրընկալած է կովկասեան հանրապետութիւններու եհովայականներուն համաժողովը որուն մօտ 300 տեղացիներուն հետ 150 հիւրեր մասնակցած են:

Ըսուածին դէմ ապահովութեան խորշ ունենալու կը բաւէ՞ կարդալ թէ տեղական «Սիւնեաց արծիւներ» երիտասարդական հանրային կազմակերպութիւնը որոշած է պայքարիլ եհովայականներուն դէմ. ղեկավարը Խաչիկ Սարեան կ'ըսէ թէ ինք կապան ու մարզը ոտքի պիտի կանգնեցնէ աղանդաւորութեան դէմ: Իսկ բոլորովին տեղեակ լրատուութիւն է նման պարագաներու առընչութեամբ ակընկալել եկեղեցական իշխանութիւններէ անդրադարձ մը, պայքարի վճռակամութեան, կամ առնուազն անզօրութեան մեղայականի նիւթով: Ե՞րբ պիտի անդրադառնանք որ տաճար կանգնելով հաւատք չի պահուիր: Տէր Զօրի անապատին մէջ ոչ մէկ տաճար կար ուր մարդիկ մահտան կը դիմէին հաւատափոխ չըլլալու համար. իսկ Անիի հազարամեակ տաճարներուն աւերակներուն վրայ քիւրտ հատուածներ իրենց ոչխարներն ու այծերը կ'արածեն...

գ– ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍԱՆԴՈՒԽ-ԱԹՈՌՆԵՐԸ

Ամէն անոնք որոնք հետաքրքրութիւնը ունին հայաստանեան իրականութիւնը Երեւանի փակուղի կեդրոնէն անդին ճըզտածով ալ ճանչնալու, չուտով կը յանդին հասարակաց համոզումի մը. երկրին մէջ ընկերային բեւեռացումը օրէ օր կը չեչտուի. երկրորդ՝ իշխանութեան ու տնտեսական լծակներու չատ սերտ կապը այդ երեւոյթին գլխաւոր աղբակն է. յաւելեալ՝ ան այլեւս քօղարկելի բան չի նկատուիր: Այլեւս ոչ միայն տեղացին, 2–3 չաբաթով որպէս զբօսաշրջիկ գացողն ալ վերադարձին կ'ըսէ թէ մայրաքաղաքին սրճարանները այս մէկ կուսակցութեան ղեկավարին, հեղուկ վառելանիւթի կայաններ ալ այն մէկ նախարարին կը պատկանին. իշխանութեան դէմքերու մէջ կան պանդոկատէրեր, ձեռնարկատէրեր: Մի՞ւսկ նորութիւնը այն է որ այլեւս ոչ ոք նման պնդումի մը հերքումի կ'ակնկալէ ու հերքումի արտայայտութեան մը ականջ կախելու տրամադրութիւն ցոյց կու տայ: Արդէն բազմութիւններու քննադատութիւնները իրենց տեղը ձգած են անտարբերութեան, ան ալ վարկաբեկումի, քամահրանքի: Բայց ատոնք ո՛չ «վերիններըը» կը վրդովէն, ոչ ալ բազմութիւններու զայրոյթը կը պակասեցնեն:

Վերջերս այս համապատկերին մէջ նոր հանդրուան մը արձանագրուեցաւ. փոխադրութեան ու հաղորդակցութեան փոխ նախարարը՝ Հարմ Ճշմարիտեան մամուլի ներկայացուցիչներու ըսած էր թացէ ի բաց որ ճիշդ են նորակառոյց շրջեղ պանդոկի մը բաժնեհատէր ըլլալուն լուրերը: «Կոլտըն փալաս» կոչուած պանդոկը Երեւանի Ցաղթանակի զբօսայգիին մէջ կիսպրական ներդրումով կառուցուած էր. այլ խօսքով՝ դրամագլուխը արտասահմանեան էր: Հ. Ճշմարիտեան որուն եղբայրը կարէն Առեւտուրի նախարարութիւնը կը դլխաւորէ, ըսած էր տակաւին թէ ինք արդէն Հայաստանի, նաեւ Մոսկուայի, Ցունաստանի, Կիպրոսի մէջ զբաղած է պանդոկի գործով, առեւտրական գործունէութեամբ:

Հարցը այն չէ որ փոխ նախարարի աշխատավարձով, կամ արտասահմանի մէջ քանի մը տարի տարուած գործունէութեամբ պանդոկի բաժնետէրութիւն կրնայ կ'ըլլա՞յ. այլ այն որ Հ. Ճշմարիտեան հրաժարած է փոխ նախարարի պաշտօնէն: Ու այս վերջին լուրը զրեթէ յաջորդած է «Կոլտըն փալաս»ի իր բաժնետէրութեան լուրերուն:

Նիւթը փակելէ առաջ հարկ է կասեցնել թիւրիմացութեան մը վտանգը: Չէ՛, իշխանութեան դիրքի չարաշահումի կասկածին, կամ պնդումին պատճառով չէ հրաժարականը: Նման նախանձախնդրութիւն, յայտնի է որ Հին ազգայ պատմութեան մէջ բանտարկուած, մնացած բան է իշխանութեան դէմքերու համար որոնց մեծ կամ փոքր աթոռները առաւել փայլուն դիրքերու առաջնորդող սանդուխներ են ամէն բանէ աւելի:

դ– «ԵՐԿՈՒ ԳԱՐՇԵԼԻ ԵՐԵՒՈՑԹ» ԵՒ ՄԱՂԹԱՆՔԻՆ «ԱՄԷՆ»Ը...

Անկապներու չորրորդ պատառը երեք ամիս առաջուան «Ազգ»էն է. Մոսկուայէն Հովիկ Իսրայէլեան հակազդելով նոյն քաղաքին ռուսերէն լոյս տեսնող հայկական թերթին Հայաստանի հրեայ գաղութին կրօնապետին տուած հարցազրոյցին, տարօրինակութիւն մը կը չեշտէ. ռաբբունին թուելով հանդերձ իրենց յաջողութիւնները Հայաստանի մէջ,– կազմակերպչական, դպրոցական, եւն.–, ըսած է թէ երկրին մէջ կան "անթիւսմբթիւմի եւ նացիոնալիզմ"ի երեւոյթները: Զարմանալով ըսուածին Հ. Իսրայէլեան հարց կու տայ. "Երեւանի փողոցներուն որեւէ մէկը թ-ռո՞ւմ է Դաւթի աստղ, կամ ինչպէս երուսաղէմում հայ եկեղեցականների, ձեր վրայ: Իսկ դուք ասում էք՝ Հայերդ նացիոնալիստ ու անթիսեմիթ էք: Եղա՞ւ": Ցետոյ կը քննադատէ Հայկական Ցեղասպանութիւնը դատապարտելէ խուսափելու երեւոյթը, եւլն.:

Գրութիւնը աւարտած է հետեւեալ պարբերութեամբ. "Ներող եղէք հասարակ մահկանացուիս, բայց կ'ուզէի մի խորհուրդ տալ ձեզ հայավարի–տնավարի, ռաբբի ջան, ցաւդ տանեմ ոչ թէ փնովէք Հայերին, այլ խելք սովորեցրէք նրանց, համոզէք որ օրինակ վերցնեն Հրեաներից, որպէսզի եթէ չկարողանան էլ կառավարել աշխարհը, ապա գոնէ ամուր տէր կանգնեն նրա մի մասնիկին":

Տէր կանգնին, հակառակ՝ եկեղեցապատկանին հետ եկեղեցին ալ չունայ հանած եկեղեցականին, անոր աշխարհական փոքրաւորին, այդ ամբողջութեան ապարէզ կարղացող աղանդներուն, թոռը սանդուխ տեսնող երեսփոխանին եւ մասամբ նոցին. Ամէ՛ն:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐԱՔԵԱՆ

տատեն վարկածը: Նաւը 1881ին զարնուելով սառոյցներու վնկղմած է. նաւապետն ու անձնակազմին մեծ մասը չյաջողելով մինչեւ ցամաք լողալ, խեղդուած են: Սակայն եղած են փրկուողներ որոնք պատմած են ողբերգութիւնը:

Նանսէն 23 տարեկան է կը ծրագրէ նաւով մը յանձնուիլ այդ հոսանքին, հասնելու համար Հիւսիսային բեւեռ: Այլ խօսքով՝ ճամբորդական նաւով մը կրկնել խորտակուած նաւուն թեկորներուն ուղեւորութիւնը:

Ճարտարապետ Գ. Արշէրի հետ կը յղանայ նպատակին յարմար նաւ մը զոր Ֆրամ կը կոչեն (Յառաջ): Լայն ու կոր յատակով նաւ մըն է ան. չնորհիւ այդ յատկանիշներուն պիտի կարենայ բանտարկուած մնալէ փրկուիլ սառնադաշտին հատուածներուն միջեւ: Ուտեստեղէն, վառելանիւթ, հարուստ դրադարան մը, գիտական ուսումնասիրութեան կազմածներ, նոյնիսկ կրամափոն մը կը գետեղեն հոն:

Նանսէն կնոջմէն ու վեց ամսու աղջիկէն հրաժեշտ կ'առնէ երկու, կամ հինգ տարուան համար, կամ ընդմիշտ, ո՛վ գիտէ: Ցեղոյ ամէն բան կ'ընթանայ Նանսէնի ծրագրին համաձայն: Հոսանքը զիրենք կը տանի մինչեւ բեւեռային գօտին: Հոն առաջին տարին անցընելէ ետք նաւուն մէջ ապրելով, Նանսէն նոր ծրագիր մը կը յղանայ. մինչեւ հոն հասնելէ ետք, չկրնա՞լ բեւեռային կէտին: Այդ մասին կը խօսի Եոհանսէնի որ անձնակազմին ամէնէն երիտասարդն է. կը խնդրէ որ 1 – 2 օր մտածէ: Բայց երիտասարդը անմիջապէս հաւանութիւն կը յայտնէ: Սահնակներ կը պատրաստեն ու իրենց 16 շուներով դուրս կ'ելլեն նաւէն, դիմելու համար դէպի բեւեռային կէտը:

Նանսէն գիտէ որ նաւը վերադառնել անկարելի պիտի ըլլայ: Կը սկսին յառաջանալ. երեք չաթթուան տապառոյ ընթացքէ մը ետք կը հասնին կէտի մը ուր տակաւին մարդկային ոտք կոխած չէ: Անկէ ետք յառաջընթացքը աւելի կը դժուարանայ: Սառնադաշտը լաբիւրինթոսային պատկեր մը կը պարզէ: Տեղ-տեղ սառի բարակ շերտեր ձիւնով ծածկուած են ու սահնակները կը խրին, կը մնան: Շուներըը յոգնութենէ կը սատկին: Ամիս մը կը մնայ սառի հատուածի մը վրայ որ փոթորիկներու ջմայքին ենթած է: Ուտելիքը կը հատնի ու Նանսէն կը սկսի ցամաքը վերստին տեսնելու յոյսը կորսնցնել:

Վերջապէս անձրեւը կը լուայ սառոյցը, արջ մը կը սպաննուի ու յառաջխաղացքը կը չարունակուի: Նանսէն եւ ուղեկիցը կը հասնին Ֆրանսուա-Ժոզէֆ արշիպելագոսը, հոն սառնադաշտը կը փակուի իրենց վրայ ծուղակի մը նման. իրենց ուրիշ ընելիք չի մնար, քան՝ հիւղակ մը կառուցանել ու հոն պատսպարուիլ: Ամէն օր արջու միսի ապուր, արջու խորոված միս կ'ուտեն, երբեմն ուղեղ: Ձանձրոյթին ու ցուրտին դէմ պայքարի միակ ճեւը քնանալն է իրենց համար: Իրարու սեղմուած կը մտնեն արջու մուշտակներուն տակ: Երկուքն ալ օրագիր կը բռնեն մուրէն ու ճարպէն աղտոտած թերթերու վրայ: Երբ հովը չատ ուժգին չէ, կ'ելլեն քանի մը քայլ առնելու աստղերուն տակ:

Վերջապէս Մարտի կէսին արեւը վերստին կը ծագի, մեծ ուրախութիւն պատճառելով երկու արկածախնդիրներուն որոնք բեւեռային ձմեռէն վերապրողներ են:

1896 Յունիսին Նանսէն եւ Եոհանսէն կը հասնին Քափ Ֆլորա, բրիտանական գիտական կեդրոն մը: Լոգանք մը կ'առնեն ու կը սկսին ծիսել: Ցեղոյ Նանսէն աշխատանքի կը լծուի:

Ցեղագային բազմաթիւ ծովագնացութիւններով արդի ովկիանագիտութեան հիմերը կը դնէ: Աւելի ետք կը նուիրուի մարդասիրական գործին: Կը կազմակերպէ պատերազմի ռուս բանտարկեալներուն երկիր վերադարձը, Նորհ. Միութեան սովի զոհերուն օժանդակութիւն կը հասցընէ:

Ինք է որ ապաստանեալներու բարձրադոյն մարմնին ինքնութեան քարտի մը առաջարկը կ'ընէ, կեդրոնական Եւրոպայի մէջ թափառող երկու միլիոն ռուս ապաստանեալի կացութեան որպէս դարման: Այսպէսով անհայրենիքներու ինքնութեան թուղթ մը կը պատրաստուի, իր անունով "Նանսէնեան անցագիր" կոչուած:

Ֆ. Նանսէն 1922ին Նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակին արժանացած է: Մահացած է 1930ին Օսլոյի մէջ: Լուանի ու Հրատի վրայ մէկմէկ խառնարան իր անունը կը կրեն:

ՔԱՂՀԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ ընդունած են Յուլիս 1ին Հայաստանի Հանրապետութեան նախկին նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեան իր ընտանիքով եւ փարիզէն տէր եւ տիկին Կարապետ Զրբաչեան, որոնք քանի մը օր ետք Վան կ'երթային: Ընդունելութիւնը տեւած է չուրջ մէկուկէս ժամ: Ապա հիւրերը այցելած են Ս. Փըրկիչ հիւանդանոցը, ուր մատրան թաղին մէջ իրենց ի պատիւ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է նախագահութեամբ Մեսրոպ պատրիարքին: Բաբգէն Արարքցեանի Պոլիս այցելութիւնը կազմակերպուած էր ժամանակ օրաթերթի խմբագրապետ՝ Արա Գոչունեանի կողմէ, որ հիւանդանոցի հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Պետրոս Շերինօղլուի բացման խօսքէն ետք, իր կարգին խօսք առած է: Իր ուղերձին մէջ, Բաբգէն Արարքցեան յայտնած է թէ միշտ փափաք ունեցած է այցելելու իր պապերու քաղաքը՝ Վան: Իր խօսքին մէջ, չեշտած է նաեւ թէ րարեւոր յարաբերութիւններ պէտք է ստեղծուին Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ: Հուսկ, արտայայտուած է Մեսրոպ պատրիարք, որ ողջունելէ ետք հիւրերը, իր գնահատանքը յայտնած է անոնց տարած աշխատանքին համար Նորանախ Հայաստանի մէջ, չեշտած թէ հեռատեսիլը եւ մամուլը թոյլ կու տան որ Պոլսոյ հայութիւնը հետեւի Հայաստանի անցուդարձերուն, աւելցնելով թէ չուրջ 30 հազար Հայաստանի քաղաքացիներ աշխատելու համար Թուրքիա կը գտնուին: Աւարտին փոխանակուած են նուէրներ:

***

ԳԱՀԻՐԷի «Կոկաննեան» սրահի պարտէզին մէջ, Յունիս 21ին ընդունելութիւն մը կազմակերպած էր «Արեւ»ի շրջանակը ի պատիւ թեմին նոր առաջնորդին՝ Աշոտ վրդ. Մնացականեանի: Հաւաքոյթը բացուած է, յանուն «Արեւ»ի շրջանակին Հայ Ազգային Հիմնադրամի ատենապետ եւ Կոկաննեան սրահի ցկեանս նախագահ Կարապետ Եազըճեանի կողմէ որ բաժակ առաջարկած է Առաջնորդին ի պատիւ: Աւելի ուշ ալ խօսք առնելով, Կ. Եազըճեան անդրադարձած է Ռամկի եկեղեցանուէր եւ հայրենանուէր սկզբունքներով առաջնորդուած ըլլալու իրականութեան: Իր ելոյթէն ետք, խօսք առած է Աշոտ վարդապետ որ չնորհակալութիւն յայտնած է իրեն ի պատիւ եղած ընդունելութեան համար:

***

ՊԻՌՖԱՅԱՑԻ (Լիբանան) Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ս. Աստուածածին վանքին մէջ, Յուլիս 11ին տեղի ունեցած է պարգեւատրման հանդիսութիւն մը հովանաւորութեամբ Արամ Ա. Կաթողիկոսին եւ կազմակերպութեամբ Համազգայինի Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան առ ի գնահատանք լիբանահայ հանրային գործիչ Ց. Գեղարդի (Յարութիւն Գազանճեան) անոր ազգային եւ գրական գործունէութեան 60ամեակին առիթով: Հանդիսութեան ներկայ եղած են միաբան հայրեր, Սզպ. Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչներ, Երուսաղէմի լուսարարապետ Նուրհան Արք. Մանուկեկան, մամուլի թղթակիցներ եւ բարեկամներ: Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան անունով բացման խօսքը արտասանած է Սեդա Խոշճեան, ապա մեծարեալին սերնդակիցներէն՝ Բիւզանդ Թորիկեան ներկայացուցած է Ց. Գեղարդը, վեր առնելով անոր տարիներու գործունէութիւնը: Երկրորդ բանախօսը եղած է Արամ Սէվիէճեան, որ մանրամասնօրէն խօսած է Գեղարդի գրական գործունէութեան մասին: Քիչած է մեծարեալը որպէս "Ակօս"ի խմբագիր (1948 – 53), հիմնադիրներէն եւ արտօնատէրը "Բագին"ի եւ "Բժիշկ"ի (1955 – 85): Եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Արամ Ա. Կաթողիկոս, որ գնահատանքի իր խօսքէն ետք Գեղարդին յանձնած է Ս. Մեսրոպ Մաշտոց չքանչանը: Ց. Գեղարդ իր երախտագիտութիւնը յայտնած է Կաթողիկոսին, Համազգայինի եւ կրկնած Վ. Թէքէեանի տողը՝ "Ինչ որ տուիր զոյն քեզի կը վերադարձնեմ, ո՛վ Աստուած": Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

– Բայց դուք անչուշտ այս բաներէն տեղեկութիւն ունիք, կ'ըսէր ատեն ատեն Գերման հարիւրապետը:

– Ո՛չ, չէր իմացած, կը պատասխաներ Սէիտ Համիտ:

– Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլայ:

– Էֆէնտիմ զինուորականները այդ տեսակ բաները մենք կը ծածկենք որպէսզի պարսաւ կամ պատիժ չընդունինք:

– Աւազակ էնէզիները իրենց յափշտակութիւններէն ետքը չեն հեռացած եւ հոն կը մնան ու ատեն ատեն չահատուրնեըուն վրայ կը յարձակին ցորեն եւ զարի դողնալու համար: Այդ մարդիկը որչափ ատեն որ հոն մնան, մեր հաղորդակցութիւնները թէ՛ ցամաքի, թէ գետի ճամբով վտանգի մէջ են: Իմ քաղած տեղեկութիւններուս համեմատ, եթէ 500 ձիաւորներէ բաղկացած ոյժ մը ղրկուի իրենց դէմ, կարելի է զանոնք հեռացնել:

– Հինգ հարիւր ձիաւոր ուրկէ կրնանք գտնել, պատասխանէց Սէիտ Համիտ պէյ, հազիւ 50 ձիաւոր կրնանք ղրկել, այն ալ դժուարաւ: Եւ այդ ուժը անբաւական է:

– Ուրեմն ի՞նչ պիտի ընենք:

– Պիտի սպասենք որ էնէզիները հեռանան իրենք իրենցմէ:

Եւ միւֆէթթիշը բացատրեց թէ անոնք եղանակներու համեմատ կը տեղափոխուին եւ թէ հաւանօրէն 15 օր ետք պիտի հեռանային Եփրատի եզերքներէն:

Գերման սպան զանգատեցաւ նաեւ կարգ մը քաղաքային պաշտօնեաներէ որոնք պէտք եղած ձեռնտուութիւնը չէին ըներ զինուորական իշխանութեան:

Վերջապէս ամբողջ տեսակցութեան ընթացքին՝ հարիւրապետ Էմվալ մի առ մի մատնանիշ ըրաւ Թրքական վարչութեան ամբողջ թերութիւնը:

Մեկնելու պահուն կրկին չնորհակալութիւն յայտնեց լինծի եւ ձեռքս սեղմեց:

Սէիտ Համիտ պէյ զիս կանչելով խանիւ պատուիրեց որ ըսուած խօսքերը բացարձակապէս գաղտնի պահեմ:

– Հակառակ պարագային, ապառնաց, դլխուդ մեծ փորձանք մը կրնայ գալ:

Այն ատեն հասկցայ թէ այդ Թարգմանի պաշտօնը որքան ծանր ու փափուկ բան մըն էր ու մանաւանդ որքա՜ն ալ վտանգաւոր: Փոքրիկ կասկած մը, անխորհրդապահութիւն մը կրնար զիս մինչեւ պատերազմական ատեան ու հոնկէ ալ կախաղան տանիլ:

Բայց զարմանալին այն էր որ տակաւին ամիս մը առաջ իրրեւ քաղաքական յանցաւոր էլ Պուսերա աքսորուած մէկը, ինչպէս էի ես, հիմա իմ Թարգմանի պաշտօնովս ամենավստահելի մարդ մը կը դառնայի եւ Թուրքերուն գինուորական գաղտնիքներուն կը տեղեկանայի:

Այս տեսակ հակասութիւններ միայն Թուրքիոյ մէջ կրնան տեղի ունենալ:

Հարիւրապետ Էմվալի մեկնումէն ետք մեր Մէհմէտ չավուշէն սկսեալ մինչեւ հազարապետները չուրջս կը դառնային հասկնալու համար թէ ի՞նչ խօսուած էր, երկու ժամէն աւելի, միւֆէթթիշին սենեակին մէջ:

– Բացարձակապէս արդիլուած է լինծի բան մը ըսել այդ մասին, կը պատասխանէի խորհրդաւոր դէմքով մը:

Գերման սպան ուրիշ մէկ քանի անգամներ ալ եկաւ նոյն չաթթուան մէջ եւ ես չարունակեցի իմ Թարգմանի պաշտօնը:

Օր մըն ալ, Սէիտ Համիտ պէյ լինծի կանչեց եւ ըսաւ.

– Գերմանական մէնզիլէն Թարգման մը կ'ուզեն կոր Ֆրանսերէն դիտցող, հոս քենէ զատ մարդ չունիմ, կ'ուզե՞ս անոնց գովը երթալ:

– Ես կը նախընտրեմ ձեր գովը մնալ, պատասխանեցի, բայց կամքը ձերն է, եթէ հրաման կ'ընէք կ'երթամ:

– Գնա՛, տղաս, լաւ, հոն աւելի աղէկ է, ակէ զատ անոնք Թերեւս քեզի ամանման մըն ալ կու տան:

– Շատ աղէկ:

– Վաղը առաւօ պէտք է որ հոն գըտնուիս:

– Գլխուս վրայ:

Եւ տխուր դէմքով մը դուրս ելայ, իբր Թէ այդ առաջարկութիւնը զիս դժգոհ Թողուցած ըլլար: Բայց իրականութիւնը այն է որ ընդհակառակը չատ գոհ էի գերման մէնզիլը երթալուս, ուր աւելի ապահով պիտի կրնայի ըլլալ եւ յետոյ աւելի քաղաքակիրթ մթնոլորտի մը մէջ պիտի ապրէի:

Հետեւեալ առաւօ կանուխ ուղղուեցայ գերմանական մէնզիլը որ քաղաքին միւս ծայրը կը գտնուէր:

Հարիւրապետ Էմվալ զիս ընդունեց չատ սիրալիր կերպով:

Զմոռնամ ըսելու որ այս գինուորականը գերմանացի չէր, այլ Շուեւտացի, եւ իրրեւ կամաւոր մտած էր գերման բանակին մէջ: Ինք նախապէս ժանտարմըռիի հրամանատար է եղեր Պարակաստոն ուր պաշտօն յանձնուած էր իրեն ոստիկան գինուորութիւնը կազմակերպելու: Պաղատատի մէջ ամուսնացած էր բժիշկի մը աղջկան հետ եւ կինը միասին բերած էր Տէր Զօր:

Այս կնոջ համար կ'ըսէին Թէ Հայուհի մըն էր:

– Հոս, ըսաւ, ինծի հարիւրապետ Էմվալ, Թարգմանի պաշտօն պիտի վարես եւ միանգամայն իմ orտoճանա պիտի ըլլաս եւ ինծի պիտի ընկերանաս երբոր Թուրքերու այցելութեան երթամ:

Հետեւեալ օրը ձիարշաւ մը տեղի պիտի ունենար Թուրք գինուորականներու եւ տեղացի արաբ երեւելիներու կողմէ կազմակերպուած, ի նպաստ կարմիր մահիկին: Այս ձիարշաւին համար հրաւէր եկած էր նաեւ գերման հրամանատարին, բայց ըսուած չէր Թէ ժամը քանիի՞ն հարկ էր ներկայ գտնուիլ:

– Գնա ոստիկանապետին, ըսաւ հարիւրապետը, եւ հասկցիր Թէ ձիարշաւը ժամը քանիի՞ն տեղի պիտի ունենայ եւ Թէ ե՞րբ հարկ է որ հոն գտնուիմ:

– Շատ աղէկ, պատասխանեցի եւ դուրս ելայ:

Այսպէս, գերմաններու գով պաշտօնս կը սկսէի առաջին անգամ Սէր գօմիսէրին երթալով: Այս բանը Թէ՛ կը նեղացնէր զիս Թէ հաճոյք կը պատճառէր: Կ'ուզէի տեսնել Թէ ի՞նչ ընդունելութիւն պիտի ընէր զիս էլ Պուսերա աքսորող այդ հայատեաց հրէշը զոր իմալաթհանէն մտած օրս անգամ մը տեսած էի փողոցը:

Գացի չիտակ ոստիկանատունն որ Սարային մէջ կը գտնուի եւ ուղղուեցայ Սէր գօմիսէրին գրասենեակը:

Մուսթաֆա էֆէնտի սեղանին առջեւ նստած կը գրէր:

Իր գովն էր նաեւ ուրիշ ոստիկան մը որ իրրեւ քարտուղար կը ծառայէր:

Զինուորական բարեւ մը տուի եւ կեցայ: Սէր գօմիսէրը գլուխը վեր վերցուց, զիս ճանչցաւ եւ խիստ ձայնով մը հարցուց.

– Ի՞նչ կ'ուզես:

– Գերմանական մէնզիլի հրամանատարին կողմէ կու գամ, պատասխանեցի, կ'ուզէ հասկնալ Թէ վաղուան ձիարշաւը ժամը քանիի՞ն տեղի պիտի ունենայ:

– Դուն գերման մէնզիլը ի՞նչ գործ ունիս, ըսաւ առանց իմ հարցումիս պատասխանելու:

– Իրրեւ Թարգման հոն կը գտնուիմ:

– Դուն տօքումհանէն չէի՞ր:

– Այո՛, բայց մի՛ւֆէթթիշ Սէիտ Համիտ պէյի գով փոխադրուեցայ իրրեւ Թարգման եւ հոնկէ ալ պէյին հրամանովը գերման մէնզիլը ղրկուեցայ:

(Շար. 103)

ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի "Էլէն Բիւզանդ" մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Քէօսայեանի իրենց քեռայրին՝ Թոնի Տամալիոյի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի "Էլէն Բիւզանդ" մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է Օր. Միրիամ Գուլումճեանէ 200 Եւրօ Տիկին Վիքթորիա Գոնոզեանի մահուան առթիւ:

RENTREE SCOLAIRE

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian:
01 46 65 81 53

***

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»**
de la C.B.A.F. organise
UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Ա Զ Դ

Ամրան շրջանին պատարագ տեղի պիտի չունենայ հետեւեալ կիրակիները.—

ՕԳՈՍՏՈՍ 7, 21 եւ 28ին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14, ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ *Տօնին առթիւ պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ աւանդական խաղողօրհնէքը:*

Պատարագները կանոնաւոր կերպով կը վերսկսին կիրակի, Սեպտեմբեր 4ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25

Տօն Ա.Նուաճակոչութեան Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

— ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ —

Ա ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14

ԵԿԱ'ՔՓ ՏՕՆԵՍՑՈՒՔ...
ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ ՍՐԲՈՒՀԻՈՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ
Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունքը եւ Պատարագի մատուցմամբ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·30ին: Յաւարտ պատարագի կը կատարուի տարեան խաղողի երախայրիք ողկոյզներու օրհնութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Փարիզի

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15

Յիշատակ Մեռելոց
Տօն Վերափոխման Ս. Աստուածածնի
Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունքը եւ Պատարագի մատուցմամբ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10ին,
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·30ին:

Association Arménienne d'Aide Sociale
au service des Arméniens depuis 1890
Siège Social: 77 rue La Fayette
75009 PARIS
☎ 01 48 78 02 99
Télécopie: 01 42 80 61 45
Courriel : aaas.paris@free.fr
Maisons de retraite médicalisées
— MONTMORENCY (Val d'Oise)
☎ 01 39 83 20 67
— GONESSE (Val d'Oise)
☎ 01 39 85 24 24
— SAINT RAPHAEL (Var)
☎ 04 94 19 51 50
En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMENIENNE POUR LE DEVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan,
frenchfund@web.am

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՎԱՐԱԳԱՅԻ Ս. ԽԱՉ ԱՐՔՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի:

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,,
Խաղողօրհնէք՝ ժամը 12ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15: Յիշատակ Մեռելոց:

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն հանգեալից՝ ժամը 12ին:

***

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Տօն է Աստուածածնի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը:

Այն հաւատացեալները որոնք օրհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել, կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ դիւանատունը:

***

ԱԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Պատարագ՝ ժամը 10ին,
Խաղողօրհնէքի արարողութիւն՝ ժամը 11·30ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Յառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ԷՆ 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առթիւ:

Փոփոխութիւններու համար պիտի 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ"ի

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION !
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par l'**Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՒԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՈՒԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախառն 50-ամեայ հաւաքոյթ) 19€

Գիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Բոլոր տոմսերը Ե հա. առաջ պիտի:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 30-31
SAMEDI-DIMANCHE
30-31 JUILLET
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ -- Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) -- Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.256 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.256

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱ-Ն (Իրլանտայի Հանրապետական Բանակ) պատմական որոշում մը տուաւ Յուլիս 28ին, յայտարարելով որ կ'ապահնուի վերջ տալով աւելի քան երեք տասնեակ տարիներու վինեալ պայքարի: Հաղորդագրութիւնը կը ճշդէ որ "բոլոր միաւորները պէտք է մասնակցին զուտ քաղաքական եւ ժողովրդավար գործադրուող ծրագիրներուն միայն խաղաղ պայմաններով": Թ. Պլէր իր գոհունակութիւնը յայտնած է չեշտելով որ պէպքը "աննախընթաց տարողութիւն" ունի եւ թէ թերեւս օրն է "երբ խաղաղութիւնը կը փոխարինէ պատերազմը": Ձերբի Ատամս՝ քաղաքական ճիւղին ղեկավարին համար "քայլ նախաձեռնութիւն մըն է": Եթէ նոյնիսկ գոհունակութիւն կը տիրէ ընդհանուր ձեւով, չատեր, սկըսելով բողոքականներէն, խօսքերէն եաք՝ գործի կը սպասեն: Իւնիոնիսթ (բողոքական) ղեկավարը՝ Եան Փէսլէյ խոհեմ է եւ նկատել կու տայ որ ԻՐԱ-ի մօտ կաթողիկէ զինուորականներ իրենց յայտարարութեան մէջ բացէ ի բաց չէին հրաժարեր զինեալ պայքարէն: ԻՐԱ-ն պայքարը սկսած է 1969 Դեկտեմբերին "Պիթթս աուր" (Բրիտանացիները դուրս) նշանաբանով: Ցարձակումներն ու ռճբախորճերը կը բազմանան, երբ յատուկ կարգադրութեամբ մը (1971) կ'արտօնուի "կանխող արգելափակումներ"՝ առանց դատապարտման եւ ժամանակի սահմանափակումի, որեւէ անձի համար որ կը կարծուի թէ ԻՐԱ-ին կը պատկանի:

ՄԻՇԷԼ ՌՈՔԱՐ վերջերս Եալթայի մէջ համագումարի մը ընթացքին Թուրք լրագրողի մը հարցումներուն պատասխանելով խտօրէն քննադատած է Ֆրանսան, Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցին մէջ վարած քաղաքականութեան պատճառով: Ըսած է թէ սխալ է այդ մասին հանրաքուէ կազմակերպել, քանի որ անդամակցութիւնը առնուազն տասը տարուան հեռանկար ունի: Հակաթուրք կեցուածքներն ալ բացատրած է նորեկներուն պատճառով աշխատանք կորսնցնելու վախով: Ռոքար կրկնած է թէ Թուրքիոյ անդամակցութեան ջերմ կատարով է ու այդ ուղղութեամբ ջանքերը անխափան պիտի շարունակէ: Կը հաւատայ որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը անհրաժեշտ է Եւրոպայի ապահովութեան, խաղաղութեան եւ ասոնց պահպանումին:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ նորակազմ կառավարութեան մէջ չորս թուրք նախարարի ներկայութիւնը որոշ լարուածի պատճառ եղած է, յատկապէս ազգայնական չրջանակներուն մէջ: Այդ Թուրքերը կը պատկանին "Իրաւունքի եւ ազատութիւններու շարժում"ին որ ընտրութեան յաղթական ընկերվարական կուսակցութեան հետ համախոհական կառավարութիւն մը կազմած է: Թուրք նախարարներուն ընդդիմադիր գլխաւոր դէմքն է ցեղապաշտ նըկատուած ԱՔԱՔԱ խմբաւորումին ղեկավարը Վ. Սիտորով: Ան "ահաբեկիչ", "Ֆրանքէնշթայն", "տկարամիտ" որակած է Թուրքերը զիրենք ամբաստանելով ընտրական ապօրինութիւններով: Կազմուած փոքրամասնութեան կառավարութիւնը չէ յաջողած վստահութեան քուէ ստանալ:

ԼՈՆՏՈՆի Յուլիս 21ի ահաբեկչական արարքներուն առընչութեամբ որպէս կասկածելի, երեք Թուրքեր ալ հսկողութեան տակ առնուած են: Երեքն ալ թրքական խորտուածի ճաշարանի մը մէջ աշխատողներ են:

ՎԱՐՇԱՒԱ, Յուլիս 28ին, եա կանչած է Բելառուսիոյ իր դեսպանը իբրեւ հետեւանք այն միջադէպերուն, որոնց զոհ պացած է իր փոքրամասնութիւնը Եւրոպայի սոալինեան վերջին երկրին մէջ: Ամէն ինչ սկսած է երբ Մայխին Լուկաշէնկոյի վարչակարգը "ապօրինի" հըռչակած է լհհ փոքրամասնութեան միութեան համագումարը (Մարտին): Կազմակերպութեան կեդրոնավայրը, որ 400 հազար հոգի կը ներկայացնէ 10 միլիոնոց բնակչութեան մը վրայ, դրաւուած է ապահովութեան ուժերու կողմէ Յուլիս 27ին 28ի գիշերը: Եւրոպայի վերջին մեծատիրութիւնը նկատուած երկրին ժողովուրդը, սակայն, դժգոհ չէ վարչակարգէն: Համակարգիչի պաշտօնեայ մը կ'ըսէ.- "Աւելի լաւ կ'ապրինք քան խորհրդային վարչակարգի օրով: Խանութները ապրանքով լեցուն են, փողոցները մաքուր են, աշխատավարձերը վճարուած են եւ կրօնքի ազատութիւն կը վայելենք: Չենք ուզեր ձեր Եւրոպան, որ կը յաւակնի ազատ ըլլալ եւ ուր ոչ ոք Աստուծոյ կը հաւատայ": Ուրիշ մը կը կասկածի ԱՄՆ-էն.- "Անցեալ ձմրան, վճռրեցին ցուցարարները Ուկրանիոյ մէջ յեղափոխութիւն կազմակերպելու համար եւ արեւմտամէտ վարչակարգ մը հաստատելու: Կ'ուզեն նոյնը ընել հոս: Բայց, մեզ կարելի չէ դնել, գոհ ենք իրմէ": Ան, նախագահ Լուկաշէնկոն է, որ անբաղձալի է Եւրոպա եւ ԱՄՆ, բայց հոգը չէ: Բնակչութիւնը արդէն լուր չունի. մեծատիները, Հորհրդարանը, արդարութիւնը, ոստիկանութիւնը խիստ հակակշռի տակ են: Վիասնայա (Գարուն) գլուխը գտնուող Ա. Բիալատսկի, որ Մարդկային իրաւունքները կը պաշտպանէ եւ թաքստոցի մէջ կ'ապրի, քանիցս ձերբակալուելէ եաք, ըսած է.- "վարչակարգը անփոփոխ կը մնայ ստալինեան օրերէն ի վեր, ներառեալ չարչարանքը":

ՖՐԱՆՍԱՑԻ մէջ, առաջին անգամ ըլլալով վերջին չրջանին, գործազրկութիւնը 1,4%ի նուազում մը արձանագրած է, ինչ որ 35 հազար գործազուրկ պակաս կը նշանակէ: Բայց եւ այնպէս, գործազրկութեան համեմատութիւնը 10,1% է երկրին մէջ:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԼԻԿԱՑԻ ընդհանուր քարտուղարը՝ եգիպտացի Ամր Մուսա պաշտօնական հրաւէրներ ղրկած է, որպէսզի Օգոստոս 3ին արաբական վեհաժողով մը գումարուի Սինայի մէջ՝ Շարմ-էլ-Շեյխ, ընդառաջելով նախագահ Մուպարաքի դիմումին: Օրակարգը կ'ընդգրկէ անչուչտ ահաբեկչութեան դէմ պայքարը, Իրաքի կացութիւնը, պաղեստինեան հողերու ապագան Գազայի պարպումէն եաք:

ԲԱՔՈՒԻՆ ուղղակի թուիչքով կիպրոսի Թրքական գօտիին էրճան օդակայանը էջք կատարած է ազրբէճանական օդային գիծերու մէկ օդանաւը: Անով Բաքու էն կիպրոս գացած է Թրքական գօտիին առաջին նախագահը Ռ. Տէնքթաչ: Ան էջքին յայտարարած է թէ թուիչքը կարեւոր էր անով որ վերջ տուաւ Թրքական գօտիին մեկուսացումին: Տէնքթաշի հետ կղզի գացած է 90 հոգինոց պատուիրակութիւն մը:

ՇԱՐՈՆ Իսրայէլ վերադարձաւ փարիզեան իր այցելութիւնը փակելով նոր կոչով մը Հրեաներուն Իսրայէլ փոխադրուելու, ինչ որ, կրկին չեշտած է, կապ չունի հակահրէութեան հարցին հետ, այլ կը վերաբերի ամբողջ աշխարհի Հրեաներուն: Շարոն չատ գոհ է իր այցելութենէն, ինչ որ մտահոգած է Պաղեստինեան Իշխանութեան ներկայացուցիչ Լէյլա Շահիտը: Այս վերջինը կը գտնէ որ "Գազայէն քաշուելու չատ դրական տրամադրութեան տակ" Իսրայէլի կառավարութիւնը "Այսբյորդանանը կցելու վրայ է, քանի 700 քմ. երկարութեամբ պատ մը կը կառուցանեն պաղեստինեան հողամասին վրայ, ինչ որ նոր սահմաններ պիտի պարտադրէ եւ երեք զաղթավայրեր կցէ":

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆի արեւմտեան չրջանը մրրիկը աւեր գործած է եւ Պոնպէյ իսկ դեռ անդամալոյծ կը մնար Յուլիս 28ին: Շուրջ 900 մեռեալ կար եւ խուճապի մթնոլորտ մ:

Ա. Թ.

ՍՓԻՒՌՔԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻՆ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մամուլի պիւրոյի Յուլ. 28ին կը տեղեկացնէր թէ նոյն օրը Վեհարանի հանդիսութեան սրահին մէջ Գարեգին Բ.ի հանդիսապետութեամբ բացումը կատարուած է սփիւռքահայ ուսուցիչներու վերապատրաստութեան դասընթացքներուն: 13 երկրէ 85 ուսուցիչ կը մասնակցին անոնց, մէկ ամսուան ընթացքին, Գէորգեան ճեմարանին մէջ: Ներկայ գտնուած ու ելոյթ ունեցած են Կրթութեան պզտ. հիմնարկի տնօրէն Վ. Մարտիրոսեան, Կրթութեան եւ Գիտութեան նախարարը, Ազգ. Ժողովի Գիտութեան, կրթութեան յանձնաժողովի նախագահը, "Հայաստան" Հիմնադրամի գործադիր տնօրէն Նայիրա Մելքումեանը, Գրողներու միութեան նախագահը: Ատարաին օրհնութեան խօսք արտասանած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

*
**

Լրատուութիւնը նորութիւն մը կը նչէ ամառնային այս աւանդական դասընթացքներուն հոլովոյթին մէջ: Այսօր ա՛լ յայտնի մտայնութեամբ անցեալին ըմփիւռքի կոմիտէին պատկանած նախաձեռնութիւնը անկախութեան տարիներուն փոխանցուած էր "Սփիւռք" գիտաուսումնական կեդրոնին: Իսկ այսօր անոր կազմակերպչական պատասխանատուութեամբ կը յայտնուի Մայր Աթոռը:

Սփիւռքի կոմիտէն իր գործունէութեան դրականով ու ժխտականով պատմութեան պատկանող անցեալ է այլեւս: "Սփիւռք" կեդրոնը առնուազն դասական ուղղագրութեան ու արեւմտահայերէնին, արեւմըտահայ գրականութեան տուած տեղով ճիշդ հասցէ էր Սփիւռքի հայ ուսուցիչին վերապատրաստութեան: Այս նուազաղոյնին վրայ իՙնչ աւելցնող առաւելութեամբը արդեօք վերապատրաստութեան գործը փոխանցուած է Ս. Էջմիածնին: Մանաւանդ երբ դասական ուղղագրութեան հայատառնեաց, աւանդական այդ բերդը հրաժարած է այդ դիրքէն, հակառակ բազմաթիւ նկատողութիւններու:

Լա՛ւ պիտի ըլլար եթէ լուսաբանութիւն մըն ալ ընկերանար հանդիսաւոր բացումի հայրապետական - նախարարական - հիմնադրամային - գրողական նկարագրականին:

Բոլորովին այլ հարց է անշուշտ այդ նոյն ուսուցիչները Սփիւռքի մէջ իսկ վերապատրաստելու ամէնէն ճիշդ ձեւին կարելիութիւնը փնտռել:

Ա. Թ.

ՅԱՌԱՋ 80

"Յառաջ"ի հրատարակութեան 80ամեակին առթիւ, մեր յաջորդ թիւը՝ երեքշաբթի, Օգոստոս 2, ամբողջութեամբ նուիրուած է այդ տարեդարձին, որու իրենց աշխատակցութիւնը բերած են.-

Հրանդ Ազէմեան
Խաչիկ Թէօլէօլեան
Հրայր Հրաչեան
Շահէ Տէր Մելքոնեան-Միւնասեան
Կարօ Յովսէփեան
Հ. Ցարութիւն Պզտիկեան
եւ
Գրիգոր Քէօսէեան:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔ ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՑ

Թուրքիոյ Բանուորական կուսակցութեան ղեկավար Տ. Փէրինչէքի ժխտողականութեան ամբաստանութեամբ հսկողութեան տակ առնուիլն ու հարցաքննութիւնը պատճառ եղած են որ Անգարա պաշտօնապէս բողոք ներկայացնէ Պէրնի: Բողոքագիրը թէ՛ յանձնուած է Զուիցերիոյ Անգարայի դեսպանին որ հրաւիրուած է Արտաքին գործերու նախարարութիւն, թէ Պէրնի Թուրք դեսպանը զայն ներկայացուցած է Զուիցերիոյ Արտաքին գործերու նախարարութեան:

Բողոքագիրով ըսուած է. "1915ի պատահարները ցեղասպանութիւն չնկատել չի կրնար յանցանք համարուիլ: Հակառակ պարագային Զուիցերիոյ ընթացքը պիտի նշանակէ ժամանակավրէպ մտայնութեամբ մը ոտնակոխել արտայայտութեան, կարծիքի ազատութիւնը որ մարդկային հիմնական իրաւունքներէն ու ազատութիւններէն մէկն է: Թուրք իշխանութիւններ անխուսափելիօրէն լուրջ վնաս կը պատճառեն երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն":

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ՄԱՍԻՆ

Թիֆլիսի Ազատութեան հրապարակին վրայ Մայիս 10ին նախագահ Պուշի վրայ նետուած ձեռնամուխին մասին ուշագրաւ պնդում մը ըրած է երկրին ընդդիմութեան ղեկավարներէն Շ. Նաթելաշվիլի: Ըսած է թէ այդ արարքը կազմակերպուած էր Վրաստանի յատուկ ծառայութիւններուն կողմէ: Աւելցուցած է թէ որպէս ահաբեկիչ ձերբակալուած Վ. Յարութիւնեանը երկար տարիներ վրացական յատուկ ծառայութիւններու գործակալ եղած է եւ անոնցմէ առած դէնքն ու զինամթերքը:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-4

Երեւաց – Յուլիս 25

Երէկ հեռաքրքրական թատերական ներկայացումի մը ներկայ եղայ Ց. Պարոնեանի բեմին վրայ... «Ինքնէն պրծում չկայ» անորոշ տիտղոսով, սքանչելի խաղարկութեամբ, քիչ մը քաշքշուած նիւթով, ճիշդ երկուքուկէս ժամ տեւող, որմէ առնուազն ժամ մը հանգիստ կերպով կարելի էր զեղչել:

Ծերունազարդ արուեստագէտ երգահան մը, բեմադիրը չնորհաւորեց երկու բառով. «դաժան իրականութիւն»...: Սա էր նիւթը.–

– Նորելուկ կուսակցութիւն մը, կազմուած՝ քերծուած գանկերէ, յարմար նախագահական թեկնածու մը կը փնտռէ մօտալուտ ընտրութիւններուն եւ կը գտնէ պարապորդ մը որուն հայրը հաւմանդամ դարձած է Ղարաբաղի ազատագրութեան օրերուն: Թեկնածու որ պէտք էր միայն նշանակողներուն հրահանգները գործադրել, կացութեան տէր կը դառնայ կարգ մը ապանութիւններով և իր գահը ապահովելու համար կը տիպլէ գիլոմներ կատարել միասեռականներուն, թաղի լաւ տղոց, պոռնիկներուն, կաշառքներ ստանալ օտարներէ, եւ ամէնէն մեծագումարը՝ միջազգային սիոնականութենէն, որ միաժամանակ հեղինակի մտքին մէջ մորմոններն ու Եհովայի վկաներն ալ պէտք է ներփակէ: Բայց ի վերջոյ, ընդհանուր պոռթկումի մը ընթացքին հաշմանդամ հայրը ոտքի կը կանգնի գէն ի ձեռին եւ ժողովուրդը կը հետեւի իրեն, Երեւանի նուիրուած դասական երգով մը. «Էստեղ եմ ծնուել, էստեղ մեծացել, էս ջուրն եմ խմել սառնորակ»:

– «Դաժան իրականութիւն»

Առանց ընկերաբան, հոգեբան, եւրոպական միութեան զրասենեակներէն մէկուն ներկայացուցիչը ըլլալու, քիչ մը ուշադրութիւն դարձնողը ամէն օր կրնայ «դաժան իրականութիւնը» նկատել:

– Կառքիս մէջ, օրինաւոր, կարմիր ազդանշանին կանգ առած էի, երբ ջղագրգիռ վարորդ մը, հրաշալի Մէրսէտէսի մը մթագնած ապակիներուն մէջէն, Ուկրաինայի փիլերու ձայներ հանող ճչակը սեղմած եւ օր ցերեկով բոլոր չըլացուցիչ ցոլացիկները բացած, կը պահանջէր որ ճամբան իրեն զիջիմ: Երբ ղեզց որ զիմացինը իր սպառնալիքներուն կարեւորութիւն տուող մը չէ, քովնուկ մօտեցաւ, ապակին իջեցուց, ցոյց տուաւ իր քերծած գանկը, տեսաւ իմ պատահական գլուխս, անորակելի հայհոյանքներ տեղալով, կայծակի փոթորկալից աղմուկով հեռացաւ: Կառքը իշխանութեան բարձրագոյն օրտրանեներուն թիւերը կը կրէր...:

– Անցեալները մտաւորական ընկերներու հետ օղակաճեմ պողոտայի հանդարտ պարտէզներուն մէկուն մէջ նստած, կը խօսէինք նոր լոյս տեսած գիրքերու եւ անորակ բանաստեղծութեան հատորներու մասին, որ առանց յատուկ քննութեան լոյս կը տեսնեն, յաճախ խանգարած հոգեկան վիճակներու որպէս արտայայտութիւն... եւ ինչպէս յաճախ կը պատահի, խօսակցութիւնները ոստումէ-ոստում կը յանգին միշտ ցաւոտ ակռաներուն. «մեր երկիրը, ըսաւ Զաւէն, խօսակցութիւնները համադրելու փորձ մը ընելով, կազմուած է ատազակապետներէ, աւազակներէ, աւազակիկներէ եւ կողոպտուող ժողովուրդէն». մեծ գիւտ մը չէր, բայց հիանալի պատկեր «դաժան իրականութեան»:

«Աւազակապետներ», որ ծանր պատասխանատուութիւն ստանձնած են անհամոզիչ ընտրութիւններով, ժողովուրդին բարօրութիւնը հոգալու, ձեւական պետութիւն մը ստեղծած, քաղաքակիրթ աշխարհի առջեւ կը կարծեն իրենք «օրինաց երկիր»ներկայանալ, երբ ամէն օր քիչ մը աւելի ծանր, ժխտական հաղորդագրութիւնները ճամբայ կ'ելլեն մայրաքաղքի դեսպանատուներէն դէպի արեւմուտք, մինչ իրենք, մեր երկրի պաշտօնական աւազակապետները, իրարու մէկ կը բաժնեն երկրին հանքային հարստութիւնները, կը սեփականաշնորհեն հողային թանկարժէք տարածքներ եւ չինուած թիւններ, գործատուներ եւ մեծարժէք հիմնարկներ, թքած ունենալով ժողովուրդին եւ անոր ցաւերուն վրայ...

– «Աւազակները» որ վերիններու հովանիին տակ կ'աճին եւ տիրացած են անչարժ անթաւ հարստութիւններու,– չեմ գիտեր ե՞րբ և ի՞նչպէս –, տէր դարձան սարդանաթաղեան պալատներու որոնք աւելի յարմար են պատմական ֆիլմեր դարձընելու, քան՝ 21րդ դարու մարդու որպէս բնակարան...

– «Աւազակները», որեւէ «աղբերական», ինամիական եւ ազգականական կապով միացած վերիններուն, իրենց բաժինը կը դանեն աւարառութեան այս համայնակուլ ճեռնարկէն, հարկ եղած զոհերն ալ աչք առնելով... եւ հուսկ՝

– «Կողոպտուած ժողովուրդ» մը. կողոպտուած արդարութեան մարդկային իրաւունքէն: Ամէն պարապայի մէջ, վերիններն են իրաւունք ունեցողները, պէտք է սարսափով զգուշանայ արկածի ենթարկուելէ, դատական խնդիր ունենալէ, հիւանդանալէ, քաղաքին կեդրոնը տուն ունենալէ... ի յառաջադունէ դատապարտուած է կորսնցնելու իր իրաւունքը, դատը, տունը, առողջութիւնը...

Ժողովուրդը Խորհրդարանին անունը դրած է "Գործարարներու պալատ", ուր "պատգամաւոր" պատուական անունին տակ պահուրտած են երկրին տէրերը, պաշտօնական աւարառուները, կարկանդակը իրարու մէջ բաժնողները...

– Երեւանեան մամուլէն քաղուած քանի մը վերնագիրներ. «Հարց չկ՚ըլլա – ինչո՞ւ են "Լինսի" բնակարանների դռների 30 տոկոսը փակ: Ինչո՞ւ 4600 անօթեւանների թիւը չի պակսում: Ինչո՞ւ տնակները քաղաքից չեն պակասում... Խեղճ պապիկ – տատիկները զարձեալ մնացին տնակներում (Գիւմրի)» (Առաւօտ 23·07·05):

– «Ի՞նչպէս է թալանւում Հայաստանի ընդերքը: – Եթէ լեզու ունենայինք մեր ոսկու հանքավայրերը...» (Հայոց Աշխարհ, 23·04·05):

– «Հրէշաւոր ծառայարդ Նորքում. էլ չկայ Սանոյի եւ Գէորգ Բիձու անտառակը»... «Երէկ փորձեցինք պարզել թէ ո՞վ է Ամերիկայի այդ խորհրդաւոր քաղաքացի Ա. Յովհաննիսեանը, որի ձեռքը չի դողացել ծառերը կտրելիս»... եւլն... (Հայ. Աշխարհ, 22·04·05):

– «Պետութիւնը ստիպում է կաշառք տալ»: «Վարորդական վկայական ստանալու համար կայ երկու ճանապարհ. – օրինական եւ անօրինական: Հանրապետութեան վարորդների միայն 10%ն է օգտուում օրինական ճանապարհից... այնքան սովորական բան է մեր իրականութեան համար, որ այդ մասին նոյնիսկ հարկ չեն համարում խօսել» (Երկիր, 21/27·04·05):

– «Կոտորուում ենք: Երկու ուսանող երեխայ ունեցող 50ամեայ տղամարդն իրեն նետել է կամրջից: Մէկ այլ 40ամեայ տղամարդ ծանր նիւթական վիճակը նկարագրող երկտող թողնելով, ցած է նետուել չէնքից. մէկ այլ 40ամեայ տղամարդ երկտողում նշելով իր ծանր հիւանդութեան մասին, հրացանով սրտին է կրակել: Միւս տղամարդը կախուել է իր բակի ծառից... Յունուարից մինչեւ Ապրիլի 15ը Հայաստանում դրանցուել է 109 ինքնասպանութեան փորձ...» (168 Ժամ, 5/11·05·05):

Եւ այսպէս... ամէ՛ն օր:

ՑԻՊԼ

«ՄԻ՛ ԴՊԻՒՔ ԸՆԿԵՐՈՋՍ»...

Այս խորագրով գրութիւն մը լոյս տեսած է Թրքական «Սէյասի կազէթէ» ին (քաղաքական օրաթերթ) մէջ Յուլիս 16–ին: Հեղինակը կը կոչուի Եափրաք Զիհնիօղլու. ան Թրքական հանրապետութեան տէր ծիլքին մէջ մշտական ներկայութեան տէր հայկական նիւթին առընչուած նոր տարածք մը կը քանայ, խօսելով 1915ին ու յաջորդ տարիներուն Թուրք ընտանիքներու կողմէ որդեգրուած հայ երախաներու մասին:

Բուն նիւթին անցնելէ առաջ կ'ըսէ թէ 1915–16ի հայկական տարագրութիւն-ընաջնջումը Թուրքիոյ առջեւ բացուած մութ էջ մըն է զոր հարկ է վիճարկել, լուսաբանել, բացատրել: Այդ նպատակին որպէս օժանդակութիւն, ինք կը գրէ անհատական անցեալի մը մասին որ առընչուած է երկու հայ աղջնակի:

Անոնք որդեգրուած էին Պոլսոյ եւ Սամսունի մէջ, իր հօրը եւ մօրը ընտանիքներուն կողմէ: Մաս կը կազմէին այն հայ որբերուն որոնք տարագրութեան իրենց ընտանիքներէն խլուած ու Թուրք ընտանիքներու որդեգիր տրուած էին: Հօրենական մեծ մայրը Սաուիյէ անունը կու տայ երեք տարեկան աղջնակին որուն բուն անունը չէ գիտցած: Հարազատ զաւկի վերաբերում ըլրած է անոր: Սաուիյէ ուսուցիչ եղած է, չէ ամուսնացած, միշտ մնացած գինքը որդեգրողին քով:

« Մինչեւ մահը պահեց աչքերուն խոր վախի արտայայտութիւնը: Մեծ մայրս չհարցուց անոր Թէ ի՛նչ ապրումներ ունեցած էր: Ինք ալ չպատմեց: Զկրցաւ պատմել»: կը գրէ Ե. Զիհնիօղլու: Ապա կը չարունակէ.

«Զարհուրանքի այն տեսարանները միայն իր երազներուն մէջ կը յայտնուէին, չէր գիտեր՝ ինչպէ՛ս: Արիւնը ամէնէն վախցած բանն էր: Երիտասարդութեան տարիներէն կոկորդի անհանդստութիւն մը սկսաւ զգալ որմէ երբեք չկրցաւ ձերբազատիլ: Բժիշկները չկրցան ախտորոշել անհանգստութիւնը: Քանի՛ տարիքը յառաջացաւ, կոկորդին ցաւը, այրուցքի տպաւորութիւնը չեչտուեցաւ: Ընտանիքին մէջ չրջեցաւ չչուկը Թէ մայրն ու հայրը անոր աչքին առջեւ իրենց կոկորդները կտրուելով սպանուած էին, Սաուիյէն ականատես եղած էր այդ բարբարոսութեան եւ կոկորդին անհանգստութեան աղբիւրը այդ անցեալն էր»:

Քիչ մը տարբեր կ'ըլլայ մօրենական մեծ մօրը որդեգիր «Զէհրա»յին պարագան. ան ալ սիրով կը չրջապատուի որպէս հարազատ զաւակ: Սակայն եւ այնպէս տան գործերու օգնական մը կ'ըլլայ, նախակրթարանէն ետք ուսումը չի շարունակեր:

«Հակառակ մօրս "ան քոյրս էր" ըսելուն ու գինք չատ սիրելուն, ընտանիքին քաղքենի հակումներուն բերումով պէտք է ըլլայ, ընտանիքին մէջ Զէհրայի տեղը նոյնը չեղաւ միւս զաւակներուն դրաւած տեղին: Սիրայրին ամուսնութիւն մը կընքեց աղքատ ներկարարի մը հետ, ապրեցաւ փոքր տան մը մէջ, երկու զաւակ ունեցաւ» կը գրէ յօդուածին հեղինակը. յետոյ կը չարունակէ.

«Երբ Զէհրա մօրաքրոջս տունը կերթայինք, կամ ինք մեզի կուգար, մայրս իրեն մեծ սիրով վերաբերելով հանդերձ, կը յուշեմ Թէ ինք գինք հաւասար չէր ըզգար, թեթեւակի անհանգստութիւն մը կը մատնէր: Զէհրային անցեալն ալ միչտ փափաւքով խօսուած է ընտանիքին մէջ»:

Երկու ծնողքին ընտանիքներուն անցեալին պատկանող հայ որդեգիրի պարագաները Թէ՛ խառնած են Ե. Զիհնիօղլուի մանկութիւնը, Թէ՛ յատակ դիրք դրաւել տուած իրեն փափաւքով խօսուածին, մութին մէջ ձգուածին, անիրաւութեան, մոռնալու ամէնօրեայ Թելադրանքին դէմ: Գրութեան մնացած մասին մէջ նիւթ կ'ըլլան այս բոլորը:

«Թուրքիոյ մէջ հայ աղջիկ զաւակներու պատմութիւնը փափաւքներու պատմութիւն մըն է... ո՞վ պիտի դրէ գինծի չատ մօտ այս երկու աղջնակներուն, երկու կիներուն՝ Զէհրային ու Սաուիյէին, կամ Հրանդուհիին, Սիւզանին, Հնազին, Արեւիկին պատմութիւնը:

«Տակաւին որքա՜ն ժամանակ ցեղապաշտերն ու ցեղապաշտութիւնը պիտի տիրեն մեր հասարակական յիշողութեան. անոնք, որոնք "Թուրքը Թուրքէն զատ բարեկամ չունի" կ'ըսեն, չեն վարանիր սպանդելէ մէկը պարզապէս "քիւրտ", այսինքն "տարբեր" ըլլալուն համար, «ձգեցէ՛ք Թող սատկի՛ն» կը պատգամեն հացադուլի դիմած դատապարտեալներուն հասցէին:

Ե՞րբ «կեցի՛ր» պիտի ըսենք ու անոնց հետ ոտնակոխ մեր պատմութեան, ամբողջականութեան պաշտպան կանգնինք:

Հայերը իմ ընկերներս են. Թաղուհի, Վարդուհի, Հռիփսիմէն, Պայծառը ընկերներս են: Յոյները, Քիւրտերը, Ասորիները ընկերներս են: Մի՛ դպիք ընկերներուս. մի՛ դպիք Հայերուն, Յոյներուն, Քիւրտերուն, Հրեաներուն, Ասորիներուն:

Օդին մէջ անխօսելի բան մը կայ...

Հօրենական մեծ մօրս տունը անցուցած ժամերս մանկութեանս ամէնէն խառնակ յուշերը կը կազմեն: Սաուիյէ հօրաքրոջս դէմքին վրայ կարծէք գաղտնիք մը պահուած էր: Անոր կտրատած ձայնը սրտին զարկերը կը մատնէին, աչքերը՝ Թախիծ. անաւարտ, անհատնում Թախիծ մը:

Հիմա կ'ըմբռնեմ Թէ դէմքին խոր վիծերուն, աչքերուն մանիչակագոյն չրջանակին մէջ ոճիրին զարհուրանքը արձանագրուած էր: Նաեւ անկիւղ, յոգնած նայուածքով աչքերուն մէջ: Մեծ մօրս տան բոյրը ցաւով լեցուն, ծանր էր:

Կարծէք օդին մէջ անխօսելի բան մը կար: Առկախ յուշ մը, ձայն մը: Երբեմն արտասուք մը կը չրջէր սենեակին մէջ, որպէս Թէ մեզմէ մէկը անձայն-անչուկ կը զաչունահարուէր: Ամէնէն անապահով պահերու լռութիւն մը կը լեցնէր մթնոլորտը: Բաներ մը կային, կամ պատահած էին, որոնք բոլորին յայտնի էին, բոլորին կը չիշուէին, բայց որպէս անչափահաս փափաքելի չէր իմ ալ գիտնալը: Ի՞նչեր էին, անգամ մը որ կարենայի հասկնալ:

Լռութիւնը, չխօսիլը, մոռցումը, չգիտենք... հիմա սիրով ու մէկը բարձրացող զայրոյթով մը կ'ոգեկոչեմ Սաուիյէ հօրաքրոջս որուն անունն իսկ կ'անգիտանամ. պիտի չմոռնամ պետութեան պաշտօնեաներուն, չահախնդիր հրոսակներուն, ափ մը չահամոլի հայ ընկերներս ապանութիւնը:

Պիտի չմոռնամ որ առանց տարեցի, ե. բահայի, հիւանդի, յղիի զանազանութեան, հայ ժողովուրդին ամբողջութիւնը հրացանի բուներուն հարուածներով գաղթի պարտադրուեցաւ, ճամբաներուն վրայ թափուեցաւ, հազարաւոր քլոմեթրեր քալելու համար:

Պիտի չմոռնամ ճամբան գաւաճան հրոսակներու կողմէ – որոնց մէջ էր, կ'ըսէ, ճարտարարուեստի ներկայի մեծ ձեռնարկատէրերէն մէկուն մեծ հայրը –, գաղթողներու վերջին ոսկեղրամներուն, ապարանջաններուն, չար աչքի դէմ մեծ տալներուն գողութիւնը:

Պիտի չմոռնամ այն անգութ մարդիկը որոնք իրենց արտերը, կրակը դրած

ՇԹԱՀԱՄԱՐ

ՄԱՄՈՒԼԸ ԻՆՔՆ ԱԼ ԼՈՒՐ Է ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԼԵԱՆ

Ամէն երկրի եւ ժողովուրդի մամուլը, անտարակոյս ինքն ալ ունի իր չահեկան իրաւարժանութիւնները ու պատմութիւնը՝ ժամանակի ընթացքին պատահած դէպքերու եւ տուեալ ժողովուրդին հետ կապուած:

Կասկած չկայ, որ այս պատահարները ունեցած են իրենց աննշան կամ ծանրակչիռ անդրադարձները, նայած՝ իրենց հանգամանքին ու տեղ գտած օրուան մամուլին պատմութեան մէջ եւ կամ ալ հոն արձանագրուած կարեւորութեան կամ պատմական արժէքին համաձայն: Ամէն պարագայի, նման դէպքեր անխուսափելիօրէն պատահած են բոլոր ազգերու եւ երկիրներու մամուլին ու հրատարակչական կեանքին մէջ:

Եթէ չենք սխալիր, բազմաթիւ երկիրներու չահագրգիռները լրջօրէն հետազօտած է այս պարագան ու մարդիկը մղած աշխատանք կատարելու այս ուղղութեամբ, պատմական հետաքրքրութիւն ու չահեկանութիւն ունեցող սքանչելիքներու եւ վրիպակներու կապուած, ոմանք լուրջ կամ ծանրակչիռ հետեւանքներով, ոմանք ալ պարզապէս ծիծաղելի կամ լրջօրէն խորհրդածելի:

Հայ մամուլի կեանքին մէջ ալ անպակաս եղած են նման հետաքրքրաշարժ դէպքեր ու պարագաներ ու գոնուած են կարգ մը ծանօթ եւ անուանի գրողներ, որոնք տարբեր թերթերու մէջ եւ տարբեր ստորագրութիւններու տակ ստեղծած են չահեկան ու յաճախ նոյնիսկ ծանրակչիռ որակուելու աստիճան սուր վէճեր որոնց ծածուկ հեղինակները նոյնինքն իրենք եղած են եւ հարաչին կարծիքը լարուած հետաքրքրութեան մէջ պահած են երկար ժամանակ եւ օր մը երբ հեղինակին ինքնութիւնը յայտնուած է՝ բոլորն ալ մեծապէս զարմացած են ու խնդացած՝ լիահագագ: Այս հեղինակներից երբեմն տարբեր ինքնութիւններով եւ կամ ալ անծանօթ հասկներով դիմած են թերթերու խմբագրութեանց եւ երկար ժամանակ հանրութիւնը պահած լարուած հետաքրքրութեան մէջ, մեծ վարպետութեամբ:

Տարբեր պարագայ է անշուշտ պատահած տպագրական վրէժխնդրու խնդիրը, որոնք ժամանակի ընթացքին նկատուած են ամենալուրջ հրատարակութիւններու մէջ, որոնք պատահած են ընդհանրապէս լուսանկարներու մակագրութեան ժամանակ ու քիչ չէ թիւը ամենալուրջ հանդէսներու եւ հատորներու մէջ յետագային փակցուած անուններու՝ իբրեւ ճըշդում եւ սրբագրութիւն: Տարիներ առաջ, տեղական լուրջ օրաթերթի մը գործած էր նման ահաւոր սխալ մը՝ նոյն օրուան թիւին մէջ երկու լուսանկարներու տակ զետեղելով ենթագրութիւն մը՝ իբրեւ օրուան նախագահ՝ Սիլիվրիի տօնավաճառին առաջնութիւն չահող ցուլը եւ ցուլին լուսանկարին տակն ալ երկրին նախագահը, որ այդ օր քաղաքս ժամանեց...:

Գայթակղութիւնը մեծ էր եւ թերթը այդ օր հրապարակէն հաւաքած էր բոլոր թիւերը ու բնաջնջած:

Հայ մամուլին մէջ ալ այս անդամ ողբերգականօրէն պատահած էր Սիմոն Գաբամաճեանի Բառարանին տպագրութիւնը՝ անխիղճ տպարանատիրոջ մը պատճառաւ: Թուղթին քանակութենէն խնայելու համար, մարդը "սենեակ" բառին կապուած էջերով ձեռագիրը որպէս անպէտ նիւթ՝ նետեր է եւ այդ դեղեցիկ ու արժէքաւոր աշխատութիւնը լոյս տեսեր էր պակասաւոր վիճակով:

Նման ճակատագիր մըն ալ ունեցած է երբեմնի դասընկերներէս ողբացեալ Գեղամ Քերովբեանի "Առաձեռն Բառարանը", զոր հրատարակած էր դարձեալ ողբացեալ դասընկերներէս Յարութիւն Պարսամեան, բայց այս անգամ բոլորովին տարբեր պայմաններու տակ: Յարութիւն, Բառարանին հայ ուսանողներուն մօտ գըտած ընդունելութիւնը տեսնելով, Գեղամին առաջարկեր է ընդլայնել "Կ" տառէն վերջ մնացեալ մասը եւ անկէ վերջի բաժինը ամբողջացեր է ուսելի ճոխ ըլլալով...:

Լոյսերու մէջ պահվին երկու սիրելի դասընկերներս, որոնք օր մը անմեղ այս խոստովանութիւնը կատարած էին ինծի:

"Ա կ օ ս"

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՅՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ ՄԷՋ

Սան Ֆրանսիսքոյի "Ֆերմոնթ" պանդոկին մէջ, Յունիս 29 – Յուլիս 2, տեղի ունեցած է համահայկական բժշկական 3րդ համագումարը, որուն ներկայ եղած են Հայաստանի առողջապահութեան նախարար տոքթ. Նորայր Դաւթեան, ԼՂՀ-ի Առողջապահութեան նախարար Ջոյա Լազարեան, Հայաստանի աւագ հիւպատոս Գագիկ Կիրակոսեան, չուրջ 350 հայ բըժիշկներ, գիտնականներ, առաջնաբոյժներ, դեղագործներ, բուժքոյրեր եւ մասնագէտներ աշխարհի չորս ծագերէն: Բացումը կատարելով կազմակերպիչ մարմնի առնուազեա տոքթ. Ձերի Մանուկեան, նշած է թէ երեսուն տարի առաջ տեղի ունեցած առաջին համագումարը Պէյրութի մէջ, կարեւոր հանգրուան մը եղած է հայ բժիշկներուն համար ներքնապէս կազմակերպուելու, իրարու ծանօթանալու եւ գաղափարներ փոխանակելու եւ հիմը դնելու այս օգտաւէտ միութեան: Տոքթ. Նորայր Դաւթեան իր խօսքին մէջ նշած է թէ Սփիւռքի մէջ չորս տարին անգամ մը կազմակերպուող այս մասնագիտական հաւաքոյթները սքանչելի առիթներ են հայկական այս կամ այն գաղութներու մէջ ոչ միայն հայ բժշկագիտութիւնը, այլեւ հայ ոգին, Հայոց լեզուն ու հայրենի չահերը համախմբելու: Նախարարը խօսած է նաեւ Հայաստանի մէջ առողջապահութեան զարգացման մասին: Աւագ հիւպատոս Գագիկ Կիրակոսեան ողջոյնի խօսք արտասանելէ ետք կարդացած է Հայաստանի Արտաքին նախարար Վարդան Օսկանեանի ողջոյնի դիրը: Խօսք առած են նաեւ Հայկական բժշկական միջազգային մարմնի նախագահ տոքթ. Ժան Առաքելեան, Ջոյա Լազարեան, համագումարի հիմնադիրներէն եւ առաջին նախագահ տոքթ. Յակոբ Գրքեաչարեան: Համագումարի երեք օրերու ընթացքին բազմաթիւ բժիշկներ, վիրաբոյժներ, ատամնաբոյժներ, դեղագործներ եւ բուժքոյրեր հանդէս եկած են զեկուցումներով՝ բժշկագիտական զանազան նիւթերու, դեղագիտական եւ բժշկական մասնագիտական նորութիւններու մասին: Որոշուած է յաջորդ համագումարը կատարել 2007ին Հայաստանի մէջ, իսկ ընդհանուր համագումարը՝ 2009ին:

*
**

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ, ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՆԱՀԻՏ ՄԷՅՄԱՐԵԱՆԻՆ

Ֆերահեան վարժարանի "Աւետիսեան" սրահին մէջ տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը, նուիրուած Անահիտ Մէյմարեանի "Իմ սուրբ հայրենիք" հատորին: Ներկայ եղած են 200 գրասէրներ: Բացումը կատարած է Արաքսի Գազանճեան: Ցայտագիրը վարած եւ հեղինակին կենսագրականը տուած է Գարմէն Տէր Կարապետեան: Անահիտ Թուխիկեան – Մէյմարեան ծնած է Քեսապ: Նախակրթութիւնն ու երկրորդական ուսումը ըստացած է Պէյրութի Հայ Աւետարանական գոլէժին մէջ: Միացեալ Նահանգներու մէջ հետեւած է համալսարանական ուսման, ձեռք բերելով պսակաւոր արուեստից վըկայական՝ անգլիական գրականութեան եւ հոգեբանութեան ճիւղերուն մէջ, ապա՝ մագիստրոսի վկայական՝ հոգեբանութեան եւ մանկավարժութեան ճիւղերուն մէջ: Ներկայ եղած են Արմէն Տօնոյեան: Ծանօթ մտաւորական կարօ Պետրոսեան ներկայացուցած է հատորը, որ կը բովանդակէ լայն տեղեկութիւններ Հ.Օ.Մ.ի պատմութեան եւ գործունէութեանց հանգրուաններուն, Ի. դարու յիշատակելի մեծ դէմքերու եւ Լոս Անճըլըսի չրջանին մէջ ապրած ու գործած զանազան դէմքերու մասին: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Շընորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է հեղինակը:

*
**

ՏԱՐՕՆ – ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 72ՐԴ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հոլիվուտի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ "Սողանալեան" սրահին մէջ, Յուլիս 9-ին, գումարուած է Տարօն–Տուրուբերանի հայրենակցական միութեան 72րդ պատգամաւորական ժողովը: Բացումը կատարած է Կեղր. վարչութեան առենապետ Եդուարդ Մկրտիչեան, ողջունելով տարբեր երկիրներէ եկած պատգամաւորները, համառօտ պատմականը ընելով Միութեան: Անժէլ Ձրագեան ներկայացուցած է Կեղր. վարչութեան միամեայ տեղեկագիրը, որմէ պարզուած է որ վարչութիւնը սաներ պահած է Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, անոնց տրամադրելով կրթանպաստներ. մօտ առեւէն Երեւանի մասնաճիւղը՝ Կեղր. վարչութեան կողմէ ղրկուած 15 հազար տոլարով հոդաչէրտ մը պիտի գնէ, հայրենակցական կեդրոնի մը կառուցման համար: Կեդրոնական նոր վարչութեան ընտրութենէն ետք խօսք առած են Մարի Օհաննէսեան, Լեւոն Տօնապետեան եւ Նորա Սարգիսեան:

ԼՐԱՏՈՒ

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

– Քու անունդ Երուանդ Օտեան չէ՞ր, հարցուց:

– Դուն ժամանակ թերթին խմբագիրն ես ու Պոլսէն Համա աքսորուած եւ հոնկէ ալ հոս ղրկուած ես:

– Ճիշդ է, պատասխանեցի:

– Ըսել է որ հիմակ մէկդիլը մտար իբրեւ թարգման... գերմաներէն գիտե՞ս:

– Ո՛չ, ֆրանսերէն գիտեմ միայն:

– Կարծեմ անգլիերէն ալ գիտես:

– Չէ, չեմ գիտեր, պատասխանեցի այս հարցումներէն չափազանց նեղացած:

– Հիմա բուն տեղդ գտեր ես ըսաւ հեգնական չեչտով մը, պէսպէդ ալ կտրեր ես գերմանացիներուն նմանելու համար:

– Քօմի՛սէր պէյ, ըսի խոստութեամբ, պաշտօնապէս եկած եմ հոս ձենէ տեղեկերակուրը, հարիւրամեայ տուները, ծաղկող այգիները, մեռեալները լքելու եւ գաղթելու դառապարտուած Հայերու տուներու մէջ տեղաւորուեցան:

Պիտի չմոռնամ թէ ինչպէ՛ս գողերը "գինին անյարիր է մեր կրօնքին" ըսելով քանդեցին հայ ժողովուրդին դարաւոր այգինները: Պիտի չմոռնամ տարեցներու, հիւանդներու, վիրաւորներու, երախաներու ճամբաներուն վրայ անօթի, ծարաւ մեռնիլը:

Պիտի չմոռնամ ծննդաբերող կիները, պարտադրաբար ճամբաներուն վրայ լքեցած հիւանդներն ու վիրաւորները: Պիտի չմոռնամ Սասիյէ հօրաքրոջս կոկորդին փոքրիկ, այլ ջարդը պատմող նշանը:

Պիտի չմոռնամ դաւաճանութիւնը: Պիտի չմոռնամ հայկական տարադրութիւնը-կոտորած-ցեղասպանութիւնը: Պիտի չմոռնամ հայ ընկերներս որոնք սպանուելեան, տարագրուեցան:

Աղաղո՛ւի ոսո մը եւ գարունը մեզի կը սպասեն այն վայրերուն մէջ: Գոնէ ցաւը բաժնելու համար: Այս օրերուն կոկորդիս մէջ ցաւ մը կը կոտայ... ու ինչ որ կ'ընեմ, կը չամառի չանցնիլ: Ո՛վ գիտէ ինչո՛ւ»:

Թարգմանեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

Հաւանութիւն յայտնեց քօմիսէրին որ անմիջապէս գործի սկսաւ:

Մէկիկ մէկիկ վեր կանչուեցան մէնզիլին մէջ աշխատող Հայերը եւ քօմիսէրը տետրակի մը մէջ արձանագրեց անոնց անունը, մականունը, տարիքը, ծննդավայրը, արհեստը, եւն..

Ամէնէն ետքը դիս հարցուփորձեց աւելի մանրամասն կերպով:

Գործողութիւնը աւարտելէ ետքը ոտքի ելաւ եւ ըսաւ.

– Մենք բոլոր այս մարդոց մասին մանրամասն քննութիւն մը կը կատարենք եւ եթէ մէկերնին վտանգաւոր մարդիկ կան, ձեզի իմաց կու տանք որպէսզի հեռացընէք հոսկէ:

Այս վերջին խօսքերն ալ թարգմանեցի հարիւրապետին, որ սրտնեղած դէմքով մը "լա՛ւ, լա՛ւ" ըսաւ ու ճամբու դրաւ ոտիկանները:

Անոնց մեկնելէն ետքը եկայ Պ. Էսվալին քով եւ ըսի.

– Շատ կը վախնամ որ այս մարդիկը բոլոր այդ ձեւակերպութիւնները կ'ընեն կոր որպէսզի առիթ մը գտնեն դիս այս տեղէն հեռացնելու:

(Շար. 104)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
80 ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻԻ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ "Ցառա՛ջ",

Շնորհակալութի՛ւն, Սփիւռքի չորս սեբռուններ հայութեան ու անոնց լեզուին, մըշակոյթին, երկրին ու հաւատքին մինչեւ ամէնօրեայ անհրաժեշտ կապը ապահովելուդ:

Թեզի խորապէս պարտական ենք ու կ'ուզենք օգնել որ չարունակես առաքելութիւնդ, յարգելով հիմնադիրիդ արժէքներն եւ սկզբունքները:

Ուխտատնամեակիդ առիթով կը վերանորոգենք մեր հաւատարմութիւնն ու փոխումը քեզի եւ 2·000 եւրօ կը նուիրենք:

ԱՑՏԱՊԻՐԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔ

*
**

ՓԱՐԻԶ.- Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 1·000 եւրօ:

*
**

ՓԱՐԻԶ.- Պ· Ֆիլիփ Շալճեան 100 եւրօ:

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼԸ

Տէր եւ Տիկին ժագ Մելքոնեան 1·000 եւրօ:
Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան 500 եւրօ:
Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զօլաքեան 300 եւրօ:
Տէր եւ Տիկին ժիրայր Շալճեան 200 եւրօ:
Տէր եւ Տիկին կարօ Յովսէփեան 200 եւրօ:
Օր· Սոնիա Յովսէփեան 200 եւրօ:
Տիկին Սոնիա Փիլիկեան 200 եւրօ:
Տիկին Մարի Տօրումեան 150 եւրօ:
Տէր եւ Տիկին Յակոբիկ Խաչատուրեան 150 եւրօ:
Օր· Մարի Պէրպէրեան 50 եւրօ:
Տիկին Բարիս Արմաղանեան 50 եւրօ (իր զաւկին՝ կարօ Արմաղանեանի յիշատաւին):
Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տուն 500 եւրօ:
Սէն-Լուի Ս· Գէորգ եկեղեցի 300 եւրօ:

RENTREE SCOLAIRE

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

*
**

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ամուսնակոչութեաց
Արճուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մաւլէն Սարեան 150 եւրօ կը նուիրէ "Ցառաջ"ին, իր ամուսնոյն Գէորգ Սարեանի թաղմ յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

"Շէն – Ֆրանս" Տիկին Մարիամ Մատիվեանի մահուան առթիւ, վոխան ծաղկեպսակի, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.- Մխիթյ Ղազարեան 150 եւրօ, Էֆյնանժէ 50, Կուարէն 50, Անահիտ Մօրթիքեան 60, Կարապետեան 60, Անայիս Գոտոյեան 50, ժագլին Գոտոյեան 50, Գափելա 20, Լաւօրէյլ – Մէլօ 15, Պարտաքճեան 60, Շիրինեան 30, Լիմիէօ 30, Գուրպէ 30, Արթօ Գէորգեան 15, Վարդան Աղապապեան 15:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Archalouys Tatéossian»** de la C.B.A.F. organise UN

Week-end à Londres

Les 22 et 23 octobre

Voyage en Eurostar et hébergement en hôtel 4 étoiles, près de Victoria Station et du Palais Royal.

- Prix : 175 Euros par personne comprenant le transport, l'hébergement en chambre double avec petit-déjeuner.
- Renseignements et inscriptions : auprès d'Araxie : 01 39 83 71 19
- Le nombre de places est TRES limité.
- Fin des inscriptions : **15 août.**

CHAVILLE
EGLISE SAINT GREGOIRE L'ILLUMINATEUR

INFORMATION

Pendant la saison d'été, il n'y aura pas de messe : **les dimanches 7, 21 et 28 août.**

Le dimanche 14 août, à l'issue de la messe de l'Assomption, se déroulera la traditionnelle cérémonie de bénédiction du raisin.

Les offices reprendront normalement **à partir du dimanche 4 septembre.**

— Ա Մ Տ Ո Ւ Ա Ծ Ա Ծ Ի Ն —

Ա ՅՈՒԼՇԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 14

ԵԿԱ՛ՑՔ ՏՕՆԵՍՑՈՒՔ...
ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ ՍՐԲՈՒՀԻՒՑ ԱԱՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ
Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամամբ եւ Պատարագի մատուցմամբ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·30ին:
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի տարուան խաղողի երախայրիք ողկոյզներու օրհնութիւն:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15

Ցիշատակ Մեռելոց
Տօն Վերափոխման Ս· Աստուածածնի
Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամամբ եւ Պատարագի մատուցմամբ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10ին,
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·30ին:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ կամքէ անկախ պատճառներով "Ցառաջ" այս ամառ ալ լոյս պիտի չտեսնէ ՕԳՈՍՏՈՍ 8ին 20: Կը խնդրուի նկատի առնել այս պարագան հասցէի փոփոխութեան առեթն:

Փոփոխութիւններու համար դիմել 5 օր առաջ: Կ'արժէ 8 եւրօ:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻԻՆ "ՑԱՌԱՋ"Ի

ՎԱՐԱԳԱՅԻ Ս· ԽԱՉ ԱՐՃՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Խաղողօրհնէք՝ ժամը 12ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 15: Ցիշատակ Մեռելոց:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Հոգեհանգիստ վասն հանգուցեալոց՝ ժամը 12ին:

*
**

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 14: Տօն է Աստուածածնի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը:

Ամէն հաւատացեալներ որոնք արհեստի համար ուխտած են խաղող նուիրել, կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ դիւանատունը:

*

ԱԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Պատարագ՝ ժամը 10ին,
Խաղողօրհնէքի արարողութիւն՝ ժամը 11·30ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա· ՔՀՆԾ· ՏԷՏԷԼԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION!
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par **l'Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)